

სარგო საშენი

საშენი

საშენი

სერბო სამნიძე

ბობოქარ საუკუნეთა ჭიღილი

რომანი

2017

წიგნი გვაცნობს აჭარის ერთერთი ულამაზესი სოფლის – სალორეთის, (ახლა პირველი მაისი) წარსულს და დღევანდელობას, ყურადღება გამახვილებულია ძირითადში – სამნიძეთა გვარ-შტოს წარმომავლობაზე, ყოფა-ცხოვრებაზე და გავრცელების არეალზე.

რედაქტორი: რამაზ სურმანიძე,
პროფესორი

ISBN 978-9941-0-9991-5

ავტორისაგან

წინამდებარე ნაწარმოებში ასახულია აჭარის ერთ-ერთი ლამაზი სოფლის – სალორეთის ყოფა-ცხოვრება, ტრაგედიის, ალორძინებისა და მშვიდობიანი ცხოვრების ეპიზოდები.

ნაწარმოები მოიცავს XVII-XX საუკუნეების პერიოდს, ბეთლემის ტრაგედიას, ქრისტიანობის ბოლო თვეებს და ოსმალთა ბატონობის დამკვიდრებას.

ნაწარმოების ძირითადი სიუჟეტი, ერთი გვარის წარმოშობის ისტორიაა, რომელიც სათავეს იღებს ახალციხიდან და ერწყმის სოფელ სალორეთის ყოფა-ცხოვრებას.

საქართველოს გამაჩანაგებელმა სენმა – ტყვეთა სყიდვამ და ბედის უკუღმართობამ, აჭარიდან და მესხეთიდან ოსმალეთში მოახვედრა ქალ-ვაჟი. მათ ზიდეს ის ტვირთი, რასაც შქვია მონათა ხვედრი, თუმცა ბედი მდევარი კეთილი ნაბიჯებით სდევდა მათ გზა-შარას.

ეს ქალ-ვაჟი ფატმა და მამუკა, განგების ნებამ ოსმალეთის ტერიტორიაზე ერთმანეთს შეახვედრა და კეთილი ადამიანების კეთილშობილებით ისე დაახლოვდნენ, იქორწინეს კიდევც.

დედა-სამშობლო მათ მესხიერებაში არ წაშლილა, იმედის ნაპერწკალი არ ჩაქრობიათ, ხოლო შეუღლებამ და კეთილი ადამიანების მზრუნველობამ, სამშობლოზე დარდი და ოცნება რეალობით დაუგვირგვინა.

ამ კეთილი ადამიანების კეთილშობილური, პატრიოტიზმით გამსჭვალული სულითა და დახმარებით, არა მარტო ქორწინდებიან, სამშობლოსაც უბრუნდებიან.

ფატმასა და მამუკას შვილმა – თამთამ მეზობელი სოფლის ახალგაზრდას დაუკავშირა ბედი, სრულიად ახალგაზრდები შეებნენ ცხოვრების უღელში – გაიპარნენ მამულ-დედუღეთიდან. აწყურის ეკლესიის სულიერი მამების და შემდეგ ხინოს ტაძრის სულიერი მამების რჩევა-დარიგებებით და თავიანთივე არჩევანით, ქვემო აჭარის სოფელ სალორეთში დაემკვიდრნენ, გამრავლდნენ და კეთილი ადამიანების გვერდით ხარობდნენ.

სწორედ ამ ქალ-ვაჟის, თამთასა და საამის შთამომავლები არიან ისინი, ვინც საამის სახელიდან გვარადქცეული – საამიშვილების თაობათა ტრადიციებს დღესდღეობით უღალატოდ აგრძელებენ სოფელ სალორეთში და გენოფონდის ღირსეული შემავსებლები არიან, ცხოვრების ავ-კარგიან ჭაპანს ეწევიან და სხვა გვარების თაობათა გვერდით მხარდამხარ კეთილ საქმიანობას ეწევიან!

ბედის ირონიით, ამ შთამომავლებიდან ზოგიერთები, ისევ ოს-მალეთის მკვიდრებად იქცნენ – მუჰაჯირობამ და ცხოვრების უსიამოვნებებმა, ისინი უცხოეთის ცისქვეშ მოახვედრა.

ნაწარმოებში დიდი ყურადღება ეთმობა თამარ მეფის სალორეთში შემოსვლის, დარბაზობის, ქველმოქმედების, ეპიზოდური ამბების გადმოცემებით მოღწეულ ცნობათა მხატვრულად ასახვას.

წიგნი ინტერესით იკითხება.

შესავალი

ისტორიის ჩარხი, ხან წაღმა ბრუნავს და ხანაც უკულმა. ხან ბედნიერება ისადგურებს ქვეყნიერებაზე და ხანაც უბედურება. ბედუკულმართობა ხან სტიქიების ბრალია, ხან კი ადამიანთა უგუნური ქცევითა. ცოდვა კი ყოველთვის ტრიალებს უკულმა მბრუნავი ჩარხით.

ცოდვა ადამიანთა გამოისობითაც წარმოიშობა. გაუმაძლარი, ხარბი მედროვის და დესპოტი მმართველების უგუნური მოქმედებები კი უფალსაც არისხებს და ხშირად – სტიქიებით უმასპინძლდება მიწიერებს, რა დროსაც აღარ განირჩევა ცოდვა-მადლიანი.

ბოროტება ისტორიულ გზაგასაყარზე გრიგალივით ტრიალებდა ყველა ეპოქასა და დროში.

ასეთ ავბედით გზაგასაყარზე შეიყარნენ მეცამეტე საუკუნეში ძირძველი ეთნოსი-ქართველნი და შუა აზიის ტრამალებიდან, სტეპებიდან, უდაბნოებიდან შემოხეტებული, დამპყრობლური ბუნების, კაცთმოძულეობით განთქმული, ჩინგის-ხანის ურდოს წარჩენებიდან შეკონინებული, ოსმალებად წოდებული ახალი ურდო.

მეომარი და მეჯოგე მომთაბარეები ანადგურებდნენ მთასა და ბარს, ქალაქებს, სახელმწიფოებს, იმპერიებსა და სამეფოებს. იპყრობდნენ ყველაფერს.

მეთექვსმეტე საუკუნე ავბედითი გამოდგა საქართველოსთვის. მეცამეტე საუკუნიდან მოყოლებული არ თავდებოდა საქართველოს სამანების რყევა და ომები. ძვირად დაუფცდათ ქართველებს, ოდესლაც თამარის მიერ გაძლიერებულ და დანინაურებულ ერს, ოსმალთა მეზობლობა. მოითარეშეს და მიისაკუთრეს ტაო, კლარჯეთი, ფანასკერტი, ბაგრატიონთა სამფლობელოები, სამცხე-საათაბაგო და აჭარა.

შავშეთ-იმერხევიც ოსმალთა დროშის ქვეშ მოიდრიკა. დაიპყრეს ნაგალისხევი, ჭოროხის აუზი, ბათუმი, ზემო და ქვემო აჭარა, ქობულეთი, ხინოს ეპარქია და საცეცები კავკასიონის კენ გაიწვდინეს.

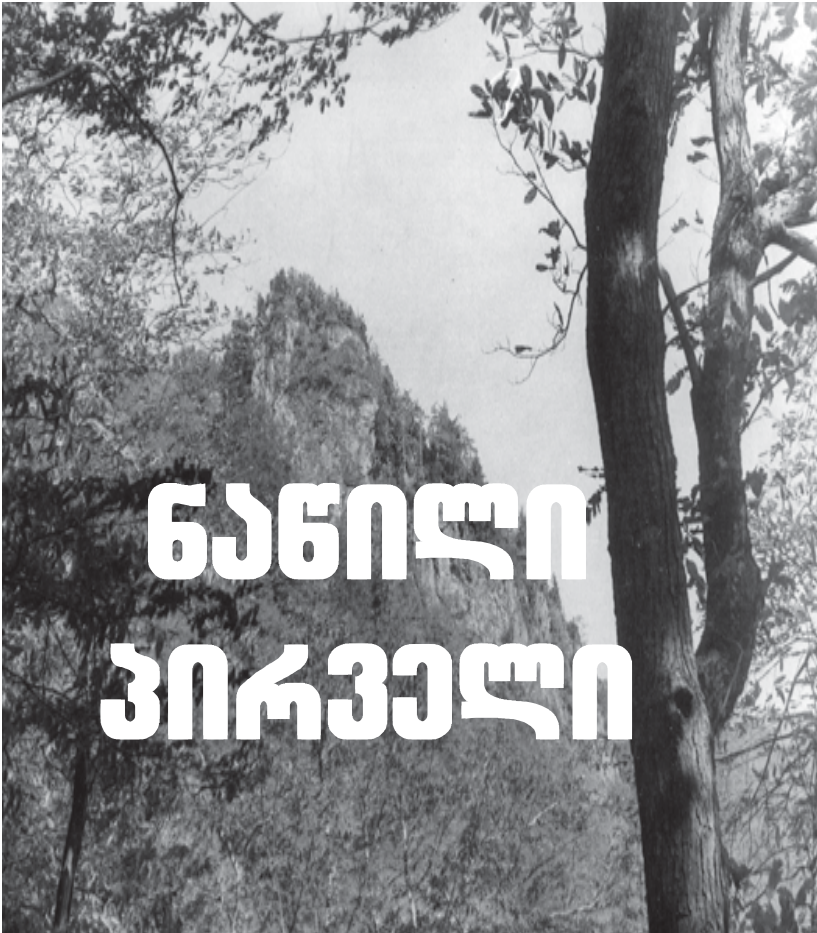
აჭარაში ძლიერ წინააღმდეგობებს აწყდებოდნენ, მაგრამ მოქნეული არავის მოუზომავს, არც ოსმალები ზომავდნენ და წონიდნენ. მოუზომავად მოქნეულმა იატაგანმა კი მრავალი ადამიანი მოსრა.

ტრიალებდა ცეცხლი ქართველთა გულში. ოხვრა-ვაებას ბოლო არ უჩანდა და ღვთის გარდა არც არავინ იცოდა, სანამდე გაგრძელდებოდა კაცთაკვლა და ჩაგვრა.

უფალმა თითქოს მიივინყა საქართველო და ქართველი ერი. დიოდა სისხლისა და ცრემლის მდინარეები. შავი ღრუბელი დიდი ხნით ჩამონვა საქართველოს ცაზე... უფალს კი მიავინყდა თითქოს... მაგრამ, არ ავინყდებოდათ, სამაგიეროდ ოსმალებს...

1560-იან წლებში აიარეს აჭარისწყლის ხეობაც. 1566 წლიდან შეუდგნენ აჭარის აღწერას, როგორც მათთვის განკუთვნილ შესანიშნავს, ისე მოიაზრებდნენ ამ კუთხეს... და მართლაც აღწერეს.

1500-იანი წლებიდან კი სამცხე-საათაბაგო და შემდეგში ახალციხის საფაშოდ წოდებული ტერიტორია, მართლაც ძირფესვიანად აღწუსხეს.

სამხრეთიდან გამოემართნენ ბამბაქულა ღრუბლები და ცა ერთიანად დაფარა.

ავი დარის მაუნწყებელი იყო საღამოსეული გარინდებაც.

მიიძინა ნაჯაფარმა სოფელმა. აქა-იქ მხოლოდ ძაღლების ყეფა თუ დაარღვევდა ლამის მიყუდროებას.

ის-ის იყო ტახტზე წამოწოლას აპირებდა პაპა მახარე, რომ ეზოში ძაღლმა წამოიყეფა და ისევ მიყუჩდა.

„აღბათ შინაურია, თორემ ასე უცებ რა გააჩერებდა მაგ უპატრონოს?!“ – ჩაიციხა უღვაშებში და კარში გახედვას აპირებდა, რომ ამ დროს კაკუნი გაისმა.

– პაპა მახარე, არ შეგეშინდეთ, გიორგი ვარ, აღმასხანისა. მამამ გაახლათ ჩემი თავი.

– შემოდი, შვილო, ხომ მშვიდობაა?

– მშვიდობაა, პაპა. მამამ შემოგითვისალა, სტუმრები მეწვივნენ, სათათბირო გვაქვს და ნებას თუ დაგვრთავს სახლში რომ ვენვიოთო.

– ახლა რალა დროს თათბირია, შვილო, შუალამეა გადასული. ესეც რომ არ იყოს, ჯალაბს სძინავს უკვე. გათენდება და მეწვიონ, ან სულაც მე გადავალ, ისედაც წვიმა იქნება ხვალ და მეტი რა საქმე გვაქვს.

– კარგი აბა, პაპა მახარე, ასე მოვანსენებ მამას და სტუმრებს, – თქვა და კარებში გაუჩინარდა.

ქარმა წამოუბერა და წვიმის წვეთები მოიყოლია თან. ღარათიდან სუსხი ისევ ატანდა. საკმაოდ ციოდა. შორს, კარჩხალის მთაზე, ჯერაც ისევ ახალი თოვლი ქათქათებდა.

„რა უნდა ჰქონდეთ ისეთი საშური სათქმელი, შუალამისას რომ არ სძინავთ, ან ვინ სტუმრები არიან, ნეტა?“ – გაივლო გულში პაპა მახარემ და ტახტზე გაუხდელად მიგორდა. ძილი გაუტყდა მოხუცს, ვერა და ვერ დაიძინა. წამოჯდა, ყალიონი გაანყო და ჯერაც ჩაუმქრალი ბუხრის პირას ჯორკოზე გადაინაცვლა.

ფიქრი გაუწყდა პაპა მახარეს.

უცებ იელვა და ერთი ისეთი იქუხა, არემარე შეაზანზარა. სასირის გორაზე ხმელ წიფელს ალი ავარდა და სოფელი გადაანათა.

თავსხმა წვიმა წამოვიდა და მოხუცის გული და გამომშრალი მიწა დაალბო.

ასეთ დროს არათუ ელვა-ქუხილი, მიწის ასეთი გამოგვალვაც არ ახსოვდა მოხუცს. როდის-როდის, გამთენიისას, მამლების მეოთხე ყივილისას მიეძინა ასწელსმიტანებულ მოხუცს.

დილით ერთხელ კიდევ გადაიგრილა ქუხილმა, ხოლო მეხმა კი ჯვარქედზე მდგარ ეულ მუხას ტოტები ჩამოასხიპა.

პაპა მახარე ნელა წამოჯდა ტახტზე და თვალეები მოიფშენიდა. მეუღლე ხორეშანს უკვე ბუხარი გაეჩალებინა და დილის თადარიგს შესდგომოდა.

– უჰ, რამდენი მძინებია, შუადღე მოსულა კინალამ.

– გძინებია კი არა... რა იყო, რა აღქაჯი შეგიჯდა ღამე ხმამალა რომ ლაპარაკობდი და შენი დაძინება არ იქნა?! დაისვენე ბერიკაცო, შენი დღე და მოსწრება ჯაფაში იყავი, სიბერეში მაინც მოისვენე.

– ეეჰ, ნუ გაუტყე, დედაბერო, შენებურად. სტუმარი მენვია ნუხელ მოულოდნელად და იმას ველაპარაკებოდი. ძილი კი... აღარ დაამთავრა სათქმელი და ეზოში გავიდა.

წვიმას უკვე გადაელო და მზე საამოდ იჭვრიტებოდა ღრუბლებიდან.

აივანზე კუდრაჭები გამოფენილიყვნენ და მზისკენ მიეშვირათ სახეები, ვინ კიდევ თმებს ივარცხნიდა.

– ამ დილით რად აბრძანებულხარ პაპა, დანექი და იძინე, საქმეს ჩვენაც აუვალთ – გადმოსძახა მზისასა და ვარდოსაგან წათამამებულმა ელისომ.

– თქვენს გახარებას შვილებო, თქვენ რომ კარგად მყავხართ ეს მიხარია და აბა რა დამაძინებს.

– მით უკეთესი ბაბუ, მოისვენე და ძვლებსაც ნუ აწვალე, უკვე ასწელს ხარ მიღწეული, საუკუნე განევს მხრებზე, მძიმეა ეგ ტვირთი.

– კახაბერი სადაა შვილებო, რაღაც არა ჩანს. ნუხელ ნაღვინები ხომ არ მოვიდა და არ სძინავს?

– არა ბაბუ, დილაუთენია აღმასხანთან გადავიდა. დაიბარა მალე მოვალო. არ ჩანს, კია და...

„რაღაც ამბავია და მიმალავენ ალბათ“ – გაიფიქრა და ისევ სახლში შებრუნდა.

– ხორეშან, სადა ხარ ქალო.

– რა იყო მამა – გაეპასუხა ბადრია – დედა ბოსტანშია გასული.
არ წაიხემსებ?

– შვილო, რა ისმის ვაჩეხი და ერეკლესი?

– კარგად არიან მამა. რატომ იკითხავ? მოხდა რამე?

– არაფერი ისე ვიკითხე.

– წუხელ გოგია დაბრუნებულა სახლში და ამბავი მოიტანა, ცოტა
ხანში ისინიც დაბრუნდებიან შინ.

– შენს პირს შაქარი შვილო. რაცხა ნამეტარი გაგრძელდა ეკ-
ლესიის შეკეთება.

ბადრიამ რძე შეკიდა ბუხარში და შეშა შეუკეთა.

– მამა, ეზოში ნუ გახვალ, სიგრილეა და არ გავნოს. ბუხართან მიჯე-
ქი და საქმეს ჩვენ აუვალთ - თქვა ეს და გარეთ გავიდა.

– კახაბერი ქკვიანი მყავს, ელიზბარის გოგოს რომ დაადგა თვა-
ლი. ქკვიანი რძალი მომგვარა – გაფიქრებასავით, მაგრამ ხმამალა
კი გამოუვიდა ნათქვამი.

– რალა დროს ამის თქმა იყო ბერიკაცო ა? – განა აქამდე ვერ
მიხვდი? - გაეპასუხა ხორეშანი, რომელიც სამზადში შეუმჩნევლად
შემოსულიყო.

– ანე, რომც მოვკვდე აღარ ვინაღვლებ ასეთი რძლის პატრონი.
აღარ დაამთავრა სათქმელი და ყალიონი გააფუილა.

– ნეტა სად გეჩქარება კაცო. ველარ ეტევი ამ დალოცვილ ქვეყ-
ანაზე თუ რა არის? დანარჩენ შვილებსა და შვილიშვილებს არ სჭირდ-
ებათ დაოჯახება და დალაგება ვითომ?

– მართალი ხარ დედაკაცო, დავიცდი აბა – თქვა და უღვაშებში
ჩაილიმა – ვიქნები მანამ, სანამ არ მოგწყინდებით.

– უი, გამისკდეს მინა, განა მასეთი რამ გაგრძნობინეთ როდესმე?

– გახსოვს ხორეშან, ცხენით რომ გამოგიტაცე?

– სუ, კაცო, რალა დროს ეგაა. ფეხის ხმა ისმის.

სამზადში კახაბერი შემოვიდა, უკან ბადრია და შვილები შემო-
ჰყვნენ.

– მშვიდობაა შვილო? სად გაუჩინარდი უთენია.

– წუხელ ვინ იყო ჩვენსას მამა?

– გიორგა, აღმასხანის შვილი.

– ჰოდა, ამ დილითაც მოვიდა და აღმასხანთან გადავედი.
– რა ხდება კახაბერ?
– თავად მოგახსენებენ, შუადღისას... თუმცა რალა შუადღისას, უკვე მოდიან მგონი.

„რალაც ხდება მგონი და მიმაღავენ. ასეთი რა საქმე გაჩნდა უცნაურად რომ მირბი-მორბიან და არც კი ამბობენ. ღმერთო, მშვიდობა მოგვეცი და დანარჩენს ეშველება რამე“.

რამდენიმე წუთში პაპა მახარეს ეზოს გაბრიელ მღვდელმთავარი მოადგა ამაღის თანხლებით.

გაბრიელს გვერდს უმშვენიებდნენ დიაკვანი ანტონი, მღვდელი გრიგოლი, მნიგნობარი საბა და ბერები – არსენი და ბარძიმი, ექვთიმე და ეფრემი. ეს უკანასკნელნი ბეთლემის მონასტრიდან ჩამოსულიყვნენ საქმეზე და შინაურების თვალის დასაკრავად. ბასილი მღვდელი კი მოშორებით გაჩერდა.

ლაზარე პაპას კი გვერდით ამოდგომოდნენ მნათე შიო, აღმასხანი, ზაქარია, თანდილა და ელიზბარი, რომლებიც წინმავალ სტუმრებს კაი მანძილით ჩამორჩებოდნენ.

– რას მივანეროთ ხალხო თქვენი აქ მობრძანება, ხომ მშვიდობაა? – იკითხა და თვალის სათითაოდ მოავლო იქ მყოფთ. ლაზარე ცოცხალი ხომაა?

– ლაზარეც თავად გეახლება მცირე ამალით, ეგერ მოდიან პაპა მახარე – მიუგო საბამ.

– საჭირბოროტო საქმეა, უნდა ვითათბიროთ, ბარემ ყველამ მოიყაროს თავი.

– დოროთი სად ბრძანდება ელიზბარ? ხომ კარგადაა?

– გველოდება მახარე პაპა, იქით, ტყის პირას, ჩვენს თავშესაყარ ადგილისკენ წავიდა პირდაპირ, მზემ დაგვლო პატივიო და იქით წავიდა, თორემ სხვაგან უნდა შევეყრილიყავით.

– წავიდეთ აბა, რახან მასეა საჭირო. არ იტყვივით მანძი რა ხდება?

სოფლის განაპირას, ნაბლნარის ახლოს პატარა გავაკებაა, სადაც სოფლის უხუცესები და თავკაცები ხშირად იკრიბებოდნენ და საჭირბოროტო საკითხებზე მსჯელობდნენ. არავინ იცის, თუ რა დროიდან დაწესდა ეს ადათი, მაგრამ თაობები ტრადიციას არ ღალა-

ტობდნენ და თავშესაყარ ადგილს ხშირად ახმაურებდნენ. აქ წყდებოდა დაოჯახება-გათხოვების, საერთო – სახალხო თუ სახელმწიფოებრივი სამუშაოების და სხვადასხვა საკითხები. ამჯერად, თავშეყრის მიზეზი სულ სხვა ამბავმა წარმოშვა. გარე საშიშროება აგორებულები უკვე დიდი ხანია ოსმალთა სახით და... ჩანთქმას უპირებდა ყველას და ყველაფერს. შიშის ზარი რეკდა ზედა აჭარის ყველა სოფელში – ოსმალთა ყველა სოფელი მოინარეკლა გარდა ერთისა, რომელსაც ვერაფერი მოუხერხა. ეს სოფელი თამარ მეფის ნატერფალის მადლით უდრეკად უმკლავდებოდა მტერს.

არ ეძინა მტერს.

არ ეძინათ ნადარბაზევლებსაც, რომლებმაც ისიც იცოდნენ, რომ მტერი ძლიერი იყო და ვერაგი, და მათ წინააღმდეგობას აზრი არ ჰქონდა, მაგრამ არ ეთმობოდათ არც რჯული არც თავისუფლება, არც ნოყიერი მიწა-მამული და არც კლდე-ნაფლატები.

ქედზე ასწლოვანი წიფლის ხეები იდგა, რომელთა მეშვეობით პატარა მოლზე ჩრდილდაფენილი სიგრილე სუფევდა. რამდენიმე, გაჩორკნილი მორი იდო ჩამოსაჯდომად.

თავმოყრილთაგან ზოგმა მორებზე მოიკალათა, ზოგიც დაგრეხილ-დაღვლარჭნილ წიფლის ფესვებზე მოეწყო. გაბრიელი და მისი ამქარი ჯერ ისევ ფეხზე იდგა.

– დაბრძანდით მამაო, სათქმელს დამჯდარიც ვიტყვით – მიმართა დოროთი ქადაგმა გაბრიელს და გვერდით გაჩოჩდა.

– არა, ბატონო დოროთი, სასულიერო პირთა საქმე დგომა და ქადაგებაა. როგორ ისურვებთ, მე დავინყო თუ თქვენ მოგვახსენებთ სათქმელს?

– რაშია ხალხო საქმე, ამოიღეთ ხმა, ნუ დამტანჯეთ კაცი – ცოტა ხმის აწევით თქვა პაპა მახარემ, ყაბალახი მოიძრო და ჯეელივით წამოხტა – თუ კაი ამბავია, მალარიჩი ჩემზე იყოს, თუ ძნელი ამბავია, კაცნი ვართ და უნდა შევეგუოთ და გავუძლოთ.

გაბრიელმა ჯვარი ზეასწია. ყველამ ერთად გადაინერა პირჯვარი.

– ნუხელ საიდუმლოდ გვაცნობეს: – ოსმალები დიდი ჯარით აპირებენ სოფელში შემოჭრას და ხალხის ერთიანად ამოწყლევას.

რალაც უნდა ვიღონოთ ხალხნო, ამიტომაც შევიყარეთ აქ და...

ბუჩქებში რალაც გაფაჩუნდა. ფეხზე წამოიჭრნენ და მსწრაფლ იარაღს შეავლეს ხელი. დამხვდურთა ყურადღება გოგო-ბიჭების ხმაურიანმა სიცილმა დაფარა, რომლებიც ერთი-მეორის მიყოლებით ბუჩქნარიდან გამოძვრნენ.

– რომ გამოიპარეთ, უჩვენოდ გადაწყვიტეთ თათბირი განა? რა, ჩვენ არ შეგვტკივა გული თუ სათვალავში აღარ გვაგდებთ, აქაოდა ბავშვები არიანო. მაცნის მოტანილი წუხანდელი ამბავი ჩვენც ვიცით – წინ წამოდგა ბექა და პაპა მახარეს ჯიქურ მიაჩერდა – ახალგაზრდობა სოფლის ძალა და იმედია, ამიტომ ჩვენც იქ უნდა ვიდგეთ სადაც ჭირი და ვარამია-თქვა და იარაღი შეაჟღარუნა.

– არც მე ვიცოდი შვილო არაფერი. აგერ თქვენ და აგერ ჩვენ, ვიმსჯელოთ ყველაფერზე – პასუხი დაუბრუნა პაპა მახარემ.

– ახალგაზრდები სწორად მსჯელობენ. სოფლის შუაგულში უნდა შევეყრილიყავით და არა აქ – დაამატა პაპა დოროთიმ, თუმცა, რომ გადავინაცვლოთ არც ესაა გვიანი.

– მთავარი სათქმელი აქვე ვთქვათ ღვთის შენევნით და დანარჩენი სოფლის შუაგულში გავაგრძელოთ – შენიშნა მამა გაბრიელმა.

– დანდალოს ხალხი რომ ერთიანად ამოწყდა, კარგად მოგესენებათ ხალხო – დაიწყო ალმასხანმა – ჩვენც ეს გველის. იმოდენა ჯარს აბა ვინ გაუმკლავდება, მით უმეტეს ჩვენლა დავრჩით მათს პირისპირ, მარტოდმარტო, ბრძოლაში ნელ-ნელა დავილევით, რალაც გამოსავალი უნდა ვეძებოთ.

– რას გვთავაზობ, ნუთუ სარწმუნოება უნდა შევიცვალოთ? არამცდა არამც, ახლა ჩვენისთანების სარწმუნოების შეცვლა აღარ მოხდება, ვის რალაში ჭირდება, ვის რად არგია – თქვა პაპა მახარემ და მიმოიხედა-გამოსავალი მხოლოდ ერთია, ავიყაროთ და კოლხიდისკენ გადავინაცვლოთ, ან ახალ ცხოვრებას მოვიწყობთ, ან ჭაობში ამოგვხდება სული. ჩვენს ტყეზე საიდუმლო ბილიკებია და გადავიდეთ, ან სულაც ხინოს შევაფაროთ თავი.

– ხინოსაც მონვდებიან და იმ დასავლეთ საქართველოსაც, ისეთი ვერაგები და სისხლისმსმელები არიან.

– სხვა გამოსავალი რა არის აბა?

– ჩემო ძმებო! – წინა წამოდგა პაპა ლაზარე – ჩვენ რომ სარწმუნოება შევიცვალოთ, მართლა არავის სჭირდება, ან ხვალე გავფშკავთ

ფეხებს ან ზეგ, მარა ამით ახალგაზრდები აგვეყვებიან და სიცოცხლეს შეინარჩუნებენ-თქვა და თვალი გამომცდელად მიმოავლო.

– გავეწყობით და არ შევიცვლით რჯულს – წინ წამოდგა ბაქარი – სანამ მკლავში ძალა შეგვწევს, ვიბრძოლებთ, ჯაბანი არავინაა.

– არც ჩვენ ვიჯდებით გულხელდაკრეფილები – დაუმატეს ანიკომ და ეკატერინემ – ჩვენც ავიღებთ იარაღს და ვიბრძოლებთ. განა დანდალოს მცხოვრებლებზე ნაკლები ვართ? ვიბრძოლებთ და ან გავიმარჯვებთ, ან გავწყდებით, ერთხელ გვინერია სიკვდილი.

– აჩქარება არ ვარგა შვილებო, რალაცას მოვიფიქრებთ – გაეპასუხა ახალგაზრდებს პაპა დოროთი.

– ფიქრის დრო აღარაა დიდპაპავ, საცაა შემოგვიხ ტებიან.

– მთელი აჭარა ჩვენ შემოგვცქერის ხალხო და უგუნური ნაბიჯის გადადგმა და მოქმედება ჩვენგან არ ეგების, მაგრამ ისიც უნდა ვიცოდეთ, ჩვენი ჯერიც დადგება, როდემდე გავძლებთ ასე? არადა მთლიანი აჭარა ჩვენ შემოგვეყურებს გაკვირვებით, რომ როგორ მივაპყნით მათ მათხართ და მარტომდმარტო ჩვენი სოფელია ქრისტეს რჯულის მატარებელი. დანდალოს ხალხი თუ შეაწყდა მტერს დიდიან-პატარინა ეს ძალიან დიდი გმირობაა, მაგრამ აბა დაფიქრდით, შეჩერდა აზავთებული მომხვედური? არა, პირიქით. მტერს სისხლი სწყურია. მათი მოსვლის მიზეზი ხალხის გამუსლიმანებაა, მიზანი კი ერთი აქვთ რაც შეიძლება მეტი მამულები მიითვისონ და სახრავ-საოხრო არ გამოელიოთ. ჭკუა რომ ჰქონდეთ ამ კლდე-ღრანტეებში არ შემოეხეტებოდნენ, სადაც ჩვენ ძლივს ვირჩენთ თავს და ახლა ასე განსაჯეთ ისინიც გვემატებიან სარჩენად, მაგრამ ბრბო იქით წავა, საითკენაც უკრავენ თავს, ამიტომაცაა საშიში ხალხის ხროვა, არ იციან არაფრის გარჩევა, მერეც ერთზე ასი მოვა და სანადელს მაინც აისრულებენ – დაასრულა აღმასხანმა და მიყუჩდა.

– ჩემი აზრი ასეთია მეზობლებო – წამოდგა ისევ პაპა ლაზარე – თუ ჩემს თეთრ თმა-წვერს უჯერებთ, უნდა გითხრათ – მიუბრუნდა ახალგაზრდებს – უნდა გაერიდოთ სოფელს ვინც კი შეძლებთ, და გინდ ბეთლემს შეაფარეთ თავი – პირჯვარი გადაინერეს – გინდ საქართველოს შუაგულს მიაშურეთ, ჩვენ კი მოხუცები დავრჩებით სოფელში, უპატრონოდ არ დავტოვებთ ადგილ-მამულს და თუკი მტერი მაინც ინებებს ჩვენზე ძალდატანებას, არც ჩვენ დავნებდებ-

ით და რა დღეს მოვმკვდარვართ, რა ხვალე, განა სულერთი არ არის? ბოლოს და ბოლოს გმირის სახელი შეგვრჩება.

– ბედის ანაბარად ვერ დაგტოვებთ უსუსურ მოხუცებს – ნაბიჯი წინ წამოდგა ეკატერინემ – ჩვენთან ერთად წამოხვალთ თუკი წასვლა გადაწყვიტეთ, ან სულაც დავრჩებით და ერთად გავწყდებით.

– ცუდად მსჯელობთ ახალგაზრდებო. თავი უნდა გადაიჩინოთ როგორმე. შემდეგ დროთა განმავლობაში ისევ მობრუნდებით და სოფელს ინახულებთ. არ არსებობს დაუცხრომელი ქარიშხალი. ჩადგება ერთ დროს. როგორც იტყვიან – „წყალის ჩანავალზე წყალი ჩაივლის“. თქვენც ამგვარად მოაშურებთ.

– ეჰ, სანამ ეგ დრო მოვიდოდეს, ბარემ მეთე თაობა ამოწყდება.

– მერე შვილო, ის მეთე თაობა რომ გაგვიხსენებს, განა ეს რამედ არ ღირს?

– მეთე თაობა კი არა, ბარე ერთ თაობაში ერთმანეთს ვჭამთ და ვჯიჯგნით ერთმანეთს ქართველები.

– იწილო-ბიწილო აღარაა საჭირო. ვრჩებით დაუძღურებულე-ბი. ახალგაზრდებმა თადარიგი დაიჭირეთ გადაბარგებისა. სულიერ-მა მამებმა სურვილისამებრ იმოქმედეთ, ხოლო ჩვენი დარჩენითაც, მტერზე შეკვდომითაც და გინდ გადაბარგებით, მაინც საქვეყნო საქმე კეთდება, აქ არც საძრახისია რაიმე და მითუმეტეს არც საქებარი, მაგრამ გახსოვდეთ, ერთხელ ადიდებული მდინარე თავისას იზამს – ვიდრე დაიშრიტებოდეს ბრალიანსაც და უბრალოსაც ზარალს მიაყენებს. თავს ზემოთ ძალა არაა, ყველა ერთ ღმერთს ვემორჩილებით, მაგრამ აბელისა და კაენის ცოდვა, რომ აქამდე თან გვსდევს და არასოდეს არ ჩაცხრება, ესეც იცოდეთ. რაც არის არის, გადანყვეტილება საბოლოოა. ანე ხალხი სოფლის შუაგულში მოიხმეთ, გინდაც ნადარბაზევზე, სადაც იტყვიან და იქ ვამცნოთ ჩვენი გადანყვეტილება და მოსალოდნელი ამბავიც.

უხალისოდ დაიშალნენ და სოფლისკენ გაუტიეს.

შუადღე კარგა მანძილზე გადაიხარა. მათემ, ამ დღისთვის საგანგებოდ ახალაგებული სამრეკლოდან, რომელიც ის-ის იყო ფეხს იკიდებდა საქართველოს ეკლესიებში – ზარი შემოჰკრა.

იუცხოვეს სოფლელებმა ზარის შემოკვრა და თანაც უდროოდ დროს. ერთმანეთზე გადაძახილებსა და შეკითხვებს ბოლო არ უჩან-

და და არც ის იცოდნენ რა უნდა მოემოქმედებინათ. ისევ ახალ-გაზრდებმა იმარჯვეს და ხალხი ეკლესიებისკენ იხმეს. ვინ შილიფად ჩაცმული, ვინ ფეხშიშველი და ვინ კიდევ საგარეოდ შემოსილი, ყველა სამლოცველოებისაკენ ეშურებოდა!

მთელმა სოფელმა მოიყარა თავი.

ახალგაზრდობა იარაღსხმული გამოეცხადა თავშეყრილებს. მათ არც გოგონები ჩამორჩებოდნენ – ყველას თავიანთი იარაღი აესხა.

– რა მოხდა ხალხო, მტერი შემოგვესია, თუ რა არის, ასეთ უდროო დროს ზარის რეკვა კარგს რომ არ გვაუნწყებს, მეც ვიცი მარა... რა ხდება? – იკითხა სიდონიამ და შეკრებილებსშუა მოექცა.

სამრეკლოს ქონგურზე მამა გაბრიელი გადმოდგა.

– ხალხო და ჯამათნო, ჯერ-ჯერობით მშვიდად ვართ, მაგრამ საშიშროება მაინც გველოდება. პაპა ლაზარს მოვუსმინოთ...

– მეზობლებო, უნდა გაუნყოთ, რომ ოსმალებს ჩვენი მამა და მარჩენალი სოფლის ნაცარტუტად ქცევა გადაუნწყვეტიათ. ეს ამბავი მეზობელი სოფლიდან გამოპარულმა ახალგაზრდამ, რომელიც ახლაც ჩვენს შორის იმყოფება, გუშინ გვამცნო. რას იტყვით ხალხნო, დავრჩეთ სოფელში და მტერს შევაკლათ თავი უაზროდ, თუ ავიყაროთ და გავერიდოთ სოფელს? მე და ჩემის-თანები განა სადა ვართ წამსვლელნი, მაგრამ ვისაც კი მუხლი და გული გერჩით, გაერიდეთ სოფელს. სოფელს ხომ ვერსად წაიღებენ, ჩვენ კი...

– ლაზარე პაპა, მტერზე თავის შეკვლა სარწმუნოების გამო განა უაზრობაა? – გაანყვეტინა ვილაცამ სიტყვა პაპა ლაზარეს.

– უაზრობა არა არის, მაგრამ ძეგლს არავინ დაგვიდგამს. ჩვენ გავწყდებით და ისტორია კიდევ მტვერს წააყრის ჩვენს ფერფლადქცეულ სხეულებსა და სახელს.

– ისტორია არაფერს არ ივიწყებს.

– გავწყდეთ მეზობლებო და არ დავნებდეთ, ვიბრძოლოთ სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე.

– ერთ დროს ქუხდა ნადარბაზევი, ახლაც შორს გაუუგდებთ სახელს. მომავალი შეაფასებს ჩვენს ნაბიჯებს.

– არც ერთი ნაბიჯის გადამდგმელი არა ვართ სადმე.

– ხალხო, დანყნარდით – გასძახა აღმასხანამ მეზობლებს.

ჩოჩქოლი კარგა ხანს არ დამცხრალა.

მნათემ ხელმეორედ შემოჰკრა ზარს. დიდხანს რეკდა შიო ზარს, რომელსაც საამო ყრიალის მაგიერ, რალაც ყრუ და ჩახშობილის მსგავსი ხმა ახმიანებდა.

პაპა ლაზარემ სამხრეთით ცის კიდურს გახედა, ოსმალთა სულთანს წყევლა შეუთვალა გულ-გონებით და მამა გაბრიელს მიუბრუნდა, რომელსაც თავი ჩაეკიდა მძიმე საფიქრალით.

– მამაო, ხალხის სულიერი წინამძღოლი შენ ბრძანდები, მიდი და აუხსენი რა უნდა ვაკეთოდ და რა არა.

მძიმე საფიქრალი ყველასათვის მძიმეა, მაგრამ გაბრიელისათვის იგი განსაკუთრებულად მძიმე აღმოჩნდა. მრევლის სულიერ წინამძღოლს წამით გონება დაებინდა, ავისმომასწავებელი ამბავის გადაცემის გამო, მაგრამ თავს სძლია და უჩვეულოდ გულაჩუყებულმა და თვალცრემლიანმა სოფლელებს მოავლო მზერა.

– ძმებო და დებო, სოფლელებო, სარწმუნოებაზე საკუთარი სხეულის მსხვერპლად შეწირვა ერთეულების ერთგულების უმაღლესი საქმეა. მასიურად თავშეწირვას სტიქიურ უბედურებასავით მიიღებენ ჟამთააღმწერნი. უბედურებას დიახაც მაგრად უნდა დახვედრა. გენიალური რუსთაველის ბრძნული ნათქვამი – „სჯობს სახელისა მოხვეჭა, ყოველსა მოსახვეჭელსა“-ო, ამას გვიდასტურებს, მაგრამ მტერზე დახვედრა და მერე ერთიანად თავისშეკვლა სახელ-დიდებას ვერ მოგვიტანს და ამით სარწმუნოებასაც ვერაფერს შევმატებთ, გარდა იმისა, რომ საფლავებს მოვიმრავლებთ. არც ისე ძლიერნი ვართ, მტერი ვიგერიოთ და ჩვენც უვნებელნი გადავრჩეთ. კარგად მოგეხსენებათ, ოსმალებმა მთელი მცირე აზია დაიპყრეს, ბიზანტია ჩაყლაპეს და რუსეთსაც არ ეპუებთან. ვინა ვართ ჩვენ? არაკისა არ იყოს – კოლოები ლომებთან. ჩვენ ვერაფერს დავაკლებთ გამძვინვარებულ ოსმალებს. ასაკვადაცილებულებს რალა დაგვრჩენია, ახალგაზრდებმა გაერიდეთ. ეგებ ისეთი ვინმე გამოერიოს თქვენში, ისტორიას აუნყოს დანვრილებით ყოველივე. ღვთისა და სარწმუნოების წინაშე ჩვენ ყოველთვის მართალი უნდა ვიყოთ. დამიჯერეთ შვილნო – ხმა ჩაუნყდა და ჩაახველა – დამიჯერეთ, ძალზე ძნელია საკუთარი სხეულიდან რაიმე ნაწილის მოშორება, მაგრამ თუკი ეს სიცოცხლეს გადაარჩენს, უნდა გავუძლოთ.

– ღმერთი ჩვენთანაა და დიდია მისი ძალა. გადაგვარჩენს. ამინ!
– ამინ! – დაიგრიალა ხალხმა და ეკლესიაზე აღმართულ ჯვარს პირჯვრის წერით რამდენიმე დღე გაუხანგრძლივეს.

* * *

სოფლის აღმოსავლეთ ფერდობზე თამარისდროინდელი მოპირ-კეთებული წყაროა, სადაც ყოველთვის ხალხმრავლობა და ჟრიამ-ულია. წყაროს შემოგარენის მცხოვრებლები ამ წყლით საზრდოობს. საღამოობით, მოცალებობის ჟამს, ბრძღვიალა მთვარის შუქზე ზოგი ქსოვასაც ახერხებს, სხვებს კიდევ რიგი უჭირავთ თუნგებისა და დოქების ასავსებად. უმეტესად ასაკოვანი ქალები იყრიან თავს, იშვიათად მამაკაცები, არც ახალგაზრდა გოგო-ბიჭები აკლია ამ ადგილს, არის ჟრიამული და ოხუნჯობა.

აპრილის ნახევარი ანუ, როგორც იტყვიან მარტისგან ნასესხე-ბი სუსხიანი დღეები უკვე გასულიყო. უჩვეულოდ თბილი ამინდები დაიჭირა. საღამოთი წყაროსპირს სიგრილვეც ისადგურებდა.

დღიური ხვატისგან თავმოებზრებულ ქალებს მოეყარათ თავი, წყაროს ჩუხჩუხში რიგს ელოდებოდნენ და თან მასლაათობდნენ.

– გაიგეთ ქალო დღევანდელი ამბავი? – ეკითხება ქრისტინე მეზობელს – თურმე ომი გველოდება. რა უნდა ვქნათ თუ იციით?

– რა უნდა ვქნათ და სოფელს მივხედოთ. ახალგაზრდები უნდა გავარიდოთ დროებით, ვიდრე ქარიშხალი არ ჩადგება.

– თქვენ რა გაქვთ სადარდო, მე ვიკითხო თორემ. ქალიშვილები გასათხოვარი მრჩებიან...

– განა მარტო შენ გაიანე? სოფელი დასაოჯახებელი გოგო-ბიჭები-თაა სავსე. ეჰ, ახალშეუღლებულებია ცოდვა თორემ?

– თუ ცოდვაზე მიდგა ქალებო საქმე, ყველა ცოდვაა და რახან ცოდვისშვილები გვქვიან, ყველა სიმძიმეს უნდა გავუძლოთ.

– შენ გოგო ისე ლაპარაკობ, სოფლიდან ფეხის გამდგმელი არა ხარ. იცი ოსმალები რა ხალხია? არავის და არაფერს არ ერიდებიან. ცოლს ქმრის თვალწინ, გოგოს მეზობლების თანდასწრებით და ასე შემდეგ, სადაც წაასწრებენ, ნამუსს ჰხდიან. ბექას მერე რა პასუხს აძლევ?

– შენ ისე მეუბნები, თითქოს გამაბახებენ და მერე ბეჭას ეტყვიან – აჰა და ღმერთმა შეგარგოსო? განა ვინმეს დატოვებენ სალსალა-მათს? სადაც ბეჭა, მეც იქავე. არც არავისზე ნაკლებად ვხმარობ იარაღს – თქვა წყნარად ჯვარისამ და ქალებს გადახედა.

– ეგ კი გიფიქრიათ კარგად, მაგრამ ინებებენ ვაჟკაცები თქვენს თანხლებას? ვაჟკაცს იმიტომ ქვია ვაჟკაცი, ქალები ხიფათს აარიდონ.

– არ ინებებენ და... გადავიცვამთ კაცურ ტანსაცმელს და მაინც გვერდით ამოვუდგებით. ჯაბანნი არა ვართ. თუ ბრძოლაში ჩაებმება ყველა, ჩვენ სახლებში არ გამოვიკეტებით. ჩვენ სოფელს ძალიან შორს აქვს გავარდნილი სახელი იარაღის ნარმოებით და მარტო იარაღს არ შევარცხვენთ. თქვენ, რომ ყანა-ბაღჩაში მუშაობდით, ჩვენ იარაღის ხმარებას ვსწავლობდით. თუ ომია ომი იყოს. მოკვდეს თავლაფდასხმული, ის ვინც უბრძოლველად დანებდება. ჩვენი სული და მიზანი ერთია...

– ეხ, შვილებო, თქვენი დაოჯახება მაინც შეგვრგებოდა. ჰოი, მამაზეციერო, რა ცოდვა გვაძევს, ასე რომ გვსჯი?

– რა ცოდვა დედიკო და ქართველი რომ ქართველს მტრობს, ყველანაირი გაიძვერობით რომ უნდა ავნოს ძმამ – ძმას, სწორედ ესაა მიზეზი. აკი ერთხელ აბელი და კაენი ამისთვის დასაჯა ღმერთმა. ახლა ცოდვად ჩვენს კისერზეც მოდის ალბათ.

– ორ მოჩხუბარ მამალს არწივი ზემოდან დასცქერის. ისინი რომ დაილღებინ, ერთსაც წააპნიალებს და მეორესაც. არ სძინავთ ოსმალოებს, ყველაფერს ხედავენ. ერთი მთავარი მეორეს ეომება, მეფე – მეფეს, დადიანი – გურიელს, ერისთავი ამილახვარს და ასე ძიძგილაობაში ერთავე ილღება, ოსმალოებს კი მეტი არ უნდათ. ამ შეხლა-შემოხლაში თუ რომელიმე მომძლავრდა, დასუსტებულს აქეზებენ და ქართველები მუდამ შინაომში ჰყავთ, რომ დალილებს ადვილად დაეზატონონ. აი, ეს გვილებს ბოლოს – უპასუხა სიდონიას ენამოსწრებულმა გოგომ და გაკვირვებაც დაიმსახურა და მოწონებაც, ამდენი ცოდნით.

– მართალი ხარ შვილო, მაგრამ ნურც ის დაგავინყდებათ, არსებობისათვის ბრძოლაში ყველა მიზანია გამართლებული.

– მაშინ ოსმალოებს უბრძოლველად მივერთვით, ისინი ხომ მარტო ჩვენს გასამუსულმანებლად არ მოდიან, საარსებო წყაროს ეძე-

ბენ და თუ არსებობისათვის ბრძოლაში ყველაფერია გამართლებული, მაშინ დავიკრიფოთ ხელები და მტრის ჭიაც გავახაროთ.

წამით სინყნარე ჩამოვარდა. გზაზე ხორეშანი და ელენე მოდიოდნენ. შეკრებილთ სალამო მშვიდობისა უსურვეს.

– მშვიდობა ნუ მოგვიშალოს მამაუფალმა ბებო. ამ შელამებულზე აღარსად გაგიშვებთ. ამაღამ ჩვენი სტუმარი იქნებით – წაიმღერა ხატია და ორთავეს მოეხვია.

– ქალები არ ჩანან რალაცა. სად არიან სარა, სიდონია, ფაცია და მაცაცია? სალაპარაკო გვაქვს.

– თქვენ თუ დათქმული არ გქონდეთ სტუმრობა, დანა გამომისვით ყელში. ხვარამზესთან არიან თავშეყრილი ბებო. ცოტა ხანში ჩვენც ვაპირებთ სტუმრობას. გოგონებო თუნგები უპატრონოდ არ დატოვოთ, ჩვენ ბებოებს გავყვებით.

...მელიტონი ბავშვობიდან ჩხირკედელა იყო. მონიფულობაში შესულმა ცხენით ჯირითიც კარგად შეისწავლა, იარაღის ხმარებაც და დურგლობა ხომ ყველაფერს ერჩინა. მშობლები ადრე დაედუპა – სახადმა იმსხვერპლა. დარჩენ ცხრა-ათი წლისანი და-ძმა – მეზობლების ამარა. დამ თოთხმეტი წლის ასაკში, მეზობელ სოფელში, ჯვარქედზე მცხოვრებ იასონს დაუკავშირა ბედი და სასახელო შვილები დაზარდა. მელიტონმა კი სოფლელი გოგო აირჩია საცოლედ – შავთვალწარბა ხვარამზე, რომელიც მზეს სილამაზეს ეცილებოდა. სანაქებო ოჯახიც შექმნეს. ერთი ის იყო ნაკლი, უფალმა გიორგის გარდა შვილი არ მისცა. ხშირად იტყოდა გულისტკივილით: – ერთ შვილზე გადავეგეო, მაგრამ შვილის ქება რომ მოუდიდოდა უფალს მადლობას სწირავდა.

არც მეუღლის მისამართით გამოუთქვამს საყვედური. ხარობდნენ თავიანთი ნაჯაფარ-ნაოფლარი ჭირნახულით და თავადაც სოფლის სული და გული იყვნენ. სახლი არ იყო, რომლის აგებაში მელიტონს მონაწილეობა არ მიელო. სოფელი ძალიან ემადლიერებოდა ოჯახს.

გიორგის ხშირად ნახებობდნენ – წმინდა გიორგის სეხნია ხარ და შენ უნდა დავგიცვა ყოველგვარი ავისაგანო, მაგრამ ხუმრობა ხუმრობად და ახალგაზრდებმა თავიანთ წინამძღოლად აირჩიეს. მის ჩაურევლად არც ერთი საკითხი არ წყდებოდა. ოღონდ ეს იყო – ცოლის შერთვაზე საუბარს ყოველთვის გაურბოდა,

– მოგცლიათ. მეტი საქმე არა გაქვთ, რომ სულ დაოჯახებაზე ფიქრობთ. განა ცოტაა ისეთი საქმე, რაც პირადულზე უფრო მაღლა დგას? – იტყოდა ხშირად.

– ასე რამ დაგაბრძენა ბიჭო – გასძახებდნენ აქეთ-იქიდან, თავი და თავია ქვეყანას შვილები შემატო, მშობლებს სიხარული და სოფელს სიმდიდრე. რა თქმა უნდა არის მძიმე საკითხებიც, მაგრამ თუ შვილები არ ვიყოლიეთ, საძნელო საქმეები მუდამ იქნება და გამკეთებელი აღარ ეყოლება.

– მართალი ხართ თქვენც, დიოგენეს არც ცოლი ჰყოლია და არც შვილები, სახლიც არ ჰქონდა, კასრში ეძინა. მოკვდა, მაგრამ ქვეყანა არ დაქცეულა, ისტორიის ჩარხი ბრუნავს და ბრუნავს, ხან წინ და ხან უკან, მაგრამ ქვეყანა არ იქცევა

– დიოგენეს ნუ ეტოლები. ხომ იცი, იაკობი რომ ღმერთს ეჯიბრებოდა, როგორ დაისაჯა.

– მე გიორგი ვარ და არავისზე არც შეჯიბრებას, არც გატოლებას და არც მოცილებობას არ ვაპირებ – გადანურა ერთხელ წყალი. სოფელს გოგოებს კი მასზე თვალი რჩებოდათ. ერთმა კი ბავშვობაში სახელი გოგია მიაკერა და მას შემდეგ სოფელი გოგიას ეძახდა: გოგია წყალი დამალევიწე, გოგია მეზობელთან გამეგზავნე და ათასი რამ მოუთავებელი. სიყვარულით კი მთელ სოფელს უყვარდა.

იზრდებოდა სოფელში ორი გიორგი, ორი ძმობილი და არ არსებობდა არც მხიარულება, არც სიმძიმელი, შუაგულში არ ეტრიალათ. სადაც თავშეყრა იყო, ისინიც იქ გაჩნდებოდნენ.

წყაროსპირას თავშეყრილ გოგონებს შემთხვევით თავს წაადგა ორივე გიორგი. სოფლის განაპირას, გადასახედ ქედზე მიდიოდნენ, იქ, სადაც ერთ დროს სოფლელებს მტრის მოსაგერიებელი ლოდსატყორცნი იარაღი ედგათ. ძველისძველი მადნის სადნობი შენობის ნასაძირკვლართან ხელისგულისოდენა მინდორზე ახალგაზრდებს თავყრილობა დაენიშნათ.

წყაროს, რომ მიუახლოვდნენ, გოგონები ჟრიამულით წამოიშალნენ, შორენა კი თავდახრილი იჯდა და არც განძრეულა, მზერა კი ქვეშ-ქვეშ გაექცა და მალულად შეავლო თვალი გულის რჩეულს.

– რა მოუვიდა ქვას რომ დაეკერა, ხომ არაფერი იტკინა? – იკითხა კაიძალადაცილებულმა გოგიამ და გიორგის შეხედა.

– ეჰ, რა გელაპარაკო ბიჭო, ხომ მაგან შეგარქვა გოგია? რომელსაც მთელი სოფელი სიყვარულით გინოდებს, შენ კი ვერაფერს ხვდები. შენმა გამოჩენამ მართლა ქვაზე დააკერა. ელდა ეცა და დარჩა ისევე, როგორც იჯდა.

– მე არ მიყვარს მაგისთანა ხუმრობა. და-ძმასავით ვართ ერთმანეთთან შეზრდილები, ეგ რამ გაფიქრებინა.

– მაფიქრებინა კი არა... ცოდვია ეგ გოგო. ობლად გაიზარდა. მე მართლა არ გამომერჩევა დებში, შენთვის კი გიყვდება სანყალი და თუ ხელს არ კრავ, თქვენზე ბედნიერი ქვეყნად არავინ იქნება მგონი.

– განა ეხლა მაგის თავი გვაქვს?

– სწორედ ახლა გაუჭირდა მაგას. იცის რომ ჩვენი ბედი საბედისწეროა და თუ ჭკუას მოუხმობ ამით დიდ მადლს გააკეთებ.

– კი მაგრამ ხომ უნდა გიყვარდეს თავი რომ მოაწონო?

– შენ მოწონებული ხარ უკვე და თუ არ დატანჯავ, კარგი იქნება.

– ვიფიქრებ ამაზე.

– ვიცოდი რომ კარგი ბიჭი იყავი, ეხლა ოქრო ხარ.

მონიფული ვაჟკაცები, ახალგაზრდები და იგერ-აგერ უფრო ხნიერებიც, ვინც საომარ ძალ-ღონეზე იყო, იარაღასხმულნი კლდისთავზე მოთავსებულიყვნენ და ელოდნენ ორ გიორგის.

– ვინც მოვიდა გაუმარჯოს – მიესალმნენ დამხვდურები.

– ვითომ დღეს არ გვინახავს ერთმანეთი..

– მერე რა, ადამიანს რამდენჯერაც შეხვდები, იმდენჯერ უნდა მიესალმო.

– ჰო, ეგ ვიცით, მარა...

– ეჰ, ბიჭებო, ისეთი იარაღი მოგვცა, შემოსული მტერი აქედან ამოგვაჟუჟინა მეტი არა მინდა რა – წამოიძახა აღმასხანის ბიჭმა და ერთ ლოდზე კატასავით შეხტა – ხელისგულივით მოჩანს ირგვლივ სოფელიც და ხეობაც.

– მასეთი იარაღი ჩვენთან ჯერ ვერ მოაღწევს. რუსთა ხელმწიფეს და მის ჯარს ჰქონია. ერთს რომ დაიგრუხუნებს თურმე მისი ხმა კლავს მარტო ხალხსო.

– თუ კაცი ხართ არ მიხსენოთ რუსთა ხელმწიფე. იმას მარტო თავისი თავი ედარდება და სულ იმის ცდაშია, რა ჩათქვლიფოს. გაიძა-

ხიან ერთმორწმუნე ვართ და ერთმანეთს დავეხმაროთო, საკუთარი ჯავრი სჭირს იმას, იქით ითხოვს დახმარებას.

– ეგ, რომ თავის სიმაღლეზე იდგეს, ოსმალეთი ბუზსაც ვერ აგვიფრენს. ჩვენი იარაღით კი შორს ვერ წავალთ. ერთი გასროლა და სანამ მეორედ დატენვას მოასწრებ, კი გაგისტუმრებენ საიქიოს.

– თანდილ, მირიანი და ლაშა სად არიან ხომ არ იცი? – ჰკითხა ძმამ.

– მგონი მოვლენ, ალბათ რაღაც საქმეზე შემორჩნენ.

– არ იქნება რომ არ მოვიდნენ.

– აგერ ისინიც.

მთვარე ადრე მიეფარა ჯვარქედის გორას და ნახუცრეთის თავზე მკრთალი შუქით ძლივსლა მოჩანდა. მეგობრები ხმითლა არჩევდნენ ერთმანეთს, სჯა-ბაასი კი არ შეწყვეტილა, ისე შეერივნენ მოსაუბრეებში ლაშა და მირიანი.

– რო დაგირქმევიათ მეფეთა სახელები, ახლა გამოჩნდება თუ რამ გამჭრიახობა გაგაჩნიათ – ნაუქილიკა მეგობრებს ჯიმშერმა.

– ბიჭებო, ამ წუთას პაპა ლაზარესთან არიან თავშეყრილები. რაც დილით გადანყდა, იმ აზრზე დგას ყველა. თქვენი აზრით რა უნდა მოვიმოქმედოთ, რომ არც მწვადი დაგვეწვას და არც შამფური? – იკითხა მირიანმა.

– ეგ თეორია დღეს არ გამოდგება, დღეს იარაღი წყვეტს ყველაფერს. ძლიერს თუ იარაღი უმაგრებს ძალას, მასზე უფრო ძლიერმა უნდა ებრძოლოს. ეშმაკობით მაგათ ვერ ვაჯობებთ, იმიტომ რომ ვერაგები არიან, დაუნდობელი სისხლისმსმელები. სხვა გამოსავალი აქედან გადაბარგებაა, მაგრამ არც აქაურობა გვეთმობა. რჩება ერთი – უნდა ვებრძოლოთ, მაგრამ მოხერხებულ ადგილას.

– მასეთი ადგილი ესაა, მაგრამ თავს რომ დაგვიარონ, გაგვანადგურებენ, ისევ სჯობია ტყეს შევეფაროთ.

– სად ბეთლემში?

– რატომაც არა... ერთხანს თავს გავიტანთ, მერე კი ღმერთია დიდი, გამოჩნდება რაღაც.

– ერთი ამ კლდიდან გადამაყრევინა მაგენი, მეტი არ მინდა.

– ჰოო, მოვლენ, გადავლენ ფრიალოზე, ჩვენც ვუბიძგოთ და მეტი არ უნდა.

– ნეტა სახუმაროდ გვცალხია ბიჭებო?

– მთელი აჭარა ჩვენ შემოგვყურებს და წინდაუხედავი და გაუაზრებელი ნაბიჯი არამც და არამც არ გვევატიება. მტერს მტრულად დაუხვდებით, მაგრამ ისე ნუ შევაკვდებით, ისტორიამ გადგვივინყოს. ჩვენ თამარის ნატურფალზე აღზრდილებს დიხაც ნამდვილქართველობა შეგვშვენის, ისეთი ქუღზე კაცს რომ იძახებდნენ და მტერს კუდიტ ქვას ასროლინებდნენ.

– ძმებო, რამდენნი ვართ, ვისაც იარაღის კარგად ხმარება შეუძლია?

– ასორმოდაათამდე და ცოტა მეტი, მეზობელი სოფლის ახალგაზრბიცი არიან ტყეს შეფარებულნი, ყველა გვერდით დაგვიდგება.

– მაინცი ცოტა ვართ. არ დაგვავინყდეს, რომ ერთზე ათნი იქნებიან და ვითარცა უცოდველ ბატკანს მგლები, ეგრე მოგვესევიან. თუმცა სხვა გზა არა გვაქვს. მამა-პაპანი, ნათესავ-მოყვარენი აქ ბედის ანაბარა რომ გვეყოლება, ესეცი დიდი სანუხარი იქნება და ძალას გაგვიათკეცებს, მაგრამ არ არსებობს ჯერჯერობით ძალა, ვინცი ოსმალებს შეაკავებს და გაანადგურებს.

– ძლიერნი ვართ? – იკითხა მირიანმა და შეკრებილთ თვალი მოავლო.

– რატომაც არა, ძალა ერთობაშია – უპასუხა ვაჩემ – სოფელი იმითაცაა ძლიერი, რამდენი განათლებული ადამიანი ჰყავს.

– განამაგაშია საქმე? ეგ თეორიები მოცემულ ვითარებაში გამოუსადეგარია. ეგ სხვაგან თუ გამოდგება ჯერჯერობით, აი თუნდაც ზღაპარში.

– ჰო, კარგი, მაგრამ გვყავს განათლებული ადამიანები?

– როგორ, განა ანტონი, საბა, შიო, გაბრიელი და სხვები განათლებულნი არა არიან? მაგათ ხომ თავისით არ ჩაუცვამთ ანაფორები.

– ეგენი ხომ სასულიერო პირები არიან...

– მერედა რამ გაყო ჩვენი სულიერება და მოქალაქეობა?

– მთავარია რომ ეგენი ბრმად არ ქადაგებენ და ცხოვრებას რეალურად უყურებენ.

– აბა შოთასნაირი ჩვენთან სად დაიბადებოდა...

– რათა კაცო. საქართველოში არცი არავინ ფიქრობდა, რომ შოთასნაირი კაცი მოევლინებოდა ჩვენს ერს, მაგრამ ფაქტია, იყო. განა არ შეიძლება ჩვენთანაც ვილაცი დაიბადოს?

– კარგი ერთი, ახლა არ ინატრო დავითი, თამარი და სხვებიცი კიდევ. ისინი რჩეულები იყვნენ, მაგრამ არცი მათ ჰქონიათ განცხრომით ცხოვრება, ხოლო თუ ძლიერნი იყვნენ არცი მტრები

ჰყოლიათ ჯაბანნი, მაგრამ თუ ვაჯობეთ, მხოლოდ ეშმაკობით და მოხერხებით. მტერი ვინრო ადგილას უნდა მიიმწყვდიო და მოსრა.

– მასეთი ადგილი აგარის ხეობაშია, მაგრამ შეგვეყვებიან კი?

– მტერსაც გააჩნია. ოსმალოებს ვერც ბნელ ადგილას შეიტყუებ და ვერც ვინროებში. მაგენი კალიებივით არიან, არც ეშმაკობა გაჭრის, იმიტომ, რომ მაგათზე გაქნილნი და ეშმაკი დუნიაზე არ არის, ერთს მოკლავ და ათი მოვა.

– რაო, ვითომ ქართველებს მეტი გამჭრიახობა და ეშმაკობა არა გვაქვს?

– ეშმაკობას რას ეძახიან მე არ ვიცი, მაგრამ მტერი რომ მოგერევა ბაბა უნდა დაუძახო, ბოლოსდაბოლოს ის ბაბაც დაბერდება და...

– ჰოო, ეგ თეორია არ ვიცოდი. მიდი აბა და უცადე, შემოვლენ ოსმალოები, ბაბა დაუძახე და თავზე გადაგისვამს ხელს, მერე კი უცადე, როდის დაბერდება ის „ბაბაი“ და ამოდე ჰანლური. შენ არ იცი მაგათი კანონები და იმიტომ მასე ლაპარაკობ.

ვაჩეს ხუმრობანარევ სიმართლეზე ყველას გაელიმა, თქმით კი არაფერი უთქვამთ. რამდენიმე ხანს გარინდება მოიცვა ყველა.

– კარგი და შემოვიდა ოსმალო, ამოგვნყვიტეს ისე, როგორც დანდალოს მცხოვრებლები, მერე რაღა იქნება? სოფელს ხომ უნდა უპატრონოს ვილაცამ? – იკითხა გიორგიმ.

– სოფელი გავერანდება, თორემ უპატრონოდ ვინ დატოვებს. შემორეკავენ ოსმალოები საქონელს და აძოვებენ. ეგენი, ხომ მესაქონლე ხალხია, ჰოდა, თუ აჭარაში ბევრი საძოვარი ექნებათ, ესაა მათი სურვილი. თუკი ვინმე ცოცხლად გადარჩა და ისლამი მიიღო, მწყემსად იყოლიებენ.

– მეტი არაა ჩემი მტერი, მაგენის მწყემსობა ინატროს ვინმემ ჩვენი სოფლიდან. ხომ ასეა ბიჭებო? – იკითხა ფირანამ.

– მაგას კითხვა უნდა ფირან? ჩვენ, იარალის მწარმოებელი ხალხი ვინმეს ყურმოჭრილ მონად ყოფნას, სიკვდილს ვარჩევთ. არავითარი თითის მოლუნვა.

– ეჰ, არ მოლუნავ თითს და მოგალუნებენ – თითქოსდა დამთმობი კილოთი თქვა ერეკლემ და ამხანაგებს გადახედა.

– ჩვენი თითის მოლუნვას მხოლოდ სიკვდილი ერქმევა სახელად – თქვა ისევ ფირანამ.

– დიხაც, დიაცურად სიცოცხლეს ვაჟკაცურად სიკვდილი სჯობია, თუ მაინდამიანც სიკვდილი გვინერია. ვიბრძოლებთ და არ დავნებდებით.

– ჰოდა, მტერსაც ეგ უფრო აწყობს, რომ ამოგვუუყოს. რაც მეტი სიცარიელე იქნება, მათთვის უკეთესია.

– კარგით და გავიხიზნეთ ბეთლემში, იქაც, რომ მოგვაკვლიონ და დაგვესხან მუხანათურად? მაგათ წესი აქვთ, მიპარვით იციან მისვლა და თანაც განადგურება.

– ჰოდა, როგორ თქვა რომაელმა? – „ვენე, ვიცი, ვიდი“ – მივედი, დავკარ და გავანადგურეო – ალბათ ასე.

– არც მთლად მასეა საქმე. რამდენი წინააღმდეგობა შეხვდათ?...

– მერე ვინაა გამარჯვებული?

– ერთადერთი, რუსები ვერ შეაშინეს, ესეც იმის წყალობით, ტერიტორია დიდი აქვთ. მაგათ მეფეც ძლიერი ჰყავთ და მეფე-ზარბაზანიც აქვთ.

– რუსეთს რომ უყურებთ, ჩვენი საქილიკო არა სჭირთ რა. რუსეთის ტრამალებმა არ მოინელა ჩინგის-ყაენის ოქროს ურდო? საქართველოშიც შემოეხეტნენ, მარა ბოლოს დაილივნენო – ისტორია ასე გვამცნობს. ბოლო ნაწილები ურდოსი, ანუ დუმანები გოდერძის უღელტეხილის გადაღმა დასამარდნენ, ზოგიც თურმე ამ ხეობაში ჩამოსულან, მაგრამ ხრიოკი ბუნება რომ უნახავთ, უკან გაბრუნებულანო. ბოლო დუმანნიონი აბასა ყოფილა, რომელიც იმერულელტეხილთან დაბანაკებულა და იქვეც აღსრულებულა. ამის გამო შეერქვაო იმ ადგილს აბას-დუმანი, ეხლა რომ აბასთუმანს უწოდებენ და რალაც ზღაპრისმაგვარს ჰყვებიან სახელწოდებებზე.

– ისტორიაში ჩაღრმავება კარგია, მაგრამ ვიფიქროთ ჩვენზე.

– თუ გავიხიზნეთ მიუკვლეველი მართლაც ვერ დავრჩებით, იმიტომ რომ გამოერევა ვილაც სულმდაბალი, ნაძირალა და მეგზურობას გაუწევს. იკისრებენ ასეთს და მერე მოგჭამაჭირი.

– უბრალო სოფლელი მაგას ვერ იზამს. მასეთი თუ იქნება ან ვაჭარი, ან მონადირე, ყველა ტყეში ყველა ხის ძირი რომ იცის და რომელი გზა კიდევ საით მიემართება.

– ახლა ჩვენ მაგას ვერ გავარკვევთ, თუ ვინ აღმოჩნდება სულმ-
დაბალი და გამცემი, მაგრამ ალბათ მაინც აღმოჩნდება. ის ვიფიქროთ
თუ დაგვერიგინე და ამოგვწყვიტეს, მერე ვინ უპატრონებს მკვდრებს
და თუ გინდათ სოფელსაც. მკვდრებს დამარხვა ხომ უნდა.

– აუჰ, გაუტიეთ ძალიან. ცოცხლები ვართ და უნდა ვიცოცხლოთ
კიდევ. თითქოს ბრძნულად ვმსჯელობთ და დამარხვაზე ვფიქრობთ.
განა უნდა გავწყდეთ მართლა?

– სადარდოა ყველაფერი.

– კარგით და თუ სოფელი გავერანდა, მერე მაინც ხომ უნდა
დასახლდეს ვიღაც-ვიღაცა. განა საფლავებს ვინმე მოუვლის?

– ახლა ყველას თავისი მკვდარი ედარდება და სხვისას მართლაც
ვინლა მიხედავს.

– მაგის იმედი მართლაც არ უნდა გვქონდეს, იმიტომ, რომ რაც
ისტორია არსებობს ქართველი ერისა, ერთმანეთში ქიშპის, მკვ-
ლელობისა და სიძულვილის მეტს არაფერს აკეთებენ და საფლავები
ვილას შეედარდება? თქვენც არ მომიკვდეთ.

– არც მთლად მასეა საქმე.

– როგორ არა შენი ჭირიმე, ძმა-ძმას აღარ ინდობს, მეზობელი-მე-
ზობელს, ამ სენითაა დაავადებული ქართველობა და ვინმეს აქაურობის
საფლავების მოუვლელობა ძილს გაუტეხს თუ იცი? თუკი ვინმე დასახ-
ლდა, იმას სულის დარდი უფრო ექნება, ვიდრე საფლავებისა. თქვენ რა
გგონიათ, ჩვენ რომ თავი შევაკლათ მტერს ძეგლებს დაგვიდგამენ? შეი-
ძლება ტყიურებმა უფრო გვიგლოვონ ერთ-ორ დღეს და მერე ისინიც
ჩვენს ძეგლებს დატოვებენ მარტო. შემოსახლებულებს კი ისე გადაავინ-
ყებენ ჩვენს არსებობას, რომ საფიქრალსაც არ დაუტოვებენ.

– მაშინ ჩვენვე აღვწეროთ ჩვენი ყოველი ნაბიჯი და შემოვუნახ-
ოთ შთამომავლობას.

– ვისას, ვიღაც უცხოებისას?

– რათა უცხოებისას? აქ ოსმალოები არ ჩამოსახლდებიან და თუ
ვინმე შემოვა, ისევ საქრისტიანოდან.

– შენ თავი ხომ არ მიგირტყამს აქ მოსვლამდე. ოსმალო ქრისტიანებს
განყვეტს და სხვა ქრისტიანი შემოვა და თავს დაუდებს – იქამდე თქვენ
არ მოალწიეთ და აჰა, ჩვენ თვითონ გეახელით თავები დაგვაყრევინეთო?

– აი, ნახავ თუ არ შემოსახლდებათ.
– ვერაფერსაც ვერ ვნახავთ თუ გავეფუფუეთ.
– ჰო, მართლა მასეა, მარა ხალხი მაინც შემოსახლდება. ალბათ მშვიდობა ჩამოვარდება ერთ დროს. ქართველობას ამონყვეტა არ უნერია, იმიტომ რომ ჩვენ დიდი კულტურისა და ისტორიის მქონე ხალხი ვართ.

– ეეჰ, ისემც რა გითხრა. ვის სჭირდება მერე ჩვენი ერი, ან მისი კულტურა. მოძალადეს სახრავი და ავლადიდება აინტერესებს. გამოძვალავენ და რომ სახეირო აღარ იქნება, მერე იქნებ წაეთრიონ უკან. მომხვდური მუდამ მარცხდება ბოლოს.

– ჰოო? თუ ჩვენი თავები დააგორეს, შენ მერე მოჭრილი თავით დაუძახე – დამარცხებული ხართ მაინცო.

– ეჰ, ნეტა მაცოდინა ჩვენს ნასახლარებზე კვამლს ვინ აადენს.

– რას გარგებს მერე მაგის ცოდნა? ვინც გინდა ის ყოფილა განავინმეს გაახარებს დრო? ერთი წავა, მერე სხვა მოვა. სხვა წავა, სულ სხვა შემოვა და ასე შემდეგ. ისტორია გრძელდება და ვერაფერს იტყვის სხვალე ან ზეგ, ან მის შემდეგ რა იქნება. მთავარია დღევანდელი დღით გავიხაროთ.

– ესე იგი მომავალზე აღარ ვიფიქროთ?

– კი უნდა ვიფიქროთ, მარა არც ისე რომ თავის ქალა გაგვის კდეს.

– ჰოდა რა დიდი საფიქრელი ეგაა, უბრალოდ ცნობისნადილი მაქვს...

ეჰ, ნეტა ვინ შემოვა მართლა ჩვენს კოხტა სოფელში?

– თუ მართლა ოსმალებმა მეჩეთი ააშენეს, მერე რალა მოსაკითხ-ია, ვინ შემოვა და ვინ იცხოვრებს ჩვენი საძვალეების ახლომახლო...

– არა მგონია ვინმე ღვთისნიერი არ გამოერიოს... იცით რა? „წყლის ჩანავალზე წყალი ისევ ჩაივლისო“ – იტყვიან. სოფელი ისევ აღორძინდება, მაგრამ წლების გასვლის შემდეგ ცხოვრება სხვაგვარ პირობებს წაუყენებს მცხოვრებლებს, იქნება სარწმუნოებათა ცვლა, თაობების ცვლა, კულტურის მონაცვლეობაც...

– ბიჭებო, მგონი დაგვათენდება, ჩვენ მაინც გავურბივართ მთავარ სათქმელს, რის გამოც აქ შევიყარეთ. აგერ, მართლაც სხვალე რომ შემოეხეტონ ოსმალები ჯარით, რა უნდა ვქნათ?

– ჯაბანი ხომ არ გვირევიან ვინმე, ან უფრო უარესიც – გულ-ვარძლიანი ლაჩარი?

მირიანსა და ლაშას არ ექაშნიკათ თანდილას გადაკრულად ნათქვამი.

– ჩვენთან რომ ობოლი იზრდებოდა მოულოდნელად გაქრა, სამი დღე არ ჩანს, არ ვიცით რას მოასწავებს – თქვა მირიანმა – მამამ გვითხრა, ეგ ბიჭი ისეთი არ ჩანს რაიმე გვავნოსო. ყოველშემთხვევისთვის ჩვენს სანინაალმდეგოდ ხელს და ენას არ გამოიღებსო.

– შენ პირს შაქარი.

– მართლა რას ამბობს ქადაგი მამათქვენი ბატონი მამამზე? შეეკითხნენ მირიანსა და ლაშას.

– სჯობდა თავად მოგესმინათ. ბევრი არაფერი უთქვამს, ისე ამ დღეებში მიბანგული სძინავს სულ, მგონი სამქვეყნო პირი არ უჩანს.

– სუ, ბიჭო, ღმერთმა არ გისმინოს, რა ჭირს სამაგისო, საღსალა-მათი კაცია. ალბათ ქადაგად დაეცა?

– შესაძლებელია ასეც იყოს.

– მოდით ბიჭებო, ხვალე ვეახლოთ და რჩევა თავად დავეკითხოთ. რაც არ უნდა იყოს წინასწარმეტყველია. ისეთ რამეს გვირჩევს, იქნებ გამოგვადგეს. ახლა ყველას აზრია გასათვალისწინებელი.

– აღდგომა და ხვალეო, ვნახოთ ველაპარაკოთ.

– ეჰ, აღარ მგონია ხვალე თუ გათენდება. ყოველდღე უბედურებაა მოსალოდნელი. ოსმალოები შეტყობინებას არ გამოგვიგზავნიან, მოვდივართ და დაგვიხდითო, ან უარესი, არ შეგვეკითხებიან მზად ხართ თუ არა საომრადო. მოვლენ და იქნებ ღამით შემოიპარონ, დილით კი შეიძლება ყველა სახლთან ათ-ათი იანიჩარი იდგეს. აი, ესაა დიდი უბედურება.

– მოვლენ და ჩვენც დავხვდებით. „მოვიდა სეტყვა, დახვდა ქვაო“ – იტყვიან.

– კი მაგრამ, მაგ სეტყვამ როგორ გაატიალა და მოსპო იმოდენა ტერიტორიები, რასაც ეხლა ოსმალოები ფლობენ, ხომ იცით თქვენ?

– იცით რა მიკვირს? – წამოდგა ალმასხანის გიორგი – ოსმალურ წიგნებში წერია – არ მოკლა, არ მოიპაროო და სხვა მისთანა, აბა ამოდენა სისხლისღვრა რისთვის მოაწყვეს?

– ყურანი ჩემო გიორგი ისლამის მიმდევრებისთვისაა შედგენილი და კრძალავს მუსლიმანთა შორის კაცთაკვლას, საპირისპიროდ ბიბლიისა. ბიბლია კი ქადაგებს საერთოდ „არა კაც ჰკლას“, ხოლო ყურანში წერია: „უკეთუ ისლამს არ მორჩილებდეს გინა ფრანგი, გინა სხვა გაიური, თავი მოჰკუთეთო“. ყველა არამუსლიმანს და გან-

საკუთრებით ქრისტიანს გაიურს ეძახიან და ნებადართული აქვთ სისხლისღვრა. გაიური კიდევ ურწმუნოს, არამუსლიმანს ქვია – განმარტა საბა მნიგნობარმა.

– როდის შემოგვეპარე მამაო, არ შეგვიმჩნევია.

– თქვენ აქ იყავით და გული როგორ გამიძლებდა სოფლად. მეც თქვენთან ერთად ვარ მარად და ყველგან.

– მაშ, ნება აქვთ დართული? – ჩაფიქრდა თანდილა. აი, უბედურება, სწორედ მაგიტომ მოაწყვეს ჭოროხის შესართავთან ამაზრზენი კაცთაკვლა? ერთ დღეს ათასოთხას კაცს წააჭრეს თავი. განითლდა მდინარე აჭარისწყალი და მაჭახლის ლელეო. ერგეს მოსახლეობასაც გაავლეს მუსრი, ისევე როგორც შემდეგ დანდალოშიო. ნუთუ ღმერთი მარტო ოსმალების წისქვილზე ასხამს წყალს?

– ამჟამად, არსებულიდან გამომდინარე ასეა და რას იზამ – დაუმატა ფირალამ და შორს გაიხედა.

ღარათს მოავლო მზერა. შორეული ათინათიანი მთვარის შუქზე ლამაზი ჩანდა ღარათის მწვერვალები. იქ უნადირნია, ტყეში ამფსონებთან ერთად ღამეებიც გაუთევია, ახლა კი ოსმალების შიშით ჩიტიც ველარ გაიფრენს ვერც იქ და ვერც სხვაგან.

– რატომ გაგინყდა სიტყვა ფირან – ჩაერია საუბარში მირიანი, ან ეგ სახელი ვინ შეგარქვა, შენ რა მართლა ფირალობას ხომ არ აპირებ?

– დღეღალამე ტყეში ვეგდე და აბა ფირალის მეტი ვინ გაუძლებდა იმდენ ხეტიალს? ჰოდა ფირანა – ფირალად გადამიკეთეს, რაა ამაში საძრახისი, თუ საქმეს დასჭირდა, ფირალობა რას მიქვია.

– საცაა შუალამე მოაწვეს, რა გადაწყვეტიტე ბიჭებო? – იკითხა თანდილამ და სათითაოდ ყველას გადახედა, მიუხედავად იმისა სახეებს ველარ არჩევდა უკვე – ჩვენს შორის ცოტაა ცოლ-შვილიანი, ვიცით, რომ ყველას გყავთ გულის რჩეული. რას ვიზამთ ასე დაუნერია მამაუფალს, როგორც ჩანს უნდა ჩაგვმწარდეს ყველაფერი. გოგოებს გადაუნყვეტიათ იარაღსხმულნი ჩვენ გვერდით დადგნენ, იქ სადაც ჩვენ ვიქნებით. ვერაფერს ვიტყვით – ისინი ხომ უზომოდ არიან შეყვარებულნი ჩვენს სოფელზე და ეამაყებთ კიდევ, რომ ამდენ ხანს ქრისტიანებად დაგვტოვეს. რას იტყვით თანახმა ხართ თუ არა მათი თანხლებისა ბრძოლის ველზე?

– არავითარი გოგონები, მათ თავიანთი საქმე აკეთონ, მოხუცებს მიხედონ, ყანა-ბაღები დასამუშავებელი.

– ეეჰ, ძმაო. კია, კაი სურვილი, მაგრამ ვერ მოგართვი. გოგო სოფელში დაიტოვება? შემოვა ოსმალო და ნეტა საჩუქრებს ჩამოურიგებენ თუ იცით? არც ერთს არ დატოვებენ უბინოს. იცით ყურანში რა წერია? მუხამედ მოციქულმა თურმე ცოლი აიშე ცხრა წლისა შეირთო. ამის შემდეგ მიდი და ოსმალებს მორალი უკითხე, როგორც იტყვიან – შეაყარე კედელს ცერცვი.

– ეგ ყურანში არ წერია – წამოიძახა ალმასხანის ბიჭმა.

– შენ თუ ეგ იცი, რა წერია შიგ, ისიც უნდა იცოდე ჩემო გიორგი, რომ ქალი მამაკაცის კუთვნილებაა, როგორც ნივთი და ქალი ყურანში მინდორთანაა შედარებული, მამაკაცს როცა უნდა მაშინ გაივლის ზედ და ყურანის და შარიათის კანონებზე აღზრდილთ აბა რა დაუკავდებათ წინ, ვაგლახ ხნიერებსაც არ დაინდობენ – დაუმტა საბამ.

– ძალა აღმართს ხნავსო, ამბობს ანდაზა, ამიტომ ძალას ეშმაკობით უნდა ვაჯობოთ. ძალიან ძნელია, მაგრამ მშობლები და მცირეწლოვანი ბავშვები დროებით უნდა გავხიზნოთ და სოფლად მხოლოდ ძალზე მოხუცები და უძღურები დავტოვოთ. ახლა ზაფხულია ძალაში, ანე ისეთი სიცხეები იქნება, გადახრუკავს ყველაფერს. ტყეში ძილს არაფერი სჯობს. გავიყოლოთ ჩვენი გოგოებიც და მთაში, ნატბევის ადგილას დავაბნაკოთ, ჩვენს საყანებთან, ბოსტნეულითა და ტყის ნობათით როგორმე გაიტანენ თავს, ჩვენ კი ბეთლემს ვესტუმროთ, თანაც სალოცავში შევავედროთ ჩვენი მომავალი უფალს – დაამთავრა მირიანმა და ჯირკზე ჩამოჯდა.

– მეთაური გვჭირდება ბიჭებო, ვინც ყველა საქმეს უწყევად და შეუფერხებლად შეძლებს – წამოაყენა წინადადება თანდილამ.

– რა ვქნათ, კენჭი ვყაროთ?

– კენჭი-მენჭი და ბევრი არჩევანი მაგას არ სჭირდება. ერთი კაციც არ ივარგებს. სანამ მოხუცების საბოლოო გადაწყვეტილებას არ დავადგებით, აქვე ავირჩიოთ სავარაუდო მეთურთა ჯგუფი.

– პირველი მირიანი იქნება, შემდეგ მისი ძმა ლაშა, თანდილა, ბექა, ბაქარი და არმაზი. ერეკლე და ვაჩეც მალე დაბრუნდებიან. ამ ჯგუფის საერთო წინამძღოლად კახაბერს ვასახელებთ – ჩამომარცვლა საბამ და კეთილი იმედით მოავლო თვალი შეკრებილთ.

– ბარემ გუნდი შეიკრას, მეათეც შენ იქნები საბა, ხომ უნდა შეგ-
ვაქციოს ამბებით ვილაცამ.

– ყაბულსა ვარ.

– რავა, თურქულად ლაპარაკიც შეისწავლე?

– სულ რამდენიმე სიტყვა ვიცი.

– ბიჭოს, შენ შუამავლადაც ივარგებ.

– ჩვენ საშუამავლო არაფერი გვექნება ოსმალებთან – მოჭრა
ფირალამ და დადუმდა.

დუმილმა მოიცვა შეკრებილთა გულებიც, საკუთარი გულის
ფეთქვაც ხმაურს გამოსცემდა.

ბოღმისა და ფიქრისგან გული საგულეს დატოვებას ლამობდა.

ციხის მიდამოში ტურამ გაიჩხავლა. ბუკიოტმაც დაარღვია
მყუდროება. ავად ენიშნათ ფოცხვერის ხავილიც.

– რა ვქნათ ბიჭებო არ დავიშალოთ?

– კაი გამოძინებაც საჭიროა და სიფხიზლაც. დავიშალოთ, თორემ
შინ გველოდებიან უკვე.

მძიმედ წამოდგნენ. თვალი მიდამოს დანანებით მიმოატარეს.

– რაო, გიორგი, რალაც სინანულით მიმოიხედე.

– გვეღირსება კი ხვალ, ზეგ ან შემდეგ აქაურობის ხილვა?

– რაებს ლაპარაკობთ, განა სადმე მივდივართ?

– ეჰ, ეგრე ფიქრობდნენ ხეთებიც, კელტებიც, შუმერებიც. განა
იმათზე ჭკვიანები ვართ?

– ქართველები ვართ.

– ჰოდა, მაი გვლუპავს კიდევ – აღარ დაამთავრა სათქმელი
ფირანამ და თავქვე დაეშვნენ გზაბანარით.

თავი II

ბებია ხვარამზე ბავშვობიდანვე ცელქი და დაუდგომელი ბავშვი იყო, ოღონდ თავნება და ამპარტავანი არ ყოფილა. მშობლების მეხუთე შვილი იყო. ნაბოლარა, მაგრამ არ ანებივრებდნენ. ოჯახში გლეხის პირობაზე ყველაფერი წესრიგში ჰქონდათ.

დედა გურიიდან გასაყიდად გამოტაცებული ქალი იყო. ნაკითხი და არისტოკრატიულ ოჯახში აღზრდილი, სიკეთის განსახიერება.

ტყვეთა მოტაცება და გაყიდვა წესად თუ მოღადად იქცა საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებში, უფრო მეტად კი დასავლეთ საქართველოში.

ტყვეთა გადაყვანა ხან ბეთლემ-ლარათის გზით ხდებოდა, ხან კი ზღვის სანაპიროდან და შემდეგ გემებით.

თამარი, ხვარამზეს დედა გურიელების შთამომავალი იყო. იგი, რამდენიმე გოგო-ბიჭის ერთად ბეთლემის გზიდან ნადარბაზევის ტერიტორიაზე გადმოიყვანეს საქართველოს დამაქცევარი საქმის მიმდევარ-მტაცებლებმა, რომელთაც არც ეროვნება გააჩნდათ, არც სარწმუნოება და არც ადამიანობა. მათ არ იცოდნენ, რომ სოფელში დიდთან-პატარიანად იარაღით დადიოდნენ და სწორედ ამან იხსნა საბრალო ტყვეები.

როდესაც სოფელში ტყვეები შემოიყვანეს, წივილ-კივილი ატეხეს და სოფლელების ყურადღება მიიქცის. მოთქმა-გოდების ხმა და სოფლელების თავშეყრა ერთი იყო,

სადღაც თოფიც გავარდა და ყიჟინ-შეძახილებით ტყვეებთან გაჩნდნენ, მაგრამ მომტაცებლებს თითქოს მინამ უყო პირი, აღარსად ჩანდნენ – გადაბმული გოგო-ბიჭები მიატოვეს და გაიქცნენ.

სასირის გორის ჩრდილოეთით, შედარებით დადაბლებულ ადგილას სოფლელებს თავშეყრისათვის ლამაზი ფართობი შეურჩევიათ – აქედან სოფელიც ხელისგულივით მოჩანს, სოფლებს შორის გზაბანარაც და მეზობელი აგარის ნაწილიც, შორს კი სოფელი ჯინიში და ნახუცრეთის გადასასვლელიც. სწორედ ამ ადგილას მიატოვეს მომტაცებლებმა ტყვეები.

ვინც კი ამბავი გაიგო, ყველა ცნობისნადილით აქეთ მოეშურებოდა. ბლომად მოიყარეს თავი.

ტყვეებმა მიდამო დაზვერეს და მომტაცებელთაგან, რომ ველარავინ იხილეს, შვებით ამოისუნთქეს და გარშემოხვეულთ სიყვარულნარევი ცრემლიანი თვალები შეანათეს.

– დიდი ხანია ტყე-ტყე მოყავხართ იმ ოჯახდაქცეულებს? – შეეკითხნენ სოფლელები

– უკვე მეექვსე დღეა. მშიერ-მწყურვალ ვართ. წყალიც კი არ დაგვალევიან, თუ მადლი გინდათ დაგვალევიან – ატირდნენ გოგონები და მხსნელებს მიაჩერდნენ – ჯერ კიდევ არ სჯეროდათ, რომ თავისუფლები იყვნენ. გადაბმული ტყვეები მისვლისას უმალ გაანთავისუფლეს და ოჯახებში ჩამოარიგეს, შეძლებისდაგვარად შემოსეს და დაანაყრეს.

რამდენიმე დღეში ცხენიანი ახალგაზრდა გადმოვიდა იმავე გზით და მოტაცებულების ავან-ჩავანი გაიგო. სიხარულისგან ცხენიდან ისკუპა და პირველივე შემხვედრს, ვისგანაც ეს ამბავი გაიგო, მოსევადებული დამბაჩა და სატევარი უფეშქაშა, ძმურად გადაეხვია და ამბავიც დანვრილებით გამოჰკითხა.

– შავთვალწარბა, გრძელწინავეებიანი გოგო თუა მათ შორის?

გულმა რეჩხი უყო იასონს. ის გოგო მათთან იყო თავშეფარებული და უკვე თვალებითაც ელაპარაკნენ ერთმანეთს. გულმა გული ცნოო. სწორედ მათზე ითქმოდა.

„ნუთუ ბავშვურ სიანცედ დარჩება უტყვი საუბარი“? – გაივლო გულში და მხედარს გალიმებული, მაგრამ მავედრებელი თვალებით შეხედა.

– ალბათ შენი დაიკოა, ძალიან ჰგავხართ ერთმანეთს.

– დიახ, ჩემი დაიკოა და რომ ვერ მიმეკვლია, ცოცხალი უკან დამბრუნებელი აღარ ვიყავი. სხვა მიზეზიც მაქვს კიდევ, ჩემი საცოლევ დაიკარგა, იქნებ მაგათში ერიოს.’

– გულსუნდა ხომ არ ჰქვია იმ გოგოს?

– დიახ, ისიც აქ ხომ არ არის? ღმერთო დაილოცოს შენი სახელი. სამაგიეროდ ცხენიც დამითმია შენთვის.

– ჩემო ძმაო ცხენი არ გვჭირდება, დიდი მადლობა ასეთი გულუხვობისათვის, ბოლოსდაბოლოს მეზობლები ვართ, რამ გაყო აჭარა და გურია.

– ნამიყვანეთ თქვენს სტუმრებთან ჩქარა თორემ გული აღარ ითმენს – თქვა და პირფვარი გადაინერა – მადლობა გამჩენელს და დიდება.

მოტაცებულ- მაძიებლის ხვევნა-კოცნას და სიხარულის ცრემლებს საზღვარი არ ჰქონდა. თითქოს ბუნებაც დაჰხაროდა მათ ბედნიერებას – ისეთი თბილი და მზიანი ამინდი იდგა.

ოჯახის დიასახლისმა იმარჯვა და...

– შვილო, ნამგზავრი ხარ, ისადილე და მერე მიესიყვარულეთ ერთმანეთს, ან სულაც მოისვენეთ და ხვალეც ამ კვირისაა, სადმე გეჩქარებათ?

სუფრა უკვე განწყობილი იყო, გლეხის პირობაზე არაფერი აკლდა. ღვინიან დოქს კი გარედან მსხვილ-მსხვილი ცვრის წვეთები ასხდა. იასონმა თამარს გადახედა, ისე რომ ძმას არ შეემჩნია და თვალით რაღაც ანიშნა. თამარმა თავი დახარა, შემდეგ ისევ მიანათა მარგალიტებდაკიდებული კუნაპეტა თვალები და გულსუნდას გადახედა.

– დასხედით შვილებო, ნურაფრის მოგერიდებათ, თავი იგულეთ, როგორც საკუთარ სახლში, მიერთვით და გამხიარულდით.

გულსუნდა რჩეულის ახლოს მოთავსდა, თამარი კი ვაჟებს შორის მოექცა, უსიტყვოდ მოციცქენეს ყველი და მჭადი.

ხვარამზე გარეთ გავიდა და ოჯახის უფროსის დასაძახებლად ბავშვი გააგზავნა.

გოგონები მორცხვობდნენ. ორმაგი ზეიმი იყო მათ გულებში. ორთავეს საბედოები გვერდით ეჯდათ და სამშვიდობოსაც იყვნენ. ისე შეეთვისნენ უცხო ოჯახს, თითქოს დიდი ხნის ნაცნობი მეზობლები იყვნენ.

იასონმა მომცრო ყანწები ღვინით შეავსო და სტუმარსაც მიანოდა.

– სახელიც არ მიკითხავს ისე დავიბენით. როგორ მოგმართოთ ძვირფასო სტუმარო?

– თეიმურაზი მქვია, შინაურულად თემოს მეძახიან.

– ამ სასმისით ქართული სტუმარ-მასპინძლობის ტრადიციას და მადლს გაუმარჯოს. სტუმარი ღვთისააო იტყვიან. ამიტომაც სტუ-

მარზე დახვედრა ყველაზე საპატიო მოვალეობად ითვლება ჩვენშიც. რომ არა ჩვენს გვერდით მოტრიალე ავბედითი ვითარება, ჩვენ იქნებ ვერასოდეს შევხვედროდით ერთმანეთს. საუკუნო ყოფილიყოს ეს უცაბედი შეხვედრა, ანუ სულ სიხარული დაგვბედებოდეს.

– ამინ, იასონ, უფალი შეგვენიოს, გვეფარავდეს სამება.

რამდენიმე სასმისის შემდეგ ოჯახის უფროსმა შემოაბიჯა ოთახში, სუფრას ბარაქა უსურვა და ქორთა კიტრებიც დააყარა ზემოდან. შემდეგ უცხო ვაჟკაცს შეხედა და იასონს კითხვის მზერით აგრძნობინა გაკვირვება.

– მღევარია მამა, ამ გოგოს ძმაა – და თავით თამარზე აჩვენა. დიდხანს უხეტიალია ტყეში.

– ერთი კვირაა ტყეში ვარ. დარდმა მომიწელა. დათვიც შემომეფეთა და გავაგორე. ერთი პირობა კინაღამ კლდიდანაც გადავუშვი, მაგრამ თავს ვძლიე და გულმა მაინც საძებრად გამომიწია. ბედმა არ გამწირა და აჰა, თქვენს წინაშე ვარ სალ-სალამათი. ანუ რაღა მომკლავს, რახან ესენი ვიპოვე.

– სხვების ბედი არ გაინტერესებს?

– რამდენი არიან კიდევ?

– ერთი და-ძმა და მათი მეზობელი ბიჭია კიდევ. ისინი ყველა ცამეტ-თოთხმეტი წლისანი თუ იქნებიან.

– ჰო, ზუსტად მასეა. თამარი თექვსმეტს შეასრულებს მალე, გულსუნდამ კი ეხლა გადააბიჯა თხუთმეტს.

– კი მაგრამ, როგორ მოხდა რომ ამოდენა გოგო-ბიჭები დაგიჯაბნიეს ოხერ-ტიალებმა – შეეკითხა იასონის მამა ტყვედყოფილებს იმ მიზნით, რომ თეიმურაზს მოესმინა მათი ამბავი.

– სოკოსთვის ვიყავით ტყეში. სოფელს ძალიან დავშორდით და არ ვიცოდით თუ ბედი ამგვარ ხაფანგს გვიმზადებდა. ბევრნი ვიყავით – ათზე მეტი, გაგვკოჭეს და გამოგვრეკეს. წამოყოლით კი სამნი გვახლდა, სულ მათრახს გვიშხლაპუნებდნენ. ჩვენც ვიცდილეთ კლდიდან გადავარდნა, მაგრამ მათგან ერთი მიგვიხვდა განზრახვას და თოკით ერთმანეთზე გადაგვაბეს, ისე რომ ფეხს ძლივს ვადგამდით. ერთ-ერთმა ღამით, როცა არაქათგამოცლილებს მკვდარივით მიგვეძინა, ხელიც კი გამოაპარა ჩვენსკენ, რახან დიდები ვიყავით,

მაგრამ მათში ერთი ძალიან მკაცრი ერთა და მისმა სიმკაცრემ გვიხსნა კიდევაც გაბახებისაგან. მათრახი ავ მოსურნესაც მოხვდა.

გზაში თოკის ერთი წვერი ერთ ცხენზე იყო გამობმული. მეორე კი მეორე ცხენზე და თვითონაც არა და არ გვეშორებოდნენ. ის კი არა საპირფარეშოსთვისაც ძლივს გვიშვებდნენ. ბოლოს აქ შემოვალნიეთ და მაშინ შემოჯდნენ ცხენებზე, როცა დაღმა დავეშვიტ. შორს რომ სოფლები ვიხილეთ, გული მოგვეცა. აქ, რომ შემოვედით და ხალხი დავინახეთ, გულმოცემულად ვიკვილეთ და აზრზე მოსვლაც ვერ მოასწრეს მომტაცებლებმა, ისე ხელად მოიყარეს თავი სოფლებებმა ჩვენს ირგვლივ. დანარჩენი კი ამ ღვთისსიერი ადამიანების ნამოქმედარი მადლია – დაამთავრა თამარმა და მასპინძლებს მადლიანი მზერა უძღვნა.

– ბედმა არ გაგვწირა ბიძაჩემო და სიხარული არ ჩაგვიმწარა.

– ღმერთი დიდია და მშველელი. თუ ღმერთს არ ნებავს, არა საქმე არ იქნება. ავაზაკებს ღმერთი გაუსწორდება. როდის იქნება მაინც, ეს ტაციობა რომ მოისპოს, ქართველი რომ ქართველს გაყიდის, ტყვია კი არა, ხრამში გადაგდებით უნდა მოუსწრაფო სიცოცხლე – დააყოლა რაფიელმა.

– ძია, რაფიელ, ქართველ ხალხს, სტუმარზე პატივისცემა ყველა ადამიანზე წინ აქვს დაყენებული, ასე ვთქვათ გენებში აქვს ჩაკირული, მაგრამ სტუმარიცაა და სტუმარიც, ერთი კვირაა უფლით ნატყვევარებს, როგორ უნდა ამოვიდეთ თქვენი პატივისცემიდან.

– არ გრცხვენია ბიჭო? რასაც ჩვენ ვჭამდით იმას მივართმევდით მათაც. ერთი ჭედილა დავკალით და ხუთივესთვის მათი გადარჩენის ფეშქაში გავაკეთეთ. ვალი გადახდილია იმით, რომ ესენი საქართველოში არიან ისევე. რა სალაპარაკოა ეგ, თუნდაც სულ აქ დარჩით, სოფელი დიდია და სამოსახლოს ძებნა არ უნდა. დასაქორწინებელი ბიჭები ჩვენშიც მოიძებნებიან და სარძლოებიც ბევრი გვყავს, რაში შეგვემლება ხელი.

თამარმა დაიმორცხვა და აივანზე გავიდა. შენიშნა ეს თეიმურაზმა და დიასახლისს კითხვის თვალებით შეხედა.

მიუხვდა ქალბატონი ნინო სტუმრის გულისთქმას, აივანზე გავიდა და გულზემიხუტებული თამარი ოთახში შემოიყვანა.

გულმა რეჩხი უყო თეიმურაზს, მაგრამ სახით არ გაუმჟღავნებია და ისევ შეკითხვიანი თვალები მიაპყრო დიასახლისს.

– თუ არ მინყენ პატივცემულო სტუმარო, როგორ შეხვდები ამ ამბავს არ ვიცი, მაგრამ ჩემი აზრით სასიხარულოა და სხვაგვარად როგორ უნდა გაიგო...

– რა მოხდა, ასე უცებ შეუყვარდა ვინმე? აფსუსს, მაგისი თავი ჰქონდა განა?

– უცხო არაა შვილო....

ამ დროს იასონიც გავიდა გარეთ.

– გასაგებია ქალბატონო ნინო. არა ვარ წინააღმდეგი. მაგან ისეთი სიხარული მომანიჭა დღეს, ენით აუნერელი. თანახმა ვარ ოლონდ, მშობლებმაც ხომ უნდა გაიგონ. ნავალთ ერთად და შემდეგ საქმეს შევხედავთ.

– თუ, შენ წინააღმდეგი არა ხარ მე ამის აქედან გამშვები არა ვარ. ამოდენა გზაა შვილო, ძნელია აქეთ-იქეთ. არა ვართ გლახა ხალხი, სოფელიც კარგია. დასაწუნი არაფერი გვაქვს, სასიძო თავად გაგიცვნი და...

თამარი უფრო მჭიდროდ მიეხუტა ნინოს. სადედამთილომ საკუთარი შვილივით ჩაკოცნა სარძლო და ღიმილით გახედა თეიმურაზს, რომელიც თვალზე კურცხალს ინმენდდა თითით, მაგრამ ვერ ხვდებოდა რატომ მოადგა ცრემლები.

– ამათი დაცილება ცოდვა იქნება შვილო. მე დედა ვარ და უკეთ ვხვდები, ვინ როგორ სუნთქავს.

– დაცოლშვილებული ხარ შვილო?

ამჯერად გულსუნდამ ჩაქინდრა თავი.

– აგერ მიზის საცოლე ქალბატონო ნინო. მე რომ ესენი ვერ მეპოვა, თავს აღარ ვიცოცხლებდი. ანე თქვენს ხელთ ვარ და მნამს თქვენი კაი ადამიანობის კიდევ.

რაფიელი აქამდე ჩუმად უსმენდა მათ საუბარს. წამოიჭრა და გარეთ გავიდა, მეუღლეს შესძახა – პურ-მარილის თადარიგი დაიჭირეო და გაუჩინარდა.

მეზობლები სახელდახელოდ შეიკრიბნენ, დეკეული წამოაქციეს, სოფლის საპატიო ხალხიც მოიპატიყეს და იმღამესვე ნიშნობა და პატარა ქორწილიც გადაიხადეს.

საზეიმო მაგიდას შინაურულად შემოსილი ორი წყვილი ნეფე-დედოფალი ალამაზებდა.

– შვილებო, ამ სასამისით თქვენს ლამაზ დაწყვილებას გილოცავთ. სანიმუშო ქართველებად დარჩენილიყავით და ღირსეული თაობა დაგეტოვებინოთ საქართველოსთვის. ჩვენ კი მუდამ თქვენს გვერდით გვიგულეთ – გულთბილად და სიყვარულით დალოცა რაფიელმა ახალშეუღლებულები.

სადღეგრძელოებს, მილოცვებს, სიხარულს ბოლო არ უჩანდა. სიცილ-მხიარულებაში და ცეკვა-თამაშში მექორნილებს შემოათენდათ კიდევ.

ლამაზი დილა გაუთენდათ ნადარბაზეველებს. მზიანი და საზეიმო ელფერით. მოკლე გზით მიაცილეს ეკლესიამდე წყვილები მექორნილებმა.

მღვდელი ჯვრისწერის ჩასატარებლად რახანია ელოდა შეუღლებულთ. ლამაზი ცერემონიით და მხურვალე ლოცვებით ჩაატარეს ჯვრისწერა. მღვდელი სერაფიმე ასეთი გახარებული ჯერ არ ენახა მრევლს.

– რა ხდება მამაო, რაღაც არაჩვეულებრივ საზეიმო ხასიათზე ხარ – მიესიყვარულა ერთი მექორნილე.

– რატომაც არ უნდა მიხაროდეს შვილო. ორ წყვილზე არასოდეს დამინერია ჯვარი ერთდროულად. მერეც დიდი ხანია არავისზე დამინერია ჯვარი და მესამეც, ოსმალო მოძალებულია რა ხანია ზღვისპირეთიდან და თუ კიდევ მოხდებოდა დაწყვილება აღარ ველოდი. მერეც, კიდევ ორი მხარის აჭარისა და გურიის წარმომადგენლები, ორი ნეფე-დედოფალი რომ გავაბედნიერეთ, ისტორია ამას არ დაგვივიწყებს.

– გეთანხმებით მამაო, დაწყვილება უფლის ნებაა და ჯვრისწერა კიდევ დიდი მადლი და მირონი. უფალი შეგვეწიოს..

– ამინ, შვილო ჩემო, გისმინოს უფალმა.

თეიმურაზი და გულსუნდა ცას ეწიენ სიხარულით. ანე გზა ხსნილი იყო. არა ჰქონდა აზრი ჯვრისწერა სად შედგებოდა, მთავარია ჯვარდანერილები იყვნენ უკვე.

სოფელში რამდენიმე დღე ზეიმობდნენ ახალგაზრდების ბედნიერებას. სტუმრების გაშვებას არავინ ჩქარობდა. სტუმართმოყვარ-

ეობის ტრადიცია ნადარბაზევში განსაკუთრებულად საზეიმოდ მი-
აჩნდათ, რომელსაც ყველა იცავდა განუხრელად.

ეს ლამაზი ზეიმიანი დღეები ყველას გულში სიხარულად ჩაიბე-
ჭდა. ყველა ოჯახში ჩქეფდა სასმისებში ღვინო და ისმოდა სადღეგრ-
ძელოები, დალოცვები.

თეიმურაზი წასასვლელად გაემზადა და მასპინძლებს სურვილი
გაანდო.

– რა გეჩქარებათ შვილებო, იყავით, იმხიარულეთ, დარჩით ვი-
დრე არ მოგწყინდებათ – უთხრა რაფიელმა თეიმურაზს და ფანჩა-
ტურში მიიპატიჟა. ჩვენ უკვე ოჯახის წევრად გთვლით და მოსარიდე-
ბელი რა გაქვთ.

– უხერხულია ძია რაფიელ. სტუმარი სამ დღესო – იტყვიან. ესეც
არ იყოს მშობლები ფეხზე იდგებიან, მთელი საგვარეულო და მთელი
სოფელიც, ვიდრე ჩვენს ამბავს არ გაიგებენ, რომ არ გამოვჩნდებით
გამოგვიგლოვებენ.

– ჰო, თქვენც მართალი ხართ. მაგაზე აღარ მიფიქრია. ჰო, უნდა
გაეშუროთ, მაგრამ არ გვემეტებით მაინც.

– გმადლობთ ძია რაფიელ, დიდი პატივი დაგვდეთ, უფალი გადა-
გიხდით, ჩვენ კვლავაც გენვევით, იქნებ ზღვისპირეთი ოსმალთაგან
გაინმინდოს და...

– ეჰ, მაგის იმედი სადღაა შვილოსა, ისე ჩაჯდნენ აჭარაში, დიდხ-
ანს არ არიან წამსვლელნი. ვაი, ჩვენ თორემ?...

– მთელი საქრისტიანო ჩვენს მხარესაა, იქნებ დაგვეხმაროს
ვინმე.

– სანამ ეგ მოხდება, მანამ საქართველოს ნაწილს გადაძოვენ.

ეზოში დილიდანვე ხალხმრავლობა იყო. გაიგეს სტუმრების გამგ-
ზავრების სურვილი და გამოსათხოვრად გაემზადნენ. ხიზნებზე
შეჩვეულებს ცრემლიც ეკიდათ წამწამებზე.

– შეგეჩვიეთ, არ გვემეტებით შვილებო – თვალცრემლიანმა მი-
მართა ქალბატონმა ნინომ და სათითაოდ გადაკოცნა უკვე სოფლის
წევრებად მიღებული ნახიზნარები თუ ტყვეობიდან გამოსხნილი ახ-
ალგაზრდები.

თეიმურაზი ცხენზე ამხედრდა, მაგრამ ისევ ძირს ჩამოხტა.

– ამ გზაბანარზე ცხენით ხომ არ ივლება, ესეც არ იყოს ცხენი ხომ სიძებატონს ვაჩუქე. ახლა გამოსათხოვრად მოვახტი ზურგზე – თქვა თეიმურაზმა და ცხენს მოესიყვარულა. ჭკვიანმა პირუტყვმა სახე აულოკა პატრონს და რალაცნაირად სიამოვნებისმომგვრელი ცმუკვით დაიჭიხვინა კიდევაც.

– ხომ არ გეშინიათ შვილებო გზისა – შეეკითხა უკვე ამგზავრებულ სტუმრებს რაფიელი – ვაჟკაცებს შეგაიარალებთ არც გოგოები გყავთ თქვენზე ნაკლები. ტყეა ნადირიანი, ნადირი კი ველურია და არ ინდობა, უიარალოდ არ ივლება.

– ორფეხა ნადირებს რომ გადაგვარჩინე, ოთხფეხა ნადირი რა ენად მოსატანია. ხანდახან ტყიურები უფრო გონიერად იქცევიან. ვიდრე განვითარებული გონიერები – მართლა, მომტაცებლები რა იქნენ, ხომ არ შეგიტყვიათ?

– არა, მაგრამ შორს არ იქნებიან წასულნი, იქნებ უკანაც გაბრუნდნენ. სამ დღეს ეძებეს ბიჭებმა, მაგრამ ვერ მიაკვლიეს – მაინც ფრთხილად უნდა იყოს, თორემ ის ოხერტიანები რომ სადმე შემოგეყარონ – აღარ დააბოლავა სათქმელი რაფიელმა.

– ძია რაფიელ, მაგის ნუ გედარდება, იმათ მარტო ხმლით დავჯაბნით.

– თუ, მიგიშვებს სახმალოდ მაშინ მჯერა შენი.

– ფრთხილად და ფხიზლად ვიქნებით. ძალიან არ იდარდოთ. ისე დაიკოც რომ მეახლებინა კარგი იქნებოდა, მაგრამ რაც ღმერთს ენება, ის მოხდა. ანე სტუმრიანობის იმედით ვიცოცხლოთ. რას ვიფიქრებდი... არა, ესენი რომ ურჯულოების ხელში არ აღმოჩნდნენ, დანარჩენი ღმერთმა გვატაროს. ხანდახან ნაუცბათევი სჯობს ნალოლიავებს. სამაგიერო პატივისცემა ჩვენგან იქნება.

– რა პატივისცემა გვინდა შვილო, ასეთი მარგალიტი დაგვიტოვეთ.

– ეგ მე კი არა უფალმა ჩამოგიგდოთ ციდან. ღმერთმა გაბედნიეროთ. წასვლის დროა უკვე.

– მეც თქვენ ერთად მოვდივარ – წინ წამოდგა იასონი და თეიმურაზს გვერდით ამოუდგა.

– შენი წამოსვლა არ იქნება, ახალშერთული ცოლის პატრონი სახლში უნდა იჯდეს. არ დავიკარგებით. გზა კარგად ვიცით.

– გაგაცილებ ბიჭო, თორემ სახლში რომ ვერ ჩაგყვები ეგ ხომ საეჭვო არაა, შენაც იცი.

– ნება შენია, როგორც გინდა.

სიძე-ცოლისძმა და სხვა უკანდასაბრუნებელი გოგო-ბიჭები ნატბევის აღმართს შეუყვანენ. განშორებისას სიხარულის და იმედის ცრემლი ღვარეს. თეიმურაზი ერთხანს დუმდა.

– არ იდარდო თეიმურაზ. რძალს ხელისგულზე ვატარებთ, არაფერს გაუუჭირვებთ, დრო გავა და გენვევით კიდევც.

– არაფერი მიფიქრია სხვაგვარად ქალბატონო ნინო, მაგრამ ერთად გაზრდილები ვართ და ძალიან ძნელია განშორება.

– ეგ რომ ეხლა ეგვიპტეში არაა და ამ სოფელში დაგხვდა... ხომ უნდა გაგეთხოვებინათ მაინც ერთ მშვენიერ დღეს და ხომ უნდა დაც-ილებულიყავით?

– მართალი ბრძანდებით, მაგრამ მაინც ძნელია...

თამარი ძმას მიუახლოვდა და ცრემლებისღვრით კისერზე ჩამოეკიდა.

– მაპატიეთ თეიმურაზ, ალბათ უფალს ასე ენება, მართლაც არ ვიყავი გათხოვების ჭკუაზე, მაგრამ მოხდა ასე და... ისეთი კარგი ხალხია, სულში ჩაგიძვრენენ და ამან მომხიბლა კიდევაც. შეამჩნიეს ჩემი გაცემა და სიხარული და გული გადამიშალეს, მე და იასონი არც გამოვლაპარაკებთ ერთერთს, როცა გამომიხსნა იმათი ხელიდან. ყველაფერი უცბად მოხდა, როცა ერთმანეთს თვალი შევაველე, მაშინვე ორთავეს რაღაც სიტბო ჩაგვეღვარა გულში. ნათრევ-ნატანჯს, მშიერ-მწყურვალს მართლაც არ მქონდა ვინმეს გულში ჩადების სურვილი, მაგრამ იარალით, რომ გამომტაცებლები დაგვიფრთხო და გადაგვარჩინა, მაშინ შეაერთა ჩვენი სულები უფალმა. არ ვნანობ რომ ვრჩები, მაგრამ მაინც მინდოდა შენ გამოგყოლოდი. ახლა ამის ფიქრის დრო არაა, გრძელი გზა გაქვთ და რაც ადრე ნახვალთ უკეთესი იქნება. შეიდლება უფალმა გადმოგვხედოს, ზღვისპირეთი გათავისუფლდეს და მალ-მალე ვინახულოთ ერთმანეთი. მშვიდობით და მომიკითხე ყველანი.

მასპინძლები ყველას სათითაოდ გამოემშვიდობნენ და ხელში სანოვაგით სავსე მოზრდილი შეკვრაც მიართვეს.

– დიდი გზა გაქვთ შვილებო და მშვიერი ხომ ვერ ივლით, ბევრის წაღებაც კი არ შეიძლება, თრევა ხომ უნდა. ესენი ყუათიანია და დიდხანს ძლებს. ასე ვთქვათ სულს გაგატანინებთ სახლში მისვლამდე.

– გამაღობთ ღვთისნიერო ხალხო, არ დავივინყებთ თქვენს ამაგს – უპასუხეს ერთხმად და სათითაოდ გამოემშვიდობნენ გამაცილებლებს.

თეიმურაზი ცოტახნით შეყოვნდა. იგუმანა ნინომ მისი შეყოვნების მიზეზი და ისევ მიესიყვარულა.

– უფალმა გადმოგვხედა ესენი აქ რომ დაგხვდნენ, მართლაც მაღარიჩის ღირსია უფალი. ახლა ერთი სათხოვარი მაქვს შვილო. შენს დას არაფერი გაუჭირდება ოღონდ მშობლებს ნურაფერს დაუმაღავ. შესალამაზებულ-შესათხზველი არაფერი გაქვს, ხომ ხედავ შენი თვალით, სტუმარ-მასპინძლობაშიც წუნი არ დაგვედება, ბუნება კარგი გვაქვს და სოფელი მდიდარი. ნუ დააღონებ შენიანებს. მართლაც ძნელია ასე შორს შვილის დაოჯახება, მაგრამ მაგათი დაცილებით ცოდვის ტვირთის ზიდვას, კიდევ ეს სჯობია. გასათხოვარი უნდა გათხოვდეს, დასაოჯახებელი უნდა დაოჯახდეს. ყველაფერი უმტკივნეულოდ მოხდა და ალბათ ასე უმტკივნეულოდ ჩაივლის ცხოვრებაც. ანუ შენს კარგ ადამიანობაზეა ჩვენი მოყვრობის სიამტკიბილობა. მიემგზავრებით, მაგრამ სული და გული თქვენ მიგყვებათ. ამბავსაც ვერ გავიგებთ თქვენი სახლში დაბრუნებისას. ვინმე რომ გაგაყოლოთ კარგი იქნება, დამცველიც იქნება და მეგზურიც.

– ქალბატონო ნინო, ბავშვი არა ვარ, მკლავიც მერჩის და გულიც. მერეც, გზა კარგია და ვიცი მიმართულება. შიშით კი არაფრის მეშინია, მონადირეთა ამხანაგი ვარ და ბევრჯერ მინადირია ტყეებშიც, ასე, რომ ნურაფრის შეგეშინდებათ, ნურც გერიდებათ და მითუმეტეს დასაღონებელიც არაფერი გაქვთ, ამისთანა რძლის პატრონს. ვეცდები ლამაზი ამბებით შევიქციო მშობლები და ნათესავებიც. ამბავს კი მე თვითონ გაგაგებინებთ. სულ მალე გვწვევით.

– კი გენაცვალე, მობრძანდით, მაგრამ თაფლობის თვე შეირგეთ ორთავე წყვილმა და მერე რაც გინდა ის ქენით. ახლა კი ამხანაგებს მიხედე. გზა მშვიდობისა, უფალი შეგწეოდეთ.

იასონი თეიმურაზს ამოუდგა გვერდით და გზას დაადგნენ.

– დაბრუნდი იასონ და ჩემი დაი არ დამილონო, მე გაყოლა არ მინდა.
– სალამომდე რა მომასვენებს სახლში. გაგაცილებთ ნატბევამდე, იქამდე, ვიდრე დაისი მომისწრებდეს და მერე უკან დავბრუნდები მეც.

იასონმა მგზავრები ნატბევამდე მიაცილა, მაგრამ ლამის გათევა ტბათის ქოხებში ურჩია, უკვე სიბნელემაც მოატანა.

– სადღაც მართალი ხარ სიძე-ბატონო. სიბნელეში ნამდვილად სახიფათოა სიარული. ჯობს უთენია გავემგზავროთ, რომ მანძილი შევიმოკლოთ. მალე ბინდი ჩამოწვება, მაგრამ ის მახარებს რომ ძალიან თბილა. ახლა კი დროა შენც დაბრუნდე, ნუ დაიღამებ გზაში. მეუღლე გელოდება ბიჭო უკვე.

ერთმანეთი გადაკოცნეს. კეთილი მგზავრობა უსურვა იასონმა მგზავრებს და გულდამძიმებული უკან გამობრუნდა. განშორებამ მასაც გული ატკინა, ისე იყვნენ ერთურთზე შეჩვეულნი. სახლში რომ თვალ-მარგალიტი ელოდა, იმის სიხარულით გული საგულეს ჰქონდა და ერთი პირობა ლილინიც დაინყო.

იასონს გზად კურდღელი გადმოუხტა, მაგრამ ველარსად გაექცა. სახლში დაბრუნებულმა პირველი ნანადირევი მიართვა მეუღლეს.

– ეს ერთი და სხვა მრავალი – უთხრა თამარს იასონმა და ფეხებთან დაუგდო ნანადირევი.

– არ შეგეცოდა მაინც? ეგებ პატარები ჰყავს.

– მამალი კურდღელია, შვილებს დედაც მოუვლის.

– რა დაგიშავა, კაი მე მომინადირე, მაგრამ ეგ რაღა მოსანადირებელი იყო, უწყინარი ცხოველია, სისხლი დაღვარე. შეუბრალებელი ყოფილხარ.

– ჩემო თვალსაჩინო, ოსმალები რომ ხალხს თავებს აყრევიანებენ ეს ცოდვა არაა?

– შენც მართალი ხარ, მაგრამ უმიზეზოდ მაინც ნუ გაისვრი.

– მიზეზიც მქონდა და მიზანიც. ეს შენ ხარ...

ვახშამმა საზეიმო ვითარებაში ჩაიარა. ნანადირევი მეზობლებმაც იგემეს.

დიასახლისმა საქორწინო საჩუქარი მიართვა ახალმეუღლეებს, რძალს სამკაულები, ხოლო შვილს ახალგანყობილი ოთახი უფექაშა.

სტუმრები ადრე აიშალნენ სუფრიდან. ქალბატონმა ნინომ თავის ოთახში მიაცილა ნეფე-დედოფალი და სუფრის ალაგებას შეუდგა. თამარმა იუარა ჯალაბობის მიტოვება და შინაურულად შემოსილმა დედამთილს ამოუდგა გვერდით.

– ნადი შვილო, შენი გარჯა არაა საჭირო, მეც ვეყოფი, ნადი და ერთმანეთი შეირგეთ.

თამარი მორცხვად გაშორდა დედამთილს და თავის ოთახში შეიმალა.

ასე შემორჩა თამარი სოფელ ნადარბაზევს. ისეთი რძლობა გაუკეთა სოფელს, მისი კაიქალობის ამბავი ყველას პირზე ეკერა. სამი ქალი და ორი ვაჟი აჩუქა თამარმა იასონს და სოფელს – თვალხატულები და ჭკვიანები. როგორც თავად იყო აღზრდილი, შვილებიც იმდაგვარად აღზარდა – თავადურად. განათლება ოჯახში მიაღებინა, ანაბანა როგორც შვილებს ისე მის თანატოლებსაც შეასწავლა.

თამარი სულ სამჯერ ესტუმრა მშობლებს. მეოთხედ შვილებისა და მეუღლესთან ერთად ჩავიდა გურიაში და დიდხანს ისიყვარულეს, იმხიარულეს სიძე-სიმამრმა მოყვრებიანად.

მეხუთედ თამარმა მშობლები დაიტირა. ზედიზედ ერთ კვირაში გამოეცალა ხელიდან დედ-მამა. დაიტირა, მშობელ მინას მიაბარა, სახლში მობრუნდა და მას შემდეგ სოფლიდან ფეხი არ მოუცვლია. რამდენიმე ხანში დედამთილ-მამამთილი გაისტუმრა ამქვეყნიდან.

დაობლდნენ იასონი და თამარი, მაგრამ სანიმუშო შვილებით ხარობდნენ და ახარებდნენ სოფელსაც. სოფლელებსაც განსაკუთრებულ პატივში ყავდა ეს ოჯახი. გურული რძალი ზედმინევნით კარგი ადამიანი აღმოჩნდა. სოფელს დაეტყო მისი მზრუნველობა და მადლი. მედიცინაში განსწავლულმა ავადმყოფთა მეურვეობა ითავა და არც თუ ურიგოდ.

იასონს ხელსაქმე კარგად გამოსდიოდა. სოფლის სული და გული იყო. გურიაში სტუმრობისას მშენებლობას აუღო ალღო და სოფელ ნადარბაზევსაც კეთილი ხელი წააშველა.

ხარობდნენ და ბედნიერად ცხოვრობდნენ იასონი და თამარი. ბოლოს უფალმა ორთავე მიიბარა. მადლიერმა სოფელმა ცოლ-ქმარს გამორჩეული სასაფლაოც გაუკეთა.

ადრევე დააოჯახეს შვილები და იმათი კარგი დედმამიშვილობითაც უფრო ხარობდა სოფელი.

ბებია ხორეშანს ქალიშვილობაში მეზობლის ბიჭი შეუყვარდა. არც ბიჭი დარჩა მის მიმართ გულგრილი. იქორწინეს და სასახელო შვილები აღზარდეს.

ხვარამზე ნაბოლარა შვილი იყო. პირველ და ბოლო შვილს შორის ოცდაორი წელი იყო სხვაობა. ბებია ხვარამზე მოგვიანებით გათხოვდა, ჰოდა, დები თუ შვილიშვილებით ხარობდნენ, ხვარამზეს მათი ტოლი შვილები ჰყავდა მხოლოდ.

მელიტონმა და ხვარამზემ თითოთ საჩვენებელი სანიმუშო ოჯახი შექმნეს. თუმცა უფალმა ერთი შვილი არგუნა, მაგრამ საყვედური არასოდეს დაცდენიათ. „ფერი ფერს და მაღლი ღმერთს“-ო სწორედ მელიტონსა და ხვარამზეზე ითქმებოდა. ამიტომაც მათ ოჯახში მუდამ სტუმრიანობა და მხიარულება სუფევდა. ხშირად საჭირბოროტო საკითხებიც წყდებოდა.

დრო კი მძიმე ნაბიჯებით მიიწევდა წინ.

* * *

ცოლისდების, ხორეშანისა და სიდონიას სტუმრობას არც გაკვირვება და არც აღტაცება გამოუწვევია მელიტონის გულში, იცოდა უკვე რისთვის გაისარჯნენ, ღამისეულ სტუმრებს თავად გაეგება.

ცოლისძმები — ზაალი და ფარნაოზი კაი ხნის შემოსტუმრებულები იყვნენ და ტკბილად ბაასობდნენ, თუმცა მათ საუბარს ელდანაცემის იერი დაჰკრავდა უფრო.

კიბის საფეხურზე დახვდა მელიტონი ცოლისდებს.

– მობრძანდით გენაცვალე, გაგვახარეთ თქვენი სახეების ხილვით.

– რაღაც არ გეტყობათ ძალიან მხიარულება.

– ეეჰ, გვაქვს განა რაიმე სასიხარულო?

– დაბადებიდან უწერია დავთარში ადამიანს ღმერთს და ვაებაც, უნდა გავუძლოთ სიძვე-ბატონო.

– მეტი რა გზა გვაქვს, კაცნი გვექიან, ადამისა და ევას შვილები ვართ, ჰოდა, დაბადებიდან სიკვდილამდე მართლაც ყველაფერს უნდა შევეგუოთ.

ქალებმა ხვევნა-კოცნით მოისიყვარულეს ერთმანეთი და სასტუმრო ოთახში უძრავ ტახტზე ჩამოსხდნენ.

– რომ იტყვიან მართლაც ყურის ძირში ვცხოვრობთ და ერთმანეთთან მისვლა-მოსვლა რიგზე ვერ გვაქვს რაღაც. რა გვიშლის ხელს? – იკითხა სიდონიამ.

– ეჰ, დაო, აქამდე რაღაც იყო, გავიხედავდით და ერთმანეთს შევაველებდით თვალს, ანე თქვით, ოსმალეებმა თუ დაგვანოიკეს.

– რა მოვიმოქმედოთ ხორეშან, არის ვითომ გადარჩენის რაიმე გზა – შეაცქერდა დას თვალეებში ხვარამზე.

– იცით რისთვის შევიკრიბეთ შენთან? ქალებმა ჩვენი გადანყვეტილება უნდა შევეუერთოთ კაცების განზრახვას, ქალები და უხუცესები ვრჩებით სოფლად. ახალგაზრდები ჩვენს სალოცავში – ბეთლემში უნდა გავაგზავნოთ. ბავშვებიც უნდა გავეხიზნოთ სადმე. ჩვენგან კი ბევრს ვერაფერს წაიღებენ, დიდი-დიდი გვანამონ. ახალგაზრდების გადასარჩენად კი ყველაფერი უნდა ვიღონოთ. თუ ჩვენ წამებით ამოგვხდნიან სულს, ახალგაზრდებმა ცხოვრება უნდა გააგრძელონ. ახლა მათთვის თბილი ტანსაცმლისა და საგზლის მომზადება მოგვიწევს, ვისაც რითი შეუძლია უნდა დავეხმაროთ და მოვამარაგოთ. მთავარი საქმე დღეისათვის მათი გადარჩენაა. ჯანსაღი ბუნებით უნდა შემოვუნახოთ ახალგაზრდობა მომავალს.

– ეჰ, შენ ისე ლაპარაკობ დაო, თითქოს საზაფხულო სადგომებში ვისტუმრებდეთ. ძნელია გულებიდან მათი მონყვეტა. შეეხვდებით კი ანე? ვინ იცის რა გველის.

– რას ამბობ ქალო, ხომ ხედავ მეზობელ სოფლებში ერთი ადამიანიც არ დაუსჯიათ ისე მიაღებინეს ისლამი.

– შენს ყურამდე არ მოუღწევია, თორემ უმსხვერპლოდ არც ერთი სოფელი არ დარჩენილა – ჩაერია საუბარში გაიანე.

– საქმეც ეგაა. თუმცა სარწმუნოების შემცვლელი არც ერთი არა ვართ ჩვენს სოფელში. წინასწარ ტრაბახი არაა საჭირო, მაგრამ ისლამის მიუღებლად რომ სოფელს არ დატოვებენ ესეც იცოდეთ. რა ვქნათ, შევიცვალოთ სარწმუნოება, შევინარჩუნოთ სიცოცხლე და კერია არ გავაციოთ, თუ გავწყდეთ ქალებო. ძეგლს არავინ დაგვიდგამს, მაგრამ თავშენიერულთა საპატიო სიაში შეგვიტანებენ. ესეც დიდი რამეა.

– ვინ, ოსმალეები, თუ ვის გულისხმობ?

– მომავალი თაობა ქალო. ისინი ვინც გადარჩებიან და გააგრძელებენ ცხოვრებას, ისტორიაც არ დაგვივინყებს.

– კაი დაგემართოს, რა სახარბიელოა ჩვენი აწინდელი ყოფა, მაგრამ ღმერთი დიდია და არ გაგვნირავეს, იქნებ ჩვენი დიდი წინაპრის, დავით მეფის აშენებულ ციხეს შევეხიზნოთ. ბევრი მომხდური მოუგერიებია ხვარაცხეს. იქნებ ჩვენც შევეფაროთ და იქედან ვიბრძოლოთ. რა იცი იქნებ უფალი გადმოგვხედავს.

– მაგ ციხის გავლენით შეგარქვეს ხვარამზე. იქნებ მართლაც ეგრე სჯობდეს, ხვარადან გამობრწყინდეს მზეც, მაგრამ ძალიან საეჭვოა, ხომ იცი ქალო მიწისზემით აგებული ციხე-სიმაგრე საიმედო არაა და საერთოდ აულებელი ციხე არ არსებობს. ამაზე მაგარია გვარას ციხე, ხიხანი და რომელი ერთი ჩამოვთვალოთ, მაგრამ მტარვალთა ხელით ყველა დაეცა. არ გახსოვს ქაჯეთის ციხე შოთას „ვეფხისტყაოსნიდან?“ ქაჯეთის ციხეზე ქაჯური შენობა საქართველოს არა აქვს, მაგრამ ისიც აიღეს გმირებმა. ციხე შიგნიდან ტყდებო – იტყვიან.

– ჩვენ შინაგამცემი არა გვყავს. ესეც არ იყოს, ტერიტორია დიდი აქვს და დავეტყვით, ან სულაც გავიპარებით საიდუმლო გვირავით.

– რომ პირდაპირ ჩავუვარდეთ ხახაში არა? არა, ქალო ეგ მოსაზრება არ ივარგებს. ვიცი, რომ ჩვენში სულმდაბალი არ გვირევიან, მაგრამ ოსმალები კიბეების კეთებაში დაოსტატებულნი არიან, მოაბჯენენ ციხის კედლებს და ასე შემოაღწევენ. კარი თუ გაალო ერთმა მათგანმა, ჩაგვბოცავენ შიგ და ცეცხლს მისცემენ ციხე-სიმაგრეს. არა ამ ციხემ თავისი მნიშვნელობა დაჰკარგა უკვე. შიგ მტრის შემმუსრავი იარაღი რომ გვქონდეს მაშინ კიდევ ჰო, მაგრამ ახლა თავშეფარებაზე ლაპარაკი ზედმეტია. გამოსავალი ტყეა. ტყეს უნდა მივცეთ თავი.

– კი, ტყეში შევალთ, ზაფხულია თავს იოლად გავიტანთ, მაგრამ ოსმალების სულთანი ისეთი ვერაგია და იანიჩრებიც ისე ყავთ განვრთნილი, არსად მოგვასვენებენ, ჩაგვყვებიან ფესვებში.

– ჰო, მომხედავი და დამხმარე არავინაა. ასე მგონია მთელი საქრისტიანო სეირს უყურებს.

– ვინ გყავს მხედველობაში, რუსეთი?

– თუნდაც ეგ იყოს. ჩვენს მეფეებს ჭკუა არ ყოფნით თუ რა არის არ ვიცის, არ შეიძლება დასახმარებლად მიმართონ?

– სწორედ აქ ცდები ჩემო დაო. ქართველი კაცი თითს არ მოლუნავს, ქედს არ მოიდრეკს, სამათხოვროდ ხელს არავის გაუნვდის.

– ეს მათხოვრობაა ქალო? იტყვიან მეზობელს რო მუცელი ატკივდება, შენც ხელი უნდა მოისვაო. განა მათი მეზობლობით რამე დაგვშავებია?

– შენც არ მომიკვდე. რუსეთი თავისით არ ჩაერევა ოსმალთა წინააღმდეგ. იტყვიან: ბაღანა თუ არ იტირებს, ისე ძუძუს არავინ მოაწოვებსო.

– მერე შე ქალო, მართლაც და რა ძვირი დაუფდებათ ჩვენს მეფეებს შემწეობა თხოვონ რუსეთს.

– გითხარი ჩემო დაო, რომ ქართველები მუხლებზე დაჩოქვით არავის არაფერს თხოვენ.

– არ თხოვენ და ასე ამოვიყუყუებით, მერე მათაც რომ მიადგებიან იქნებ მთხოვნელიც აღარ დარჩეს. რუსეთი ჩვენზე მომხედავი არაა. ისევ და ისევ ჩვენ უნდა ვივარგოთ.

– როგორ ქალო, ჩვენ დავახევივინებთ უკან ოსმალეთს?

– არა მაგრამ ეშმაკობით უნდა ვაჯობოთ.

– სოფელს ვერსად წავიღებთ და ბუდეშლილი ჩიტი რომ ბუდის გარეშე რჩება ეს ვიცით.

– თუ გულზე ხელებს დავიკრეფთ, მაშინ მართალი ხარ, თუ აქედან წავალთ, სამოსახლოს სხვაგანაც გავმართავთ. მთავარია ჯანმრთელი ვიყოთ.

– საქმეც მაგაშია. წავალთ და ვინ იცის როგორ დავიქსაქსებით, მინდა რომ სულ ასე ერთად ვიყოთ. ამდენს კი ვერც ერთი სოფელი და ვერც ქალაქი შეგვიფარებს.

– დიდია უფალი და შეგვეწვევა.

– უფალი რომ დიდია, ეგ ყველამ ვიცით, შენვენით კი?...

– ღმერთი ახლა ჯერჯერობით ოსმალთა მხარეზეა და რაც გინდათ ის ვთქვათ – ჩაერია საუბარში მელიტონი – თქვენ თქვენს საქმეს მიხედეთ, თუ რაიმეს ამზადებთ ახალგაზრდებისთვის გაამზადეთ.

ეზოში რაღაც გახმაურდა. მელიტონმა კარები გამოაღო და გაეხშიანა.

- რომელი ხარ კაცო მანდ?
- მე ვარ ბიძია მელიტონ, კახაბერი. ქალებს მოვაკითხე, ვინ იცის, ღამით ვინმე არ შემოეხეტოს და უცაბედად არ დაგვიფრთხოს მანდილოსნები.
- ჰო, შენი ქირიმე, სიფრთხილეა საჭირო.
- ხვარამზემ მეუღლესა და დისშვილს საადრეო ბალი და ჩირით სავსე ლამბაქი აივანზე გაუტანა.
- მიირთვით და ვახშამიც მალე იქნება მზად.
- დეიდა არ აპირებენ ქალები დაშლას?
- დაშლილი და დაფორიაქებული მტერი ვნახე შვილო.
- კახაბერმა გულიანად გადაიხარხარა და სიცილისგან ცრემლ-მონოლილი თვალებით მელიტონს გადახედა.
- დიდი ნიჭის პატრონია დეიდაჩემი. პატრონი რომ ჰყოლოდა დიდ ქართულ თეატრს დაამშვენებდა ნამდვილად.
- რავა კახაბერ, პატრონად ვერ ვვარგავარ, ის გინდა თქვა? - გაცხარდა მელიტონი.
- ეე, ბიძაჩემო, მაგისტანა პატრონი მეც ვარ, შენ სწავლა-განათლება თქვი თორემ.
- აჰა იასონი და თამარი მაგათ იერუსალიმში ვერ გააგზავნიდნენ სასწავლებლად, მე კი როცა მეუღლედ დავისვი მაგისტანებზე არ მიფიქრია.
- რათა იერუსალიმში, განა გელათი და იყალთო ჩვენი განათლების კერა არ იყო.
- ჰო, შვილო, მარა ისიც ხომ იცი, ეგ აკადემიები მხოლოდ სასულიერო პირებს ამზადებდა, აბა ჩვენთან ქალების ინტელექტზე ლაპარაკი სად გაგონილა.
- რატომაც არა, დადიანების, გურიელების, ბაგრატიონების, ციციშვილების და სხვათა ქალები ხომ განათლებულნი არიან.
- მაგათ შვილო დიდგვაროვანი ხალხი ქვიათ და შეძლება აქეთ შვილებს მასწავლებლები დაუქირავონ და სახლში მიაღებინონ განათლება. განა ბებიაშენი, ცხონებული და სულგანათლებული თამარი ეგრე არ იყო აღზრდილი?
- ჰოდა, მეც მაგის თქმა მინდოდა.

– გინდოდა და მიგიხვდი კიდევაც, მაგრამ ამ ჩვენს ხრიოკ კუთხეში ან რა შეიძლება ჰქონდეს გლესს, რომ ამისთანა ამბებს მოაბას თავი ან კიდევ რისთვისაა საჭირო.

– რატომ მასე მსჯელობ ბიძია? გავა დრო, ცხოვრება წინ მიდის, განვითარება შემოვა...

– საიდან ბიჭო, ოსმალეთიდან? ხომ არ გავინყდება, რომ ხვალ, ზეგ მაგათი ლუკმა უნდა შევიქმნათ, რა მერმისზეა ლაპარაკი.

– ჰო, მართლა მელიტონ ბიძია, გადაუხვხვიეთ მთავარი სათქმელიდან, რას ვაპირებთ მართლა უნდა ავიყაროთ სოფლიდან?

– ჰო, ეგ გადანყვეტილია.

– კი, მაგრამ ამდენ ხალხს ტყეში რა გამოკვებავს?

– ნახირს გავირეკავთ, ცოტასაც ნავინადირებთ, მერეც ჩვენს ქობმახებში ჩამოვრიგდებით ნატბეურთან, ბოსტნეულიც გვექნება და დანარჩენში უფალია მოწყალე.

– კი, მაგრამ ჩვენს მთაში დაგვაცლიან ვითომ ცხოვრებას? არ დაგვესხმიან და ძალას არ იხმარენ?

– ეჰ, კახაბერ შვილების პატრონი ხარ და საზრიანობაში ცოტა მოიკოჭლებ. ბიჭო საქართველოს ყველა ეპოქაში უჭირდა, მაგრამ ერი არ ამონყვეტილა. თავის რჩენა უნდა შევძლოთ როგორმე, თორემ თუ ქონება და სარჩო-საბადებელი თავსაყარი ექნება ქართველ კაცს, მისი ბუნებიდან გამომდინარე, თითსაც არ გაანძრევს, გამოელევა საჭმელ-საოხარი და ცარიელ-ტარიელზე დარჩება. ჩვენ მთაში რომ ავალთ ბოსტნეული უკვე ამონვერილი იქნება, ზოგსაც სახელდახლოდ მივათესავთ და რაღაც იქნება.

– ჰო, ოსმალები შეამონმებენ და იტყვიან, ბარემ ნათესმა ამოიწვეროს, მიირთვან და მერე შევუდგეთ საქმესო. არა, მაინც რისი იმედია თითს გაგვანძრევენ ვითომ? ჩვენს გახიზვნას როგორც კი გაიგებენ, ეგრევე მოგვეძალებიან. არა როგორმე შორს უნდა წავიდეთ, ნატბევი დიდხნით ჩასახლება არ შეიძლება. ისევ და ისევ ბეთლემისკენ უნდა გავუტიოთ. თუ რა თქმა უნდა წასვლა გადანყვეტილია. მაშინ ხვალვე უნდა შევუდგეთ საქმეს, დაგვიანება იქნება საზიანო დარჩეს.

– ჩვენ ხვალისთვის უკვე ვემზადებით. თუ უთენია არა, ალბათ სალამოსკენ დავიძვრებით.

– შენ რაც გინდა ის თქვი მელიტონ ბიძია და ძნელია მოხუცების მიტოვება. მეტი გზა არ არის. თუ სოფელზე თავდასხმას აპირებენ. დაე, მოვიდნენ, მაგრამ რომც გვინდოდეს ანგარიშს გაგინევს ვინმე? თუ იოლად გადავრჩით, მოვბრუნდებით სოფელში და მივხედავთ ცხოვრებას.

– მაგათ ვერაგობას რომ ვხედავ, ტყეში არ მოგვასვენებენ, ამიტომ ყველაფრისთვის მზად უნდა ვიყოთ. უბრძოლველი კი არ ჩავბარდებით. მოხუცებსაც უჭრით მკლავ-იარალი, ერთ-ორ კაცს ისინიც გააგორებენ. აბა სარივით ხომ არ დაეყუდება ვინმე, მოლით და თავი წაგვსხიპეთო.

ეზოს ვილაც მოადგა და ჩაახველა, თუმცა არ გაჩერებულა და პირდაპირ შემოაბიჯა.

– ამბაკო ბიძია? – გაიკვირვა კახაბერმა და კიბეებზე შეეგება ლამისეულ სტუმარს – რას მივანეროთ ასე გვიანი სტუმრობა?

– მე სტუმრის რანგში არ მოვიხსენიები შვილო – თქვა და აივანზე ახალგაზრდული სიმკვირცხლით ავიდა – რას მიქვია ახლა სტუმრობა და გადაპატიუება. ახლა ერთსულ და ერთხორც უნდა ვიქნეთ, რომ მომხვდური ვძლიოთ.

– ერთსულ კი ვართ ამბაკო ბიძია, მაგრამ ერთხორც ალბათ ოსმალური იატაგანი გვაქცევს. თუ შევაკვდით მტერს მაშინ ვიქნებით ალბათ ერთხორც.

– შენ უკვე ხუმრობის გუნებაზე ხარ შვილო.

– ეჰ, რავარც მე მეხუმრება, ასე სახუმაროდ ოსმალეთის სულთანს დადგომოდეს სახუმარო წუთები. ცეცხლი მეკიდება გულზე, მოსახდენს რომ ვსაზღვრავ.

– დაე, მოხდეს მოსახდენი. თითმოკაკული და ქედდადრეკილი არასოდეს ყოფილა ქართველი. არავის დაფუჩოქებთ შეწყალეებისათვის. ასე ყოფილა ჩვენი ბედი.

– მით უარესი ბიძაჩემო. რალა მაინცდამაინც ქართველებს დაგვებედა ამისთანა უბედურებები. დრო იყო და არაბებმა გვანოკეს, მერე მონღოლებმა, ბერძნებმა, რომაელებმა, სპარსებმა და ვინ მოთვლის კიდევ ვინ, ამდენი ომი არცერთ ერს არ ხვდომია წილად. რა თვალმარგალიტია ამისთანა ერთი მუჭა საქართველო.

– ერთი მუჭა რომაა, სწორედ ამიტომ გვეპოტინებიან გადამთიელები, თორემ უზარმაზარი რომ იყოს ხომ ვერავინ შემოგვბედავდნენ.

– აბა, ხომ ეომებიან დიდ რუსთა ხელმწიფეს პატარა ერები?

– იმათ შვილო ჭკუა არ ყოფნით. კამეჩის მოჭიდავე ხარს რქები არ შერჩება შვილო. ჩვენ კი პირიქით გვიხდება. კამეჩი გვეჭიდავება და აბა როგორ გავუმკლავდეთ.

– კოლომ ლომს რა უქნა ხომ იცი ბიძაჩემო.

– ნუ დამინწყე ახლა ანდაზებით და არაკებით ლაპარაკი. ვითარებას სალი ჭკუით, ობიექტურად უნდა შეხედო. მართალი ხარ, ეშმაკობაში უნდა აჯობო, მაგრამ ყველა ხვრელში გამძვრალ ეშმაკს ვერასოდეს ვაჯობებთ.

– მჯობნის მჯობნელი არ დაილევა ბიძაჩემო.

– ეგეთი მხოლოდ თამარ მეფის დროს იყო. იმ სულმნათს რომ ეცოცხლა დიდხანს, ეგებ ამ დღეში არ ჩავვარდნილიყავით. ეხლა კი რისი იმედია? ძლიერ გავეშებულა ოსმალეთი.

– იცი რა მიკვირს ბიძაჩემო? მონღოლები ხომ უფრო სისხლისმსმელები და შეუბრალებლები იყვნენ. იმათ თუ ვერ ან არ მოიკიდეს ფეხი ჩვენს ხეობაში, ოსმალებს რა ჭირი ეტაკათ, რომ ჩაეფესვნენ და აღარ მიდიან.

– ჯერ ერთი, მონღოლები შორიდან იყვნენ მოსული და მომთაბარეობდნენ. მერეც ისე გამრავლდნენ, ერთმანეთს ველარ ცნობდნენ, ვინ ვის ემორჩილებოდა და ვინ ვის იმორჩილებდა, ამასაც ველარ არკვევდნენ. მათმა სტიქიურმა გამრავლებამ სტიქიური უბედურების ჭირი შიგნით გააღვივა. ერთმანეთის ვერცნობამ დაქსაქსა და დაშალა ერთ დროს მსოფლიოს შემაზანზარებელი ოქროს ურდო. ჩაესვენა მათი მზე, ჩამოვარდნენ დიდების მწვერვალებიდან. მეორეც – ოსმალები ვინ გგონია შენ. შუა აზიიდან, ბუხარისა და სამარყანდის სახანოების ტერიტორიებიდან, ხევ-ხუვებიდან და სტეპებიდან ახვეტილი ბრბოა, იგივე მონღოლების ნარჩენი. ისეთივე სისხლისმსმელი და მომთაბარე, არა იმათსავით გრანდიოზული და უძლიერესი, მაგრამ მაინც ძლიერია. ესენიც თავის რჩენისთვის იბრძვიან. მაგათი სჯულის კანონში სხაგვარად სწერია, თვითონ კი სულ სხაგვარად იქცევიან.

– საშველი აღარ ყოფილა აბა და ისაა.

სჯა-ბაასში შუალემე კარგა ხანია გადაინვერა. მამალმა მეოთხედ იყვილა უკვე. აგრილდა. სამხრეთიდან, ღარათის ხეობიდან სუსხიან-მა ნიავემა წამოუბერა.

– სიცხიანი და სუსხიანი ქარები იქედან ქრიან. ასე დაგვანათლა მამაზეციერმა, როგორც ჩანს, მაგრამ ქართველთა მზე, როცა იქნება ისევ იზეიმებს დიდებას – თქვა მელიტონმა და წამოდგა – უკვე დან-ოლის კი არა ადგომის დრო მოვა ორ საათში, შინ არ შევიდეთ?

– არა ბიძია მელიტონ, ქალებს მივაცილებ სახლამდე და... ჩვენ ახალგაზრდებს რა დაგვაძინებს, ვმორიგეობთ უკვე ღამითაც.

– ამას წამდვილად კარგს შვებით, ფხიზლათ უნდა ვიყოთ, ეგებ ჭორიც იყოს ყველაფერი, მაგრამ მამა-აბრამის ბატკანი რომ არა ვართ, ეს ყველამ უნდა გავითავისოთ, თუმცა ჩვენზე მაინც იხმარენ ძალას ეგ უპატრონოები.

ქალები ცრემლმორეული ხვევნა-კოცნით დაშორდნენ ხვარამზე-ეს და მელიტონს და თავთავიანთი სახლებისაკენ გაუტიეს. ეკლესიასთან რომ მიაღწიეს პირჯვარი გადაინვერეს. ეკლესიის გაღავნის გარეთ მათ მამა გაბრიელი შემოხვდა.

– ასე გვიან ეკლესიასთან მობრძანებულხართ მამაო! რას მივან-ეროთ?

– კი არ მოვსულვარ შვილნო უფლისანო, არსადაც არ წავსულ-ვარ, ეკლესიიდან ფეხი არ მომიცვლია. საღამოს მერე ეკლესია ხალხ-ითაა სავსე და ლოცულობენ.

ქალებმა ერთუროს გადახედეს.

– შევიდეთ ჩვენც, გარიყულად რატომ უნდა ვიყოთ, შევიდეთ და მშვიდობისათვის ვილოცოთ.

მრევლი ზოგი მუხლმოყრილი, ზოგიც ფეხზე მდგარი უფალს შემწეობას და მშვიდობის დაცვას ემუდარებოდა.

ამბიონთან მღვდელმთვარი მივიდა.

– ხალხო და ჯამაათნო, იქნებ ბოლო გამოდგეს ჩვენი წირვა-ლოცვა, მაგრამ სულით არ უნდა დავეცეთ, გმირულად ბრძოლა გვ-მართებს. რამდენიმე დღეა სჯა-ბაასი და დავა გვაქვს თუ რა მოვიმო-ქმედოთ. ძალიან ხნიერები და ავადმყოფები ვრჩებით სოფელში, დანარჩენები უნდა გაერიდონ სოფელს. სამოქმედო გეგმა არა გვა-ქვს, ყველამ ვითარების მიხედვით იმოქმედოს, ოღონდ ჩვენი სიტყ-

ვა ერთი იქნება – გავწყდებით და არ დავმორჩილდებით, არც რწმენას შევიცვლით, რაც უმთავრესია, თუ რამ ფასეული გაგვაჩნია ისტორიაზე და მომავალ თაობებზე გადასაცემი, უნდა გადავძალოთ. აქვე რომ მოვახერხოთ ეს, იქნებ ოსმალებმა იგეშონ და გაგვინადგურონ, ამიტომ სადაც ახალგაზრდები წავლენ, იქით უნდა იყოს ყველაფერი, რასაც განძის სახელი ერქმევა. მე რომც მოვდიოდე, ბეთლემამდე ვერც მივალნევი ვიცი, თუმცა უნდა მოგახსენოთ, რომ უმჯობესია ბეთლემის სამალავები. ეს ყველამ გაითავისეთ, ოღონდ განძსამყოფელი რაც შეიძლება ცოტამ უნდა იცოდეს, თუკი რა თქმა უნდა ვინმე დარჩება ცოცხალი. ღმერთი იყოს ჩვენი მფარველი. ამინ!

– ამინ – დაიგუგუნა ეკლესიის ჭერმაც და კედლებმაც.

ეკლესია გაჩახჩახებული იყო სანთლებით. მლოცველებმა სამსამი სანთლით შესთხოვეს უფალს შემწეობა.

საყდარში ღამისეული ლოცვები აღავლინეს ნადარბაზეველებმა. ეკლესიიდან ფეხს არ იცვლიდა ხალხი.

– წადით, დაისვენეთ, ხვალეც ამ კვირისაა. თუმცა რალა ხვალე უკვე თენდება. დილის წირვაზე აუცილებლად მუხლი მოვუყაროთ უფალს, ქრისტეს და მის მონაფეებს, განსაკუთრებით ანდრია მოციქულს ვის სახელსაც ეს ტაძარი ატარებს და ვისი სულიც მფარველობს.

– განსაკუთრებით ლოცვა გვმართებს წმ. მარიამის სახელობის საყდარშიც. განსაკუთრებული სანთლებით უნდა ვცეთ პატივი იესოს დამბადებელს, რამეთუ ისინი არიან ჩვენი შემწე და თანამდევნი სულები. დიდება ამ წმინდა ხალხს – პირჯვარი გადაინერა მღვდელმთავარმა – ამინ!

– ამინ! კვლავ დაიგუგუნა ტაძრის ფესვებმაც.

ეკლესიიდან ხანდაზმული ხალხი გამოიშალა და სახლებისაკენ გაუტიეს. ახალგაზრდებს კი ფეხი არ მოუცვლიათ.

– ეჰ, ხორეშან, ალბათ დაგვენატრება ამ დიდებული ტაძრის გუმბათზე თვალის შევლება.

– რათა ქალო, სანამ ვართ ვუცქიროთ. ხვალ-ზეგ ფეხებს რომ გავფშკავთ, განა საფლავში ჩაგვაცოლებენ? ერთ დღეს ხომ მაინც უნდა გამოვეთხოვოთ წუთისოფელს.

– მე ანდერძად ვტოვებ, გალავნის შიგნით დამმარხონ.

– ვის უტოვებ გო ანდერძს?

- აბა რა ვიცი, ისე ვთქვი კია და...
- ეჰ, ნეტა დამმარხავი თუ გვეყოლება მაინც.
- რაებს სულელობ, ზეზე ვინ დაგვტოვებს ქალო? რაც არ უნდა იყოს ავმყრალდებით.
- ისე რა უნდა ვთქვა იცი? ზიარების გარეშე არ მინდა სიკვდილი. მოდი ქალებო წინასწარ ვეზიაროთ.
- ღმერთო დიდებულო გადმოგვხედე, სად მიგეჩქარება? ვერ დაეტევი ამ წუთისოფელში?
- წუთის სოფელი რომ ქვია, სწორედ ამიტომ მინდა ზიარების მიღება. რა ვიცი გამითენდება თუ არა ხვალი.
- ზიარება წინასწარ არ შეიძლებაო, ასე თქვა მამა გაბრიელმა, ცოდვა არაა მაგრამ მაინც არ შეიძლებაო.
- განა ზიარების გარეშე ვინმე გაგვამგზავრებს იმ ქვეყნად?
- ქალებო, ხუმრობა იქით იყოს და სადღაც სიმართლეა ხორეშა-ნის ნათქვამში - მხარი აუბა დას სიდონიამ - რა ვიცით, ეგებ მთელი სამღვდელოება ამოგვინყვიტონ.
- თხუნელასავით წინასწარ წუ ითხრით თვალებს. დაწყნარდით და წუთისოფლის ბოლო წუთებს მშვიდად დაელოდეთ.
- ცივმა ნიავმა შეახსენა ქალებს რომ ეზოში იდგნენ. გალავნიდან გამოვიდნენ და სახლებში შეიყუყუნენ.
- დილით მამალების გადაყივლებამ და ჩიტების ყრიაშულმა ჩვეულებრივად გამოაღვიძა სოფელი. ეკლესიის ზარებმა მლოცველებს სალოცავი დრო შეახსენა.
- დაიძრა მრევლი სამლოცველოებისაკენ. თითქოს ხალისით, მაგრამ მძიმე საწუხარით გულდამძიმებულებმა შეაბიჯეს საყდარში და ეკლესიაში.
- ეს დილაც ლამაზი გაუთენდათ ნადარბაზევლებს, მაგრამ ბედის დავთარში მათი დღეები და საათები უკანასკნელი სუნთქვით სუნთქავდა.
- იმედიანად შეაბიჯეს სალოცავში. კიდევ ერთი იმედიანი დღე დაიწყო მათ ცხოვრებაში.

თავი III

ბრძლეალა მთვარე რა ხანია მიეფარა თვალს და დასავლეთით ჩაიძირა. ცის კრიალა და სუფთა ოზონი ლამაზი დღის – კვირის დადგომას იუნწყებოდა.

შიო მნათემ დილის ზარს ხმა ამოაღებინა და სოფლელები გამოაღვიძა. საკვირაო ლოცვისათვის სამლოცველოები გადაიჭედა. ხალხი ეზოშიც ბლომად იდგა. ლოცვა აღავლინეს და უფალს მადლი უძღვნეს ლამაზი დღის დადგომისთვის.

– დიდი ხანია ასეთი ლამაზი დილა არ მინახავს, რალაც განსაკუთრებულივითაა – შენიშნა საბამ და შიოს გვერდში ამოუდგა.

– ჰო, მეც ასე ვფიქრობ. ძალზე წყნარი დილაა, რომ არ ჩავთვალ-ოთ ზარის გაჟღერება.

– იცით რა მამაო, მგონი ავბედითი, საბედისწეროდ წყნარი დილაა. ასე იცის ხოლმე დიდი ქარიშხლის ან დიდი უბედურების მოახლოებისას დამშვიდება ბუნებამ.

– ფუი, ეშმაკს – პირჯვარი გადასწერა მნათემ საბას – საიდან მოგივიდა ეგ უკეთური აზრი, ნუთუ სხვა საფიქრალი არა გაქვთ?

– რას იზამ მამაო, თუკი ასე გვინერია – თქვა საბამ და ეკლესიიდან გარეთ გავიდა.

“ეჰ, გარდაუვალა უფლის ნება. თავის გაჩენილს ყველას თავისი სურვილის მიხედვით ატარებს. დაე, მოხდეს რაც მოსახდენია, თავს ზემოთ ძალა არაა. განა მისი გაჩენილი არა ვართ ყველანი? როგორც უზენაესს სურს, ისე მოგვექცევა. განირვით კი? ჰო, თუმცა რატომ ვსჯი უფლის საქმეებს. ვიცით და მაინც ცოდვას ვაკეთებთ, ცოდვის ჩადენის შემდეგ კი ეკლესიას მივაშურებთ მოსანანიებლად. რა, ვითომ უფალს თვალებს ვუხვევთ? ეკლესიაში სალოცავად უნდა შეხვიდე ადამიანმა და არა ცოდვიანმა ცოდვათა მოსანანიებლად. მოსანანიებელი კი ნამდვილად ბევრი გვაქვს. როცა სარჩო-საბადებელი გვაქვს სამყოფი ადამიანმა მაშინ უნდა სწირო უფლისთვის. ჩვენში გაჭირვებული არავინაა, მაგრამ ქონებრივი უპირატესობის გამო მაინცდა-მაინც თავს არავინ იკლავს, უფალს ზვარაკი შევწიროთ. ამ ცოდვათა გამო ალბათ დაგვსჯის უფალი. რამდენი

ცხოვრობდა და ბინადრობდა საქართველოს მინა-წყალზე, მათი მხოლოდ ხსოვნაა შემორჩენილი. რამდენი ეთნოსი მოისრა და აღიგავა მინისაგან პირისა. ალბათ, ჩვენი გაქრობაც სწაღია უფალს. აკი ქართველები ძალიან უყვარვართ. თუმცა სიყვარულს ვერ ვასწავლით უზენაესს... არა მგონია, მთლად გაგვწიროს.

– რალაც ძალიან ჩაფიქრებული ხარ შვილო, ფერიც არ გადევს, ისევ სოფელზე ფიქრობ, ხომ ასეა? – შეანყვეტინა ფიქრი მოულოდნელად შემოხვედრილმა მამამზემ.

– ჰოი ყოვლადძლიერო – პირჯვარი გადაინერა საბამ – მამამზე ბატონო, სასწაული თუ გინდა ესაა. საიდან ამოიკითხე ჩემი გულისთქმა?

– ეჰ, შვილო, დღეს აბა რალა ამოცნობა უნდა ჩვენს საფიქრალს. ხუმრობად ნუ ჩათვლი მაინც, აბა ვინ არ იცის ჩვენი საფიქრალსადარდებელი. ერთი ფიქრით ვართ ყველა დამძიმებული.

– მამამზე ბატონო, შენი წინასწარმეტყველური ნიჭის ღირსი ერთხელ კიდევ გაგვხადე და გვაუნყე, რა გველის და როდის.

– მამამზემ შეილო წინასწარმეტყველებას, ისე კი ცოტ-ცოტა მართლაც შემძლია რალაცების წინასწარ განჭვრეტა.

– ჰოდა, მეც მაგას არა გთხოვ ბაბუა?

– ახლა იწილო-ბინილოს დრო არაა. ყველაფერი სახეზეა და თავადაც უნდა მივხვდეთ ზოგ რამეს. თუ რა გველის ეს მამაუფლის გარდა არავინ იცის. დიდი-დიდი სარწმუნოების შეცვლა, ან მორჩილება, ან სიკვდილი.

– განა არსებობს მორწმუნეთათვის, ქართველისათვის, ვაჟკაცებისათვის სხვა გზა? განა სიკვდილი სავალდებულოა? ხომ არსებობს ხსნის გზა. ქვეყანა დიდია, გადავიხვეწოთ სადმე.

– ეჰ, შვილო, სიტყვებით იოლია, მაგრამ მშობლიურ კუთხეს რომ მოშორდები მერე მიხვდები მაგ სიტყვების სიმწვავეს.

– ვიხუმრე პაპა, მართლაც ძნელია, ეგ მეც ვიცი. ჩვენ ყველამ ვიცით. ამიტომ დროებით გაცლა მართლაც სჯობს. ეგებ ჩადგეს ქარიშხალი.

– არა მასე ადვილი მაგ ქარიშხლის ჩადგომა შვილო. ოსმალებმა სასწაულები არა და დიდი ზიანი მოუტანეს მრავალ ერს. არც ჩვენ დაგვაყრის ხეირს. მაგათთან მხოლოდ იარღლით შეიძლება ლაპარაკი.

– ვერაფერი იმედია ჩვენი იარაღი. ვერც ვერავინ გვეხმარება. მიძინებულისა საქრისტიანო.

– რას იზამ შვილო, მოძალებულ ჭირს მაგრად უნდა დაუდგეთ თავად უნდა ვებრძოლოთ, ისე, როგორც შეგვეძლება, როგორც თქვა სულმნათმა შოთამ ამ ამბავზე: “ჭირსა შიგან გამაგრება, ასრე უნდა ვით ქვითკირსაო,” ჰოდა, რახან მასეა შვილო, ეგ ნათქვამი მგონი ჩვენზეა ზედგამოჭრილი.

– იქნებ არაა ჩვენზე, ეს ყველა გაჭირვების დროს ყველა გაჭირვებულზე ჭკუისმსწავლელი აფორიზმია.

– მერე კიდევ როგორ თქვა – “ სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა, სიკვდილი სახელოვანი”, ჰოდა, თუ ჩვენ ჭირს გავუმაგრდებით და უსახელოდაც არ დავიღუპებით, ბოლოსდაბოლოს იტყვიან – აბა როგორ გეგონათ, ქართველები შოთას სიბრძნით არიან აღზრდილებიო!

– ბატონო მამამზე, რას იტყვი, თუ დაგვიმორჩილეს რამდენ ხანს გასტანს მაინც ეს მორჩილება. ეს ისე, სიტყვის მასალად გამოვიყენე, თორემ ვინაა დამმორჩილებელი, მაგრამ ამით მაინც სხვა რაიმე უნდა ვთქვა, ჰადა ჰა, ხვალ თუ ზეგ ჩვენს სოფელზეც გადატყდება ჯოხი, თუ ჩაეთესლენ აქაც, რამდენ ხანს დარჩებიან ნეტა საერთოდ აჭარაში, თუ რა თქმა უნდა მთელ საქართველოს არ დაეპატრონენ.

– რა გითხრა შვილო, ალბათ საუკუნეები გავა ან იქნება რამდენიმე წლის შემდეგ ისევ შეცვალოს ვითარება. მაგრამ ამ მტარვალებს ერთი თვეც ეყოფათ, რომ ყველაფერს ზიანი მიაყენონ. შესაძლოა გამოჩნდეს ისეთი ძლიერი ძალა, რომელიც უკან დაახევინებს მათ წუნკლებს. ღმერთი ძლიერია შვილო, არ გაგვწირავს.

– განა ღმერთი ახლა მაგათ არ სწყალობს? ალბათ რაღაც ცოდვის გამო გვსჯის უფალი, თორემ ასეთი უკულმართობა გაგონილა? რა ცოდვა გვაძევს მაინც კისრად?

– ქართველებს ორზღვას შუამდებარე ტერიტორია გვარგუნა უფალმა. ყველა ქართველს თანაბარი უფლება აქვს საქართველოში ცხოვრებისა, მაგრამ მავანთ და მავანთ მაინც სიხარბე ამოძრავებთ. ძმა ძმას ებრძვის ერთი მტკაველი მინისათვის. ცხოვრება კი ყველას უნდა. ეს ძმათაშორის ომი ხოცვა-ყლეტა ძალიან დიდ ცოდვად აძევს ქართველებს და საქართველოს. როდუ-

საც ძმები ვერ მორიგდებიან, მაშინ მათ მესამე ხელი მართავს. სწორედ ეს მოტივია ჩადებული დღევანდელ ვითარებაში.

– გინდა მითხრა რომ მოჩხუბარ მამლებს ან ქორი ან მელია, გინდ ტურა დაეპატრონება?

– სწორედ ასეა შვილო. ქართველთა ისტორია მსგავსი ტრაგედიებითაა სავსე. რამდენმა უმტრო ქართველთა მეფეებს შეჭირვების ყამს, რამდენი დანინაურებული პიროვნება ბოროტი ძალისხმევით ქართველებმა მოიკვეთეს საქართველოდან. მარტო სააკაძის ამბავი ეყოფა საქართველოს, სხვებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ. საქართველოს ქალები უფრო ამაღლებენ, მაგრამ ქალები ვერაფერი იმედია. მეორე თამარ მეფე აღარ მოევლინება საქართველოს თორემ, ალბათ კუდიტ ქვას ასროლინებდნენ ოსმალებს მაინც, იციან გადაითიელებმა ქართველთა დაავადება – ერთმანეთის ვერგატანა და ყველა ხერხით ცდილობენ საქართველოს ტერიტორიის დაპატრონებას, მაგრამ ვერ ეღირსებიან.

– შენს პირს შექარი მამამზე ბატონო, მაგრამ ხომ ცნობილია რომ უზარმაზარი იმპერიები და სამეფოები იავარკყო ოსმალთა ურდომ, რა დაუდგება წინ, რომ საქართველოს ვერ დაეპატრონებიან?

– ის შვილო ჩემო, რომ საქართველო უფლისწილხვედრი ქვეყანაა და უფალი იცავს მას, მეორეც დიდი რუსეთის მეზობლობაც დიდ რამეს ნიშნავს – პირდაპირ შეტევას საქართველოს მთლიანად დასაპყრობად მაინც ვერ ბედავენ, მომხვედური ნიადაგს სინჯავს, პატარ-პატარა შეტევებით რა ხასიათზე დააყენებენ რუსთა ხელმწიფეს, მაგრამ ჩვენდა სავალალოდ რუსებს ჩვენი თავი ძალიანაც არ ადარდებთ, თუმცა ეს არ იციან მომხვედურებმა და ამის გამოც ძალიან შიშობენ. მესამეც ქართველებს გმირული სული ამოძრავებთ. ისტორიიდან ცნობილია, თუ რა გაჭირვებას და ძალმომრეობას გაუძლო საქართველომ საუკუნეთა განმავლობაში. დიახ, გმირული შემართება და მეფეთა გამჭრიახობა წყვეტდა ხშირ შემთხვევაში საქართველოს ბედს. ჩვენ არ გვაქვს გულზე ხელების დანყოფის უფლება, ჩვენ ჩვენი ბუნებიდან გამომდინარე გამუდმებით უნდა ვიბრძოლოთ. ამიტომ იარაღს მივანდოთ ჩვენი ბედი შვილო. ერთ-ორ ოსმალს მეც კი გავაგორებ. ასე რომ წინ ბრძოლა გველოდება უმკაცრე-

სი და ხმაღარაგებული ჩვენში არ აღმოჩნდებიან მგონი. ქართველებს ხმაღარაგებულს და ცხენზე ამხედრებულს იცნობს მეზობელი მსოფლიო. დაუშვებულს ცხენებს რომ ღირსეული ქართველები ვართ.

– კი მამამზე – ბატონო. ხმაღარა მართლაც დავატრიალებთ, მაგრამ თუ ჩავიხრებოთ ეს ხომ გამარჯვება არ იქნება.

– ისევ შოთას სიტყვებს მოვიშველიებ შვილო – “სჯობს სახელისა მოხვეჭა, ყოველსა მოსახვეჭელსა”. დავიხრებოთ თუ ცოცხალი დავრჩებით, მაინც სასახლონი უნდა ვიყოთ, რამეთუ წინაპრების დაღვრილი სისხლი ამას გვიღალადებს. ვინც უღირსად დაღვრა ჩვენი წინაპრების სისხლი, ვალად გვაძევს და ამ სისხლის სამაგიეროს ითხოვენ მათი სულები. ყველა ნაბიჯი გამართლებულია ომის მოსაგებად, მაგრამ არა ისეთი, რომელიც ხალხს დააზიანებს. ის გამოთქმა, რომ როცა შემოგვკრავენ ლოყაში, მეორეც მიუშვირო მე არ მიმარჩნია მართებულად და შესწორებას შევიტანდი, ვინაიდან არ არსებობს გამართლება – ოსმალთა მარჯვენა მოგვაჭრას და მარცხენაც მიუშვირო, ან თუნდაც მამა მოგიკლას და დედაც წინ დაიყენო, მოსაკლავად განირო. მტერს მტრულად უნდა დაუხვდე. იმარჯვებს ის, ვინც ძლიერია, გამჭრიახი და ვინც პირველია. მოშვერილ ხანჯალს როცა დაინახავ ან მოღერილ-დამიზნებულ თოფს, მომხვდურს დაასწრო უნდა. რა გარანტია გაქვს, რომ მტერი მოშვერილ იარაღს სხვაგან შეატრიალებს. ვინც დაასწრებს ის მოიგებს, მაგრამ ჩვენს შემთხვევაში ძნელია მაინც – დამხმარე არავინაა და ხახადაფრენილი ლომების წინაშე მარტოდ ვერაფერს გავხდებით.

– გმადლობ – მამამზე ბატონო გულახდილი საუბრისათვის. სავსებით მართალი ბრძანდებით, ჩვენ მაინც ვიზრდობით მომხვდურის მოსაგერიებლად, ვიდრე პირში სული გვიდგას, ხმაღარა არ ჩავაგებთ. ვნახოთ უფალი როგორ დაგვეხმარება.

– მკრეხელური არ გაიფიქრო შვილო, უფლის იმედი უნდა გვექონდეს. ცალ ხელში თუ იარაღი გვექნება მეორე ხელით და გულით უნდა ვილოცოთ. ასე დაგვებედა ქართველებს – იარაღი დაგვექონდეს განუყრელად, ჰოდა, ჩვენც ამ წესს ნულარ ვულალატებთ. ვატაროთ იარაღი და საჭიროების შემთხვევაში გამოვიყენოთ კიდეც.

– კარგად იყავი ბატონო მამამზე, უნდა ავჩქარდე თორემ ახალგაზრდები მელოდებიან.

– ქვიანად და ფხიზლად იყავით შვილო, მტერი არ ვაზეიმოთ. ნუხელ ცუდი სიზმარი მესიზმრა და კარგად არ ჩაივლის მგონი. ჩვენს ეკლესიას გალავნის კარი დარჩენოდა ღია და ღორები შესეოდნენ ეზოს, მერეც ჯვარი ვნახე გადმოხრილი. შიგ სალოცავში კი უხსენებლები დასრიალებდნენ. არაა კარგი ეს სიზმარი, თუ რა თქმა უნდა რაიმე დაეჯერება სიზმარს, ან მე – პირჯვარი გადაისახა მამამზემ, შეტრიალდა და სახლისკენ გაეშურა.

გადასახედ ქედზე ახალგაზრდები შეგროვილიყვნენ. ვინ რას ამბობდა და ვინ რას. საბა წყნარად მიუახლოვდა, მიესალმა და ქვაზე ჩამოჯდა. გოგონებიც გამოფენილიყვნენ. აქა-იქ მოხუცებიც ჩამომსხდარიყვნენ და ყალიონს აბოლებდნენ.

ქალებიც ამოდოდნენ აღმართს პატარა ბავშვებთან ერთად. ზოგს კი ჩვილი ჰყავდა მკერდზე მიხუტებული. სუფთა ჰაერზე გასასეირნებლად. სალამ-ქალამის შემდეგ ქალებსაც მიუჩინეს ადგილი.

– სადღეისო პრობლემა რა გვაქვს ხალხო – იკითხა ერთმა მოხუცმა და შორს მოატარა მზერა.

– ეჰ, ბაბუ, სადღეისო და სახვალხო რამ გაყო. ჩვენი სანუხარი ამჟამად ყველასათვის ცნობილი, თვალმდასავსები და ჯიშგასანყვეტი ოსმალთა და გარდა ამისა განსაკუთრებულად ცალკე გამოკვეთილი სადღეისო პრობლემა არცა გვაქვს – თქვა არმაზმა და საბას გადახედა.

– გამოკვეთილი პრობლემა კიდევ გვაქვს და კიდევ არა, თუმცა მე ასეთი აზრი მაქვს – გადავმალეთ წინასწარ ეკლესიის საგანძური, დავთრები და სხვა რამ ფასეულობანი, იქნებ როგორ წარიმართოს მოვლენები. მომავალ თაობას ნუ დაუუკარგავთ მისხალ-მისხალ, გოჯი-გოჯ ნაგროვებ საუნჯეს.

– ისტორიის გადამალვა განა შეიძლება? განა ხელიდან – ხელში არ უნდა გადაეცეს თაობას? კარგით გადავმალეთ სადღაც, მერე გადამმალველთაგანი აღარავინ დარჩეს იქნებ ცოცხალი, ვინ უნდა მიაკვლიოს გადანახული? იქნებ აქვე დავტოვოთ – თქვა ჯვარისამ და ახალგაზრდებს გადახედა. შემდეგ აღმასხანს მიუბრუნდა – ძია აღმასხან, მწიგნობარი კაცი ბრძანდებით, რას იტყვი – ის რაც ისტორიამ და თაობებმა უნდა იცოდნენ, ხომ არ ჯობია არ გადავმალოთ და აქვე ხალხში ინახებოდეს? ხომ შეიძლება მეზობელ სოფელს

მივაბაროთ მალულად, მიუხედავად იმისა, ხალხმა სარწმუნოება შეიცვალა, თუ ძალად შეაცვლევინეს, სიბრძნეს მაინც მოუხმობენ, მიბარებულს შეინახავენ და... აღარ დაამთავრა სათქმელი და აღმართზე ამომავალ მამიდა ბადრიას მიაპყრო მზერა.

– რა იყო მამიდა, რაღაც დაფეთებული ჩანხარ.

– არაფერი შვილო, ხალხმრავლობა შევნიშნე და მეც აქეთ გამოვეშურე, ვიფიქრე ცუდი ამბავი ხომ არ მოიტანა ვინმემ მეთქი.

– იმაზე დიდ ამბავს და იმაზე ცუდს ვინ გვამცნობს შვილო, რაც ვიცით. ერთადერთი ესაა რაც ტვინს გვობურღავს ყველას – უპასუხა ექვთიმე ბერმა.

ჯვარისამ ახლა მოხუცებს გადახედა.

– რატომ არ ვაბოლავებთ სათქმელს, რა უნდა ვუყოთ გადასამალავს?

– მართლაც სჯობს ისტორიის კუთვნილება ისტორიას დარჩეს, მაგრამ ამჯერად მაინც უნდა მოვაფაროთ საშიშროებას. ის, ისტორია რომელიც სოფლის საკუთრებას წარმოადგენს და ეკლესიის ჩანაწერებში ინახება, რომელსაც გამოკვეთილი ავტორიც არ ჰყავს. დიახ, გადასამალავია.

– ისეთი რა საუნჯეა, რომელსაც მზის სინათლე არ უნახავს, როგორც შენი სიტყვებიდან ჩანს, განა არ სჯობდა ყველას სცოდნოდა და თუნდაც ზეპირად გადასცემოდა თაობებს?– შეესიტყვა აღმასხანი და ხალხს მოავლო მზერა.

– აღმასხან ბიძია, შენთვის საიდუმლო და მიუწვდომელი არ უნდა ყოფილიყო ეკლესიის დავთრები და მეორეც რა ისეთი საიდუმლოა, რომ გამჟღავნება მკრეხელობად მივიჩნიოთ, დიახაც უნდა ვიცოდეთ ჩვენი წინაპრების განვლილი ყოველი ბილიკი თუ გზა, ამას გადატანით ვამბობ, თორემ წინაპრების ყველა თუ არა უმეტესი წინილი ამბებისა ხალხმა უნდა იცოდეს.

– იცი რა ჩემო საბა? ეკლესიის ჩანაწერები ჩვენთვის მაინც წმინდათა წმინდაა და ხელის მიკარება მაინცდამაინც არ მომინადინებია, მიუხედავად იმისა ვიცი რომ არავინ დამიშლიდა, რაღაცნაირად ყურადღების მიღმა დარჩა, თორემ არ არსებობს ხალხის ყურამდე მისატანი ამბების გასაიდუმლოება. ეს უბრალოდ დრომ მოგვცა სა-

შუალეზა თორემ, ჩანანერები ვილაცამ ხომ უნდა იცოდეს, აი თუნდაც უმაღლესმა სასულიერო პირებმა.

– რა ისეთი ჩანანერებია, განა არ შეიძლება ნავიკითხოთ? ჩვენი წარსულის ცოდნა ცოდვად არ ჩაგვეთვლება, უფალი მოგვიტყევებს, ეს მკრეხელობა არაა – თავისი აზრი გამოთქვა მზისადარმაც და საბას მიაჩერდა.

– რა თქმა უნდა არავითარი მკრეხელობა. თუ ასე ძალიან მონდომებთ, მოვიტან და გაგაცნობთ, თუმცა უმჯობესია გადავწეროთ თორემ საუკუნეებგამოვლილი ფურცლები დაიფხრინოს იქნება.

– რამდენი დღე გვეყოფა მაგისათვის? – დააყარეს კითხვები საბას.

– ეხლავე რომ დავიწყოთ, ალბათ ხვალისათვის მზად იქნება.

– იცირა ჰქენი? მაშ ახლავე წადი და სახვალაოდ გაგვანათლე. მაინც რას ეხება თუ საიდუმლო არაა – შეეკითხა ვაჩე.

– რას უნდა ეხებოდეს, თუ არა თამარ მეფის მგზავრობას და ჩვენს სოფელში შეჩერებას, მისი სული და სახელი გაანათლოს უფალმა საიქიოს – თქვა და პირჯვარი გადაისახა. მსხდომიარენი წამოდგნენ და ყველამ მას მიბაძა.

– თამარ მეფე საქართველოს სარკეა. იგი არა მარტო მეფე იყო, წმინდანადაა შერაცხული და საქართველოს მფარველი სულია. მასზე ნაწერი საგმირო რამ თუ მოგვეპოვება, მომავალი თაობებისათვის ამ ამბის გადაცემა ღიახაც მაღლი იქნება. კარგად ამიანს საქებარი არ გამოუღევა და თუ რამ ეპიზოდი ისტორიას გამორჩება მხედველობიდან, ის უნდა გამომზეურდეს – დაამატა ფარნავაზმა და უღვაშებზე გადაისვა ხელი.

– კი, მაგრამ ასეთი რამ თუ არსებობდა ჩვენს სალოცავში დაცული, ნუთუ არავის მოუვიდა აქამდე აზრად, ხალხისათვის გაეცნო, რა ისეთი საქმე ჩაუდენია თამარ მეფეს, რომ ჩვენზე გაცნობის ღირსად არ ცნეს, გინდათ სულიერმა მამებმა – ჩაერია საუბარში მზექალა.

– ახლა მიზეზების ძებნის დრო არაა. ნავიკითხოთ და შესაფერი-სი ადგილიც დავუმკვიდროთ.

– მაშინ ხვალვე მოვისმინთ საეკლესიო დავთრების საიდუმლოებას?

– კი, ალბათ დავგდებს პატივს საბა და შეპირებას შეასრულებს.

სად იქნება უმჯობესი, საყდარში შევიყაროთ თავი, ეკლესიის ეზოში თუ ისევ აქვე?

– რახან წმინდანს ეხება საუბარი, ისევ წმინდა ადგილას სჯობს. ეკლესიის ეზოც ივარგებს და თვით ეკლესიაც – თქვა თამთამ.

– მართალია თამთაც, მაგრამ ეკლესიაში ამისთანა რამეები რომ არ შეიძლება?

– ამ ერთხელ დაეუშვათ გამონაკლისი. ეს საქმე მკრეხელური ხომ არაა, ეკლესიამ არ მიგვიღოს, მით უმეტეს სულმნათ მეფეთმეფეს ეხება. ჩვენ მაღლი მოვფინოთ ამ ამბავს და უფალი არ გაგვირისხდება – დაამატა დედისიმედმა.

– მართლაც, ყველანი მართლები ხართ. აღდგომა და ხვალეო. დაველოდოთ საბას და მის მონათხრობს.

– ყველას არ ექნება მოსმენის შესაძლებლობა, დანარჩენებს ჩვენ გადავცემთ რასაც გავიგებთ.

– შენ შეგიძლია ნახვიდე და სამუშაოს შეუდგე, ხოლო შემდეგ რაც წასალებია და გადასამალავი, მე წავიღებ და შესაფერის ადგილს მივუჩინ შორეულ სალოცავში – თქვა ეფრემ ბერმა და ჯირკზე ჩამოჯდა – ოღონდ ერთი თხოვნა მაქვს საბა, ნურაფერს შეალამაზებ, რაც აქამდე მოღწეულია, ისევე წმინდად და უცვლელად უნდა გადავცეთ ჩვენს შემდეგ ვინც მოვევლინება ამ სოფელს.

საბა ნელი ნაბიჯით დაეშვა დაღმართ ბილიკზე და მხიარული სახით წარუდგა მღვდელმთავარს.

– მამაო, ხალხის სურვილია გავაცნოთ ის დოკუმენტი, რომელიც ჩვენს წიგნსაცავში დევს. თქვენი ლოცვა-კურთხევით და ნებართვით მინდა სახლში წავიღო და გადავწერო, ვინაიდან ხელში მისი დაჭერა შეუძლებელია.

– ნაილე შვილო და ღმერთმა ხელი მოგიმართოს.

მთელი ღამე თავაულებლად იღვანა საბამ, წერა და ათეთრა, სანამ არ დაასრულა, თვალი არ მოუხუჭავს.

– რა ისეთი საქმე გაგიჩნდა შვილო, მთელი ღამე რომ არ გიძინია. საიდუმლოა რამე? – თავს წამოადგა ძილგატეხილი დედა საბას.

– საიდუმლო არაა დედი, ოღონდ მზის სინათლე არ უნახავს იმას რასაც ახლა ვწერდი. თამარ მეფის ძველისძველ ამბებს მივაკვლიეთ ეკლესიის წიგნსაცავში და გულმა არ გამიძლო, ვინმესთვის არ მეც-

ნობებიანა. სოფლებებმა კი უცებ აიტაცეს ეს ამბავი და მისი გაცნობა მოხოვეს – მთელი ღამე ამის გადანერას მოვანდომე, ახლა კი მშვიდად ვიქნები, რახან ამ ტვირთს მოვიხსნი.

– მართლა შვილო? ნუთუ თამარ მეფეს ფეხი შემოუდგამს ჩვენთან?

– ფეხი შემოდგა და მერე როგორ. ბევრი სიკეთეც დაუტოვა სოფლებებსა და სოფელს.

– მეტყვი შვილო?

– ხვალე დედი, შევიყრებით და ვამცნობ ყველას, თუ როგორი მფარველი და პატრონი გვყავდა ერთ დროს.

– ერთ დროს კი არა შვილო, ეხლაც სალოცავად რომ დავდგებით, თამარ მეფის მოუხსენიებლად არ გასრულდება ლოცვა. ყველა წმინდანის გვერდით მოიხსენიება მეფეთმეფე და ქართველთა მზეთამზე. საპატიო ნოდება – მეფეთმეფე მხოლოდ თამარს ერგო. იგი ღვთაების ტოლად აღიქვა ქართველმა ხალხმა და თუ რამ ნაშენებია საქართველოში და დღევანდლამდე მტკიცედ მოაღწია, მის სახელს უკავშირდება. ბევრიც მის სახელს მიანერს, მაგრამ წმინდანობა ნამდვილად არგუნა ერმა. საქართველოს ისეთი დიდება მოუპოვა, არც მანამდე და არც მის შემდეგ ასეთი აღზევება ქართველთა არ ყოფილა. ამბობენ, საქართველო მის დროს თორმეტი მილიონი იყო. ბევრ ისეთ საქმეს მიანერენ მის მეფობას, რომელიც სხვა მეფეთა ნამოქმედარად ვერავინ აღიქვა და დაამტკიცა, რომ რაც გაკეთდა არა თამარისეული, არამედ სხვა მეფეთა ნილიცააო. რომელი ერთი ჩამოგიტვალო შვილო.

– ჰოდა, დედაჩემო ასეთი უწმინდესი და უნეტარესი, ძლიერი და უზენაესი რომ გვყავდა, სწორედ მის გამო გავათენე ეს ღამეც.

– ღმერთი დაგიფასებს და დაგლოცავს შვილო. ვინც თამარის სახელს თუნდაც გულში გაივლებს, მას ხიფათი არ ელოდება – თქვა მარიამმა და პირჯვარი გადაისახა. თამარის მადლითა და სახელით შვილსაც გადასახა პირჯვარი.

– ახლა კი დავიძინებ დედა, ადრე უნდა ავდგე. ხვალ სხვა რამ გვაქვს კიდევ მოსაგვარებელი და სალაპარაკო.

– საიდუმლოა?

– არა დედა. საგანძურსა და სხვა ფასეულობებს სამალავი უნდა მივუჩინოთ, რომ უკეთური ხელი არ შეეხოს.

– ეგ, მადლიცაა, საშვილიშვილო და სახელმწიფო საქმეცაა.

– უფლის დალოცვა დალოცვაა, მაგრამ ჩვენ საშვილიშვილო საქმეები უნდა ვაკეთოთ – რომ იტყვიან – „ისეთი ხიდი გასდეს, რომ შვილიშვილებმაც გაიარონ“. არ ელაღატება ამ გამოთქმას. ისტორიამ იქნებ შემქმნელის სახელი არ შემოინახოს, მაგრამ შექმნილი და ქმნილება ხომ სახეზე იქნება, ჰოდა მათი მარადიულობით და ხსენებით, მადლი და მთრთონი არასოდეს დაიკარგება.

– ასე კარგი და ბრძენი რომ მყავხარ, ამიტომაც გაფასებენ შვილო.

– ჩემი სიბრძნე ვინა თქვა დედი. ისე კი ნამდვილად მაფასებენ. ჩემი ასაკის მიხედვით კი არა, რალაცნაირად სულ სხვა საქციელის გამო დიდ პატივს მცემენ, არ ვიცი რით დავიმსახურე.

– ჩვენი სოფელი იმითაა გამორჩეული, დიდ-პატარამ თავისი ადგილი და როლი ვიცით. ღვთისნიერი ხალხი ვართ შვილო, არასოდეს წონა და ფასი არ დაგვეკარგება ამათ თვალში.

– მეც ამიტომ ვცდილობ, როგორმე, ვასიამოვნო სოფლელები და რაიმე სასარგებლოც გავაკეთო.

– პირზე ფეხი არავის დაადგა შვილო, ეცადე სულ სიმართლე ილაღადო და მადლი აკეთო, სიკეთე და სიმართლე მადლ-მთრონს გაგიათკეცებს.

– ასეც ვიზამ დედა. დიდია ხალხის სიყვარულის ძალა.

– ახლა ნაიძინე შვილო, დროა უკვე.

დილით საბას რომ გამოელვოდა, მზე უკვე ჰორიზონტზე ჩანდა. ჩამოჯდა და სარკმელში გაიხედა, საოცარი შარავანდელი შეამჩნია მზის ირგვლივ. ელდა ეცა. ამგვარი მზე არასოდეს ენახა.

– ღმერთო ძლიერო, კეთილად აგვიხდინე ყველაფერი – თქვა და პირფვარი გადაისახა, ფლოსტებში ფეხი შეჰყო და აივანზე გავიდა.

დედა ეზოში თუთის ძირს ჯორკზე დამჯდარიყო და სართავს რთავდა. საბამ ხან მზეს უმზირა, ხან დედას.

„დაგვტირის ალბათ წინასწარ. ეჰ, დედის გულიც უმალ გრძნობს უბედურების მოახლოებას, მაგრამ ახლა რომ ვუცქერი, მგონია თითებს მექანიკურად ამოძრავებს და თითქოს დარდი არ ანუხებს, მაგრამ ვხვდები ნუხელ თვალი არ მოუხუჭავს მგონი“ – გაიფიქრა და ეზოში ჩამოქვეითდა.

– ვხედავ, არ გიძინია დედი, შენ რისთვისღა გაათენე ეზოში, რა ისეთი საშური საქმე გქონდა, რომ თვალს რული არ მიაკარე?!

– აღარ დამეძინა შვილო მართლაც. საშური საქმე კი? – აღარ დააბოლავა სათქმელი მარიამმა და მზისკენ აიხედა.

– ჰო მართლა, დედა, ამისთანა მენამული მზე რას უნდა ნიშნავდეს ნეტა?

– ავად მენიშნა შვილო მეც ეს დილა. მენამულისფერი სისხლთანაა მიახლოებული. სისხლისღვრაა მოსალოდნელი ჩვენს სოფელზეც ალბათ, აბა, სხვაგვარად როგორ ავხსნა. დანდალოს ხალხი რომ შეაწყდა მოძალადეს ერთიანად, მაშინაც ამისთანა მენამულიფერი იყო მზე რამდენიმე დღეს. ალბათ მზესაც შეუძლია გლოვა შვილო. ალბათ, წინასწარ გვიგლოვს.

– გინდა თქვა, რომ მოახლოებულია ჩვენი ჯოჯოხეთური წამების დრო?

– ღმერთმა გვაცილოს შვილო, მაგრამ... ეს უფლის საქმეა, უნდა გადაგვარჩენს და...

– აღარ თქვა დედა, ჩვენ ყველამ უნდა ვიცოცხლოთ.

– ეჰ, კაი დაგემართოს შვილო, კარგი სურვილია, მაგრამ განა ჩვენს სურვილზეა დამოკიდებული ყველაფერი? იცი რამდენი ვილაც ჩავარდნია ფეხებში სულთანს და უხვეწნია მისთვის, თავი დაენებებინა უმიზნო სისხლისღვრაზე, მაგრამ „შეაყარე კედელს ცერცვი“, თავისნათქვამა, ჯიუტი და სისხლისმწყურვალთა იგი, მალე მენახოს მინაგახეთქილი და თავგახეთქილი. არ დაგვინდობს არც ჩვენ და არც დანარჩენ საქართველოს.

– საშველი არ იქნება დედა? – გული რას გეუბნება?

– გულს რა დაეჯერება შვილო. მე რომ მამაშენს გავყევი ცოლად, გული მეუბნებოდა, ღრმა მოხუცებულობამდე ერთმანეთს შევაბერდებოდით, მაგრამ ხომ ხედავ, მიმტყუნა წინათგრძნობამ და ობლობაში გამოგზარდე.

– მე სიმწარე არ მიგრძენია დედა...

– ჰო შვილო, კარგი დედა შვილს უმამობას არ დაამჩნევს. მეც ასე გაგზარდე და გაჭირვება გადავიტანე.

ეზოში ელიზბარმა გადმოიხედა და დღემშვიდობისა უსურვა დედა-შვილს.

– მობრძანდით ბიძია ელიზბარ – მოიპატიჟა საბამ მეზობელი და კუტიკარის გასაღებად წავიდა.

– კაი დაგემართოს ბიძია, გელოდებიან უკვე ეკლესიასთან.

– ამ წუთშივე წამოვალ. დამათენდა წუხელ და ადრეც ამიტომ ვეღარ ავდექი, თორემ შეხსენებაც არ მინდოდა. შენ რატომ გაისარჯე, სხვები არ იყვნენ ვითომ?

– არ დაგავინყდეს, რომ მე სოფლის მამასახლისი ვარ და მეორეც, გრცხვენია ჩემთან ერთად სიარული? და მესამეც, მე უკვე ვიცი, შენ რა ინფორმაცია უნდა მიანოდო თანასოფლელებს. რალა მინდოდა იქ და პირდაპირ შენკენ ავიღე გეზი.

– როგორ, თქვენ უკვე იცით ამის შესახებ? საიდან, როგორ.

– ეჰ, შვილოსა, ასეთი ლამაზი ამბავი ახლა დაიმალებოდა? ჩემს ტუხას ისე გახარებოდა, იმ საათშივე მახარეს. იცი საბა, ჩემი შვილიშვილები თითქმის ზეპირობენ შოთას უკვდავ ქმნილებას და ისიც, იციან რომ „ვეფხისტყაოსანი“ თავიდან ბოლომდე საქართველო და მზეთამზე თამარია, ამიტომ რახან თამარზე გაჟღერდა პატარა ამბავი, გაიხარეს და ბალღებივით ცეკვავდნენ.

– უფალმა ჯანმრთელობა და სიხარული ნუ მოგიშალოთ ბიძია ელიზბარ.

– ჰო და, ერთი კიდევ. მე ეგენი წავიკითხე უკვე. აბა რისი მამასახლისი ვარ, ხომ უნდა ვიცოდე ყველაფერი? იქ სხვა რამეებიც ინახება, მაგრამ ყველას საცოდინარი არაა – თქვა და სათქმელი აღარ დაამთავრა – წავედი მე და შენი იმედი მაქვს აბა, გონივრულობა გმართებს ყველაფერში.

– ვეცდები ბიძია ელიზბარ.

საბამ სახელდახელოდ წაიხემსა და ჩქარი ნაბიჯით ეკლესიისაკენ გაემართა. თავშეყრილები უკვე ელოდნენ.

– დღეს ზარი ხომ შენ უნდა გაგეხმიანებინა, რატომ დაგავციანდა? – გადმოსძახა სამრეკლოდან შიომ და ხალხს გადახედა.

– მთელი ღამე ვწერდი შიო და ზარიც მე უნდა შემომეკრა? რა, შენს ადგილას, მე მნიშნავ? სანამ ვართ, შენ შეუცვლელი იქნები, ალბათ ღრმა მოხუცებულობამდე

– ვხუმრობ საბა, შენს ფუმფულა ხელებს ზარის თოკს დავაჭრე-ვინებთ? შენ შენს საქმეში ვარგიხარ და ღმერთმა გაგიმარჯოს.

პაპა მახარეს, დოროთისა და ლაზარესათვის საპატიო ადგილი მიეჩინათ. დანარჩენები გარს შემოხვეოდნენ სატრაპეზოს გვერდით

მოთავსებულ სამლოცველო ამბიონს და საბას მოლოდინში ხმადაბლა ბაასობდნენ.

დეკანოზი ბასილი და დიაკვანი ანტონი ამბიონს მიუახლოვდნენ, ხალხს პირჯვარი გადასახეს და დილის ლოცვა, თუმცა დაგვიანებით, მაგრამ მაინც აღავლინეს.

– ასე გვიან ლოცვის აღვლენა რას მივანეროთ ხალხო? – იკითხა გვიან შემოსულმა აღმასხანმა და თვალი მოავლო დამსწრეთ.

– უნდა გაუწყოთ მეზობლებო, რომ დღეს ავისმომასწავებელი მზე ამოგორდა. გული მეზრუკება იმის შემხედვარე. დიახ, ავის მაუწყებელია და ზედმეტი ლოცვა არაფერს არ წაახდენს – თქვა ანტონმა და კარისაკენ გაიხედა.

– მზეს რა ჭკუა ეკითხება ხალხნო – წამოიძახა ფირალამ და წინ წამოინია – თუ რამ ხიფათი გველოდება, ეს უფლის ნებაა და წარბშეუხრელად უნდა შევხვდეთ.

– მართალია ფირან, მართალი – წამოიძახეს აქეთ-იქიდან.

– საბა შენი საქმე გააგრძელე, ვიცი რაც უნდა თქვა, ეგებ რამდენიმე საათით მოსალოდნელი საშიშროება გადაგვავინყო, ხალხი შენს მოსამენადაა თავშეყრილი – თქვა გოგიამ და სიღრმისკენ გადაინაცვლა.

საბამ ამბიონთან თეჯირს მიაშურა და თავისი ადგილი შეიშნო, ნანერები გაშალა და მსმენელებს მზერა მოავლო. კარებთან უხუცესი ქალები შეყრილიყვნენ. საბამ მათ გადახედა და ახალგაზრდებს მიუთითა, ადგილი დაეთმოთ მათთვის. საქადაგებელი სცენა ბერებს დაეკავებინათ. იქვე პატარა ბავშვებიც მოკალათებულიყვნენ, სრული სიწყნარით იჯდნენ და უფროსებს თვალეში შესციცინებდნენ.

წინ გამოინია ეკატერინე.

– დაიწყე საბა, სული მიგვდის უკვე საინტერესო ინფორმაციაზე.

საბამ ჩაახველა, ხმა დაინმინდა, პირჯვარი გადაისახა და თამარ მეფის ფრესკას მიაპყრო თვალი, მეორედ გადაინერა პირჯვარი და...

სამრეკლოს ქვემოთ მოთავსებული ფანჯრიდან მტრედი შემოფრთხილდა და ქანდარაზე ჩამოჯდა. თავშეყრილებმა მტრედს მიაპყრეს მზერა.

– ხალხო, თამარ მეფის სული შემოფრინდა – თქვა საბამ – ზოგმაც იცით, ზოგმაც არა, ამიტომაც დრევანდელი საუბარი მზეთამზე და მეფეთმეფე თამარს შეეხება და მე მჯერა, რომ უფალი თვალს გვადევნებს. მტრედის სახით თამარ მეფის სული მოგვივლინა.

– ეგებ მისმა სულმა დაიხსნას საქრისტიანო საქართველო დაძრული ავბედითი ტალღისაგან – თქვა პაპა მახარემ.

– ეჰ, ძია მახარე, ერთადერთი ჩვენი სოფელი გადაურჩა ოსმალოს სისხლისმსმელებს, რაც სულთნის ავადმყოფობამ გამოიწვია და დროებით გაგვიხანგრძლივა უდარდელობა, მაგრამ შეგვრჩება განა? ჩვენი ბრძოლა, ლომთან კოლოს შერკინებას დაემსგავსება. თამარ მეფის სული კი აქამდე უნდა დაგვხმარებოდა. ვერც მისი საგვარეულოს ადგილმამულები დაიცვა და ვერც მეზობლებისა – დაამატა ზაქარიამ და თუ ვინმე დამემონებო, ხალხს თვალი მოავლო. თავშეყრილებს თავი ჩაეჩინდრათ, სამლოცველოში სამარისებურმა მდუმარებამ დაისადგურა.

– გეყოთ ხალხნო არაფრისმაქნისი ცრურწმენების დამონშება, საბას მოვუსმინოთ – ისევ შეახსენა მსმენელთ ეკატერინემ.

... თავი ზეასნია საბამ.

წამში გაიელვა მის გონებაში ქართველი ხალხის ათასწლეულობით სიგრძე-სიგანის სიდუხჭირემ. დიახ, ათასწლეულებს გადასწვდა გონებით.

ქრისტეს დაბადება, ქრისტიანობის შემოსვლა სამხრეთ საქართველოდან, ქართველთა საგმირო საქმეები: ვახტანგ გორგასალი, დავით აღმაშენებელი, თამარ მეფე, ქრისტიანობისათვის თავშენიშული, ეროვნული მეობის შენარჩუნებისათვის მუდმივად მეომარი საქართველო... და ბოლოს, სარწმუნოებისათვის ზვარაკად მიტანილი აჭარა და იმიერსამხრეთ საქართველო.

მაშ ქორონიკო...

ქრისტეს აქეთ 1199 წელი. პაპანაქება ზაფხული. პარასკევი, თვრამეტი თიბათვე, უღრუბლო, თბილი ღამე.

იქ, სადაც მეფე თამარმა ჯვარი დაიწერა, ღამაში გარემო, ხის პატარა ეკლესია და ხელოვნურად გაშენებული ბაღნარია. სწორედ ამ ეკლესიაში ილოცა მწუხრისა, მგზავრობის დანყებისა და დამთავრების მშვიდობიანობა შეავედრა უფალს.

დიახ, მშვიდმნათობიერი მუხლმოდრეკით ევედრა უფალს, მგზავრობის წინა ღამით.

ოცდაცამეტი წლის სრულდებოდა ქართველთა მეფე-დედოფალი. დიახ, ოცდაცამეტი წლის. საბედისწერო თარიღია ოცდაცამეტი წელი. ამ ასაკში აღესრულა ქრისტიანობის ფუძემდებელი. იქნებ მარადიული რიცხვია ოცდაცამეტი?...

თავი IV

დიახ, ქორონიკო – 1199 წელი.

... გამთენიისას მიატოვა სატახტო ქალაქი მეფეთმეფე თამარმა, ამაღლისა და მცირე სპის თანხლებით სამხრეთ საქართველოსაკენ დაიძრა. მთავარი მიზანი გონიოს ციხე-ქალაქის და მისი შემოგარენის დათვალიერება იყო.

ტახტრევანი მოართვეს მეფეს, მაგრამ შვიდმნათობიერმა მისთვის საგანგებოდ დარახტულ, წმინდა ქართული სისხლის ჯიშთან ფაშატზე ისურვა ჯდომა. ცხენიც უცბად მოჰგვარეს. ხელის შეშველება არ ინდომა, თვალის დახამხამებაში მოველო ზურგზე და გეზი სამხრეთისაკენ დაიჭირა.

პირფარეშებმა და ერთგულმა, რჩეულმა ვაჟკაცებმა უმაღ გვერდი დაუმშვენეს. მხიარული გადაძახილ-გადმოძახილით და მხიარული სიმღერით დაიძრა სეფე ლაშქარი.

ორი დღე იარეს ვარძიამდე! თამარმა მშენებარე კომპლექსის მონახულება მოინდომა. ფრიად გაიხარა, როცა გამოქვაბულები დაათვალიერა, მშენებლები შეაქო, მხლებლები დაასვენა, მცხოვრებლები გაიკითხა და ყოველმხრივ კმაყოფილმა გოდერძის უღელტეხილისკენ დაძრა ამაღა.

ვარძიაც გამთენიისას მიატოვეს და დღენახევრის შემდეგ გოდერძის უღელტეხილიც გადალახეს.

ჯავახეთში შედარებით გრილოდა. უღელტეხილზე კი საგრძნობი სიცივე სუფევდა. მთაგრეხილიდან ლამაზი, განიერი შარა მიუყვებოდა დაღმა, მგზავრები კი ნაძვნარებით დაუყვენენ ციცაბოებს, თუმცა მეფე თამარს შორიახლო მიყვებოდნენ.

საამო სიგრილე სუფევდა ალპურ ზონაში, ყვავილების სურნელი დამათრობლად მოქმედებდა მგზავრებზე.

სულმნათი შოთაც თან ახლდა მეფეს, მეჯინბეთუხუცესიც, ჩუხჩარხიც და მანდატურთუხუცესიც. მსახურთუხუცესს არც მეფის საყვარელი, თვალბკუნაპეტა შველი დავინყებოდა და მხლებლებსათვის გამოეყოლებინა.

სიცხეს რომ არ შეენუხებინა მეფეთმეფე, უმეტესად დილის გრილ საათებში მოძრაობდნენ. დანარჩენ დროს ჩეროში ჩერდებოდნენ და

ისვენებდნენ. ნაძვენარში ერთ ადგილას ცივ წყაროსთან გაჩერდნენ. ვილაც ხელმადლიანს ორკაპა ღარი გამოეთალა და ანკარა წყარო საამოდ მოჩქრიალებდა. დიახ, თვალისსატყუარად და საამოდ ჩხრიალებდა ღარიდან წყარო. მეფეს ხის კათხით მიაწოდეს, მაგრამ იუარა თამარმა, ისკუბა ცხენიდან და პირდაპირ ღარზე დაეწაფა წყაროს.

– ასე ხომ შეიძლება ფეხი იღრძოთ მეფევ-ბატონო, ჩვენ რისი მაქნისები ვართ – მიეახლა საჭურველთმცვირთველის დამხმარე და თავიც მდაბლად დაუხარა – მეფეს მოფრთხილება ჭირდება, განა მარტო დაცვა?

– ბევრი ლოლიავი არ არის საჭირო, შეჩვეული ვარ ყოველივეს. ჩამოხტომა რა ბედენაა, ცხენზე ახტომაც არაა ჩემთვის საძნელო – თქვა და ფაშატს ლანდივით მოევლო ზურგზე.

– ღმერთმა დაგიფაროს და გალალოს – დალოცა გულში შოთამ და წვერზე ხელი ჩამოისვა.

„განებივრებული არ ჰყავდა მამამისს, მაგრამ არც ხელი და ცდა დაუკლია, ცხენოსნობაც კარგი გამოსდის, მშვილდოსნობაც და რაც მთავარია, მეფობის ერთად ყოველდღიურ ხელობად ლექსების თხზვაც გაუხდია. ყველაფერს კი ის აჭარბებს, ლოცვად რომ დადგება, ნამდვილი ღვთისმშობლის დარია. უფალო გაუხანგრძლივე სიცოცხლე და დიდხანს აპატრონე ჩვენს ლამაზ საქართველოზე. ფიქრი და სუნთქვა საქართველოს და ქართველი ერის სიყვარულით გაულამაზე. ახარე უკუნითი უკუნისამდე“ – კვლავ დაილოცა სულმნათმა და საკუთარ ფიქრებში ჩაღრმავდა.

ცხენები ნელა, ტაატი ვიდოდნენ. შოთას წამით წასთვლიმა კიდევ, მაგრამ ცხენის ფრუტუნმა რული დაუფრთხო. ცხენი შეაყენა და ირგვლივ მიმოიხედა.

მეფე თამარმა ერთ ადგილას, მდინარის პირას პატარა კონცხთან შეაჩერა ცხენი და წყალგალმა გაიხედა. მოხიბლა სანახებმა. მიდამოს თვალი მოავლო, ხელი მოიჩრდილა და გაღმით, კლდის შვერილზე გადმომდგარი შველი დალანდა.

– დღისით, მზისით ამისთანა ადგილას და ამისთანა დროს შველი საოცრებაა პირდაპირ – ნარმოსთქვა ფიქრში წასულმა და მხლებლებს გადახედა.

მხედარს მშვილდი მოემარჯვებინა და შველს ისარს უმიზნებდა. მეფემ მშვილდზე ხელი აუკრა.

– ნანადირევი არ მიბრძანებია, თანაც შველი. ხელი არ აგიკანკალდებათ მერე მის მოსაკლავად? – უსაყვედურა მხლებელს, რომელსაც მღელვარებისაგან მხარი აუტოკდა – ბუნების ამისთანა მშვენებას კაცი სიცოცხლეს მოუსწრაფებს განა? ბუნებისაგან, განგებისაგან და ადამიანთაგან დაწყველილიყოს ასეთი ადამიანი.

ვამეხი თავდახრილი ისმენდა მეფის შეგონებას.

– თქვენთვის გვინდოდა მოგვერთმია მეფევ, სულიც არ დაგვენანება.

– ვიცი, რომ ეგეთი კარგები ხართ, მაგრამ შველი მაინც ცოდოა. ჩემი ნებიერაც მაგნაირის შვილია. ხომ ხედავთ შვილივით ვუვლი, ეგრემ ვინმემ შემთხვევით მომიკლას, არ ვიცი როგორ გადავიტან. ესეც არ იყოს, უფლისმიერ აკრძალულია შველზე ზიანის მიყენება, არათუ მოკვლა. არ იქნება ასეთი საქმე, ოდესმე მომნადირებელს უფალი სამაგიეროს გადაუხდის, წყეულმც იყოს შვლის მომნადირებელი.

მდუმარედ მოისმინეს თამარ მეფის სიტყვა. არავის პასუხი არ გაუცია, ან კი რა ეთქმოდათ – მეფის სიტყვა ხომ კანონია ყველასათვის. თამარს კი, წარამარა არ ჩვეოდა სიტყვების დარიგება. მის ნაუბარს მადლი და მირონი არასოდეს კლებია.

მთის ჰაერი ერთხელ კიდევ ღრმად ჩისუნთქა მეფემ და დაღმართს ჩაუყვა. ხმაგაკემნდილი მისდევდა ამაღლა, მხოლოდ შვლის წამოკიკინება თუ არღვევდა ხანდახან მყუდროებას. ფეხდაფეხ მისდევდა ადამიანებს გაშინაურებული ტყიური, არც ადამიანებს უფრთხობდა და არც ცხენებს – ლალობდა და დაკუნტრუმობდა. თამარი კი სიყვარულით შეავლებდა ხოლმე თვალს და ისე მგზავრობდა.

თამარი ასევე სიყვარულეობდა ხმაურიანი მდინარის ვიწრო, ხან განიერ, მწვანით შემოსილ, ხან კლდოვან-ფლატიან ხეობას. დიახ, შერეულ ტყეს, კლდე-ქარაფებს, შაშვ-ჩხიკვთა სტვენა-ჭახჭახს და არწივთა ყაშყაშს.

სანახაობით გაერთო, გახალისდა და პირფარეშებს გაესაუბრა.

– გონიოსაკენ გეზი რომ ავიღე, ამ ხეობის დათვალეირებაც დავისახე მიზნად და ამიტომ ვთქვი უარი შემოთავაზებულ გზაზე – გვევლო დასავლეთით და ზღვის ნაპირ-ნაპირ. არც შევმცდარვარ და იქნებ სასარგებლოც დარჩეს ამ ხეობაში ჩვენი მგზავრობა.

– თქვენ სადაც გაივლით მეფევ ბატონო, რად უნდა იყოს ვითომ უსარგებლო, სხვა თუ არაფერი უფალი ხომ სჯის თქვენს გულის ნადებს?

– ალბათ ასეა.

მეფეს კვლავ ფიქრები მოეძალა. ცხენი ნებაზე მიუშვა და ისევ ხეობას დააკვირდა.

„რა ლამაზი ადგილებია, ყველაფრით შემკული. ჩემი ხალხი აქეთ რომ ჩამოსახლდებოდეს, უფრო სარგებლობას მოუტანენ საქართველოს, მაგრამ ისინი რატომღაც ჩემს გარემოცვას არ ანებებენ თავს, ჩემთან ახლოს უნდათ ყოფნა. ოდესმე, თუ მეფობას ჩავაბარებ სხვას, იქნებ მეც აქეთ გადმოვსახლდე, ხომ ჩემი პაპების სამფლობელოებია აქაურობაც. ეს ხეობა ოდესღაც ბაგრატიონებს ეპყრათ და რა სათაკილოა ბოლო წლებიც ამ მშვენიერებაში მოვითვალო? ვინ დადიშლის, ან ვინ შემეწინააღმდეგება. არავინ. თუმცა“!...

ფიქრი გაუწყდა მეფეს. ხევგალმა ქვეები დაგორდა. მხლებლები უცებ გარს შემოურტყნენ მეფეს.

– რა მოხდა, რისი გეშინიათ? არავინ მომკლას? ეს ჯერ არ მოხდება, დიდი ხნის სიცოცხლე არ მიწერია, მაგრამ უფლის გარეშე ვერავინ მომისწრაფებს სიცოცხლეს, ქალს არავინ მესვრის. ისე, რომ იცოდეთ, მეც ვფხიზლობ. იმ ლოდზე ჯიხვი გადახტა და ქვების ცვენით გამოწვეულმა ხმაურმა დააფრთხო, თუ ჩვენმა გამოჩენამ, არ ვიცი, მაგრამ ტყეში რომ შერგო თავი დავინახე.

– მტერს რა გამოლევს დედოფალო, ამიტომაც გიფრთხილდებით. შენ ტახტი კი არ გაბარია მარტო, მთლიანი საქართველოს გულისფეთქვა თქვენს სიცოცხლეზეა დამოკიდებული. ამიტომაც ასე გიფრთხილდებით მეფეო, თქვენ კი ამ წუთებში მეფობაც მოსაწყენად გეჩვენებათ ლამაზ ბუნებაზე მაცქერალს.

– მართალი ხარ ზაქარია ჩემო. ნამიერად ბალღური სიანცე მომივლის და ფეხშიშველა სირბილიც მომენატრება ოღონდ ნამიერად და ფიქრში, თორემ, ის ტვირთი, რაც მე მანევს, რა ქალის ასატანია. მამაკაცი-მეფეებიც მოინელა ქვეყანაზე და ხალხზე ფიქრმა. უფალია შემწე თორემ, ამ ტვირთს ნამდვილად მოვედრიკებოდი წელში. წელან მგონი ვილაცამ მტრები ახსენა. მტერი ნამდვილად გყყავს. ალბათ სამხრეთში, თორემ ჩრდილოეთით საშიშროებას არ უნდა ველოდოთ.

– რათა ვითომ მეფევ – ბატონო, ერთმორწმუნეები რომ ვართ იმიტომ? სარწმუნოებას ვინ დაგიდევს, როდესაც საარსებო წყაროს საძებრად თვალებს აცეცებენ დიდი ერები. ყოველთვის ასე იყო და ასე იქნება.

– ცდებით. ერთმორწმუნეებთან ლაპარაკი და მიზნის მიღწევა არაა ძნელი. უფრო ძნელია სამხრეთული, მუსლიმანთა სარწმუნოება, ისინი არაფერს მოერიდებიან ტერიტორიების ხელში ჩასაგდებად, რუმის სულთანი, ოსმალთა სულთანი, სპარსთა და არაბთა შაჰები და ამირები კბილებს ილესავენ საქართველოს ხელში ჩასაგდებად. ვაგ-ლახ, ვის საჯიჯგნად მივუტოვებთ ვართ უფალს ორ ზღვას შუა. ჩვენი სიმტკიცე რომ არა, განვრთნილი ჯარი რომ არა, აყალო მინასავით აგვზელდნენ, მაგრამ მადლობა უფალს, რომ ჯერ კიდევ შეგვიძლია მტერზე გამკლავება. ქართული ხმალი ბევრჯერ დაყრის ნაპერწკლებს, მაგრამ მეფეება ის რომ ჩემს შემდეგ და საერთოდ, ლაჩარი არ მოხდეს ტახტზე თორემ მტრებსაც მეტი არ უნდათ. ვაგლახ, ცოდო არაა ასეთ ბუნებას სხვა დაეპატრონოს? ადრე თუ გვიან, ეს ალბათ მოხდება, მაგრამ ერთი რამ ღრმად მნამს – ქართველი ერი არ გადაშენდება, თუ რა თქმა უნდა ქართული დროშის ქვეშ ამაყად, ქედუხრელად და უშიშრად იდგება. ჩვენი დამმარცხებელი შინაომი, გამცემლობა და ქიშპია, რაც ყოველთვის ქართველი ადამიანის გენში იდო.

– ეხლა მეფევ-ბატონო ხომ დამშვიდებით ვართ. აღარც შინაომი და ქიშპობა, არავითარი შეთქმულება...

– თქვენ გგონიათ ასე თორემ, სასახლის კარზე მაინც აქვს ადგილი პატარ-პატარა უთანხმოებებს, მაგრამ მადლობა უფალს ჯერ-ჯერობით ვახერხებთ სიტუაციის დაბალანსებას. ისე კი მუდამ ახლავს სახელმწიფოებრიობას შეუგუებელი მასა და მუდამ იარსებებს. საშიშროებას კი დიდგვაროვნებიდან უნდა ველოდოთ მეფის ტახტს ყველა ელტვის, დიდიც, პატარაც, შინაურიც და გარეულიც, რჯულიანიც და ურჯულოც.

– ნუთუ ლალატის სუნი ტრიალებს დედოფალო?

– ვერ უარვყოფ. ხომ ვთქვი, ქართველის გულს მხოლოდ უფალი ამოიცნობს. ადამიანიშვილმა არ უწყის ზვავე საიდან აგორდება.

– ძლიერნი ვართ მეფევ-ბატონო, ყველა პირწმინდად გვემორჩილება, ნუთუ ვერაგებიც გვირევიან?

– ოსმალთა სულთანმა მუქარა გამომიგზავნა ერთხელ და არ ისვენებს მგონია. ჩვენი სიძლიერე ძილს უფრთხობს საქართველოს მეზობლებს და ამიტომ ყველა ხერხს მიმართავენ, რათა როგორმე მოგვეერიონ.

– ჯარი დედოფალო ხომ ერთგულია?

– ეჰ, ზაქარია ბატონო, ყველაფრის თქმის უფლება არც მეფეს აქვს, თუმცა მაინც უნდა გითხრათ ერთი რამ, საქართველოს შინაურ მტრებს არ წავაბილწვინებ, რამეთუ შინაურის მოქნეული სატევარი უმძიმესია გარეშე მტრისაზე, ამიტომაც არავის ვაპატიებ ჩემი მეფობის პერიოდში საქართველოზე, ქართველ ერზე მცირედსაც კი უკეთურად ნაფიქრალს. მე ერმა და ბერმა ნდობა გამომიცხადა და უფლება არ მაქვს მათ ნდობას დიაცურად მოვექცე, მიუხედავად იმისა ქალი – მეფე ვარ, კაცთაგანს არ დავეჯაბნები...

– ერთგულები უფრო მეტი ვართ მეფეო.

– ეს უფალმა უწყის. მე რაც შემიძლია იმაზე მეტს ვაკეთებ საქართველოს კეთილდღეობისათვის. სანამ ცოცხალი ვარ და მეფე ვიქნები, საქართველოში ვერ გაიჭაჭანებს უცხო ქვეყნის ამკლები. არც არავის ვაპატიებ საქართველოს – სამშობლოს ღალატს – ჩემთვის სულ ერთია მდაბიოც და დიდებულიც. ვისაც სამშობლოს სიყვარულით არ უძგერს გული, ჩემი აზრით მოღალატე და უკეთურია, ხოლო მათი დანდობა მე არასოდეს მიბრძანებია. უკეთურ ნაბიჯს და უღირს საქმეს ერთნაირი ბოლო აქვს, ამიტომ ყველა საქმეში სუფთა უნდა ვიყოთ, სიკვდილის შემდეგ რომ არავინ მოგვიხსენიოს ავად.

– მართალს ბრძანებ მეფევე, როგორც ყოველთვის, ჩვენ კი მზად ვართ, ყველა სიკეთისათვის თავი დავდოთ.

– გმადლობ ზაქარია ერთგულებისათვის, მაგრამ ეს ერთგულება საქართველოს ეკუთვნის, ისევე როგორც ყველა ჩვენთაგანი და არავინ იფიქროს ჩემი ერთგულებით სამშობლოს საქმეს აკეთებს მარტო. მთავარი და უპირველესია სამშობლო და არა პიროვნება, გინდაც მეფე.

– თქვენ მაშინ სწორად მოიქეცით, მოღალატე დიდგვაროვნებს რომ დაერიეთ და მუსრი გაავლეთ. მართლაც უპირველესი სამშობლოა. იმათ სამშობლო კი არ აინტერესებთ, პირადი კეთილდღეობა და ფუფუნება.

– გადაწყვეტილება მართო არ მიმიღია. ბრძენი ხალხის რჩევას მივყევი და მერე მივხვდი რომ მართალი ვიყავით.

თამარი დადუმდა და დიდხანს ხმა არ ამოუღია. გონებით განვლილ გზას გადასწვდა, რომელიც ძალიან მძიმე ნაბიჯებით გალია და აქამდე მოაღწია, რომ არა ბრძენი მრჩეველები, ვინ იცის რა დღეში აღმოჩნდებოდა პაპის და მამის მიერ გამაგრებული საქართველო. ჰო, ძალიან ძნელი იყო განვლილი გზა, რომელიც მართლაცდა ვაუკაცურად გამოიარა, მაგრამ ვაითუ ამის მერე აღმოჩნდეს ვინმე სულმდაბალი და... აღარც ნაფიქრი დაასრულა და ცხენი შეაჩერა.

– მეფეო ცუდი ფერი გაძევს, რამე ხომ არ განუხებთ – შეჰკადრეს პირფარეშებმა და ირგვლივ შემოერტყნენ.

– არაფერია, დავილაღე მხოლოდ.

ზაქარიასთან საუბარზე და ნაფიქრალზე კრინტი არ დაუძრავს.

– შევისვენოთ მეფევ, ამდენი სიარული განყენო. სულაც ტახტრევენში გადაბრძანდით.

– არ მინდა ტახტრევენში. დესპოტი კი არა ვარ, ხელით ვატარებინო თავი. არც ვარ ხელით სატარებელი, საპყარი კი არა ვარ.

– მეფევ-ბატონო, თქვენ მართლაც სატარებელი ხართ ხელით, ისე უყვარხართ მთელს საქართველოს.

– მე სხვებსაც ვუყვარვარ თითქოს, მაგრამ ჩვენ ხალხს რომ ვუყვარვარ ეს უფრო მირჩევნია.

– შევისვენოთ მეფევ-ბატონო?

– ჰო, შესვენება მართლაც სჯობს რამდენიმე საათით. კარგი ადგილიცაა და დანაყრებაც უპრიანია.

ჩამოქვეითდნენ და სახელდახელოდ წაილუკმეს კიდევ. ხეობაში გაღმით რალაცას ორთქლი ასდიოდა.

– „ნეტა რა უნდა იყოს?“ – გაივლო გულში და კვლავ დააკვირდა. ბოცო მიეახლა. გულისნადებს მიუხვდა მეფეს და მდინარის გადალახვის სურვილი და ნებართვა სთხოვა.

დამცრობილი მდინარე იოლად გადალახეს მხედრებმა და ისევ უკან მობრუნდნენ.

– ალბათ სამკურნალოდ ვარგა მეფეო, თბილიცაა და მლაშეც.

– ჰოო. მეც არ გამიკვირდა. საქართველო მდიდარია ამისთანა წყლებით. მდიდარი ქვეყანა გვაქვს, ხომ ზაქარია.

– თქვენისთანა მზრუნველი პატრონისა და მეფეთ-მეფის წარმომშობი ბუნება მდიდარი იქნება აბა რა.

– განა ვინ ვარ ისეთი. მეც ჩვეულებრივი მოკვდავი ვარ. რა საჭიროა ასეთი ლამაზი სიტყვები. არც მათუსალა ვარ და ბაბუას ხომ ვერა და ვერ შევედრები. ბოლოს და ბოლოს ქალი ვარ და საფლავეში ყველა ერთნაირი ვიქნებით.

– ნაღდ ადამიანს ნაღდი სიტყვები მოერგება მეფეო. საფლავეზე ფიქრი კი საუკუნით გადავდოთ.

– მადლობელი ვარ ზაქარია-ბატონო. ანე დროა გზა გავაგრძელოთ. ... მეორე დღეა მოდიოდნენ უღელტეხილიდან. დიდი მანძილით ჩამოიქვევითეს ხეობაში.

ერთ ადგილას ძალიან ვინრო ეჩვენა ხეობა მეფე-თამარს. შედგა და ზაქარია მოიხმო.

დედის ბიძაშვილს სასწრაფოდ მიეახლა ზაქარია.

– რას იტყვი ჩემო ზაქრო, ეს მდინარე ამ ორ კონცხშუა რომ მიგელავს, მოვთოკოთ უპრიანი არ იქნება?

– თუ ხიდის გაკეთება გაქვთ გუჟანში, ადვილი საქმეა მეფე-ბატონო. თუ ბრძანებ, გონიოში ჩასვლამდე ხიდიც აშენდება.

– რათა ზაქარია ჩვენს ჩასვლამდე, განა ჩვენ რომ ჩვენი თვალით ვიხილოთ აშენებული ხიდი, ცოდვა იქნება ვითომ?

– იქნებ ასე ჯობს მეფეო, თქვენი სიტყვა აზრიანია.

– რა ქვია ცხენის მოსათოკავ ლაგამ-ალვირს შოთა-ბატონო? – შეეკითხა მეფე სულმნათ მწიგნობარს.

– დანდალი მეფე-ბატონო.

– დანდალი, დანდალი... ჰოდა იყოს ასე, მოვთოკოთ მდინარე, ანუ ლაგამი ამოვდოთ. ხიდი ავაგოთ და იმ სოფელს, საიდანაც გოგობიჭების სიცილი-კისკისი მოისმის „დანდალი“ დავარქვათ.

შედგა და მიმოიხედა. ადგილმდებარეობა მიმოათვალიერა.

– აქ დაბანაკებაც შეიძლება, ვიდრე ხიდი აიგებოდეს.

– დავისვენოთ მეფეო, აქაური ხალხი პურმარილიანიო ამბობენ, ლუკმა-პურს არ დაგვამადლიან – შეკბედა პირიმზისამ და ყუყუნა თვალები მეფეს მიაპყრო.

წამით ჩაფიქრდა მეფე, შემდეგ გაღმით გაექცა მზერა და პირიმზისას მიუბრუნდა.

– რა ჩაგიფიქრებია, ხიდიც დღესვე დავიწყით?

– რა უჭირს მერე მეფეო, ჯარი ხომ უკან მოგვყვება, რა ბედენაა ამოდენა სპისთვის ერთი პატარა ხიდის აგება. ეს ხომ საშვილიშვილო ხიდი იქნება ჩრდილო და სამხრეთ საქართველოს შემაერთებელი. ხალხიც დაგვლოცავს. ვინ იცის როგორ ენატრებათ ერთმანეთი გაღმა-გამოღმელებს.

– ეგ უკვე ვიფიქრეთ კიდეც და გადავწყვიტეთ. კეთილი გული-სათვის და სურვილებისათვის მადლობა.

დაიმორცხვა და განითლდა პირიმზისა. მეფეს სიყვარულით მიაპყრო მზერა და მოხვევაც მოუნდა, მაგრამ რატომღაც სურვილი სურვილად დარჩა.

კარვები გაშალეს მდინარის მარჯვენა ნაპირზე, დაისვენა მონასპამ. საღამომაც მოატანა. მეფემ ზაქარია იხმო.

– ამაღამ დავისვენებთ და ხვალვე შევუდგეთ საქმეს. მანამ კი მცხოვრებლებიც გააფრთხილეთ, წამოგვეშველებიან. ქვისმტვრეველებიც ბევრი დაგვჭირდება, იქნებ აღმოჩნდნენ ამ ხელობის ოსტატებიც.

– გისმენთ და გემორჩილებით მეფეო, ბრძანება შესრულებული იქნება.

– ეს ბრძანება არ გახლავთ, უბრალოდ თხოვნა და სურვილია. რამდენი დღე გვეყოფა ხიდის ასაგებად?

– დიდი-დიდი სამი დღე.

– ჰოდა, დილიდანვე შევუდგეთ საქმეს. აქედან სამ დღეს ფეხს არ მოვიცვლით.

– შენს ქველმოქმედებას მაღლიერი ხალხი არასოდეს დაივწყებს. ღვთის სადიდებელი ტაძარი ხომ თქვენი სურვილით აშენდა, სხალთის მოსახლეობა ძალიან გემადლიერება. იქ არა მარტო ღმერთზე, თქვენზეც ლოცულობენ მეფევ, წმინდანად შეგრაცხა ხალხმა. თქვენს ასაკში ამდენი ქველმოქმედება ვაჟკაც მეფესაც მოდრიკავს, თქვენ კი არაფერს უშინდებით. ჯანის შენარჩუნება გჭირდება მეფევ, ბავშვებიც გყავს გასაზრდელი და მთელი საქართველო საპატრონო – მიუგო ზაქარია ხუროთმოძღვარმა და თავი მდაბლად დაუხარა.

– ხალხი ბრძენია, მაგრამ მგონია სახოტბო სიტყვები საკმარისია. ხოტბის ოსტატი იგერ ბატონი შოთაა და მგონი მარტო ეგ ეყო-

ფა მთელ საქართველოს. ესეც არ იყოს, მაგის ქმნილებაში იმდენი სიბრძნეა ჩაქსოვილი, საუკუნეები დასჭირდება გაშიფრვას. დიდებული კალმის და სიტყვის ოსტატი გვყავს. ესეც უფლის საჩუქარია საქართველოსათვის.

– მეფეო. რამდენ ხანს იარსებებს სხალთის ტაძარი?
– ალბათ მანამ, ვიდრე ქრისტიანობა არ მოისპობა მსოფლიოში.
– შოთას უკვდავი პოემა?
– ვიდრე ქართველი ხალხი არ ამოწყდება და სანამ აუხდენელი სიყვარული არ დასწვავს მავანთა გულებს.

– ხიდიც დიდხანს გაძლებს ალბათ?
– საუკუნეებს გაუძლებს, მაგრამ ლეგენდის გარდა არაფერია უკვდავი. ყველაფერი კი უფალზეა დამოკიდებული.

– ჰოდა მაშინ ლეგენდებად გადაეცემა თქვენი ქველმოქმედება, მეფეთმეფე თამარი კი ხალხს ყველა ეპოქაში საფიცრად ეყოლება, თქვენი სახელი უკვდავი იქნება, მეფეო.

– ღმერთმა გისმინოს ფიქრიავ, ქართველი ხალხი ყოფილიყოს უკვდავი და საქართველოს სადიდებელს რა გამოლევს. დაე, ვიცოცხლოთ და ვიარსებოთ ხალხის ხსოვნაში. ანი ძილის დროა, მაგრამ დაგვეძინება განა ამისთანა ბუნების მხილველებს?

– სწორედაც ეს თვალწარმტაცი ბუნება მოგვცემს დასვენებისა და კარგი ძილის საშუალებას. ღამე მშვიდობისა მეფეო.

მეფის კარვის ირგვლივ მცველთა ჯაჭვი შეიქმნა. დილამდე თვალი არ მოუხუჭავთ ერთგულ მელამურებს.

არც მეფეს უძინია. ხელსაქმეს ვერა და ვერ შეელია. ერთგული ქალი-მსახურები მის კარავში ნებიერად ფშვინავდნენ. თამარი ფეხისწვერებზე დადიოდა და ხანდახან კარვიდან გარეთ იჭვრიტებოდა.

დილა მზიანი დადგა. უთენია აშალა ზაქარიამ ლაშქარიც და სხვა მხლებლებიც.

დილა მშვიდობისა უსურვა კარვის კართან ფეხშიშველად მდგარ მეფეთმეფეს.

– დილა მშვიდობისა მეფევ! ჯარი და მშენებლები დალოცე მეფეო, საქმისთვის ასეა საჭირო. ფეხშიშველობას კი არ გირჩევ მეფევ, გავნებს.

– დამილოცინიხართ. უფლის ძალითა და შენევნით საქმეს შეუდექით! პირველ ქვას საძირკველში მე და შოთა ჩავდებთ.

ადგილობრივი მცხოვრებლებიც წამოეშველნენ მშენებლებს. ხარაჩოები ერთ დღეში აღმართეს. ერთ დღეში უამრავი ლოდი მოზიდეს და დღენახევარში ხიდი გადაჭიმეს.

– ხარაჩოები არ მოხსნათ, ვიდრე თავისით არ დაიშლება, მანამ იყოს, ზედმეტი არ იქნება. ვიდრე ძალიან არ გამაგრდება, მანამ იყოს – დაუბარა ხალხს ხუროთმოძღვარმა და მშენებელთუფროსმა ზაქარიამ.

სულ სამი დღე ისიამოვნეს მთის სუფთა ჰაერით და სოფელთა პურ-მარილით.

წასვლისას მეფე თამარმა სოფლის უხუცესი იხმო და სოფელზე შერქმეული სახელწოდების ფირმანიც გადასცა.

უხუცესმა მდაბლად დაუკრა თავი მეფეს.

– თქვენი სიტყვა და საქმე ღვთისგან დალოცვილია მეფევ სვიანო. ამ სიკეთეს არც ღმერთი დაგივინყებს და არც ძე ღვთისა. თქვენი მონამორჩილი მახარე, სიცოცხლის ბოლომდე თქვენი მლოცველი ვიქნები. თვეობით მონყვეტილი ვიყავით გაღმით მცხოვრებ ძმებს. რალაი ეს სიკეთე გვიყავი, ბარემ დაგვლოცე მეფეო – თქვა პაპა მახარემ და მეფეს ფიალით ღვინო მიაწოდა.

თლილ თითებში მოიქცია მეფემ ფიალა და...

– ამიერიდან, ვიდრე ცოცხალი ვარ, თქვენი მფარველი ვიქნები, განსაკუთრებით უკეთურთა ხელყოფისაგან... გამრავლდით, იხარეთ და იბედნიერეთ. ქალ-ვაჟების სიმრავლე დავინახე გაღმა-გამოღმით. ეს ხიდიც მათი გულებს ხიდად აგვიგია. ღმერთმა სიკეთე არ მოგაკლოთ და ისევ ღვთის შეწევნით საქართველოს დიდებისთვის სამსახური და ლოცვა. ამინ! – თქვა და ღვინო ოდნავ შეისრუტა.

ძარღვებში საამო სითბო ჩაელვარა და თვალები მაშინ მიაპყრო ტერასებად შეფენილ ფერდობებს, სადაც ვაზი თვალსაამოდ შრიალეზდა და გულს ახარებდა.

– რა ჯიშისაა პაპავ ეს ღვინო?

– ჯანიშურია.

– რალაც არ გამიგონია ყურძნის ეგ ჯიში.

– ჯანის მომგვრელია ამ ყურძნის ღვინო. ჩვენებურია, ქართული – მეფევ დიდებულო. ჯანი თუ ჯანიში ჰქვია. უკეთეს ჯიშს ვერც ვერავინ ინატრებს, მოშორებით ერთ სოფელში ხარობს.

– ზაქარია-ბატონო, თუ განსაკუთრებულ ნიადაგს და ჰავას არ საჭიროებს ყველგან რომ მოვაშენოთ ხომ შეიძლება? საქართველო ღვინის კულტით უნდა გახდეს ცნობილი. წმინდა ნინო ხომ ვაზის ჯვარით გვეახლა, ჰოდა, არა მარტო ქრისტიანობა შემოგვიტანა იმ დალოცვილი ვაზის ჯვრით, არამედ ვაზის მადლიც გვინილადა და გვიანდერძა.

– დიდებული აზრია მზეთამზევ, თქვენი სურვილი შესრულებული იქნება. ქართველებს ისე გვიყვარს ყურძენი, თითქმის გაკულტებულია ვაზი და ღვინოც თუ კულტად გავიხადეთ, უფრო გვასახელებს მგონია სხვა ხალხთან.

– როგორ თუ კულტია ვაზი...

– მეფევ ბატონო – ჩაერია საუბარში ისევ პაპა მახარე – ქართველ კაცს ერთი სიმღერა აქვს „ჩაღმა ჩაყრილო ვენახო“, ვინ იცის როდიდან, თუ სადმე ორნამენტს გააკეთებენ, აუცილებლად ვაზს. გლეხი როცა ვენახში ჩავა, შვილივით ეფერება. მოდი და ამის შემდეგ თქვი – ვაზი კულტი არააო. მეორეც ხომ ბაბუაშენის შექმნილია იამბიკო „შენ ხარ ვენახი“, ესეც ერთ რამედ ღირს.

– შენს სიბრძნეს წუნი არ დაედება, დიდებული ნათქვამია. იყოს ნება ხალხისა ჯიშების მოშენებისა.

– საბოძვარი თუ გვაქვს თან ზაქარია-ბატონო.

ბოცო ცანდას ძე მყისვე მიეახლა მეფეს.

– ოქრო-ვერცხლი იმდენია, გონიომდე გზას დაფარავს. რა გინებებია მეფევ-ბატონო?

– ვინ იცის, მივხედავთ კი ამ ხალხს კიდევ? გაეცით საბოძვარი, დაწყვილდნენ, სამშობლოს შვილები შემატონ, მოლონიერდნენ, მშიერ-ტიტველა გლეხს არაფრის სურვილი არ ექნება არასდროს.

– ამ სიკეთისათვის ღმერთი გაგიმარჯვებს შვილო. შენი გზა ივარდებით ყოფილიყოს მოფენილი – დალოცა პაპა მახარემ, შეკრებილ თანასოფლელებს თვალი მოავლო და მეფეთმეფის კაბის კალთაზე მთხვევის ნიშანი მიცა.

პირველად პაპა მახარე ემთხვია ჯვარხატული კაბის კალთას. შემდეგ, შეკრებილთაგან ყველა სათითაოდ მიუახლოვდა და მიესიყვარულა სათაყვანებელ და სალოცავ ხატს – მეფეთმეფე თამარს.

შესამოსელიც უხვად გაიცა.

რამდენიმე წყვილი თვალი მადლიერების გრძნობით და უჩვეულო აღტაცებით მიესიყვარულა მეფეს.

პატარა გოგომ გაბედა და ლოყაზეც ემთხვია.

მიეფერა თამარი და ზურმუხტისთვლიანი ბეჭედიც უსახსოვრა.

უცებ წარბები შეჰყარა მეფემ, მაგრამ, მიზეზს ვერავინ მიხვდა.

მღუმარებით უცქერდნენ საყვარელ მეფეს.

უცებვე აიკალთა მეფემ, იქვე მოგვრილ ცხენს სპორტული ნახტომით მოეწვლო ზურგზე და...

– დროა გზა გავაგრძელოთ, საკმაო დრო გავიდა. დღეის სწორს გონიოში უნდა ვიყოთ.

ამალა და მონა-სპა დაფ-ნალარით ისევ დაუყვა ხეობას მდინარის დინების მიმართულებით. ვინც პირველად მოგზაურობდა, აღტაცებას ვერ მალავდა ხეობის სილამაზით. მაღალ ფერდობებს შეფენილი კოპნია სოფლები მოყვავილე ხეხილს სხვადასხვა ფერებით აეღვარებინა. სოფლებს კლდიანი მასივები და უფრო და უფრო შემცირებული სათიბები ცვლიდა, ხან კი ღრმად ჩაბნელებული მოზრდილმდინარეებიანი და ღელეებიანი ხეობები.

– ლამაზი ბუნების პატრონები ვართ ქართველები, მაგრამ აჭარის ხეობა უფრო ლამაზია სხვა ტერიტორიებთან შედარებით, – გადაულაპარაკა თამარმა ზაქარია ხუროთმოძღვარს – სწორედ ამის გამოა, რომ გვებრძვის ოსმალო თუ სპარსი, არაბი თუ რომაელი. ყველას იმის სურვილი ამოძრავებს, დაიპყროს აჭარა, რითაც საქართველოს გულს ამოაცლის, დანარჩენსაც დაეპატრონება, მაგრამ ვერ მივართვით.

– კარგია თუ ავია, ჩვენია და ვეთაყვანებით, თორემ ბევრი არაფერი გვაქვს სახარბიელო. უცხო თვალს ეჩვენება ჩვენი კუთხე ედემის ბალად, თორემ ჩვენ ხომ ვიცით რაცაა. ნამდვილად ლამაზი ბუნების პატრონები ვართ, მაგრამ ერთი ქართველ გლეხკაცს შევეკითხოთ, თუ რა გასაჭირშია, ხან სიცხე და ხვატი ანიავებს მოსავალს თუ ბუნებას, ხან ღვარცოფი და კოკისპირული წვიმები, ხანაც ზამთრის ყინვა და ზვავები. ხშირია მენყერიც, ასე რომ, მარტო ფოთლების სიმწვანე, ჩაბნელებული ხეები და კლდეები ვერაფერი სიხარულია მშრომელი მცხოვრებლებისთვის, ისინი უმეტესწილად მშვირები რჩებიან და ძალიან უჭირთ წლიდან-წლამდე თავის გატანა.

– რა შეგვიძლია მთლიან ხეობას ამ მიმართებით გავუკეთოთ?

– თვალ-მარგალიტით ვერაფერს გავხედებით, იმიტომ რომ, გლესხ, მშრომელ ადამიანს ყველაზე მეტად სურსათ-სანოვავე უჭირს. მხოლოდ ამით თუ დავებმარებით, თორემ სხვა რა მოგახსენო. ეს მხოლოდ გზაში გადასანყვეტი საკითხი არაა. სახელმწიფო სათათბიროში დარბაზობისას უნდა იმსჯელოთ მეფევ და ერთობლივი ზომები უნდა განახორციელოთ. დაგლოცავს ხალხი.

– მარტო ეს კუთხეა ამ მდგომარეობაში?

– არა, რატომ ეს მხარე. მთელი კავკასიონის გადმოღმა მხარის სოფლებიც ამ მდგომარეობაში არიან, მაგრამ ისინი შედარებით იოლად იტანენ გასაჭირს, იმიტომ, რომ მესაქონლე და მონადირე ხალხია. არც ნანადირევს იკლებენ და არც შინაური პირუტყვისგან მიღებულ ბარაქას. მესაქონლეები ნამატს სხვა საქონელზე ცვლიან და ასე მუდამ. აქ კი, აჭარის ხეობაში სასაქონლო მეურნეობა შედარებით მცირე შემოსავალს იძლევა. მიწაზე მოსული მოსავლით ირჩენენ თავს და ხეხილით. თუ ჯანზე არიან, ამას კიდევ ღვინოს უმაღლიან.

მეფეს შორს გაექცა მზერა. სადღაც მთის წვეროს ლალი არწივები დასტრიალებდნენ. მზემ ზენიტი მიატოვა და თვალებში სცემდა სხივებს მოგზაურებს.

მზეთამზე მზეს ეცილებოდა სიდიადეს და სითბო-სილამაზეს.

– ხეობას ცალმხრივი გზა ჩასდევს გონიომდე, თუ სხვა განშტოებაც აქვს კიდევ? – იკითხა თამარმა და მიმოიხედა.

ბოცო და ზაქარია მიეახლენ მეფეს.

– ხეობა რამდენიმე თვეს წყალუხვია. მხოლოდ ზამთარში უხვ-თოვლობისა და ზაფხულში უწყლობისას თუ ახერხებენ გაღმა-გამოღმელები ერთურთის მონახულებას. წყალმცირობაც დიდხანს არ გრძელდება. ხეობის ორივე მხარეს საკმაოდ კარგი გზა გასდევს, რომელსაც ძველთაგან აბრეშუმის გზას უწოდებენ, რაც სხვა არა არის, თუ არა სავაჭრო გეზი. ერთ მათგანს რა თქმა უნდა ჩვენ ვადგავართ. ყველა გზა კი ჯერჯერობით გონიო-აფსაროსის ციხესთან გამავალია.

– მეც დიდი პაპის, აღმაშენებლის მემკვიდრე ვარ და თუ სადმე შესაძლებელია რისიმე აგება, ავაგოთ. ხალხი, მომავალი თაობა, ისტორია დაგვლოცავს. კარგის კეთება უფლის დანესებულია, იდიდოს მისი სახელი და ჩვენც უნდა ვაკეთოთ. შენ რომ ახსენე ბატონო ზაქარ-

ია აბრეშუმის გზა, იმ გზას შეკეთებაც რომ სჭირდებოდეს, უნდა შევაკეთოთ, რამეთუ ქვეყნის ძლიერებას ვაჭრობა განსაზღვრავს. იქნებ მეზობელ ქვეყანასთან კონფლიქტი გვექონდეს, მისვლა-მოსვლა ავკრძალოთ, მაგრამ ვაჭრობის გაუქმება არ შეიძლება, ისიც მხოლოდ არაცოცხალი საქონლით. ჩვენ რომ ხიდი ავაგეთ, ის ხიდი არა მართო გაღმა-გამოღმა სოფლის მცხოვრებლებს დააკავშირებს, არამედ ამ ორივე განშტოება სავაჭრო გზას დააკავშირებს ერთმანეთთან. რაც მეტ ხიდს ავაგებთ, მით უკეთესი იქნება.

– რა თქმა უნდა მეფე-ბატონო, გისმენთ და გემორჩილებით.

გზა სულ ციცაბო კლდეებს გასდევდა.

ერთ ადგილას მდინარე ძალიან ვიწრო კალაპოტში მიედინებოდა, სადაც ლამაზად თლილი სამშენებლო მასალით აშენებული ხიდი იყო გადებული. კამარა ძალიან მაღალი ჰქონდა ხიდს.

– დახე ზაქარია, დაუსწრიათ აშენება – გადახედა ირიბად მეფემ.

– ეჰ, ეს ხიდი ხომ ძველისძველია მეფე. ვინ იცის რამდენი საუკუნე აწევს ზურგზე. ამ მდინარეზე, თუ არ ვცდები, ერთადერთია. ცხონება მის ამშენებელს.

– ამინ – დაანია მეფემ და ცხენი ააჩქარა – ესეც რომ ჩვენი ასაგები ყოფილიყო, ერთ-ორ დღეს დავკარგავდით აქაც.

– სამაგიეროდ, ლოცვას შევიმატებდით – უპასუხა ზაქარიამ.

– რა იცით, რომ ამ ხეობაზე ეს ერთადერთი ხიდია?

– მეფეთმეფე, რუსთაველი მგ ზავრობდა ამ მხარეში და მეც თან ვახლდი. ჩემი თვალთ ვნახე და ამიტომ მოგახსენებთ. ისე, ხინოსკენ ამისთანა პატარ-პატარა მდინარეებზე ასეთი ხიდები ბევრია. თუ არ ვცდები, რომაელების აშენებული უნდა იყოს. სხვათა შორის მეფე-ბატონო, შოთას „ვეფხისტყაოსანიც“ ამ მხარეში შეიქმნა, აღწერილი ბუნება – აქაურობაა, ტაო-კლარჯეთიც და იმიერ საქართველოც, ბაგრატიონთა სამფლობელოები, ვიდრე ზღვამდე.

– წელან ხინო ახსენე მგონია, მრავალი ხიდებით... ნეტა რისთვის აგებდნენ? საითკენაა ეს ხინო?

– ჩვენ ხომ ხიდი ავაგეთ გუშინწინ, იქედან რამდენიმე ასეული ნაბიჯით ზემოთ ჩრდილოეთისაკენ ხეობა ძევს, ამ განშტოებებით სავაჭრო გზა ხინოზეც გადადის, ბევრი სოფელია ხინოსწყლის ხეობაში. სწორედ იქით მგ ზავრობდა სულმნათი შოთა. ნათესავიც ჰყოლია იმ ხეობაში.

ამ დროს თამარ მეფეს შოთა მიუახლოვდა.

– დაგისწრია შოთა-ბატონო ამ ხეობაში მგზავრობა ჩვენთვის. როდის მოასწარი?

– როცა პოემას ვწერდი, მაშინ ვიმოგზაურე და ბევრი უცნაურობებიც ვნახე. ჩემი მხლებლების ერთად ბარე ორ თვეზე მეტი ვიხეტიალე აჭარაში, ხინოს მთებში და ტაოსკენაც ვიყავი. ის გამოქვაბული სწორედ ტაო-კლარჯეთის ხეობაშია და კიდევ ბევრი რამ. თუ დამცალდა აღვწერ ჩემი მოგზაურობის ავ-კარგსაც.

– რას ქვია დამცალდა? სად მიგეჩქარება?

– ეჰ, მეფეთმეფე, წამიერია ცხოვრება, არავინ იცის ხვალ რა მოხდება.

– მართალი ხარ, მაგრამ წინასწარ ვაი-ვიში არ შეიძლება.

– ისე უპრიანი იქნებოდა, ადამიანი რომ დაიბადება მაშინ დაეტირებინათ, თორემ, როცა უფალი მიიბარებს, მაშინ ტირილი და გოდება ცოდვაა, ეს უფლის კანონებში ჩარევას ნიშნავს, თითქოს უმადურები ვართ, ადამიანს რომ საიქიოსკენ ეწევა.

– შოთა მწიგნობარო, არის ქვეყანა, სადაც დაბადებისას ტირიან ახალშობილს.

– სწორსაც აკეთებენ თუ ეგრეა. მეც ასე მწამს და მირჩევნია.

შუბლზე ხელი მოიჩრდილა მეფემ, მზეს გაუჭყრიტა.

– ლამის გათევას სად აპირებთ? – იკითხა უცებ.

– სადმე ციხე-სიმაგრის ახლოს აჯობებს, მაგრამ სამწუხაროდ გზისპირად ასეთი ციხე არ მეგულება – თქვა ზაქარიამ.

– მე კი ვიცი რომ არის, მაგრამ ძალიან პატარა, ისეთი რომ შიგსამი კაცი ვერ მოთავსდება – თქვა შოთამ.

– ასეთი პატარა შენობა განა ციხე-სიმაგრეა?

– არა მეფე, იმ შენობას ალბათ სხვა დანიშნულება ექნებოდა. თუმცა ნათქვამს ნანახი სჯობია. აგერ მოვედით კიდევც.

პატარა კონცხზე ძველისძველი, რიყის ქვით ნაშენი პატარა შენობა აღემართათ მშენებლებს. დაბლა შავზე-შავი მორევი მოსჩანდა, ალბათ ძალიან ღრმა. ზემოთ ფერდობზე ლამაზი სოფელი იყო შეფენილი.

პატარა ციხე-სიმაგრის ახლოს რამდენიმე ახალგაზრდა მოსულიყო და გაკვირვებული უცქეროდნენ მოულოდნელ მგზავრებს.

– რა ქვია ამ სოფელს? – შეეკითხა თამარი ახალგაზრდებში ასაკით ხნიერს.

– ზვარე – დიდებულო ქალბატონო, შეგიძლიათ გვესტუმროთ.

ბოცო მიუახლოვდა ახალგაზრდებს.

– დაიჩოქეთ ეს მეფე თამარია.

– ბოცო-ბატონო, განა სასიამოვნოა მუხლებზე დავარდნილი ახალგაზრდების ცქერა? მე დაჩოქების მომხრე არა ვარ. ბატონსა და ყმას შორის რიდი უნდა იყოს. ამ ახალგაზრდებს უზრდელობის ვერა შევამჩნიე რა. რას ემართლებით, ბოლოსდაბოლოს თავიანთ ეზოში არიან.

ბოცომ უკან დაიხია და ამაღლაში გაერია.

– რისგან წარმოსდგება ეს სახელწოდება, რომელიც სოფელს ქვია? – იკითხა თამარმა.

ისევე ახალგაზრდამ გაბედა პასუხი.

– დიდო მეფევე, პაპებისგან გაგვიგონია, რომ ჩვენს სოფელში ვენახი ყოფილა არნახული და სწორედ უხვ ზვრიანობამ წარმოშვაო კიდევ ეს სახელწოდება და არვინ იცის როდიდან ეწოდება – ზვარი თუ ზვარე.

– კარგი სახელია ღმერთმანი. საქართველო ვაზის ქვეყანაა და ჯობდა საქართველო კი არა ზვარე რქმეოდა ივერიას – შენიშნა მეფე თამარმა.

– მცენარეულის სახელით განზოგადებული სახელმწიფოს სახელწოდება არსად მინახავს მეფევე. სახელმწიფოს სახელწოდებას ისევე ერი და ეროვნება წარმოშობს.

– მართალი ხარ ზაქარია, მაგრამ ყველა სურვილი განა ასრულებული გინახავს? მე სიტყვის მასალად ვიხმარე გამოთქმა.

კარვები უკვე გაეშალათ მინდორზე, ლელეც საამოდ მოშხუოდა ვინრო კალაპოტში და იქვე, კონცხთან უერთდებოდა დედა-მდინარე აჭარისწყალს.

ღამე მშვიდ ძილში გაატარეს.

უთენია მამლის ყივილმა გააღვიძა მძინარენი. უზარმაზარი მამალი კარვებს შორის დეზებისცემით მიმოდიოდა.

ეუცნაურათ სტუმრებს მამლის ქცევა.

– შეხედე მთვარისა, როგორ ბატონკაცივით დააბიჯებს მამალი კარვებს შორის, აქაოდა მე ვარ აქაურობის ბატონ-პატრონი და ვინ დამირღვია მყუდროებაო – თქვა ღიმილით თამარმა და მცველებს

გადახედა – შეხედეთ რა მაგარი გულის პატრონია, რომ არავის უფროთხ-
ის. აი ესაა ნამდვილი ქართული ჯიშ-გენი, მაგალითი ყველასათვის.

– ჩვენი შიშით მელა ველარ მოვიდა ლელისპირში, თორემ ბატონკა-
ცობას აჩვენებდა მაგ უტიფარს – გაიქილიკა ვამეხმა.

– მელიის საფრთხობელა თუ ვართ მარტოკა, კარგად გვექონია
საქმე – ქილიკს ქილიკითვე უპასუხა მეფემ.

– იქნებ უდროო იყოს ამის თქმა, მაგრამ უთქმელობაც არ იქნება
მეფევ, ჩემი აზრით ამ პატარა კონცხს ეკლესია უფრო დაამშვენებ-
და, ვიდრე ეს უზადრუკი ფუნდუკი – გამოთქვა აზრი ზაქარიამ.

– რათა ფუნდუკი – გაეპასუხა თამარი – ცუდი შედარება გამო-
გივიდა ხუროთმოძღვარო. ეგ, თუმცა ციხე-სიმაგრე არაა, მაგრამ
წინაპართა მიერაა აგებული და არც თუ უბრალოდ. ეკლესია კი?...
მრავალმნიშვნელოვნად დააყოლა სიტყვა და შორს გაიხედა – ალ-
ბათ ერთ დროს ვილაცას აზრად მოუვა სამლოცველოს აგება. რამ-
დენიმე დღეში ეკლესიის აგებაც შეიძლება, მაგრამ, სამლოცველო
უცებ არ აშენდება. ღვთის სადიდებელ ტაძარს დროის განელვა
მოუხდება, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში დაუსრულებელი. ჰო, დრო
დადგება ვილაცა ააგებს. ისე კი რაც მეტი სამლოცველო იქნება მით
უკეთესი, მაგრამ თუ ადამიანს არ ელოცება, არც ეკლესიაში შედგამს
ფეხს, ხოლო გულითად ლოცვას შენობა არ სჭირდება. ისე ფეხზე
დამდგარი, დამჯდარი, მუხლმოდრეკილიც შეიძლება ლოცვა. მთა-
ვარია გნამდეს, დანარჩენს კი რალაც ეშველება. ლოცვა ადამიანის
ნებაა და უნდა ილოცებს უნდა არა, მაგრამ ხიდი და თავდასაცავი
ციხე-სიმაგრე, რომ აუცილებელია ამას მტკიცება არ სჭირდება.

– მართალს ბრძანებ ცის სადარო – მიუგო მთვარისამ და სა-
საუზმოდ მიიწვია მეფე.

– ნაშუადღევს აიშალა ბანაკი და გზა გააგრძელეს. რამდენიმე
საათში ცადაზიდულ კლდეებს მიუახლოვდნენ, სადაც შარაგზა წყ-
დებოდა კიდევ.

– წყალგალმა უნდა გავიდეთ? – იკითხა მეფემ და განიერ ადგ-
ილს თვალი მოავლო.

– არა დედოფალო, აქ გზა მრუდდება და ტყისკენ მიემართება.
ცხენთა ნაფლოქვარებიც ემჩნევა – მსწრაფლ უპასუხა ზაქარიამ.

– ალბათ სადმე სოფელში შეგვიყვანს.

– შესაძლებელია დედოფალო.

ამალა საკმაოდ განიერ გზას დაადგა და ტყისკენ შეუყვინენ. რამდენიმე ათეული მეტრის გავლის შემდეგ მეფემ ცხენი შეაყენა და ერთი კლდის შვერილს მიაბჯინა მზერა. კლდის ზემოთ ლომის თავის გამოსახულებიანი ბუნებრივი ქანდაკება გამოსახულიყო.

– რა დალანდეთ დედოფალო, საფრთხე, ხომ არ შეამჩნიეთ?

– საფრთხის რა მოგახსენოთ, მაგრამ იმ კლდეზე რომ ციხე მდგარიყო კარგი იქნებოდა. გზას მეთვალყურეობა სჭირდება. დანდალოს შემდეგ ამაზე კარგი ადგილი არც შემხვედრია. რას იტყვი ზაქარია ხუროთმოძღვარო?

– ფრიად სასიამოვნოა. თუკი რამეს ავაგებთ ამას ისტორია და ხალხი არ დაივიწყებს. მადლია, საჭიროცაა.

– საქართველოს ციხე-სიმაგრეები არ აკლია, მაგრამ რამდენადაც მეტი იქნება, მით ძლიერი იქნება. ჩემი არ მოგერიდოთ, დაგეგმეთ და ავაგოთ.

– ეს უკვე თქვენ დაგეგმეთ. აშენებაზე კი ვიზრუნებთ აუცილებლად. სოფელში გადავიდეთ თუ აქ დავბანაკდეთ?

– აქ დაბანაკება ცოტა საჩოთიროა, ხედავთ ორპირი ქარი რომ უბერავს – მთის მდინარის და დედა-მდინარისა. ალბათ ცოტა სიგრილეში ეციება, ზამთარში ხომ ნულარ იკითხავთ.

– მაშინ სოფელში დავბანაკდეთ. იქ შესაძლოა სხვა რაიმეც აღმოჩნდეს ასაგები. გეთანხმებით მეფევ – თქვა ზაქარიამ და თავი მდაბლად დაუკრა.

– სხვა რაიმე, თორემ არ ამიშენოთ ახლა რუმის სულთნის მოსაგერიებელი ციხე-სიმაგრე – გაიხუმრა თამარმა.

– ციხე-სიმაგრე რა შუაშია მეფევ, მოსაგერიებელს ჩვენ ვიგერიებთ – მხიარული კილოთი მიუგო ჩუხჩარხმა.

– ჰოო, ომს ჩემო კარგებო მარტო ხმალ-ხანჯლით არ იგებენ. მოქნილი ენა და ეშმაკობაცაა საჭირო, რასაც ხშირ შემთხვევაში მეფეების მოღვაწეობაში აქვს ადგილი – დაუმატა მეფემ და ცხენს აღვირი მოსწია.

მთისკენ ამავალი შარავზა შეუსვენებლივ აიკალთეს და მოზრდილ, ხმაურიან და ანკარა ლელეს მიადგნენ.

ლელეზე თლილი ქვით ნაშენი, პატარა, მაგრამ ლამაზი ხიდი დახვდათ.

ჩამოქვეითდა დედოფალი და ხიდის თვალიერებით გაერთო. როდის-როდის ზაქარიას მოუბრუნდა და ნიშნისმოგებით უთხრა:

– ძალზედ უმარჯვიათ ვილაცებს ზაქარია-ბატონო. დახე, რა კარგი ხიდი აუგიათ, ზომებიც დაცულია. თქვენ კი როგორი ხიდი ააგეთ დანდალოსთან.

– ნაჩქარევად აგებული იმგვარი ხიდები უფრო ძლებს დედოფალო. ეს ხიდი დიდხანს უშენებიათ. ქვის დამუშავებას დრო სჭირდება. ამის აგებას ალბათ რამდენიმე თვე დასჭირდებოდა.

– ნეტა რა ჰქვია ხიდს? – ჩუმად ჩაილაპარაკა მეფემ, ან ამ ლელეს რა ქვია, სახელები თუ აქვთ თავისი...

– ალბათ ექნებათ. ქართველი კაცი უსახელოდ არაფერს დატოვებს. ერთი რამ კი მენიშნა დედოფალო, ხიდი ძალზე ძველია, იქნებ რომაელებისდონდელი აშენებულია, ან იქნებ... ვინ იცის როდის აშენდა, მაგრამ კიდევ ერთი ნიშნული, ბზის კორომები, რითაც ამწვანებულია ხეობა, საუკუნეებს მოითვლის. ხიდზეც რომ გაჩენილა აი ესაა იმის დასტური, რომ რამდენიმე საუკუნეა მის ზურგზე გადავლილი. მოგეხსენებათ, ბზის თესლს სამ საუკუნეზე მეტი სჭირდება რომ გაღვივდესო. ასეა გადმოცემით. ასეა თუ ისე, ფაქტია სამ საუკუნეზე მეტია რომ არსებობს.

ხიდთან ცოტა ხანი შეისვენეს. იქვე ფერდობზე რამდენიმე ქოხი იდგა. ყანებიც საამოდ ბიბინებდნენ, საიდანაც გლეხების ხილაბანდნაკრული, თვალეზე ხელეზმორჩრდილული თავები მოჩანდა, გაკვირვებული რომ მისჩერებოდნენ მოულოდნელად გამოჩენილ ცხენოსნებს.

– მიხმეთ ვინმე – გამოაცხადა მეფემ.

სანამ ვინმე დაიძვრებოდა დასაძახებლად, ჭარმაგი გლეხი თავად მიეახლა მეფეს, ხელში ბოცა და ფიალა ეჭირა. ამხედრებულ, მდიდრულად შემოსილ მანდილოსანს რომ მოჰკრა თვალი გლეხმა, დაიჩოქა და მდაბლად დაუკრა თავი.

– რა გქვია ძიაკაცო – ჰკითხა დედოფალმა.

– გიორგი – დედოფალო. მორთულობით გიცანით, ჩვენი მეფეთმეფე რომ ბრძანდებით. ხომ მშვიდობაა მეფევ ცათასწორო?

– მშვიდობა რომ არ ყოფილიყო, განა აქ მიხილავდით?
გლეხი ფეხზე სამთხველად გაინია, მაგრამ თამარმა ფეხი მოაცი-
ლა. გლეხი კაბის კალთას ემთხვია. ადგა, თავმობდილი ბოცადან თას-
ში ქარვისფერი ღვინო რაკრაკით ჩაუშვა და დედოფალს მიანოდა.

– დაგვლოცე მეფეო.

თამარს ტკბილმა ნერწყვმა გადაუარა ყელში, ჩამოართვა თასი
და...

– ფეხზე მთხვევა რა ვაჟკაცის წესია, მეორეც თქვენ ღვინის სმის
გარდა სხვა საქმე არა გაქვთ? – თქვა ღიმილით დედოფალმა და გლეხს
თვალებში შეაცქერდა.

– ჯერ ერთი რომ თქვენს ფეხს კი არა, აჩრდილზე ლოცულობს
ხალხი, თქვენი სახელის გაგონებაზე ყველა პირჯვარს ვინერთ. თქვე-
ნი ფეხის დანადგამ ადგილს მოვლა და მოფერება სჭირდება, ლოცვა
და თაყვანი. მეორეც – ღვინოს ჯანის მოსაგვრელად მივირთმევთ
დიდო მეფევ, წყალი რა ბედენაა, სნეულებას არჩენს.

მეფემ მხლებლებს გადახედა და ნიშნისმოგებითი მზერით
აგრძნობინა გლეხური სიბრძნის მრავლისმეტყველება.

– ჯანის მოსაგვრელი სიტყვა მეორედ გავიგონე. სადაა ამ ღვინის დედა?
სად იზრდება ის ვაზი, რითაც ამ შარბათს ამზადებთ?

– სამშობლო არ ვიცი დიდო მეფევ ამ ყურძნისა, მაგრამ ჩვენს
გალმით სოფელში რომ სულ ეს ჯიში ხარობს, ეს კი ვიცი.

– რა სოფელია – დაინტერესდა დედოფალი.

– ჯანიში ქვია დიდო მეფევ. თუ არ ვცდები ყურძნის ამ ჯიშის
გამო შეერქვა სოფელს სახელი, თუ პირიქით, არავინ იცის.

– ეგ სულერთია. ისე კარგი გემოც დაჰკრავს.

– სამეფო ღვინოს ვწურავთ დიდო მეფევ, თავს არ ვირცხვენთ
და ქართულ ტრადიციებს არ ვღალატობთ.

– სამეფო განწყობილებაზე თუ ხართ მცხოვრებლები. რასა იქმთ.
როგორ ცხოვრობთ?

– დიდო მეფეო და დედოფალო, თქვენი თავი გვიცოცხლოს
უფალმა და დანარჩენებს ეშველება. ვშრომობთ, თავს ვირჩენთ, მიწა
ბარაქიანი გვაქვს. თუ ადამიანი ხელს გაანძრევს, მშიერი არ მოკვდე-
ბა. გამდიდრება კი გლეხკაცის სასიცოცხლო დავთარში უფალს აღ-
ბათ არ ჩაუწერია.

მეფემ მხლებლებს გადახედა და უხერხულად შეიმშუპნა. „ჩანს რალაცას მაინც მიმალავენ სახელმწიფო მოხელეები, ამ გლეხის ერთი სიტყვაც საკმარისია ვითარების გასაგებად“ – გაიფიქრა მეფემ, თქმით კი არა უთქვამს რა.

როდის-როდის მიუბრუნდა გლეხკაცს და შეეკითხა:

– სახელმწიფოსთან სასაყვედურო ხომ არ გაქვთ, მოხელეები ხომ არ განუხებენ?

– არა მეფეო, ყველაფრით კარგად ვართ, ერთი ესაა, რომ ხანდახან ბუნება ბრაზობს ხოლმე ჩვენზე. ხან სეტყვა და ხანაც გვალვა, ხან თოვლი გვაზიანებს და ხან კი ქარი.

– რა უყოთ ძიაკაცო, ეგ ბუნების საქმეა – აღარ დაამთავრა სათქმელი და დასავლეთით აღმართულ მთაგრეხილს ახედა.

– იმ ქედის გადაღმა სოფელი ხომ არ არის?

– კი მეფეო, თანაც დიდი.

– აი, ვისაც ხედავ, ამდენს თუ შეგვინახავს სოფელი და რამდენს ხანს?

– რა ბრძანებაა მეფევ დიდებულო? საბრძანებელი თქვენია და როგორც თქვენ გნებავთ ისე გამოიყენებთ. თქვენი ხმალი და ჩვენი კისერი, თქვენ ბატონი და ჩვენ ყმები.

– ჩვენ არც სახმალაოდ ვართ მოსული და არც საბატონოდ. დახმარებით კი დაგეხმარებით, როგორც შევძლებთ.

– შენვენა არც თქვენგან გვაკლია მეფევ და არც ღვთისგან. მობრძანდით, გაგიმასპინძლდებით.

გიორგი აღმართს ჩვეული სიმკვირცხლით შუეყვა და სოფელს მეფის სტუმრობა აუნყა. როდის-როდის, სვენებ-სვენებით აკეცეს აღმართი და ქედზე გაიშალნენ. თვალსაამო ტყისპირა მინდორი დახვდათ მგზავრებს ქედის ნვეროზე.

– რა ბუნების პატრონი არიან ამ სოფლის მცხოვრებნი, არა ქეთევან? გიორგიც რომ თან წამომეყვანა, ხომ კარგი იქნებოდა. ჯერ სულ ბავშვია, მაგრამ უკვე მეფედ აღიარეს დიდებულებმა და ბავშვისთვის უნდა გამეცნო თავისი საბრძანებელი – თქვა თამარმა და ჩაფიქრდა. შემდეგ ხასხასა მოლზე ფეხშიშველამ გაიარა. ესიამოვნა. ფარდაგი მიართვეს.

„ეჰ, რუსუდანი და გიორგი უნდა წამომეყვანა თან, ეჰ“.

- შესვენება მიზრძანებია, ვისაც როგორ შეგიძლიათ, დანაყრდით
- თქვა დედოფალმა და ისევ ჩაფიქრდა.

ჩამოქვეითდნენ მხედრები და მოლზე მოკალათდნენ. ზოგი ქვაზე ჩამოჯდა. ზოგი მორეზზე, ზოგიც ფესვზე. ყველა დაიტია მინდორმა, მაგრამ დასხდომა ყველამ ვერ მოახერხა. მცველები ფეხზე იდგნენ და მეფეს შესცივინებდნენ თვალეში, ეგებ რაიმე გვიბრძანოსო.

მეფისა და მისიანების მომლოდინე ხალხი დაიძრა შესახვედრად და დასახვედრად. ვის რა მოჰქონდა და ვის რა. ჯანიშური ღვინოც ბლომად მიართვეს. სახელდახელო პურმარილი გაუნყვეს სასურველ სტუმრებს.

მეფის სადა ქცევამ სოფლელებში გაკვირება გამოიწვია. თუმცა თქმით არა უთქვამთ რა.

მეფემ ჯარი მოისაკლისა.

- მხედრები წყალგალმით გავიდნენ მეფევე, ქვემოთ დიდი სივრცეა და ალბათ იქ დაგველოდებიან - მიუგო ზაქარიამ.

- დაბანაკებას ხომ არ ვაპირებთ?

- თუ რაიმეს აგებას აპირებთ, მაშინ აუცილებელია მეფევე-ბატონო.

- რა შეგვიძლია დავუტოვოთ ამ სოფელს ჩვენი ყოფნის და შემწეობის დასტურად - მოიფიქრეთ.

- თქვენ ბრძანეთ დედოფალი და დანარჩენი ჩვენზე იყოს.

- ბრძანება არა ზაქარია-ჩემო. ეს ჩემი სურვილია, თხოვნაც და ხვეწნაც. თუ ხალხი არ წუნუნებს და უსიტყვოდ გვემორჩილება, დიასხაც საჭიროა რალაცნაირად შევენიოთ. ცოდვა არ იქნება ჩვენს მლოცველ ხალხს სასიკეთოს და სასიხარულოს თუ დავუტოვებთ. რაც არ უნდა იყოს, ჩვენ მაინც შთამომავლობაზე ვიზრუნებთ და ეს ყველა ქართველის ვალია, განურჩევლად ასაკისა და ნოდებისა.

სოფლელთა კრებული სათითაოდ მიეახლა მეფეს და კაბის კალთას ემთხვია.

ერთმა თეთრწვერა მოხუცმა კი მამაშვილურად გადაკოცნა.

იუცხოვა მეფემ ასეთი თამამი მიღება და მიახვედრა კიდევაც. გულში კი სიამე ჩაელვარა ისეთი ძალდაუტანებელი და გულლია იყო მოხუცის ქცევა.

– დღედამოსწრება ნადირს თუ ავაზაკს ვებრძოდი, ხმალი ჯერაც არ ჩამიგია. კაბაზე მთხვევა დიახაც, საპატიოა დიაცისათვის, მაგრამ ნუ მინყენ მეფეო და კაბა საგანია, ასე უფრო მეტი სიყვარული და პატივისცემა გამოიხატება, ესეც არ იყოს, რა ვაჟკაცის წესია კაბის კალთაზე მთხვევა, თანაც დაჩოქილი. ვაჟკაცი გამართული უნდა იყოს დღემუდამ, პირნათელი და თვალებში მაცქერალი.

მეფემ ისევ მხლებლებს მოაველო თვალი. სახე უღიმოდა ყველას. იგრძნო მეფემ თავისიანების კმაყოფილება და მასაც სიხალისე მოემატა, ხალხთან ურთიერთობის სიყვარულნარევი სითბო ჩაელვარა სულში და ერთიანად დამუხტა.

– სიბრძნე არ გაკლია, ჯანი თუ მოგდგამს გულისმაგვარი?

– ჯანისა რა მოგახსენო, უკან კი არასოდეს დამიხვევია. სოფელი გულლომი ვაჟკაცებითაა სავსე, არც ჩვენ ჩამოვუვარდებით ჯელებს. საქმე-საქმეზე თუ მიდგა, უკან არ მოვიხედავთ.

– სათხოვარი ხომ არ გექნებათ რამე?

– არა მეფეო, თქვენი თავი გვიმყოფოს მამაზეციერმა კარგად და ჩვენ სოფელს მარტო თქვენი ნატერფალიც ეყოფა სახსოვრად.

– დაბანაკება გვინდა, ჯარიც თან გვახლავს. სად გვირჩევ ბერიკაცო? დიდხანს არ შეგანუხებთ.

– რა შენუხებაა მეფეო. რამდენ ხანსაც ინებებთ, დარჩით. სახლებში ჩამოვირიგებთ თქვენს მხლებლებს. თქვენი მასპინძელი კი მე ვიქნები.

– არა, უხერხულია სახლებში შემოსახლება. ჩვენ ცხენებზე ვართ გაზრდილი და მინდორში დაბანაკება უფრო სასურველია და სასიამოვნო, მით უმეტეს ზაფხულია და ცხელა.

– მაშ, თუ თქვენსას არ დაიშლით მეფევ-ბატონო, სოფლის ბოლოს დიდი ვაკეა და იქ უფრო სჯობს. ისე კი სოფლის განაპირა უფრო ვრცელი მინდორია, იქვე ცივი ღელეც ჩამოუდის და საჩრდილობელი და სანახაობაც იქით უფრო კარგია, მაგრამ სოფელს კაი მანძილითაა მოცილებული. როგორც ინებებთ ისე აჯობებს მეფევ.

– სოფლის ბოლოს სჯობია, გზასთან ახლოს ვიქნებით, მდინარესთანაც ხალხთანაც და მიზანთანაც. ვინ იცის ხვალ რა მოგვეპრიანება, აქედან გავაგრძელებთ გზას, გონიოსკენ ვართ მავალი და...

მეფეს მზერა გაექცა. სოფლის რჩეული ლამაზმანები უახლოვდებოდნენ უჩვეულო სტუმრებს.

ყველა სათითაოდ მიესიყვარულა მეფეს.

მეფემ სეფექალებს მოუხედა და აშკარა უპირატესობა შეამჩნია. დარჩეული და ლამაზები იყვნენ დამხვდურები.

ერთი პირი ამოიხვნეშა კიდეც მეფემ.

წამიერ გარინდებას თავი წაართვა.

– როგორც ვხედავ, მარტო ქალებია თქვენს სოფელში. ვაჟკაცებს ვერა ვხედავ რატომღაც – შენიშნა დედოფალმა.

– ვაჟკაცები მეფევ იარაღასხმულნი სოფელს გარს არტყია. გაიგეს თქვენი მობრძანება და ხელათვე დაირაზმნენ.

– საფრთხეს ელოდებით რამეს თუ რა ხდება?

– ეშმაკს არ სძინავს დედოფალო, ვინ იცის...

– გიქვებთ სიფხიზლეს. მე თქვენისთანების იმედი დიხაბაც მაქვს. მთელი საქართველო ერთ მუშტადაა შეკრული. ასე რომ არ ვიყოთ, სახელმწიფოს ვერ შევინარჩუნებთ.

– ძალიან სადად ირჯებით მეფევ. არც არაფრის შიში არ გაქვთ. თქვენი სახელი ხომ აზანზარებს საქართველოს მოსაზღვრე ქვეყნებს, ამიტომაც დიდი სიფრთხილე გმართებთ. მორეული მტერი ძალიან საშიშია, თქვენ კი ისე დაბრძანდებით ვითომც არაფერი. ნუ მიწყნებთ მეფევ კადნიერებას, რომ არ გვიყვარდეთ ვერც გეახლებოდით და ამდენსაც ვერ გაგიბედავდით. უფალმა ცუდი ნუ გვასწრას თქვენი. თუმცა ახალგაზრდა ბრძანდებით, მაგრამ ყველას დედა და მფარველი თქვენ ხართ ეხლა. ამიტომაც გიფრთხილდებით მეფევ.

– დარდი ნუ გაქვთ, ჯარი თან მახლავს.

დამხვდურებს შიშის ქარი ჩაუდგათ გულში, სახეც მოელუშათ.

– ომს აპირებთ მეფევ ვინმესთან? აკი მშვიდობამ დაისადგურაო საქართველოს ცაზე...

– ნუ შეშინდებით. ჯარი ვახსენე, თორემ ჩემი მცველები გახლავთ. ისე ბევრნი არიან, მშვიდობიანი მისიით მივდივართ ციხე-ქალაქ გონიოსკენ.

– მშვიდობა ნუ მოგიშალოთ უფალმა მეფევო. უპრიანია მოსვენებით გალიო ნუთისოფელი. აგერ – ახლა ხომ დიდი ომი გადაიხადეთ შამქორთან. ნუთუ დასვენება არ გვინწერია დავთარში?

– ქართველებს ბრძოლა და ომი დაგვანათლა მამაზეციერმა ალბათ და ჩვენც უნდა გადავიტანოთ ყოველგვარი ავი.

– ნუთუ არ გვეღირსება ისეთი დრო, როცა გულში აღარაფრის მიში არ გვექნება?

– დიდა უფალი, ალბათ მოგვხედავს. ვლოცულობთ და ვეაჯებით. ისე კი სანამ ცოცხალი ვარ ვეცდები ხალხს სიმშვიდე შევუნარჩუნო.

– გისმინოს უფალმა მეფეო, ჩვენც მაგას ვეხვეწებით უფალს დაგიცვას ავისაგან, რათა ჩვენ დაგვიცვათ.

ამალა აიშალა და მეგზურის მითითებით სოფლის ბოლოსაკენ გააგრძელეს გზა. ქვეითად ისურვეს მსვლელობა.

– ასე როგორ შეიძლება დედოფალო, დაიღლებით – მიეახლნენ პირფარეშები და სოფლელი ქალები. ზაქარიამაც კვერი დაუკრა ნათქვამს.

– რატომ გგონიათ მეფე ციდან ჩამოვარდნილი. მეფემ ტალახშიც უნდა გაიაროს და დაისვაროს ფეხები, კიდევ უნდა დასველდეს, უძილოც უნდა დარჩეს და მშიერიც, რათა თავისი ხალხის სიდუხჭირე გაითავისოს და რაც მთავარია ყველაზე მეტს უნდა ფხიზლობდეს, ხმალიც უნდა მოიქნიოს და მშვილდიც მოზიდოს. რატომ ფიქრობთ, რომ ფეხშიშველი და ქვეითად სიარული საზიანოა ჩემთვის?

– მეფევ და დედოფალო, ერთადერთი ადამიანი ბრძანდებით ქალი მეფე, ყველაფრით შემკული და თქვენი ფეხები მიწას კი არ უნდა ეხებოდეს, რძეში უნდა გაბანავებდნენ.

– რა დამიშლის რძით ფეხების დაბანას, მაგრამ აბა დაფიქრდით, გლებმა რომ წარმოიდგინოს ვილაც რძით ფეხებს იბანსო ხომ აერია გული... მეორეც, მიწას რომ ვეხები, სწორედაც ის მაძლევს ძალას, თორემ მიწას მონყვეტილი ადამიანი ხომ უფროთ ჩიტს ემსგავსება. მიწას მონყედ არაფრით არ შეიძლება, ვინაიდან სწორედ მიწაა ჩვენი დედაც, მარჩენალიც და ბოლოს შემფარებელ-შემნახველიც, ასე რომ მიწის ყადრი უნდა ვიცოდეთ. მე აბა როგორ ვასწავლი ვინმეს მიწის სიყვარულს, თავად კი ასე გამოვხატავ მასთან სიახლოვეს – ფეხშიშველი გავლა ჩემთვის უდიდესი სიამოვნებაა. ბოლოსდაბოლოს, ხომ შეიძლება ცოტა ხანს მეც თქვენნაირი ვიყო.

ცოტა ხნით მღუშარება ჩამოვარდა.

მეფე თამარმა თვალი მოავლო სოფელს და კმაყოფილმა ღრმად ჩაისუნთქა.

– ლამაზი სოფელი გაქვთ, ასეთს საცხოვრებლად ვისურვებდი, ჩემი ნება რომ იყოს.

– ძნელია დიდო მეფევ, როდესაც განუსაზღვრელი ძალაუფლების პატრონი ხარ და საკუთარი სურვილების დაკმაყოფილება არ ძალგაძის. ძნელია, ძალიან ძნელი – თავქედმოდრეკით მიმართა მეფეს ხნიერმა მანდილოსანმა – სოფელი მართლაც მშვენიერი გვაქვს, სახელი ლამაზი შეურჩევიათ სულცხონებულ წინაპრებს. სავანე ქვია ამ სოფელს, არ ვიცი რის გამო, მაგრამ ფაქტია, რომ შეურქმევიათ... უხუცესი გვყავს ერთი, შეგახვედრებთ მეფეთ-მეფევ და ალბათ ბევრ რამეს გვამცნობს.

ლამაზი აღმოსავლეთ ფერდობი აქვს სოფელს, მდინარის მარჯვენა ნაპირზე, საკმაოდ მაღალი ბორცვით. ერთი მხრიდან კი სწორედ ის ხმაურიანი მდინარე ჩამოედის, რომელზედაც უძველესი ხიდია აგებული. სამხრეთით სწორედ იმ კლდით მთავრდება, რომლის გამოც სახელმწიფო გზა მრუდდება და სოფელში გადაჰყავს, ეს ფერდობი სოფლის ბოლომდე ძალიან ნოყიერნიადაგიაწია და ხეხილიც უხვადაა.

ფერდობის შუაგულთან ცივზე-ცივი წყარო გადმოჩხჩხუხებს თიხის მილიდან. წყაროსთან გოგო-ბიჭებს მოეყარათ თავი და ჭურჭლებს ავსებდნენ. ვის თუნგი მოეტანა, ვის კიდევ თიხის დოქი და რიგს ელოდებოდნენ. ანცობდნენ და ოხუნჯობდნენ. უცხო ხალხის დანახვაზე, თითქოს ძლიერმა ნიავმა დაქროლაო – მიჩუმდნენ.

ნებიერამ წამოიკიკინა და გეჯაში წყალს დაენაფა. თავი ასწია, მიმოიხედა და ისევ დაენაფა წყალს.

გაუკვირდა მეფეს შვლის ასეთი ქცევა.

„რალაცას მანიშნებს ტყიური, მაგრამ რომ ვერ მივხვდი? ალბათ კეთილმონყობას, დაილოცოს უფალო შენი სამართალი, ნუთუ ასეთი რამ ჩააგონე ჩემს ნებიერას“?

დიდხანს სვამდა ნებიერა წყალს. მეფემაც იგემა პეშვით, შვლის ნუკრი მიუახლოვდა და სველი ხელი აულოკა პატრონს.

– ასეთი წყარო უბრალო ღარზე არ უნდა დიოდეს – თქვა მეფემ დანანებით.

ზაქარია ხუროთმოძღვარმა გულში ჩაინიშნა მეფის ნათქვამი. მეფემ ბავშვებს მიუალერსა და გზა განაგრძო.

საკეთებელი საკეთებელს ემატებოდა.

სოფლის ბოლოს, მდინარიდან ორმაცდაათიოდე ნაბიჯის დაშორებით გაშლილ ვაკეზე დასცეს კარავი და დაბანაკდნენ.

– ხალხო, თუ სოფელს სიკეთეს ვუზამთ ეხლავე შევუდგეთ საქმეს – ბრძანა მეფემ და სახელმწიფო მსახურები შემოიკრიბა.

– საბოძვარიც გავცეთ და სხვა რაიმეთიც წავეხმაროთ.

– ეკლესია თუ არის სოფელში ბრძენკაცო? – მიუბრუნდა დედოფალი სერიდან ჩამოყოლილ გლეხს.

– გვაქვს მეფეო, თანაც ორი. ერთი ეკლესიაა და მეორე საყდარი. ეკლესია ანდრია პირველწოდებულის სახელობისა. საყდარი კი ჩვენს მიერაა აშენებული და მარიამის სახელობისაა.

– სათხოვარი თუ გაქვთ რაიმე?

– არაფერი მეფევ-ბატონო.

– განა ისე უზრუნველყოფილი ხართ რომ არაფერი არ გჭირდებათ? თუ ჩემი გერიდებათ? მე ქარაგმულ შეკითხვებს არ ვიძლევი.

გლეხი მიწას ჩააჩერდა და დუმილი ამჯობინა.

– მაშინ ჩემი თხოვნა ისმინეთ. სოფლის ბოლოს ღელეების შესაყართან ციხეა ასაგები ხეობის სამეთვალყურეოდ. აი, იმ გორაზე სოფელს რომ გადმოჰყურებს. სამეთვალყურეო კოშკები ავაგოთ, რომელიც სამზერი საშუალება იქნება. ზოგიც თქვენ მოიფიქრეთ. ხეობა დაზვერეთ თუ სადმე ხიდია მოსახერხებელი და საჭირო, ავაგოთ, ნუ დაიზარებთ. ამით ხალხსაც უნდა ვასიამოვნოთ და ხეობაც გავამაგროთ. ხალხი მარტო საალაფოდ არ გვჭირდება. ხალხს მზრუნველი, მოსიყვარულე და ძლიერი ხელი სჭირდება და ჩვენც მივსიყვარულოთ.

– გისმენთ და გემორჩილებით. ყველა თხოვნა იქნება თუ ბრძანება შესრულებული იქნება – მდაბლად დაუკრა თავი ზაქარიამ და ბრძანების გასაცემად მხლებლებში გაერია.

კარვებით დაფარულ ვაკეზე მეფის კარავი შუაში მოაქცევს.

– დღეს დავისვენოთ და დილიდან საქმეს შევუდგეთ – ბრძანა თამარმა და კარავში შევიდა.

– მეჭურჭლეთუხუცესს მიხმეთ – გამოაცხადა უცებ უკანმობრუნებულმა თამარმა და კარავის კართან გაჩერდა. რამდენიმე წუთში მეჭურჭლეთუხუცესიც მიუახლოვდა კარავს, გულხელდაკრევილი შორიახლო შეჩერდა და მეფის ბრძანებას დაელოდა.

– რას მიბრძანებთ დედოფალო? – თავი მდაბლად დახარა და მღუმარებადარღვეულ მეფეს მორიდებით ახედა.

– რას იტყვი გორშელ, დაბნელებამდე დიდი დროა. ხომ არ აჯობებდა ხალხი გაგვეკითხა, საბოძვარი გაგვეცა, გავსაუბრებოდით. ხომ იცი, ხვალინდელ ქათამს რომ დღევანდელი კვერცხი სჯობია. ვინ იცის ხვალ სად აღმოვჩნდებით.

– კი მაგრამ, მეფეთმეფე აკი ციხეების აგება ბრძანეთ. ხვალ აქ არ უნდა ვიყოთ?

– სახელმწიფო საქმეები უნინარეს უნდა გაკეთდეს. იქნებ მალემსრბოლი წამოგვეწიოს, ყველაფრისათვის მზად უნდა ვიყოთ ყველა ვითარებაში.

– ბრძანებას შევასრულებთ დედოფალო. ამ ნუთებიდანვე გავცემთ გასაცემელს და მოსაკითხავს.

სოფლელები სათითაოდ მოდიოდნენ მეფის კაბის კალთაზე სამთხვევად. ნაკადი არ წყდებოდა. საბოძვარიც უხვად გასცეს. შესამოსელი ფარჩეულიც არ დაივინყეს. დანვრილებით გამოიკითხეს სათითაოდ მოსული მცხოვრებლები. საკუთარი ხელით გაიკითხა დედოფალმა და ყველა პირჯვრისნერით გაისტუმრა, იმედია სიტყვითაც ანუგემა ყველა.

დაისი მენამულ ფერებში ეღვარებდა. შველი მოისაკლისა მეფემ. აქეთ ეცნენ, იქეთ დაძებნეს, მაგრამ ვერსად მიაკვლიეს.

– ეგებ იმ წყაროსთან მიიბრძინა ისევ დედოფალო? – თქვა ერთერთმა სეფექალთაგან.

მსახურები გააქციეს ნუკრის მოსაძებნად.

წყაროსთან ისევ ანცობდნენ მოზარდები. ნუკრი ყურებდაცქვეტილი ენაფებოდა წყალს. არ უფრთხოდა არავის.

– იყოს ჩვენთან არაფერს დავუშავებთ. ამაღამ მოუვლით და დილით მოგგვრით – შეეხვეწნენ ბავშვები.

– არ შეიძლება, მეფე ამის გარეშე არ დაიძინებს. არც თვითონ არ გამოგყვებათ. შველი ხომ გინახავთ, ეს მოშინაურებულა და მხოლოდ პატრონს ემორჩილება.

დაღამებამდე მიგვარეს მეფეს ხალებიანი ობოლა. დედოფალმა მიუაღერსა შვილივით საყვარელ პირუტყვს და ნუკრმაც ვითომ დანაშაულს ინანიებოს სახე აულოკა მეფეს.

– ხვალვე წყაროს შესაფერისი სადინარი მიუჩინეთ – ბრძანა მეფემ და ჩაფიქრდა.

„შველს ისე მოეწონა გაიპარა, პირველადაც რალაც მანიშნა, ალბათ კეთილმოწყობა“.

სახელდახელო ტახტზე ჩამოჯდა თამარ მეფე და შველი მუხლებზე დაისვა, გაიტრუნა და წკმუტუნს მოჰყვა ტყიური. შანდალი ახლოს მოიდგა თამარმა, შველს კი თავისი ადგილი მიუჩინა და საწერი მონყობილობა ამოალაგა.

კარვებში სინყნარემ დაისადგურა, მხოლოდ მეფის კარავთან გუშაგები დარჩნენ ფხიზლად ღვთისა და იარაღის იმედად ღია ცის ქვეშ.

ჭუჭრუტანიდან საცხე მთვარეს ახედა მეფეთმეფემ, მზესავით გაულიმა და მზეთამზის სიცხოველით პირჯვარი გადასახა.

წამოდგა ხატთან მივიდა და დიდხანს ილოცა.

როდის-როდის ჩაეძინა.

მამლების პირველმა ყივილმა სიზმარი შეანყვეტინა მეფეს. დამგვიანებიაო – გაიფიქრა და ტახტრევიდან მსწრაფლ წამოვარდა, კარვის კალთა გადასწია და გარეთ გავიდა. გუშაგი იმ წამს მასთან გაჩნდა.

სინყნარე სუფევდა, მხოლოდ მამლების ყივილი არღვევდა მყუდროებას.

გუშაგს ტუჩზე თითების მიდებით ანიშნა ჩუმად იყავითო და ისევ შებრუნდა. „რა მეჩქარება, დაე, იძინონ. ამოდენა გზა გამოვიარეთ. დაიღლებოდნენ აბა რა. მერეც მშენებლობა... მეც გადაუღებელი სახელმწიფო საქმე არ მქონდეს ამ წუთებში“...

ამ ერთხელ უღალატა ჩვეულებას და შემწეობა სთხოვა უფალს. ხალხისა და ქვეყნის უსაფრთხოება შეავედრა, პირჯვარი გადაისახა და ისევ ტახტრევანს მიუბრუნდა.

ჩამოჯდა და მიტოვებული ხელსაქმე გააგრძელა. გამეფების შემდგომ თავის ნასაქმართა და მოგზაურობის აღწერასაც მიჰყო ხელი. ხანდახან პოეზიაშიც გადაერთვებოდა, გულის ჭიას ახარებდა. როდის-როდის პირიმზისამ შემოიჭვრიტა კარავში. მეფე რომ მღვიძარი დახვდა მუხლებზე დაეცა და პატიება სთხოვა. დამაგვიანდაო – მოუბოდიშა.

– არაფერია. გზამ დალლა იცის, დალლამ კი ძილი. კაი გამოძინებაც არ აწყენს ადამიანს. მეც გვარიანად ვიძინე. მე ხომ ანგელოზი არა ვარ, მეც ადამიანი ვარ და ვიდრე ადამიანები ცოცხლად ვართ, ძილიც გვინდა, ჭამაც, დასვენებაც, გართობაც. თუმცა გართობაზე ბოდიშს ვიხდი რომ საამისო დრო ნალდ ქართველს მგონია არასოდეს ექნება.

– თქვენ როდის გეძინათ დედოფალო, საკვირველია.

– სახელმწიფო სასახლეს, რომ მოვშორდი, ცოტა სიხალვათე ვიგრძენი და აქ, რაც არ უნდა იყოს ბუნებაში ვართ და ცოტა ძილიც საკმარისია ჩემთვის. შენ წაღი და კარგად გამოიძინე.

– არა დედოფალო, აღარ მეძინება.

– წაღი გათენებამდე ჩემი საქმე მაქვს, ხელს ნულარ შემეშლი.

სეფექალი კარვის მიღმა გაუჩინარდა.

უკვე კარგად გათენებულიყო გარეთ რომ გავიდა თამარი. მზე ცარგვალზე მთაგრეხილის მიღმიდან იწვერებოდა. მზის თანაზიარად თამარიც სხივებად დაიღვარა.

დიდებულები მიეახლნენ, თაყვანი სცეს და საქმეზე გადავიდნენ.

– საიდან დავიწყეთ მეფეო, თქვენ უნდა მიგვითითოთ.

– გუშინ ვახსენე, პირველად წყაროსთვალს მიხედეთ. ადამიანი-სათვის თავიდათავი წყალია – ხელ-პირის დაბანა, წყურვილის მოკვლა და... ასე რომ წყალი მოაპირკეთეთ.

– ყველა ნაგებობა ერთად შეგვიძლია დავიწყეთ.

– მაშ დავიწყეთ და დაასრულეთ. ჩემგან რამე თუ საჭიროა აგერ ვარ მეც. – მიუბრუნდა ზაქარია ხუროთმოძღვარს. – ყველა მშენებლობა სულმნათ შოთას აკურთხებინეთ.

ბანაკი აიშალა და რაზმებად დანაწილებული კირითხუროების თანხლებით სამშენებლო ადგილებისაკენ დაიძრნენ.

მცირედი დანაყრების შემდეგ ეკლესიის მონახულება გადანყვიტა. იმ წუთას ტახტრევანი მოართვეს, მეორე მხრიდან კი დარახტული ცხენი ტორავდა მიწას.

– არცერთი არ მჭირდება ჩემო კარგებო. სოფელში სოფლურად უნდა მოიქცეს ადამიანი. ვიდრე აქა ვარ ფეხით უნდა ვიარო. ფეხშიშველა სიარულიც სასარგებლოა, მაგრამ ფეხშიშველა მეფე რომ დაინახოს ხალხმა, დაგვლარიბებია მეფეო, დაგლახებულა საქართველოო იტყვიან და ხასიათი წაუხდებათ, ამიტომაც ქოშებით ვივლი.

ეკლესიისაკენ ფეხით გასწია მცირე ამალის თანხლებით. სამლოცველოსთან მიახლოებულმა დედოფალმა ზარების რეკვის უჩვეულო ხმას მოჰკრა ყური.

ეკლესიის სამრეკლოდან მეფის სტუმრობას ამცნობდნენ მოსახლეობას.

ირიბად გადახედა მეფემ სამრეკლოს და პირჯვარი გადაინერა.

– რა ხდება, ასე უჩვეულოდ რად ყლერენ ზარები? – იკითხა მეფემ.

– თქვენი გამოჩენა ახარებს ხალხს მეფევ-ბატონო – უპასუხა შოთამ.

„ნუთუ ასე ვუყვარვარ ხალხს, ზარ-ზეიმით რომ მხვდებიან? პირველად ღვინიანი თასი მომანოდეს, ჯანის მომგვრელიაო. ჩემს ჯანმრთელობას გულშიც უფრთხილდება ხალხი. დიდო უფალო, ყოვლად ძლიერო, მშობელი ხალხი ყოველივე ავისგან დაიფარე“. – გაივლო გულში და პირჯვარი გადაინერა. მხლებლებმაც მიბაძეს.

– ხუცესო, ჩვენს ეკლესიებს ზარები რომ არ აქვს, აქ საიდან გაჩნდა?

– მეფეთ-მეფევ, ეს მართლაც საოცრებაა. არ ვიცი, ვერაფერს მოგახსენებთ.

– არადა როგორ ამშვენებს? არა, მართლა საიდან, როგორ მოახერხეს, ვინ ჩაუნერგათ მისი საჭიროება. საკვირველია ღმერთმანი...

უკვე ეკლესიას დაუახლოვდნენ. კარები ღია იყო, შიგნით ეზოში კი თვალსაამო ხასხასა მოლი ბიბინებდა.

ფეხთ გაიხადა მეფემ და ჯერ კიდევ ცვრიან ბალახზე ფეხშიშველად გაიარა, საიდანაც პირდაპირ სამლოცველოში შეაბიჯა.

მღვდელმთავარი მუხლებზე დაჩოქილი დახვდა მეფე თამარს. ცალ ხელში – ანთებული სანთლითა და ჯვრით, მეორე ხელში ქათქათა მოგვირისტირებულ ტილოზე მოთავსებული პურიით.

– რას მივანერო ან როგორ აღვიქვა ასეთი დახვედრა? – იკითხა დედოფალმა და მრევლს პირჯვარი გადასწერა.

– მღვდელმთავარი იოანე სანთლებით გზას გინათებთ დედოფალო, ჯვარით თქვენსა და ერის უძლეველობას ავედრებს უფალს, პურით გულუხვ მასპინძლობას გპირდებათ და მაძლრისობას განიშნებთ – მიუგო შოთამ.

– ღმერთო ძლიერო, რომელი ხარ ცათა შინა, შენ გადმოხედე შენივე გაჩენილებს, შემწეობა გვყავ და გაგვაძლიერე, რწმენა

გაგვიმტკიცე და საუკუნო მშვიდობის შემდეგ სასუფეველიც ნათელი მოგვეცი. ამინ, – დაასრულა და დაილოცა შვიდნათობიერმა, მღვდელს მიეახლა და ჯერ ჯვარს ემთხვია, შემდეგ ქათქათა თეთრ წვერზე. წამოაყენა, გადაეხვია და პურს ყუა მოატეხა.

– ღვინოც მიაყოლეთ დედოფალთ-დედოფალო, ნაკურთხია.

მეფემ ღვინოც იგემა...

– უფალმა კარგი მოსავალიც დაგიბედოთ მამაო – თქვა თამარმა და კვლავ პირჯვარი გადასახა.

სადღაც ქერში გუმბათის ქვეშ მტრედებმა გაიფრთხიალეს, ზურგს უკან ბავშვმა წამოიტირა. მოიხედა დედოფალმა და უჩვეულო სიხარულითა და სიყვარულით გაბრწყინებული თვალების რიცხვს წააწყდა. ბევრ მათგანს პატარა ბავშვებიც ახლდა.

– რა ამბავია მამაო?

– დიდო მეფევე, დღეს ნათლობას ვიყავით შეპირებული და რახან თქვენი უწმინდესობის და უდიდებულესობის წმიდათანმიდა შუქმფენი სახე ეღირსა ჩვენს ეკლესიას, დაე ნათლობაც თქვენი თანდასწრებით მოხდეს.

– თანახმა ვარ მამაო. შევუდგეთ ნათლობას.

ბავშვებს რიგრიგობით ნათლავდნენ. ვის რუსუდანი დაარქვეს, ვის ქეთევანი, დავითი, ვახტანგი, გიორგი, შალვა...

დედოფალს შაოსანი ქალი მიუახლოვდა.

– ჩვენო მფარველო, შვილი დამელუპა. ეს ტყუპები დაგვიტოვა იმედად. გავკადნიერდები და თხოვნას შემოგკადრებთ, თქვენი ხელდასხმა გვინდა მე და ჩემს რძალს, აგრემც საიქიოს გაუნათებს თქვენს მშობლებს უფალი, თქვენ კიდევ უძლეველობას მოგანიჭებთ.

თამარმა ბავშვებს გადახედა.

– ღმერთმანი, პირველად ვხედავ და მესმის, ტყუპი და-ძმა?

– უფალმა იცის ყველაფერი დედოფალო, ამიტომაც გთხოვეთ მათი მონათვლა.

თამარმა ბავშვები აიყვანა ხელში და...

– თამარი დამირქმევია ქალისათვის. ვაჟს კი?...

შოთა სულმნათი იქვე იდგა თავდახრილი და ხატთან ლოცულობდა.

– ვაჟს კი შოთა – თქვა ხმამაღლა, შოთას გასაგონად.

მესამედ გადასახა პირჯვარი თამარმა თავშეყრილებს.

– ახლა კი ნამდვილად აღსრულდა ჩემი სიზმარი, უფალმა ვედრება და ახირებული სურვილი – მეფეთმეფე მენახა ჩვენს ეკლესიაში და სამჯერ ჯვარგადასახვის ღირსი გავმხდარიყავით. ღმერთი სამობითააო – ამბობენ მეფეო და თქვენგან სამჯერ მიღებული მირონი სწორედ უფლის სამობას გვიდასტურებს.

სრული თავისუფლება ყველას – ნირვა-ლოცვის, საუბრისა და რაც გინდათ გულისნადებისა – დაამთავრა მღვდელმთავარმა და მეფეს ადგილი დაუთმო.

მეფემ შესანიშნავი გაიღო ეკლესიისათვის. ოქრო-ვერცხლი აურაცხელი და მადლიერებით აღვსილმა ხატიც უფეშქაშა.

მეფემ საყდრის მონახულებაც გადაწყვიტა. მოიხიბლა ადგილმდებარეობით.

ეკლესიის მრევლი მეფეს უკან მიჰყვა საყდრამდე.

– რა მშვენიერი ადგილი შეგიჩვენიათ მამაო საყდრისთვის, მთელი სოფელი ხელისგულივით მოჩანს. სიმართლე თუ გინდა თქვა ადამიანმა, ეკლესიის ადგილი სწორედაც ეს უნდა ყოფილიყო. თუმცა არაუშავს, მომავალში უფრო დიდ ეკლესიას ააგებენ ალბათ ამ ადგილას. შესანიშნავი ხუროთმოძღვარიც გყოლიათ.

დედოფალი სალოცავად საყდარში შევიდა, მაგრამ სანამ სალოცავად დადგებოდა, მღვდელმთავარს მოუხედა.

– ასეთი ფიქალი ქვები საიდან მამაო?

– ზემოთ, იმ კლდის ფერხით, ყანაში უზარმაზარი თეთრი ლოდი იყო. მშენებლებმა დაამუშავეს და ამით მოაპირკეთეს. დიდხანს ვაგებდით დედოფალო და მეფევ სრულიად საქართველოსა.

– შემოსვლამდე სხვაგვარად ვფიქრობდი ამ დიდებული საყდრის ხილვის შემდეგ აზრი შემეცვალა. კია, პატარა, მაგრამ ძვირფასად ნაგებია, რომელსაც არასოდეს შეცვლა არ დასჭირდება. ამაზე კარგს განა ვინმე ააგებს კიდევ სადმე? არა მგონია და რაც არის ამას მოვლა სჭირდება, რისი იმედიც მაქვს, ვინაიდან რომ არა გცოდნოდათ მისი შენარჩუნების გზები ვერც ააგებდით.

პატარა, მაგრამ ძვირფას ხატთან ჩუმად ილოცა დედოფალმა. ლოცულობდა ყველა – ხატებისა და თვით მეფეთმეფის წინაშეც, ხოლო ქრისტეს ფრესკის წინ ყველამ მოიხარა მუხლი.

ლოცვა რამდენიმე წუთს გაგრძელდა.

მეფე თამარი შემოტრიალდა და ყველას პირჯვარი გადასახა. საბოძვარიც გასცა საყდრისათვის და ეზოში გამოვიდა.

– ეზო პატარა გაქვთ, მაგრამ სხალთის ტაძრის შემდეგ თქვენი საყდარი უნდა ვალიართ კეთილშობილად. დიდებული რამ არის მამაო. აქ მლოცველი სულიერ შვებას ნამდვილად ჰპოვებს. უფალმა შეინყნაროს თქვენი ვედრება მამაო – ამინ.

– ამინ – დააბოლავა მღვდელმთავარმაც.

– შეკითხვა მაქვს მოძღვარო. ზარის დაყენება ვის მოუვიდა აზრად?

– ქადაგი გვყავს ერთი, უფალს ებრძანებინა სიზმრად და ჩვენც ვირწმუნეთ. ავად თუ კარგად, დავადგით ეკლესიას ახლახანს.

– ვისი ნახელავია?

– ერთმა ვაჭარმა მოგვართვა და გვიფეშქაშა. ალბათ მადლი გააკეთა.

– რა თქმა უნდა. – ილოცეთ მისთვის, ეს უფლის წყალობაა.

ნასვლას დაეშურა მეფე. ფეხით შემოიარა მთელი სოფელი, ოჯახებშიც შეიჭვრიტა. სადაც კი მივიდა აღფრთოვანებით, მოკრძალებით და უდიდესი სიყვარულით ხვდებოდნენ მცხოვრებლები. დიდი განცვიფრებაც გამოიწვია მეფის სტუმრობამ, რაღაც სასწაულად მიიჩნიეს სოფლელებმა მისი ასეთი გადაწყვეტილება და სასწაულის მოლოდინისათვის გაემზადნენ.

ნაშუადღევს, სოფლის სამხრეთით ბორცვზე აგებულ დედო-ციხეს, რომელსაც სოფლელთა მესხიერებაში შემორჩენილი სახელი – ხვარა-ციხე ქვია, თამარი მოწინებით მიეახლა და პირჯვარი გადაისახა.

ციხე-სიმაგრე უზარმაზარი იყო, თლილი, რუხი ქვით ნაგები. ქონგურებიანი და სახურავის გარეშე. კედლებს უკვე ხავსი და სურო მოსდებოდა, რომელსაც ბუნებრიობაში გადაჰყავდა ქვის შენობა, ქონგურებზე სარეველა მცენარეები ხარობდნენ. ციხის ირგვლივ მსხმოიარე ხეხილი გაეშენებინათ სოფლის მცხოვრებლებს.

– ალბათ პაპაჩემის დროსაა ნაშენი ეს ციხე – თქვა თამარმა და დიდებულიებს მოხედა – შეკეთება ხომ არ სჭირდება?

– ისე არაა შელახული რომ შევაკეთოთ, მე უკვე დავათვალიერე მეფე-ბატონო მიუგო ზაქარიამ.

ციხის კედლებს ნაზად მოეფერა დედოფალი, ირგვლივ შემოუარა და ალაყაფს მიადგა. კარები გააღეს და შიგ შევიდნენ.

– აქ დიდძალი ჯარის შენახვა შეიძლება, თუმცა ესლა აღარ დაგვჭირდება ალბათ. სხვა ციხეებს რომ ავაგებთ და მეციხოვნეებს ჩავაყენებთ, ყველა ციხე სამარქაფო იქნება. ვინ იცის, იქნებ როდესმე დაგვჭირდეს. ყურადღების მოდუნება არ შეიძლება ერთი დღითაც.

– აქ ხომ არ გადმოვინაცვლოთ დედოფალო, უფრო უშიშრად ვიქნებით – შეჰბედა ქეთევანმა.

– განა იქ უშიშრად არა ვართ? ჩემს ხალხში ვარ, საშიშროებას არ ველოდები. აქ კი?... მიტოვებულია ეს ციხე. ავი სული იქნება დაბუდებული. იქნებ ჯოჯოებიც. ისევ იქ, გაშლილ ვაკეზე სჯობია – თქვა თამარმა და ბანაკს გადახედა.

უცებ საოცარი სიხალისე და სიმსუბუქე იგრძნო დედოფალმა. გუნება გამოუკეთდა. ჩაფიქრდა და გასულ ასნლეულებს გადასწვდა ფიქრებით.

– „იქნებ პაპაჩემის სული ტრიალებს ამ ციხეში. იქნებ თავადაც დაუდვია ქვა მშენებლობისას. მე რომ ქვებს მივეფერე, სულმა იგრძნო და სიხალისე მომიმატა ალბათ.

უფალო, ყოვლად ძლიერო, პაპაჩემის შარავანდედითა და გზებით მატარე, გამაძლიერე და მშვიდობა დამამყარებინე ქვეყნად, მაშენებინე და სიკეთე მაკეთებინე ვიდრე ცოცხალი ვარ”.

დაამთავრა ფიქრი და პირჯვარი გადაიწერა.

– ვინმემ თუ იცის ამ ციხის ისტორია? იქნებ ხალხის მეხსიერებას შემორჩა ამშენებელთა სახელები, ან ვის მიერაა ნაბრძანები მისი აგება?

– ვეცდებით მეფევ-ბატონო რაიმე გავიგო – მიუგო ზაქარიამ და უკან ადევნებულ მღვდელმთავარს მიუბრუნდა – მამაო, იქნებ იცოდეთ რა დროსაა აგებული ეს ციხე?

– უხუცესი გვყავს სოფელში მახარე-პაპა. იმან ბევრი რამ იცის. შესაძლოა ციხის შესახებაც იცოდეს ბევრი რამ.

– დანდალოში მახარე, აქაც მახარე, საკვირველია ღმერთმანი. მიხმეთ.

თამარ მეფეს წარუდგინეს მახარე-პაპა. ჯოხსდაყრდნობილი ძლივს ადგამდა ნაბიჯებს. მეფეს შეეცოდა და დაჯდომა შესთავაზა.

მახარე პაპამ მდაბლად დაუკრა მეფეს თავი. თამარი მიეგება და მამაშვილურად გადაეხვია.?

– რამდენი წლისა ბრძანდებით პაპა მახარე?

– ასს გადავცილდი მზეთამზევ. ძლივს ვათრევ ცოდვილ სხეულს. სიკვდილიც იგვიანებს.

– ძალიანაც კარგი თუ იგვიანებს, ნუმც გწვეოდეს უდროოდ.

– დიდი მადლობა მეფევ-ბატონო კეთილი სურვილებისათვის.

– შენზე მიაბბეს ძველი ამბები იცისო, აბა ერთი მახარე, პაპა მახარე...

პაპა მახარემ ულვაშებზე გადაისვა ხელი.

– რა გაინტერესებს მეფეთმეფევ?

– ლამაზი სოფელი გაქვთ და ლამაზი სახელიც ქვია, თუ იცი რაიმე ისტორია ამ სოფელზე?

– რაც თვალსაწიერშია მეფევ-ბატონო სულ ბალ-ვენახით ყოფილა დამშვენებული და მსხმოიარე ხეხილით. ყვავილნარებიც ჰქონიათ მოშენებული. მტკაველი მინა არ ყოფილა ცარიელი. სოფელს შემოგარენი აქვს, იქაც ჰქონიათ ბალ-ვენახი გაშენებული. დასასვენებლადაც საამო ყოფილა. ალბათ ამან განაპირობა სახელწოდებაც, ხოლო ვინ უწოდა ღმერთმა უწყის.

– ციხე-სიმაგრეზე თუ იცი რამე?

– როგორ არა. ციხე-სიმაგრე პაპაშენისდროინდელია, ასე ვიცი მამის გადმოცემით. ეხლა რომ ცოტათი შელახულია, ეგ არ ვიცი რატომაა... ან არ დაუშთავრებით ან დიდი ომი გადაიტანა. ნამდვილი ამბავი არავინ იცის, მაგრამ მოარული ამბებით მხოლოდ ესაა ცნობილი. ციხე დახურული იყო... დროს თავის მიაქვს. ასი წელია გასული თითქმის აღმაშენებლის შემდეგ. ამ ას წელიწადში კი რამდენიმე თაობა გამოიცვალა... დავინყების ფერფლი ფარავს ბევრ რამეს. მხოლოდ თქვენ ნატერფალებს არ დავინყებენ თაობები, სხვა დანარჩენი იქნებ მართლაც მიავინყდეთ მცხოვრებლებს. იმიტომ რომ ყოველდღიური საზრუნავი ბევრ სადარდებელს უჩენს ხალხს, მადლობა ღმერთს ციხე-სიმაგრე რომ რალაცნაირად შემორჩა. მეტი რალა გითხრა მეფევ-დიდებულო... ერთი კიდევ ის ვიცი რომ, აღმაშენებლის დროს სოფელში ძალიან ბევრი ოჯახი ცხოვრობდაო. მე რომ ვუყურებ, ჩემს თვალწინ მთელმა საუკუნემ გაირბინა და ამ ხნის განმავლობაში ხან დაიცალა სოფელი, ხან ისევ ხალხმრავალი ხდებოდა და ასე გამუდმებით. ალბათ, დიდხანს გაგრძელდება ასე. კაცია და გუნებაო – იტყვიან ვინმეს

ვერც აუკრძალავ დასახლებას და ვერც გადაბარგებას. ზოგიც უმიზეზოდ ტოვებს სოფელს, ზოგიც რალაც მიზეზებით და ასე დღემდე.

– რა ისეთი უსაშველოა რომ არ ჩერდებიან?

– ხომ ვთქვი მეფევ-ბატონო, ადამიანია და ხასიათი.

– ჩემი გამოჩენის შემდეგაც ხომ არ შეეცვლება სოფელს სახელი?

– ეგ, მცხოვრებლებზეა დამოკიდებული მეფეთ-მეფევ. ალბათ, ასეც იქნება. სახელის გადარქმევა სოფელს ვერას დააკლებს, პირიქით თუ ასე მოხდა ნამდვილად, თქვენს ხსოვნას გაუხანგრძლივებს ასაკს.

– დავით აღმაშენებელზე ბევრი რამ გსმენიათ?

– იმდენი, რამდენიც ჩვენმა სასულიერო პირებმა იციან.

– მაინც რა?

– თავად მოგახსენებენ.

– ხალხში ლეგენდები დადის დიდ მეფე დავით აღმაშენებელზე. ციხეს მის ეპოქას მიაწერენ. იდიდოს მისმა სახელმა და სამარადჟამო ცხოვნება ჰქონდეს – ამინ – თქვა მღვდელმთავარმა.

– დიდებული დიდბაბუა მყავდა. არა მგონია ვინმე გაეტოლოს ქველმოქმედებაში და სიძლიერეში. დიახ, ძლიერი და დიდებული იყო. ქვეყნის და სახელმწიფოს მაშენებელი. სწორედ ამიტომაც შეარქვა ხალხმა მართებული სახელი – დავით აღმაშენებელი. ის ვინც ხალხს უყვარს, იგი ღმერთისგან ხელდასხმულია და წმინდანადაა შერაცხული ხალხში.

– აი, თქვენ მეფეო, უძლიერესის სახელი გაქვთ მოპოვებული, ბაბუათქვენის ღირსეული მემკვიდრე და მისი საქმეების ძლიერი გამაგრძელებელი ბრძანდებით...

– მე ქალი ვარ მაინც, რაც არ უნდა იყოს და თუ სიძლიერის რაიმე გამაჩნია, ეს ხალხითაა და სპით კიდევ. აი, პაპაჩემი მთასავით კაცი ყოფილა, ძლიერი ღონის – გააწყვეტინა მეფემ მღვდელმთავარს დავითის ქება-დიდება და ისევ ბანაკს მოავლო თვალი.

– ხვარა ციხეს რად ეძახიან მღვდელმთავარო?

– დანამდვილებით არ ვიცი, მაგრამ თქვენს დიდბაბუას ვილაც ხვარამზეს საპატივცემულოდ შეურქმევია ეს სახელწოდება. ვაჟურად გადაცემული გვერდში ედგა თურმე დავით მეფეს და ბევრი საგმირო საქმეებიც ჩაუდენია. ძალიან უყვარდა მეფეს ერთგული მხლებელი და მცველი. ციხე სახელმწიფოს საჭიროებას წარმოადგენს. სახელი

კი შემოკლებით და მოფერებით ხვარა-ციხედ მონათლეს. ისე კაი სახელია – ხვარამზე – ხვარა-ციხე.

– დავეშვათ ეხლა ბანაკისაკენ თორემ დაილღებით ამდენი ფეხზე დგომით, – მიეახლა ზაქარია.

– ქალი ფეხზე უნდა იდგეს მუდამ, მეფეა თუ მოახლე, სულერთია – უპასუხა თამარმა და კაბის კალთა აიკალთა – ნავიდეთ, მართლაც უპრიანია ცოტა დასვენება.

ბანაკს მიუახლოვდა დედოფალი. ირგვლივ სიჩუმე სუფევდა, მხოლოდ მხლებელთა ლაპარაკი თუ არღვევდა მყუდროებას.

დაბლა აჭარის დედამდინარე საამოდ ხმაურობდა, გვერდით ლელებიც ბანს აძლევენენ აჭარისწყალს. წამიერად მოდუნება იგრძნო თამარ-მეფემ.

„რა მემართება. უცხო მხარემ დაცდა იცისო – იტყვიან, მაგრამ ჩემი საგამგებლოა და რათ იქნება ვითომ უცხო. არა, წამდვილად დავილაღე, თუმცა... ფიქრი გაუნყდა... ჰო, დედა, რომ მინანავებდა, მაშინაც ასე ვდუნდებოდი ლელის ხმაურში!“

– წავალ მეფევ-ბატონო, მშენებლობებს მოვივლი, ვნახავ პირველი ნაბიჯები როგორ გადაიდგა – გაანყვეტინა ფიქრი ზაქარიამ და ცხენი ყალყზე შეაყენა.

– ფეხით არ სჯობია ზაქარია ჩემო, რა ჰაერია, რა ბუნება, ცხენით აბა რა სიამოვნებას ნახავ. ერთიც ვნახოთ და გადმოგაგდო რას შვრები მერე. მშენებლობას კი მიხედვა სჭირდება – ღიმმორევით დააკვალიანა დედოფალმა.

– მართალს ბრძანებთ მეფევ-ბატონო, მაგრამ ვინ იცის როგორ დამჭირდება და არც უჩემოდ გაჩერდება, ისე ვართ შეჩვეული ერთმანეთს. მხედარი განა გაგონილა უცხენოდ.

– განა ბრძოლის ველზე ხარ, რალა მხედარი ხარ შენ ახლა, ჩვენ ყველანი მშენებლები ვართ და სხვა არაფერი – გამოსძახა ბოცომ და თვითონაც ამგზავრება გადანყვიტა.

– ჰო, წავალთ მეფევ-ბატონო თქვენის ნებართვით.

– აღარავითარი ნებართვა, როცა რაიმეს ვქმნით ერთად.

ზაქარია და ბოცო ცანდასძე ფეხით შეუყვენენ აღმართს. მორჩილად მიჰყვებოდნენ ცხენები.

პირველად წყაროსთვალის მოინახულეს. იქვე კორდზე ბალახს წინკნიდა ნებიერა. მათ დანახვაზე დაიკვირნა კიდევც.

– ძალზე გუმანიანია და ერთგულია, ისე უყვარს ადამიანი, ასე რომ ჩვენ გვიყვარდეს ერთმანეთი, დედამინის ზურგზე ვერც ერთი ვერი ვგაჯობებს – ჩაილაპარაკა ბოცომ.

– რატომ გეეჭვება ბოცო-ბატონო. ვერც გვჯობნიან. თუმცა ურთიერთსიყვარულისა რა მოგახსენო. დიდებულები არიან ცოტათი გაქსუებულები თორემ... ყველას მოევლება უფლის ძალით.

წყაროს მოპირკეთება უკვე მოეთავებინათ. იქვე შორიახლო კათხისმაგვარი ადლისსიმსხო საწნახელი იდო. ზაქარიამ ყურადღება მიაქცია.

– წყლის სადინარად გამოდგება, ჯამივითა და გადმოსადენი სატუჩეც აქვს. ხომ არ ჯობდა შიგ მოგვეთავსებინა?

– წყლისთვის პატარა ჭურჭელს გავაკეთებთ, ეს კი მგონი ისტორიული საგანია – საწნახელი. დაე, ასე დარჩეს, როგორც არის – მიუგო ადგილობრივმა მშენებელმა.

– შენც მართალი ხარ ძიაკაცო – მიუგო ზაქარიამ და ციხე-სიმაგრის მშენებლობისაკენ აიღო გეზი.

გაცხოველებული მუშაობა მიმდინარეობდა უზარმაზარი კლდის ძირას. ასწორებდნენ ციხის ასაგებ ადგილს, ზოგი ქვას ამტვრევდა, ზოგი თლიდა და მტვრის კორიანტელში აღარაფერი ჩანდა.

მშენებლებს მიუახლოვდა ხუროთმოძღვარი.

– ციხის საძირკველს მოსწორება რად უნდა, პირდაპირ კლდეზე დააშენეთ – ბრძანა ზაქარიამ.

– ასეც ვაპირებთ, მაგრამ ეზოც ხომ საჭიროა, მუდამ ციხე-სიმაგრეში ხომ ვერ გამოიკეტება ადამიანი.

– ჰო, მართალი ხარ – ისე, თუ ეზოს მოვაპირკეთებთ, მაშინ ლოდსატყორცნიც დავდგათ ბარემ.

– ეგეც შეიძლება. ვინ იცის როგორ დაგვჭირდეს ომიანობის დროს. აუცილებლად გავმართავთ.

მიუხედავად მცხუნვარე მზისა, სიგრილვეც სძალავდა.

– ორპირი ქარი ქრის ზაქარია-ბატონო. ასე გასინჯეთ ცივა კიდევ – შენიშნა ბოცომ.

თამაზ მეთის ნაძახბაზუჯი ადგილი

– მთის მდინარეებს ყოველთვის საამო სიგრილე და ნიავი მოჰყვება. გეთანხმები ბოცო-ბატონო. თითქმის ცივა კიდევ. დაილოცოს ღმერთო შენი ძალა და სამართალი. მზეც იყოს და სიცივეც? ან ჩვენ ვართ ავად, ან რალაც ხდება.

– ლელიდან იმოდენა დამრეცი კლდეა ამოშვერილი, იქმზის სხივები ვერასოდეს ჩააღწევს, ამიტომ თუ არ გათბა მიწის ფენა ყოველთვის სიგრილე იქნება. როცა სიგრილეში მოხვდები და დიდხანს შემორჩები ორგანიზმს სულ ცივა. ჰო ცივა სულ.

ბილიკზე მღვდელმთავარი, შოთა და ანაფროსნების ამაღლა მოდიოდნენ. მშენებლებს შეერივნენ და კაი სალამით საქმის დაწყება დაულოცეს.

– როცა სალოცავის, ციხე-სიმაგრის, საცხოვრებელი ნაგებობების საძირკველი იწყება, იქ პირველი ქვა სპეტაკმა, მორწმუნე და ქველმა ადამიანმა უნდა დადოს, რათა ნაშენს გაძლიერებისა და მოვალეობაზე კარგად თავის გართმევის საშუალება მიეცეს. ციხეს – თავდაცვაში, სახლს – გამრავლებაში, სამლოცველოს – უფლისადმი მადლიერების გამოხატვაში – ბრძანა მღვდელმთავარმა და ერთი ლამაზი ქვა შოთა სულმნათს მიანოდა, – ღირსი გვყავ შოთა-ბატონო და თქვენი ლამაზი სიტყვებითაც გაალამაზე ეს ქვა, ეს მხარე.

– დამილოცნია საქართველოს სადიდებლად ყველა ქვა, ყველა ბურქი და ყველა მშენებელი. დაე, ამ ქვასავით მაგარი და მარადიული ყოფილიყოს ქართველი ერი, ერის წინამძღოლი და ქართული სული. მოუდრეკელი ყოფილიყოს ქართული სახელმწიფო, რომელიც მეფე ფარნავაზმა შეგვიქმნა და დაგვიტოვა. ამინ – დაასრულა შოთამ და ქვის ნატეხს ჯერ ჯვარი გადასახა, შემდეგ ემთხვია და თვალი მოავლო ყველას. პირველი მღვდელმთავარი ემთხვია ქვას, შემდეგ სათითაოდ ყველა. ცერემონიის დამთავრების შემდეგ ქვის ნატეხი საძირკველში ჩაადულაბეს მშენებლებმა.

– ასე ჩაკირულიყოს საქართველოს მტერი, ავისმოსურნე და ორგული – წყევლანარევი სურვილი გამოთქვა რუსთაველმა და გვერდით გავიდა.

– ამინ, უფალმა გისმინოს მწიგნობართუხუცესო – დააყოლა მღვდელმთავარმა და პატარა ლოცვანით ძირი გაუმაგრა ციხეს,

რომელიც მიდამოსაც გაალამაზებდა და საქართველოს ძლიერებასაც.

მღვდელმთავარი, ზაქარია და შოთა მშენებლებს მოშორდნენ და კლდის შვერილზე მოკალათდნენ, საიდანაც ლამაზად ჩანდა მშენებლობაც და მიდამო, მდინარისპირი, მთები, კოპნია სახლები.

– ეჰ, ჩემო შოთა, გავა ნლები, გავა საუკუნეები, იქნებ ჩვენი სახელები დაივინყონ, მაგრამ ეს ციხე იდგება, ვიდრე მიწისძვრა არ იავარჰყოფს და მის მისიას კი ნამდვილად შეასრულებს.

– ჩემი აზრით მიწისძვრა ვერას უზამს ამ ციხეს, იმიტომ რომ პირველი ქვა შოთამ ჩადო და ისევე როგორც „ვეფხისტყაოსანს“ აქვს დიდი მომავალი და მსოფლიო მნიშვნელობა, უკვდავი იქნება პოემა, უკვდავი იქნება ეს ციხეც.

– ცოტა ზედმეტია ზაქარია-ბატონო ჩემი ქება, თუმცა უნდა ვთქვათ, რომ მომავალი განსაზღვრავს პოემის ბედს და ვიდრე იარსებებს ნაწარმოები, საქართველოც უკვდავი იქნება.

– აგაშენოთ ღმერთმა – თქვა მღვდელმთავარმა.

– მამაო იოანე, ამ კლდის თავში რაიმე ღირსშესანიშნაობა ხომ არ მოიპოვება. არა მგონია უყურადღებოდ დარჩენოდეთ ძველ მცხოვრებლებს.

– თუ ისურვებთ დავათვალიეროთ, ეხლავე შეიძლება ასვლა, აქ ბილიკია კლდეზე გამავალი, საშიშია მაგრამ გავლა შეიძლება

შოთა, ზაქარია, იოანე და რამდენიმე ანაფროსანი ბილიკის გავლით უზარმაზარ დამრეც მინდორში აღმოჩნდნენ.

– ყანები ჰქონიათ სოფლებს ლამაზად მოვლილი. ბარაქალა – თქვა შოთამ, თვალი მოავლო მიდამოს და ჰაერი ხარბად ჩაისუნთქა – ხედიც ლამაზია აქედან, სოფლებიც ხელისგულივით მოჩანს და ხეობაც.

კლდის მოსწორებულ ადგილას ორი ორმო იყო ქვითკირით ნაშენი, საკმაოდ დიდი ზომის.

იუცხოვეს სტუმრებმა და მღვდელმთავარს მოუხედეს კითხვიანი თვალებით.

– ეს ორმოები ჩემო კარგებო ძალიან შორს გვახედებს. გადმოცემით ამ ორმოებში ხდებოდა მოპოვებული მადნეულის გამოდნობა. ერთი ორმო იქითა კლდის თავშია პირდაპირ ამოკვეთილი. ეს კი

უფლებას გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ აქ არა მარტო მადნის გამოდნობას აწარმოებდნენ, არამედ ცნობილ ხალიბურ ფოლადის ხანჯლებსაც ამზადებდნენ.

– ჩვენ და ხალიბები? – გაიკვირვა ზაქარიამ.

– წინაპრები არ იყვნენ?

– ჰო, დამავინყდა კინალამ. ვიცი, ურარტუ, ხეთები, ხალიბები, ნაირის ქვეყანა – ეს ყველაფერი საქართველოსთან კავშირშია. დიახ, ალბათ აქაც ამზადებდნენ საქვეყნოდ ცნობილ და განთქმულ ხალიბური ფოლადის ხმალ-ხანჯლებს – თქვა ზაქარიამ და ქამარ-ხანჯალზე დაიხედა.

შოთას გაეცინა ზაქარიას მანერებზე.

– სასაცილო ჩავიდინე შოთა-ბატონო?

– ისე შეავლე შენს ქამარ-ხანჯალს თვალი, თითქოს ხალიბების მიერ იყოს დამზადებული და ისიც აქვე – თქვა შოთამ და კვლავ გაიღიმა.

– მამა იოანე, სხვა რაიმე თუა კიდევ?

– არ ვიცი რამდენად მართალია გადმოცემა, მაგრამ მაინც უნდა მოგიყვეთ. თუმცა ერთი ფაქტი ჯერჯერობით სახეზეა გადმოცემის გამალამაზებელ-გამმაგრებელი. უზარმაზარი შემონაყოფი, რომელიც ამ მთაგრეხილის წვეროზეა მოთავსებული, გადმოცემით მსხვერპლშენივრის ადგილი ყოფილა. ამასვე მიგვანიშნებს მთაგრეხილის ტყიანი მასივის სახელი – სასირე. ჩვენი აზრით უფრო შორს მივდივართ, ვიდრე სახელწოდება „სასირე“ გვეუბნება. სირი – ოსმალთა ენაზე ჩიტს ნიშნავს. თუ დავეყრდნობით ამ აზრს, რომ ეს გორა საჩიტე ადგილია. სავსებით შესაძლებელია საუბარი დავამთავროთ, მაგრამ უფრო სხვა კუთხით უნდა შევხედოთ სახელწოდებას.

– შენ გინდა თქვა, რომ არა საჩიტე-სასირე, არამედ „სანირი“ ადგილია? – შენიშნა შოთამ.

– სწორედაც ასე ვფიქრობდით მნიგნობარო. სანირი ადგილი სხვა სახელით ხომ არ მოიხსენება, მაგრამ მნიშვნელობის დაკარგვასთან ერთად სახელმაც ცვლილება განიცადა და სანირი – იქცა სასირედ. ხომ ცნობილია, ხალხში აუცილებლად გადაკეთდება სასაუბრო ენაში ზოგიერთი სიტყვა. ეს არცაა გასაკვირი, ასეთი ბევრჯერ მომხდარა – თქვა იოანემ.

– გეთანხმები მამაო, მაგრამ იქნებ მართლა ჩიტების გამო შეერქვა ამ ადგილს სახელად სასირე?

– მთელ ქვეყანაზე ჩიტებით სავსე ადგილებია და მაშინ ყველგან ეს სახელწოდება უნდა ფიგურირებდეს.

– აღარ გედავებით, თუმცა ფაქტი სადაა?

– აი ისიც ბატონო-ზაქარია. ნაშენი ქვითკირის გარეშეა და არც საჭიროებდა, მაგრამ ფაქტია რომ ეს ქვეები მოგროვილია და მერე შემოზღუდული ადგილი. ქვეები იქნებ აქვე მოიპოვეს, რამდენიმე ნაბიჯში გადანათხარი ადგილია.

– რას ფიქრობ მამაო, რას სწირავდნენ ძველი მცხოვრებლები?

– ადამიანებს, რჩეულ ულამაზეს ასულებს და ვაჟებს.

იოანემ ცისკენ აიხედა პირჯვარი გადაინერა და რამდენიმე ხანს ლოცვანს კითხულობდა. აცალეს ვიდრე დაამთავრებდა.

– რა ლოცვანი ნაიკითხე მამაო?

– როგორ ავხსნა. ადამიანთა მსხვერპლად შეწირვაზე აზრთა სხვადასხვაობა იყო მუდამ რელიგიაში. საზარელი, საშინელება და ბარბაროსული წესი იყო, მაგრამ უფლის ნებით ალბათ მოისპო დედამინის ზურგზე. სწორედ ამას ვავედრებდი უფალს, აგვაცილოს ასეთი ბარბაროსული ჩვეულება.

– მამაო, ომები რომ ხდება და ადამიანები ეწირებიან მავანთა ახირებებს, ეს საშინელება არაა?

– უფალი ყველა დამნაშავეს მოკითხავს დანაშაულზე პასუხს. ეს მისი საქმეა და ყველასათვის მოიცლის. დაუსჯელი არ დარჩება ბოროტება. მსხვერპლშეწირვაზე კი უფალმა ადამიანს, მის მოციქულს მიახვედრა და უარი ათქმევინა მაშინ, როცა ცხოველი გამოუგზავნა შვილის შესანიშნავად გამეტების სანაცვლოდ. ადამიანის მსხვერპლად შეწირვა კი ადამის წინაც იყო და ალბათ შემდეგაც. უფალო დაგვიფარე მსგავსი უკეთურობისაგან – ამინ.

– მამაო, მგონი დღესაც ხდება ის, რასაც ჩვენ ბარბაროსობას ვეძახით. აღმოიფხვრა ცივილიზებულ ხალხში თორემ, ქვეყნიერებაზე იმდენი უკაცრიელი ჯუნგლია, სავსებით შესაძლებელია პირველყოფილებიც შეგვხვდნენ.

– სავსებით გეთანხმები მწიგნობარო.

ზაქარიამ მზეს ახედა და შოთას მიაპყრო მზერა.

– რა გინდა ზაქარია-ბატონო, გაინტერესებს რა დროა?
– მგონი სადილობის დროა და ჯობია ბანაკში ჩავიდეთ, მეფეს ანგარიში წარვუდგინოთ და თან წავიხემსოთ.

– არ იქნება ურიგო, მაგრამ საქმე რომ საშური? სოფლის თავში ვართ ასასვლელი, იმ ციხესაც უნდა კურთხევა.

– ზაქარია-ბატონო, როცა მკვდრებს ლოცვას წავუკითხავთ, ის ლოცვა თუ სასულებს მიაღწევს, აქ რომ კურთხევა ჩავატაროთ, იმ ციხესთან არ მივა? – გაიცინა რუსთაველმა – მაძლი უნდა აკეთო ყოველთვის და დანარჩენს უფალი მოუნახავს ადგილსამყოფელს. თუ უფლის გვჯერა და იმასაც ვფიქრობთ მასზე ნალოც-ნახვენი, დანთებული სანთლების სურნელება და სხვა რამ უფლამდე აღწევს, მაშინ ისიც გვწამდეს, აქ ჩატარებული კურთხევა იმ ციხეს ნაღდად მოერგება.

– ეგეებიც მართალია შოთა-ბატონო, მაგრამ მზეთამზე დაწვრილებით გამოგვკითხავს ყოველივეს. ვნახოთ და თავისი ფეხით ავიდეს ციხეებთან, მერე რა ვუპასუხოთ, არაფრით შეიძლება სიცრუე.

– კურთხევა აუცილებლად სასულიერო პირმა უნდა ჩაატაროს. არ იდარდოთ, გავუშვი უკვე მღვდელი საკურთხებლად – თქვა იოანემ.

– თუ წავისაუზმებთ, ეს სოფლადაც შეიძლება. ციხეზე ასვლა კი ჩემი, როგორც მოგზაური ხუროთმოძღვრის მოვალეობაა და ვერ ვუღალატებ. როგორ გგონიათ, რაიმე სიცრუე რომ შემამჩნიოს მეფეთმეფემ, ასაკს მოერიდება, ნათესაობას, თუ სხვა რამეს და არ დამსჯის? დღესდღეობით თამარი თითქოს მოგზაურია და არა მეფე, მაგრამ მეფე მაინც მეფეა.

– ჩვენ დიდი მაღლობელი ვართ მეფის ასეთი სულგრძელობით, პირდაპირობით და სისადავით, მაგრამ მაინც გაკვირვებული ვრჩებით, ამდენი პატივის ღირსად რომ გვხდის. ვინა ვართ ისეთი, რომ არაფერს იშურებს ჩვენთვის, განა ის რასაც მეფე სოფელს ჩუქნის სახელმწიფო საქმეებზე წინაა? – თქვა იოანემ.

– არ არსებობს დიდი და პატარა, ან პირველი და მეორე ხარისხოვანი საქმე. ყველა საქმე სახელმწიფო საჭიროებისაა, ხოლო რაც შეეხება ამ პატივს, მეფეს სიზმარი უნახავს და გამოცხადებულ ან-

გელოზს მიუნიშნებია ქველი საქმის კეთება და თუ არ ვცდები ადგილიც მიუთითებია – აჭარა. ჰოდა, დანარჩენი მეფის მოსაზრებულობის საქმეა. ისე სიმართლე რომ არ ვთქვათ არ შეიძლება, უფალი არ გვაპატიებს – ძევს ჩვენი მეფის გენში მშენებლის და მშენებლობის მადლი, პაპისგან გამოყოლილი. არც გუმანი ლალატობს, აკეთებს იმას, რაც უნდა გაკეთებულიყო. უფალი ასეთ ადამიანებს ყოველნაირად აღაზევებს – დაასრულა ზაქარიამ და თავქვე დაეშვნენ.

სოფლის წყაროსთან მშენებლების გარდა მოზრდილ ბავშვებსაც მოეყარათ თავი და ეხმარებოდნენ კალატოზებს. მოხუცებს ხელელები მოეჩრდილათ და სოფლის თავს გასცქეროდნენ, მაგრამ იქ არაფერი ჩანდა. ჩამომსხდარი მოხუცები ფეხზე წამოუდგნენ მოსულებს და მდაბალი სალამი უძღვნეს.

მკვირცხლი, შუახნის ქალი მოადგა მშენებლობას, საუზმე მოართვა და დანარჩენები სახლში მიიპატიჟა სადილად.

– არა ქალბატონო, ჩვენ ამჟამად ამ მშენებლებისაგან არაფრით გამორჩეულები არა ვართ. აქვე წყაროსთან ნავისაუზმებთ, შეჩვეული ვართ ამისთანას და არავითარ უხერხულობას არ წარმოადგენს. ხშირად მეფეთმეფეც ჩამუხლულა მოღზე და ისე სახელდახელოდ გვისაუზმია. ნურაფრის მოგერიდებთ, ჩათვალეთ რომ ჩვენც თქვენნაირები ვართ და არაფრით გამორჩეულები – თქვა ზაქარიამ და ქვაზე ჩამოჯდა.

სალამოსპირზე წყაროსპირი მოაპირკეთეს. წყალი საამოდ გადმოჩუხუხებდა ქვის ჭურჭლიდან.

პირველი ფიალა, რომელიც ქვისგან გამოეთალათ, შოთამ დალია და მღვდელმთავარს მიაწოდა.

– ასე კამკამა და მუდმივი ყოფილიყოს სამარადღეამოდ და მაშვრალი დაერწყულებინოს – ამინ – თქვა და ფიალა გამოცალა.

ბანაკში დაბრუნდა ყველა. ვახშმობას სოფელმაც წამოამატა საჭმელ-სასმელი და მეფის საკადრისი პურ-მარილი გამართეს.

ღვინოც ბევრი დაილია და სამადლობელო სადღეგრძელოებიც ბლომად ითქვა. თუმცა არავინ იცოდა ვინ ვის ემადლიერებოდა. სოფელი მეფეს და მშენებლებს, თუ მშენებლები და მეფის ამაღლა სოფელს გემრიელი ვახშმისათვის. მთავარი კი ის იყო, ერთმანეთით ნამდვილად ხარობდნენ და ამაცობდნენ, რომ ძლიერნი იყვნენ.

ლამით ნავახშმევს დარბაზობა გამართა შვიდმნათობიერმა. ისინი, ვინც ახლდნენ, რიგის მიხედვით მოთავსდნენ.

– საქველმოქმედო და სამადლო საქმეს, რომ ვაკეთებთ, ეს ეჭვს არავისში გამოიწვევს, მაგრამ თუ დავაჩქარებთ მშენებლობებს ძალიან კარგი იქნება – თქვა თამარმა.

ზაქარია ხუროთმოძღვარი ფეხზე წამოდგა.

– ქვედა ციხე დაწყებული უფლის ხელშეწყობით, წყარო უკვე მოთავებულია, მაღალ გორაზეც დაწყებულია. სხვას რას გვიბრძანებთ მეფე-ბატონო, სხვა რამეც შეიძლება ავაგოთ.

– დათვალე რეთ და მდინარეზე დანდალოს ხიდის მსგავსი ხიდი ავაგოთ კიდევ, თუ ამას საჭიროება მოითხოვს.

დარბაზობას სოფლის უხუცესებიც ესწრებოდნენ. თეთრწვერა მოხუცი წამოდგა.

– ორ, თუ სამ ვერსში მდინარე ძალიან ვიწრო კალაპოტში მიედინება, ორთავე ნაპირზე კლდოვანი ფერდობია, ადგილიც თვალსაამო. გაღმა-გამოდმით უზარმაზარი მინდორია, როგორც ჩანს მდინარემ გააპო შუაზე, იქ ნამდვილად შეიძლება ხიდის აგება. ზოგან მდინარეზე ბოგირი გვაქვს გაკეთებული ქვიდან-ქვაზე და ასე გავდივართ მეზობელ სოფლებში. იმ ადგილას კი ბოგირი ვერ გავმართეთ, კაი, ოცდაათი ნაბიჯი იქნება ნაპირებს შორის. თუ მაგ სიკეთესაც გვიზამ, საშვილიშვილო მაღლი იქნება და თაობების ლოცვა ზესაუფლოში ნიადაგს დაგიმკვიდრებს როცა უფალი ინებებს.

მოხუცი დადუმდა და დაჯდა. ელოდნენ მეფეს, თუ რა პასუხს გასცემდა. თამარს კიდევ გაუხარდა და ცოტა ეწყინა კიდევ მოხუცის უნებური ნათქვამი.

„ეჰ, ზესაუფლოში თუ ამ ხიდებით და ციხეებით მოვხვდი, ნამდვილად დიდი პატივი იქნება. მოხუცს კი წამოცდა ეს სიტყვები, მაგრამ სულიცა და გულიც თეთრი წვერივით სპეტაკი და ალალი ექნება ნამდვილად. არა, რად უნდა მენყინოს, ხომ სიმართლეს ღაღადებს, უფლის პირით ლაპარაკობს ნამდვილად.“

– მეფე-ქალბატონო, რასაც აგვიშენებთ, ეს ნამდვილად საშვილთაშვილო იქნება და საუკუნეებს გაუძლებს, მაგრამ ხიდის გარდა დანარჩენების დანიშნულებაც გვინტერესებს, ან თუ გინდა ისიც, რა სახელებით მოვიხსენიოთ ციხეები და სხვა რამ?

– სწორი შენიშვნაა. რას მოახსენებ ზაქარია-ბატონო დამსწრე პატივცემულებს? – მიმართა თამარმა.

შოთა წამოიმართა უცებ და ნებართვა იხოვა.

– დაბლა, მდინარეების შესაყართან, რომ ციხეს ვაგებთ, სახელ-იც თითქოს შერჩეულია, ოღონდ თქვენი დასტური გვინდა და ისიც უნდა ავუხსნათ ხალხს, რას რა დანიშნულება ექნება. მართალია ხიდზე ხალხი ივლის და წყაროსაც მიირთმევენ, მაგრამ ციხეები ხომ ყოველდღიური საგანივით არ იქნება.

ბოცო ცანდასძე წამოდგა, ჩაახველა და მიმოიხედა. მეფემ თავი დაუქნია, რაც საუბრის დაწყებას ნიშნავდა.

– მდინარეების შესაყართან რომ ციხე აიგება, ეს იქნება ხეობის მაკონტროლებელ- დამცავი. იქ შეიძლება ფილაკვანიც გავმართოთ. მე თუ დამიჯერებთ ერთი ფილაკვანი მაღარის თავზე, რომ კლდეა იქ დავდგათ, ვინ იცის როგორ დაგვჭირდეს. ერთი კიდევ სოფლის დაბოლოებაზე ჩვენს ზემოთ და აღმოსავლეთით კარგი სტრატეგიული ადგილია, ლამაზი კონცხი, იქაც შეიძლება.

– შემოსევებს ელოდები ბოცო? – ღიმილით შენიშნა თამარმა.

– ბაბუათქვენის დროს რომ ამოდენა ციხე-სიმაგრე აუგიათ, ალბათ საჭირო ყოფილა. ახლა თუ დამატებითი ციხეებით გავაძლიერებთ საქართველოს სამანებს, განა ცუდი იქნება? შემოსევებს კი ნამდვილად უნდა ველოდოთ. ვიდრე ქალი მეფე გვეყოლება, თავს არ დაგვანებებენ. ასე თუ ისე თავდასაცავი ყველანაირი საშუალება გვჭირდება. როცა საჭირო დარჩება მაშინ უნდა ვაგოთ და ვიომოთ?

– ზუსტი შენიშვნაა.

– რაც შეეხება ციხე-სიმაგრეს მეფევ-ბატონო, უნებურად საუბარში გამოიკვეთა მისი სახელწოდებაც, მე მგონი სახელწოდებას ადგილმდებარეობის ან რაღაც გარემოებების გამო შეარქმევენ ამა თუ იმ ობიექტს. ციხის შემოგარენში ძლიერ ხვატშიც სიგრილე ვიგრძენით, ცივა სულ, ან ცივასული, ან ცივასულა, მე მგონი უპრიანი იქნება.

– ამას ალბათ მცხოვრებლები გადანყვებენ. მთავარია ჩვენ რაღაც დავუტოვოთ.

სჯა-ბაასი და დარბაზობა შუალამის გადასვლამდე გაგრძელდა. როდის-როდის მიწვინენ დასაძინებლად. დაღლილი მშენებლები კაიხანია სიზმრებში ცურავდნენ.

სოფლის მცხოვრებლები კი სიხარულით ღამეებს ათენებდნენ. ახალგაზრდები სოფელს ჯაჭვივით შემორტყმოდნენ. თადარიგს იჭერდნენ და იცავდნენ მაინც მეფეს და მის მხლებლებს. მონა-სპას შესვენების ბრძანება ქონდათ უკვე მიღებული. ისინი მხოლოდ მშენებლების როლს ასრულებდნენ.

თამარი დილამდე ხელსაქმით იყო დაკავებული. მამლის მეოთხე ყვირელზე რული წამოეპარა და დილამდე თავმიდებულს ეძინა.

ღამაში დილა გათენდა. ღრუბლიან-მზიანი. ადრიანად აიშალა ბანაკი და ყველამ თავ-თავის ადგილს მიაშურა. ოდნავ ჩქამზე ელვი-ძებოდა ყოველთვის მეფეთმეფეს. შარი-შური ჩაესმა თვალები გაახილა. დაუსწრიათო – გაიფიქრა. და გარეთ გაიხედა.

– დილა მშვიდობისა დედოფალთ-დედოფალო. ამ წუთას მოგართმევთ საუზმეს.

– ჯერ ხელ-პირი დამაბანინეთ და საუზმე შემდეგ – გაიბადრა თამარი.

პირისფარეში იქვე იდგა – თიხის დოქით და პირსამშრალელებით.

– იმ წყაროს წყალია მეფე-ბატონო, გუშინ რომ მოაპირკეთეს, აგერ ამ ახალგაზრდამ მოგართვათ საუზმეც და წყალიც.

– რა გქვია ახალგაზრდავ? – ჰკითხა მეფემ მოსულს, რომელიც ასაკობრივად ბევრით არ ჩამორჩებოდა მეფეს.

– სერაფიმეს მეძახიან მეფეთმეფე.

– ანგელოზის სახელი გრქმევია. კი გევხარ რაღაცით მაინც. დამილოცნიხარ ამ პატივისცემისთვის. ალბათ დედაშენის ნახელავი იქნება, რაც მოგიტანიათ.

– დედისაა და იგიც გეახლათ მწყალობელო.

– მერე სადაა?

შუახნის ქალი თავდახრით მიუახლოვდა მზეთამზეს და იქვე გაჩერდა შორიახლოს.

– თავი რად დაგიხრია დედაო, ამისთანა ვაჟკაცის გამზრდელს თავის დახრა არ ეკადრება. მომიახლოვდი, რა გგონია რადგანაც მეფე ვარ, ციდან ვარ ჩამოვარდნილი?

– თქვენი თავი ნუ მოგვიშალოს ყოვლადწმინდამ, თავდახრა მორჩილების და პატივისცემის ნიშანია მეფე-ბატონო და არა მგონია ვინმეს დაავინყდეს.

– კარგით, ვიცი რომ პატიოსანი ხალხი ბრძანდებით, რაიმე სათხოვარი ხომ არ გექნებათ?

– კი მეფეთმეფევ, შესების საშუალებას თუ მომცემთ, რომ გემთხვიოთ.

თამარი თვითონ მიეახლა ჭალარაშეპარებულ ქალს და გადაეხვია. ქალმა სახე დაუკოცნა და შემდეგ კაბის კალთაზე ემთხვია.

– რამდენი შვილი გყავთ ქალბატონო?

– ექვსი ვაჟი შენი ჭირიმე.

– შენ გაიხარე, მერე ექვსი ვაჟკაცის გამზრდელი ქალი კაბაზე სამთხვევად იმეტებ შენს თავს?

– მეფეთმეფევ საკუთარი შვილივით უყვარხართ ყველას და თუ ვინმემ უცნაურად მოგეფეროს, ნუ გაიკვირვებთ. მე მართლა არ გამომერჩევი შვილებში. შენზე ვლოცულობ და რაა გასაკვირი, კაბაზე თუ გემთხვიეთ, ეს თქვენდამი უდიდესი პატივისცემის ნიშანია, დაუნერელი კანონივით ჩვენს სულებში ჩადულაბებული. ნუ გგონიათ იმაზე ნაკლები დულაბი, თქვენი მშენებლები რომ აკეთებენ. ისინი იქნებ დაინგრეს, ჩვენ სულებში ჩადულაბებული თქვენდამი პატივისცემა და სიყვარული უკვდავი იქნება, თაობებს გადაეცემა და უალრესად კარგი და უსაყვარლესი ადამიანის საქმეები და სახელი ქართველებში არ მოკვდება. თქვენს სახელზე ილოცებს მთელი ქვეყანა მზეთამზევ. ამიტომაც მორიდებით გემთხვიეთ.

– მეც დიდ მადლობას მოგახსენებთ ქალბატონო. ყოველ ქართველ დედაში საკუთარ დედას ვხედავ და ასე იქნება ჩემში ქართველი ქალი. მიილეთ ჩემგან ეს ხატი.

წმინდა გიორგის ხატი და თვლიანი ბეჭედი გაუნოდა თამარმა ქალს.

ხელები აუკანკალდა, ხატს ემთხვია, მაგრამ ბეჭდისთვის ხელი არ დაუკარებია.

– არ შეიძლება ჩემო სიცოცხლევ თქვენგან ამოდენა საჩუქრის მიღება, მე ხომ ერთი უბრალო გლეხის ქალი ვარ.

– აილე, ნუ გერიდება. გეფიცებით ყველანმინდას, თითქოს საკუთარი დედისთვის გადამიცია, ასე მიილეთ ჩემგან – ეს თქვა და თავისი ხელით გაუკეთა თითზე ბეჭედი – აი, ამ შვილს რომ დააქორწინებთ, მაშინ გამოიყენეთ.

– რა გავაკეთო პირმშვენიერო სამაგიერო, ეს საჩუქარი დიდი ტვირთია ჩემთვის.

– თუ სამაგიეროზე მიდგება საქმე, უკვე გადახდილი გაქვთ ქალბატონო. სამშობლოსთვის ექვსი ვაჟის გამზრდელს სხვა არაფერი მოგეთხოვებათ.

– ეს ხომ ქალის, დედის მოვალეობაა მზეთამზევ. განა თქვენ არ უზრდით ქვეყანას შვილებს? თუ მეფე შვილებს გააჩენს, გლეხებმა განა უნდა ვინუნუნოთ? ღმერთმა დიდხანს გვიცოცხლოს თქვენი თავი და თქვენი სახელის სადიდებლად და ქვეყნის ძლიერებისათვის კვლავაც სასახელო ვიქნებით, ქართველქალობას არასოდეს არავის დავაჩაგვრინებთ.

თავმდაბლად გაერიდა მეფეს გლეხის ქალბატონი და მისი მადლიანი, თბილი დედობრივი სიყვარულით გამთბარი მზერაც გაიყოლა.

საუზმის შემდეგ ზაქარია მიეახლა თამარს.

– მეფეო, ძალიან რთული რელიეფი შეხვდათ მშენებლებს და დაქანცულებს სიარულის თავი აღარა აქვთ. თუ ნებას დართავთ, როგორმე ადგილზე გაშლიან კარვებს, თორემ ასვლა-ჩამოსვლაში ნახევარი დღე ეკარგებათ.

– როგორც საჭიროა, ისე მოიქეცით ზაქარია-ბატონო, ყველა წვრილმანზე მე უნდა მიგიითითოთ? მე გამზადებული ნაგებობა მაჩვენეთ და თუ რამ ჩემგან იქნება საჭირო, ნუ მომერიდებით.

– გისმენთ და გემორჩილებით. კიდევ ერთი მშენებლობის დანყება გვინდა თქვენის ნებართვით. სოფელმა უხუცესმა რომ ბრძანა ხიდის აგების სურვილი, ის ადგილი დავათვალიერეთ. ოცდახუთი-ოცდაათი ნაბიჯი იქნება მართლაც, ბარემ ერთდროულად გავაკეთებთ, მუშახელი საქებარი არა გვყავს, დახმარებაზე დიდი სურვილი გამოთქვეს ადგილობრივებმა.

– ააგეთ, რაც კარგი იქნება, მადლიერი ქართველების ლოცვით საუკუნეებს გაუძლებს.

სოფლიდან ანაფროსნები გამოჩნდნენ. იუცხოვეს სასულიერო პირებმაც და ხელმოჩრდილვით მიაჩერდნენ.

თავდახრილი მიეახლნენ მეფეს და თაყვანი სცეს. მათ შორის უფროს-უმცროსობა იგრძნობოდა.

მეფე გაკვირვებით მიაჩერდა მოსულ სამღვდელოებს.

– ჩვენ მეზობელი სოფლიდან გახლავართ. მოგახსენებდნენ ალბათ – სოფელს ნახუცრეთი ქვია. სასულიერო პირების გამოძრევი სოფელია. მრავალი მღვდელი გასულა ჩვენი სოფლიდან ქვეყნის სამსახურად. გუშინ გავიგეთ თქვენი სურვილი ხიდის აგებისა, საშვილიშვილო და მადლიანი საქმეა მეფეთმეფევ, მაგრამ ერთი სათხოვარიც გვაქვს, საძირკველის კურთხევა ვისგან მოხდება ეს გვანტერესებს და კიდევ ერთი მოკრძალებული თხოვნაა, ჩვენი სოფელიც გახადოთ თქვენი ნატერფალების ღირსი.

– კარგი სურვილია ღმერთმანი. იქნებ გინახულოთ კიდევ. ხიდის კურთხევა თქვენთვის მოგვინდვია მღვდელმთავარო, დალოცვით კი იქეთ მგზავრობისას დაგლოცავთ.

– სხვა რამ თუ გექნებათ სათხოვარი ნუ მოგერიდებათ.

– მეტი რალა უნდა გვექონდეს მეფეთმეფევ სათხოვარი, რალამც თქვენი ხილვის ღირსი გავხდით, ეს ყველაფერია ჩვენთვის. საუკუნო დიდება და სიძლიერე თქვენო ბრწყინვალეზავ.

– საუზმე მიაართვეთ სასულიერო პირებს.

– გმადლობთ მეფეო, პირიქით აჯობებდა ჩვენ მოგვერთმია, მაგრამ ისეთი მეზობლები გვეყავს, ამისათვის ნამდვილად გავგვიცხავდნენ და ამიტომაც ხელცარიელები გეახელით.

– მრევლი თუ გყავთ მადლიერი მღვდელმთავარო?

– კითხვა მართებულია, სავსებით მეფეთმეფევ.

– თქვენ თქვენი მოვალეობა შეასრულეთ პირნმინდად, უანგაროდ და მადლ-მირონით გაუღენთილი და ჩვენ რაც გვევალება არავის დავაძადლით.

– გმადლობთ მეფეო, საუკუნო დიდება, ჯანმრთელობა და ქველ საქმეთა კეთება. თქვენი თავი ნუ მოგვიშალოს უფალმა.

ანაფროსნები თავმდაბალი პატივით მოსცილდნენ მეფეს და ბილიკს აღმა შეუყვნენ.

მეფე კარავში შევიდა და ტახტრევანზე ჩამოჯდა. სეფექალები შეგროვდნენ კარავთან, მაგრამ თამარს არავინ შეუნუხებია. ხატთან მივიდა და სალოცავად მოიყარა მუხლი. როდის-როდის პირიმზისამ შეიჭვრიტა კარავში და მეფე რომ ლოცვის ექსტაზში დაინახა, უხ-

მოდ გავიდა გარეთ. თამარს არ გამოჰარვია მოსამსახურის შემოსვლა-გასვლა. მალე მოიკითხა კიდეც.

პირიმზისა მიეახლა და მორჩილად, გულხელდაკრევით დადგა, ბრძანების მოლოდინში.

თამარი დუმდა და ერთ წერტილს მიშტერებოდა. დაცდილი ჰქონდათ მოსამსახურეებს თამარის ასეთი გარინდება. უთუოდ სტუმარი ეწვეოდათ. კარვები დაიცალა. ყველა საქმეს შეუდგა. ბანაკში მხოლოდ მეფე, სეფექალები და რამდენიმე მცველი დარჩა.

ნაშუადღევს უცხო მხედარი მოადგა კარვების მინდორს. მცველებმა იარაღი შეაყლარუნეს და ნაბიჯები წინ მოიცვალეს. არ გამოჰარვია თამარს სტუმრის გამოჩენა. თითქოს ელოდა კიდეც.

მხედარი ჩამოქვეითდა, აბჯარ-იარაღი იქვე მიანყო და მეფეს მიეახლა.

– დღე მშვიდობისა მეფეთმეფევ და მწყალობელო. მე ჩემი სოფლის და სოფლელების სახელით მაქვს პატივი მოგახსენოთ, შემოგარენში სრული სიმშვიდეა, თუ არ ჩავთვლით ერთი-ორჯერ ქართული და ოსმალური სამანის დარღვევას. თვითნებობა აღვკვეთეთ, მაგრამ მაინც სიფრთხილეა საჭირო. არავინ იცის რა მისიით გვეწვევიან დაუპატიჟებელი სტუმრები, მაგრამ საკადრისი რომ მივუზღოთ ეს მათთვის გაკვეთილი იქნება და სიტყვიერადაც გავაფრთხილეთ, რომ საქართველოს ვინც რამენაირად ბუზს აუფრენს, საკადრის პასუხს გავცემთ და ეს თქვენი დიდების, ძლიერების დასტურით გავბედეთ. ამჯერად, ალბათ გვაპატიებთ, როცა თქვენი სახელით მუქარის შემცველი გაფრთხილება გავატანეთ არასასურველ წვეულებს.

– ვინა ხარ მხედარო? არც სახელ-გვარი მოგიხსენებია და არც სოფელი დაგისახელებია.

– მერისიდან გახლავარ, გოგორისშვილი მამია. სოფელი ვახსენე, თორემ ხეობის სახელით გეახელით, რომელიც ძალიან დიდია და სახელმწიფო ძლიერების ერთი პატარა ბერკეტია.

– გასაჭირი ხომ არა გაქვთ-რა, უბრალოდ ხომ არ გვეწვეოდი. მიზეზი გექნება ალბათ წვევისა.

– არაფერი დიდო მეფევ, თუ არ ჩავთვლით სათვალავში იმ წყენას. რომელიც ჩვენს ხალხშია.

– ნუთუ რაიმე დაგვიშავდა?

– თქვენი სტუმრობის ღირსს თუ გავგზდით ეს იქნება უდიდესი ზეიმი ჩვენს გულებში.

– მაგ სურვილს ალბათ მომავალში შეგისრულებთ, დღესდღეობით აქ ვრჩებით და ხვალ თუ ზეგ გონიოსკენ გავნევთ სახელმწიფო საქმეების მოსაგვარებლად. მანამ კი საბრძოლო დანიშნულების მშენებლობით ვართ დაკავებული.

თამარი კარავში შებრუნდა. მხედარი მცველებმა კარავების სამანებს გააცილეს.

მღვდელმთავარი იოანე ენვია მეფეს, რამდენიმე ანაფროსნის თანხლებით.

– რახდება მამაო, ხომ მშვიდობაა?

– თქვენი ბრწყინვალეების მაღლ-მირონით მშვიდობაა დიახაც. ზედა ციხე ვაკურთხებინე და ამის მოსახსენებლად გეახელით. მცხოვრებლებს აინტერესებთ, რა დანიშნულების იქნება ყოველივე.

– მაგას ზაქარიაც მოგახსენებდა, მაგრამ არც მაგან იცის ჩემი ჩანაფიქრის შინაარსი.

– წყლის პირას ციხე-სიმაგრე საბრძოლო დანიშნულებისაა. ზემოთა კი მეკავშირის როლს ითამაშებს, „ქუდზე კაცის“ წვევის შემთხვევაში. ასეთები, სატახტო ქალაქიდან ყველა მიმართულებით უნდა ავაგოთ, შეიძლება ყველა პატარა ხეობაშიც. ცეცხლის დანთებით, კვამლის შეფერილობის მიხედვით მომდევნო მეციხოვნე შემდეგს გააგებინებს, მომდევნო – მომდევნოს და ასე ბოლომდე.

– კარგი სურვილია, კარგადაც აგვხდენოდეს შვიდმნათობიერო.

– ეს მარტო სურვილი როდია, თუ ჩავიფიქრებთ შევასრულებთ კიდევ. არაფერი ხელს არ შეგვიშლის, მთავარია მონდომება და ხალისი. ხანდახან მარტო ბრძანებებს არ უნდა ელოდნენ. თუ ხალხში ერთსულოვნება სუფევს, საქმე თავისთავად წაინევს წაღმა.

– უფლის მაღლით, ხალხის ლოცვით, თქვენი შუბლისა და ნათელი საქმეების მირონით ჩვენი საქმე ყოველთვის წაღმა წავა დედოფალო.

– გისმინოს უფალმა. მომიტევე მამაო, საშური საქმე ან სათქმელი არ გაქვს მგონი, მარტო ყოფნა მინდა და გთხოვთ ამ ერთხელ მაჰატიოთ.

– თქვენი სურვილი უზენაესის ბრძანებისდარია. გემორჩილებით დედოფალო.

– მამაო, სანამ აქ ვიმყოფებით, თუ ვინმე შესაუღლებელი გყავთ, შევაუღლოთ და ჩვენს აბარგებამდე ჯვრისწერა ჩავატაროთ.

– ვლებულობ სურვილს ბრძანებისდარად. აღსრულებულ იქნება მეფევ.

თამარი მარტო დარჩა კარავში. თავი ბალიშზე მიდო და რამდენიმე წუთით თვალები მილულა. ფერადი ზმანებიდან მოახლემ გამოარკვია.

– მაპატიეთ დედოფალო, მგონი მყუდროება დაგირღვიეთ.

– რა მოხდა პირიმზისა?

– არაფერი ცუდი დედოფალო, ერთი დედაკაცი გენვიათ და შესატყობინებლად შემოვედით.

– შემოუშვი, რას ელოდები. ნებისმიერ ქალს ვცეთ პატივი ღირსნი არიან.

ლამაზად ჩაცმული, ლამაზი აღნაგობის ქალი თავდახრით შევიდა კარავში და ჩამუხვლას აპირებდა.

– არ გაბედო ქალბატონო დაჩოქება. შენ დედა და მე შვილი, თქვი რა გაგჭირვებია.

– გაჭირვება და გასაოხრებელი მტერს შეყროდეს დედოფალო. სათხოვარი მაქვს, შვილი მყავს დასაოჯახებელი და თუ არ იუკადრისებთ, თქვენგან დალოცვა მინდა ჯვრისწერისას. თუ ამ სიკეთეს მიზამთ, ბაბუათქვენის მადლიც გაასმაგდება ჩვენს სოფელში და... სხვა არაფერს გთხოვთ.

– გამახარე ქალბატონო. მღვდელმთავარსაც დავავალე დღეს მაგისტანა საქმეების მოგვარება, აუცილებლად შეგენვით.

– დიდ პატივს დაგვდებთ. ალბათ სამაგიეროს შვილი გადაიხდის.

– სამაგიეროს? მერედა ვინმემ შეგანუხათ? აი, შვილებს რომ დაუზრდიან სამშობლოს, ეს იქნება სამაგიერო. ამაზე დიდი ვალი ქვეყნის წინაშე არაფერია. გაზრდით შვილებს და ვალიც გადახდით იქნება.

– ნება მიბოძეთ ნავიდე დედოფალო, ძვირფასი დრო წაგართვით.

– არაფერია, ვისვენებდი. ნაბრძანდით და საქმეს შეუდექით. ისე შვილს მახლებდეთ კარგი იქნება.

– მშენებლობაზე გახლავთ დედოფალო.

– კარგია, უქნარა არ ყოფილა. ჯვრისწერაზე შეგბვდებით და სურვილიც აგისრულდებათ.

დღე დღეს მისდევდა. მაღლდებოდა ციხეები, იგებოდა ნახუ-
ცრეთთან ახლოს ხიდიც. ერთ კვირაში ქორწილებიც გააჩაღეს
სოფელში. თამარ მეფის და შოთას თანდასწრებითა და ხელდასხმით
რამდენიმე წყვილს ჯვარიც დასწერეს. გაიხარეს სოფლელებმა
მეფეთმეფის ამგვარი ღირსსახსოვარი ამაგით.

თექვსმეტ დღეს დარჩენილა საქართველოს დედოფალი და
მეფეთმეფე თამარი სოფელ სავანეში. ხალხის სიყვარულით, ბუნებით
და ქველმოქმედებით გაიხარა და მადლობაც დაიმსახურა.

იშვიათობა არასოდეს ყოფილა რომელიმე სოფელში მეფეთა
სტუმრობა, მაგრამ ამ სოფლისათვის იგი განსაკუთრებულად სასიხ-
არულო ყოფილა.

თექვსმეტ დღეში ბევრი რამ გააკეთა. დასასრულს უახლოვდე-
ბოდა ციხეების მშენებლობა. დამთავრდა ნახუცრეთის თალიანი ხიდი
და სოფლის წყარო, რომელსაც მცხოვრებლები ხან „შველის
წყაროს“ ხან კი „თამარის წყაროს“ ეძახიან.

ხიდმა მდინარის ორივე მხარის აბრეშუმის გზის მონაკვეთები
შეაერთა. გაიხარეს გაღმა-გამოღმელებმა. წასვლის წინ ბანაკთან
დარბაზობა ბრძანა თამარმა. სოფლელები უკლებლივ მოგროვდნენ.
მინდორზე ტევა აღარ იყო.

– ჩვენი ყოფნის დრო ამოიწურა. საძნელო საქმეს არ წარმოად-
გენს ციხეთა დასრულება, ამიტომ თქვენ იმედით გტოვებთ და იმე-
დია დაასრულებთ, დიდი მადლობა თქვენაც, ამდენ ხანს რომ შეგვი-
ნახეთ ამდენი ასეული ადამიანი – წარუდგა მეფე შეკრებილებს და
მადლიერების ნიშნად თავიც მდაბლად დაუკრა მასპინძლებს.

– რას ბრძანებთ საქართველოს მზეთამზევე, ჩვენ არ შევწუხებულ-
ვართ და არც არასოდეს შევწუხდებით. სახელმწიფო საქმეებს რა
გამოგილევთ, თორემ ბრძანდებოდეთ სანამდეც ერი ამის საშუალე-
ბას მოგცემთ. არასოდეს შევრცხვებით. თქვენ ყველას უყვარხართ
და არ არსებობს ადამიანი, გულიდან სიყვარული ამოიღოს თქვენი.

– მჯერა და დიდი მადლობა სიყვარულისათვის. ჩემი ერის, ჩემი
ქვეყნის, თქვენი ყველასი ქომაგი და შემწე ვიქნები. რაც კარგი გაგ-
ვიკეთებია უფალი ყველაფერს დაგვიფასებს ყველას, მთავარია უფა-

ლი არ დავივინყოთ და ლოცვა-ვედრება გავუგზავნოთ. გემშვიდობებით და ვინძლო მტრები არ გაახაროთ, თუ რა თქმა უნდა გვყავს ისინი.

ერთხელ კიდევ მიართვეს სოფლელებმა მადლიან სტუმრებს გემრიელი დასანაყრებელი, ერთხელ კიდევ გადაეხვივნენ ერთმანეთს დამხვდურ-მოსულები და ბანაკი შუადღის შემდეგ აიშალა.

– დამილოცინხართ, სიხარული და ბედნიერება უკუნითი-უკუნისამდე, გამრავლება და სამშობლოზე, ერზე სამსახური უფლის ძალით, მადლ-მირონი წაგძლოლოდეთ წინ – თქვა ეს, ჯვრიანი ხელი ზეაღმართა და ხალხს ჯვარი გადასახა. შემდეგ ცარიელი ხელი ცისკენ აიშვირა, რაც ნიშანი იყო დაძვრისა.

და დაიძრა მეფე მხლებელ-დამხდურებით აჭარისწყლის ხეობით დაღმა, ციხე-ქალაქ გონიოსკენ. მადლიერმა სოფლელებმა სიმღერით გააცილეს მზეთამზე თამარი და სევდიანი სახეებით სოფელს დაუბრუნდნენ.

თამარ მეფის ნაბანაკარ ადგილს, მის საპატივცემულოდ, სავანელებმა სახელად „ნადარბაზევი“ უწოდეს, რომელიც სოფლის სახელწოდებად აქციეს მცხოვრებლებმა.

მზეთამზისა და მეფეთმეფე თამარ დედოფლის სახელი და ნაქველმოქმედარი, ნატერფალ-ნაუბრები პირწმინდად გადაეცემა თაობებს – ზოგი ზეპირად, ზოგიც ჩანანერების სახით. ხალხის ხსოვნას შემორჩება თამარ მეფე და არასოდეს დავინწყება არ უწერია.

„წმინდა ნინო“ – უკვდავია,
„იესო ქრისტე“ – უკვდავია,
უკვდავია – „შოთა რუსთაველი“
უკვდავია – „თამარ მეფე“
უკვდავია ქართველი ხალხიც.

... ეს პატარა ამბავი ხუცუურის ანბანითა და დიდი უფლის შეწევნით აღვწერე და დავტოვე ეკლესიის საგანძეში, ვინძლო თაობებს გადაეცეს და ხალხმა არ დაივინყოს საქართველოს სულიწმინდის ნამოქმედარი, მისი სახელი საფიცარი ყოფილიყოს ყოველთვის, ან და მარადის. ამინ!

ხუცესი ანანია

მინაწერი ბოლოში

სამხრეთიდან მომდინარე მღვრიე მდინარისა და აჭარის მდინარის შეერთების ადგილას მეფეთმეფეს ორმალიანი ხიდის აგებაც განეზრახა მგ ზავრობისას, ბურჯიც ჩაადულაბებინა, მაგრამ მალემსრბოლმა გონიოს ციხე-ქალაქში დესპანების წვევა აუნყა და ხიდი ასაშენებელი დარჩათ.

სასწრაფოდ გაეშურა მზეთამზე გონიოსკენ – სახელმწიფო საქმეები მოგვარებას ითხოვდა.

მეფე-თამარმა გონიო მოინახულა, სამეფო საქმეები მოაგვარა და უკან დაბრუნდა ზღვისპირეთით.

რუსთაველი აღარ ახლდათ უკან მობრუნებულს. სავარაუდოდ გონიოდან გაემგ ზავრა იერუსალიმის გზას, ნმინდა ადგილების მოსალოცად და დასამკვიდრებლად.

1207წ. პარასკევი. 15 თიბათვე

მღვდელი გაბრიელი

თავი V

საბამ ოფლი მოინმინდა სახეზე, მიმოიხედა, ჩაახველა და ფურცლები მუშამბაში ჩადო.

ეკლესიაში ბუზის გაფრენის ხმას გაიგონებდა კაცი, ისეთი სინყნარე გამეფებულიყო.

მტრედებმა გაიფრთხიალეს და სარკმლიდან გარეთ გაფრთხილდნენ.

– აბა ავტორი არ გააჩნია ნანერსო, საბა. ეგ ანანია ხუცესი ვინლაა მაშინ – წამოიძახა ეკატერინემ.

– მოდი ახლა და გაიგეთ ვინაა ხუცესი ანანია. ხუცესები ხომ ათასობით იყვნენ. გვარი არა აქვს და როგორ გინდა თქვა, ავტორი მაინცდამაინც ანანიააო – დაასრულა საბამ.

– ასე თუ ისე დამწერის თუ გადამწერის ვინაობა ცნობილია, უფალმა მისი სული სასუფეველში ამყოფოს, კაი ამბავიც დაუტოვებია ჩვენთვის. ახლა როგორ გინდა, რუდუნებით აგებული ციხეებისა და სხვა რამეების მიტოვება და ოსმალთა ხელში ჩაგდება – წამოიძახა აქამდე წყნარად მყოფმა ქრისტიანებმა.

– ხალხო რამდენადაც ვიცი, ოსმალებმა ხალხი მოაქციეს თავის რჯულზე, თორემ ნაშენზე არსად ხელი არ დაუკარებიათ, ეკლესიებზე თითოც არ უხლიათ, ახლოს არც ეკარებიან და რა ღმერთი გაუნყრებათ ჩვენი ეკლესია და საყდარი მიწასთან გაასწორონ.

– თვითონ არ ანგრევენ, მაგრამ შესაძლოა ისეთი სულმდაბალი ვინმე გამონახონ გამუსლიმანებულთა შორის, რომელიც ითავებს ამ საქმეს და ნალოლიავებ ფასეულობებს პირწმინდად გაანადგურებენ. ჩვენ რომ გვგონია ესა და ეს ადამიანი წმინდანიაო, გაიხედავ და ქვეყნის დამაქცევლებს ამოდგომია გვერდით. ამის მაგალითები უხვად აქვს საქართველოს ისტორიას. ხარბია ადამიანის ბუნება და იქნებ გროშებს დახარბდნენ და მტრის იარაღად იქცნენ მოულოდნელად. რას იზამ, ზოგს ჭკუა თვალებში აქვს და არა იქ, სადაც უნდა ჰქონდეს – თქვა პაპა დოროთიმ.

ბასილი და ანტონი წინ წამოდგნენ.

– ხალხო, სანთლები დავანთოთ ყველამ და თამარ დედოფლის სულის მოსახსენიებელი ლოცვა აღვაკლინოთ, იქნებ მეფეთმეფის

ღვთით ნაკურთხმა სულმა დაგვიხსნას განსაცდელისგან. ჩვენ ჩვენი საკეთებელი ვაკეთოთ – ვილოცოთ და უფალს ვევედროთ, დანარჩენი უფლის ნებაა... ჩვენი ყოფა წყალნაღებულისას გავს, რომელიც უფალს ევედრებოდა – გადამარჩინე დახრჩობასო. ხელი გაანძრიე და გეშველებო. აი ასეა ჩვენი საქმე.

– მართალს ამბობენ მეზობლებო წმინდა მამები. თამარ მეფის მოსახსენიებელი ლოცვა მწუხრის ლიტანიას შეეუერთოთ და სანთლების კვამლს გავატანოთ უფალთან ჩვენი მადლიანი სავედრებელი – კვერი დაუკრეს ბერებს უხუცესებმა და სალოცავად გაემზადნენ.

მწუხრის ლოცვის ზარებს უკვე აჟღარუნებდა მნათე. ხალხი მიანწყდა ეკლესიას და საყდარს, ტევა აღარ იყო, ამიტომ ეზოში და მესერგარეთ ხმამაღლა ლოცვით უერთდებოდნენ საყოველთაო სავედრებელს.

– როდისა თამარის სულის მოსახსენიებელი თარიღი? – იკითხეს ზაალმა და პაპუნამ.

– პირველი მაისია, მაგრამ რა მნიშვნელობა აქვს თუ როდის მოიხსენიებენ მას. განა ვინმე დაგვსჯის თარიღის გადწევით შესრულებული ლოცვისათვის? ილოცე როცა გინდა და სადაც გინდა, ოღონდ ნუ დაივიწყებ გასახსენებელ-მოსახსენებელს. თამარ მეფე კი ქართველებს წმინდანად გვყავს შერაცხილი და მისი ფრესკა ხატისმაგვარია. მიდი და ილოცე, ევედრე მისი სახელით უფალს. ამაზე მეტი რა გინდა ადამიანს – უპასუხა ეფრემ ბერმა.

– რა თქმა უნდა არავინ დაგვსჯის მამაო, მაგრამ კარგი იქნებოდა იმ დღეს მოგვესმინა ის ამბავი, დღეს რომ გავიგეთ, თან პარაკლისსაც გადავიხდით, იქნებ შესანიშნავიც გაგველო – დანანებით ჩაილაპარაკა თანდილამ.

– ეს დღეც მოაღწევს და მაშინაც გავიმეორებთ. რაც მეტჯერ მოვიხსენიებთ მიცვალებულს, იმდენ მეტ მადლს შევიძენთ და თუ სულის გახარებაა, ალბათ გაუხარდება იმდენჯერ – თქვა მამამშემ და მღვდელს ანიშნა, გაეგრძელებინა წირვა-ლოცვა.

მღვდელმთავარი ამბიონზე ავიდა, თამარ მეფის ფრესკას სიყვარულნარევი ნათელი თვალები მიაპყრო, თითქოს ნებართვას იღებო, სამჯერ პირფვარი გადაინერა და მრევლისკენ შებრუნდა.

– სახელითა ღვთისა, მამისა და ძისა მისისა, შეგვეწიოს უფლისვე დახმარებით, საქართველოს უწმინდესი დედოფალთდედოფალის, მეფე თამარის უწმინდესი, უგანსვენებულესი და ცადამალლებული სული, რათა დაგვიფაროს ურჯულოთა შებილწვისაგან, ძალადობისა და კაცთაკვლისაგან. მოგვიტევოს ცოდვები და კალთა მისი გადაგვაფაროს ყოველთა მისთა გაჩენილთა, ვითარცა შვილთა საკუთართა დედა თვისი. ყველა მოციქულთა და ყოვლადწმინდა წინამძღოლის იესო ქრისტეს ნათელი სული და საქმენი სასწაულთანი გვფარავდეს მინიერ ცოდვილთ, რამეთუ ვართ მოკვდავნი და ცოდვითა ჩვენთა მიტევება უფლისა გარდა არავის ხელენიფების. გვფარავდეს მაღალი ღმერთი, წინაპართა სულები, წმინდა გიორგი, იესო ქრისტე და სხვა მოციქულები, ამინ – დაასრულა მღვდელმთავარმა გაბრიელმა და ამბიონი დატოვა.

გრიგოლ წინამძღვარი სანთელ-საკმეველით უკვე მზად იყო – მანაც აღასრულა თავისი მოვალეობა. წირვა-ლოცვის დასრულების შემდეგ ეზოში გამოვიდა ყველა და თავთავიანთ სახლებს მიაშურეს, ეკლესიაში რამდენიმე სასულიერო პირი და სოფლის რჩეული საზოგადოება შემორჩა.

– მამაო ანტონ, რატომ არ მოიხსენიება შოთა რუსთაველი ეკლესიის სულთა და მოციქულთა რიგში, რამდენადაც ცნობილია, იერუსალიმის წმინდა მამათა შორის ერთ-ერთი უაღრესად გათვითცნობიერებული ადამიანი იყო და აკი იქვე აღესრულა კიდეც, გაანათლოს მისი სული უფალმა – თქვა ბაქარმა და ირგვლივ მიმოიხედა.

– რას ამბობ შვილო – შეეპასუხა ანტონი – როცა ვახსენებთ თამარს, შოთაც მასთან ერთად მოიხსენიება და თუ ვინმეს მოიხსენიებენ საქართველოში, შოთა უწმინდესიც მათ რიცხვშია. იგი იყო ჩვენი სამღვდელოების უმაღლესი ჩინოსანი მორწმუნე. მარტო, მისი ვეფხისტყაოსანი ეყოფოდა სალოცავად საქართველოს. როცა ინკვიზიციამ ამისთანა გენიალურ ქმნილებას დევნა დაუწყო, იმთავითვე დიდი შეცდომამ დაუშვა. არვის სჯეროდა, რომ ქართველი ბერი ამისთანა მკრეხელობას ჩაიდენდა – ნაწარმოებში ბევრგანაა სამღვდელოების არასასურველი გამოთქმები, მაგრამ არა ჩვენი სამღვდელოების, არამედ ჩვენთვის უცხო ერების... სწორედ ვერ აღიქვეს და ფანატიკოსებსაც ხომ მეტი არ უნდოდათ – მხარი აუბეს. ნამდ-

ვილად არაა ქართველი ხალხის გენიალური შედევი დევნისა და მოსპობის ღირსი. ჩვენ ამის გამო ეხლაც გვიძულებენ და გვაკონტროლებენ, მაგრამ ქართველი ერი და საქართველო მრავალ განსაცდელს გაუძლებს. შოთა რუსთაველი პროგრესული ხალხის გულში უკვდავია. მისი წმინდა სული ჯვრის მონასტრის სასუფეველიდანაც გვიფარავს. ჩვენთვის ილოცა და ჩვენთვის აღესრულა. უფალი ნათელში ამყოფებს მის სულს და ჩვენც შეგვეფარება განსაცდელის უამს.

– ჰა და ჰა განსაცდელის პირას ვდგავართ მამაო, ვიქონიოთ იმედი რომ ჩვენი გავა და მომხდური პირს იბრუნებს ჩვენგან? ნუთუ წინაპართა სულები იძლავრებენ და დაგვიფარავენ? რაღაც არ მჯერა მამაო – წამოიძახა ბექამ და თვალი ანტონს გაუსწორა.

– ცოდვას ნუ იტყვი შვილო, ჩვენი ვალია ვილოცოთ და იმედი ვიქონიოთ, დანარჩენს უფალი განაგებს, განა გაგიგონია უფლის საქნართა წინააღმდეგ ვინმე წასულიყოს? არა და ვინც ასე მოიქცევა წყეულია უფლისაგან. ჩვენი ვალი კი ჩვენ ისე უნდა მოვიხადოთ, გამკიცხავიც არ გვყავდეს. ლოცვა და იმედი, აი რა არის ჩვენი ფარი.

– კი მამაო, გვჯერა, მაგრამ ერთიც ვნახოთ და ლოცვად დამდგრებს, მტერი ალყას შემოგვარტყამს და აღარ დაგიდევს ვლოცულობთ თუ ვმღერივართ ნაუნჯარ-ნარუდუნევს ისე მიანგრევ-მოანგრევს თითქოს არა იყო რა. არც საუფლე სამლოცველოებს დაინდობენ ამისი მტკიცედ მჯერა. თუ არ დაანგრიეს, წაბილწვით მაინც წაბილწავენ, ცეცხლით გადაბუგონ იქნებ კიდევ.

– ეჰ, შვილო, ყველაფრის განსაზღვრა არ შეიძლება, ვერ მოვისაზრებთ უბრალოდ, არც ყველაფერზე პასუხის გაცემა შეგვიძლია. ისევ და ისევ ლოცვა-ვედრება და უაღრესი სიფხიზლე გვჭირდება, ჩვენი ფილოსოფიით ძალიან შორს წავედით შვილო. თეთრწვეროსნებს და საერთოდ სასულიერო პირებს ამდენი ლაპარაკის ნებაც არ გვაქვს, მაგრამ განსაცდელის წინაშე ახლა ყველანი ერთსულადა ვართ ქცეულნი და მგონი გვეპატიება. ანე რას ვაპირებთ შვილნო ჩემნო და დარბაისელნო, რა დღეს, რა ხვალე ჩვენი საქმეები უნდა მივიყვანოთ ბოლომდე. მივიღივართ თუ ვრჩებით? – იკითხა მამა ანტონმა და შეკრებილთ თვალი მოავლო.

მამა ანტონს უცებ მზერა გაუშტერდა, ვილაც სახიჩართვალადი გარეუღიყო ხალხში და ქადაგებას და საუბარს უხმაუროდ ისმენდა.

იუცხოვა ანტონმა, შიოს ნიდაყვი გაჰკრა და უცხოსაკენ მიახედა.

– აქაური არ უნდა იყოს, მგონი მეზობელი სოფლიდანაა, რალაც ნაფორიაქალი გამოხედვა აქვს, კაი ამბის მომტანი არ უნდა ჩანდეს.

მნათე ვაჩესა და ერეკლეს მიუბრუნდა და თვალით უცხოზე ანიშნა. მათაც მიხედეს და...

– ვიცნობთ მაგ მოსულს, მეზობელ სოფელში მზირად ჰყავთ. ჩვენთან შემოსვლა შარიათით აკრძალული აქვთ გამუსლიმანებულებს. ვნახოთ ვაჩე რა მისია აკისრია ჩვენს სტუმარს – გადაულაპარაკა ძმამ და ხალხში შეერია.

სახიჩრთვალადს დამალვა არ უცდია, ელოდა კიდეც ვინ შეამჩნევდა და როდის. ასე უცებ რომ შენიშნეს გაუხარდა კიდეც. გვერდით გაჰყვა ძმებს.

– რა ამბავი მოგიტანია, ან როგორ შემოხედე. კანონი ხომ გიკრძალავს.

– მაგისტანა კანონებს რა ვუთხარი მეზობელთან რომ არ გადაგიშვებენ. ვერ ვგუობ მაგ კანონებს.

– დავალება გაქვს რაიმე?

– ჰო, ჩემი თავი გაახლათ ერთი ბინბაშის ნამხევლარმა, აიშეხანუმმა რომელიც გამოქცეულა ოსმალებისაგან და ცოდვების მოსანანიებლად კეთილი საქმეების კეთება განუზრახავს.

ოსმალები დიდძალ ჯარს ამზადებენ თურმე თქვენს სოფელზე თავდასასხმელად, გასაულეტად და გადასაბუგად. ერთ-ერთ კეთილ საქმედ თქვენთან ამბის მოტანა ჩათვალა და ამ საქმისათვის მე მომმართა.

ბინძური ხალხია ოსმალები სულით-ხორცამდე, ვერაგი და დაუნდობელიო. ასე გვიამბო. შებრალება და ხათრი არ იციანო, ფეხქვეშ თელავენ ყველაფერს და ურჩებს სასტიკად უსწორდებიან, თუ შეუძლიათ, თავი გაარიდონ სისხლისმსმელებსო, ეს იქნება ჩემი მათდამი შურისძიება და თქვენზე დახმარების მაღლის ქმნაო.

სახიჩრდვალმა ირგვლივ მიმოიხედა და ისევ ვაჩესა და ერეკლესაკენ მოტრიალდა.

– თქვენთან რომ ობოლი ბიჭი იზრდებოდა, რა ქვია?

– მამამზე-ბატონმა თავისი შვილის მათეს სახელი შეარქვა – თქვა ვაჩემ.

– რამდენიმე დღის წინ ჩვენს სოფელში ვნახე, რაიმე დავალება ხომ არ მიგიციათ?

– არა, მაგრამ ალბათ მზირის როლი იკისრა თვითნებურად, ძალზედ სძულს ოსმალები და ალბათ მათ გამოჩენისთანავე თავქუდ-მოგლეჯილი გამოიქცევა სოფელში. უნდა რომ რითიმე თავისი ვალი მოიხადოს სოფლელების წინაშე, ალბათ აღზრდისა და შეფარების სანაცვლოდ ასე უნდა გადაგვიხადოს მადლობა – თქვა ერეკლემ.

– ენდობით?

– თავზე მეტად.

– მამ თუ ოდნავ საეჭვო რამ შევნიშნეთ და ეგ ბიჭიც ახლომახლოა, აუცილებლად თქვენსკენ ვაფრენთ.

– დიდი მადლობა.

– ისე ესეც იცოდეთ, ჩვენ სარწმუნოება შეგვიცვალეს, მაგრამ ხალხი სულიერად თქვენ გიდგათ გვერდით.

მოსაუბრეებს კახაბერი მიახლოებოდა და საუბრის ბოლო ფრაზა მის სმენას არ გამოჰპარვია.

– თქვენგან დახმარება არ ეგების, არ გვინდა ზედმეტი სისხლისღვრა, ჩვენ როგორმე გავართმევთ თავს მოძალებულ ავ ამბავს. რაღა საჭიროა უაზრო სისხლისღვრა.

– სალად მოაზროვნე ხალხის აზრია, აიყაროთ და გაერიდოთ სოფელს, ეგებ თავი დაგანებონ და მოცილდნენ ოსმალები აქაურობას.

– ჩვენც ასე ვაპირებთ სტუმარო, ოღონდ მოძალადის ყურამდე არ უნდა მიაღწიოს ამ ამბავმა, მაგრამ ისიც ვიცით, ვიდრე სოფელს თავიანთ ხმაღს არ დაუმორჩილებენ, თავს არ დაგვანებებენ. არ არიან ისეთი გულუბრყვილოები. ვიდრე არ დააშინებენ მოსახლეობას, იციან რომ წინააღმდეგობა ყოველთვის იქნება. არ ეშინიათ, მაგრამ არც გაუთავებელი აყალმაყალი მოსწონთ. მათი მთავარი დევიზი დაპყრობა, დაშინება ან უკიდურეს შემთხვევაში – განადგურებაა.

– ჩვენგან ამბავი არ გაჟონავს, მაგრამ ვერც იმის იმედს ვერ მოგვცემს ვერავინ, რომ ვილაცა განუწყობელი არ გამოჩნდება და... ერთი სიტყვით მე წავედი და უფალმა დაგიფაროთ ყოველგვარი ავისაგან.

– უფალმა გისმინოთ სტუმარო.

...საშიშროების სამანები სოფლისაკენ გადმოიწია.

ავი ღრუბელი იკრიბებოდა სოფლის ცაზე, დაქუხებას აპირებდა.

მამამზე, მახარე, ლაზარე, დოროთი და ელიზბარი ეკლესიისაკენ წავიდნენ. გზად მელიტონი, ალმასხანი და სხვა გლეხებიც შეუერთდნენ მიმავალთ.

კრებული წყნარი სჯა-ბაასით ეკლესიის ეზოში შევიდა. სამღვდელოებაც ეზოში თავმოყრილიყო.

– კეთილი იყოს თქვენი შემობრძანება მეზობლებო, ღმერთით კეთილი ამბის მაცნე ხართ – ნამოდგა გაბრიელი და მოსულთ მიეგება.

– გუშინ მეზობელი სოფლიდან ამბავი მოვიდა, ოსმალები გაჩქარებულად ემზადებიანო – თქვა მელიტონმა და სამხრეთით ჰორიზონტს გახედა – საშიშროება მოახლოებულია, დროა იმედიანი სიტყვა ვთქვათ, გადაწყვეტილი, რა ვქნათ და როგორ მოვიქცეთ.

– ჩვენ გადაწყვეიტთ ადგილზე დავრჩეთ – თქვა გრიგოლ ნინამძღვარმა – დარჩენილებს სულიერი თანადგომა სჭირდებათ.

– მამაო, თუ ოსმალები შემოვიდნენ, თქვენ სიცოცხლეს უნდა დაემშვიდობოთ, აბა ვინ მოგცემთ სამღვდელოებას დარჩენისა და ქადაგების უფლებას. ასე რომ იყოს, მაშინ რალა უნდათ რომ შემოდიან, შემოგითვლიან, იყავით ისე როგორც აქამდე ყოფილხართ და გააგრძელეთ თქვენებური სამოთხის გზის ძიებაო. ეჰ, მამაო, ავიყაროთ და ცარიელ-ტარიელა სოფელი დავტოვოთ სულაც.

– განა გარიდებით გადავრჩებით შვილნო ჩემო? – ჩაერია საუბარში გაბრიელი – სადაც არ უნდა ვიყოთ მანინც მოგვაკვლევენ და გაგვისწორდებიან ალბათ.

– სამაგიეროდ ერთად ვიქნებით, ხოლო როცა ერთად ვიქნებით ვერ გაგვტყუებენ – თქვა ფარნავაზმა და მიმოიხედა ვინ დამემონებო.

– ეგრე რომ იყოს, მაშ რალად მივდივართ, ბარემ აგერ ვართ და მაგრადაც ვართ, რა გვიშლის ხელს. ეჰ, ჩემო კარგებო, აგორებულ ზვირთებს იშვიათად თუ რაიმე გადაურჩება. ჩვენ ვიცდილოთ უსუსურების გადარჩენა, თორემ ვისაც იარაღის ტარება შეუძლია, უნდა ვებრძოლოთ ურჯულოებს. მე პირადად – მოკვდები და არ დავნებდები.

– რა ვქნათ მამაო?

– უნდა გავერიდოთ ყველამ.

– მამ გადაწყვეტილია.

– კი. ყოველგვარი ფასეულიც უნდა გადავმალოთ, ეს უფრო საშური საქმეა. ახლავე უნდა შევუდგეთ საქმეს. საყდრისა და ეკლესიის ავლადიდება ერთგულ, მზრუნველ ხელს ითხოვს და საიმედო ხალხს უნდა ვანდოთ.

– სოფელში მამაო განა ძებნა უნდა ერთგულ ადამიანს? ყველა ერთსულ და ერთხორც...

– ჰო, მეც მასე ვიცი, მაგრამ მოსაფრთხილებელი და გადასანახი ფასეულობა სულ მცირე ორი ან სამი ადამიანის ხელში უნდა იყოს, სხვებმა არ უნდა იცოდნენ ადგილსამყოფელი.

– მართალს ბრძანებთ მამაო, საამისოდ თქვენი შენუხება აღარ დაგეჭირდება, ვანდობთ რომელიმეს ისე რომ სხვებმა არ იცოდნენ შემნახველთა ხელში რა არსებობს.

ეკლესიისა და საყდრის ქონება საიმედოდ შეკრეს და შეფუთეს, ჯორ-ცხენებს აკიდეს და სოფლიდან დაიძრნენ. ნახირიც გაირეკეს მთებისაკენ.

წყევლა-კრულვა ისმოდა ირგვლივ.

უხილავ მტრებს მუშტს უღერებდნენ და წყევლას უგზავნიდნენ ქალები, ჯიშ-ჯილაგს უწყვეტდნენ გუნებაში.

უკანასკნელად წირეს ეკლესიაში და სახიზარებისაკენ დაიძრა ყველა.

ფეხათრევით, უკან ცქერით და ცრემლნარევი ქვითინით დატოვეს სოფელი მოხუცებმა.

მღვდელმთავარ გაბრიელს კახაბერი მიუახლოვდა.

– მამაო, სოფელში მრავალი დასაწყვილებელი ახალგაზრდაა, ბარემ შეგვეუღლებინა და ისე დავცილებოდით ეკლესიას. ამით ღვთის წინაშე მოვიხდით ვალს და მადლსაც ვიზამდით.

– ჯვრისწერისათვის შვილო მაინცდამაინც ეკლესია არაა საჭირო, ხატი თან მიგვაქვს და დავთრები. ეგ საქმე მე მომანდეთ. ოღონდ სურვილი იყოს და ყველა ხის ძირას შეიძლება ცერემონიის ჩატარება. თუმცა, განა ახლა ამის დროა?...

– ცოდვა არ იქნება მამაო, ვისაც ვინ უყვარს, თაფლობის დღე მაინც ეხილათ. ვინ იცის... იქნებ მართლა უნდა გავწყდეთ და ბარემ ჯვარდანერილები მისულიყვნენ საიქიოს.

– რას აგვიკვიატებით განწყვეტა, განა მაგისათვის ვიხიზნებით? – იკითხა ჭაბუკამ და მოსაუბრეებში გაერია – ჩვენ უნდა გავიმარჯვოთ და სოფელში დაბრუნდეთ.

– კაი იმედია შვილო, უფალმა გისმინოს, მაგრამ მაგ სურვილს ასრულება არ უნერია. რა ძალა შეგვწევს გახიზნულთ რომ მტერი

მოვიგერიოთ. თუმცა იქნებ არც გამოგვედევნონ და თავი დაგვანებონ საერთოდ.

– მაგის იმედი ნამდვილად არა გვაქვს, იმოდენა გზაგამოვლილი ჯარი უკან არაფრით არ გაბრუნდება, აუცილებლად გამოგვიდგებიან კვალში.

– გამოგვიდგებიან და დაფუხვდებით კიდევ. ჩვენ აქაურობას შეზრდილები ვართ, ადგილმდებარეობას კარგად ვიცნობთ, ჩავსაფრდებით და ამოვფუფავთ.

– ეჰ, რა გითხრათ შვილებო, ერთ რაზმს ამონყვეტ, მეორე მოვა, შემდეგ მესამე და ასე დაუსრულებლივ. თუ ეშმაკობაში და ხერხში ვაჯობებთ, იქნებ გავანადგუროთ კიდევ, მაგრამ თავს მაინც არ დაგვანებებენ, და შემდეგში მრავალრიცხოვან ჯარს მოგვისევენ. ჩვენ ეხლა ხვალინდელი დღის იმედი უნდა გვქონდეს, მაგრამ ჩვენს იმედს ბოლო ექნება თუ არა, ამის გარანტიას ვერავინ მოგვცემს.

საუბარ-საუბრით სამი საათის შემდეგ სოფლელთა საყვარელ ადგილას – ნატბევს მიაღწიეს და სული მოითქვეს, ქვა-ყორეებზე ჩამოსხდნენ დასასვენებლად.

– გვირბენია და ვერ მივმხვდარვართ. განა ვინმე მოგვდედა? – თქვა ალმასხანმა და ლოდს მიეყრდნო – ასე თუ ვირბენთ მოგვებჯინება გული ყელში და მოგვახრჩობს, ბეთლემამდე კი კაი ძალი გზა გვაქვს გასავლელი.

– ამაღამ რომ აქ მოვისვენოთ ხომ უპრიანი იქნება მამაო? – იკითხა კახაბერმა და ჯერ სულიერ წინამძღოლს შეხედა, შემდეგ კი ვაჩეს და ერეკლეს გადახედა – გუშინ რომ გესაუბრეთ მამაო, უპირველესად მხედველობაში ესენი მყავდა და კიდევ ბევრი სხვაც. მოდით და ახალგაზრდების სურვილებიც შევასრულოთ.

– ხვალ რა რიცხვია ხომ იცი?

– პირველი მაისია.

– რაო მამაო, ჩაიფიქრეთ რამე? ამ თვეში ხომ იცით რა თარიღს აღვნიშნავთ.

– თამარ მეფის სულის მოსახსენიებელს... თამარობას ჩვიდმეტში, თოთხმეტი კი მისი დაბადების დღე იყო. ისე კი ამბობენ, რომ თამარ მეფე აღესრულა იანვრის თორმეტს თუ თვრამეტს.

– იყოს ნება ღვთისა და აღვასრულოთ თქვენი სურვილიც. მე ძალა და რწმუნება არა მაქვს იმისა, ახალგაზრდების სურვილს და მონდომებას გზა გადავუკეტო. აღვასრულოთ რაცა გნადაით.

ახალგაზრდებმა ყიყინა დასცეს.

გაუკვირდათ მოხუცებს და ქალებს ასეთი ხმაური და ფეხზე წამოდგნენ.

– რა ხდება ჯანგული, გაიგე ერთი – წამოიძახა მოსემ და ახალგაზრდებისა და ანაფროსნებისაკენ თითი გაიშვირა – რა მოვლანდათ ან რას აწყობენ?

– ვიცი რაც ხდება მოსე ბიძია. კახაბერმა წინადადება წამოაყენა – ვინ იცის რამდენ ხანს გვინერია სიცოცხლე და ახალგაზრდები, ვისაც ვინა ჰყავს რჩეული, დავაქორწინოთო.

– კაი აზრია, ისე მე თუ მკითხავთ მთაში, სუფთა ჰაერზე მაისის თვეში... ღმერთმანი, რამ მოგაფიქრებინათ?... წამოდგა ფეხზე ბებია ხორეშანი – მერე ამისათვის მზად ხართ?

– როგორ არა ბებო, მღვდელმთავარს უზრუნია წინასწარ.

– ბარემ ეკლესიაში დაენერა ჯვარი ახალგაზრდებზე.

– აბა რა ვიცით ბებო, ეგ გზადაგზაც შეიძლებაო, მთაც ჩვენია და ბარიცო. მთავარია რწმენა იყოს და სურვილიო, დანარჩენს მოველებო – დაამატა ჯიმშერმა და ახალგაზრდებისაკენ გასწია.

– ღმერთო ძლიერო, გადმოგვხედე და ჩვენს კერაზე დაგვაბრუნე. ცოდონი არიან ახალგაზრდები, რა უნახავთ წუთისოფელში. განა ამისათვის ვზარდეთ, მტერს შეაწყდნენ – ხვეწნა-ვედრება ალაგვინა პაპა დოროთიმ, და მთლიანად შეგროვილ სოფლელებს გადახედა – ახსენით ცხენებს ტვირთი და მიუშვით საძოვარზე, ჩვენც შევისვენოთ, არ გვანყენს.

– პაპა დოროთი, ჩვენ ხომ ღამით აქ ვრჩებით. ცოტა კი არა მთელი დღე-ღამე უნდა დავისვენოთ, თორემ ბეთლემის გზა ძნელი გასავლელი ყოფილა თურმე.

– ჰო, შვილო, მართლაც ძნელად მისასვლელია და სანამ ამ გზას შევუდგებოდეთ. მართლაც კარგია მთის ჰაერზე დასვენებაც და კარგად გამოძინებაც.

– ნამდვილად ასეა საჭირო და სიფხიზლეც გვმართებს, აბა ხომ არ ვიცით რა დროს გამოგვიდგებიან კვალში ვერაგი ოსმალები. იქნებ

უფალმა გვიშველოს და უკან გაბრუნდნენ, თუ არა და საკუთარი სისხლით დავიცავთ ჩვენს მიერ დასაცველს. უკან დამხვევი არავინაა, ქართველი ნაქცეულიც ხმაღს მოიქნევს, მაგრამ უფალმა არ დავანახოს ნაქცეულ-დაჩოქილი. გავწყდებით და არ გავახარებთ მტერს.

– ჰო, პაპა დოროთი, ჩვენც ამოუდგებით მხარში ვაჟკაცებს და ოსმალთა თავებს ჩვენც დავაგორებთ – ბანი დაანია ტუხას ნათქვამს მარეხმა.

– ეჰ, შვილებო რა იოლი გგონიათ მომხდურთა ამოყლელთა. ისინი ხომ ვერაგობით არიან ცნობილები, არავის და არაფერს არ ერიდებიან და არ ინდობენ. ჩვენ ხომ ბოლო ვართ ამ მეხთატეხაში, ნუ გგონიათ რომ ისინი უცებ პირისპირ დაგვიდგებიან. იციან ჩვენი ვაჟკაცობის ამბავი და ჩუმად მოგვეპარებიან. გამოჩნდება ვიღაც წუნკალი და გზას მოასწავლის.

წამიერმა დუმილმა მოიცვა მოსაუბრეები. ზოგან ოხვრა ისმოდა, ზოგან მუქარა. ნახირი კი შეფენილიყო ჩვეულ საძოვარს და მადიანად შეეცქეოდა მათს ცვრიან ბალახს. ბოჩოლები და ხბოები დაკუნტრუშებდნენ მშობლებთან ახლოს.

– სოფელში ღორები რომ დავტოვეთ, მარტო ამის გამოც გამოგვიდგებიან ოსმალები კვალში – თქვა ხატია და შორს, მთებს გაუსწორა მზერა, – რას გაცოფდებიან ხალხის მაგიერ ღორები რომ დახვდებიან.

– შენ ეგა თქვი ხატია, გაცოფდებიან და ღორებსაც ამოგვინყვიტავენ. არ უნდა დაგვეტოვებინა, უნდა გამოგვერეკა, ცოდონი არიან.

– სად უნდა წამოგვეყვანა, მაგათი დევისის თავი ვისა აქვს. საქონელი სულ სხვაა. ზაფხულში ხორციც არ იჭმევა ღორისა. არც ოსმალები ამონყვეტავენ. ის მაინც ეცოდინებათ, მათს თვეში, გაგანია სიცხეში ამონყვეტილი ღორები რომ აქოთდებიან. თითსაც არ დააკარებენ სათოფეზე არ მიეკარებიან, დააფრთხობენ და ტყეში შემორეკავენ – თავისი აზრი გამოთქვა მათემაც.

– ნეტაი, თქვენ მაგის მეტი სადარდებელი არა გაქვთ? – წამოიძახა ჯვარისამ და მოსაუბრეებს მიუახლოვდა – რა ხანია ასე ერთად თავმოყრილი სოფლელები არ მინახავს, ცეკვა-თამაში ხომ არ გავაჩალოთ?

– ნეტაი შენ ჭკუაზე დამაყენა გოგო ახლა და მეტი არ მინდა – შენიშნა ბებია ხვარამზემ.

– ვხუმრობთ ბებო, ხუმრობის გარდა აბა რაღა დაგვრჩენია. სახლებს მოვცილდით და სოფელს, აბა გვეცეკვე-გვემღერება. ეჰ, როდის გვეღირსება მშვიდად სუნთქვა. დავბრუნდებით კი სოფელში ისევ? – კითხვის თვალები მიაჰყრო ბებია ხვარამზეს თამთამ.

პირჯვარი გადაინერა ბებიამ, სხვებმაც მიბაძეს.

– ღმერთმა გისმინოს შვილო, განა ჩვენ არ გვინდა სახლებში დაბრუნება? ამ ხნის ხალხს ტყეში ხეტიალის თავი გვაქვს განა? გვინდა ნამდვილად გვინდა მშვიდობაც და უკან დაბრუნებაც. მაგრამ გვეღირსება კი? – თქვა და ცრემლები მოინმინდა.

დუმილის ტალღამ ისევ გადაუარა სოფლელებს. დიდხანს ისხდნენ ხმაგაკმენდილი და თავჩაქინდრული.

ახალგაზრდები მამა ანტონს მიუახლოვდნენ, რომელსაც თავი ბიბლიაში ჩაერგო და ერთ თავს ჩუმად კითხულობდა.

– მამაო – მყუდროება დაურღვია ლაშამ და მამა ანტონს კითხვა შეაწყვეტინა – ხვალინდელ დღეს რაიმე განსაკუთრებული ელფერი უნდა მივცეთ თუ ისე უხმაუროდ ჩაივლის?

– რა ხდება შვილო, მე რომ არაფერი ვიცი?

მალე ხომ თამარობაა მამაო. მეორეც, ჩვენი ახალგაზრდები აქ, მთაში აპირებენ ჯვრისწერას. ეს მღვდელმთავართან შეთანხმებულია და უხუცესებმაც თანხმობა განაცხადეს.. ერთი ესაა, ახალგაზრდებთან არ გვითათბირია, ზოგს ძალას დავატანთ, იმიტომ რომ ძალიან აჯანჯლებენ და დროს წელავენ, არადა გულისნორი რომ ყველას ჰყავს ეს დასამალი არაა. ჰოდა, ყველაფერ ამისთვის ხომ რაღაც წინასწარი მომზადება საჭიროა?

– მაინც რა ქარმა დაგიბერათ, აქამდე სად იყავით, ან ეხლანდელი მონადინება რას მივანეროთ?

– მიზეზი და მიზანიც ერთია მამაო. ვინ იცის, ხვალი ან ზეგი გაგვითენდება განა?

– ჩვენ ყველაფერს წესისამებრ ჩავატარებთ, მაგრამ შემდეგ ბევრი რამ ისე არ იქნება, როგორც გგონიათ. ცერემონიალის ჩატარებისას შენობა კი არაა მთავარი, მონდომება და სურვილია საჭირო, მთვარი კი რწმენაა. უიმედო ადამიანს არაფერი ეშველება თორემ, თქვენ ვისაც არავითარი იმედი არა გაქვთ ხვალისა და მაინც იმედიანად ხართ, დიახაც გეკუთვნით პატივი შვილებო, აგისრულებთ რაც მოგიფიქრებიათ.

– გმადლობთ მამაო, ეს ერთი სანუხარიც გვექონდა და თუ გულს საგულეში დავაბრუნებთ, მოსვენებით დაგვეძინება, დროებით გავიხარებთ და ჭირს უდრტვინველად შევეგებებით, ათკეცი და ასკეცი ძალით მოვიქნევთ ხმაღს ძალმომრეობას ვანანებთ მომხვდურებს.

ანტონმა თავი ჩაჰკიდა, ბიბლია დახურა და ღანვებზე ცრემლი ჩამოუგორდა.

შორს ტურებმა შეკივლეს, სადღაც ახლოს ფოცხვერმა შეჰხავლა, ბუკიოტებმაც ბანი მისცეს ტურებს.

„ღმერთო ძლიერო, ამ დროს ტყიურების ხმა ჩემს ცხოვრებაში არ გამიგონია, ნუთუ გარდაუვალია სიკვდილი? – გაივლო გულში მამამზემ, პირჯვარი გადაინერა და ცეცხლს მუგუზალი მიუჩოჩა, ზურგით მიეფიცხა და შორეულ მთებს მიაბჯინა მზერა – საიდან შემოეხეტნენ ოსმალები ან მომრევი არა ჰყავთ, ხალხს რომ ახოცვინებენ? მთელი საქრისტიანო თითქოს დაყრუებულია, ერთი მუჭა სოფელი რომ შეგვატოვეს პირსისხლიან ვეშაპს და... ეჰ, ნუთუ აღარავის ვენაღვლებით? მოსრა და მოწყვიტა აჭარა მთელ საქრისტიანოს და ჩაყლაპავს უპირებს. თუ ვერასოდეს ვერ გამოიხსნეს აჭარა ოსმალთა კლანჭებიდან, იქნებ სულაც ოსმალეთს შერჩეს და თუკი წინააღმდეგობა არვინ გაუწია, ჯერ კავკასიონამდე მივა და შემდეგ ვინ იცის კიდევ ვის ჩაყლაპავს. ძლიერი მადის პატრონები არიან, არც ცოდვა იციან და არც მადლი. განა აღამიანთა ხოცვა მადლად ჩაეთვლებათ? ფუი, მაშინ ასეთ სამართალს. სხვებისა არ ვიცი და აჭარლები რომ მოსვენებით არ იქნებიან, ეს კი ნაღდად მჯერა. გამოჩნდება ვილაც ისეთი, კუდით ქვას ასროლინებს, დასუსტდება ბოლოს ოსმალეთიც, მაგრამ სანამ დასუსტდებოდეს, ბევრს მოინელებს. ეეჰ, ბედი თორემ, რალა მაინცდამაინც ჩვენ მოგვადგა და გვანადგურებს, განა დასავლეთისაკენ უფრო იოლი არ იქნებოდა გალაშქრება? უფალო მაპატიე, ვცოდავ უკვე – დასავლეთიც შენი კალთის ქვეშა და აღმოსავლეთიც, ჩრდილოეთიცა და სამხრეთიც... მოგვხედე უფალო სისხლისღვრას აგვარიდე, განა შენი გაჩენილები არა ვართ ყველა? თუ ჯოჯოხეთს ერთი წვეთი სისხლი აკლია და ის წვეთიც ჩვენა ვართ? მოგვხედე უფალო, ცოდონი არიან უწვერულვაშო და ნორჩი ქალ-ვაჟები, ან ბავშვებს რას ერჩი უფალო? – მწარედ ჩაითქვა სულში და პირჯვარი გადაინერა.

ანტონის ფიქრებში და აჯაში, სხვათა ფაციფუცში უკვე ჩამობნელდა კიდევ. მთაში ადრე ლამდებაო. იტყვიან და მართლაც თვალსა და ხელს შუა გაიპარა დღე,

სახელდახელო ლამის გასათევი მოანყვეს, ზოგიც მზად ჰქონდათ სოფლელებს, როდესაც საიალალოდ ადიოდნენ მაშინ აიშენეს პატარა ქოხები და ნალიები, ამიტომაც ნახევარ სოფელს საზრუნავი არ ჰქონდა ლამისგასათევისა.

ასაკოვანი სოფლელები ორთხბოძალა ნალიებში და ქოხებში მოათავსეს, ახალგაზრდებმა კი შორიდან ვერშესამჩნევ ადგილას, ნატბევის მინდორზე ხმელი ფიჩხები და კუნძები შეაგროვეს, კოცონი დაანთეს და შემოუსხდნენ.

იარაღასხმული ვაჟკაცები მებრძოლი სულისკვეთებით შემართულნი ჯგუფ-ჯგუფად განლაგდნენ იქ, საიდანაც შესაძლო იქნებოდა შემოხეტებულები მომხვედური.

პაპა ლაზარეს და მახარეს სახლეულნი ერთად შეყრილიყვნენ კოცონთან. მელიტონისა და ელიზბარის ოჯახებიც შეერთებოდნენ.

სოფელს, გასათხოვრად გამზადებულ გოგონებს კი ცალკე, კოცონთან მოეყარათ თავი და ოხუნჯობდნენ.

– ასეთი ცხელი ამინდები თუ დაიჭირა, შემოდგომამდე, გინდაც დაზამთრებამდე შეიძლება მთაში დარჩენა, მერე კი შეიძლება სოფელში დაბრუნება – საუბარს მსვლელობა მისცა თამთამ და დაძმებს გადახედა.

თამთას ანიკომ და ჩიტომაც აუბეს მხარი. ახალგაზრდებში სანაძლეოც გაიმართა სოფელში დაბრუნების შესახებ.

აქამდე ჩუმად მჯდარი ჯვარისა წამოდგა და შეკრებილებს თვალი მოავლო.

– ეკატერინეს ვერ ვხედავ რატომღაც. ის რომ აქ ყოფილიყო ლამაზ პასუხს გაგვცემდა, მაგრამ არაუშავს, მეც ვვარგვივარ ამისათვის. ერთი რამ უნდა გვახსოვდეს, დღედაღამ უნდა ვილოცოთ და ვევედროთ უფალს, საღსალამათი დაგვტოვოს და დაგვაბრუნოს ჩვენს საბუდარში. ყველაფერი უფალზეა დამოკიდებული. მე ღრმად მნამს რომ უფალი ჩვენს მხარს დადგება...

– მოსანვევი ხომ არ გაგვეგზავნა ჰა? – გაიხუმრა უფლისამ. თუ ასეა, უფლისა მე ვარ და დამაბარეთ, გადაცემ თქვენს გულისნადებს. ეჰ,

გოგონებო, უფალი არავის მხარეს არ იჭერს, უბრალოდ თავის საბრძანებელს ხანდახან გულისყურით არ ეკიდება და ამის ბრალია ალბათ, თორემ დედამინაზე ყველა დაეტევა, რა საჭიროა ამდენი ომი და დავიდარაბა. ნუთუ აქამდე ვერ გააძლო თავისი გაჩენილი ოსმალები, ან რა ისეთი ტერიტორიაა აჭარა, რომ გვებრძვიან და გვანოკებენ, ნუთუ სამართალმა არ უნდა დაიჭიროს ერთხელ მანაც ჩვენი მხარე.

– ქვეყნიერება როცა დააარსა უფალმა, ყველა სულიერს თავისი სარჩო მიუჩინა, მაგრამ როდესაც ადამ მოციქულს აბელი და კაენი გაუჩნდა, სწორედ იქედანაა მოყოლებული ქვეყნიერებაზე ერთმანეთის მტრობა, ანიოკება, ომები, განადგურება, დაპყრობა – დამონება და ბევრი უკეთურობა.

– აბელი კაენმა რომ მოაკვლევინა, მის შემდეგ შეიქმნა ძიძგილაობა და ომი ორ მოპირდაპირე მხარეს შორის. რა გგონიათ, მოთავდება ქვეყნიერებაზე კინკლავი და ომები? არა. ამას მესამე წარღვნა უნდა. ქვეყანაზე ხელმეორედ თუ სიცოცხლე წარმოიშვება. ალბათ მესამე წარღვნის შემდეგ, ანუ ნოეს წარმოშობილ ხალხისგან გაკვეთილი ექნებათ მიღებული ახალ ერაში და შეცდომებს აღარასოდეს გაიმეორებენ – დაასკვნა შემოპარულმა ლაშამ და ქვაზე ჩამოჯდა.

– ამდენი ფილოსოფია სად შეისწავლე ძამიკო? – იკითხა უფლისამ და ძმას მოეხვია.

– დღედამოსწრება აღმასხან ბიძიასთან ვარ და მის მეტი აბა ვინ ჩამადგმევიანებდა სიკეთეში ფეხს. ბიბლია ხომ თითქმის დამაზეპირებინეს სულიერმა მამებმა. ადამიანს თუ თავში რამე გექნება, უნდა გაანალიზო რაც იქ წერია. ყველაფერი კი რეალობაა – მომხდარა და მოხდება. ჩვენ კი ბევრი რამ ზღაპარი გგონია და არც ზღაპრებია კიდევ არარეალური. ყველა მათგანი ცხოვრებაში მომხდარა, მაგრამ ყამთაღმწერლებსა თუ მწერლებს შელამაზებული აქვთ და სწორედ ამ შელამაზებულით გვიმსუბუქებენ იმ ტკივილს, რაც ზღაპრების ნაკითხვისას გვამძიმებს.

– ეეჰ, გავა დრო და ჩვენზეც დაინეროს იქნებ რაიმე, მაგრამ მავანნი ზღაპრად მონათლავენ ნანერს და ამბავს. ასეა და...

ერთი ფაცხიდან ქალის შეკვივლების ხმა მოისმა.

ახალგაზრდებმა ყური ცქვიტეს, წამოცვივდნენ და ხმის მიმართულებით გაეშურნენ. ქალები ვიშვიშებდნენ ქოხთან.

- რა მოხდა ფაცია დეიდა თუ იცით - იკითხა მზისადარმა.
- მამამზე-ბატონი ქადაგად დაეცა მგონია. მასთან მყოფი ქალ-ბატონი სარა მოულოდნელად შეშინებულა და შეიკვილა ალბათ, სხვა არაფერია შემოგველეთ.
- ეჰ, მაგან აქ არ დახუჭოს თვალები. თქვა ხატია - კი გავაპატიოსნებთ, მაგრამ ცოდოა, რაც არ უნდა იყოს წინასწარმეტყველია და ბრძენი ადამიანი, ან განა ვინმე გვეთმობა სასიკვდილოდ?
- ფუე ეშმაკს, რავა სიკვდილზე და უბედურებაზე ლაპარაკობთ სულ, თავშესაქცევი გამოგელიათ თუ რა არის? - ჩაიბურტყუნა თამარმა და ისევ კოცონს შემოუსხდნენ - სიკვდილს პატიჟი არ სჭირდება, ისედაც მოვა და სანამ არ მოსულა, მასზე ნურც ვფიქრობთ.
- რამდენი გასათხოვარი ვართ თუ იცით? ნმოიძახა უცებ ანიკომ და გაიცინა - რომელი მიპასუხებთ?
- ოცდათხუთმეტზე მეტი. რატომ იკითხე ანი?
- რატომ და... ბიჭები გაცილებით მეტნი არიან და რატომღაც ასე გოგოებით მდიდარ სოფელში ბიჭებს თავისი გულისწორი ვერ უპოვიათ, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში შორენას და ზოგიერთებს, მაგათ თავიანთ რჩეულებზე მზე და მთვარე ამოსდით და...
- შენ რა პილპილნაჭამივით ლაპარაკობ, არავის შეყვარებიხარ? ეშმაკობ. ჯანგულის რომ ანამებ ეს ყველამ ვიცით. სანამ დროა ჯვარი დაინერე თორემ, მერე გვიანი იქნება - მათრახივით გადაკრა რუსუდანმა.
- ჯვრისწერა იქნება გოგონებო, მაგრამ დიდ ბოდის მოგიხდით და უნდა აგიხსნათ ამ ჯვრისწერის საბაბიც და მიზანიც, თუ მაინცდამაინც განწირულები ვართ და უნდა ვიომოთ და ისიც ღმერთმა იცის ვინ დარჩება ცოცხალი და ვინ არა, ამ ჯვრისწერის საბაბი ასეთია: ვინაიდან მშვიდობიანობის დროს ვიზარმაცეთ და უფლისმიერ ამ ვალს თავი ვერ მოვაბით, უხუცესებისა და სასულიერო პირების შეთანხმების ნიადაგზე დაეწყვილებინათ ყველა, ვინც სურვილს გამოთქვამს. სხვებს კი, მცირეოდენი მინიშნებით მცირე ძალდატანებითაც მოენახათ მენყვილე და კენტად რომ არავინ დარჩეს, ჯვრისწერა მოახდინონ. ეს გახიზვნამდეც იყო გეგმაში, მაგრამ რადგანაც არ მოხერხდა, ეხლა აპირებენ გეგმის დასრულებას. მიზანი კი ასეთია, უნდა ავისხათ გოგონებმაც იარაღი, შევიმოსოთ ვაჟურად და ყველა, ჯვარდანიერილი თავისი ქმრის გვერდით იდგეს, იბრძოლოს და თავიც გასწიროს

თუ ეს გარდაუვალია. უფალი სასუფეველში ჯვარდაუნერელ ხალხს არ ლებულობს, მით უმეტეს ცოლ-ქმარს, ხოლო დასკვნა ასეთია – არც ერთი ჯვარდანერილი მსუბუქი მოფერების გარდა არ შესცოდავს ვიდრე გახიზნულები გვევია. თუ სიკვდილი გვინერია, მინაში უბინოები უნდა ჩავიდეთ – ასეთია სამღვდელოებისა და უზუცესთა ნება – დაასრულა ქეთევანმა, დაჯდა და თვალეხი კოცონს მიაშტერა.

წამით დუმილი ჩამოვარდა, მაგრამ აქა-იქ მაინც ჩურჩულმა იმძლავრა და...

– მართებულად უფიქრიათ ღმერთმანი – წამოიძახა ასმათმა და გოგონებს გადახედა. – ახლა ხუტუნობის დრო არაა, მაგრამ თუ მართლა ველირსეთ ჯვრისწერას, წამღვილად საზეიმო ჩანაფიქრია, თუ არადა ჩვენ მაინც უნდა დავდგეთ მამაკაცების გვერდით და თუ ომი გვინევს, უნდა ვიომოთ, გავწყდეთ და არ დავნებდეთ ვერაგებს. თუ შეგვაძრინიეს და იგუმანეს, რომ ქალები ვართ აუცილებლად წაგვეპოტინებოან, წაგვბილწავენ და სამაგიეროს ჩვენზე ძალდატანებით აისრულებენ.

– გავწყდებით და არ დავნებდებით – წამოიძახეს ერთხმად.

– ისე ვიბრძოლებთ, მომხვედურიც გავაკვირვოთ, დანდობა არ იქნება. სანამ მოძალადე მოიქნევდეს, უნდა დაასწრო და მოუქნიო, ხომ იცი რომ მაინც გკლავს. ვინც მოასწრებს ხმლის მოქნევას, ის დარჩება ცოცხალი – დაამატა ელისაბედმა.

– ერთი ამ ტყუპისცალს ვერ უყურებთ, როგორ ბრძნულად მსჯელობს – გაიკვირვა გაიანემ.

– ბრძნულად და სამართლიანადაც – წინ წამოდგა ჩიტო. ბრძოლის ველიდან გაქცევა ან ურჯულოზე თავის ჩაბარება არ ეგების, უნდა ვიბრძოლოთ, ან გავწყდეთ, ან გავიმარჯვოთ.

– ორიდან ერთი აუცილებლად იქნება, მაგრამ გამარჯვებისა უფრო მეექვება – ჩაერია საუბარში დედისიმედი.

– დედისიმედი იმიტომ გქვია, რომ არათუ დედას, არამედ მთელ სოფელს არ უნდა გაუცრუო იმედი – მიესიყვარულა მამისთვალა.

– არც შენ გაკისრია ჩემზე ნაკლები მისია. მამისთვალე კი არა, სოფლის თვალი იყავი აქამდე და ალბათ ასეთად დარჩები – პატივი დასდო მამისთვალას და ლამაზი სიტყვებით მიეფერა.

– რა, მაინცდამაინც უნდა დავილუპოთ? არ შეიძლება რომ შორს გადავიხვეწოთ და ცხოვრება გავაგრძელოთ? – იკითხა მზისადარმა

და აქამდე მდუმარედ მჯდომმა ადგილი მოინაცვლა – დიდია საქართველო, ყველას შეგვიფარებს.

– ასეც შეიძლება, მაგრამ არ გვემეტება სოფელი მისატოვებლად. ტყეში გახიზვნა სოფლისათვის ვერაფერი იმედია. თუ თავგანწირვაა, სოფელში უნდა დავრჩენილიყავით, რაღად მოვრბოდით ტყეში, განა სოფელში ვერ ვიომებდით – თქვა შორენამ და ცეცხლს მონყვიტა მზერა – მიპასუხეთ გოგონებო.

– თქვენ ომი და ბრძოლა ომობანას თამაში ხომ არ გგონიათ, რომ გაიძახით დავრჩენილიყავითო, გვეომაო, გავწყდებითო და სხვა ამგვარი, თუ მაგრები ვართ და არ გვეშინია, მალე გამოჩნდება.

– იცით რა? – წინ წამოდგა რუსუდანი – სოფელში რომ დავრჩენილიყავით, ხელს ვერ გავანძრევდით ვერავინ, ყველას დაგვიმორჩილებდნენ და როგორ გგონიათ, უბინოებს დაგვტოვებდნენ? ნურას უკაცრავად და მშობლების წინ, რომ წამუხი არ აეხადათ ჩვენთვის სწორედ ამიტომაც ვარჩიეთ ტყეში წასვლა. აქ კი, თუ ვინიცოცხა ფეხდაფეხ გამოგვიდგებიან, თავმოებზრებულები ქალების ძებნას კი არ დაიწყებენ, ეცდებიან ანგარიშსწორებას და თავიდათავიც ესაა. თუ შეგვებრძოლებიან, უკან დამხევს დავასხი თავსლაფი. ვინ არის ჩვენს შორის ჯაბანი გოგონებო? – მგონი არავინ.

– თუ ერთი გავა ხმლით ხელში ყველა მის გვერდით ვიქნებით, უკან არავინ დაიხვეს, თუ რა თქმა უნდა ვაჟკაცებმა გვერდით ამოგვიყენეს-თქვა აქამდე სიტყვის უთქმელმა ირმისამ და დაძმას გადახედა.

– ჩვენ და ვაჟკაცებსაც არჩევანის დრო არ გვაქვს, წინ წყალი უკან მენყერი. ამ მდგომარეობაში ვართ სოფელში დარჩენით თუ შავი დღე დაგვეყრებოდა, აქ ამოსულები თუ ბრძოლის ველზე აღმოჩნდებით, უკეთესი რად იქნება ვითომ ჩვენი მდგომარეობა. ერთი ყველასათვის და ყველა ერთისათვის, ეს იქნება ჩვენი დევიზი – დაამატა ელისომ და მთის ჰაერი ხარბად ჩაისუნთქა.

კახაბერი, ვაჩე და არმაზი მიადგნენ მოსაუბრეებს.

– რა ამბავია გოგოებო, ძალიან გაცხარებული ბჭობთ რაღაც.

– კახაბერ ბიძია, ჩვენი გადანყვეტილება ურყევია. რახან მთაში ამოვედით, ჩვენი ხვედრი ყველასათვის ერთნაირია. დიდი ომი გვე-

ლის თუ პატარა, ბრძოლა ბრძოლაა. ხომ არ აჯობებდა ხატზე დაგვეფიცა, რომ ერთი ყველასათვის და ყველა ერთისათვის ვიქნებით? – შეეკითხნენ კახაბერს სოფიო და ქეთევანი – თქვენ რას იტყვით ბიჭებო? – მოუბრუნდნენ კახაბერის ძმებს.

– ხატზე დაფიცება არაა სავალდებულო. რადგანაც მთაში ამოვედით, მიზანი ერთია, ჩვენი გადანყვეტილება და სიტყვა არ შეიცვლება. არა მგონია ჩვენს შორის ისეთი გვერიოს ვისაც დღევანდელ მდგომარეობაზე გული არ შესტკივა. ასეა თუ ისე, ხატზე დაფიცება არა და ბრძოლად გასვლამდე დალოცვა აუცილებლად დაგვჭირდება, რასაც უმნიშვნელოდ და აუცილებლად შეასრულებს სამღვდელოების პატივცემული კრებული. ბრძოლად გასვლამდე ხატზე ამბორი კი აუცილებელია. ასე იყო ყოველთვის და ასე იქნება ახლაც – თქვა გულდაჯერებით კახაბერმა და გზა განაგრძო.

ბადრი მთვარე დაჰყურებდა მთის ღამისეულ სტუმრებს. აქა-იქ ოხუნჯობა ისმოდა, ზოგან მოზომილი სიცილიც.

მხიარულობდნენ მოზარდები...

... დილით ცარგვალზე ბრდღვიალა მზე ამოგორდა. ახალგაზრდებს ჩამოუარა შიომ და სათითაოდ გამოაფხიზლა.

ღამენათევებს ჯერაც ისევ მცხუნვარე ნაკოცონარ-ნაკვერცხლები ის ირგვლივ ძველმანებზე მიგორებულებს ტკბილი ძილით ეძინათ.

ზანტად მოიფშვნიტეს თვალები და ზმორებით წამოდგნენ.

ღამის გუშაგები ის-ის იყო გროვდებოდნენ ნაკოცონარ-ნაოხუნჯარ-ნამხიარულევ თანასოფლელებთან. ღამეს საგრძობლად გაეგრილებინა ღამენათევები და ცხელ ღადართან მოიყარეს თავი. სახელდახელოდ წაიხემსეს და დასაძინებლად მიწვნენ.

კარგად გამოძინებულმა ვაჟკაცებმა იარაღი შეაჟღარუნეს და ღამის ცვლა გადაიბარეს. თავიანთი ადგილები დაიკავეს.

მამალმა დილის დადგომა უკვე მერამდენედ აუწყა მთის ბინადრებს. სადღაც ძალღი უყეფდა ხეზე მსტუნავ კვერნას. კანტი-კუნტად საქონლის ზმუილიც ისმოდა. ღელის საამო ხმაურში ჩაძინებული მთა-იალალის მობინადრეებს შაშვ-ბელურების და ჩხიკვთა სტვენა-გადაძახილის სმენადამტკობელი ჟივჟივი გამოფხიზლებსაკენ უბიძგებდა.

პაპა დოროთის თავისი განუყრელი ყალიონი დაეტენა და ყავარჯნის დახმარებით მხრებზე დანოლილ ას ცამეტ წელს მიალასლასებდა.

ლამით არა სძინებია, ხან ქადაგად მივარდნილ მამამზეს დახედავდა, ხან ახალგაზრდებს გაეხუმრებოდა და გაახალისებდა, ხან სად და ხან სად შეიჭვრიტებოდა, ყველას საუბარს ისმენდა და აანალიზებდა. ერთი რამ კი შენიშნა – სოფელში მიბრუნების პირი არავის უჩანდა.

გული ჩასწყდა მოხუცს.

– „ამასაც მოვესწარი, უფალმა მამაპაპისეული თბილი კერიებიდან აგვყარა და ნადირივით ტყე-ტყე გვანანნალებს. განა ეს სამართალია? ბატონები არასოდეს გვყოლია და ვერასოდეს ვერც შევეგუებით. არა, ძალიან ძნელია, კისერზე რომ ვილაც დაგაჯდეს და აღარ მოგშორდეს“. ვერც გაამტყუნებ ახალგაზრდებს. ლაღად გაიზარდნენ და ლალი ცხოვრება სურთ, მაგრამ ვაი, რომ მათ ოცნებას ასრულება აღარ უნერია – გაიფიქრა, ყალიონი მაგრად მოქაჩა და შორს ღარათის მთებს გაუსწორა მზერა – აი, იმ მთების გადაღმიდან შემოეხეტნენ და... არ ვიცი როდის გათავდება მათი ბარბაროსობა, ნუთუ სამუდამოდ უნდა დაგვთრგუნონ? იმიერი საქართველოს დიდი ნაწილი დააქუცმაცეს, ხალხი ოსმალების სიღრმეში დაფანტეს და თვითონ შეესივნენ და ჩაეთესლენ სოფლებში. ტაო-კლარჯეთი, სამცხე-საათაბაგო, ჭოროხ-ლაზეთის სამფლობელოები მათ ხელშია, აჭარაც... სად გადაიკარგა უფალო შენი სამართალი, რისთვის ასეთი ძალმომრეობა, აღარ უნდა მოგვხედო?“ – ასეთი მწარე სანუხრით გულგაბერილი მიუახლოვდა ნატბევის თავში მოჩხრიალე წყაროს, ხელპირი დაიბანა და ცად ხელებაპყრობილმა უფალს ეს მერამდენედ შემწეობა და დაცვა შესთხოვა.

დიდხანს ლოცულობდა ხელებაყრობილი პაპა დოროთი, შემდეგ მუხლ-თავმინადდამხობილს შეესწრნენ სოფლელები. უხუცესებმა ასეთ უცხო ვითარებაში რომ მიაკვლიეს პაპა დოროთი, ძალიან გაიკვირვეს და როდის-როდის წამომდგარს წყნარად, მაგრამ შეკითხვიანი მზერით მიესალმნენ.

– მუხლებზე დაჩოქილი არასოდეს გვინახიხარ დოროთი, რა მოხდა ისეთი – მორიდებით შეეკითხა მეღიგონი და თანმხლებ მოხუცებს მოუხედა.

– მდგომარეობას ჩვენსას ლოცვით ვევედრებოდი უფალს, ეგებ დაგვიფაროს.

– უფალმა გისმინოს პაპა დოროთი, ამინ – დაილოცეს სხვებმა და პირფვარი გადაიწერეს.

– მალე თამარ მეფის სულის მოსახსენიებელი დღე გათენდება პაპა დოროთი, ეგებ მისმა სულმა სულზე მოგვისწროს და როგორც სიცოცხლეში კუდით ქვას ასროლინებდა ოსმალებს, იქნებ ჩვენც დაგვიფაროს – აღმასხანმა თუმცა უიმედოდ, მაგრამ რალაც მაინც თქვა.

– ეე, შვილო, მკვდარი სულების იმედი ვისლა აქვს, როცა სალსალამათი, ცოცხალი სამყარო ვერაფერს გვშეველის. რა გაეწყობა, მაინც უნდა მოვიხსენიოთ, ვინაიდან ჩვენი ვალია, ღირს თამარ მეფის მუდამუამ მოხსენიება, იგი ამას ყველა დროში იმსახურებს.

ნატბევის განაპირას, მეჩხერტყიან მინდორზე ოცდაათამდე უხუცესმა მოიყარა თავი. რამდენიმე ხანში ქალებიც შეემატნენ საუზმით ხელში. მალე ანაფროსნებიც შეერივნენ მეზობლებს.

მინდორზე ფეხი მოირთხა ყველამ და სახელდახელოდ წაისაუზმეს, დილის სუფთა ჰაერი და ცივი წყალი მადას უფროდაუფრო აღვიძებდა.

მამა გრიგოლი და მღვდელმთავარი გაბრიელი წამოდგნენ, სახარების წიგნი გადაშალეს და თამარ მეფის სულისმოსახსენიებელი ლოცვები წაიკითხეს.

ფეხზე წამოდგა ყველა თამარის ხსენებაზე და ლოცვები ისე მოისმინეს. მინდორი ახალგაზრდებითაც შეივსო, გარდა მზირებისა ყველამ მოიყარა თავი. ლიტანიის შემდეგ ყველამ სათითაო ლოცვა წარმოსთქვა, სამგზის პირფვარი გადაიწერეს და...

– ამინ – დაამთავრა მღვდელმთავარმა.

– აამინ – დაიგუგუნა ხალხმა. ტყემაც სასიამოვნო ბანი მისცა საპატიო კრებულს.

– მამაო გაბრიელ. ჩვენ გუშინ ახალგაზრდებს ჯვრისწერას შევპირდით, რა ვქნათ, თამარობას მივაყოლოთ თუ... აღარ დაამთავრა ფარნაოზმა და შეკრებილებს გადახედა, თუ უკეთეს წინადადებას შემოგვთავაზებთ, მზად ვართ.

– ამისთანა ამბის დღეს ჩატარება ზედმეტობა არ იქნება, მაგრამ მოდით ახალგაზრდებს მივცეთ არჩევანის უფლება, ეგებ თვითონ გამოთქვან სურვილი, ყველამ თავისი მენწყილე გამოიხატოს და რამ-

დენიმე დღეში, ბეთლემის სალოცავის ახლოს, უფრო ზუსტად შვიდ მაისზე ჩავატარეთ და თუ ამ დღეს წამოწვიმა, პირველი წვიმა იქნება და ამას ხომ არაფერი სჯობს. შვიდი მაისის წვიმაზე ქართველებს სიმღერაც კი აქვთ შექმნილი, თუ შეგვიძლია, შემდეგ სიმღერაც შემოვდახოთ. სამხიარულო აღარაფერი შეგვრჩენია, მაგრამ თუ ჯვრისწერას ვაპირებთ, მუნჯურად ჩატარება არ ივარგებს ამ ცერემონიისა, პატარა სამხიარულო ელფერი კი შეიძლება რომ მივცეთ, მით უმეტეს რომ...

– ჰო, რაო, ბატონო გაბრიელ, ბოლო წუთებს ვითვლით არა?

– იქნებ ასეც იყოს, იქნებ პირიქითაც.

– ფიქრისა და განსჯის დრო სრულიად აღარ გვრჩება მამაო, თქვენი აზრი უფრო საღია და ასედაც სჯობს – წამოიძახა უხუცესთა რიგში შემომძვრალმა არმაზმა.

– რახან ეგრეა, ახალგაზრდებმა დაგვტოვეთ, ცოტა სალაპარაკო გვაქვს, საჭირბოროტო საკითხია.

– ჩვენი საქმიანობა, რამ გაყო მამაო, წუთუ არ შეიძლება ჩვენც ვიცოდეთ? – ნინ წამოდგა ეკატერინე – ახლა მამაო ყველას აზრია მისაღები და გასათვალისწინებელი.

– კი, შვილო, თქვენგან დაფარულს არაფერს არ ვაკეთებთ, მაგრამ ამჟამად გვაცალეთ და სადილობის ხანს მოგახსენებთ ყველას ყველაფერს. არის საკითხები, რომლებიც ახალგაზრდების ჩაურევლად უნდა გადავწყვიტოთ.

– როგორც გვიბრძანებ მამაო, ისე მოვიქცევით.

– ასე ჭკვიანები აქამდე რომ ყოფილიყავით, ეხლა საკუთარი ოჯახების პატრონები იქნებოდით, მაგრამ გვიანი არც ეხლათ.

– ერთი თქვენ არ გაქვთ ამ წუთას ოჯახები? რა ბედენაა, გინდ ტყეში ვყოფილვართ გახიზნული და გინდ ოჯახი არ გვექონია. მშვიდობიანად და მოსვენებით რომ ვყოფილიყავით, მაშინ კიდევ რალაც ითქმებოდა – დანაწევრებით თქვა ვაჩემ, შეტრიალდა და წავიდა.

ახალგაზრდები მინდვრიდან გაიკრიფნენ. ტყის პირას მხოლოდ მოხუცები და სამღვდელოება შემორჩა.

– ჩემო კეთილებო, ჩემო მეზობლებო და მეგობრებო – დაიწყო პაპა მახარემ და გამჭრიახი თვალებით შორეთი დაზვერა – ზოგიერთები აქაურობას უნდა გაერიდოს, მხედველობაში მყავს ახალ-

გაზრდები, ქალები უკლებლივ და... ერთი სიტყვით, ჩვენ უხუცესები სოფელში ვბრუნდებით. მიწები დასამუშავებელი რჩება, ჯერ კიდევ შეიძლება დავამუშავოთ და საშემოდგომოდ რაიმე მოვიწიოთ. ტყეში გახიზნულთაც ხომ სანოვაგე სჭირდება, დროდადრო ჩამოვლენ და წაიღებენ, ესეც არ იყოს, რა დღეს მოვკვდებით, რა ხვალე, თუ გარდაუვალია მწვალელებების ხელით სიკვდილი, ბარემ სოფელში მოხდეს მოსახდენი. მე იმის იმედი მაქვს, რომ მიხრწნილ ბერიკაცებს არც რჯულის შეცვლას დაგვაძალებენ და არც ხელს გვახლებენ იქნებ, ყოველშემთხვევაში პირველ დღეს არაფერს გვიზამენ, იმიტომ, რომ ისინი ქონებას იქნებიან დახარბებული, ასე რომ ცოცხალ ხალხზე დროებით იქნებ ძალა არ გამოიყენონ.

– მე ვეთანხმები ხალხო. ას ცამეტ წელიწადს სოფელში ვათრიე წელი. ჯობია მამა-პაპის გვერდით დავიმარხო. მოხდეს რაც მოსახდენია, მე ვეთანხმები მახარეს. მგონი ასე სჯობს.

მამამზე მოისაკლისეს უხუცესებმა

– წუხელ დაიძინა, ალბათ ქადაგად დაეცა და არ ვიცით როდის გაიღვიძებს – უპასუხეს ქალებმა.

– ალბათ ქარიშხლის წინ სინამდვილეს გვეტყვის.

– ღმერთო არ გაიგონო და... ბოლო მივარდნა ხომ არაა ბერიკაცისა? – თავის მხრივ დაამატა ელიზბარმა და ყალიონი მოქაჩა.

– გადანყვეტილება მტკიცეა და ბევრი ლაი-ლაი აღარ ჭირდება. ახალგაზრდები იქნებ წინააღმდეგი წავიდნენ, მაგრამ ჩვენ მაინც აღარ გადავთქვამთ, ხოლო რაც შეეხება აქამდე ჩვენს ამომგზავრებას, ძალა მოვსინჯეთ, სუფთა ჰაერით გავივსეთ ფილტვები და ჩვენი საცხოვრებლები და აგარაკი ერთხელ კიდევ მოვინახულეთ. ვინ იცის ხვალე გნახავთ კი? – დაამატა პაპა მახარემ.

– ჩვენც ეგ გადანყვეტილება მივიღეთ. სადაც თქვენ, ჩვენც იქა – თქვა ხვარამზემ და ჯერ დებს გადახედა, შემდეგ დანარჩენ ქალებს – მე მგონია თანახმა ხართ ქალებო არა?

– თანხმობა გამოგვიცხადებია. ისე აქაც არ უნდა ამოვსულიყავით, მაგრამ ახალგაზრდებს ხათრი ველარ გავუტეხეთ, მთაში ვიზემოთო თამარობა. საზეიმო აღარაფერი გვაქვს, დილის ლიტანიაც საკმარისია, ხოლო რაც შეეხება ჯვრისწერას, ჩვენ ალბათ ველარ დავეწნებოთ. გულით კი მათთან ვიქნებით, ესაა და ეს – გამოთქვა აზრი ბებია სარამ.

– მაშ გადანყვეტილია, ვბრუნდებით სახლში, შემოტევას პირველებმა უნდა შევეგებოთ – ხმადაბლა, ბზარშეპარული იმედით თქვა პაპა ლაზარემ და ყალიონი გააღვივა – ჩვენი ნაბიჯი მცდარი არასოდეს ყოფილა არც ამჯერად გადაგვიდგამს. ახალგაზრდებს ამოცილება, რჩევა-დარიგება და დალოცვა ჭირდებათ. მამამშეს გაღვიძებას დაველოდებით და ალბათ მერე დავბრუნდებით.

გოგონები ბოსტნებში მიმოფანტულიყვნენ და სადიასახლისო საქმეებს აკეთებდნენ.

თამარობამდე ჯერ კიდევ ბევრი დრო იყო, მაგრამ სამზადისი ადრევე დაიჭირეს და ფაციფუცობდნენ, თუმცა მარტო ეს არ იყო მიზეზი, მთელ სოფელს ყოველდღიური საკვებისათვის გარჯა სჭირდებოდა, თან წამოღებული სანოვაგე დღითიდღე დაილეოდა და ამიტომაც ველებოდნენ თავს ბალ-ბოსტანს. თუკი დასცალდებოდათ თამარობის დღესასწაულის ჩატარება ღია ცის ქვეშ, ხასხასა მოლზე ეწადათ, მაგრამ კაცი ბჭობდა, ღმერთი იცინოდაო – ამათზე ითქმოდა, თუმცა, არც უფალს ელიმებოდა – ყველაფერი უგუნური ადამიანების ძალმომრეობაზე იყო დამყარებული.

უფალი კი საამათო გუნებაზე ნამდვილად არ იყო...

როცა სადილად დასხდნენ, მზე უკვე მთებს გადაღმა ჩასასვლელად ემზადებოდა, ისიც ემალებოდა სასიკვდილოდ განწირულებს, ალბათ რცხვენოდა კიდევ.

მადისალმძვრელი სურნელი ასდიოდა კერძებს, ღვინის სუნი კი დასათრობად უღიტინებდა ნესტოებს.

ერთი ადგილი უხუცესებისა და ანაფროსნებისათვის საგანგებოდ შეერჩიათ ახალგაზრდებს. თამარის შემონირული ხატიცა და თამარის ფრესკული გამოსახულებაც ერთად მოეთავსებინათ ყველასთვის თვალსაჩინოდ.

მამა გაბრიელი წამოდგა, ჯვარი ზეაღმართა და სადილის ლოცვა აღავლინა, ნაკურთხი ღვინით ყელი გაისველა და პურობის დანყება ანიშნა თანასოფლელთ.

ახალგაზრდები მაღიანად ილუკმებოდნენ, მხოლოდ ხანშიშესულებს არ ემხიარულებოდათ, ქვეცნობიერად გრძნობდნენ უბედურების მოახლოებას, ყოველი საათი რომ თანდათან აცილებდათ ახალგაზრდებს, სიყრმის შვილებსა და შვილიშვილებს.

ახალგაზრდებმა უღიმღამობა შენიშნეს და მოიკითხეს, პასუხს სანამ ვინმე გასცემდა, აღმასხანის გიორგი წამოდგა და სასმისი აიღო ხელში, ბოდიში მოიხადა, უხუცესებს წინ რომ უსწრებდა და დაიწყო.

– დღეს საზეიმო თარიღი არა გვაქვს და არც გვეცეკვ-გვეთამაშება, მაგრამ ვიდრე ცოცხალი ვართ დალრეჯილობა არ გვმართებს. ეს არავინ იცის, თამარობას, ჩვიდმეტ მაისს ვზეიმობთ თუ არა, მაგრამ დღეს რომ თამარის სულისა აღვავლინოთ ლოცვა, არაფერი შეუშლის ხელს. მაისის თვე მთლიანად თამარის სულისა იყოს, დაე, გვფარავდეს ერთიანი, ძლიერი საქართველოს მმართველის მეფეთმეფისა და დედოფალთდედოფალის ღვთითგანათებული სული, ნათელში ამყოფოს უკუნითი უკუნისამდე და არასოდეს დავიწყებოდეთ შთამომავლებს.

– ამინ – წარმოთქვა მამა გრიგოლმა და ხალხს ჯვრით ჯვრის გამოსახულება სამჯერ გადასახა.

საბა-მწიგნობარი წამოდგა და მორიგი სასმისი დაიჭირა ხელთ. თვალები აწყლიანებოდა და სახე შეფაკლოდა.

– ჩემო კეთილებო, მეზობლებო, სულიერო ძმებო და დებო, ჩვენ მომავალი თაობა აუცილებლად გაგვიხსენებს, განსჯიან ჩვენს ნაბიჯს და სწორედაც. მცდარი აზრი და ნაბიჯი იქნებ ათასწლეულებს გადასწვდებოდა, ამიტომაც სწორი არჩევანი გავაკეთეთ, ამიტომაც შევრჩებით ისტორიას, მე რა მინდა ვთქვა: – გვფარავდეს თამარ მეფის შარავანდედიანი სული. თუ ომი გველის, ახალგაზრდები ჩვენს ზურგზე გადავიტანთ. გავწყდებით და არ დავნებდებით. მოხუცი ხალხი კი უკან, სოფელში უნდა გავაბრუნოთ. როცა სოფელს დაცლილს ნახავენ, ხნიერებს სათვალავში არ ჩააგდებენ და ჩვენ გამოგვიდგებიან, ჩვენ კი ღირსეულ დახვედრას მოვუწყობთ, თუ დავილუპებით, დამტირებელი და დამმარხავი დიახაც გვჭირდება. ხნიერებმა უნდა იცოცხლონ. დაე, დაბრუნდნენ სოფელში და ცხოვრება თვალსაწყურად ისევ ყალიბში ჩააყენონ, ვინაიდან სულ თუ ცარიელი დახვდებათ სოფელი, ცეცხლს მისცემენ ყველაფერს, ამიტომ სჯობს თითო-ოროლა სულიერი ჭაჭანებდეს სოფლად, კერძოდ თბილი იყოს და ბუხრიდან კვამლი ამოდიოდეს. დანარჩენს ალბათ უფალი გვიკარნახებს.

წუთით დუმილმა დაისადგურა. საჭმელს ხმის ამოუღებლად იწინებოდნენ. ქალებს ცრემლები უცვივდებოდათ კერძში.

მამა გაბრიელი ისევ ზენამოდგა და მრევლს თვალები მოავლო. უსიცოცხლო იყო ეს მზერა, ძალიან ცივი.

– შვილნო ჩემნო, მამანო, ძმანო და დანო, ჩვენი სამღვდელოე-ბაც უკან ვბრუნდებით, თუ ოსმალებმა დაგვიმორჩილეს, ყოველდღე ზარით უნდა შევეხმიანოთ. თავი ზარი უნდა დავცეთ ამით მაინც ჩვენს მტარვალებს. ახალგაზრდებს კი გირჩევთ ერთხელ კიდევ, ვიდრე არ შემოგვესევიან, იფიქრეთ თავის გარიდებაზე. დიდია საქართველო, თავი ყველგან შეიფარება, არ ვიცი, მეტს ველარაფერს ვიტყვი, როგორც გული და ჭკუა გაგინევთ, ისე იმოქმედეთ.

– მამაო გაბრიელ, ჩვენი გადანყვეტილება ურყევია, თქვენი აზრიც მისაღებია. საგანძური აუცილებლად უნდა გადავმალოთ. რაც შეეხება ბრძოლას, დაე, ის მოხდეს, რაც ადამიანს თავისი დაბადების დავთარში უნერია. ვრჩებით ახალგაზრდები, სოფლად დარჩენილებიც ალბათ მალე შემოგვიერთდებიან და ერთიანი ძალით როგორმე გავუმკლავდებით შემოსულ ავაზაკებს. თუ ძალიან შეჭირვებული დავრჩებით, მაშინ შევეხიზნებით ჩვენს სათაყვანებელ სალოცავ ბეთლემს. სანოვაგე მგონი ერთ თვეს გვეყოფა. თუ უფალმა გვალირსა და დაგვიცვა. სოფლად ჩამოვალთ და შევივსებთ. აქაურიც გვეყოფა. სოფელი უპატრონოდ ნამდვილად არ შეიძლება. უპატრონო, მიტოვებულ ადამიანთა სამყოფელს ავი სული, სატანა ეპატრონება. ჯობს თქვენი უკან დაბრუნება, მოგვენატრებით, მაგრამ გინახულებთ, მოკლე ბილიკებით ვივლით – თქვა ფირანამ და ახალგაზრდებს გადახედა. ახალგაზრდებმა მოწონების ნიშნად ცერათითა მართული ხელები აღმართეს და თანხმობაც განაცხადეს.

ფირანას გულში სიხარულის ელდამ დაუარა, მაგრამ ის, რაც ახალგაზრდებს და სოფლელებს უთხრა, სანახევროდ ასრულებად მიიჩნია, დანარჩენი კი ოცნებად ჩათვალა და თავის ადგილას ჩაჯდა.

– ბეთლემში ბერები უნდა ინახულოთ აუცილებლად, საგანძურის გადანახვაში დაგეხმარებიან. სანოვაგე აუტანეთ, მაღლია. იქნებ თავისებური რჩევებითაც განუგეშონ. ბრძენი და გამობრძმედილები არიან ეფრემი და ბარძიმი, რომლებმაც სოფელშიც მოგვინახულეს და მალევე გაემგზავრნენ. მათი ნათქვამი სიტყვა და საქმენი განუზომელ-აუნონავია. თუ რამ გადანერილი აქვთ, თავადაც გადაინახონ, ვინ იცის რა მოხდება – დაამატა თავის მხრივ მამა გაბრიელმა და დაჯდა.

ნატბევის შემოსასვლელთან ახალგაზრდების ჟრიაშულმა დაარღვია მყუდროება.

– რა მოხდა, რა ამბავია? – იკითხა ბასილმა და თითო ახალგაზრდებისაკენ გაიშვირა. ყური ახალგაზრდებს მიაპყრეს. რამდენიმე წუთში ახალგაზრდებს ობოლა და ჭაბუკა გამოეყენენ და უხუცესებისაკენ გასწიეს.

– რა მოხდა ბიჭებო, რა ჟრიაშული გქონიათ? – იკითხა ელიზბარმა და ახალგაზრდები სუფრასთან მიიწვია.

– ისეთი არაფერი ელიზბარ ბიძია. ცუგა და ყურშა მოგვევლინენ მოულოდნელად და ერთმანეთს მიეუალერსეთ. ალბათ სხვა ძაღლებიც გამოგვეყვებიან უკან. ცარიელ სოფელში ძაღლებსაც აღარ უდგებათ გული. ის ხომ ადამიანის მეგობარია, ჰოდა, რაღა გააჩერებდათ, უკან გამოგვედევნენ.

– ჩვენ რომ უკან დავბრუნდებით, ალბათ ისინიც დაბრუნდებიან – თქვა პაპა მახარემ – სანყლები შიმშილმა კი არ შეაწუხათ, ადამიანის ხმის გაგონება მოენატრათ და ამად გამოგვიდგნენ უკან. ეჰ, რას იზამ, ზოგიერთებს რომ ძაღლის ჭკუა ჰქონდეთ?

– ვინ გყავთ მხედველობაში მახარე ბაბუა – იკითხა ჯიმშერმა და მოხუცს თვალებში შეაცქერდა.

– ოსმალები ბაბუა, ოსმალები.

– ეეჰ, მაგათ ძაღლის ჭკუა არა და, ცოფიანი ძაღლის თვისება და გუნება აქვთ, მაგრამ ოდესმე ალბათ მაგათაც მოეველებათ – დაამატა მელიტონმა.

სადილი გაუგრძელდათ. ვინ რა თქვა და ვინ რა. პაპუნა წამოდგა სასმისით ხელში.

– ამ სასმისით მეზობლებო ჩვენი ნაწილის სოფელში დაბრუნებას ვლოცავ. გამოტიალებულ-გავერანებული სოფლის გამო ალბათ უფლისგან ცოდვა მოგვეკითხება – თქვა და სასმისი გამოცალა – ასე ჩვენი მტერი დაგვეცალოს მეზობლებო.

– ამინ – წამოიძახეს ერთხმად.

შვილ ლაშას თანხლებით, ყავარჯენს დაყრდნობილი მამამზე უახლოვდებოდა სოფლელებს.

– მადლობა უფალს, რომ არ დაგვალალატე მამამზე-ბატონო. გაეხუმრა პაპა დოროთი – ამისთანა რამეები მთაში არ შეიძლება, რას გვეტყვი მაინც, რაიმე ხილვა გქონდათ?

– რაც არის არის, ცამეტი რიცხვი ცუდად ვნახე ხალხო, მგონი ეს დღე იქნება ჩვენთვის უბედურების მომტანი. არ უნდა ვამბობდე, მაგრამ ამით განა რაიმე შეიცვლება? აღარა აქვს არსებითი მნიშვნელობა, მთავარია თარსი რიცხვი დაგვებოდა, წელიც თარსია, ალბათ უფლისაგან განწირულები ვართ, მაგრამ გადაშენება მაინც არ გვინერია. რუსთაველისა არ იყოს „იგი წავა და სხვა მოვაო“. ჩვენ თუ აღარ ვიცოცხლებთ, ვილაც დაიმკვიდრებს ჩვენს ნაცხოვრებ ადგილებზე და ასე გაგრძელდება. მუდმივი ხომ არა ვართ, ასე ხდება დასაბამიდან.

– რას ვიზამთ მამამზე-ბატონო. თუ ცამეტი რიცხვია, იყოს ცამეტი, რიცხვს არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს და არც რაიმე დანაშაული მიუძღვის ჩვენს წინაშე. ყველა დღე უფლის გაჩენილია. რა დღეს, რა ხვალე. რაც დღე ჩვენ გველის, რა მნიშვნელობა აქვს რომელი რიცხვი იქნება. ჩვენ სულიერი სიძლიერე უნდა შევინარჩუნოთ მაინც – თქვა ელიზბარმა და ზენამოდგა – ჩემო ძვირფასებო, ვინც სოფლად ბრუნდება, ჯობია დღისით, მზისით ჩააღწიოთ. ჯობს ეხლავე გამგზავრება.

– რისთვის გვერეკებით მთიდან ელიზბარ-ბატონო, განა მამამზემ არა ბრძანა ცამეტიო? ვიყოთ ჩვენც ცოტა ხანს მთაში. თუ მართლა ცამეტია, რაც უფრო ახლოს ვიქნებით მაგ რიცხვთან, უფრო მეტს მივესიყვარულებით ერთურთს – დაამატა პაპა ლაზარემ – ბარემ ძვლებმაც იგრძნონ მთის სიგრილე, ძველებურად ჯანზე მოვალთ, სხვა თუ არაფერი. რამდენს მეტს ჩავისუნთქავთ მთის ჰაერს, იმდენს მეტს ვიცოცხლებთ.

– ეგ რომ მასეა ეს უეჭველია პაპავ, მაგრამ ხომ ვიცით, რამდენი ახალგაზრდა ვაჟკაცია სოფლად დარჩენილი, იმათაც ნუგეში და ჭკუის სწავლება სჭირდებათ, ვიდრე შემოგვეერთდებიან. მოქმედების გეგმა ხომ უნდა დავუსახოთ საბოლოოდ. კი, მართალია გადანყვიტეს, პირველი შეტაკება თავიანთ ბეჭებზე გადაიტანონ, მაგრამ ისე და ისე გამოხიზვნა სჯობს ჩემი აზრით. ერთად რომ ვიქნებით დიდ ზიანს მივაყენებთ მომხვდურებს.

– სოფლად დარჩენილებს ისეთი წინამძღოლი ჰყავთ, არაფერი შეეშლება. ასე რომ ცოტა ხანს მამყოფეთ მთაში. იქნებ ველარასოდეს ველირსოთ ამოსვლას.

– ჰო, პაპა ლაზარე. მართალი ბრძანდებით, იყავით რას გვიძლით. მზე გადაინვერა და უკანასკნელი სხივები აკრიფა, შორს თოვლიან მთებზე. მთაში კი ამ დროს უკვე ბნელოდა. ახალგაზრდებმა კვლავ ააბრიალეს კოცონი და შემოეხვივნენ. წინა ღამით დანყებულ საუბრის თემა არ შეცვლილა. აზრთა სხვადასხვაობაში დრო ჩუმად გაიპარა, რამდენიმე საათში სიჩუმემ დაისადგურა, მხოლოდ აქაიქ მამლები ყვირილი და ძაღლების ყეფა არღვევდა მყუდროებას. ახალგაზრდები კვლავ ფხიზლობდნენ და მორიგეობდნენ მთის შემოგარენში – არჩევანის დრო არ იყო, ყველას ერთი ფიქრი ასულდგმულებდა – დაეცვათ შეხიზნულები.

შაბათ დღეს სამღვდლოების რამდენიმე წევრი და უხუცესი სოფლელები დასაბრუნებლად გაემზადნენ. პირადი ბარგი ფუთებში გამოკრეს და აიშალნენ, რომ ამ დროს მთის ბოლოზე ადამიანი დალანდეს.

– ვინ უნდა იყოს? – იკითხა რამდენიმემ ერთად და ისევ მთის შემოსასვლელს, რომელსაც ნატბევისყელს ეძახიან სოფლელები, ხელმოჩრდილივით დააცქერდნენ – ჩვენი სოფლელი არ უნდა იყოს.

რამდენიმე წუთში სოფლელებს მათი გამოზრდილი ობოლი ბიჭი მათე მოადგა. გაიხარეს სოფლელებმა, რა ხანია აღარ ენახათ შეთვისებულ-გაშინაურებული ობოლი.

– რა ამბავი მოგვიტანე მათე, ხომ მშვიდობაა? – შეეკითხა მამამზე შვილობილს და მოეხვია.

– მამამზე-ბატონო, ამ დღეებში აპირებენ ოსმალები სოფელში შემოჭრას. გაუგიათ, რომ სოფელში ბევრ ღორს მოუყრია თავი და გამოუცხადებიათ, თუ არ ჩაგვბარდებიან, ადამიანებს ღორებსაც ზედ დავაკლავთო. ამიტომ ოთხშაბათი დღე აურჩევიათ – ოთხფეხი ოთხშაბათს უნდა დაიკლასო. ეს ამბავი გალმა სოფელში მცხოვრებმა, ქალბატონმა აიშემ გვამცნო და სასწრაფოდ აქეთ გამომაქცია, თან გულლით გეხვეწათ, თუ შეუძლიათ გაიხიზნონო.

– მდაა, ესე იგი ცამეტი რიცხვი ემთხვევა მეზობლებო ოთხშაბათს. ვაი და ვუი მომხვდურს. ვაი ჩვენ ხალხო – აღარ დააბოლავა მამამზემ და თავზე ხილაბანდი შემოიჭირა – წავიდეთ, დავბრუნდეთ სოფელში. ჩვენ იქ უფრო საჭირო ვართ, ეგებ ჩვენთან შეჩერდნენ და... ვინ იცის, ეგებ უკან წაეთრიონ, უფალი ჩვენთანაა.

– უფალი ჩვენთანაა, უფალი შეგვენიოს – ბანი დაანიეს სოფ-
ლელებმა.

დაბრუნდნენ სოფელში უხუცესები, ქალი, კაცი, სამღვდლოე-
ბის წარმომადგენლები და ხეიბრები. სალამოთი ბუხრებზე კვამლი
აადინეს. ძაღლების ყეფა-წკმუტუნმა სოფელი გააყრუა. ორფეხზე
დგებოდნენ და ისე ეფერებოდნენ მობრუნებულ პატრონებს. აკვამ-
ლებული ბუხრები მეზობელი სოფლიდანაც შეამჩნიეს. გაუხარდათ
მცხოვრებთა დაბრუნება, ყოველ ნაბიჯს უთვალთვალდნენ გულის-
კანკალით და გაფაციცებით.

– ეჰ, მეზობლებო, მყუდროება დაგვერღვა. ბოლო სიკვდილია,
მაგრამ კეთილი დასასრულიც ხომ კარგია – თქვა პაპა მახარემ და
ყალიონი გააბოლა – ნუთუ ველარ ვიხილავთ მთაში დარჩენილებს?
არ ჯობდა მათთან ვყოფილიყავით?

– კი პაპა-ბატონო, კარგი იყო მთაში ყოფნაც, მაგრამ შე-
მორთეულ ხალხს ხომ დახვედრა უნდა? – თქვა მამამზემ და განზე
გაიხედა.

– კაი დახვედრას მოვუწყობთ, მათმა მზემ.

– რავა შებრძოლებას ხომ არ აპირებ?

– შებრძოლება სისულელე იქნება, მაგრამ თუ ჩვენს ღირსებებს
ფეხქვეშ გათელავენ, მაშინ აუცილებელია და არც უკან დავიხვეთ,
ჯერჯერობით მკლავიც გვივარგა და არც ხმალ-ხანჯალი დაგვყან-
გებია.

– ბევრი-ბევრი, ორი-სამი ოსმალო მივანვინოთ, დანარჩენები
მშიერი მგლებივით მოგვესევინან და ფეხით გაგვთელავენ, ისე რომ
იარაღსაც არ იხმარენ. თუ ვინმე გადარჩა ან შეგნებულად დატოვეს
ცოცხალი, მეგ ზურობას მოსთხოვენ, არამც და არამც გზა არ უნდა
მიასწავლოს ვინმემ.

– მაგ ასპიტებმა ისეთი გაკვეთილი მიიღეს, მაგათ მეგ ზური უკვე
ეყოლებათ.

– შესაძლებელია მართლაც ეყოლებათ, მაგრამ თუ არ ჰყავთ, აქვე
ეცდებიან გამონახვას, თუმცა ჩვენში არავინ იქნება ასეთი, საძაგლო-
ბა ჩაიდინონ.

– ჰო, რა თქმა უნდა. მაგის იმედი ნამდვილად გვაქვს.

თავი VI

ოსმალეთის სულთან მურად მეორეს მსტოვრებმა ამბავი მიანვდინეს, დამორჩილებული აჭარის შუაგულში ერთი სოფელი ისლამს არ ლებულობსო. ის კი არა და, ღორებიც ერთიასად მოამრავლესო და აინუნშიც არ აგდებენ თანზიმათის კანონებს – გამუსლიმანებულ ხალხს ჩალადაც არ აფასებენო.

უდედმამოდ და უნათესავოდ გაიზარდა, მაგრამ ოსმალეთის ჯარში ერთობ პოპულარობამოპოვებულმა მურადმა სულთნის ტახტამდე მიაღწია და ბავშვობის ფერადი ოცნება სინამდვილედ ექცა – ღმერთმა ოსმალეთის წინამძღოლად აქცია. ოსმალეთი კი მისი მოვლინების დროს დედამინის რაღაც ნაწილს შიშის ზარს სცემდა.

სისასტიკითა და კაცთმოძულეობით ცნობილი ბინბაში ჰყავდათ ოსმალეთის ასკერში, რომელიც განთქმული იყო სიხარბითა და მწვალებლობით. მისთვის სულ ერთი იყო ხელქვეითთა აზრი და საქმიანობა, ყველაფერს თავის იატაკგანს უმორჩილებდა და მის მადას საზღვარი არ გააჩნდა.

სულთნის ხელქვეითმა, არზრუმის ფაშამ დაიბარა, უსისხლო და მტარვალი ქურუკ-ბეი და აჭარაში გალაშქრება შესთავაზა, თანაც სულთნის ფირმანი უბოძა ამ ლაშქრობის ნებართვაზე.

– სულთანმა ცოფები ჰყარა. ამ ამბის გაგების შემდეგ – უთხრა ფაშამ ბინბაშს – ჯარი რამდენიც საჭიროა იმდენი წაიყოლიოს და მინასთან გაასწოროს სოფელიო – ასე ბრძანა სულთანმა. ახლა ჯერი შენზეა და თუ დავალებას წარმატებით შეასრულებ, ჯერჯერობით ფაშობას მოგაკუთვნებენ, შემდეგ კი ალბათ სულთნის კარამდეც ამალღლები და ეს თუ ასე აგისრულდა, მეც არ დამივიწყო – ხალხნი ვართ, ერთმანეთს მხარში უნდა ამოვუდგეთ, რომ ოსმალეთი გავაძლიეროთ, ერთ მუშტად უნდა შევიკრათ.

– „იახში ეფენდიმ“ – თქვა ბინბაშმა, ფაშას გულმხურვალედ დაუკრა თავი და მისი საბრძანებლიდან უკან-უკან დაიხია და ისე გავიდა თავის მხლებლებთან.

ბინბაში ქურუკ-ბეი ჭოროხის ხეობაში არ დაბადებულა, თორემ ბავშვობა და შემდეგი ხანიც აქ გაატარა. მშობლები სადღაც ინე-

გოლთან ახლოს ჰყავდა, ხოლო დედით და ბებით ქოროხის აუზს ეკუთვნოდა.

დედულეთში იზრდებოდა – თეფექოში – დედის საამყოფელში. ვინაიდან ბიჭი არ ჰყავდათ, ქურუკი იშვილეს... და იზრდებოდა დედულეთში, გალალებული და თავისნათქვამა იყო. სიჯიუტემ კი სახელი გაუთქვა. ახალგაზრდებს, ვის წრეშიც იზრდებოდა, არაფერს შეარჩენდა. ზედმეტად ჯიუტის სახელი მიაკერეს, რომელიც სულ სხვაგვარად აღიქვეს, იქ სადაც საჭირო იყო.

ულვაშებშეღერებულს ასკერში წვევის ამბავიც მიუტანეს, უკან მოუხედავად გაჰყვა იანიჩარს, იქ სადაც ელოდნენ.

დიდრონულვაშა მეთაურს წარუდგინეს ახალწვეული, რამდენიმე ახალგაზრდა შეეკრიბათ მეზობელი სოფლებიდან. ყველა მათგანს იცნობდა ქურუკი და გაეხარდა კიდევ აქ რომ დახვდნენ.

- რა გქვია და რა გვარისა ხარ? – შეეკითხა უფროსი.
- ქურუკი მქვია, გვარად ბაირამოლლი ვარ უფროსო.
- ამოდენა აღნაგობის პატრონს ქურუკი ვინ შეგარქვა კაცო – ჩაიროხროხა ულვაშებიანმა.

– რა იცოდნენ ამხელა გავიზრდებოდი, თვარა დევს დამარქმევდნენ ალბათ – უპასუხა ქურუკმაც.

– ასკერში უნდა გაგიშვათ, ეს სახელმწიფოს სჭირდება. სულთნის სამსახური არავის დაეკარგება.

– მზად ვარ ვემსახურო სახელმწიფოს და სულთანს.

შეადგინეს დოკუმენტები, დაადგინეს სამსახურის ადგილი და ექვსი ახალგაზრდა ერთად გაუშვეს რეგულარულ არმიაში. ოსმალური კანონები მტკიცე იყო და ჯარში სამსახურზე თავის არიდებას, პირიქით რამენაირად წასვლას ამჯობინებდნენ, ამიტომაც სიხარულით მიიღეს ახალგაზრდებმა განვევის ვალდებულება.

ოსმალეთის შორეულ აღმოსავლეთში გადაისროლეს ის ნაწილი, რომელშიც ქურუკი და მისი ამხანაგები გაამწესეს.

დიდი ხნის მგზავრობის შემდეგ აღნიშნულ ადგილას მიაღწიეს, ტრიალ მინდორში, რამდენიმე შენობა და რამდენიმე ძირი ხე იდგა, ირგვლივ კი თოვლიანი მთები მოჩანდა...

ჯმუხი და გოროზი გამომეტყველების უფროსმა ჩაიბარა ასამდე ახალგაზრდა და თავიანთი ადგილი მიუჩინეს.

– ახლა დანექით და დაიძინეთ, დაღლილები ხართ, დილიდან კი წვრთნას დავიწყებთ, თორემ რამდენიმე დღეს რომ გაგაჩეროთ ასკერში ყოფნის სურვილი იქნებ გადაიფიქროთ. დაიძინეთ ყველამ.

ახალგაზრდებმა ერთმანეთს გადახედეს, შეიშმუშნენ და სიტყვის შეუბრუნებლად შელაგდნენ მათთვის განკუთვნილ შენობაში.

– აქ იანიჩრები არ დაგვხვედრიან, როგორც ჩანს საგანგებოდ ჩვენთვის ააგეს ეს შენობები – ნაიბურტყუნა ქუჩრუკმა და სახლიდან წამოღებულ ქვეშაგებზე მიგორდა... დანექით ბიჭებო და ერთი კარგად გამოვიძინოთ.

მეორე დღეს კი უთენია წამოყარა ბიჭები იუზბაშმა და დაიწყო ყოველგვარი ხერხებისა და წესების სწავლება. დღეები დღეებს მისდევდა, წლები წლებს. ქუჩრუკი ასმეთაურობამდე მივიდა. შემდეგ კი...

გამუდმებული ომები ჰქონდა ოსმალეთს გარე სამყაროსთან, ამიტომ ჯარი ყოველთვის ყალყზე ჰყავდათ სულთან-მბრძანებლებს. ჩიტის ამბავი და მზად იყო ოსმალეთის ასკერი. მუდმივმა მზადყოფნამ ზეზეურად ძილიც შეასწავლა იანიჩარებს, უცებ ნახემსებაც და ძღვევამოსილ ჯარს, ყოველთვის ძღვევამოსილებას მატებდნენ.

მრავალ ომში მიიღო მონაწილეობა ქუჩრუკმა და ყველგან ძლიერის სახელი დაიმკვიდრა. ბინბაშობამდე მიაღწია კიდეც.

აჭარაში ლაშქრობა მეორედ მოუწია. სიხარული ველარ დამალა.

ბინბაშმა წვევის ბრძანება გასცა ერთგულ მსახურებს და თავის რეზიდენციაში დაბრუნდა. გულს სიხარულისაგან ბაგაბუგი გაჰქონდა.

„ეს ბრძოლა თუ მოვიგე, იქნებ მართლაც მივალწიო სასურველ მიზანს. სულთანიც ჩემნაირი ადამიანია, იქნებ მეც ავიარო იმ კიბეებზე, სულთანმა რომ მიაღწია. არაფერია მოულოდნელი, მთავარია ჯარმა მიერთგულოს. ჯერ თუ ოსმალეთის ჯარების სარდლად ვიქეცი, მერე სულთნობამდე ერთი ნაბიჯია. ღმერთო გადმომხედე“ – თქვა ბინბაშმა და ხელებაპურობილს, უფალზე მავედრებელს საამო ყრუანტელმა დაუარა.

კაცი ბჭობდა და ღმერთი იცინოდაო...

მრავალ ბრძოლაში გამობრძმედილი, ნაალაფვეს დახარბებული, კბილებამდე შეიარაღებული დარჩეული იანიჩრები წვევისამებრ მოველინენ ქუჩრუკ-ბეის. ცხენზე ამხედრებული ბინბაში თვალებს არწივივით ატრიალებდა და ყოველ მხედარს სათითაოდ ეფერებო-

და გულში. დიდ მიზნებს დიდი სიყვარული სჭირდება, მაგრამ ბინბაშს მარტო სიძულვილი ედო გულში – რაც შეიძლება მალე მოხვედრილიყო იმ სოფელში, სადაც მიუთითეს.

დარჩეული მხედრებიდან უმეტესი ნაწილი აჭარის დაპყრობის მონაწილე იყო, ამიტომ მათთვის ახალი გალაშქრება სიხარულს არ იწვევდა, ხოლო ისინი ვინც პირველად მიდიოდნენ, სიხარულს ვერ მალავდნენ და იატაგანს ათამაშებდნენ. თანაც ყიჟინით გამოხატავდნენ ნაოცნებარს.

ბინბაში იუზბაშებისა და ონბაშების წრეს შეერია, მომალლო ადგილი შეარჩია და მხედრებს გადახედა.

– ჩვენი დიდი იმპერია ჩვენისთანების იმედზეა და ეს იმედი არ უნდა მოვუსპოთ. ამით ჩვენი საქმეც კეთდება, ჩვენ ხომ ამ სახელმწიფოს წარმოვადგენთ, თუკი რაიმე საკბილოს ვიშოვით, უპირველეს ყოვლისა ჩვენია, სახელმწიფოსი ჯერჯერობით ხელმწიფური საქმეა მთავარი – დიდებულ სულთანს ტერიტორიული მთლიანობა აინტერესებს, ხალხების დამორჩილება და ღვთიური ბრძანების შესრულება – გაამუსლიმანოს ყოველი ურწმუნო, რათა მათი სულები იხსნას იქვეყნიური ჯოჯოხეთისაგან. ეს ამოცანა ჩვენთვისაც სავალდებულოა, რამდენ ადამიანსაც გადმოვიბირებთ ჩვენს რჯულზე იმდენი მაღლი დაგვეწერება და უფლისა და სულთნის თვალში ავმაღლდებით, საიქიოს კი სამოთხე გარანტირებულია. ამ საერთო საქმეში თუკი ვინმე გვიღალატებს, ბოდიშს არც მოვუხდით და არც მოვახდევინებთ, დაულაპარაკებლად გაუუყენებთ გაგზავნილ გიაურთა გზას, ვინც დაიმსახურებს, წყალობით აგვაკვებენ. ნაალაფვევი ჩვენი იქნება, სახელმწიფო არ მოგვთხოვს.

– როდის უნდა დავიძრათ ეფენდი? – შეჰბედა ერთმა მეთაურთაგანმა.

– დღეისწორს ადგილზე უნდა ვიყოთ, ცოტა დროა დარჩენილი, აჩქარებულად უნდა მოვემზადოთ.

– ჩვენ უკვე მზად ვართ ბინბაშო, თუნდაც ახლავე წავიდეთ.

– მაშ სახვალაიოდ.

– საქმის გადადება ცუდად მაქვს დაცდილი ეფენდი, ჩვენ დავიძრებით, ნელა ვივლით და თუ თქვენ რაიმე საქმე გაქვთ მოსაგვარებელი, წამოგვეწვევით, თუ ცხენებს არ გადავლლით უკეთესი იქნე-

ბა, არც იანიჩრები დაიღლებიან, არაქათგამოცლილები კარგ საქმეს ველარ გააკეთებენ.

– მართლაც ასე აჯობებს ფერადბეგო, დაიძარით და მეც სულ მალე წამოგენევით.

ათასხუთასზე მეტ ჯარისკაცს მოუყარა თავი ბინბაშმა, რამდენიმე ათეული დაბალი რანგის მეთაურიც შემოიკრიბა, სწრაფად მოაგვარა საქმეები და ჭოროხის ხეობით აჭარის მთიანეთისაკენ მიმართა ჯარიც და გულგუმანიც.

– ჩვენი ასკერი ყველას სჯობია, რამდენი ტერიტორია დავიპყარით ჩვენი იმპერიის საკეთილდღეოდ, კიდევ ბევრს დავიპყრობთ დიდი სულთნის ძლიერების გასამტკიცებლად, ჩვენც დიდი წყალობა გველოდება – გადაულაპარაკა ბინბაშმა იუზბაშებს და ულვაშები მათრახის წვერით შეიფხანა, გონებით კი იმ სოფელს გადანვდა – რას მიქვია სოფელი, როცა ამოდენა ტერიტორიები ჩვენს ხელშია. გავაცამტვერებთ, მიწასთან გავასწორებთ. უუხ, გიაურებო.

– გურჯები მაგრები არიანო ამბობენ.

– გავტეხთ მაგათ სიმაგრეს. ეს ერთი სოფელი დაგვრჩა და...

– განა იმ სოფლით მთავრდება გურჯისტანი?

– არა, მაგრამ გურჯისტანიც მთლიანად ჩვენი გახდება, ჩვენს დროშას დაემორჩილება. მთელი დასავლეთი – ბათუმიდან აფხაზეთის ჩათვლით ჩვენს ასკერს უკავია. მაგრამ ამ სოფლისათვის ვერ მოიცალეს, იმიტომ რომ იქ ძალიან წინააღმდეგობას აწყდებიან და ჩვენც დამატებით სწორედ ამიტომ გამოგვაგზავნეს, რაც მეტი ვიქნებით, მით უკეთესი. ხან გავიმარჯვებთ, ხან დავმარცხდებით, მაგრამ საბოლოო გამარჯვება ჩვენ დაგვრჩება.

– დაგვანებებენ ვითომ?

– წინ ვინ დაგვიდგება.

– სხვებიც არიან ძლიერები. ესეც არ იყოს, სპარსეთი არ დაგვანებებს მთლიან საქართველოს, მადა იმათაც აქვთ, მერე კიდევ დიდი რუსეთი?

– იმათ ჯერჯერობით ძალა არ შესწევთ ჩვენზე გამკლავებისა, შიდა საქმეებით არიან დაკავებული.

– მე მაინც მგონია ბინბაშო, აჭარის იქით ველარ წავინევით.

უკვე მერამდენედ გადაჯეკეს ეს გზა აჭარაზე კალიებივით შემო-
სეულმა და ჭირსახადივით მოდებულმა ოსმალებმა.

გზადგაზა, რაც სოფლები ჩაიარეს, სიხარულით არავინ ხვდე-
ბოდა, კარები გამოიხურეს და მძულვარე თვალებით მიაცილებდნენ
დამპყრობლებს. მხოლოდ აქა-იქ ხვდებოდნენ ხოჯა-მოლები, სულთ-
ნის ერთგული ლაქიები და თუ რამე შეეძლოთ, ასკერს ამარაგებდნენ.

გვარას ციხის მისადგომებთან, ჭოროხის გამოღმა ნაპირას ცხ-
ენი შეაყენა მეთაურმა და ასკერს შესვენება უბრძანა. ცხენები ველზე
გაუშვეს და დასანაყრებლად ფეხი მოირთხეს.

ხოჯა მიეახლა ბინბაშს.

– „სელამ ალეიქუმ ეფენდი“ – ოდრიკალად მოიხარა ხოჯა.

– „ალეიქუმ სელამ ხოჯა ეფენდი“ – სალამი დაუბრუნა ქურჩუკ
ბეიმ და დაჯდომა შესთავაზა, თანაც ირიბად შეათვალეირა. ხასიათი
და სახის ელფერი შეამონმა ცბიერმა მეთაურმა. უხასიათობა არ ემ-
ჩნეოდა ხოჯას და ამან გუნება გამოუკეთა ბინბაშს.

დაჯექი ხოჯა-ეფენდი.

– „სალოლ ფაშავ,“ ვიდგები ასე ჯობია.

– რა მდგომარეობაა აჭარაში ეფენდი?

– ჯერჯერობით მშვიდობაა, თუ არ ჩავთვლით ზოგიერთ ადგი-
ლას აჯანყებულ ხალხს. ისინი დაანყნარეს მაგრამ?

– თქვი რისი გრცხვენია რაა კიდევ?

– ერთი სოფელი ეფენდი...

– ჰოო? – რაფერ გგონია მაი სოფელი ჩვენ დაგვაზინყდა თუ?
სწორედ მათ მოსარჯულებლად ვართ წამოსულები – მუქარანარევი
სიხარულით წარმოსთქვა ბინბაშმა და ლუკმა პირში მოიქცია – თუ
ისურვებ წამოდი და როცა ხალხს გავამუსლიმანებთ, ხოჯად დაგს-
ვამთ. აქ კიდევ სხვას გამოვაგზავნი.

– ჯერ მოარჯულეთ და მერე დიდო ბატონო, თორემ წინასწარ
ტრაბახი ვერაფერი მოსაწონია.

– არასოდეს დამიტრაბახია. თუ ვიტყვი, ვასრულებ კიდევაც –
ავად გადაატრიალა თვალები და ხოჯისაგან გაგულისებულმა
ჯარისკაცების ამხედრების ბრძანება სასწრაფოდ გასცა. მერე
თითქოს დაუტკბა ხოჯას და შეეკითხა:

– რამდენი მანძილი იქნება სოფლამდი ხოჯა-ბატონო?

– ცხენით ნახევარი დღის სავალია, ხოლო შენ ქვეითები არა გყვავს როგორც ვხედავ. არც სურსათი მიგაქვთ. გეყოფათ განა?

– ჩვენიანები არ არიან გზადაგზა სულ? ვალდებული არიან გამოგვეკვებონ.

– ამდენ ჯარისკაცს ნახევარი ქალაქის მოსახლეობა თუ გასწვდება, თორემ დამშეული ხალხი ხელს ვერ გაგიმართავს, თვითონაც ლუკმას არიან დანატრებული.

– ჯერ მათრახმა იცოდეს და თუ არ გაჭრა, მაშინ იატაგანებს დავატრიალებთ.

ხოჯა არ იყო ოსმალეთის ყურმოჭრილი მონა, მხოლოდ თავი გაჰქონდა შარიათის კანონს ამოფარებულს, ამიტომაც ბინბაშს თავდახრით არ შეხვდა, მისი მიზანიც ეშმაკურად წამოაცდენინა და გაფრთხილებაც მიაყოლა.

– მათრახი, გინდ იატაგანი თუ იხმარეთ გამუსლიმანებული მოსახლეობის წინააღმდეგ, რასაც დროს გაატარებ ბინბაშო, რომ ჩამოივლი მაშინ შემატყობინე.

– მაშ, მე ხუმრობის გუნებაზე ვარ? რამდენიმე დღის შემდეგ ჩამოგივლით ხოჯაბატონო და შემდეგ მოგახსენებ – დაცივნით მიუგო ბინბაშმა და ცხენს მათრახი გადაუშხუილა.

არ ენერა ბინბაშს ოცნების ასრულება.

შუალამისას მიადგნენ აულებელ ციხე-სიმაგრეს, გაუტეხელ ქრისტიანთა სოფელს. ცხენები ქშინავდნენ და ფრუტუნებდნენ, ხოლო იანიჩრები წყევლა-კრულვით უღრჭიალებდნენ კბილებს ქრისტიან მოსახლეობას.

ბინბაში იუზბაშებს მიუბრუნდა.

– აქ სადმე მინდორი უნდა გამოვნახოთ და დავბანაკდეთ, მაგრამ ნუ ვიხმაურებთ. სოფელს მაშინ უნდა დავეცეთ, როცა ღრმა ძილში იქნებიან. დავაფრთხობთ და ამოვყუყუავთ.

– არ დაგავინწყდეს ეფენდი, ქრისტიანები დილით, სინათლის დადგომამდე დააქუხებენ ზარებს და ძილს პირიქით დაგვიფრთხობენ. ზარების ჟღარუნზე მთელი სოფელი სალოცავში იქნება შეკრებილი და ეს უფრო გაგვიადვილებს მათ მორჯულებას – მიუგო ერთერთმა იუზბაშმა.

– მთლა კაი იქნება თუ ქილისაში იქნებიან თავმოყრილი, მი-
უუკეტავთ კარებს და...

– ცეცხლის წაკიდებას ხომ არ აპირებთ ეფენდი?

– რატომაც არა?

– ეგ ვერ მოგიწონე ბინბაშო, კანონით არ შეიძლება.

– ქრისტიანების მოსარჯულებლად არაფერს კრძალავს შარ-
იათი.

– თუ ამოწვავთ ვილა უნდა გავამუსლიმანოთ?

წამით დუმილი ჩამოვარდა.

– რა გგონია ეფენდი, ეგენი არა ფხიზლობენ? ეცოდინებათ უკვე
მაგათ ჩვენი შემოსვლა.

სანახევროდ დაცლილ სოფელში მართლაც მიწვდა ოსმალთა მგ-
ზავრობის ამბავი. დარჩენილი ვაჟკაცები ღამისეულ გზას დაადგნენ
ნატბევისკენ და გზადაგზა ბჭობდნენ, რომელ ვინროებში ჯობდა მო-
მხვდურებზე გამკლავება.

– რას იტყვი ბინბაშო თუ გაგვიგეს შემოსვლა? – კვლავ შეეკითხა
იგივე იუზბაშმა.

– მტვერი არ აგვიდინონ ფეხებთან. ნაცარტუტად ვაქცევთ
სოფელს, ასეთია ბრძანება, ხოლო ხალხს თუ გავამუსლიმანებთ
ცოცხლებს სახლებს შევუნარჩუნებთ, ვინც არ მიიღებს ისლამის
რჯულს თავებს დავაყრვენიებთ. გოგონებს კი... აღარ დააბოლავა
ბინბაშმა და რალაცნაირი სიამოვნებით გაიზმორა.

არავის შეუმჩნევია სიბნელეში ბინბაშის ხუნტრუცი.

იუზბაში მიუახლოვდა მეთაურს და ვითარება მოახსენა და-
ბანაკების შესაძლებლობაზე.

– ცხენები არ დაამშიოთ და ლაგამი არ აჰყაროთ. ეცადეთ არ
იჭიხვინონ. დილით სწრაფად უნდა დავეცეთ სოფელს. ახლა ძილის
დროა, შეგიძლიათ მოისვენოთ. სასწრაფოდ გაშალეთ კარვები. შორ-
საა მინდორი?

– არა, აქვეა ახლოს.

– ჰოდა, საქმეს მივხედოთ, ყოველი წუთი ძვირფასია, ხვალ მა-
გარი ოფლისღვრა გვექნება.

– ოფლის თუ სისხლის?

– ჩვენი მისია უნდა შევასრულოთ და სულთნის იმედი არ უნდა გავაცრუოთ – თქვა და იუზბაშს უკან გაჰყვა, როდის-როდის შელაგდნენ კარვებში.

ძილი არ მოჰკარებია ბინბაშს თვალებზე. ღამით ჩუმად გაიპარა და სოფლის დათვალიერება გადაწყვიტა.

მთვარის უღიმღამო ნათელში მკრთალად მოჩანდა სოფელი. ძაღლებმა გნიასი ატეხეს, მაგრამ ქუჩუკების სვლა არ შეუწყვეტია. ოლოლმა დასძახა თავთან, არ მოეწონა ბინბაშს.

– „გიოზღერინე ქოროლსუნ“ – მიაძახა დამფრთხალმა და გზა განაგრძო. ძაღლებმა ყეფა ატეხეს. მალე მთელი სოფლის ძაღლებმა მიბაძეს ერთმანეთს და ყურთასმენის წამლებად აყეფდნენ. გახმაურდა სოფლის სიჩუმე. ტყემაც ხმა მისცა ძაღლების გნიასს.

„ესე იგი სოფელს სძინავს, ძაღლები კი ფხიზლობენ. ხვალ ნაც-არტუტად ვაქცევ მთელ სოფელს, თუ წინააღმდეგობა გამინიებს. ხალხს ძაღლებსაც მივაყოლებ და ღორებსაც, ნაალაფვეს კი იანიჩარებს დავურიგებ – შედგა, გაიზმორა და მთვარეს თვალები გაუსწორა – მე თუ ფაშობა მერგო, ჯერჯერობით აქ დავრჩები და აჭარას მოვთხოვ სულთანს საგამგებლოდ. ჰარამხანას გავიჩენ, მსახურებს დავისევ და რაც ქონებაა აჭარაში, სულ ჩემს სასახლეში მოვაზიდვინებ. შემდეგ დრო გაივლის, სულთანიც შეიცვალოს იქნებ და ახალ სულთანს, ჩემს საგმირო ამბებს შევალამაზებინებ და მივანვდი. იქნებ სასახლის კარზე აღმოვჩნდე. მერე კი?... მერე სხვა ქვეყნებსაც მივხედავთ. დიდო „აღლაჰი,“ იქნებ მერე სულთნობასაც გამოვკრა ხელი“.

წამით ჩაფიქრდა და ისევ შეხედა მთვარეს, რომელიც ოსმალეთისა და სამუსლიმანო ქვეყნების ცაზე დასავლეთისაკენ მიცურავდა. სასახლე კი... სად უნდა ავაგო სასახლე? „ჰელებეთ“ აქ დავრჩები. მე რომ სოფელს დავიმორჩილებ წინამორბედთაგან განსხვავებით უძლიერესის სახელი მერგება. ჩემამდე ვერავინ შეძლო ამ გააურთა დამორჩილება. მერე ხელ-ფეხი გახსნილი მექნება და... ისეთ სასახლეს ავაგებინებ არზრუმის ფაშას არც დაესიზმრება, მერე კი...

ბუჩქებში რალაცამ დაიშლიგინა

„აღბათ ტურაა. ამ შუალამეს ჭკვიანი კაცი ლოგინში უნდა იყოს. თუმცა... ამათ განა ჭკუა ეკითხებათ? ოსმალეთმა მთელი მცირე აზია ჩაიგდო ხელში, სპარსეთს ყურადღებას არ აქცევს და რა გახდა ერთი

სოფელი. ნეტა ვისი ან რისი იმედი აქვთ, რომ წინააღმდეგობას გვიწვევენ? არა, ნამდვილად უჭკუონი არიან, თუმცა გაიურებს ქკუა როდის ქონდათ... სულ სხვაა ჩემი საქმე. ღამით რომ დავდივარ. იანიჩარი მუდამ უნდა ფხიზლობდეს”.

ასე ფიქრობდა იმ ღამით ქუჩუკები, მაგრამ ის კი არ იცოდა, მის ნაფიქრალს რამოდენიმე საათის არსებობის მეტი არ ეწერა.

გამთენიისას ქუჩუკები თავის კარავში შეძვრა და ბალიშზე ზურგით მიეყრდნო, „თესპე“ დაიჭირა და მარცვლას შეუდგა, თან ჩუმად რაღაცას ბუტბუტებდა.

„ღმერთი არ მომიძულებს „ჰელბეთ“, ახლა თუ გამარჯვება მელირსა ჩემს ბედს ძალლი არ დაჰყევს. ჯარს კი სოფლებში ჩავაყენებ და მორჩილებაში მეყოლება მთელი ხეობა. „აღლაჰ, აღლაჰ“, – ხმამაღლა წარმოთქვა და დილის ნამაზისთვის მსახური იხმო.

მსახური პირადი დაცვის მეთაურიც იყო... ერთი ჯმუხი და ახმახი ვინმე იყო თურქმანი ოსმანი. მუდამ წვერმოშვებული, მუდამ ფხიზელი და შემართული. მისი ამ თვისებებით ასმეთაურობამდე მიღწეულს წინ ლამაზი მომავალიც ელოდა, ყოველშემთხვევაში თვითონ ასე ფიქრობდა.

ოსმანმა წყალი და ტაშტი მოართვა.

ბინბაში შუა განბანვაში იყო, იუზბაში იუსუფი შევიდა კარავში. ოსმანმა თითოთ ანიშნა იუზბაშს და ისიც უკან-უკან გაიძურნა კარავიდან.

ბინბაშმა განბანვა მოათავა და ლოცვად დადგა, გულით კი თავის კარმიდამოს მიწვდა და ღმერთს ლოცვაში მისი აყვავებაც შესთხოვა.

მამლებმა გათენებისა იყივლეს სოფელ ჯინიშში. იმავე წუთს კი ზარების რეკვის ხმა გაისმა. ბინბაშმა ლოცვა შეწყვიტა, რაც შარიათის კანონებით არ შეიძლებოდა.

ოო, „გიაურებო“, რა დრო შემირჩიეთ. ლოცვად არ ვიდგე განახებთ სეირს. ღმერთო მაპატიე ლოცვა რომ შევწყვიტე, მე ხომ გაიურთა მოსარჯულებლად მოვედი – ჩაიბუტბუტა და ლოცვა განაგრძო.

– გიაურებიც სალოცავად ემზადებიან ალბათ მბრძანებელო – შეჰბედა ოსმანამ, მაგრამ ბინბაში უკვე ლოცულობდა და პასუხი აღარ გასცა.

ზარებმა კი ჟღრიალს უმატეს. გამალებით რეკავდნენ.

ობოლმა მათემ ყველაზე ადრე გაიგო ოსმალთა შემოხეტება, სოფელს შეატყობინა და ლამითვე მთის გზას დაადგა, ძნელ და ხიფათიან მოკლე გზას, საიდანაც დაბრუნება აღარ ენერათ. ძაღლების გროვაც გაიყოლა თან.

არ ეძინათ სოფელში დაბრუნებულებსაც, იცოდნენ მათეს წყალობით ოსმალთა დაბანაკების ამბავი. მათი გადაწყვეტილება ურყევი იყო, რადგან მთიდან დაბრუნდნენ გადამალვასაც აღარ აპირებდნენ. როდესაც ოსმალთა შემოსვლის ამბავი გააგებინა მათე ბიჭმა სოფლელებს, აღარ დაუძინიათ და სალოცავში მოიყარეს თავი. უფალზე ვედრებით გაუთენდათ დილა.

განანილდნენ სამრველოების მესვეურები და უხუცესები სამლოცველოებში.

პაპა მახარემ და ლაზარემ ზარები ააჟღერიალეს. ეკლესიის დედო ზარს საყდრის ზარმაც ბანი დაანია და ჰარმონიული რეკვა მზის ამოსვლამდე არ შეუწყვეტიათ, ენაცვლებოდნენ ერთმანეთს. რეკდნენ გამალებით და საგანგაშოდ.

უჩვეულო ზარების რეკვის ხმაზე მეზობელი სოფლის მცხოვრებლები მიხვდნენ თუ რა ცეცხლი ტრიალებდა ნადარბაზეველთა ცხოვრებაში, წამოიშალნენ და მზერა მიაპყრეს ყოფილ თუ არგაყოფილ მეზობლებს, შველით კი ნამდვილად ვერავის უშველიდნენ – შარიათის კანონები შეელას კი არა, „გიაურებთან“ მისვლის ფიქრსაც კი უკრძალავდნენ გამუსლიმანებულებს.

ზარები კი რეკავდა და რეკავდა ავისმომასწავებლად.

მზის ამოსვლა და ოსმალთა ყიჟინი ერთი იყო. საბრძოლო ნალარაც ღრიალებდა გულისამრევად. წუთები და სოფლის შუაგულში აღმოჩნდნენ ცხენოსნები.

პაპა დოროთის ხელი დაელალა, თოკს მოშორდა და ჩაიმუხლა. მამა ანტონი მიუახლოვდა პაპას, მაგრამ მან თითი ზარისაკენ გაიშვირა.

– მიდით და რეკეთ, ვიდრე არ შემოვლენ რეკვა არ შეწყვიტოთ.

ბინბაში გამალებით უახლოვდებოდა ეკლესიას, მაგრამ უცებ ცხენი შეატრიალა და იუზბაშებს ნაჩქარევად მიუგო: – ეკლესიაზე თქვენ მიიტანეთ იერიში, მე კი ზემოთ წავალ. გზას მოუუჭრი ტყეში რომ არ გაიქცნენ – თქვა და ცხენი დაქუსლა...

დაფეთებულმა ცხენმა სოფლის განაპირა ქედი ქშენით აირბინა. იანიჩრები ყიჟინით მისდევდნენ მეთაურს.

აღმართი ძნელი იყო.

ერთ ხრამთან ფეხი დაუსხლტა ბინბაშის ცხენს, წაიფორთხილა და ბინბაში წინ გადააგდო. გადავარდნისას თავი ქვას დაჰკრა და ხრამის ფსკერამდე სული აღარ დაჰყოლია.

მასავით ჯმუხი და მკაცრი იუზბაში ოსმანა, უკან გაჰყოლოდა ბინბაშს. წამსვე ის კუპა ცხენიდან და ბატონთან გაჩნდა, მაგრამ ბინბაშს უკვე მამაზეციერიც ველარ უშველიდა. ოსმანამ თავში წაიშინა ხელები. იანიჩრები ჩაყვნენ ხევში ოსმანას. რის ვაი-ვაგლახით ამოიტანეს ბილიკზე მკვდარი ბინბაში.

ოსმანა სიმწრისაგან თითებს იკვნეტდა და ავად ატრიალებდა თვალებს.

– უუჰ, გიაურისშვილებო, მე თქვენ გიჩვენებთ სეირს – სოფლებების მისამართით დაიქაძნა ოსმანამ და ცხენი სოფლისაკენ შეაბრუნა – ბატონი პატივით უნდა დავასაფლავოთ სადმე, ისე რომ მისი საფლავის ადგილი ჩვენს გარდა არავინ იცოდეს. საქმეს შევუდგეთ, სხვებმა კი მომყევით – თქვა ეს და ისევ სოფლისაკენ იბრუნეს პირი.

სოფელში ისევ ისმოდა ზარის ხმა – ჟღარუნებდნენ და ჟღარუნებდნენ შეწყობილად.

– „ბუნლარუნუნ ახირ ზამან გელდი“ – თქვა ოსმანამ და იატაკანი იშიშვლა, ცხენზე წამოიძვრა და ისე წავიდა ეკლესიისაკენ. ალაყაფის კარები ცხენის წიხლებით შეალო და შიგ შევარდა. იანიჩრებიც ამას ელოდნენ – შეცვივდნენ ეზოში. ოსმანა ჩამოქვეითდა და კიბეები აირბინა, მაგრამ მას იანიჩრები წვდნენ და უკან ჩამოიტოვეს.

წამით შეჩერდა ოსმანა და უკან გაბრუნდა, კიბეებზე ტევა აღარ იყო. გარეთ გავარდა და სამრეკლოსაკენ აიხედა. იქ უკვე ხელჩართული ბრძოლა გაემართათ დამხვდურებსა და ოსმალებს.

გამხეცებული სისხლსმოწყურებული იანიჩარები აღარავის არ ინდობდნენ, ერთმანეთზე მიაწვინეს მოხუცები, ზარები ძელებიდან ჩამოგლიჯეს და ეზოში გადაყარეს.

სოფელში გასული იანიჩარების გუნდი შემოეხეტა გალავნის შიგნით. ბინბაში ვერსად დალანდეს და ოსმანა იუზბაშს მიადგნენ.

– „ბუ ქოიდენ ინსანლარ სილმიშლერ“ – უთხრა ერთერთმა მე-
თაურმა და უღვამზე ხელი გადაისვა.

ოსმანამ წამით მზერა მოატარა მინდორზე შეგროვილ იანიჩა-
რებს. გონებაში რაღაც გადაწონა.

– ეგენი მთაში გაიქცეოდნენ – უთხრა ონბაშს ქართულად და
თვალი გორებს მიაბჯინა.

– „ბინბაშ ნერდე ვარ ეფენდი?“ – ეხლა სხვა შეეკითხა.

– „ბინბაშ ელდი ყარდაშ“ – დანანებით უპასუხა ოსმანამ.

იუზბაშ იუსუფს ოსმანას ნათქვამი ჩაესმა და უმალ მიიჭრა მასთან.

– „ბუნდან სორა ასქერ ბაშბაქან სენ ოლურსუნ“ – უთხრა ოს-
მანას იუსუფმა და თვალეები გაუსწორა.

ოსმანა ცხენზე შეიმართა და მხედრის საკადრისი პოზა დაიკა-
ვა, აქაოდა უფროსობას ნამდვილად შევძლებო.

– „იასში იუზბაშ“ – უთხრა იუსუფს და იანიჩარებში შეერია.

ეკლესიის მთავარი ზარი ისევ რეკდა. ვერ შეაღწიეს ოსმალებმა
იმ სიმაღლეზე, კარები დაგმანული იყო.

ისარი მიუნვდინა ერთ-ერთმა იანიჩარმა.

სამრეკლოზე ამოხოცილ მოხუცებს იანიჩარები ძირში ყრიდნენ.

ოსმანამ გარეთ გაიწვია ყველა.

– გალავანი გამოკეცეთ და „ქილისეს“ ცეცხლი წაუკიდეთ – თქვა
უცებ გაბინბაშებულმა ოსმანამ და ყურადღება დაძაბა.

ეკლესიიდან ცოცხლადგადარჩენილი დეკანოზი ბასილი მო-
ჰყავდათ იანიჩარებს იატაგნისწვერმიბჯენილი.

– „გიაურინუნოლი ფაფაზ“ რამდენი ქილისე გაქვთ – წვერში
წვდა ოსმანა და მათრახი გადაუშხუილა.

სიმწრისაგან შეტოკდა ბასილი, მაგრამ არ განძრეულა, ვერ გაი-
გო ოსმანას ნათქვამი.

– რამდენია-მეთქი ძალღიშვილო „ქილისე“, გაგვიძეხი და შენი
ხელით გათხარე შენი სამარე, იმ „ქილისესთან“ – უთხრა ქართულად
და იქითკენ უბიძგა, საიდანაც ზარის ხმა ისმოდა.

ოსმანას იუზბაში ქელეში მივარდა და ბინბაში ქუჩუკ-ბეი რომ
ვერსად იხილა გულაძგერებით შეეკითხა:

– „ოსმან ეფენდი, ბაშბაქან ნე ოლდუ“?

– „ელდი, ეფენდი, ელდი“ – თქვა და ცრემლები მოიწმინდა.

იუზუაშმა წვერებიანი დეკანოზი რომ შეამჩნია მიინია მოსაკ-
ლავად, მაგრამ ოსმანამ შეაჩერა, მიუბრუნდა და ისევ გაუმეორა ბრ-
ძანება დეკანოზს, რომ სხვებსაც გაეგონათ.

– „დოღრუ გით ქოფექოღლუ“ – და ზარის ხმისკენ მიუთითა.

ზარის ხმას მიყვნიენ იანიჩრები. საყდარს მიუახლოვდნენ და
მინდორზე გაიფანტნენ.

ლამაზი შენობა დალანდეს, რომლის სამრეკლოზე ნახევრადმიშ-
ველი გოგონა ასულიყო და ზარს გამალებით რეკავდა.

დანინაურებულ ოსმანას იანიჩარი მიუახლოვდა.

– „ეფენდიმ, ქილისიედე, ჩიფლაქ ქიზ ზილ ჩალიორ ნე ია-
ფალიმ?“.

– „ვურუნუზ“ – გასცა ბრძანება და ცხენი შეაბრუნა.

– ეფენდი შენი ხელით უნდა მოკვდეს ეგ გოგო – უთხრა იანიჩა-
რმა და მშვილდ-ისარი მიანოდა.

ოსმანმა გაბრაზებით გამოართვა მშვილდი, დაუმიზნა და...

ქონგურზე გადმოეკიდა საცოდავი.

ზარი კი მაინც უღრიალებდა სანყალობლად. იატაკზე დავარდ-
ნილ მახარეს თოკისთვის ხელი არ შეუშვია.

– ცეცხლს მიეცით მაი ქილისეც – ბრძანა ოსმანამ.

ცეცხლი სოფლის შუაგულში ბრიალებდა უკვე, იწვოდა ნადარ-
ბაზეველთა სამლოცველო. საყდარსაც შემოუნყვეს შეშა და ნაუკიდეს.
ძებორციელი აღარ ჭაჭანებდა სოფელში. მოახსენეს კიდეც ოსმანას
და იუსუფს იანიჩრებმა.

იუზუაშებს და ონბაშებს უხმეს. სასწრაფოდ გამოცხადდა ყველა.
იუსუფი წამოიმართა ცხენზე და ასკერს მიმართა.

– ბინბაში ქურუკბეი დაგველუპა უბედური შემთხვევის გამო, ამ-
იერიდან, ბინბაშის მოვალეობას მისივე გამოზრდილი ოსმანი
ითავებს, ბინბაშიც თვითონ იქნება. თანახმა ხართ?

– „დოღრი ეფენდი, დოღრი“ – გაისმა აქეთ-იქიდან და ყიჟინაც
დასცეს.

– რა გაღრიალებთ ოხრებო, მოხუცებს რომ დავერიეთ, ის გიხ-
არიათ თუ ბინბაში რომ დაგველუპა. სოფელში, რომ არავინაა ხომ
ხედავთ. გახიზნულან სადღაცა. ვის ეცოდინება მაგათი ამბავი, მონახ-
ეთ ვინმე.

– არის ერთი კაცი, წუხელ სოფელში გვახლდა, იმან იცის თუ სად იმალებიან წუპაკები.

– მაჩვენე ვინაა ამბის მცოდნე.

მეზობელი სოფლიდან შემოსულიყო ნადარბაზეველებზე განაწყენებული ახალგაზრდა კაცი, რომელსაც ცხვირ-პირი ჩამოსტიროდა. წარუდგინეს ოსმანას.

– იცი სად იქნებიან ეს ძაღლიშვილები? – შეეკითხა და იატაგანი შეათამაშა ოსმანამ – ყველას თავები უნდა დავაყრევინოთ, შებრალება არ იქნება.

– ადგილსამყოფელი არ ვიცი, მაგრამ გზა ვიცი მისასვლელი, კარგი ბილიკი მიუყვება მათ იაილას – ნელში მოიკაკვა და უკან დაიხია, მიმალვას აპირებდა.

– გაგვიძღვები იმ ადგილებში – უთხრა ოსმანამ და პატარა ქისა გაუქნია – ეს ჯერჯერობით, შემდეგ კი წყალობა არ მოგაკლდება.

ეკლესიაზე ავარდნილი კვამლი შორი სოფლებიდანაც შეამჩნიეს, საყდარში კი ისევ ზარი რეკდა.

ზარს ცოცხლადგადარჩენილი მახარე რეკდა. კვამლი მისწვდა მის თვალებს, მაგრამ მაინც რეკდა ზარს, საზარლად აუღარუნებდა.

სინყნარის აღქმა არ გასჭირვებია მოხუცს. ნელ-ნელა წამოიმართა და კვამლიდან გაიჭვრიტა. ოსმალები გახვეტილიყვნენ მინდვრიდან, სულიერი არ ჭაჭანებდა ირგვლივ.

თოკით გადმოეშვა ძირს, ცეცხლი ჩააქრო დიდი გაჭირვებით და სოფლის მოკლე გზით სახიზარის გზას დაადგა, მაგრამ სოფლის თავს ველარ მიაღწია, გზაში დალია სული.

სოფლის თავიდან კარგი საცალფეხო ბილიკი ჰქონდათ სახიზარებისკენ. სოფლის მცველი ვაჟკაცები, ამ ბილიკის საწყისში, სოფლის თავში ნაცინხართან მოყრილიყვნენ და იქიდან ადევნებდნენ თვალს სოფელში დატრიალებულ ცოდვის კალოს. მახარეც შენიშნეს, და რომ ვერ მიაღწია მათთან, გზაში შეეგებნენ.

ერთი ლამაზი ხის ძირას მიაბარეს მინას მახარე პაპა. თვითონ კი ბილიკს დაადგნენ და ერთ ვინრობში ოსმალებზე გამკლავება გადაწყვიტეს.

იანიჩარები კი ყიჟინით კეცავდნენ აღმართს.

ერთ ყანასთან ცხენი დაფეთდა და ორფეხზე აიმართა.

– ნადირი ხომ არ იყო სადმე – ჩაილაპარაკა იანიჩარმა. ტურების სროვამ გაიშლიგინა და მიიმალნენ. იმავე დროს ახალგაზრდების ჯგუფმა ყიჟინა დასცა და ხმალამონვდილი მივარდა მომხვდურებს.

ხმალთაკვეთება დამხვდურთა ამონყვეტით დამთავრდა.

სისხლით მოირწყო ყანა. გავეშებულნი შეუყვნენ აღმართს.

– ცხენები არ დალალოთ, ფეხით იარეთ, სად წაგვივლენ ეგ უღმერთოები – თქვა ოსმანამ და ცას ახედა.

ავად იქუფრებოდა ცა. არ ეჭაშნიკა ოსმანას ამინდის ასეთი ცვალებადობა.

„აღბათ უფალი არც ჩვენ დაგვტოვებს დაუსჯელს“ – გაიფიქრა ოსმანამ და მიდამოს თვალი მოავლო. არსად მინდორი არ ჩანდა.

ქუხილის ხმა მიწვდა მათ ყურებს. უკან გაბრუნების ბრძანება უნდა გაეცა, რომ ამ დროს მეხი ჩამოვარდა შორიანხლოს. დაფრთხნენ ცხენები.

ამინდი უცებ შეიცვალა. წამოვიდა თქეში წვიმა.

– გავაგრძელოთ გზა ეფენდი, წვიმა ვერ შეგვაშინებს – თქვა ერთმა იანიჩარმა და თვალეში შეაცქერდა ოსმანას – თბილი წვიმაა, დავსველდებით, გავშრებით.

ლელეს მიადგნენ იანიჩარები, მაგრამ ვაი მათს თვალეებს, ადიდებული ლელე მოგლეჯილ ხეებს მიაქანებდა დაღმა.

ველარ გაბედეს ლელეზე შებმა და უკან გამობრუნდნენ, სოფლისკენ.

გამოცარიელებულ სახლებში შელაგდნენ ოსმალები, ზოგმაც კარები გაშალა და შელაგდნენ.

ეკლესია ისევ ხრჩოლავდა, საყდარი კი გადაურჩა დანვას. მოახსენეს კიდეც ახალ ბინბაშს.

– შეეშვით, იდგეს, ეგებ სალოცავად გადავაკეთოთ, ქვას რა აზრი აქვს, ხალხს თუ ვერ მოვარჯულებთ, ქილისე ხომ წინააღმდეგობას ვერ გაგვინევს, გადავაკეთებთ. ქილისეს ადგილას კარგ ჯამეს წამოვჭიმავთ, მერე კი... მერე, აღბათ როცა ხალხს დავიმორჩილებთ, სულთანს გვიბრძანებს რა უნდა ვაკეთოთ და რა არა.

რამდენიმე დღეს კოკისპირულად წვიმდა. გამოდარებას არ აპირებდა. იანიჩარებმა სახლებში შემონახული სურსათი გამოაცარიელეს და თავისი სალაშქრო სურსათიც მიაყოლეს. მხოლოდ წყალი არ ჰქონდათ საძებარი.

იუზბაში იუსუფი ბინბაშის სამყოფელში შევიდა.

– ოსმანეფენდი, სურსათი გველევა, არც ის ვიცით როდის გამოიღარებს, რა უნდა ვქნათ?

– მეზობელ სოფლებს უნდა ჩამოვუაროთ, ვალდებულნი არიან ასკერის შესანახად ხარჯი გაიღონ.

– ძნელია ეფენდი, წინააღმდეგობას წავანყდებით, საშიშია არ აგვიჯანყდნენ.

– გულში შიში არ გაივლოთ, აჯანყდებიან და მოვუვლით, ისე, რა იცი წინასწარ, თუ რას იზამენ მცხოვრებლები?

– ჩვენმა მეგზურმა გადაკრულად მიგვახვედრა, მაგრამ მართალი გითხრა, არ მჯერა მაინც. ნათქვამია: „გაგონილს ნანახი სჯობია“.

– მაგამი გეთანხმები. მაინც რამდენ დღეს გვეყოფა სურსათი?

– ასე თუ იწვიმა, ალბათ ორ დღეს იქნებ, სამ დღეს.

– მოვიცადოთ, იქნებ ხვალ გამოიღაროს.

ორი დღის შემდეგ გამოიღარა, მაგრამ დიდხანს არ გასტანდა, ესეც შენიშნეს.

მთიდან მონაქუხი მდინარეც შეამონმეს გამოღარებისთანავე, მაგრამ იმაზე უარესი დახვდათ, რაც პირველ დღეს.

მეორე დღეს ოდნავ იკლო მდინარემ. მხოლოდ მესამე დღეს გადალახეს ვაი-ვაგლახით და ნატბევის აღმართს აუყვინ. ხეობაში ჩახოცილი სოფლელების დამარხვაზე არ უზრუნიათ. მათი ტყეში შეფარების შემდეგ მეზობელი სოფლის მცხოვრებლებმა, თუმცა აკრძალული ჰქონდათ, მაგრამ მაინც გამოიტირეს და დამარხეს ისინი.

მებრძოლთა ერთი ჯგუფი ნატბევის ქოხებში მოთავსდა, ხოლო ვინც ნატბევში იყო ასული ადრიდანვე, ისინი უკვე ბეთლემში იყვნენ თავშეფარებული. ხევი ჩახოცილი მებრძოლები და ნატბევში ასული რაზმი, ოსმალთა შემოსევამდე სოფელში იყვნენ გამაგრებულნი. გაიგეს რა ამხანაგების ჩახოცვის ამბავი, გადანყვიტეს ნატბევის მისადგომებთან დახვედროდნენ და იქ გაემართათ ხოცვა-ჟლეტა. ოსმალთა ასვლაც შეიტყვეს და თავს დაესხნენ კიდეც, მაგრამ რიცხოობრივად უდიდესი უპირატესობით ოსმალებმა ეს რაზმიც გაანადგურეს.

საყანეები და სახიზარი ადგილი გვამებით და ხმლებით მოიფინა, ჩაუხტნენ მებრძოლები, მაგრამ ვერაფერი დააკლეს მოძალადე-მოსისხლეებს. ქართველთა ძალა ერთობაში იყო ოდითგანვე, ცალკ-

ცალკე განაპირებულებს მტერი ყოველთვის სპობდა. ასე დაემართათ ნადარბაზევის მებრძოლებსაც.

ნახმლევი და ნაომარი ადგილი დარჩა მხოლოდ სოფლელებისგან.

მთაში ასული ოსმალები ნალიებსა და ქოხებს დაერივნენ და რაც სურსათ-სანოვაგე იყო გადანახული, ერთიანად ჩათქვლიფეს.

იუსუფ-იუზბაშის ვარაუდი გამართლდა, მაგრამ საალაფოდ გაგზავნილი იანიჩარების დიდი ჯგუფი სურსათ-სანოვაგით დაბრუნდა უკან მეზობელი სოფლებიდან და რამდენიმე დღის სამყოფი საგზაალი აიტანეს იანიჩარებთან.

ისევ დაუშვა ზაფხულის წვიმა, თქლიაშით იღვრებოდა ცარგვალდანი. ისევ იელვა და იქუხა რამდენიმე დღეს. ქოხმახებში გამოკეტილებს ლოცვაც მიავიწყდათ. ისინი ძირითადად ურწმუნო მეომრები იყვნენ, ხმალ-ხანჯალს და ცხენებს შეზრდილები, კაცთაკვლასა და ნგრევა-ანოკებაში დაოსტატებულნი. ტყე-ღრეში ნათრევეებს აბა რალა ელოცებოდათ, პირიქით, წყევლა-კრულვას უთვლიდნენ სოფლელებს, ასე რომ, აწვალებდნენ. ბედის ირონიაა, თორემ, საწყევარი და სამტრო სოფლელებს უფრო ჰქონდათ და არა მომხვდურებს. ამჯერადაც, ღმერთი მომხვდურთა მხარეზე იყო, განგება უმართებულოდ სჯიდა – ბრძოლის სასწორის პინა მომხვდურების მხარეზე სძლევდა, ეს ამჟამად იყო.

რამდენიმე დღეს ითქლიაშა წვიმამ, ჩახოცილი მებრძოლების სისხლი გადარეცხა.

ცოდვის კალო წინ ედოთ მომხვდურებს. ერთი კვირის შემდეგ აიბარგნენ ნატბევის საცხოვრებლიდან და გზას გაუდგნენ. შუა გზაზე იყვნენ მიტანებულნი, რომ უცებ ისევ დაუშვა, ცის ჩამომხობას ლამობდა ამინდი. რამდენიმე საათის წვიმის შემდეგ ისე აცივდა, იანიჩარებს კანკალი დაწყებინა. შემდეგ სეტყვა დაუშვა და ქარბორბალაც დატრიალდა. ხომკაკალი იანიჩარების ჩალმებმა ველარ დაიცვა. ზაფხულის უცნაურად შეცვლილ ამინდს, უცნაური ხომკაკალი მოჰყვა.

ასწლოვან წიფლებს აეკვრნენ სათითაოდ. სიცვიისგან, შიშისგან და ცოდვისგან კანკალებდნენ იანიჩარები. ცეცხლის დანთების არავითარი საშუალება არ ჰქონდათ. შეციებულებს სახადიც შეეყარათ და ზოგმა ადგილზე განუტევა სული. მაგრამ, უკანდახევას არ აპირებდნენ – ასეთი იყო თანზიმათის კანონი.

ოსმანამ, თავადაც აკანკალებულმა მებრძოლებს ჩამოუარა.

– გამხნევედით ბიჭებო, ცუდი ამინდი მალე გამოკეთდება, ჩვენ ცუდი ხალხი უნდა მოვარჯულოთ. სად ჯანდაბაში მივბოდნენ, რა აქვთ იქ ისეთი რომ სოფელში აღარ გაჩერდნენ და ჩვენც გვანვალებენ.

მეგზური ნანობდა გამოყოლას, მაგრამ ოსმალთა კლანჭებს ვე-
ლარსად გაექცეოდა.

იანიჩრებში ერთი ნაკითხი ონბაშიც ერია, რომელმაც ბინბაშზე შეპასუხება წარბშეუხრელად გაბედა, ვინაიდან ერკვეოდა გურჯე-
ბის ადათ-წესებში.

– ოსმან-ბეი, გურჯეებს ერთობა აძლებინებთ, სარწმუნოების, მამულისა და ადათ-წესების დაცვა. იქ, თუ სად არ ვიცით, სადაც მივდივართ, წმინდა ადგილები აქვთ, რაღაც განსაკუთრებული სალო-
ცავიო, ასე გავიგეთ. ჰოდა, იმათ დასაცავად, დიხაც, გამოიღებენ ხელს, მაგრამ ჩვენ ხომ ვერაფერი დაგვიდგება წინ. ბრძანებას აუცი-
ლებლად შევასრულებთ თქვენი მეთაურობით.

– მე მხოლოდ თქვენი დროებითი უფროსი ვარ, მუდმივი უფრო-
სი სულთან და სარწმუნოება გახლავთ. ისლამზე მორჩილება უფ-
ლის ბრძანებაა და უზუნაესის კანონზე წინ არაფერია. ჩვენ ყველანი
ერთ საქმეს ვემსახურებით – ურჯულოთა მორჯულებას.

იუზბაში უსუფი მიეახლა ბინბაშს.

– ოსმან-ბეი, ჩვენ მუსლიმანები ვართ, მაგრამ მებრძოლები. ვინც
მიგვანჩნია გაიურებად, ისინიც ყველა წუთში ლოცულობენ, პირჯ-
ვარს იწერენ, ლოცვებს ბუტბუტებენ, აი, ეხლაც, მგონი უფალს გამო-
დარებას და შემწეობას სთხოვენ. ჩვენ კი... წყალი არ იშოვება ამ წუთ-
ში რომ განბანვა შევძლოთ და ვილოცოთ, ან ვლოცულობთ კი? რამ-
დენი ნამაზი არ შეგვისრულებია, რამდენიმე დღეა. მერეც გაუხდელად
გვაცვია და ავშმორდით, ასე ხომ ვერ ვილოცებთ, უსუფთაონი ვართ.

– ღმერთი გვაპატიებს, იმიტომ რომ მის ბრძანებას ვასრულებთ.
უნდა მოვარჯულოთ ხალხი, ეს კი საპატიო მისიაა.

– უფლის ბრძანებაა თუ სულთნისა, რას ვერჩით უბრალო ადამი-
ანებს, ცხოვრობდნენ მათთვის და არ გვანუხებდნენ.

– ეს იგივეა, სულიან-ხორციანად მუსლიმანი იყო და გული გე-
დოს ქრისტიანისა. დამორჩილებულ-ისლამმილებული ხალხის
შუაგულში ქრისტიანული სოფელი იყოს? არა, ეს მიუღებელია. არაფ-

რით შეიძლება. ეს ასაფეთქებლად გამზადებული აჭარაა. უნდა მოვარჯულოთ ან სულ მოვსპოთ, თორემ ერთ დღეს დიდ ომს მოგვიწყობენ ამათი გამოისობით აჭარის მცხოვრებლები. დიახ, უნდა მოვსპოთ.

გათოშილი მეზობლები უხმოდ ისმენდნენ ოსმანას შეგონებას თუ ბრძანების მსგავს სიტყვებს, გახიზნულებს კი კვლავ წყევლა-კრულვას უთვლიდნენ.

სიტყვამ გადაიღო. მიწაზე მტკავველა ხოშკაკალი იდო. ღამემაც მოატანა. ზეზეურად, ხეზე მიყრდნობილებმა გაატარეს ის ღამე.

უთენია ცხენმა დაიფრუტუნა. სადღაც ახლოს ფოცხვერმა შეიკივლა, ტურებმაც დაიჩხავლეს.

ცივ ღამეს ხოშკაკალი გაემაგრებინა. დილით მზე აპირებდა ამოსვლას, მაგრამ ცას ღრუბელი არ მოცილებია. მეზობლები ისევ კანკალებდნენ, თოში ძვალ-რბილში გაჯდომოდათ.

– როგორმე ცეცხლი უნდა დავანთოთ, თორემ მზეს თუ ველოდეთ, გავიყინებით – ბრძანა ბინბაშმა.

კვესაბედის დახმარებით რაღაც ძონძებს მოუკიდეს, ხმელი ტოტებიც მოძებნეს და... რამდენიმე წუთში ტყის სივრცე კვამლმა დაფარა.

ნაშუადღევს, ოდნავი სულისმოთქმის შემდეგ გზა გააგრძელეს. ბეთლემამდე ჯერ კიდევ შორი იყო.

– ზოგიერთმა ძალიან უნდა დავინაურდეთ, ღამის სათევი ადგილი უნდა შეარჩიოთ, თან სადმე წყალიც თუა არ გამოგვრჩეს. დაბანა, გარეცხვა-დასუფთავება დიახაც გვინდა. ხვალ და ზეგ გამეორება აღარ დაგჭირდეთ, თადარიგი დაიჭირეთ. საკვები გამოიზოგეთ, თორემ ეს გიაურები არაფერს დაგვახვედრებენ, თავისთვისაც არ ექნებათ სამყოფი. არ ვიცით რამდენი დღე დაგვჭირდება მაგათ სადევნად – თქვა ბინბაშმა და მეგზური მოიკითხა.

წარუდგინეს ბინბაშს ახალგამუსლიმანებული. ბეგყოფილი თავადების მოსამსახურე ქაჩალ-ბეი.

– შორია კიდევ იმ გიაურებამდე – ჰკითხა ბინბაშმა.

– არ ვიცი თუ სად იმყოფება ოსმან-ბეი, მაგრამ მჯერა რომ ეს ბილიკი მათთან მიგვიყვანს. ასე ღამაზი გზა სხვა რამეს არ უნდა ნიშნავდეს. ვეცდები გავერკვე. მე მხოლოდ იაილამდე ვიცოდი გზა –

უთხრა და თავი დალუნა – ვფიქრობდი იქ დაგვხვდებოდნენ. ისე შე-
ღამებულზე ან კაი დილას კვამლი რომ ვერ შევამჩნიოთ არ შეიძლე-
ბა, ცეცხლს აუცილებლად დაანთებენ.

– გველოდებიან და ნიშანს მოგვცემენ, აგერ ვართ და მოდიოთ?
არ არიან ეგენი სულელები. ცეცხლს კი ნამდვილად გამოიყენებენ,
მაგრამ თუ რამ მოსამზადებელი აქვთ, ღამით მოამზადებენ და ლა-
დარში დატოვებული კერძი დილითაც ცხელი ექნებათ.

– კვამლს ხომ ვერ დაფარავენ ბინბაშო – ჩაერია საუბარში
იუზბაში იუსუფი – კვამლს შევამჩნივთ აუცილებლად.

– კიდევ ვიმეორებ, სულელები არ არიან, მიუხედავად იმისა გი-
აურები არიან. კვალს ყოველნაირად შეეცდებიან რომ არ გამო-
ამჟღავნონ.

– ღმერთი ჩვენსკენაა, აუცილებლად მივაკვლევთ.

– კი, ჩვენკენაა, მაგრამ კაი დახვედრაც მოგვიწყობ, ხან წვიმა,
ხან სეტყვა, ხან რა და ხან რა.

– ჰო, ოსმან-ბეი, მაგრამ ღმერთი მარტო ჩვენი ხომ არაა, ყველა-
სია. ალბათ იმათაც აძლებინებს.

– მაი, არ მეშლება მე, მაგრამ ომის ღმერთი ჩვენკენ უნდა იყოს.
ხომ ვართ უძლეველნი.

– „ჭელები“, ასეც იქნება, იდიდოს „ალლაჰი“ – სიხარულით წამ-
ოიძახა ონბაშმა.

– გზები უნდა დავზვეროთ, ხაფანგში არ უნდა მოვყვით. ეშმაკო-
ბა არც გიაურებს აკლიათ, მაგრამ ჩვენ მაინც უნდა ვაჯობოთ და
ვძლიოთ. რაც აქამდე გამარჯვებები მოგვიპოვებია, ჭკუით და მოხ-
ერხებით მივალწიეთ და ახლაც არ უნდა მოვიკოჭლოთ. მიუხედავად
იმისა, მათი უპირატესობა ტყიანი ტერიტორიებით განისაზღვრება,
მაგრამ ტყესაც ცეცხლს მივცემთ.

– ტყემ რა დააშავა ოსმან-ბეი, ცოდოა. აი, გიაურები თუ ვიგდეთ
ხელში, ჟინს ვიყრით მათზე.

– ქალები თუ ყავთ ნეტა წამოყვანილი? – იკითხა მოუთმენლად
ერთმა იუზბაშმა.

– კი, კი ეყოლებათ, ალბათ სადედოფლოდ გაგვიმზადებენ აი? –
თვალების ავი კვესებით თქვა ბინბაშმა – ჩვენი მისია მათი მორჯუ-
ლებაა. თუ კაცები დავიმორჩილეთ, მერე ქალებიც დაგვნებდებიან,

მეტი რა გზა ექნებათ. ისე კი იცოდეთ, წინდანი ქალებს არ ებღვნათ, თორემ ცუდად დამთავრდება ჩვენი საქმე.

სიჩუმე ჩამოვარდა რამოდენიმე ხანს. შელამებულზე მზემ გამოანათა მთელი ძალით. ცა გადაისარკა.

– აი, ღმერთი ჩვენკენაა-მეთქი. როგორ გამოგვიდარა?

– მთის წესები არ იცით თქვენ? ნუთუ დაგავინწყდათ? – მთაში უცებ იცვლება ამინდი, ამიტომ ფრთხილად უნდა ვიყოთ, ყველაფრისათვის უნდა ვიყოთ მზად – თქვა ბინბაშმა და ცხენიდან ჩამოხტა – ცოტა ფეხითაც გავიაროთ, ცხენზე ჯდომა ორგანიზმს მოგვიდუნებს და მერე ბრძოლა გაგვიჭირდება.

– მართლა რჯულის შეცვლაზე უნდა ველაპარაკოთ ხალხს თუ უნდა ვეომოთ? – იკითხა ერთმა ონბაშმა და ბინბაშს შეაცქერდა – მაგათ, რომ რჯულის შეცვლა სდომებოდათ სოფელში დარჩებოდნენ და იმდენ ღორს აღარ დაგვახვედრებდნენ სოფელში. ღორები კი ამოუფხოცეთ, მაგრამ, აქაც ხომ ეყოლებათ წამოყვანილი?

– ზაფხულში ღორებს ტყეში ერეკებიან, აქ წამდვილად არ ეყოლებათ წამოყვანილი მაგრამ... თუმცა – თქვა ერთმა იუზბაშმა – საქონელი აუცილებლად ეყოლებათ, წვრილფეხიც და მსხვილფეხიც, თუმცა ეხლა ნაკვალევი არ ამჩნევია. მაგრამ ხომ შეიძლება მაინც გავიგოთ მათი მიმართულება?

– ეგ როგორ, თუ კვალი არ ამჩნია?

– როგორ და... სკორეთი, ნაკელით, ნაშარდით მიკვლევა შეიძლება ბინბაშო. ამაში მენდეთ.

– აბა თქვენ იცით.

დიდი მანძილი გაირეს, წინ წაგზავნილი მზირები შემოხვდნენ გზაზე, გახარებული იყრიით.

– ოსმან-ბეი, კარვებიც გავეშალეთ და იქ რომ ცივი წყაროა, ჩემს ეზოში ვინატრებდი იმას. ძალიან კარგი ადგილია. ამათ უნდა ჰქონდეთ და ჩვენ არა?

– ამიერიდან ყველაფერი ჩვენი იქნება.

– იცი ბეი, ერთმა ბრძენმა თქვა – „გუბეს რომ გადაახტები, ჰოპა მერე დაიძახეო“.

– მიგიხვდი ეგ „ჰოპა“ ჩვეთვის მუდამ იქნება.

– უფალი შეგვცნოს.

საკმაოდ შებინდებული იყო, როცა კარვებში შელაგდნენ. მაღალი თუ დაბალი რანგის მეთაურები ერთ დიდ კარავში მოთავსდნენ და სახვალთა გეგმის განხილვას შეუდგნენ.

– როგორც კი მივუახლოვდებით ამ ძალიან მძიმეებს ერთ ღამეს თავს დავესხმებით და გავფუჭავთ. ხვეწნას არ დავუწყებთ სარწმუნოების შეცვლაზე. ქუჩუკ-ბეი რომ ყოფილიყო, იქნებ სხვანაირად მოქცეულიყო, მაგრამ ეხლა დანდობა არ იქნება, აღარაფერი გვაქვს სახვეწარი.

– როდის უნდა ჩავებათ ბრძოლაში?

– ალბათ გამთენიისას, როცა ჯერ კიდევ მძინარენი იქნებიან.

– ოსმან-ბეი მძინარეს ნადირსაც არ კლავენ. ეს იგივეა ზურგიდან ესროლო ვინმეს.

– ახლა მაგის გარჩევის დრო არ არის. ბრძანება ბრძანებაა. როგორც კი გავიგებთ მათს ადგილსამყოფელს, უცებ დავეცემით. ვინმე ჯაბანი ხომ არ გვირევიან?

– რას ბრძანებთ მბრძანებელო, ამოდენა გზას სალაღატოდ გამოვივლიდა ვინმე?

ღამე უხმაუროდ ჩათავდა. დილით ბრდღვიალა მზემ შემოიჭვრიტა ოსმალთა კარვებში. სწრაფად წამოდგნენ, წაივარჯიშეს და მალევე მოწესრიგდნენ. რამდენიმე წუთში კი გზას დაადგნენ.

– რა ჯანდაბა მოარბენინებდათ ამ გაუვალ ტყეში, ვერ დაეტიენ სოფელში? – თქვა ერთმა იანიჩარმა.

– რა გინდოდა სოფელში დაგვლოდებოდნენ და თავები უცებ წაგვეცალა? ვერ მოგართევს. სული მწარეა „ყარდაშ“.

– აქ ვითომ შეღავათი ექნებათ? თუ მთის ჰაერზე უფრო იოლია სიკვდილი? იქნებ ასეც იყოს მარა მაგათთვის სულერთი არაა სად მოკვდებიან?

– ოსმან-ბეი ხომ არ აჯობებს ხალხს სარწმუნოების შეცვლისაკენ მოვუწოდოთ?

– არავითარი მოწოდება და ლმობიერება. ასკერის ღირსებას მიწასთან გაასწორებთ. რახან ტყე-ღრეში გვარბენინეს ამ ღორისშვილებმა, ყველას ბრძანების შესაბამისად დავაყრევინებთ თავებს.

შორს კვამლი შენიშნეს მებრძოლებმა და ბინბაშს მიეჭრნენ, ახარეს ვითარება.

– მგონი ახლოსა ვართ მიზანთან. ამაღამ შეიძლება მივუახლოვდეთ და დილით ავასრულოთ სულთნის ბრძანება.

– ჯერ გათენდეს და მერე ვილაპარაკოთ.

– ისე კი ჯობია ოსმან-ბეი ამაღამ ვიაროთ, ახლოს მივიდეთ და გამთენიისას უცაბედად დავეცეთ. ეძინებათ, მთვარეც გვინყობს ხელს. მივეპაროთ დამიჯერეთ – წამოაყენა წინადადება სულეიმან იუზბაშმა.

– შესაძლებელია თქვენი ვერსია, მაგრამ გამოძინებაც სჭირდებათ ჯარისკაცებს და ძალ-ღონის მოკრება. ერთი დღე-ღამეც დაველოდოთ. მოვნესრიგდეთ. ხვალის-იქეთ, გამთენიისას დავეცეთ. ისე შეიძლება თითო-ოროლამ მივეპაროთ და თუ სადმე დაბანაკებულნი არიან, ალბათ ერთად იქნებიან, გარს შემოვერტყმით. ასე უფრო სჯობს და ნიშანზე ყველა ერთად ვიმოქმედებთ. ისე ყველამ ერთად რომ მივიტანოთ უცაბედი იერიში, იქნებ შეგვაძმნიონ და ისეთ ადგილას მიგვიმწყვდიონ, ერთიანად ამოგვყუყუნონ. ეშმაკმა უწყის ამათი ტერიტორიების ამბავი. შეიძლება ისეთი ხრამი ჰქონდეთ ამ ადგილებში, თვითონვე გადავიჩიხოთ იქნება. თუ ვინმე ადრე მონესრიგდება, დაზვერეთ გზა, ოღონდ უხმაუროდ. ძლიერები კი ვართ და ძალაც ჩვენს ხელშია, მაგრამ ამჯერად არ შეიძლება ჩვენი ჩავარდნა. მთელი სასულთნო ჩვენ შემოგვყურებს, უნდა გავიმარჯვოთ აუცილებლად.

– თქვენი ბრძანების მორჩილი ვართ ყველანი. თუ ასე მიგაჩნიათ საჭიროდ, დავრჩეთ ამაღამაც, ხვალაც და თანდათან წავინიოთ წინ, ძალაც მოვიკრიბოთ. მართებული გადანყვეტილებაა ოსმან-ბეი, სურსათი თუ არ გამოგველია.

– რაც აუცილებელია ის გააკეთეთ და დაიძინეთ, ოღონდ ყარაულობა აუცილებელია. დილით ნუ იჩქარებთ წამოხტომას, გამოიძინეთ. როცა ადგებით, იარაღი მოანესრიგეთ. ბრძოლის წინ მშვიდი და მოუნესრიგებელი თუ ვინმე იქნება, მათრახი ელოდება. მოსვენება და ძილი ყველას უნდა. ძალები მოიკრიბეთ...

საოცარი თბილი ღამე დაიჭირა. ისეთი თბილი, რომ ჩასუქებულ მეთაურებს კარავში დასცხათ კიდევ.

ბრდღვიალა მზიანი და ძალიან თბილი დილა გათენდა. უკლებლივ ეღვიძა ყველას, დილის ნამაზიც შეესრულებინათ და ლოცვებს ბუტბუტებდნენ უკვე. ეუცნაურა ბინბაშს ლოცვაც.

– ასეთი ლამაზი ბუნება ამ გიაურებს რომ უბოძა ღმერთმა განა ეს სამართალია? ყველაფერი კარგი ჩვენ, მუსლიმანებს უნდა გვექონდეს. იფიქრეთ, რომ ეს ყველაფერი თქვენია, წართმევას გვიპირებენ და უნდა დავიცვათ. ამ შეგნებით უნდა ვებრძოლოთ გიაურებს. ისე რა მოხდა, რომ ყველას საბახნამაზი გილოციათ?

– მართლა ურწმუნოები კი არა ვართ. სიძნელეების გამო ვტოვებთ ნამაზს თორემ, მუდამ ვლოცულობთ. დღეს კი, ბრძოლის წინ აუცილებლად ყველას ვალია ლოცვა. ღმერთს გამარჯვებას ვთხოვთ.

– სალოლ ბიჭებო. ხვალ ალბათ სურვილს ავისრულებთ.

– მართებულად იქცევით, ვინც უფალს ივინყებს, ის მუდამ ხიფათს უნდა ელოდოს.

– ამ გიაურებს უფალი კი ახსოვთ მარა ხიფათი რომ ელოდებათ?

– მაგათ უფალს სძინავს ჯერჯერობით...

– მაგას ნუ იტყვი ოსმან-ბეი, ღმერთი გვინყენს, უფალი ხომ ერთია ქვეყნიერებაზე. როგორ დავიჯერო მათთვის სძინავს და ჩვენთვის ღვიძავს?

– ჩვენ მუხამედფეილამბერი გვიცავს...

– ამათ კი მათი იესო ჰყავთ დამცველად...

– რას გეტყვი იცი? ნაკლებად ხართ ჩახედული მუსლიმანურ ქითაბებში. რომელ ხალხსაც უფლის წინაშე დანაშაული მიუძღვის, იმას უფალი განა ხელს დააფარებს? არა არ დააფარებს.

– რა ასეთი დანაშაული მიუძღვით ოსმან-ბეი, არაფერი ვიცი...

– რა და ჩვენ რომ წინააღმდეგობას გვინევენ ეს. გიაურები არ უნდა იყვნენ ქვეყნიერებაზედ. ქითაბებში ასე სწერია და ამათ არ უნდათ დაჯერება იმისა, რომ ბოლო ფეილამბერი ჩვენი მუხამედ ფეილამბერია და ყველა მისი მორჩილი უნდა იყოს.

– ქრისტიანობა ხომ დიდი ხნის სარწმუნოებაა... კარგი და მოხდა ისე, რომ ჩვენს სარწმუნოებას უდიდესი საშიშროება დაემუქროს, ჩვენთვის იოლი იქნება თავს მოხვეულ რჯულზე შეთვისება? შევურიგდებით და არ შევებრძოლებით, ისე როგორც ესენი?

– არაფრის გაგონება არ მინდა. ჩვენ გიაურები უნდა დავიმორჩილოთ ფეილამბერისა და სულთნის სახელით... დანარჩენი დიდი ღმერთის საქმეა, მთავარია ჩვენ ბრძანებას და ისლამს არ

ვულაატებთ... არა, ამათი საქმე გათავებუღია. ახლა ყველა კარავი შემოიარე და მებრძოლები გაამხნევე, ხვალეც და თუ საჭირო დარჩება ზეგაც დავისვენოთ, მერე კი ერთი დღე გვეყოფა ამ გიაურების გასანადგურებლად, ბევრი არ იქნებიან. დაცვა გააძლიერეთ. არც მათ ეძინებათ ალბათ და შეიძლება ვინმე მოთვალთვალე დავიჭიროთ, მერე გაგვიადვილდება ბრძოლა. აბა თქვენ იცით, ძალიან უნდა იფხიზლოთ, იქეთ არ ჩაუვარდნენ ხელში ჩვენი მცველები. აბა ყველამ გამოიძინეთ, კარგად დაისვენეთ.

– ბრძანება თქვენია და შესრულება იქნება.

– ბრძანება ჩემი კი არა, სულთნისა და მთელი ოსმაღეთისაა, თავი არ უნდა შევირცხვინოთ. ისე ქუჩუკ-ბეი არ დაგვლუპვოდა აქამდე მოვითავებდით ამ საქმეს. ღმერთმა გაანათლოს მისი სული. ასე მგონია თან გვდევს და სანამ არ გავიმარჯვებთ ალბათ ვერ მოისვენებს...

– თუ ასეა, რაც ადრე მოვასვენებთ მის სულს, უკეთესი იქნება.

– დადგება მაი საათიც.

– ჩვენი სულთანი ახმედ-III ალბათ წყალობას არ მოგვაკლებს თუ გავიმარჯვებთ.

– თუ გავიმარჯვებთ კი არა უნდა გავიმარჯვოთ. ჩათვალეთ რომ ბრძოლა უკვე მოგებული გვაქვს.

ხოჯა ნასრედინმა ხომ იცი რა თქვა?

– რუზე რომ გადახტები „ჰოპა“ მერე დაიძახეო არა? კიდევ გადახტებით, კიდევ გადმოვხტებით და „ჰოპას“ და ჰარიჰარაღესაც დავძახებთ.

თავი VII

ბეთლემის ეკლესიის მიმდებარედ უზარმაზარი მინდორია, რომელსაც ირგვლივ ასწლოვანი წიფლები არტყია, ხოლო ტყეში შქერი, წყავი და გაუვალი ეკალ-ბარდია. აქა-იქ ბილიკებიც იყო, მაგრამ ისინიც ეკალ-ბარდებს დაეფარა. ერთადერთი ბილიკი სოფლიდან მხოლოდ სალოცავისაკენ ჰქონდათ განმენდილ-გაკაფული ბერებს და ამ ბილიკს კარგად იცავდა სოფლის ახალგაზრდობა.

ბანაკი რამდენიმე კარავისაგან შედგებოდა, სადაც ათ-თხუთმეტს ეძინათ ნაბდებზე თავმიდებულებს. ჯანმგარი ახალგაზრდობა კარვის გარეთაც ათევდა ლამეს. წინა დღის ნასეტყვარი ამინდის მიუხედავად საოცრად თბილი დარი დადგა. მიუხედავად მთის სიმაღლისა ჰაერიც თბილი იყო. შორს, ღარათში უკვე გამქრალიყო თოვლი და კარჩხალის სუსხი ველარ აღწევდა ბეთლემის მინდორამდე. მინდორს კი ნამდვილად იცავდა ძალიან მაღალი წიფლის ხეები.

ღამე თბილი და მთვარე – ვარსკვლავებიანი იყო. ჰაერი ისეთი სუფთა, როგორც ხიზნების გული და სული.

ბანაკის შუა ხატები დაავანეს. უკლებლივ ყველამ ილოცა ხატებთან მუხლმოდრეკილმა და ზოგი ძილს მიეცა, ზოგმაც გვიან დაიძინა.

ყარაულები ხშირად ენაცვლებოდნენ ერთმანეთს. ძილით მხოლოდ ასაკოვნებსა და მანდილოსნებს ეძინათ, ხოლო იარალასხმულნი ყველა ბანაკის ირგვლივ უზარმაზარ ხეებთან იყვნენ ამოფარებულნი. უბრალო ჩქამზეც კი მზადყოფნაში იყვნენ. ოლოლის გადაძახილი ჰქონდათ სანიშნედ, თუკი საშიშროება მიუახლოვდებოდათ.

ღამაზი დილა გაუთენდათ დაბანაკებულებს, ბრდღვიალა მზიანი და ძალიან თბილი.

გოგონები წამოიჭრნენ და კარვებიდან გავიდნენ. ჯერ ხატსალოცავთან ილოცეს და მოყარაულებს ჩამოურბინეს. ასკინკილით დახტოდნენ, მაგრამ ამ ასკინკილას უდარდელი-ბავშვური სიხალისე აკლდა...

ზანტად გამოიშალნენ კარვებიდან ხნიერებიც და ისინიც, ვინც გამთენიისას მიწვა დასაძინებლად.

ყველა ხატსალოცავთან შეიკრიბა.

სასულიერო პირებმაც და სხვებმაც ხატებთან ლოცვაში დაითენეს. ანაფორიანებმა ჯერ ხელაპყრობილებმა ილოცეს, შემდეგ პირჯვარი გადასახეს შეკრებილებს და ხატთან მუხლი მოიყარეს. ყველა მუხლებზე დაიჩოქა და ლამაზი დღის დასალოცავ სიტყვებთან ერთად უფალს შემწეობა შესთხოვეს.

ახალგაზრდებმა, მოყარაულეებმა და შორსნასულმა მზირებმაც მიაშურეს მლოცველებს. დილის ლოცვა ერთსულოვანი და თითქოს რალაცნაირი ჟრუანტელის მომგვრელი იყო.

– გვფარავდეს უფალი ან და მარადის, დამინებოდეს ჩვენს მღევარს და მანოიკებელს თვალები, მარჯვენა გახმობოდეს სანამ ჩვენზე ხელს აღმართავდეს, მიწა გახეთქოდნენ და შიგ ჩაშვავებულ იყვნენ... უფალი ჩვენთანაა... გნამდეთ, რომ ჩვენ ჩვენს მეობას, სარწმუნოებას და მამულს ვიცავთ, ჩვენი წინაპრების დანატოვარს ვმწყემსავთ... ცოდვას არ ჩავდივართ... დიდო უფალო, შეგვენიე და დაგვიცავი უწმინდურთაგან... ამინ! – დაასრულა მამა ეფრემმა.

– ამინ – დაბალი ხმით გაიმეორეს სოფლელებმა და მუხლები გამართეს.

– ნავიხემსოთ შვილებო და ვისაც როგორ შეგეძლებათ და რამდენ ხანსაც გაძლებთ ხატ-სალოცავთან ილოცეთ და უფალს ევედრეთ... რისთვის უნდა გავინიროთ... ამოიოხრა მამა ეფრემმა და თავის კარავში შევიდა. იგი გამუდმებით უფლისსავედრებელ წიგნებში იყო თავჩარგული და ამჯერადაც წიგნებს მიუბრუნდა.

– ლოცვა და მხოლოდ ლოცვა გადაგვარჩენს – გამოთქვა აზრი ანიკომ და გოგონებს გადახედა – ხომ ასე სწერია წიგნებში?

– განა იმ ქვეყნის ხალხი სულ არ ლოცულობდა, რომლებიც ოსმალეთმა ჩაყლაპა? ისინი რა, ურწმუნოები იყვნენ? არა, რალაც ხდება ზეცაში, თორემ მუსლიმანები ასე ვერ აიშვებდნენ. რამდენი ქრისტიანული ქვეყანა მოინელეს არა? ნამდვილად რალაც ხდება უფალთან, ასე რომ მოგვიძულა ერთმორწმუნეები... რალაც ხდება – თქვა საბამ და ცისკენ აიხედა.

– ზემოთ რომ იყურები რამეს დაინახავ ვითომ? ის გვასწავლე რა ვქნათ.

– რა უნდა ვქნათ გოგონებო და უნდა ვიბრძოლოთ, ან ჩვენ გავიმარჯვებთ, ან ისინი. ვინ იცის რამდენნი არიან. ჩვენ კი საუკეთესო ვაჟკაცები ჩაგვიხოცეს, სანამ აქ ამოვალწვედით – ჩაერია საუბარში მოახლოებული მირიანი.

სასულიერო პირები ერთად შეგროვდნენ...

– თქვენი აქ ყოფნა უკვე აღარ შეიძლება – მიმართეს ეფრემსა და ბარძიმს – რამდენი ახალგაზრდაც საჭიროა იახელით და საღვთო ნიგნები, ხატები, განძი ეკლესიას შეაფარეთ. აქ ერთი ხატი გვეყოფა – წმინდა გიორგისა, თუ დაგვიცავს ეს ხატი დაგვიცავს. აბა გზას გაუდქით და ნულარ დაახანებთ.

– გაბრიელმღვდელმთავარო, ჩახოცილი ვაჟკაცების სული-სათვის გვალოცე და ვწიროთ. რა ვიცით ვინ გააპატიოსნებს მათ... მიმართა მამაოს ელიზბარმა.

– ჰო, ეს აუცილებელია და ვალია ჩვენი... ვწიროთ და მართლაც დავულოცოთ გზა სამოთხისაკენ. ნეტა ვინ დამარხავს მათ – ჩაიბუტბუტა გაბრიელმა და ხატს მიუახლოვდა. ისევ ხატთან მოიყარეს თავი. სწირეს და ლოცვით შეავედრეს უფალს მათი სულები.

მზემ აიშუადღევა. საოცარი მცხუნვარებით აჭერდა ბეთლემის მინდორზე თავშეყრილებს.

– ასეთი სიცხე დიდი ხანია არ ყოფილა, საბოლოოდ ხომ არ გვიწილადებს ამ სითბოს? – წარმოსთქვა აღმასხანმა.

– ბუნებამ სატირალი უკვე იტირა მგონია. ის ქარაშოტი და სეტყვა ჩახოცილი ვაჟკაცების საცოდაობის გამო მოუვლინა მგონი უფალმა ამ ურჯულ-უსისხლოებს. გავიგეთ რომ ეკლესიაცა და საყდარიც ცეცხლისათვის მიუციათ, იქ მყოფები კი ამოუხოციათ. ეს საცოდაობა და სისხლი კი გადარეცხა უფალმა, მაგრამ მათ რაიმე ზიანი მიადგათ თუ არა, არაფერი ვიცით.

– ვილაც მეგზური ეყოლებათ მაგ წუნკლებს, თორემ ვერ მოგვაგნებენ.

– შეიძლება ასეც იყოს, მაგრამ ჩვენ ხომ ვერ გავიგებთ მაგას. ყოველშემთხვევაში ჩვენიანი არ იქნება. თუმცა ეს მხოლოდ ვარაუდია. როცა შეჭირვებული ვართ, ყველაფერს ვფიქრობთ.

– ჰო, საფიქრალს რა გამოლევს. ისე ჩვენ, ხნიერები ჯანდაბას, მარა ახალგაზრდები რისთვის უნდა შეაწყდნენ მტერს?

– მეც მასე ვფიქრობ, მაგრამ ახალგაზრდები ძალიან ჯიუტობენ, თორემ გავამგზავრებდით საქართველოს სხვა ტერიტორიაზე.

– კი არ ჯიუტობენ, მამაცობენ და მამაცურადვე დაუხვდებიან მომხვდურებს.

– ხომ იტყვიან – მომხვდური და გამარჯვებული დიდხანს ვერ იქნებაო...

– მაი ქვეყნისთვისაა ნათქვამი და არა ჩვენი თანა მოკვდავებისათვის. ისტორიას წლები ქმნიან და ისეთი არაკაცებიც ჩვენ რომ ჩავდგომიან კვალში. არავის და არაფერს არ ივინყებს ისტორია, მაგრამ სავალალო ისაა, რომ ჩვენ ცნობისნადილს ვერასოდეს დავიოკებთ.

– როდესაც გმირები იბრძვიან დალუპვამდე, იმას არ ფიქრობენ რა იქნება ჩვენს შემდგომო. ბრძოლაში ერთი აზრი იბადება და ამოდრავებთ მებრძოლებს – დაიცვან ის, რისთვისაც იბრძვიან. ჭეშმარიტი მეომარი ყოველთვის ამას ფიქრობს.

– ეგ საფიქრალი განა ჩვენიცაა, მაგრამ ხომ იცი, ადამიანს მაინც აინტერესებს, რა იქნება სიკვდილის შემდეგ.

– ჩვენი დალუპვის შემდეგ ჩვენთვის სიბნელე იქნება, ხოლო მზე, მთვარე და ვარსკვლავები იყო, არის და იქნებიან მუდამ. ქვეყანა თუ არ დაიქცა, გააგრძელებს არსებობას. ქვეყანა და ცხოვრება სასწორზე ძევს – ხან ერთი პინა დაძლევს და ხან მეორე.

– ნეტა ჩვენი პინა საით დანონის?

– ეგ უფალზეა დამოკიდებული. ისარი ხომ უფლისკენ, ზემოთ იყურება, როცა არაფერი ეხება. ცალ მხარეს ცოლდა გადასძლევს, ცალ მხარეს კი მადლი. აი, იმ მხარეს, საითკენაც მადლის თეფშებმა უნდა დასძლიოს – ჩვენია. უფლის წინაშე ხომ მართლები ვართ. აბა რისთვის გადასძლევს მეორე მხარეს?

– ჰო, ჩვენ ყოველთვის მართლები ვართ ყველანი, მაგრამ ალბათ რაღაც გამოგვრჩა მხედველობიდან, უფლის გზიდან გადავედით და ამისათვის უნდა დავისაჯოთ, როგორც ჩანს.

– განა მარტო ჩვენ? აჭარა გატიალდა ხომ ხედავთ. ამ ვერაგთა ნათარეშალზე მარტო ეკალ-ბარდი და ჭინჭარი უნდა გაჯეჯილდეს,

მაგრამ ჩვენი ხალხი მაინც ეგუება ყველაფერს. ისე არ გადავშენდებით, აჭარის სახსენებელი მოისპოს. იქნებ დიდზე დიდი ცოდვა ტრიალებს ჩვენს სათაყვანებელ კუთხეში?

– ცოდვის ტრიალი არ ვიცით, მაგრამ ის კი ვიცით, რომ რუმის სულთანმა თამარ მეფის ცოლობა მოინდომა, მის შემდეგ სასულთნოებსა და შახებს კბილები ჩვენზე აქვთ ალესილი. ბუნებით გაუმაძლარნი არიან, მაგრამ აბა რომელი მეფე ან ხელმწიფე არ ზრუნავს თავის ხალხზე – ტერიტორიების ხელში ჩაგდება ყოველთვის პირველ ადგილას იდგა. აბა ისე, როგორ შეიქმნება უზარმაზარი სახელმწიფო. ხალხსაც ხომ უნდა გამოკვება.

– შავი ქვა და ჭირი მაგათ მუცლებს. ჩვენი მეფეები როდის იპყრობდნენ სხვათა ქვეყნებს, თავისას იცავდნენ მხოლოდ.

– ჩვენ ხომ პატარა ერი ვართ მხოლოდ. ჩვენ თავდაცვა დაგვანათლა უფალმა, სად შეგვწევს იმის ძალა, ვინმე დავიპყროთ. ჩვენ მხოლოდ ჩვენი ამტანობა გვაძლებინებს. ისე აღმაშენებელი რომ გვყოლოდა, ან თამარ მეფე...

– ეჰ, ესენი წარსულს ჩაბარდნენ და ასე მგონია საქართველო იმათ მსგავს შვილებს ველარ გამოჩეკავს. ხვედრს უნდა შევეგუოთ, მაგრამ სადამდე?

– მეტი რა გზაა... თუმცა არის გზებიც, მაგრამ რისთვისაც ჩვენ თავს ვდებთ ამაზე ღირსეული არაფერი იქნება. ნაადრევად სიკვდილია ძნელი, თორემ თუ საძრახისად არ დავიხოცებით, არც წავენმდებით...

ხანგრძლივი სიჩუმე ჩამოვარდა მოსაუბრეებში. კარავიდან შაოსანი გოგონა გამოვიდა და თავშეყრილებს მიუახლოვდა. მისი დანიშნული და კიდევ რამდენიმესი ნატბევამდე ამოულიტეს ვერაგმა ოსმალებმა, ამიტომ თვალცრემლიანები და ძაძებით მოსილნი დადიოდნენ, უჩუმრად და გულთ გოდებდნენ.

– მათი საცოდაობით გული გვიკვდება – გადაუჩურჩულეს ერთმანეთს.

– ამათ რა უჭირთ ცოცხლები გვყავს, ცოდონი ისინი არიან ვინც ამათ დაცვას შეეწირნენ.

– ეჰ, რა დღეს და რა ხვალე, ჩვენც ეგ დღე გველის.

– შაოსნებისა თუ დალუპულებისა?

– რომელია მჯობნის მჯობი... ორთავე ერთნაირი ჭირი არაა? მე რომ მკითხვით სიკვდილამდე ვაებას, გმირული სიკვდილი სჯობია, ერთ დროს ხომ მაინც გველოდება სამარის პირთან მიქელგაბრიელი.

– ეეჰ, თითქოს ბავშვურად ვმსჯელობთ, მაგრამ მაინც მართლები ვართ...

ვაჟკაცებმაც კანტიკუნტად მოიყარეს თავი მინდორზე. უხუცესები, ანაფროსნებიც გამოჩნდნენ და გვიანი სადილობის თადარიგს შეუდგნენ. შესანირავიც შესწირეს.

– არ ვიცი პირველად ვინ წარმოთქვა ეს სიტყვები, მაგრამ მეც ვეთანხმები – თქვა თანდილამ – მშიერ სიკვდილს, მაძლრად სიკვდილი სჯობიაო. ფიქრით და დარდით არაფერი გამოვა, მშიერები ხომ არ უნდა ამოვწყდეთ, ძალაც გვჭირდება მტრის მოსაგერიებლად.

– კაი დაგემართოს, კაი სამახარებლოც გეკუთვნის, მაგრამ მოვიგერიებთ კი?

წუთით სიჩუმემ დაისადგურა...

– ერთი ჩემს აზრსაც გაუხიეთ ანგარიში – წინ გამოვიდა ფირანა – მივიტყუოთ სადმე ხრამში და ამოვუყუოთ, განა ვერ შევძლებთ?

– ჰადაჰა, იმდენი გავნწყვიტოთ რამდენიცა ვართ... იცით რამდენი იქნებიან ეგ წუნკლები? თუ უკვე გარს არ შემოგვერტყნენ... ჰო, მართლა მზვერავები თუ გაუშვით, ჩვენი ტყე-ღრე ნაცნობია ჩვენთვის და უჩუმრად მიპარვას შევძლებთ. ამაღამ უნდა შევძლოთ ეს, თორემ დღისით – მზისით ძნელია, შეგვაძჩნევენ.

– განა ვიცით სად არიან რომ დავზვეროთ?

– ნიშანი აუცილებლად იქნება. ისინი არაფერს მოერიდებიან ისეთი ოხრები არიან, ცეცხლს აუცილებლად დაანთებენ, ან თუ ცხენები ჰყავთ აუცილებლად დაიჭიხვინებენ, იმიტომ რომ მაგათ ცხენებს საკვები არ ექნებათ, ან ცეცხლს ხომ კვამლი აუვარდება. ყველაფრის გამოყენება შეიძლება ნიშნისათვის...

– მზვერავებს მე შევარჩევ და ახლავე შევუდგები თადარიგს – თქვა ფირანამ – საამისო გამოცდილება აქვთ ბიჭებს. წავალ აბა მე და საქმეს მივხედავ.

დღე ამგვარ გასაუბრებაში და მისვლა-მოსვლაში გაილია. საღამო ხანს კარვებს მიაშურეს, მაგრამ ძილს აღარავინ აპირებდა იმ ღამით.

ფირანამ რამდენიმე ახალგაზრდა იახლა და გზას დაადგა. ჩუმად მიდიოდნენ, ფეხისცეცებით. ისინი ერთმანეთზე იყვნენ თან შერდილები, ნადირობის დროს ყველა ხის ძირს იხსომებდნენ, ამიტომაც არ უჭირდათ ღამე სიარული. მთვარის ამონვერამდე უნდა მოესწროთ დათვალიერება.

ერთგან ცეცხლი შეამჩნიეს. მათი ბანაკიდან არც ისე შორს იყო.

– გაღმა მინდორზე არიან ბიჭებო, ძალიან მოახლოებულან, რომ მივუახლოვდეთ შეიძლება მგლებივით შეგვესიონ და აგვეკუნონ, ამიტომ ჯობია უკან დავბრუნდეთ, ვიცით ხომ მათი ადგილსამყოფელი. ჩვენს შორის არც ისეთი ხრამია, რომ ჩავიტყუოთ. მეტი გზა არაა – თავი უნდა დავიცვათ ისევე ჩვენს მინდორზე, მაგრამ უფალმა იცის, როდის შეგვებმებიან. ისე მაგათი მამაძაღლობის ამბავი რომ ვიცი, ღამე მოგვიახლოვდებიან, არც დილით შეეშინდებათ, მშვილდისრებიც ექნებათ. ვაგლახ რომ ჩვენ არა გვაქვს... თორემ ერთი ჩასაფრებული ას კაცს ლამაზად გაისტუმრებდა საიქიოს. ასე თუ ისე, ხმლების, თოფების და ჩვენი ვაჟკაცობის იმედითლა უნდა ვიყოთ.

ერთ საათში ბანაკში მობრუნდნენ და ეს არასასიამოვნო ამბავი ყველას გააგებინეს.

– იარაღს ხელი არ უშვათ, გინდაც ზედ დაგეძინოთ, თუკი უეცრად დაგვესხნენ თავს, უნდა ვიბრძოლოთ ან გავიმარჯვოთ, ან სასახელოდ დავიხოცოთ. მშიშრები ხომ არ გვირევიან – იკითხა მამამზემ და იარაღი მოსინჯა.

გოგონებს უკვე ვაჟურად ჩაეცვათ და იარაღში ჩამჯდარიყვნენ.

– აგერ ვართ ბაბუა და თავსლაფი დაესხას იმას, ვინც მტერს ზურგს უჩვენებს, გავწყდებით წმინდა საქმისათვის და ჩვენს ჯაბანობას მტერს არ ვაგრძნობინებთ. ვაჟკაცების მხარდამხარ ვიბრძოლებთ და თუ ვერ გავიმარჯვებთ, ძვირად დაუუსვამთ მანც ჩვენზე შებრძოლებას. ჯერ იმ ვაჟკაცების სისხლი უნდა ავილოთ ნატბევის მისადგომებთან რომ ჩახოცეს, ეკლესიებზე მიღვრილი სისხლიც ცას შესჩქეფს. ძვირად უნდა დაუუსვათ მომხვდურებს ყოველივე. ხომ მაგრად ვართ გოგონებო, გავბედავთ შებრძოლებას? – იკითხა ეკატერინემ.

– ვიბრძოლებთ და მამ, როგორ. მანდილი არ ღირსებოდეს ვინც შერცხვება – გავწყდებით და არ დავნებდებით.

არც ქალები ჩამორჩებოდნენ ახალგაზრდებს.

– არავინ არ უნდა გაიგოს, რომ ქალები ვართ. ყველანი მამაკაცების ტანსაცმელში გამოვეხვიოთ და ასე შევეგებოთ მოძალადებს. შევძლებთ ქალებო წინააღმდეგობის განევას და ხმლის მოქნევას.

– შევძლებთ, შევძლებთ – იყო ერთიანი პასუხი...

განსხვავებული აზრი კი არავის არ ჰქონდა – ყველა ერთსულოვანი იყო და საბრძოლველად შემართული.

– ამალამ უაღრესი სიფხიზლე გვმართებს. ვისაც როგორ შეუძლია, ისე უნდა შევენაცვლოთ ერთმანეთს – ბრძანა დოროთი პაპამ და ჩიბუხი გააბოლა.

ხეობის გაღმა-გამოღმით უზარმაზარი ხეები იყო აღმართული. ერთგან მაღლობზე მოტიტვლებული კლდე იყო, ძნელად ასასვლელი, მაგრამ ამ კლდიდან უზარმაზარი ტერიტორია მოჩანდა. ბიჭებმა მთელი ღამე იწვალეს და კლდის თავზე მოექცნენ – სულ შვიდნი იყვნენ.

ოსმალთა ბანაკი ხელისგულივით მოჩანდა მთვარის ირიბ სხივებზე.

კარგა მოზრდილი იყო ეს კლდე და მის წვეროზე სასწაულებრივად ამოზრდილი მოცვისა და მაყვლის ბუჩქები თავის შეფარებისათვის ხელსაყრელი ჩანდა. მტრის ბანაკიდან ყოველშემთხვევაში შეუმჩნეველი იქნებოდა და ამის იმედიც ჰქონდათ ბიჭებს. ღამე თბილი იყო და ბიჭები რიგრიგობით იძინებდნენ კლდის წვეროზე.

ირიურაჟა. დილით ოსმალთა ბანაკები მოათვალიერეს. პირკატა ეცათ – უამრავი ოსმალთა ირეოდა მინდორზე.

– ათასზე მეტი არიან, ზოგიც ხეების უკანაა მიმაღული. საშველი არაა ბიჭებო – გადაულაპარაკა მათ ფირანამ – რა უნდა ვიღონოთ, ხომ არ გადავიდეთ გურიისაკენ?

– ეგ გადაწყვეტილია ბიჭებო – უნდა ვიბრძოლოთ. ისინი რახან აქ მოვიდნენ, ესე იგი ცნობილია მათთვის, რომ აქ ვიმყოფებით და ალბათ ისიც იციან რამდენი ვართ, სხვა შემთხვევაში აქ არ დაბანაკდებოდნენ. დიახ, მათთვის ცნობილია ჩვენი მიზნები და ყოველი ნაბიჯიც...

– ნეტავი ვინა ჰყავთ მეგზური – ერთი მანახა და თავს ქვით გავუჭეჭყყავ. მასეთისთვის იარაღით სიკვდილი ცხონების ტოლფასია.

– აბა მაგას როგორ გავიგებთ ბიჭებო – დანანებით თქვა ფირანამ.

ბეთლემის მინდორი დილით მოზუზუნე სკას დაემსგავსა. საუბედურო ამბავი ჩამოიტანეს ბიჭებმა კლდის წვეროდან.

– ეს ძალღი-მამაძალღები ჩვენ ნამდვილად გვზვერავენ, თავად კი ძალებს იკრებენ. უფალმა იცის როდის დაგვესხმიან თავს. ხომ არ გადავიდეთ გურია-იმერეთისაკენ, რისთვის უნდა ჩავიხოცოთ ხალხო, უაზრობა არ იქნება რომ შთამომავლობაც ველარ დავტოვოთ? გადავიდეთ, შეგვიფარებენ და მერე დროთა განმავლობაში ნელ-ნელა დავბრუნდეთ. ა, რას იტყვით ხალხო? – იკითხა ხვარამზემ და ხალხს მოავლო მზერა – ამოიღეთ ხალხო ხმა, რამ დაგამუნჯათ ა?..

– როდის გვჩვეოდა ნაღმა-უკუღმა ლაპარაკი ქალო, ერთ დღეს გავჩნდით, ერთ დღეს დავილუპებით. ინილო-ბინილო საჭიროა განა? არ დავიხვეთ უკან არც ერთი ნაბიჯით. დანდალოს და მაჭახლის ხალხმა მაგალითი დაგვიტოვეს – განყდნენ ისინი და არ დანებდნენ. ჩვენც მათ მივბაძავთ. ვინც უკან დაიხვეს, შინაურების სისხლი დაელიოს და ყვავ-ყორნის წერა გამხდარიყოს. მე წაგიძღვებით წინ, ერთად შევებათ ყველა და თითო ნუნკალს კი მივანვენთ. ჩვენც დავილევით, მაგრამ არც ერთი ჩვენთაგანი არ დანებდება. ვინმე თუ შეეცდება დანებებისათვის ხელის აწევას, ჩვენ მოვუსწრაფებთ სიცოცხლეს. რა ვქნათ ხალხნო გავწყდეთ?

– გავწყდებით და არ დავნებდებით, წინაპრების სახელს არ შევარცხვენთ, ჩვენი უღირსობით მათ ძვლებს არ გავაქანებთ საფლავებში – დაანიეს ხმა ბებია ხორეშანის ლაღადისს.

მთელი დღე იარაღი ფერეს, აპრიალეს, ლესეს. თოფები დატენეს და შელამებულზე წმინდა გიორგის ხატი უფრო მალლა წამოსწიეს, რათა შორი მანძილიდან ყველასათვის ყოფილიყო შესამჩნევი.

– ზეგ თამარობა უნდა ვიზეიმოთ, მაგრამ თარსი ცამეტი რიცხვი გვაქვს გასავლელი. აღდგომა და ხვალეო – ამჟამად არ ითქმება, მაგრამ ხვალინდელი დღე გვიჩვენებს, თუ როგორ ზეიმს ჩავატარებთ ზეგ. მიუხედავად იმისა არ გვაქვს საქმე საზეიმოდ – თქვა ელენემ და შორს გაიხედა...

... ამ ზეიმმა კი სამი საუკუნით დაიგვიანა.

სამი საუკუნით გადასწია საზეიმო განწყობა ოსმალთა ჯარის ნადარბაზევში შემოსვლამ, სამჯერ სამასსამოცდახუთი დღით დააშორა 1713 წლის 13 მაისს ეს ზეიმი...

... უშფოთველად ეძინათ ბეთლემის ხიზნებს. ავბედითი დილის დადგომამდე, საუბედუროდ, ბანგშეპარებულებივით მიეძინათ. იქნებ არც ჩასძინებოდათ, მაგრამ საოცრად თბილმა ღამემ თავისი ქნა – წინა ღამით ღამენათევებს რული მოეკიდათ. იარაღში ჩამჯდართ ეძინათ...

ალიონი მოიპარებოდა, ხოლო ნახევარმთვარე სუსტად ანათებდა, საიდანლაც წამოპარული ღრუბლებიდან.

მამაზეციერმა ქართველ, ერთ მუჭა, ქრისტიანობის დამცველ სოფლელებს, კი არ დაანათლა – დაათარსა. უბედური 13 მაისის დილა დგებოდა... ოთხშაბათი... ოსმალებსაც ძვალ-რბილში ოთხშაბათის დადგომა ჰქონდათ გამჯდარი – სოფლად რომ ფეხი შემოდგეს დაქანებში ოთხშაბათი დღე მოაყოლეს. ჰოდა, ავადაც გაუთენდათ ნადარბაზევლებს ეს დღე – მათთვის საბოლოოდ და საბედისწეროდ...

გამთენიის ხანს შეიპარნენ ბეთლემის მინდორზე...

საბედისწერო და ამაზრზენი სანახაობის წინა საათები, ერთი მუჭა სოფლელების ბოლო წუთები, ოსმალეთის სულთნების ბოლო საკბილო, სისხლის სუნით და ღვარით დამამთავრებელი.

– დაჰკარით ბიჭებო, მტერი შემოგვეპარა – დასჭექა რომელიღაცამ და თოფიც გაისროლა. გაგორდა ოსმალო, დაეცა თოფის დამჭექიცი. აიშალა ბანკი. მაჭახელების ქუხილზე წამოცვივდნენ ვაჟკაცები და უცებ მოვარდნილ უბედურებას მკერდით შეეგებნენ. საბედისწერო წუთების ჟამი ზეიმობდა...

მთვარესაც მრუმე ღრუბლები გადაეფარა. წყვილადში არა ჩანდა რა. ძნელი იყო თავისიანისა და მომხვდურის გარჩევა. ალლოთი და შეძახილებით აგნებდნენ გზას. უპირატესობა მტრის მხარეს იყო, მებრძოლები ალყაში ჰყავდა მომწყვდეული. ინათა, მაგრამ ვაი, მნახველის თვალს – ველი ოსმალოს ბრბოთი იყო დაფარული.

ხატ-სალოცავის ირგვლივ შეჯგუფდნენ სოფლელები.

ხელჩართულ ბრძოლაში უამრავი ოსმალოს თავიც დაგორდა.

მარდი იყვნენ ნადარბაზევლებიც და უმონყალო ხოცვა-ჟლეტაში სამჯერ მეტი ოსმალო განყვიტეს, ვიდრე თავად იყვნენ.

დღის სინათლის მატებასთან ერთად მებრძოლთა რაოდენობაც ილეოდა.

– არც ერთი არ უნდა დარჩეს ცოცხალი – ასეთი იყო ბრძანებაც და იანიჩართა დაუოკებელი წყურვილიც.

ქუხდა თოფები, ელვარებდა უძლეველად მონათლული ქართული ხმალი, ბობოქრობდა გამირული ქართული სული, მაგრამ მცირე აზიის მპყრობელი ოსმალები ძლიერნი იყვნენ... ბევრნი იყვნენ...

სისხლის სუნნაგეშები, ამგვარ ბრძოლებში გამობრძმედილი ასპიტები ერთზე ათი მოდიოდა.

ველარ უშველა ერთ მუჭა ქართველობას ველარც წირვა-ლოცვამ და ველარც პირჯვრის წერამ, ველარ დაიცვა ვერც წმინდა გიორგის და ვერც ქრისტეს გამოსახულებიანამ ხატ-სალოცავებმა.

მცირე ხნის შემდეგ დამხვდურნიცა და მომხვდურნიც ერთმანეთში აიზილნენ. ზედახორად ეყარა დახოცილები.

დამხვდურთაგან ამბის ნამლები აღარ დარჩაო – გვიამბობს გადმოცემა. (არავინ იცის თუ რა ბედი ეწიათ განძის გადამნახველებს...).

რამდენი ქართველიც დაიღუპა, სამჯერ მეტი ოსმალოს გულის ფიცარიც შეინგრა.

ერთი ჯგუფი ქართველთა, მახლობელი ტბის ნაპირას ამოუნყვეტიათ. ტბაც განითლებულაო...

ასე შეაკლეს თავი მტერს სოფლელებმა. საუკუნო სამარე ჰპოვეს ბეთლემში. საუკუნო დიდებაც დაიმსახურეს...

ბეთლემის მინდორზე ჰპოვეს საუკუნო სამარე მეზობელი სოფლებიდან შეხიზნულმა პატრიოტებმაც, რომლებიც ძმათა დასახმარებლად მოვიდნენ.

სძლიეს გაუტეხელი სოფლელები, უმონყალოდ ამოჟლიტეს, გამარჯვებულებმა ყიჟინა დასცეს. ვერაგობა და მიპარვით თავდასხმა ვერაგი სულიერის ბუნებაში ზის. მძინარე ნადირს გარეული მხეციც არ ესხმის თავს – ოსმალებმა კი მხეცზე უარესი მხეცობა ჩაიდინეს – ამ ვერაგობის და სიმხეცის მსვერპლი შეიქმნენ ბეთლემის გამირებიც.

დანვეს ქართველთა ხატ-სალოცავი და მირონი. ასპიტი გზამკვლევიც მიაყოლეს ჩახოცილ დამხვდურებს. თურმე ღრეობაც გაუმართავთ...

სამ დღეს ეყარნენ დახოცილები. არავის უზრუნია ოსმალთაგან არც თავისიანის და არც დამხვდურთა ცხედრების დამარხვაზე. დიახ, სისხლის სუნით გაჟღენთილებს და ისლამის კანონებით დამთვრალთ გამარჯვების სიხარულით, ღმერთიც მიავიწყდათ და რჯულიც.

სამ დღე-ღამეს ღრუბოდნენ მთის სუფთა ჰაერზე... მაგრამ გვაქმე-ბის ხრწნის სუნმა შეაწუნა ოსმალები და ტყე-ტყე ისევ სოფლისაკენ იბრუნეს პირი. ამ საცოდაობის შემყურეს მრუმე ღრუბლებიდან კოკ-ისპირული წვიმა მოჰყვა – ცა თითქოს ჩამოქცევას ღამობდა – ამ-ბობს გადმოცემა.

ვერაგულად დაღვრილი სისხლი მიწის ზედაპირიდან გადა-ირეცხა.. სისხლი კი... დიახ, ბეთლემის მინდორზე დაღვრილი სისხლი აჭარისწყალზე გამართულ თავსაკვეთზე თავნაცლილი 1400 ქართვე-ლის სისხლს შეემატა – ბეთლემის მდინარით შეერთო შავ ზღვას.

იცოდნენ ნადარბაზევლებმა, რომ სარწმუნოებისა და სამშობ-ლოსათვის თავგანწირვა მარტო შარვალ-კაბით არ გამოიხატებო-და. ისიც იცოდნენ, ბრძოლად ჩასვლას ხანდახან ჩაუსვლელობა უფრო ვაჟკაცობის სახელსაც არგუნებს მეომართ, მაგრამ გმირებმა ამისთანა დახვედრა ინებეს – მალალკაცობას ვაჟკაცობა ამჯობინეს.

ხატ-სალოცავის ირგვლივ ჩაწყვეტილი ვაჟკაცების სიცოცხ-ლით თითქოს მიწელდა მეზრძოლი სული, მინავლდა ვაჟკაცური შემართება. ღირსეულად იცავდნენ ბეთლემის გმირები სარწმუ-ნოებისა და სოფლის ღირსებას. მათ თავიანთი სხეული და სული სამშობლოს, ერის და სოფლის სადიდებლად არ დაიშურეს, მაგრამ ვაი, რომ ვერც ამან უშველა სოფელს... ძალმომრეობამ თავისი გაიტანა.

დიახ, თუმცა საზოგადოების, ერის და სამშობლოს წინაშე – სარ-წმუნოების სიძლიერე ერთხელ კიდევ გაახვიეს შარავანდედში, მა-გრამ არა უმტკივნეულოდ.

ის, რაც სწამს ადამიანს, მისთვის უმაღლესი ღირებულებაა და ამ რწმენას ანაცვალებს თავს. ამის ბევრი მაგალითი გვაქვს ქართველებს. სწორედ რწმენისადმი ერთგულებისა და სიმტკიცის სამაგალითო ნიმუში დაგვიტოვეს ბეთლემში წამებულებმა. მათ იცოდნენ რისთვის იბრძოდნენ. ისინი ზნეობრივად მალალ იდეალებს ემსახურებოდნენ.

საკუთარ ტაფაში და ქონში იხრაკებოდა და იწვოდა ქართველი. საკუთარ ვარამ-ნაღველში ჩაიწვნენ და ჩაიფუფქნენ ნადარბაზევ-ლებიც. რამდენიმე ოჯახი გადარჩა. ოსმალთა უკან დაბრუნების შემ-დეგ ისინი ღამით გაიპარნენ და ბეთლემის საცოდაობის ველს მია-

შურეს. ადგილზე მისულებს გამოხრულ-გატიალებული ძვლები და დახვდათ. აღარ იცნობოდა არც შიანური და აღარც გარეული. ბუნებამაც არ დაინდო ისინი.

მტრებისა და სოფლელების ერთმანეთში არეული ძვლები ერთ უზარმაზარ საფლავში დამარხეს – ბუნების მიერ დანატოვარ უზარმაზარ ნალარევში ჩაალაგეს ძვლები და რამდენიმე დღეს ავსებდნენ მინით. ჭირისუფლებს მეზობელი სოფლებიდანაც ეხმარებოდნენ.

ხატ-სალოცავი ხელუხლებლად იდგა.

სამ დღეს იგლოვეს დახოცილები. გადარჩენილ ხატ-სალოცავთან უკანასკნელად სწირეს და სულისმოსახსენიებელი სითხეც წაუქციეს. ერთი მუჭა, გამირული სულისა და გამირულად დახოცილები მთელმა აჭარამ გამოიგლოვა, ხოლო ჯერ კიდევ ისლამიულებელმა, სასწაულებრივად გადარჩენილმა კანტი-კუნტმა მოსახლეობამ სოფლისა და სარწმუნოებისათვის თავდადებულთ ალაპიცი გადაუხადა. უკანასკნელად სწირეს საყდარშიც. ეკლესია ცეცხლმა გაანადგურა, მისგან მხოლოდ საძირკვლის ქვებიღა დარჩა. ჩაკლულ-ჩახოცილების სახელზე თითო ძირი ხე დარგეს ხელმადლიანმა და სულიერად მდიდარმა გულშემატკივრებმა.

დროთა განმავლობაში უტყე ტყედ იქცა ბეთლემის მინდორი.

ამონყვეტილი და გავერანებული სოფელი მოითარემეს ოსმალებმა. რისი წაღებაც არ ღირდა ცეცხლს მისცეს სახლებიანად. ვინც გადარჩა მუჰაჯირში გაირეკეს. ნადარბაზევი მეხსიერებიდან ამოიშალა. სოფელს ოსმალებმა „დოვმუზჯოი“ ანუ „სალორეთი“ დაუნარჩუნეს სახელად და მას შემდეგ, დღემდე ასე იწოდება ერთ დროს მტკიცე, უდრეკი და მხიარული სოფელი. ეს სახელი პირველი აღწერის დროსაც რქმევია, რომელიც ოსმალების მიერ იყო შერქმეული, ხოლო მათი ამონყვეტის შემდეგ ძველი სახელწოდების ხსენება მოუშალეს მცხოვრებლებს და „სალორეთი“ საბოლოოდ დაუკანონეს 1566-74 წლებში.

დიახ, ნადარბაზეველები 1500-იან წლებამდეც იბრძოდნენ.

ცხოვრება თავისი დინებით დიოდა. ისტორიის ჩარხი ხან წაღმა ხან კიდევ უკულმა ბრუნავდა. დიდხანს არავინ ეკარებოდა გატიალებული-გავერანებულ სოფელს. არც ოსმალები გაჩერებულან ამ სოფელში, თუმცა რამდენიმე ხნის შემდეგ ისევ შემოსახლდნენ და

მართვა-გამგებლობისათვისაც იყვნენ ეშვებდალესილები, მაგრამ ცარიელი სოფელი აბა რა სამართავი იყო.

მცირე დროის შემდეგ ისევ უკან გაბრუნდნენ. სოფელი ჯერ-ჯერობით ბეგების ხელქვეით რჩებოდა.

თითქოს შესუსტდა ოსმალთა მმართველობა. ნადარბაზეველთა ამონყვევით თითქოს შეჩერდა ისტორიაც, მაგრამ არა... კანტი-კუნტად შემოდოდნენ უკვე საღორეთად ნოდებულ სოფელში და სახლდებოდნენ კეთილი ნებისა თუ იძულებით ადგილნაცვალები. ივსებოდა სოფელი ნელ-ნელა, მაგრამ ძალიან უმძიმდათ თავშენირულთა ნასახლარზე დასახლება.

დრომ ბევრი რამ წაიღო და წარხოცა. ბევრი რამ დავინყებას მიეცა. ისლამი დამკვიდრდა სოფელში.

ადრე თუ წინააღმდეგობას შეასკდა ისლამი, ყველაზე მტკიცედ სწორედ ამ სოფელში გაიდგა ფესვები. თანამედროვე ხალხი ისე მტკიცედ იცავს თავსმოხვეულ სარწმუნოებას, როგორც წინაპრები ერთ დროს იცავდნენ ქრისტიანობას. ოსმალური პოლიტიკის მიუხედავად მაინც სახლდებოდნენ სოფელში. ჩამოსახლდნენ აფხაზეთიდან, მესხეთიდან, გურიიდან, ქართლიდან და სხვა რეგიონებიდან.

უხეშად რომ ვთქვათ „ნაყარ-ნუყარა“ მცხოვრებლებთან ისე ვერ ავრცელებდნენ თავიანთ კანონებს ოსმალთა ასიმილაციორები, როგორც სხვა სოფლების დამორჩილებულ და სარწმუნეობაშეცვლილ ხალხში.

დიდი ხნით გადაინია საღორეთის ისტორიის სამანები და ხსოვნა ყოველგვარისა.

აქა-იქ, კანტი-კუნტად თუ ვინმე შეეხება წარსულს. ოსმალთა ძალმომრეობით დაბეჩავებულ ხალხს მოსწყინდა ბევრი რამ.

XV საუკუნის ბოლოს ოსმალები აჭარას მოედვნენ და ანიოკებდნენ. მაშინ განყდნენ დანდალოს მცხოვრებლები. ამავე წლებში ნადარბაზევის (შემდგომ საღორეთი) გარდა. ყველა სოფელი გმინავდა იატაგანის ქვეშ. სოფელ ნადარბაზევს „დოვმუზქოი“ – ღორების სოფელი შეარქვეს ოსმალებმა და დროებით თავი მიანებეს. სწორედ იქედან დამკვიდრდა ეს სახელიც „საღორეთი“ ანუ ღორების ადგილი.

XIII საუკუნემ ბევრი სიმწარე და ტკივილი არგუნა საქართველოს. არც წინა საუკუნეები იყო დალხინებული. მეცამეტე საუკუნე,

როდესაც ოსმალები საქართველოს სამანებს მიუახლოვდნენ, ფაქტიურად საქართველოს უბედურებათა დამწყებად ითვლებოდა. თუმცა უკანაც მოვიხედოთ: როდესაც ოსმალთა სულთანმა თამარ მეფეს გაუბედა და ცოლობა სთხოვა, სწორედ მაშინ გატყდა ნავსი – თვალები საქართველოს მიეზღინა და დღევანდლამდე ვერ „მოუნელებიათ“ საქართველო და ქართველები.

მეთვრამეტე და მეცხრამეტე საუკუნე, მთლიანად მეოცე საუკუნეც საქართველოსათვის მძიმე პოლიტიკური სიმძიმით მიმდინარეობდა. წინა ორი საუკუნე ოსმალთა უღლით იყო დადრეკილი, ხოლო მეცხრამეტე საუკუნის ბოლო და მეოცე საუკუნე ამ უღლით გამონვეული მძიმე შედეგების აღმოფხვრას დასჭირდა.

სოფელი საღორეთი, ანუ ძველი ნადარბაზევი (თამარ მეფის საპატივცემულო და საყვარელიც) ოსმალთა უღლის სიმძიმეს განსაკუთრებულად გაჭირვებით იტანდა. თუ ადრე, შესუსტებული იყო ოსმალთა რეჟიმი, მოგვიანებით ფანატიკოსების ქარცეცხლში იყო გახვეული სოფელი – ხან ვინ აქებდა, ხან ვინ დასცინოდა, ხან ვინ ანგრევდა და აჩანაგებდა და ხან ვინ ურევდა გულსა და გზას მცხოვრებლებს და მუჰაჯირობისაკენ უბიძგებდნენ.

სოფელში ასე თუ ისე, უხვად თუ სუსტად მიედინებოდა ცხოვრება. გლეხი ყოველთვის ჭაპანწყვეტით მიათრევდა სიცოცხლეს, იყო ხალისიანი თუ უხალისო, მადლიანი თუ ცოდვიანი, ცრემლიანი თუ სისხლიანი, მწარე თუ ტკბილი სიცოცხლეც, ცხოვრებაც და ყოფაც. ივსებოდა და იცლებოდა სოფელი. მოდიოდნენ, სახლდებოდნენ, აღორძინებდნენ და ისევ მიდიოდნენ. მერე სხვა მოდიოდა, სახლდებოდა და ასე გამუდმებით ტრიალებდა სოფლის ბედ-იღბალი, სოფლად ოცამდე გვარმა მოიყარა თავი. მათგან ერთმა გვარმა, მრავალი ქარცეცხლი გამოიარა, ბევრი ტკბილ-მწარე ცხოვრება ნახა და დღემდე მოაღწია. ამ გვარის ხალხი საქართველოს ბევრ რეგიონს და უცხო ქვეყნის ფარგლებს განვდა...

ისტორია კი ასე დაიწყო...

თავი I

ლამაზია საქართველოს ის კუთხე, სადაც ბაგრატიონთა ნაფეხურები და ნასაქმარი დღესაც მონინებით მოიხსენიება, ციციშვილ-ფანასკერტელთა დამსახურება, აბუსერიძეთა და ხიმშიაშვილთა მოღვაწეობა დაუფინყარია და კეთილი კვალით გამოირჩევა. ესაა დიდებული მესხეთი, ანუ სამცხე-საათაბაგო.

ამ ტერიტორიას ოსმალთა 1500-იან წლებიდან დაეუფლა, მაგრამ სანამ სრულად დაიმორჩილებდა, მანამ ბევრი რამ გადახდა ამ კუთხეს ოსმალთა და სპარსთა გამოისობით და არც ადგილობრივები აკლებდნენ ხელს ბოროტი საქმიანობით...

რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთრის“ შედგენის მიუხედავად, როცა დანვრილებით და საგულდაგულოდ აღწერეს და დაბეგრეს ეს კუთხე აქა-იქ მაინც სიხალვათე იგრძნობოდა. ზოგან ვერ „ამყარებდნენ“ თავის სურვილებს ოსმალები... ამგვარი სირბილე, ანუ თანზიმათის სისუსტე თუ წაყრუება ჯერჯერობით დიასამიძეთა მამულშიც იგრძნობოდა.

კანტი-კუნტად გაითარეშებდნენ შალვა დიასამიძის მამულში ძუნკალ ძაღლებივით წუნკალი ოსმალები, ხან რას წაილებდნენ და ხან რას. ამით ახვედრებდნენ გულმონყალე და ნამუხიან ჯავახელ მცხოვრებლების პატრონს შალვას, რომ მათაც შიოდათ და დიდი დროც აღარ სჭირდებოდათ, მათ ხელში გადავიდოდა ყოველივე. ამ მიმართარეშებით, ასე ვთქვათ არაფრად აგდებდნენ დიასამიძეთა ძალაუფლებას...

ნამდვილად ასე ფიქრობდნენ და დროც მათ სასარგებლოდ ვიდოდა. მანამ კი...

შავშეთში დიდი ხნის წინ შევიდნენ ოსმალთა დამპყრობლები. სოფლები მოარბიეს, მოაოხრეს და თავიანთ კანონებს დაუმორჩილეს.

შავშეთი, ნიგალი, სარფი მომავალი შეტევების სანყის ადგილებად აქციეს და ნახტომისთვის ყოველთვის მზად იყვნენ.

სანამ დიდი თურქობა დაიწყებოდა ცოტა ხნით სიმშვიდე სუფევდა საზღვრისპირა ტერიტორიებზე – ოსმალეთი ისე აღარ მრისხანებდა, როგორც შესვლის დროს. ასე იყო მუდამ – ერთს ეკვეთებოდნენ ზვაივით და მერე ვნებათაღელვას რომ დაიცხრობდნენ,

თითქოს მივიწყებდნენ მოთარეშებულ მხარეს, სულის მოთქმას აცლიდნენ და ისევ იწყებოდა თავიდან ყოველივე – ოსმალთა თავს არ აწევინებდა დამორჩილებულ ხალხს.

ანკესზე გამობმული ღლაავივით ჰყავდა ამ ტერიტორიებზე მოსახლე ხალხი – ვერ მოქანცავდა და შემდეგ კი ყლაპავდა.

საზღვრისპირა ტერიტორიებზე ფაშები და ბეგები გამგებლობდნენ. ერთ-ერთი მათგანი იყო ენვერ-ბეგიც. მის საგამგებლოში სრული სიმშვიდე იყო, მაგრამ ეს არ ნიშნავდა, რომ ყველაფერი დამთავრებული იყო ოსმალთა მხრიდან. ოსმალეთის მთავრობას ეშინოდა ხალხი არ აყრილიყო ამ მიწა-წყლიდან და ამიტომ სიმკაცრეს აღარ იჩენდნენ – ხალხი სჭირდებოდათ, მუშახელი. სახელმწიფოს კი რჩენა უნდოდა, ამიტომ სოფლებს აწერდნენ სასუსნავს, სოფლების დაცლა კი ვერაფერი ბედენა იყო. ამის გამო დაპყრობილ-დამორჩილებულებში სიმკაცრეს ერიდებოდნენ.

შავშეთში დაბუდებული სინყნარის ატმოსფერო, ქარიშხლის წინ ამინდის განყნარების ტოლფასი იყო.

ქარიშხალი კი ნამდვილად ემუქრებოდა მთლიან საქართველოს – ეს ოსმალთა ანგარიშით, თორემ რაც წაიღეს დღეს ყველასათვის ცნობილია. მათ საქართველოს გული დაიპყრეს. დიახ, საქართველოს გულში ჩასცეს ლახვარი.

ტაო-კლარჯეთი, შავშეთ-იმერხევი, ნიგალი, ნახევარი სარფი, ნახევარი კირნათი და ბევრი სხვა ტერიტორია – საქართველოსათვის მოურჩენელ-მოუთავებელი ტკივილია... იარა, რომელიც არასოდეს მოუშუშდება საქართველოს.

ქართველი ერის დიდების აკვანი იყო ის ტერიტორია, რომელიც ამჟამად თურქეთს უპყრია. აქ წარმოიშვნენ ისეთი მოღვაწეები, რომლებმაც საქართველოს სახელი საერთაშორისო ასპარეზზე წასწიეს და სწორედაც ეს ვერ აიტანა ოსმალურმა რეჟიმმა – ჩაყლაპა საქართველოს ნოყიერი ნაჭერი. მიუხედავად იმ დროს გაბატონებული მკაცრი ისლამური რეჟიმისა მიგრაცია მაინც ხდებოდა – მიზეზთა გამო ახერხებდნენ მავანნი საცხოვრებლად სხვაგან გადასვლას.

მესხეთ-ჯავახეთის ტერიტორია მრავალფეროვანი ბუნებით ხასიათდება. შედარებით დაბალი გორაკ-ბორცვიანია, მაგრამ მაინც

მაღალმთიანეთს მიეკუთვნება. არის ვაკე ადგილებიც და ნახევრადუდაბნოს მიახლოებული სავარგულებიც. ჰავა მშრალი – ზაფხულობით მაღალი ტემპერატურით, ხოლო ზამთრობით დაბალი, ძალიან ცივი ტემპერატურით.

დიდებულია მესხეთი და მისი დიდების ამბავი იმთავითვე ურუჯავდა გულს ოსმალოს, ხოლო საქართველოს შინაურ მტრებს მოსვენება არ ჰქონდათ ერთმანეთის ქიშპობაში ამ მართლაც და დიდებული კუთხის დასაპატრონებლად.

მეთვრამეტე საუკუნემ ლამაზი ისტორია შემოგვინახა, რომელმაც აჭარაში ჰპოვა ლამაზი დასასრული, თუმცა, სამწუხაროდ არც ეს ისტორია იყო თავიდან ბოლომდე უმტკივნეულო.

ისტორიამ კი ჯავახეთის ცხოვრების შუაგულში შეგვახედა...

... მზემ ჯავახეთის მწვერვალები შეავარდისფერა. შორეულ ღრუბლებსაც სტყორცნა სხივები და მენამულისფრად დაელვარა.

დილიდანვე საამო სითბო იგრძნობოდა, მხოლოდ ღელის-პირებში შეიძლებოდა ადამიანს სიგრილისათვის მიეშვირა მკერდი.

ტყეს ნიავემ გადაუარა და ააშრიალა, ფრთოსნები შეაღვიძა და შეაჟღერტულა.

მამა თევდორე პირჯვრისწერით გამოვიდა გარეთ სენაკიდან და ღმერთს მადლი შესწირა ლამაზი დღის გამო. ნელი ნაბიჯით გაუყვა ეზოს, გალავანს მიადგა და დაბლა ჩაკარგულ მდინარე ქვაბლიანს ჩახედა.

თვალმა ფრთქიალი დაუნყო. მხარიც შეუტოკდა. ცუდად ენიშნა მღვდელმთავარს, კიდევ ერთხელ გადაინერა პირჯვარი და ხელებაპყრობილი უფალს შეევედრა:

– უფალო, მამაზეციერო, ავს ნუ შემასმენ ამ დილით, დაგვიფარე ყოველი ბოროტებისაგან მიწიერი ცოდვილნი – კვლავ გადაინერა პირჯვარი და იქვე მდგომ ნებიერას მიეფერა.

წმინდა მამები – ამბროსი და დომენტი უთენია წყლის სათავეზე დასახედავად წასულიყვნენ და იმ დროს მობრუნდნენ, როცა მამა თევდორე ღრმადჩაფიქრებული ნებიერას ეალერსებოდა.

– დილის მადლი შეგვენიოს მამაო თევდორე. რაღაც ძალიან ღრმად ჩაფიქრებულხარ, ავი რამ ხომ არ გიგრძნო გულ-გუმანმა? – შეეკითხა ამბროსი და იქვე ნამორზე მოიკალათა.

– არა მამაო, სიზმარი ვნახე წუხელ და ამის გამო ვარ ჩაფიქრებული, მგონი კარგად ახდება – მზე და მთვარე ვნახე შეერთებული.

– ღმერთო დიდებულო, ჯვარი აქაურობას. გეთანხმებით მამაო. კარგად ახდება ეგ სიზმარი. ვილაცის დაქორწინებას გავიგებთ მგონია.

– აღდგომა და ხვალეო. ვნახოთ რას მოგვითმის დღევანდელი დღე. ჩიტმა შემომჟღურტულა ამ დილით და ეს მენიშნა კარგად. მხარის შეტოკება და თვალის ფართოქუნი დაუმალა სულიერ ძმებს.

– დილის მადლი შეგვენიოს მამაო, დროა წავიხემსოთ – შეახსენა მამა დომენტიმ მღვდელს.

ანაფორების ფრიალით გაეშურნენ ფანჩატურისაკენ, სადაც დილის კერძს მადისალმძვრელი სურნელება ასდიოდა.

– უფალო, დილის მადლი მოგვანიჭე, შეგვარგე და გაგვაძლე, ნურასოდეს გამოგვიღვე ბარაქას. ყველა დააპურე ჩვენს ერთად უფალო, ნურავის დატოვებ მშვიერს. ამინ! – დაილოცა მღვდელმთავარმა. პურს ყუა აატეხა და ლუკმა პირში მოიქცია.

მზემ ჩამოიშუადღევა. აქა-იქ ღრუბლებიც წამოჰყარა.

მამა თევდორეს თვალი გაექცა, ერთ წერტილს მიაშტერდა და სულიერ მეგობრებს ხელით მიანიშნა – გალმა გაიხედეთო.

ერთ-ერთი სოფლის აგარაკზე მტვრის კორიანტელი ავარდა. მზე აუტანლად აჭერდა და მტვერიც ამის გამო იდგა. აქა-იქ თოფის ბათქაბუთქიც გაისმა. ძაღლებიც ალავეღავდნენ. აგარაკზე კი ქალის მოთქმით გაბმულმა კივილმა მახლობელი ტყეც შეაშფოთა. ანყურისაკენ სწრაფმავალი მხედრები დალანდეს მამებმა.

– ღმერთო დიდებულო, ფარსაგ რამეს ნუ შეგვამთხვევ, ბოროტი გვაცილე, კარგი ამბავი გვასმინე – შეჰლაღადა მამა დომენტიმ და მომავალ მხედრებს შორეული ჯვარი გადასწერა.

საამ სავანელმა გაქაფული ლურჯა ეკლესიის გალავანსშიგ ჯიქურ შეაგდო.

ნებიერა შეჩქვიფდა, შეიკუნტრუშა და წმინდა მამების გვერდით დადგა, თვალები და მუხლი გაქცევაზე ეჭირა. უცხო მხედრებს ყურებდაცქვეტილი შეჰყურებდა და თან გაკვირვებისა და შიშის გრძნობას თავისებური წკმუტუნით გამოხატავდა.

სავანელი ჩამოქვეითდა, მუხლი მოიყარა და გაკვირვებულ მამებს მუხლმოდრეკით შეევედრა:

– ცუდი ამბის მაუწყებელი არა გახლავართ. შიში შეგამჩნიეთ სახეზე და ამიტომ ვამბობ. დიასამიძეებს ქალი წავგვარე მამაო და გეხვეწები ეხლავე ჯვარი დაგვწერე, თორემ სადაცაა მღევარი მოგვეწევა და მერე საქმე საბედისწეროდ შეტრიალდეს იქნება.

მამები გააკვირვებულნი, უტყვად შესცქეროდნენ ამხედრებულ, ოღონდ თავდახრილ და დამორცხვებულ ქალს.

– ქალი თუა თანახმა შვილო?

– როგორ არა მამაო, აბა ამოდენა გზას რად გამომყვებოდა, თანახმა რომ არ ყოფილიყო. მაგის ნუ გედარდებათ მამაო, თქვენ მხოლოდ ეს თხოვნა შეასრულეთ, ჯვარდაუნერლებს არ გვინდა შეერთება. ჯვრისწერის შემდეგ გულმშვიდად ვიქნებით.

მღვდლებმა ერთმანეთს გადახედეს.

– მაშ, აღვასრულოთ ნება ღვთისა და მთხოვნელისა ძმებო. რახან გულით სწადიათ ჯვრისწერა დაე, მოხდეს ის, რაც მათ სურთ. ამაზე დიდ სიხარულს ჩვენ ვერასოდეს ვერ მივანიჭებთ ვერავის. მეც გამეხარდა, რამეთუ ძალიან წესიერი და ღვთისმოშიშნი არიან ორთავე, დაე, აღსრულდეს მინიერ ცოდვილთა სურვილი და ღვთის ნება – ჩამომარცვლა მღვდელმთავარმა და სულიერი ძმების თანხლებით საამსა და თამთას ეკლესიაში შეუძღვა.

– ძე ღვთისა და მონა მისი საამი და თამთა ამიერთგან უკუნითი უკუნისამდე დაგვილოცნია, ერთსულ და ერთხორც ექმნენ ერთმანეთს და ცხოვრების ჭაპანი ერთად ეწიოთ, რამეთუ ღვთის წინაშე მართალნი არიან და ჩვენც ფიცით შეგვიერთებია. ვასრულებთ მამაზეციერის მიერ დადგენილს და ღვთის მონების სურვილს. დაე, ნათელი გზა გქონოდეთ და საქართველო გედიდებინოთ. ღვთის რისხვა დატყუოდეთ თავს, თუ ერთურთის ავი გაივლოთ გულში. დღეიდან გზა ხსნილი გაქვთ და ნებადართული შეერთებისა. ღმერთო გადმოხედე და ყველგან გაუმარჯვე შვილთა შენთა – ამინ...

– ამინ – გაიმეორეს წმინდა მამებმა.

მუხლმოდრეკილი საამი და თამთა ზე წამოაყენეს, ერთურთს ამთხვიეს და შარბათით სავსე თასიც დააცლევინეს.

– ა, მამაო თქვენი სიზმარი მზისა და მთვარის შეერთებისა, რა უცებ ავიხდათ – თქვა მამა დომენტიმ.

– ეჰ, ძმებო, მზე და მთვარე კი ვნახე შეერთებული, მაგრამ ნისლის საბურველიც ერტყა გარს – მრავალმნიშვნელოვნად დააბოლოვა თევდორემ და ცისკიდურს ისევ გახედა, ისევ უტოკავდა მხარი და თვალი.

ის-ის იყო, ჯვრისწერა მოათავეს. ეზოში გამოიშალნენ. ცხენების თქარუნის ხმა მიწვდა მათ ყურთასმენას. საამი და თამთა საიდუმლო კარით ეზოს მიღმა გაისტუმრეს და ისევ ეზოს დაუბრუნდნენ.

– ახლა ისეთი დროა, ყოველმხრივ მზად უნდა ვიყოთ, მტერსაც დახვედრა უნდა და მოყვარესაც – წარმოთქვა მამა თევდორემ, ერთხელ კიდევ გადაიწერა პირჯვარი და იქვე სამალავს მიაშურა, სადაც ავი დროის შესაფერის იარაღსაც ინახავდნენ.

ცხენების ფეხისა და ხვიხვინის ხმა უფრო ახლოდან მოისმა და ამ დროს მენინავე მხედარიც მოადგა გალავანს. თოფ-იარაღში ჩამჯდარი, ხმალამონვდილი თვალეზს რისხვით აკვესებდა.

ხენეშამორეული სიბრაზით მივარდა მამა თევდორეს და შეევედრა:

– მამაო თევდორე, ქალი მომტაცა ვილაც უდლეურმა, ჩემი დედისერთა თამთა, დაგინყევლე მამაო, შეაჩვენე რომ ერთურის ხილვას ვერ ელირსონ. თუ ნებით გაჰყვა და ცხენებით მიდიან, ხრამში გადაჩეხილიყვნენ და ყვავ-ყორნების საჯიჯგნი გამხდარიყვნენ, თუ ფეხით – მიწა გასკდომოდეთ და ჩაცვენილიყვნენ. დიასამიძეებს ამისთანა სირცხვილი ჯერ არ გვიქამია და დაგვეხმარე მამაო, თუ რამ შეგიძლიათ.

წმინდა მამები გაკვირვებულნი და თითქოს შეცბუნებულები უმზერდნენ მოლაღადეს და მის თანმხლებს. იდროვეს და პასუხი დააყოვნეს, მაგრამ მღვდელმთავარმა ველარ მოითმინა დიასამიძეთაგან ამგვარი მკრეხელური სიტყვები და ალაპარაკდა...

– ჩვენ სასულიერო პირებად გვთვლით თუ ჯადოქრებად და სატანის მსახურებად. რა ჩვენი საქმეა წყევლა და შეჩვენება, ისეთი რა მოხდა. ერთ კაცს ერთი ქალი და პირიქით, ქალს კაცი ეკუთვნის და თუ ნებით გაჰყვა, ჩვენ უფლის უკეთურს ჩავიდნთ განა? დაგინყევლოთ და შევაჩვენოთ არა? ქვეყნის ვალი რომ გადევს კისრად, ვალს გადახდა უნდა...

– რა ვალი მამაო, რავა შეფარვით გველაპარაკები.

– რა ვალი და... ცოლი მოიყვანე? კი. შვილი შეგეძინა? კი. იმ შვილს სანაცვლოდ უნდა გათხოვება – შენ რომ გამოაკელი ვილაცის გვარს ქალი, თავადაც უნდა შემატო ქვეყანას, ასეა ეს წესი უფლისაგან.

წმინდა მამებმა გულში ჩაიღიმეს.

– რა საფილოსოფოსო ესაა მამაო, მაგდენი კი ვიცით, მაგრამ ვილაც მდაბიომ რატომ უნდა... სიტყვა ველარ დაასრულა ქალის მშობელმა. გალმიდან მხედარი შეემატა ჯგუფს და თამთას მშობელს ფარატინა ქალაღლი გადასცა.

– იმ დიდი კაკლის ხესთან ვნახეთ ბატონო, ქვაზე იღო.

გაშალეს ფურცელი და...

„ძვირფასო მშობლებო! გვაპატიეთ, ობოლას გავყევი თქვენი ნებართვის გარეშე. ბავშვობიდანვე შეთვისებული ვართ და არასოდეს ვულალატებთ ერთმანეთს. აქამდე ვერ ვთქვი, სამწყემსავში რომ გავდიოდი ხანდახან, ოსმალები მითვალთვალეზდნენ, ეს ნამდვილად ვიცი და, იმათ ხელში ჩვარდნას სიკვდილს ვამჯობინებ. სიკვდილი რა ენად მოსატანია, როცა ვაჟკაცი საამი ჩემს საპატრონოდ გაუჩინია უფალს და მეც იგივე მნადია, რაც უფალს. ავს ნუ გაივლებთ გულში და თუ დაგვლოცავთ, მაღლი ერთიასად გაგიმრავლებათ. ღვთისმობში და თქვენი ერთა თამთა“.

თავზარი დასცა ამ ამბავმა დიასამიძეებს.

– ჩემი ხელით მოვკლავ ორთავეს, რომ გადავეყარო – ამოიგმი-
ნა მშობელმა და გულზე მჯილი დაირტყა, შემდეგ ორთავე ხელი თავზე
წაიშინა – ის მდაბიო, როგორ ამჯობინა მშობელ მამას. ვაიმე, ჩემო
გამწარებულო ბედ-იღბალო, თურმე რა მელოდა. შეგვიჩვენე მამაო...

– შვილნო ჩემნო, ცუდის ჩადენა ყოველ ნაბიჯზე შეიძლება. ჩვენ
მინიერებმა კარგი უნდა ვთესოთ მუდამყამ. მე ღვთის წინაშე ცოდ-
ვას ვერ ჩავიდენ, უკეთურად ვერ მოვიქცევი, თუნდაც იმიტომ, რომ
ღვთისშვილთა შეერთება ისევ ღვთის ნებითვე ხდება და ამ წესს აბა
როგორ შევარჩვენებთ. რა წერია მაგ წერილში ეს უნდა გაგვანდოთ
შვილნო.

– უღლეურ, ობლად გაზრდილს, ნამდვილად მწყემსად დაბადე-
ბულს უნდა გაჰყოლოდა ნაფერები დიდგვაროვანის გოგო? საამს
გაჰყოლია მამაო, სვანძიების ნაშიერს.

– რას ერჩი კაცო იმ ბიჭს, ვაჟკაცია. მაგისტანა ღვთისნიერი ნეტა
ბევრი გყავდეს საქართველოში. რა ბრძანებაა მწყემსად დაბადებუ-
ლი... შენი ქალიშვილიც გამოდიოდა სამწყემსავად?

– ეგ ბავშვობაში იყო...

- ბავშვობაში თამარ მეფეც მწყემსავდა...
- იმას ირმები ჰყავდა მამაო – შეესიტყვენ თანმხლებნი.
- უფლის გაჩენილები ყველანი თანაბარია – ქალიც, კაციც, შველ-
იც და ცხვარიც, მგელიც და თხაც, ამიტომ რაც არ ხელმეწიფება ნუ
მთხოვთ შვილნო ჩემნო, იარალი ჩააგეთ და ღმერთს შენდობა სთხ-
ოვეთ, რამეთუ ცოდვა ჩაგიდვიათ გულში. კარგ საქმესაც და ავსაც,
ისევ კარგით უნდა გადახდა. თუ რამ ავი გიდევთ გულში შემოდით და
მოინანიეთ, რამეთუ უფალი მაღალია და თავისი საქმის თვითონ
უფრო გაეგება, შეგინდობთ ცოდვებს. გაპარულთა მხრიდან კი ცოდ-
ვის ნატამალს ვერ ვხედავ, მით უმეტეს, რომ ბიჭსაც ვიცნობთ, თუ
მათი დაცვილება გნადიათ... ეგებ ძალით წაიყვანა? ვინ იცის?
- არა მამაო, თავად გაყოლია იმ უდღეურს...
- ჰოდა, რალას ვერჩით... ხომ გაგიგონიათ – ქალმა ცხრაუღელი
ხარ-კამეჩი გაათრიაო... ჰო, თუ იპოვით და ეკლესიაში მოიყვანთ და
მთხოვს უნებური ნაბიჯის მცდარობა გამოვასწორებინოთ, შეიძლე-
ბა მაშინ სხვა ღონეს მივმართოთ.
- მამაო თევდორე, ორთავე შეაჩვენე, ორთავე. ამას მარჩიელო-
ბა და ენკი-ბენკი აღარ სჭირდება – დაელრიჯა მამაოს დიასამიძეთა
გვარის გამაგრძელებელი – თორნიკე.
- იწილო-ბიწილო გვინდა ახლა მამაო ჩვენ? თუ რამე შეგიძლია
დაგვეხმარე – გაფიცხდა ქალის მამიდაშვილი – ვამეხ თორელი და
მღვდელს ჯიქურ მიაშტერდა, ისიც ავად აკვესებდა თვალებს.
- არა, შვილებო, უკან დაბრუნდით და ვნებათაღელვა დაიცხრეთ,
თუ ცოდვა ჩაიდინეს, ღმერთი მიუზღავს სამაგიეროს, მაგრამ ამის
ნამდვილად არ მჯერა – არ არიან ის ბავშვები ცოდვილები, რადგან
ორივეს ვიცნობ საკუთარი ხუთი თითივით. ეგ თოფები და ხმლები
მტრისთვის შემოინახეთ, ვინძლო დაგჭირდეთ. ქართველებმა ერ-
თურთს თუ დავერიეთ შვილნო ჩემნო, ურჯულოსაც მეტი არ უნდა,
მოგვდგება და... მოჩხუბარ მამლებს მელამ რა უყო, კარგად მოგეხ-
სენებათ, ჰოდა, ჩვენ ერთმანეთი უნდა დავინდოთ და შემოვიწინახოთ,
რათა მტერი არ მოგვერიოს. მტერი კი მოგეხსენებათ ძალიან გაგვიმ-
რავლდა. სულის მოთქმის საშუალებას არ გვაძლევენ ოსმალო
წუნკლები. ყველაფერი გაითვალისწინეთ შვილებო, ერთურთს მხ-
არში ამოვუდგეთ. არ გამტყუნებთ, არ არის ეგ იოლი ამბავი, შვილმა

მშობელს არ უნდა გადაუსწროს წინ, მაგრამ ისიც კარგად მოგეხსენებათ, ბრძენ ხალხს რომ უთქვამს – „ის ურჩევნია მამულსა, რომ შვილი სჯობდეს მშობელსაო“, ჰოდა იქნებ რა ცხოვრება აანჯონ ბავშვებმა, იქნებ ყველას გვაჯობონ. მე მეტი სათქმელი არა მაქვს, გაბრუნდით უკან და შინაურები გაახარეთ. უფალმა დაგიფაროთ ავი და უკეთური ზრახვებისაგან.

უფალო შეუნდე მონასა შენსა, რამეთუ არა უწყიან, რასა იქმონენ, ამინ! – დაასრულა მამა თევდორემ და იქვე მყოფთ პირჯვარი გარდასახა.

მშობელი კი არა ცხრებოდა.

– ვაიძე, ჩემო იღბალო... გაგიმწარებ სიცოცხლეს თუ კაცი ვარ – მიანყველა მამამ და ყელამდე იარაღში ჩამჯდარი ვაჟკაცების ამალით სოფელ სავანისაკენ გაბრუნდა.

დიასამიძე იმისათვის კი არ ბორგავდა, შვილი რატომ გამეპარაო, არა ნამდვილად, იმისათვის – საამს რომ გაჰყვა ცოლად.

სოფელ სავანეს თავზე არწივი დაბოინობდა, ყვავ-ყორნების ჩხვილს სვავების ყაშყაშიც უერთდებოდა. ავად ენიშნა მამა თევდორეს ყოველივე და ერთხელ კიდევ შეჰლაღადა უფალს:

– უფალო, შეუნდე ცოდვა დიასამიძეს, რამეთუ უგუნურ არს მისი ფიქრი, გულისხმაში ჩააყენე ღმერთო და სატანა განუდევნე გვამიდან, სახლში მიაბრუნე და უკეთური რამ არ ჩაადენინო.

შეუნდე ღმერთო...

მამია განრისხებული დაბრუნდა სახლში, მაგრამ ფატმას თბილმა სიტყვებმა გული მოუბრუნა, ერთი ამოიოხრა და სახლში შევიდა.

– რამდენი დავიდარაბა გამოვიარე – ჯერ გატაცება და სტამბოლში მოხვედრა, შემდეგ მდიდრული ცხოვრება, ფატმასთან ურთიერთობა და დაქორწინება, ბოლოს სამშობლოში დაბრუნება... (ნამის უსწრაფესად გაურბინა გონებაში ყოველივემ)... შემდეგ ქალიშვილის შეძენა და... ერთ შვილზე გადავეგე, ნიავს არ ვაკარებდი და ისე ვზრდიდი.. როგორ გადამიხადა... ალბათ ფატმას მშვილებლებმა დაგვწყველეს, თორემ... არა, ჩემი აღმზრდელები ავს არ გაივლებდნენ გულში. ოსმალეთიდან გამომგზავრება ხომ მათივე თანხმობით მოხდა, ალბათ, რაღაც ცოდო მანაც მიმიძღვის უფლის წინაშე... ნუთუ ის, რომ წინაპართა რწმენას ვალიარებ? მე ხომ არ მიღალატნია უფალზე... რწმენის

შეცვლა? ჰო, ალბათ, მაგრამ ყველა მლოცველი უფლის სახელს არ ვადიდებთ? არ ვიცი, არ ვიცი რალა ვიფიქრო, ლამისაა თავი გამისკდეს...

ფატმამ სამხარი შემოუტანა მეუღლეს და ანითლებულ-ავარდ-ისფერებული, რომ დაინახა, დაუყვავა, მოეფერა.

– არ დაწყევლო მაინც შვილი, ცოდოა, მამის წყევლა დედისას არ ჰგავს. ახდება იცოდე. არ უნდა ჩაეღინა ამისთანა რამ, მაგრამ რას ვიზამთ... ვიცი რაც გადარდებს – მემკვიდრეობის გამგრძელებელი რომ აღარ გვყავს არა? უფალი მოგვხედავს, არ გაგვწირავს... იქნებ შეგვეძინოს შვილი ჰა?..

– რალა დროის შვილია ქალო... ან თუნდაც გაგვიჩნდეს კიდევ... რაი მერე – განა მოსვენებით ვიქნებით?

– ცხოვრება ბრძოლაა... მას ძლიერები და მოხერხებულები ჭკვიანურად იყენებენ. ჩვენ ჯერ ისე არ გაგვჭირვებია, ამის გამო აუტიკივარი თავი ავიტკიოთ... გასათხოვარი იყო და გათხოვდა თავისი ჭკუით... განა მეც ასე არ მომივიდა? ნანობ?

– მაშინ სხვა დრო იყო და სხვაგანაც ვიყავით, უფალმა გვაპოვნინა ერთმანეთი.

– ახლაც უფალია ჩარეული. რა გგონია უფალმა არ შეაერთა? დანყნარდი უფლის ნებით ხდება ყველაფერი.

მამაო ამბროსიმ საამი და თამთა სამალავიდან გამოიყვანა და თუთის ხის ძირში ძელსკამზე დასვა.

– სახლ-კარი გამოიტირეთ... საით აპირებთ წასვლას, ლამისთევას. ათასი რამ გაქვთ ანე საფიქრალი – ჰკითხა მამაო თევდორემ – თქვენ ახლა ჯვარდანერილები კი ხართ და ყველაფრის უფლება გაქვთ, მაგრამ შვილნო ჩემნო, მდევარი კვალში გყავთ და ვაი თუ მოუზომელი ნაბიჯი გადადგან, ვაითუ... სათქმელი აღარ დაამთავრა მამაო თევდორემ.

– აჭარაში გადავალთ მამაო, ან სხვაგან, დიდია საქართველო, როგორმე დავემკვიდრებით სადმე – მსწრაფლ მიუგო საამმა.

– აჭარაში ხომ ოსმალური კანონებია შვილო ჩემო, გაგიჭირდება, იქნებ სხვაგან წახვიდეთ?

– დიდია ქვეყანა მამაო, ვიცი აქ აღარ დამედგომება, დიასამიძეები არასოდეს მაპატიებენ ამ ნაბიჯს. აჭარაში მიჩვევნი მამაო, იქ აბდულ-ბეგ ხიმშიაშვილია მმართველად. ოსმალთა გავლენა ასე თუ ისე შესუსტებულია, ჯერ ისე მაგრად არა აქვთ ფეხი მოკიდებული აჭარელთა ერთსულოვნებისა და ვაჟკაცობის მეოხებით. თავის გატანა შეიძლება. აბდულ-ბეგს მთელი აჭარა ემადლიერება, ეს ნამდვილად ვიცი. იქ, სადაც აქედან წასული ჩვენი ხალხია, თავდგირიძეები, შალიკაშვილები, აბულაძეები. მოვნახავ, როგორმე და შემოფარებენ ალბათ. რაც არ უნდა მოხდეს, ქართველები ქართველებად დავრჩებით მაინც, ოღონდ თავი გავიტანოთ როგორმე. მე კი ჩემი თავის იმედი მაქვს და არ გამიჭირდება. ბევრნაირი ხელობა ვიცი, თამთასაც ხელსაქმე ეხერხება, ხალხურ მკურნალობაშიც ერკვევა, ნიგნიც აქვს თავისებურად შედგენილი, ასე რომ ხელს არ გვკრავენ მგონია სადაც ვიქნებით. შალიკაშვილები კი შორეულ ნათესავად გვერგებიან და იქნებ ისინი უფრო მოვძებნო. კაი ხალხია ვიცი.

– იმათ ლალატი ჩაუდენიათ და იმიტომ წავიდნენო აქედან – თქვა მამა ამბროსიმ...

– ლალატი რას მიქვია მამაო... განა ჩვენ არ ჩავიდინეთ ეხლა ლალატი? ამისათვის შეგვაჩვენებთ?

– შეუღლება ლალატი არაა შვილებო, კეთილი საქმეა და უფლის მიერაა დანესებული.

– ჰოდა მით უკეთესი. კაცი რაღაც კარგს აკეთებს, მაგრამ ის კარგი სხვებს უკეთურ საქმედ მიაჩნიათ. რა ჩაიდინეს შალიკაშვილებმა ისეთი.

– ერთ დროს რაღაც მოსვლიათ და არ უპატიებიათ.

– ერთ დროს თამთას მშობლები ოსმალეთის ხიზნები იყვნენ და ახლა აქ არიან... დრო მიდის, არ ჩერდება და ბევრ რამეს ავიწყებს ხალხს... ერთ დროს ჩვენც აღარ მოგვიგონონ იქნება...

– კარგით შვილებო, თავისთავს როგორმე უნდა მიხედოთ. ღმერთმა ხელი მოგიმართოთ, მაგრამ ახლა სადმე წასვლა მაინც არ ეგების, შეიცადეთ ჩვენსას და მერე გზა ხსნილი გაქვთ, საითაც გული გაგინევთ, იქეთ ჰპოვეთ ადგილსამყოფელი. ცოტა ძნელი კია ქალის ერთად მგზავრობა, მაგრამ ანე ყოველგვარ გასაჭირს უნდა სძლიოთ როგორმე. გზაში ორი ცხენი საძნელოა. ქალს ნაბდის ქვეშ ვერავინ

შეამჩნევს და გზაც უხიფათო იქნება. უშიშარ ადგილას ფეხითაც ივლით. ცხენი ორთავეს გზიდავთ, ერთი კაცის წონა ძლივსა ხართ.

– გამდლობთ მამაო, თქვენს რჩევას დავეყვებით ყოველთვის და სადაც არ უნდა ვიყოთ, შეჭირვების ჟამს თქვენი სიკეთე დაგვეხმარება მგონია, თქვენი კეთილი გულებისა და დალოცვის იმედი გვაქვს...

წუთიერმა დუმილმა დაისადგურა. თამთა მორცხვობდა, თუმცა ნებიერასთან თამაშით გაერთო, მაგრამ ქალური მორცხვობა და მოკრძალება მაინც თავისას აკეთებდა.

– აქვე, ცოტა მოშორებით ერთი უკაცრიელი ტყეა, სადაც პატარა ქოხები გვიდგას, პაპანაქებაში ავდივართ და იქ ვიძინებთ ხოლმე. ბოსტანიც გვაქვს ახლოს და სარჩო-საბადებელიც თვითონ მოგვყავს. წყაროს წყალიც იქვეა. ჩიტების ჟრიამული კი ნამდვილად ყურთასმენის დამატკბობელია. ცოტა უხერხული კია ახალშეუღლებულთათვის, მაგრამ ძილი შეიძლება. ნაბადსაც გათხოვებთ და ღამით ნაიმატეთ, აგრილდება. უშიშარი ადგილია, ძე-ხორციელმა არ იცის ჩვენს გარდა იმ ადგილის არსებობა. ახლა მითუმეტეს სიცხეებია და არც ისე საჩოთიროა ბუნების წიაღში ძილი და თაფლობაც – დაამთავრა სათქმელი მამაო ამბროსიმ და საამსა და თამთას ღიმილით შეხედა.

– მაღლობელი ვართ მამაო ამოდენა პატივისთვის, თუ კაცი ვარ გადავიხდი ამ პატივისცემას...

– არა, შვილო ჩემო – ჩაერია საუბარში მღვდელი თევდორე – ნურასოდეს ნუ იფიქრებ სამაგიეროს გადახდას – ნურც ავის გამო და ნურც სიკეთის წილ. ყოველგვარ სამაგიეროს გადახდა ცოდვად ითვლება. კეთილი საქმე არასოდეს არ იკარგება. სანთელ-საკმეველს კი გზა არ გაუმრუდდება. ამაგის დაფასება კი შეგიძლიათ. იხარეთ, იბედნიერეთ, ერთმანეთს ნუ უღალატებთ და შვილები გაამრავლეთ. უფალს ნუ შესცოდავთ და ყოველი საქმე კეთილი გულით შეასრულეთ, მტერსაც კარგი სიტყვით გაუმასპინძლდით და მშიერ-ტიტველას საბოძვართ.

– გამდლობთ მამაო, ფუძეს რომ გავიჩინო, სხვა საზრუნავი არც გვექნება.

მამა დომენტიმ სუფრასთან მიიწვია ყველანი.

– ახლა ჩვენ ღარიბულ სუფრას მივუსხდეთ. უკვე სამხრობაა და თქვენ არა თუ სადილი, ნახემსებიც არ იქნებით და მოშიებული იქნებით – თქვა მამა თევდორემ და ახალშეუღლებულებს ფანჩატურში შეუძღვა.

აქამდე დამორცხვებულმა თამთამ შორეულ, ნაცნობ სერებს გადახედა და თავი ძძიმედ ჩაკიდა. ფეხათრევით მიჰყვა სულიერ მამებს – ბავშვობიდანვე ამ დღემდე წმინდა მამებთან შეთამამებული და შერჩეულები იყვნენ, საკუთარ მშობლებივით მიაჩნდათ, ამიტომაც თავპატიჟი აღარ დაინყეს და მიჰყვნენ მათ. თამთამ ისევ სერებს გახედა, სადაც ქარი ტყეს ალივლივებდა და მოგონებებში ჩაიძირა.

„ბავშვობა ამ სერებზე გაგვიტარებია, ყოველი ქვა და ხე, ყოველი ნაკადული ჩემთვის ნაცნობია. ფრთოსნებს ჩემი გამოჩენა სიამოვნებდათ და თავს დამჭიკჭიკებდნენ. რამდენი თაიგული გვიკრეფია სოფლის გოგო-ბიჭებს. ყველა ნავიდ-ნამოვიდა, ერთი მე დავრჩი მარტოსული სოფლად. ნიავს არ მაკარებდნენ, რადგანაც დედისერთა ვარ და დახე ბედ-მდევარს... არა, არ უნდა გადამედგა ასეთი ნაბიჯი, მაგრამ რა ვუყოთ თუ ეს ყოფილა ბედისწერა. ეს ბიჭი კი ბავშვობიდანვე გულის რჩეული იყო – მალულად გახედა „ობოლას“ (ობლად გაზრდილს ეს სახელი თამთამ შეარქვა) – როგორ მეთქვა უარი, როცა მასაც ვუყვარდი. არც ის ვიცოდი, შუამავლები თუ მოგვიგზავნეს და მშობლებმა „ობლობის“ გამო დაიწუნეს. თითქოს ობოლი ადამიანი არაა. სადაა სამართალი თორემ... ოსმალებიც როგორ მითვალთვლებდნენ? რომ გამემხილა მშობლებზე ოსმალთა მოახლოების ამბავი, იქნებ სისხლიც კი დაღვრილიყო. არა, ამას ვერ ვიზამდი, კიდევ ეს ნაბიჯი მიმჩნია გამართლებულად. ღმერთო ძლიერო, ყოვლისშემოქმედო, შენ დაგვიფარე, გზები გაგვინათე, დაგვიცავი ყოველგვარი ბოროტებისაგან“ – შეევედრა გულში თამთა და ხმამაღლა კი გამოუვიდა ნათქვამი.

– გისმინოს უფალმა შვილო – უმალ მიუგეს წმინდა მამებმა.

თამთამ დაიმორცხვა, გულისნადები რომ გაამჟღავნა და თავი ჩალუნა სახეანითლებულმა.

მაგიდას შემოუსხდნენ.

– მიერთვით შვილებო, ნურაფრის ნუ მოგერიდებათ.

– ღმერთო ყოვლადძლიერო, შენ გაგვიმართლე ყველა მინიერ ცოდვილს, შეგვენიე, ძალა მოგვეცი დავთრგუნოთ ყოველგვარი ბოროტი, შეგვაძლებინე მადლიანი საქმეების კეთება, ბინიერება გვაშორე, სიყვარული გაგვიმრავლე, სარჩო-საბადებლის ბარაქა არ მოგვაკლო, ჯვარით დაგვიფარე ღმერთო – პირჯვარი გადასახა სუფრას მამაო თვედორემ და შუაგაყოფილი ნუგბარი და ჭიქა ღვინო მიაართვა ახალშეულლებულებს.

ნეფე-დედოფალმა ფეხზე ადგომით მიერთვეს ნაკურთხი, შელოცვილ-დალოცვილი და მღვდელმთავარს მადლობა შესწირეს.

ფანჩატურში დაფეთებული ნებიერა შემოვარდა და მამაო ამბროსის მიეხუტა. ნკმუტუნებდა და ყურებდაცქვეტილი მალი-მალ გარეთ იცქირებოდა.

– რაღაც საშიშროება იგრძნო. ასე ადამიანისგან დამფრთხალი მიწა ნახავს ჩვენი ქრელა – თქვა დომენტიმ და გარეთ შესამონმებლად გავიდა.

მოშორებით ბუჩქებში რაღაც შექანდა. დომენტის იარაღი ეპყრა ხელთ, უმალ ბუჩქებთან გაჩნდა და სოფელ კლდის მკვიდრი, დიასამიძეების ლლაპი, თამთას ბიძაშვილი შერჩა ხელთ.

– რას აკეთებ ბაღლო ამ დროს აქ?

– მმმეე, აქ ბბბბბამ გაამომავზავნა – ენა დაება მზირს – გგაქცეულები თუ იიიმმალებიანო საყდარში ნნახეო – ამოიზლუქუნა შეშინებულმა.

– ვინ გაქცეულები, რა გაქცეულები, აქედან მოუსვი ახლა თორემ გაქცეულებს გიჩვენებ მე შენ – დაექადნა დომენტი.

ბაღლი ფაცხაფუცხით ხმისამოულებლად მიბრუნდა და მოკურცხლა. დომენტი შებრუნდა ფანჩატურში და ისევ სუფრას მიუჯდა.

– ტყიურია, მაგრამ შინაურ ნაგაზზე არაფრით ნაკლები არ არის. თუ საშიშროება იგრძნო, ხელათვე გვაფრთხილებს – თქვა მამაო ამბროსიმ სტუმრების გასაგონად.

თამთას კუნაპეტი თვალებით შესცქეროდა ნებიერა. თამთა ადგა, მიუალერსა, თავზე ხელი გადაუსვა და შუბლზე აკოცა. ქრელამაც ხელები დაულოკა სამაგიეროდ, შემდეგ საამს შეხედა უნდოდ და მასაც აულოკა ხელები.

– ეეჰ, შვილებო ქრელას გუმანი და ალლო აქვს ძლიერი. ეს ნიშანი ძალიან დიდი უბედურებისა და ასევე ძალიან დიდი ბედნიერების

ნიშანიცაა. შეხეთ, თვალზე ცრემლიც კი მოადგა შველს. ჯერ სიბრაღისა და მერე სიხარულისა. ბევრ გაჭირვებას და დაბრკოლებას გადალახავთ და მერე ბედნიერი იქნებით. ასე გვამცნობს ჭრელას ცრემლები – ჯერ წვეთწვეთობით, ძალისძალად და შემდეგ ლაპალუბით დაგორებულნი, ერთიც უნდა დავამატო შვილებო – ვიდრე აქედან ნახვილოდეთ დიდი სანყენი რამ შეგხვდებათ. თუ რა, ამას ვერ ვიტყვით. ცხოვრებაში ყოველგვარ გაჭირვებასა და სიხარულს, ერთად და მედგრად უნდა შეხვდეთ და ვაჟკაცურად გადაიტანოთ.

– გამდლობთ მამაო, ასეც ვაპირებთ. ეგერ გალმა სერზე, რომ ხუთასწლოვანი ნიგოზია მამაო, იმის ჩრდილქვეშ შევფიცეთ ერთმანეთს. წერილიც იქ დატოვა თამთამ. ეხლა კი თქვენი ლოცვა-კურთხევაც გაგვინათებს გზას და ვეცდებით ღირსეულ მამულიშვილებად დავრჩეთ და ღირსეული მამულიშვილებიც აღვზარდოთ, თუ რა თქმა უნდა უფალი ამის ღირსს გაგვხდის.

– ღირსეული მამულიშვილობა მხოლოდ რჩეულთა ხვედრია შვილებო. ოდითგან მოყოლებული, საქართველოს გამაჩანაგებელი და გამაოხრებელი, მოღალატე ქართველები და დიდების მანიით შეპყრობილი, სხვათა კარზე სახელოს მაძიებლები, დიდებულები თუ წვრილანაურები გახლდათ. არც ახლა ვართ დაზღვეულები ამისგან და ასე გაგრძელდება მანამ, სანამ ქართული სისხლი იარსებებს. რა გვაქვს ჩვენ შვილებო ერთმანეთში გასაყოფი. ამ ცოდვილ ქვეყანაზე ყველა დაეტევა, ღმერთს ყველასათვის სარჩო-საბადებელი აქვს გაჩენილი, ჩვენ კი, ქართველებს ერთმანეთი ვერ გაგვიტანია, სულ ვედავებით, ვჯიჯგნით ერთმანეთს და რას ვედავებით ერთურთს ჯერაც ვერ დაგვიდგენია. ერთმანეთის შური და გაუტანლობა დალუპავს შვილებო საქართველოს და ეცადეთ ვისაც როგორ შეგეძლებათ და სადაც ხელი და გული მიგინვდებათ, სულ სიკეთე და სიმართლე თესოთ, რამეთუ დიდი მდინარეები პატარა ნაკადულებიდან იწყება და თუ თქვენ სასახელო ოჯახს შექმნით და სხვათა მაგალითი იქნებით, ეს იქნება პატარა ნაკადული, რომელიც წლების შემდეგ დიდ მდინარედ იქცევა და ჩვენც მოსვენებული წავალთ მიწაში. სანამ პირში სული გვიდგას, თქვენი მლოცველი და ღმერთზე მავედრებელი ვიქნებით, სადაც არ უნდა ვიყოთ და რა მდგომარეობაც არ უნდა გვეკონდეს, დღეს რომ თქვენი შეუღლებით სიხარული მოგვანიჭეთ,

ამ სიხარულით და ჩვენი დალოცვით უფალმა გზები აგიმზიანოთ, გახაროთ და გამრავლონ, ამინ!

– გამდლობთ მამაო, ჩვენც სანამ ვიცოცხლებთ, თქვენი მადლიერი ვიქნებით და სადაც არ უნდა ვიცხოვროთ, თქვენი ნათელი სახეები არასოდეს დაგვავიწყდება.

– ახლა შვილებო თქვენი სადმე სოფელში მისვლა არ ეგების და იმ ჩვენ ქონმასამდე უნდა მიგაცილოთ. შიში რომ არაფრისა გექნებათ, იარაღზე გეტყობათ და შენი ვაჟკაცობის ამბავიც ვიცო, მაგრამ ვაჟკაცობა თავის ადგილას და ახლა სიფრთხილე და ჭკუა-გონების მაქსიმალურად მოხმობა გმართებთ. დროა უკვე გავემგზავროთ, თორემ იმ ღლაპის აქ გამოჩენა კარგს არას მოასწავებს, გზაც ციცაბო და გრძელია და.. აღარ დაამთავრა სათქმელი მამა ამბროსმა.

– ბილიკი მიგვასწავლეთ მამაო და ცხენით იოლად ავალოთ.

– არა შვილო ჩემო, იმ ტყეში ცხენის სუნი რომ აიღონ, მგლები დაესევინან და დაგლეჯენ. დატოვეთ, მოვუვლით როგორმე.

– კარგით მამაო, გვჯერა თქვენი, უკეთ უნყით რა სჯობია.

საამი და თამთა მამა ამბროსის თანხლებით ფერდობს შეუყვინენ.

მწვანე მოლი ხასხასებდა ქოხის ეზოში. შემორაგულ ეზოში ვერავითარი სულიერი ვერ გაიჭაჭანებდა მამაოების გარდა და ჭიშკარიც დახშული იყო ყოველთვის, ვიდრე თავად არ შეაღებდნენ. ქოხის კარები შეაღლო მამა ამბროსიმ, კლიტე დაუტოვა და მშვიდობიანი ღამეც უსურვა.

ჩიტებმა შემოსული სტუმრები შეამჩნიეს არაჩვეულებრივად აჟიფივიდნენ და მოუსვენრობა დაეტყვოთ.

– ე, ბალებო ნახეთ რა ამბავში არიან სამოთხის ბინადრები? როცა ამოვალთ ასე ჟღერტულებენ ყოველთვის. ახლა საკენკსაც დავუყრი და მერე ნახე მაგათი გალობა... ჰო, მართლა, ეს სანოვაცე სამ დღეს გეყოფათ, ნუ იჩქარებთ წასვლას, იქნებ რა შეგემთხვავთ ან შეგამთხვიონ ცხელ გულზე თქვენიანებმა. იყავით და ჩვენ ამოგაკითხავთ. ღამე მშვიდობისა და ტკბილად გათენება.

– გამდლობთ მამაო, ღამე მშვიდობისა.

მამა ამბროსი დაღმართს დაუყვა. ქოხში შევარდნენ საამი და თამთა, ჩახვივნენ ერთმანეთს და ტახტზე მიგორდნენ.

– რა ღამაზი ადგილები გვაქვს არა? ნეტავი შეგვეძლოს აქ დარჩენა. ამ ქოხზე მეტს არას ვინატრებდი, ოღონდ ტკბილად ვიცხოვროთ...

ეჭ, ეს მხოლოდ ნატვრაა, თორემ ვინ იცის ოსმალები რა დღეს დაგვან-
ევენ. როგორც გავიგე, სულ ახლოხანში აპირებენ აურაცხელი ბარგი-
ბარხანით, დიდიან-პატარიანა და დიდძალი ჯარით სამცხე-ჯავახეთის
და ალბათ სხვათა დაპყრობასაც. აირევა ქვეყანა და ხალხი სხვაგან წავა.
ადრე თუ გვიან ჩვენც ასე დაგვემართებოდა. ჩემი და შენი გზები რომ არ
გაყრილიყო, ამიტომაც დავეყვი შენს ნებას. ახლა ერთად ვართ და მე და
შენ პირველი მერცხლები არა ვართ სხვაგან გადაბარგებით, ხომ არიან
სხვა კუთხეებში აქედან წასულელები. ოღონდ კარგად იცხოვრე და სადაც
გინდა იქ სახლობდე. ეჭ, შეგვეძინება შვილები, დავაფრთიანებთ, შემ-
დეგ შვილიშვილებით, შვილთაშვილებითაც ვიხარებთ, ხალხში გავერ-
ევით, ქველ საქმეს ვიმოქმედებთ, ვეცდებით მუდამ კარგები ვიყოთ ხალხ-
ისათვის. მერე მოვხუცდებით, წლები დაგვამძიმებს, იქნებ ველარასოდეს
ვიხილოთ აქაურობა... არადა, როგორ მოგვენატრება... ბევრსაც მივავი-
წყდებით... იქნებ ჩვენთანებიც და სხვა სოფლის ხალხიც გადაიხვეწონ
აქედან... დავიქსაქსებით და გადავსხვაფერდებით... ნეტა როგორი ცხ-
ოვრება გვექნება, რას მივალწევთ... ყველაფერი საფიქრელია, არა საამ?

– ვიცოდი, რომ ჭკვიანი იყავი, მაგრამ ასე ბრძენი თუ იყავი რას
ვიფიქრებდი. თუ კაი ხალხში მოვხვდით, ხომ ავშენდით, მაგრამ ისე-
თი დრო დგება, ჩვენ ჩვენი თავის იმედით უნდა ვიყოთ მანაც. შრომა
არ მეზარება, შენც გვერდში ამომიდგები ისე, როგორც შეგვეძლება
და ალბათ ხალხის სიყვარულსა და ნდობას დავიმსახურებთ. ყოვ-
ელშემთხვევაში ცუდს არას მოვიმოქმედებთ... იცი რა ძნელია, რამე
რომ დაგვიშავდეს უნებურად, იტყვიან – რამ მოათრია ესენიო... ღმ-
ერთით სამაგალითონი ვიქნებით.

– ეჭვად არ გაივლო გულში, რომ ცუდები ვიქნებით, მაგრამ, ხალხ-
ის ამბავი ხომ იცი, მუდამ რომ კარგად ვიქნებით, იქნებ შურიც
აღვძრათ... ადამიანი ბუნებით ეგოისტია და უძლები... ბედით კმაყოფილი
არავინაა და ჩვენ, რომ შეხმატკბილებულები ვიქნებით, მართლაც იქნებ
შურით შემოგვხედონ არა?... ეჭ, რა ფუჭად ვფიქრობთ ახლა ამისთანებს
ჩემო ობოლა. აღდგომა და ხვალეო. ჩვენი მომავალი ახლა დაინყო და
ღმერთით კეთილ გზაზე ვივლით ყოველთვის... მშობლებს რომ დავე-
ლოცეთ ხომ უბედნიერესები ვიქნებოდით, მაგრამ არა უჭირს რა, წმინ-
და მამების დალოცვაც გაგვინათებს გზას და შეგვიმსუბუქებს ხვედრს.
თუმცა მანაც მქმინია მშობლებმა წყევლა არ მოგვაყოლონ – ვერასოდეს

გავიხარებთ. ანდაზაცაა ერთი – „დედის წინ მოხტუნავე კვიცს ან მგელი შეჭამს, ან ტურაო“ – არ უნდა გადაუსწრა მშობლების ამაგს...

– თუ ნანობ მაშინ უნდა დაბრუნდე უკან, ჰადაჰა ერთი-ორი სილა შემოგკრან და გათავდება ყველაფერი, მე კი აღარ დამედგომება აქ, მაინც უნდა გადავიხვეწო სადმე.

– ვნანობ? არა, შენზე გაყოლას არ ვნანობ, ახლა კანონიერი ცოლქმარი გექვია, ჯვარდანერილები და ჩემთვის მეორე არავინ იქნება არასოდეს. პირველი და უკანასკნელი შენ იქნები. ანუ ერთად ვიცხოვრებთ და ალბათ, ერთადაც დავიმარხებით ღვთის ძალით. ანუ ცხოვრების მოწყობაზე უნდა ვიზრუნოთ. უფალმა შეგვაერთა – უფალი ინებებს ჩვენს დაცილებას, მხოლოდ სიკვდილით...

დილამდე ურთიერთალერსში და ბაასში იყვნენ, გამთენიისას მილულეს თვალები, მაგრამ სულ მალე ჩიტების სტვენა-ჭიკჭიკმა თავისი ქნა... გაიღვიძეს. მზემ ამოწვერა და მაცოცხლებელი სხივები პირველად მათ ქობს მიანათა. ეზოში გამოვიდნენ, ცივი წყაროს წყლით ხელპირი ჩამოიბანეს და ნამოლებულ საუზმეს მადიანად შეექცნენ.

– რა ვქნათ სიცოცხლე, წმინდა მამებს მივეახლოთ თუ აქ დავრჩეთ? – შეეკითხა საამი მეუღლეს.

– ჩვენ ახლა წმინდა მამებს ვერ ვერჩვენებით, არ შეიძლება პირველი ღამის შემდეგ მათთან მისვლა. ვიცალოთ კიდევ ორი-სამი დღე და მერე ნასვლაც შეიძლება აქედან საერთოდ...

– ჰო, მართალი ხარ. ვიყოთ, სანამ შეიძლება აქ დარჩენა, ალბათ წმინდა მამები თავად გვეტყვიან, როდის წავიდეთ.

– ოსმალთა შემოსვლა დღედღეზეა მოსალოდნელი, ამიტომ რაც მალე წავალთ, უკეთესი იქნება.

თავი II

ოსმალებმა მცირე აზია ისე დაიჭირეს, ნახევარი ცივილიზაცია გაანადგურეს, აქედან უკვე აღარსად წავიდოდნენ და არც არსებობდა ძალა, რომ ძალითვე გაერეკათ სხვათა ტერიტორიებიდან. ის კი არა, სხვადასხვა სახელმწიფოებისაკენ ეჭირათ კიდევ თვალი. ერთ-ერთი რიგში საქართველოც იყო...

ოსმალთა სულთან მუსტაფა-II-ის დროს, ოსმალეთმა ძალიან დაქვეითებულად მოაღწია, მაგრამ ახალმა სულთანმა (1695-1703) სწორად წარმართული პოლიტიკის წყალობით სახელმწიფო ეკონომიურად მოაძლიერა, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავდა მოსვენების მდგომარეობას. აღორძინებულმა და გაძლიერებულმა ოსმალეთმა კვლავ სხვა სახელმწიფოებისაკენ გაიწვინა ხელი.

შავი ღრუბელი წამოვიდა ოსმალეთიდან და ავისმომასწავებლად გაიშალა ირგვლივ. დანყნარებული „ამინდი“ ქარიშხლის დანყებას პირდებოდა მეზობელ ქვეყნებს.

მთელი რვა წლის განმავლობაში გამუდმებით მიმდინარეობდა ჯარის გაძლიერება და არც თუ უშედეგოდ.

სულთან ახმედ III-ის დროს (1703-1730წწ), მთელი ოცდაშვიდწლიანი მმართველობის პერიოდში ოსმალეთი ძალიან გაძლიერდა და საომარ მდგომარეობაში იყო გამუდმებით. ძირითადად საქართველოსაკენ იწვდიდნენ ხელს და ამის ნიადაგზე სპარსეთთან ყოველთვის დაძაბული ურთიერთობა ჰქონდათ, სისხლისღვრით მთავრდებოდა ორი სახელმწიფოს დავა საქართველოს გამო. არც ერთი არ თმობდა პოზიციებს. ოსმალეთს არასოდეს არ დაუხევია უკან და ხელი არ აუღია საქართველოს დაპყრობის გეგმაზე. ისე როგორც რვაფეხა თავის მსხვერპლს, ოსმალეთიც იმგვარად თვლიდა საქართველოს და ყველა კუთხით უსინჯავდა ნიადაგს მის ჩასაყლაპავად. საქართველოს დაქუცმაცება ნელ-ნელა, პატარ-პატარა ტერიტორიებით დაიწყეს.

მარბიელი რაზმები უფრო და უფრო შეეჩვია ლომისის მიდამოებს, ამასთან ერთად მთელი მესხეთის ტერიტორიასაც. დიახ, უზარმაზარი რვაფეხა იყო ოსმალეთი, რომელიც ბინძურ საცეცებს

ყველგან უწვდენდა და რასაც მოიხელთებდა თავისაკენ ეწეოდა, წუნნიდა, ფიტავდა და ანდგურებდა.

მესხეთის ბუნებით მოხიბლული ოსმალები პატარ-პატარა რაზმებს ზედიზედ აგზავნიდნენ ამ კუთხეში სათარეშოდ. საიდან პირუტყვს გარეკავდნენ, სად ოჯახებს დაანიოკებდნენ, სახლებს გადაბუგავდნენ და ასე მუდმივად მოუსვენარ მდგომარეობაში ჰყავდათ მესხეთ-ჯავახეთის მოსახლეობა.

უბედურებას ბოლო არ უჩანდა.

დილის ბინდბუნდში აღმოსავლეთით ნამგალა მთვარე გამოჩნდა ჯამში ჩამჯდარი ვარსკვლავით. ცუდად ენიშნა შალვას ოსმალთა ემბლემის ხილვა ცაზე.

სახლეული უთენია დგებოდა, მთელი ჯალაბი გამთენიიდან საქმისაკენ ეშურებოდა. ერთადერთი მეზატონე შალვა დიასამიძე იყო მთელ მესხეთში, ვისი ოჯახიც მუხლჩაუხრელად შრომობდა და ამ შრომის ფერხულში თუ სხვა რამეში არავითარი წოდებრივი განსხვავება არ იგრძნობოდა. სიამტკბილობდნენ და ხარობდნენ. ამიტომაც სწორედ დიასამიძეთა გვარი ყველაზე მდიდარი იყო მესხეთში.

შალვას თავისი საბატონო თავისუფალ ასპარეზად ჰქონდა. სწორედ იმის გამო, რომ შალვა თავდაცვაზე ძალიან არ ზრუნავდა, ოსმალებიც გათამამდნენ და ხშირად სტუმრობდნენ მის მამულს და სადაც რას წააწყდებოდნენ, თან მიითრევდნენ.

ერთ დილით ჯალაბი ერთად შეჰყარა შალვამ ხემსის წინ, დილოცა და ცას ახედა.

– ხალხნო, ჩემს ცხოვრებაში არ მინახავს დილით ცაზე მთვარის ამოსვლა და თანაც ოსმალთა ემბლემასავით ბრიალი. არ მომწონს მე დღევანდელი ხილვა. ფრთხილად უნდა ვიყოთ, ფხიზლად დავდგეთ, რათა მომავალი თაობისათვის შევინარჩუნოთ, დავიცვათ მიწა, მამული და სარწმუნოება. ურჩხული ხახას გვიბჩენს ყველას. ქართველს გაუძლია. კიდევაც გაძლებს და მტერსაც მტრულად დახვდება, მაგრამ ვაი, რომ მტერი ძლიერია... ქართველები ერთი მუჟა ვართ, მაგრამ მუშტად შეკვრა ვერა და ვერ მოგვიხერხებია. ავი ნიშანია ეს მთვარე და ავადაც ჩაივლის წლები. აღდგომა მოახლოებულია და... აღარ დაამთავრა სათქმელი. მჭადი და ყველი მოციცქნა და კარში გავიდა, თოფ-იარაღი აისხა და ბედაურს მოევლო ზურგზე.

– მეგობართან მივდივარ და ფხიზლად იყავით – დაუბარა ჯალ-
აბს და პირფვარით დაადგა გზას.

... ავად ენიშნა შალვას იმ დღის მთვარე. არც მამაზეციერს ეცინე-
ბოდა...

„ვინ იცის რა გველის. ოსმალეთის სულთანი ისეა აბორგებული,
მტკვარმა რომ იცის ადიდება ლანქერობისას და ნაპირებს გადმო-
დის. ასეა ხონთქარიც და არ არსებობს ჯერჯერობით ძალა, მისი
ასკერების შესაკავებლად. ერეკლე, დავითი ან კონსტანტინე ცალ-
ცალკე რას გაუმკლავდებიან თუ აღმოსავლეთ დასავლეთი ერთ მუშ-
ტად არ შევიკარით.

და მესხი ბატონებიც... ერთმანეთს ვებრძვით ყველანი და დაქსაქ-
სულები ვართ. მოგვდგება და გაგვანადგურებს კიდეც, აბა რას იზამს.
ღმერთო დაგვიფარე – წარმოსთქვა ხმამაღლა შალვამ და პირფვარი
გადაიწერა – ანიოკება-დარბევის სცენაც წარმოიდგინა და გააჟრ-
ჟოლა – ღმერთო დაგვიფარე ყოვლად ძლიერო” – თქვა ისევ და
ჩაქარულას ვინროებს დაუყვა.

ნისლი აიკრიფა და მეზობელი სოფლის ფერდობებმა მზის სხ-
ივებით შევარდისფერებული ცის ფონზე ლამაზად გამოანათა.
არაჩვეულებრივი დილა გათენდა. მონმენდილ ცაზე მთვარე მზის
ათინათებით აელვარებული, ხეებზე ჩიტების სტვენა-ჭიკჭიკი, მამ-
ლების გადაძახილ-გადმოძახილი, აქა-იქ ძაღლების ყეფა ერწყმოდა
და ახმიანებდა სოფელს. ხარობს სოფელი სოფლური ცხოვრებით,
ყოველდღიური ხმაური სოფლის მცხოვრებლებს ხალისს მატებს.
ხარობენ სოფლელები ურთიერთმეზობლობით და თავიანთი ლამაზი
სოფლის სილამაზით ამაყობენ.

ოთხ სოფელს ერთი უზარმაზარი, ნოყიერბალახიანი მინდორი
აქვს, უტეხი ტყეებით შემოფარგლული. ამ მინდორზე კლდისა, აგარ-
ისა და აწყურის მოხალისე ახალგაზრდობა მარულასაც მართავს
ხოლმე.

ოთხივე სოფელი პირუტყვს საბალახოდ ამ მინდორზე ერეკება.
ოთხ სოფელს – კლდეს, ფერსას, აგარას და აწყურს ლამაზი ადგილი
არგუნა ბუნებამ სააგარაკოდ, რომელიც აწყურის ეკლესიიდან სულ
რამდენიმე კილომეტრში მდებარეობს. აგარაკები თითქმის საცხ-
ოვრებლად უქცევია მოსახლეობას. ზამთრის გასვლისთანავე

აიბარგებიან და გვიანობამდე რჩებიან, ვიდრე არ აცივდება. საბალახო მინდორი კი საერთო აქვთ, უტეხი ტყით შემოფარგლული და მუდამ მობიზინე. იქვე ცივზეცივი წყარო მოჩუხჩუხებს ნაძვის ხის ძირიდან. ეს წყარო და მისგან შექმნილი მომცრო ტბა უფრო მეტად ბავშვებს იზიდავს, სადაც ხშირად ჭყუმპალაობენ. აიშლებიან დილაუთენია გოგო-ბიჭები და მხიარული ასკინკილით მიერეკებიან ნახირს ცვრიანი ბალახის საბალახოდ. ერთი გნისა აქვთ ერთად თავმეყრილ, წამოჩითულ თუ პანია ბავშვებს, სტვენა-ყიყინა, გადაძახილ-გადმოძახილი და თამაშობანი აქვთ სალამომდე გამართული ყოველდღე – დარსა თუ ავდარში.

რამდენ წყალს ჩაუვლია ამ მინდორზე, რამდენი ახალგაზრდა დაფრთიანებულია და ფეხი აუდგამთ ამ მინდვრებიდან ცხოვრების ბილიკებზე, რამდენ ომში წასულან და ველარ დაბრუნებულან, რამდენს თავი უსახელებია ბრძოლებში და ასე წლითიწლობით, საუკუნეთა განმავლობაში და ასე იქნება დაუსრულებლივ.

მრავალი ავ-კარგის მომსწრეა ოთხივე სოფელი. მარტო მღვდელი თევდორეს გამირობა ეყოფა თრიალეთის მიდამოებს სახელად. იმ მღვდელისა, გამირობისათვის რომ აწამეს და აკუნეს ოსმალებმა და მადლიერმა ერმა ეროვნულ გამირად შერაცხა. ეს მღვდელი აწყურის ეკლესიიდან გადახვენილი და სოფელ კველთას დამკვიდრებული ხუცესის – თევდორეს შვილიშვილი იყო.

1609 წელს, ქართლის მეფის ლუარსაბ II-ის შესაპყრობად მოსულ ოსმალებს, მეგზურად იძულებით წაყვანილმა ხუცესმა თევდორემ გზა აუბნია და ლაშქრის ნანილი ამის გამო დაიღუპა. როცა მღვდლის ეშმაკობას მიხვდნენ იგი აკუნეს. ხალხისათვის ნაწამები და ერზე თავშენიროული ხუცესი სახალხო გამირად იქცა. ვერავითარმა ეშმაკობამ, სიძლიერემ თუ სტუმართმოყვარეობამ მესხეთს ვერ უშველა. იგი მეთვრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრიდან ოსმალეთის, უფრო სწორად ახალციხის (ახისხის) საფაშოდ იქცა მაინც.

მინდორი, რომელიც ოთხი სოფლის ზიარი ტერიტორია იყო, დაკოდილას სახელს ატარებს – არავინ იცის, თუ რა დროიდან და რატომ შეერქვა. ქართულ ლექსიკონებში ბევრი ლამაზი სიტყვაა, რომელიც სხვადასხვა მნიშვნელობით იხმარება. ასეა თუ ისე ამ მინდორზე გულლომი ვაჟკაცები მრავალჯერ შებშიან მტერს, უკუუქცევიათ ან გაუნადგურე-

ბიათ კიდევც. ბევრი ამბის მომსწრეა და ვინ იცის კიდევ რა ამბებით შემორჩება ისტორიას.

დაკოდილას მინდვრის განაპირას, ტყისპირში კარგა მოზდილი ქოხი ჩაუდგამთ ოთხი სოფლის ბინადართ, ხვატსა და ავდარში თავშესაფარებლად. აქ იყრიან ბავშვები თავს ყოველდღე, წამოღებული საგზლით დასანაყრებლად და ამ დროს ჯარგვალი მოზუზუნე სკას ემსგავსება.

მოლახტე-მოთამაშეთა შორის ყველაზე პატარა, დიასამიძეთა გვარის გამგრძელებელი, შალვას ნაბოლარა და ერთადერთი ვაჟი მამუკა ჯიჯგვი ბიჭია და თამაშობებში ხშირად თავისზე მოზრდილებს ბევრად სჯობნიდა.

ასე იყო იმ ლამაზ და ავადსახსენებელ დღესაც, როცა შალვამ ცაზე მთვარე და ვარსკვლავები ცუდად ინიშნა.

შალვა, ახალციხის და მისი შემოგარენის მფლობელი, არ თავილობდა და ჯალაბს, უმეტესად კი მოსამსახურეებს და თავის ბავშვებს მთელ სეზონს იმ აგარაკზე ამყოფებდა. საქონლის გამოსაკვებად და ბავშვების ჯანმრთელობის მიზნით. ასე გრძელდებოდა წლითინლობით, ვიდრე ოსმალთა დაეპატრონა მთელ ტერიტორიას.

მშვიდობიანი ხალხის სინყნარით შეგულიანებულმა ოსმალებმა ახალციხის სანახები ეს მერამდენედ მოითარეშეს ღმერთმა უწყის. ოსმალთა ძლიერებით ზურგგამაგრებული ლეკებიც აღწევდნენ ხოლმე მესხთა ტერიტორიაზე და ანიოკებდნენ მოსახლეობას.

აღდგომის წინა დღე იყო. ოსმალთა იანიჩრები შინაურულად ჩაცმულნი, პატარა რაზმად შეკრულნი ჯემალ-ონბაშის მეთაურობით ახალციხის განაპირა სოფლებს ათვალიერებდნენ. ბედი იყო თუ ბედისწერა? სწორედ იმ ველზე აღმოჩნდნენ რაზმელები, შალვას საგამგებლოში რომ შედიოდა ველის განაპირას მდგარ ქოხში გაათიეს ღამე და დილით ეპირებოდნენ სოფლის დარბევას.

ბავშვებმა ნახირი, რომ გამოშალეს მინდორზე, შემდეგ ზოგი კუკუმალობანას თამაშობდა და ზოგიც კიდევ რას, თანაც მზის ამოსვლას შეშხაროდნენ. ჯიჯგვი ბიჭი ბავშვებს გამოურიგდა. მოსაშარდავად ტყეში შევიდა და სწორედ ქოხის მიღმა ხეს მიადგა, რომ უცებ მამაკაცის ხმადაბალი საუბრის ხმა მოესმა. მიაყურადა ქოხს და როცა საუბარი ეუცხოვა, გულმა არ მოუთმინა და ქოხში შეიჭვრიტა.

შიგნიდან შეამჩნიეს. გაქცევას აპირებდა, რომ ზურგში ჩაავლეს ხელი. ძლიერმა ხელმა თავისკენ შეაბრუნა პატარა. მამუკამ ავის მაცნეობისა დაუსტვინა და ბავშვებს ნიშანი მისცა.

ბავშვები მსწრაფლ დაეშვნენ აგარაკისაკენ. მამუკა მცირე ხნით ოსმალს შემორჩა ხელში. იანიჩარი შიგ შეთრევას უპირებდა. გულმა ცუდი უგრძნო მამუკას, ოსმალს მაჯაზე ჩააფრინდა კბილებით და ხელი გააშვებინა, გადახტა და სოფლის ბილიკისაკენ მოკურცხლა. ხმაურზე რაზმის მეთაური გამოვარდა გარეთ.

– რა ამბავია აქ? – იკითხა

– ბიჭი იჭვრიტებოდა ქოხში, დავიჭირე, მაგრამ იმ გიაურინშილმა მაჯაზე მიკბინა და გამექცა – თქვა ოსმალმ და სიმწრისაგან დაიგრინა.

– აუჰ, რა ვაჟკაცები მყავხართ? შეიპყართ და მომგვარეთ – ბრძანა ჯემალ-ონბაშმა.

ჯიჯგვი ბიჭი სირბილშიც მარდი იყო, ბადალი არ ჰყავდა, როცა თავი გაითავისუფლა ოსმალს ხელიდან თავქვე დაეშვა და უმაღ აგარაკზე ამოჰყო თავი.

ოსმალ მდევრები უკან ხელცარიელნი დაბრუნდნენ და ქოხში შელაგდნენ.

– ჰაიტი, „გიაურინუნოლი“ – მიაგინა ონბაშმა და თან ტყისაკენ გაუტიეს.

– მაგის გაქცევა კარგს არას გვიქადის. როგორმე უნდა შევიპყროთ, ჯანიანი ჩანს. სულთნამდე რომ მივალნიოთ, წყალობით აგვავსებს მგონია – ჩაილაპარაკა ჯემალმა და ბავშვების მოტაცებაში განაფულ ჩაუშს-ქესკინ ფუხარას გადახედა.

– სალამოთი ჩვენს ხელთ იქნება ეფენდი – მიუგო ქესკინმა და ჩასისხლიანებული თვალებით სოფელს გახედა.

– ამინ, გისმინოს ალაჰმა – შესძახა ონბაშმა.

მამუკას გამაფრთხილებელი სტვენის შემდეგ ბავშვები დაფრთხნენ, ნახირს ვინღა ჩიოდა, აგარაკისაკენ დაეშვნენ დაფეთებულნი.

– რა ამბავია ბავშვებო, ასე რამ დაგაფეთათ? – შეეკითხნენ წყაროზე თავშეყრილი ქალები – ავი რამ ხომ არ გვჭირს?

– ქოხში ვილაც კაცები იყვნენ და მამუკა დაიჭირეს. მამუკამ სტვენით გაგვაფრთხილა და ჩვენც გავიქეციით. მამუკა თავს დაიხსნის როგორმე, მაგარია – სხაპასხუპით უყვებოდნენ ბავშვები.

ბავშვების მონაყოლს შიშით ისმენდნენ ქალები. მამუკას დედა იქვე ჩაიკეცა.

შეჩოჩოლდნენ მოაგარაკენი. ნამიერად გონს მოსული მარია-მის კვილიმა შესძრა აგარაკი.

– ვაიმე, შვილო – ამოიბლავლა და ისევ გულს ნაუვიდა.

მარიეთის მხრიდან გამოვრბოდა ჯიჯგვი ბიჭი და წყაროსპირას მოყრილ ქალებს მიუახლოვდა. დედა რომ გულნასული დაინახა, თვითონაც იბლავლა და ქალებიც აატირა.

– დედა, დედიკო, ნუ გეშინია, მე აგერ ვარ დედიკო – ჩასძახა ბავშვმა დედას.

დედას ბავშვის ხმაზე ცნობიერება დაუბრუნდა და შვილი მკერდზე მიიკრა.

– აგარაკის ანიოკებას აპირებენ მგონია, ისე ლაპარაკობდნენ ოსმალები – ამოისლუკუნა ბავშვმა.

– ბავშვები გავხიზნოთ ხალხნო სადმე, დანარჩენს ეშველება – თქვა უხუცესმა ქალმა.

– მართალი ბრძანდებით ქალბატონო, ეხლავე შევუდგეთ საქმეს, თორემ მერე გვიანი იქნება – თქვა ასნელს გადაცილებულმა ბერიკაცმა და სახლისაკენ წალასლასდა.

ჯიჯგვი ბიჭი დედის სოფელში გახიზნეს. ხელმოცარული იანიჩრები უკან გაბრუნდნენ და ნახირი გაიყოლეს თან. ტყე-ტყე მიდოიდნენ, რომ არავის შეემჩნია ნაალაფარი საქონელი.

– იმ ბიჭს სადმე მაინც მოვიხელთებთ, სად წაგვივა. ახლა ეს ნახირი ვიკმაროთ და ჩვენს გზას ვენიოთ – თქვა ჯემალმა და ცხენი შეათამაშა – მე დავწინაურდები და არტანის ფაშას სამახარობლოს ავაცლი, მერე თუ ის ბავშვი ჩაუწყვანეთ ყველას სათითაოდ სამახარობლო გველის. რამდენიმე ხანში კი ჩვენი ჯარი აქაურობას დაიკავებს და მერე ხელ-ფეხი გახსნილი გვექნება...

– შენს პირს შაქარი, ჯემალ-ეფენდი, ღმერთმა გისმინოს, ჩვენც დავიღალეთ აღმა-დაღმა წანწალით, თუ აქ ოსმალო შემოვა და აღარ წავა, აქ დავემკვიდრებით და გაგვიადვილდება ყველაფერი. ღმერთმა გადმოგვხედოს...

სოფელი ქორტა ლამაზ გორაკებზეა შეფენილი, მდინარე ჩქარულას ერთ-ერთი შენაკადის მარჯვენა ნაპირას ამაყად წამომართული – ყველის ციხის მიდამოში, პატარა და კოხტა.

შალვა დიასამიძე საცოლოდ როცა იყო შეღერებული, აჭარაში აბუსერიძეებს სტუმრობდა – ნათესავი ჰყავდათ იქ, თავისი ძუძუმტე. როდესაც უკან ბრუნდებოდა ქორტაში მეგობარსაც ესტუმრა. ცხენზე ამხედრებული ვაჟკაცი ბევრის გულს ინადირებდა, მაგრამ არ იქნა და მშობლებს რძალი არ აღირსა.

ქორტის განაპირას, ანკარა წყაროსთან თავი შეეყარათ გოგობიჭებს, ერთი გნიასი ჰქონდათ და მხიარულებას მატებდნენ, ისედაც გულმხიარულ სოფელს.

შალვამ თვალი ჰკიდა დიდ ლოდზე წამოსკუპებულ ქალიშვილს, რომელიც უკვე დიდობაში გადასულიყო და ბავშვურ ანგლობაში არ ღებულობდა მონანილეობას.

გოგომაც შეამჩნია უცხო მხედარი და მიაშტერდა. ერთი შეხედვით გაუგეს თითქოს ერთმანეთს – გულმა გული იცნო.

შალვა მეგობარს ეწვია.

– როგორ დაგიცდა ფეხი ჩემს ოჯახში შალვა ბატონო, რამდენი ხანია არ გვინახავს ერთმანეთი – უთხრა შალვას პირგაბადრულმა ამხანაგმა და გადაეხვივნენ ერთმანეთს.

– შორეულ მეგობართან ვიყავი საქმეზე და აქეთობას, რომ მოვდიოდი... აღარ დაამთავრა სათქმელი და თვალი გზისკენ გაექცა. წამიერი თვალგაშტერება შეამჩნია მეგობარმა და შალვას გულისწადილი ამოიცნო.

გზაზე მარიაში მოდიოდა თუნგით ხელში.

– ვისია ეს მზეთუნახავი ჩემო გიორგი – მიუბრუნდა შალვა ამხანაგს – წელან წყაროსთან დავლანდე და მართალი გითხრა გული შემეჩანდა.

– ეგეც გასათხოვარია და შენ კი დასაქორწინებელი, სწორ გზას ადგახარ შალვა ჩემო, თუ გვარიშვილობით არ დაგვიწუნებ – აღარ დაამთავრა გიორგიმ სათქმელი და ყალიონი გაანყო. შალვამ ჯიქურ შეხედა გიორგის.

– როდის აქეთ დაიწყე ქარაგმებით ლაპარაკი, ჩვენს შორის გაუგებრობას არ უნდა ჰქონდეს ადგილი.

– ასეცაა შალვა-ბატონო. ეგ გოგო ჩემი ძმისშვილია და სწორედ ამათს გამო გითხარი თუ არ დაგვიწუნებ-თქო.

– მეგობრად თუ მიგიღე, სხვაფრივ რად დაგინუნებ ვითომ. გამოვა ამ საქმიდან რამე?

– შენი ხმალი და ჩემი კისერი. ისე თვალგაშტერებით შესცქეროდით ერთმანეთს ორთავე, თქვენი დაუნყვილებლობა ცოდვა იქნება. საქმე მოგვარებულად ჩათვალე...

– ისეთი დროა გიორგი, ბევრი ცერემონიების თავი ნამდვილად არა მაქვს. ქორწილს კი ნაღდად გადავიხდი. თუ არ დამზარდები, დღეისსწორს ამბავი შემატყობინე.

– კი ბატონო, ოღონდ შენი სურვილი იყოს და... თავადიშვილი სიძედ ვის არ უნდა. მოხარული ვარ და შენს ერთგულად მიგუფე.

შალვა გახარებული დაშორდა მეგობარს და სახლისაკენ გაუტია. კვირაცალს ქორწილიც გამართეს...

საამაყოდ ჰქონდათ ჭორტელებს სიძის დიდგვაროვნება. ქეიფი და სტუმრობები უღევი ჰქონდათ ჭორტაშიც და სავანეშიც. ხარობდნენ და ლალობდნენ. ბედნიერება ბედნიერებას ერთვოდა.

შემოდგომამ ისე მოატანა, არც უგრძენია ბედნიერ ცოლ-ქმარს. ურთიერთალერსში გაილია მთელი წელი. შალვას საქმეები თავზე-საყრელი ჰქონდა და როდესაც სახლში მობრუნდებოდა, უზომო სიხარულით ევსებოდა გული – გაუმართლა მარიამმა.

გამრჯე და კეთილი ქალი დადგა მარიამი. სამი ქალიშვილი შესძინა შალვას. უძეობას ჩიოდა ორთავე და ცოტა გულისატკივარი მხოლოდ ამის გამო ჰქონდათ, თორემ სხვა სადარდებელი არაფერი ჰქონდათ. უფალს შესთხოვდნენ და იმედს არ კარგავდნენ, რომ გვარის გამგრძელებელი, სათავადოს მომავალი პატრონი უფლის ძალით გაუჩნდებოდათ.

ერთ დღეს მარიამს თავბრუ დაეხვა. მეზობლის ქალმა მოუსწრო და დაცემას გადაარჩინა.

– ფეხმძიოდ ხარ გენაცვალე? – დაუყვავა ქალბატონმა თებრომ.

– მგონი კი, მაგრამ ვაი, ჩემს თავს, თუ მეოთხეც გოგოა.

- შვილი შვილია ქალო, რა გული გაგტეხია.
- ქალბატონო თებრო, ასეთი ფეხმძიმობა ნამდვილად არ მქონია, სულ ვმიზეზიანობ და ცუდად ვხდები ხანდახან.
- ჰოო, მოსალოცად გაქვს საქმე – ბიჭი იქნება, თანაც დიდი. თავს მიხედე გენაცვალე. მთავარია არ ინერვიულო.

ერთ დღეს შალვას მიერ გასროლილი თოფის ხმა სავანის გორებმა ექოდ დააბრუნეს. ფრთოსნები დააფრთხო, სოფლელებიც ააფორიაქა უცაბედმა გასროლამ და გაიგეს რა, ბიჭის დაბადება მოსალოცად იხუვლეს შალვასთან.

ჯიჯგვი ბიჭი მოევლინა ქვეყნიერებას ღნავილით.

ჯანმრთელი და სხმარტალა დაიბადა ტუხა-ბიჭი. მამუკა შეარქვეს შინაურულად, აწყურის ეპისკოპოსს მოანათვლინეს და დავთარშიც მამიად გაატარეს.

საქართველოში ქრისტიანობის საქადაგებლად ღვთისმშობელს ანდრია პირველ ნოდებუღი და სვიმონ კანანელი გამოუგზავნია ხატით მისსავე წილხვედრ ქვეყანაში: „რათა მე ვიყო განმგებელი ცხოვრებისა მათისა, ხელი აღუპყრა და შევეწიო მათ და არავინ მტერთაგანი მძლე ექნას მათ“. ისინი ჩავიდნენ ტრაპიზონში, შემდეგ აჭარაში, სადაც ეკლესია ააგებინეს, იქედან სამცხეში გადავიდნენ და მრავალი სასწაულის მოხდენის შემდეგ, მესხებმა ქრისტეს რჯული აღიარეს. ღვთისმშობლის ხატი კი აწყურის ეკლესიაში დაასვენეს „მკვიდრად უკუნისამდე ყამთა“.

1477 წელს სპარსელებმა აწყური მოაოხრეს და ანდრია მოციქულის მიერ დატოვებული ძვირფასი ხატიც გაიტაცეს. (საკვირველია რად სჭირდებოდათ მუსლიმანებს ქრისტიანული ხატი?..)

აწყურის ეკლესიის ეპისკოპოსი მღვდელმთავარ თევდორეს მამა იყო. ხუცეს თევდორეს აკუნვის შემდეგ მის შვილს სოფელ კველთაში აღარ დაედგომებოდა და ისევ მამისეულ სოფელს – აწყურს დაუბრუნდა. სასულიერო ნოდება მამიდან შვილზე გადადიოდა ტრადიციულად. ხუცესის მოკვლის მოსალოდნელმა საშიშროებამ სოფლიდან გადახვეწა და... აწყურში ეპისკოპოსად აღიარეს... მის შემდეგ ბევრმა წყალმა ჩაიარა. ას წელზე მეტი გავიდა ხუცეს თევდორეს აკუნვიდან. 1716 წელს დაიბადა ტუხა ბიჭი. მომნათლავი მღვდელი კი კვლავ თევდორე გახლდათ – იმ აკუნული თევდორეს

შვილთაშვილისშვილი. კვლავაც ანწყურის ეკლესიის მღვდელმთავარი.

– სასახელო ვაჟკაცი გაგზრდოდეთ შალვა-ბატონო და ქვეყანა ესახელებინოს შვილო-ჩემო! – დალოცა ნათლული.

– გამადლობთ მამაო, უფალმა ისმინოს შენი ლოცვა.

იზრდებოდა ჯიჯგვი ბიჭი...

– ქალო მარიამ, ეს ბაღი ისეთი ჭკვიანი და საზრიანია, ისეთი ჯანმგარი და დაუზარელი, კეთილი, წინათგრძნობა მეუბნება – სიხარულს ჩვენსას რაღაც უამური რამ ელოდება. ღმერთმა გვაშოროს ყოველგვარი ფათერაკი, მაგრამ გული არ მომატყუებს – მიგრძნობს რაღაცას – უთხრა ერთ დილას შალვამ მეუღლეს – რამდენიმე ხნით ადრე, ვიდრე დაკოდილას მინდორზე ოსმალები შეიპყრობდნენ მამუკას.

– ფუი, ეშმაკს, რა შეგიჩნდა კაცო, რა დააბედე ბავშვს, იქნებ რა მომავალი აქვს... შენ კი?... დაიჩემებ ხანდახან რაღაცას და მერე გააზვიადებ. სამი ქალი გაგიზარდე და ამისთანა რამ ჯერ არ გითქვამს. წადი სანთლები დაანთე.

– ღმერთმა გისმინოს ქალო, მე კი მინდა სხვანაირად? მარა გული სხვა რამეს მითქვამს.

– კაი ერთი თუ ღმერთი გნამს, მიაფურთხე ეშმაკს. განა გულს რაიმე დაეჯერება?

– გულს თუ რამე არ დაეჯერება, აბა შენც ვერ დაგისვამდი ცოლად. გულმა მიგრძნო მაშინაც, როცა პირველად დაგინახე, რომ ჩინებული მეუღლე იქნებოდი, შევცდი? არა, არ შევმცდარვარ...

– გული კი არა თვალეებში გვექონდა მაშინ ჭკუა ბიჭო. თვალეებმა გვაპოვნინა მაშინ ერთმანეთი და არა გულმა. აბა, ბრძებნი რომ ვყოფილიყავით, გულები მიაგნებდნენ ვითომ ერთმანეთს?

– კი შენი ჭირიმე, გეთანხმები, მარა ისიც უნდა გითხრა, ბრძებნიც პოულობენ ერთმანეთს და ვისაც მხედველობა არა აქვსო, იმათ გულის კარები აქვთ ღია, ასე ამბობენ. ეჰ, მე მაინც წინათგრძნობა მაქვს ცუდი და... აღარ დაამთავრა სათქმელი და საავდროდ მომზადებულ ცას გახედა.

– წავედი აბა მე – თქვა და გზას გაუტია.

შალვას გუმანი არ ღალატობდა, სიზმრისაც სჯეროდა და სკეპტიკურად არასოდეს ყოფილა განწყობილი. ცრუმორწმუნე არ იყო, მაგრამ მოვლენათა რეალურად შეფასების უნარი გააჩნდა.

ეშმაკი იყო ჩასაფრებული ბედისწერაში.

იმ ავადსახსენებელი დღის შემდეგ შალვამ ჯიჯგვი ბიჭი ცოლურს – სოფელ ქორტაში გახიზნა. სხვებმა კიდევ სხვაგან – თავისიანებში... დედულეთში მამუკას გამოჩენით გაიხარეს, ხვევანა-კოცნით გული იჯერეს, მშობლებიც გახარებულნი იყვნენ ჯალაბის სტუმრობით.

– რას მივანეროთ თქვენი სტუმრობა სიძე-ბატონო, რომელმა ქარმა გადმოგაგდოთ – იკითხა სიმამრმა.

– ქარის რა მოგახსენო და... შავმა ღრუბელმა კი მართლა გამომაქცია თქვენს კენ... ისედაც კი გვენატრებოდით მაგრამ...

– რავა მოკიბულად ლაპარაკობ ბიჭო?..

– მამია მომტაცეს კინალამ ოსმალებმა. ვაგლახ ჩვენ ქართველობას, ძალიან შესუსტებული ვართ და... დაგვღალეს ამ სპარსელებმაც და ოსმალებმაც, აქეთ კიდევ შინააშლილობები და... ჰო, მართლა მამია უნდა დავტოვოთ თქვენთან რამდენიმე ხნით და მერე წავიყვან, როცა საშიშროება ჩაივლის – თქვა და ბუჯგა უღვაშებზე ხელი გადაისვა.

– სულაც მე გავზრდი სიძე-ბატონო, ქონება არ მაკლია და ბავშვების სიყვარული არც შენზე ნაკლები ვიცი, ნურაფრის მოგერიდება, დატოვე, ისედაც გამოყრუებულები ვართ ცოლ-ქმარი უბავშვებოდ და შეგვიქცევს, თუმცა ისიც უნდა გითხრა, არც ჩვენა ვართ დაზღვეულნი ოსმალოებისაგან.

– ცოტა ხანი შეიფარეთ და... თუ ბედი მდევარი ყველგან დამდევეს, მოხდეს რაც მოსახდენია, ღმერთი თავის ძეს არ განირავს – თქვა და პირჯვარი გადაიწერა – ისე მამიას, რომ რამე დაემართოს მგონი ჭკუიდან შევიშლები.

– ჩემი იმედი გქონდეს შალვა-ჩემო, დახვედრა და საკადრისი პასუხის გაცემა ჩვენაც შეგვიძლია, თუ... აღარ დაამთავრა სიმამრმაც და განზე გაიხედა.

– იმედი რომ არ მქონოდა თქვენი, არც გეახლებოდით. ახლა კი ნახვამდის, უნდა დაგტოვოთ და სოფელს მივაშუროთ, თორემ ჩემს საბატონოს მართლა კაი დღე რომ არ ელის, ამას უკვე ვგრძნობ.

– აქაურობაც შენი საბატონოა, თუმცა... გზა მშვიდობისა და თავს გაუფრთხილდით.

მარიამიც ვაჟკაცურად მოახტა თავის ფაშატს და მამის კარ-მიდამოს დაემშვიდობა.

„ღმერთო დაგვიფარე და ბოლოს ნუ გამიმწარებ. მაცქერინე ჩემს ლამაზ კუთხეზე. ჩემი ერთა დაიფარე უფალო, ყველა დაგვიფარე ღმერთო“ – ლოცულობდა თავისთვის გულში მარიამი.

გზად შალვამ დის სოფელიც მოინახულა. გაიხარეს და-ძმამ ერთმანეთის ხილვით, მთელი სათორელო შეგროვდა ერთგული და უბოროტო მებატონის ირგვლივ.

– რა დრო გავიდა, რაც აქეთკენ ფეხი არ დაგიდგამს – უთხრა წყენანარევი სიყვარულით დამ.

– რა ვიცი დაო, ხომ ხედავ მთელი ახალციხე ჩემი საპატრონოა, იქეთ კიდევ სხვებს უნდათ ნახმარება და მოვიცილი განა? ხომ იცი, რა ვეშაპი გვემუქრება...

– და-ძმამ თუ ერთმანეთი დავივინყეთ, კარგად გვექონია საქმე.

– დავინყება რა სათქმელია ჩემო დაო, მოუცლელი ვარ, აქეთ კიდევ ლეკ-ოსმალები გვანუხებენ და... დახვედრა ხომ უნდა – ხან იარაღით, ხან კი პურ-მარილით, ჰოდა ფეხი ვერსად გამიდგამს ამათ გადამკიდეს.

– მართლაც ძნელი ჟამი გვიდგას ძმაო და თუ ვაჟკაცობაზე მიდგა საქმე, თოფ-იარაღს მეც კარგად ვხმარობ, იცი ეს შენ და არაფერზე უკან არ დავიხევ, მეც თქვენს გვერდით ვიბრძოლებ.

– შენი იმედი კი მაქვს ჩემო თამრო. შენისთანა ქალებმა შეუნარჩუნეს საქართველოს ძლიერის სახელი და დღესაც განცვიფრებაში მოჰყავს მთელი მახლობელი აღმოსავლეთი თუ ჩრდილოეთი. საერთო საქმეში კი მართლაც გემართებს აბჯარის ჩაცმა, რამე თუ ძლიერებმა უნდა ვიხსნათ სამშობლო მტერთაგან.

აჭარაში ორი წლის უკან სოფელ ნადარბაზევის მცხოვრებლებიც ამოუწყლევითა ოსმალებს, სადღაც ბეთლემის ტყეში გახიზნულთაგან ნახევარზე მეტი ქალები იყვნენო და თუმცა საბედის-

წერო, მაგრამ გმირული მაგალითი დაუტოვეს მომავალ თაობებს. იქ სოფლად აღარავინ დარჩენილაო, ასეთი ამბავი გავრცელდა მესხეთში. გასულ წელს, რომ აქედან შალიკაშვილები გადაიხვეწნენ იმ გავერანებულ სოფელში დასახლებულან, ხოლო თავდგირიძეები სხვაგან ჩასახლებულან, დიდი ხანი არაა რაც აბულაძეებიც გადაბარგებულან აჭარაში.

– კი მაგრამ ძმავო, იქ ხომ ოსმალეთია შესული. თუ ისევ ოსმალებს უნდა ჩაუვარდნენ მუხლებში, აქედან რალას გარბიან, ისიც აჭარაში, რომელ ტერიტორიასაც არც თუ ისე აქებენ.

– იქ ადგილობრივი ბეგებია ხელისუფლებაში და ასე თუ ისე მკაცრი კანონი არ მოქმედებს და ალბათ ამიტომაც მიიწვევენ იქითკენ. აბა მეტი რა გითხრა, არც მე ვიცი ბევრი.

შალვამ დას თავისი მგზავრობის მთავარი მიზეზი დაუმალა და აქ შეცდა კიდევ. თამროს ისეთი სახელი ჰქონდა გავარდნილი, მისი შიშით ავისმოსურნე ვერავინ გაიჭაჭანებდა ახლომახლო. დიასამიძეთა მოდგმას ყველა უფრთხოდა – შინაურიც და გარეულიც.

შალვა ცხენს მოახტა და სახლისაკენ გაქუსლა.

აგარაკიდან ნახირგარეკილი იანიჩრები ყველის ციხის გზას დაადგნენ, ვინაიდან ეს გზა გადიოდა არტანისაკენ. ტყე-ღრეებითა და ვინროებით მიდიოდნენ ოსმალები. რაგინდარა ქურდიც არ უნდა იყოს, გული მაინც პატარა აქვს, ლაჩრული, ამიტომაც სააშკარაოზე გამოსვლას ძალიან ერიდებოდნენ.

სოფელი ჭორტა სწორედ ამ გზის გარდიგარდმო იყო გაშენებული. საძოვრებიც ამ გზასთან ახლოს მდებარეობდა.

ჯიჯგვი ბიჭი აქაც თავისტოლებს დასდევდა ნახირში და ლაღობდა. მალე შეითვისეს შვიდი წლის ტუხა-ბიჭი ჭორტელმა ბავშვებმა და მეთაურადაც აირჩიეს, მაგრამ... ოსმალეთიდან დაძრულმა „შავმა ღრუბელმა“ სავანის გორაკზეც გადაიარა და ყველგან გაიშალა.

ჯემალ ონბაშის რაზმელებმა ნახირი არტანის ბაზარზე ფულად აქციეს და ამჟამად მტკვრის ხეობას დაუყვანენ სათარეშოდ. ყველისციხის მიდამოებში თავიანთი ხალხი ეგულებოდათ და მათი ამგზავრებაც ეწადათ. ამ მიზნით გზა გაიმრუდეს და სოფელ ჭორტაში ამოჰყვეს თავის.

მტკვრის ხეობიდან ახალციხის ტერიტორიის გადავლით უდის ტერიტორიას ენვივინენ, სადაც სოფელი ქორტა მდებარეობდა, რომელიც ერუშეთის მთისწინეთის ერთ-ერთი პატარა სოფელი გახლდათ.

ქესკნის ფუხარა თვალეზგაფაციცებით დადიოდა იმ მარცხის შემდეგ, როცა ჯიჯგვი ბიჭი დაუსხლტა ხელიდან და აჰა, ბედმა გაული-მა – ჯიჯგვი ბიჭი ქორტელების საძოვარ მინდორზე დალანდა და ჯემალ ონბაშს ნებართვა სთხოვა მის ხელში მოსაგდებად.

– ნებართვა რად გინდა კაცო, აბა მარდად, ისევ არ გაგისხლტეთ ხელიდან, ხომ ხვდებით როგორ სიმდიდრეს გამოვკრავთ ხელს, ყველას თანაბრად გაფუნანლებ რასაც მოიცემიან.

უზარმაზარ ნაძვის ხეებთან კუკუმალობანას თამაშობდნენ ბავშვები. თვალდახუჭული ტუხა ბიჭი კუკუს დაძახებას ელოდა, რომ უცებ სიბნელეში აღმოჩნდა. თავზე ტომარა ჩამოაცვეს და ნაბადში გაახვიეს, მოახტნენ ცხენებს და ისე გაქუსლეს, ბიჭმა დაყვირებაც კი ვერ მოასწრო.

ელოდნენ ბავშვები თვალდახუჭულის გადაძახილს და დრო რომ გაიწელა, თვითონვე გამოძვრნენ სამალავიდან, მაგრამ მამუკა ველარსად დალანდეს.

– ნეტა, თავად დაგვემალა ბავშვებო? – წამოიძახა ერთმა და ირგვლივ მიმოათვალიერეს – იქნებ ნაძვზე აძვრა?

გაიშალნენ ბავშვები, ეძებეს მაგრამ ამაოდ... ბავშვებმა ცხენების ნაფლოქვარები შეამნიეს.

– მამამისმა ხომ არ მოაკითხა ნეტავ? ასე არ მიგვატოვებდა, ხომ გვეტყოდა... არა, აქ რაღაც სხვა ამბავია – თქვა მოზრდილმა გოგონამ – ის ხომ ამ სოფელში საშიშროებას გამოარიდეს, მისი გატაცებაც უნდოდათ, იქნებ გაიტაცეს კიდევ შა...?

ველარ მიაკვლიეს და ფაცხაფუცხით სოფელში გაბრუნდნენ.

მეხის გავარდნაზე მქუხარედ გაისმა ჯიჯგვი ბიჭის დაკარგვის ამბავი. მთელი სოფელი გამოეფინა საძებრად, მაგრამ ამაოდ. გვიანი იყო უკვე მისი ძებნა – ჯემალ-ონბაშის რაზმი უკვე არტაანის გზას ადგა.

სალამოსპირზე არტაანის ფაშას მოტაცებული ბიჭი მიჰგვარა, რომელმაც პირველი შეხვედრისას აღუთქვა – ბატონიშვილს მოგგვრიო და დანაპირებიც შეასრულა, ჯილდოდ კი მოსირმული თოფიარალი, კარგი ცხენი და მოზრდილი ქისა ოქრო მიიღო. არტაანის

ფაშას კი ოლთისის ფაშას ვალი ჰქონდა და მოტაცებული გურჯი ბიჭით ცდილობდა ვალის გადახდას.

ჭორტელებმა როდის-როდის მხოლოდ ცხენების ნაფლოქვარე-ბი ნახეს, ოსმალთა საზღვრამდე მისდიეს და მხოლოდ მაშინ მოეგნენ გონს – ბიჭის დაკარგვა ოსმალთა ნახელავად მიიჩნიეს და უკან გამობრუნდნენ.

უკვალოდ დაიკარგა ჯიჯგვი ბიჭი.

ოლთისის ფაშას ქორწილი ჰქონდა დანიშნული. ზეიმზე ოსმალთა დიდგვაროვნების დასი ჰყავდა მონვეული. ქეიფის მოყვარულ სერასკერსაც შეჰბედა და ქორწილში მიიპატიჟა.

– დიდო მწყალობელო და ალაჰის მოციქულო, შენის ნებართვით ქორწილი მაქვს და მენვით ამალით და ჯალაბით, თანაც ვასალ-ქვეყანას გადახედეთ და ისიამოვნეთ – შეატყობინა დიდ სერასკერს – დიდი სერალის წევრს, რომელსაც თავპატიჟი არ გაულია, გადაიცვა და სტამბულიდან გაუჩინარდა მცირე ამალით. რამდენიმე დღის შემდეგ, სწორედ ქორწილის წინა დღით ეწვია ფაშას ოლთისში.

ოლთისის ფაშას უმშვენიერესი ქალიშვილიც ჰყავდა, ქართული სისხლის და ჯიშ-ჯილაგის, რომელიც მთელ საფაშოში იყო ცნობილი სილამაზითა და კაი ქალობით.

მოენონა უძღებ და არშიყ სერასკერს ქალი და... რა დაუშლიდა ჭკუაში – მოითხოვა.

ემწვავა ფაშას ეს ამბავი, გაცეცხლდა და გუნებაში კიდევც გაინია, მაგრამ გონს მოეგო და ჩაცხრა.

დილით ეახლა სულთნის მოადგილეს და შეჰბედა:

– დიდო ბატონო და მწყალობელო, დღეს ქორწილი დამიმშვენიეთ და თქვენთვის საჩუქარი მაქვს, ისეთი რაც თქვენს გულს სურს.

წამით გაყურდა ფაშა და თვალეზში შეაცქერდა.

– რა ისეთი საჩუქარია, მე რომ მსურს და რა იცი რომ გამეხარდება. ქორწილში მონვევისათვის მადლობას მოგახსენებ, მაგრამ აქ ერთ გოგოს მოვკარი თვალი, ხომ არ შეგიძლია მიპასუხო, ვისი და რა ჯიშისაა...

– შენ ხომ ცოლიანი ხარ, დიდო მწყალობელო, მერეც... საუბარი აღარ დაამთავრა ფაშამ.

– ჩვენი კანონებით, ხომ იცი რომ რამდენიმე ცოლის ყოლა შეგვიძლია, ჰოდა... აღარც სერასკერმა დაამთავრა საუბარი და ჯიქურ შეხედა ფაშას.

– დიდო ბატონო, ჩემი ქალიშვილია და თანაც ხვალ-ზეგ ვათხოვებ, დანიშნულია უკვე... თუ ჩემი გაუბედურება გნადია, აჰა იატაკანი და მომკალი ბარემ.

– კარგი, კარგი ფაშავ, იატაკანი არც შენზე ნაკლები მაქვს... ჰო, რა საჩუქარია, ბარემ დააბოლავე სათქმელი.

– გურჯისტანიდან ისეთი ბიჭი გადმოვიყვანეთ, თვალები ზედ დარჩება კაცს, მზეს დაუბნელებს თვალებს. მოგეწონებათ.

– მომგვარეთ, აბა ვნახოთ თუ არ აჭარბებ.

ფაშის ტაშის დაკვრაზე მსახური შემოვიდა.

– რას მიბრძანებთ დიდო მწყალობელო?

– გურჯი ბიჭი შემოიყვანეთ.

რამდენიმე ხნის შემდეგ მტირალი ბიჭი შემოიყვანეს ფაშასთან. სერასკერს ბიჭი ძალიან მოეწონა, გაიხარა. არწივივით აბრიალებდა თვალებს მამუკა.

– სამაგიეროს რას მოითხოვ – მიუგო ფაშას.

– არაფერს დიდო მწყალობელო, ოღონდ სისხლი ნუ დაიღვრება ...

– როგორ გავიგო, რა სისხლი?

– ქალი ჩემი არ გამიუბედურო და...

სერასკერმა იგუმანა, თუ ქალი დავიუფლე, ფაშა ჩემი მოკვლის ბრძანებას გასცემს და ამ უცხო მხარეში, რომ რამე მომივიდეს, ვერც ვერავინ გაიგებს, მით უმეტეს, რომ არავინ იცის სად ვიმყოფები ახლა, ამიტომაც გამარჯვებული კაცის იერით მესაუბრებო ფაშა, გონს მოეგო, ზედმეტი კითხვები აღარ დაუსვამს, მაგრამ გულში ჩაითქვა – თუ დრო დამიდგა შენს ნაფიქრალს გავაცამტყერებო, სიტყვით კი უთხრა – მოვრიგდეთ მაშინო, ცხენს მოახტა და მხლებლებს დაუბარა, ბიჭს არაფერი დაუშავოთ, მომყვითო და გაქუსლა, მაგრამ ფაშა წინ გადაუდგა.

– დიდო ბატონო, ქორწილი ჯერ არ დანყებულა და ასე ჩქარა რისთვის გადანყვიტეთ გამგზავრება, მოიცადეთ და რამდენ ხანსაც გინდათ ისიამოვნეთ.

ერთი გაფიქრება კიდევ გადანყვიტა სერასკერმა მობრუნება და დარჩენა, მაგრამ ცხენი აღარ შემოუბრუნებია.

– შენს ქორწილში დარჩენა მართლაც კარგია, ამოდენა გზა ხომ ამისათვის გამოვიარე, მაგრამ...

– დარჩით დიდო მწყალობელო, ქალსაც გადმოვაყვანინებ გურჯისტანიდან თუ მოიცდით...

სერასკერმა თვალეები მოჭყუტა, სახეც აენტო და...

– ვერაგი ხარ ფაშავ, შენი ოჯახი უბედურებით დაინგრევა და სხვისი არა ხომ? ვინ გინდა კიდევ გააუბედურო?

– რათა დიდო ბატონო, ისინი ხომ გაიურები არიან და თანდათან მორჯულება გვინდა, ასე სჯობია.

– შარიათში კი გვინერია მასე, მაგრამ ღმერთის წინაშე ყველა ერთნაირები ვართ და სხვისი უბედურება არ უნდა გიხაროდეს.

ფაშამ თავი მოთოკა, მიხვდა გადაკრულს.

– დიდო მწყალობელო, მაგ ბიჭის ცოდვაში ბრალი არ მიმიძღვის, არ ვიცი ვისია და არც დავინტერესებულვარ, უფლის წინაშე მართალი ვარ – არტანის ფაშამ ვალში გადამიხანდა მხოლოდ...

– კარგი, კარგი, თუ ვალის გადახდაზეა ლაპარაკი, მაშინ შენ ღმერთის ვალიც გადაიხადე უკვე. იმაზე კარგ საქმეს შენ ველარასოდეს გააკეთებ, რაც ბიჭის ჩუქებით გააკეთე...

– გულუხვი ვარ დიდო ბატონო და თუ უფალს ამით რაიმე ვარგე, ესეც შენი დამსახურებაა.

– ახლა უნდა დაგტოვოთ ნამდვილად. გააგრძელეთ ქორწილი და ღმერთმა კეთილი საქმეები გაკეთებინოთ სულ. მეორეც – ბავშვს ნურავის მოსტაცებთ, თორემ შენც ისევე დაისჯები, როგორადაც სხვის ოჯახებს სჯით ამგვარი საქციელით... დაფიქრდით ფაშავ.

სერასკერმა ბავშვს გადახედა, მოეფერა და სტამბულისაკენ გაქუსლა.

გზადაგზა რომელიმე დიდ ქალაქში ჩერდებოდნენ სულის მოსათქმელად. ერთერთი ასეთი გაჩერება სამსუნში მოხდა. სერასკერს ნათესავი ჰყავდა ამ ქალაქში და მონახულება მოინადინა. ისე შეეთვისა ნაფეშქაშებ მამუკას შვილივით იხუტებდა. გარეგნობა ხელს უწყობდა სერასკერს, ლამაზი პიროვნება იყო, ცხენზე შეზრდილს ცხენოსნობაც შვენოდა. არც ქალები იყვნენ მისდამი გულგრილნი და საზოგადოებაში ჭკვიანი ადამიანის სახელიც ჰქონდა მოხვეჭილი.

მამუკა ამიტომაც იოლად შეეთვისა – იგრძნო, რომ მისი ახალი პატრონი უბოროტო ადამიანი იყო.

ნათესავთან სალამოთი მივიდნენ. გაიხარეს ერთმანეთის დანახვით. სალამ-ქალამის შემდეგ მევლუდმა ბავშვზე მიუთითა და ჰკითხა თუ ვისი იყო. მამუკა კი ენის უცოდინრობის გამო მუდამ ღუმდა და ხანდახან ამოისლუკუნებდა.

– ასლან ეფენდი, დიდო სერასკერო, რას მივანერო შენი გამორჩენა. რამდენი წელია არ მინახიხარ. ეს მხლებლები ჰო, მაგრამ ეს ბავშვი? რამდენადაც ვიცი შვილი არ გარგუნა ღმერთმა. ბავშვი ხომ არ შეიძინე? გურჯი ხომ არაა?

– არა არ მიყიდია, მაჩუქეს და ნამდვილად გურჯია, მაგრამ რად გინდა ერთმანეთის ენა არ გვესმის და...

– სადაური ხარ შვილო? – ჰკითხა მევლუდმა ქართულად.

– ახალციხელი ვარ, შალვას შვილი – გაუხარდა ქართულის გაგონება ბავშვს.

– დიასამიძე ხომ არა ხარ?

– ჰო, დიასამიძე ვარ, ახალციხის ბატონის შვილი.

– ვიცნობ მამაშენს.

– დამტოვებ შენთან, ვინაა ეს კაცი და სად მიყვავარ, არაფერი ვიცი.

– ნუ გეშინია შვილო, ეგ ისეთი კაცია, მამასავით შეგიყვარდება, ნუ აწყენინებ და აგაყვავებს. დაჰყევი მის ნებას და ისეთი კაცი გამოხვალ ოსმალებს შენზე ალოცვინებს.

– გისმენ და ვეცდები კარგად მოვიქცე.

სანადიროდ მიმავალ შალვას მოახსენეს შვილის გატაცების ამბავი. ცხენიდან გადმოვარდა უბედური ამბის გაგონებისას მთასავით კაცი, თითქოს დაპატარავდა კიდეც. მასავით გულდამდულრული მსახურები მისცვივდნენ გულკეთილ ბატონთან და ოთახში შეიყვანეს, სადაც მარიამი თმებს იგლეჯდა უკვე და სახეს იხოკავდა. პირველად მარიამს აცნობეს უბედურება.

– მზეს დავუბნელებ გამტაცებლებს და ვიპოვი ჩემს ერთას. ვაი, შვილოო – დაიგმინა შალვამ და ტახტზე დაემხო.

ახალციხის ბატონი მსახურებმა პირველად იხილეს ასე დამწუნებული და განრისხებულიც. ოთახიდან ფეხაკრეფით გავიდნენ.

შავი ღრუბლის გორგალი ახალციხის თავზე შავად გაიშალა. შავი ბურუსი ჩამონვა მამუკას მშობლების გულში.

ახოვანი ვაჟკაცი იყო შალვა ახალციხელი. თოფ-იარაღში ჩამჯდარი ხომ ღირდა და ღირდა ნახვად. მნახველს მარტო მისი იარაღი უბნელებდა თვალებს. რჩეული ვაჟკაცების რაზმიც ჰყავდა მცველებად – მასავეთ გულზავიანი და შეაბჯრულ-შემართულები.

შეჰყარა ერთ საღამოს მეგობრები და რაზმიანად გზას დაადგა ყველისციხისაკენ. გამთენიისას მიადგა სიმამრის კარებს თავისი რაზმით.

აფორიაქებულ შალვას შვილის გაუჩინარების ამბავი დანვრილებით მოახსენეს.

– ჩემს ვაჟკაცებსაც გაგაყოლებ სიძე-ბატონო, გული დამეთუთქა მამუკას დაკარგვის გამო. აღარ ვიცი რა მოვიმოქმედო ბევრი ვეძებთ და ვერსად მივაკვლიეთ.

– ერთი მეგზური გამაყოლე, მეტი არავინ მინდა, იმათ კი თუ სადმე გადავეყარე, მარტო მოვუვლი – თქვა და ხმალი შეათამაშა. – კაცი არ ვიყო თავები თუ არ დავაყრევი. ადამიანის სიცოცხლე მაგათ ფეხებზე ჰკიდიათ და მაგათზე ნაკლები ადამიანების კუბო დავდგი, სადაც წავასწრებთ იქვე ავკუნავთ. მოდის ამისთანა რამეები მაგ არაკაცებისათვის.

– როგორც იტყვი შალვა ბატონო. ამასაც გეტყვი, ამ დღეებში ისევ აპირებენ დაბრუნებასო, საიდუმლოდ მაცნობეს და მე ვაპირებდი დახვედრას. ახლა მეც თქვენთან ერთად წამოვალ ჯანზე ვარ და მკლავიც მერჩის, მეგზურიც მე ვიქნები და მებრძოლიც.

– კარგი როგორც გენებოს. ნავიდეთ და ერთად ვიმოქმედოთ. ამ დროს ამბის მომტანიც გამოჩნდა.

– ტყეში იმ ქოხში ითევვენ ღამეს, ყველისციხესთან რომაა ბატონო შალვა და იგივე ხალხია მგონი, მამუკა რომ გაიტაცეს – ასე მაცნობეს სოფლელებმა. დღეს კიდევ აპირებენ ნახირის და ვილაცის გატაცებასო.

ყველსაციხის სამხრეთით, სადაც არტაანიდან მომავალი გზაა გაჭიმული, ტყის პირას ქოხია, სადაც დაგვიანებული მგზავრები ითვევენ ლამეს ხოლმე. ცხენოსნებისათვის ნახევარი დღის სავალზეა ეს ადგილი.

ჯემალ ონბაშის რაზმი გამარჯვებით გათამამებულნი, ისევ გადმოსულიყვნენ სათარეშოდ. მადა ჭამაში მოდისო იტყვიან და ონბაშის მადაც ძლიერ გამძაფრებულიყო. სიცხიანი მაისის ღამე იყო და იანიჩრებს ხისძირში მიწოლილთ ეძინათ უკვე რამდენიმე დღეა. ნახტომისათვის ემზადებოდნენ.

შალვამ დაიფიცა, რომ ცოცხალი არავინ გაეშვა. ღამით წაადგნენ თავზე მძინარეებს და გამთენიისხანს დაყვირება და ხმლის დატრიალება ერთი იქნა. ისეთი მოულოდნელი იყო თავდასხმა, დაყვირებაც ვერ მოასწრეს იანიჩარებმა – თორმეტი ოსმალოს თავი დაგორდა მინდორზე.

გათათრებული მესხი, ჯემალ ონბაშად ქცეული რაზმის მეთაური კატის სიძარდით ავარდა ხეზე, მაგრამ შალვას ძლიერ მარნუხებს ველარ გაექცა, მისი ძველი ავკაცური საქმეებიც ახსოვდა შალვას და ხიდან ჩამოაგდო თუ არა, ხანჯალი პირდაპირ გულში აძგერა. მერე კი თავიც მოჰკვეთა.

– ავკაცობის ჩამდენნი ვაჟკაცური სიკვდილის ღირსნი არ არიან. ლაჩარია ყველა ქურდი და მამაძალი და ლაჩრული სიკვდილია მათი ხვედრი – უთხრა სიმამრს სახეარეულმა შალვამ – არც დამარხვა ეღირსებათ ამ წუნკლებს.

– მამუკას ამბავი მაინც გაგვეგო ამ მამაძალებისაგან, ანე რა გზას უნდა დავადგეთ, ვისგან გავიგოთ?

– არტაანის ფაშამ რომ ეს ამბავი არ იცოდეს, შეუძლებელია. ჩაძალებული ონბაში ფაშის ხელქვეითია და მის გარეშე ნაბიჯს არ გადადგამდა. აქედან ყველა კვალი ფაშის ტერიტორიაზე მიდის და... ფაშაც მისი ხელშემწყობია და ამიტომ გულდიდობდნენ და ათას მამაძალობას სჩადიოდნენ. ჯემალ ონბაშს კი, გათათრებულ მესხს ბევრი ოჯახი ჰყავდა ჩვენს ტერიტორიაზე გამწარებულ-გაუბედურებული და რომ არ ჩაეძალებინათ ქართველებს, ოსმალებში გადაასწრო და ფაშას ქვეშევრდომობა და მფარველობა სთხოვა, შემდეგ კი ხედავთ თქვენც, როგორ აიშვა და საშველს აღარ გვაძლევდა.

– ახლა თქვენ უკან გაბრუნდით, მე და ჩემი ძმადნაფიცო ერთკლე არტანის ფაშას ვეახლებით და ყველაფერს დანვრილებით გავიგებთ.

შალვამ და ერეკლემ ცხენები დაოთხეს და ნაშუადღევს არტანის ფაშის სასახლეს მიადგნენ, თანაც წვევის ნებართვა ითხოვეს.

ქიბარ-ფაშამ (დინდარ-ფაშა) მალევე მიიღო შალვა. ძველი მეგობრები იყვნენ და ძმებივით გადაეხვივნენ ერთმანეთს.

– რა გაგჭირვებია შალვა-ჩემო რომ მეახელი. ამოდენა გზას ტყუილუბრალოდ არ გამოივილიდი. ჯალაბი ხომ კარგადაა ღმერთის ნებით?

– რა გამჭირვებია კი არა, ხმალი რომ დამკრა სისხლი არ გამომდინდება. შვილი მომტაცეს მამაძალმა ოსმალებმა.

აქ ხმა ჩაუნყდა შალვას, ფაშას კი ჯიქურ მიაჩერდა, მაგრამ სასიკეთო ვერაფერი ამოიკითხა ისლამის ყურმოჭრილი მსახურის თვალბში.

– რაო, რაო? რა მესმის, შვილი? გოგოა თუ ბიჭი?

– დედისერთა ვაჟი მყავს ფაშა-ბატონო და მზე და მთვარე მასზე ამომდიოდა, ჯერ მხოლოდ შვიდი წლისაა.

– შავგრემანი ხომ არაა? ჯმუხი და თანაც კუნთმაგარი?

– ჰო, ეგრეა, ღმერთმანი საჩუქარს მიიღებ ამ ამბის გაგებით. სადაა თუ კაცი ხარ, ნუ დამიმალავ.

– ვიცი ვინც იზამდა მაგას, თავებს წავაცლი თუ მოვიხელთე – აბობოქრდა ფაშა და მსახურის მოსახმობად ტაშიც კი შემოჰკრა, მაგრამ შალვამ შეაჩერა.

– თავების წაცლაზე ნუ გაისარჯებით და ინერვიულებთ, ეგ უკვე სისრულეშია მოყვანილი, შენ ის ბრძანე ფაშა-ბატონო, ბავშვის ასავალ-დაავალი ხომ არ იცით, ეგებ ვიპოვო.

ცბიერი იყო ფაშა. გაიგონა-რა, რომ ამ საქმის ჩამდენთაგან ცოცხლები აღარ იყო აღარავინ, ვინლა გააგებინებდა შალვას, ბავშვის მის ხელში ყოლას და ვითომდა დიდად შეწუხებულმა მომხდარი ამბით, შალვას მიუგო:

– არა, ჩემო შალვა, ნამდვილად არ ვიცი სად იქნება, მაგრამ ის კი ვიცი, რომ სტამბოლიდან სერასკერი იყო სტუმრად ოლთისის ფაშასთან და იქნებ მას მიჰგვარეს მსახურად. ამისთანა რამეები ხდება ჩვენთან, მაგრამ მე თუ რამე შემიძლია, მზად ვარ დაგეხმარო, სე-

რასკერს კი კვალში ნამდვილად ვერ ჩაუვდგები, უბრალოდ ვერ შევძლებ.

– მადლობელი ვარ ფაშა-ბატონო, კარგად ბრძანდებოდეთ და ისიც იცოდეთ, ვინც არ უნდა გადმოვიდეს ჩვენს ტერიტორიაზე ბოროტი განზრახვით, ცოცხალს არ გაუშვებთ, დანარჩენი კი ჩვენს შორის დარჩეს...

– შალვა ჩემო, ბოროტი განზრახვით ვინც გადალახავს საზღვრებს, ისინი ნამდვილად დასასჯელნი არიან, მაგრამ ცოტა ხანში, ადრე თუ გვიან დანამდვილებით არ ვიცი, ოსმალეთის სულთნის ბრძანებით მთელი ტერიტორია თუ არა, საქართველოს ნაწილი მაინც ჩვენი იქნება, ასე ვთქვათ – ოსმალეთისა.

– ომი გარდაუვალია, ეს მეც კი ვიცი, მაგრამ თავდამსხმელი იგივე საზღვრის დამრღვევია, ადათ-ნესების, ტრადიციების, სარწმუნოების და ერის მტერი და ასეთებს ტაშით არსად ხვდებიან, ხოლო ქართველთა გმირობის ამბავი შენც კარგად მოგეხსენება. საზღვრის დამრღვევებს, ვინც არ უნდა იყოს ყოველთვის ომი ელოდება და ისიც უნდა გახსოვდეთ შენი ჩათვლით, რომ დამარცხებული ქართველი, თუ მაინც დამარცხდა, ესეც დროებითია, არასოდეს დაიჩოქებს არავის წინაშე. მუქარა მიღებულია და არსად არა ვარ გამქცევი. იტყვიან – „მოვიდა სეტყვა და დახვდა ქვაო“, აი, ეს ქვა ჩვენ ვიქნებით, მეორეც, სხვის ტერიტორიაზე თავდამსხმელი აუცილებლად მოიტეხს კისერს, იმიტომ რომ თავდამსხმელი ავი საქმის ჩამდენია, ბარბაროსია, ხოლო დამხვედრნი თავისი ადგილ-მამულის დამცველი და თუ როგორი დამცველები ვიქნებით ამას დრო გამოაჩენს. ერთი დრო იმ თქვენს სულთან-სულეიმანსაც არ შერჩა, რომელიც დიდებულ სულთანადაა აღიარებული და სხვებს რა მოუვათ, უფალი ჩვენთანაა...

– ეჰ, შალვა ჩემო, უფალი ახლა ჩვენს ხალხს უფრო სწყალობს, ვიდრე გიაურებს...

– ჩვენ გიაურები არა ვართ, ქრისტიანები ვართ. თუკი სარწმუნოებათაშორისი ომია, ასე იყოს, მაგრამ ბავშვების მოტაცებას და გაყიდვას უფალი არავის პატიობს. ეს ბარბაროსობაა, უკეთური საქმე... გიაურებს გვეძახით? ეს დაბალი განათლებისა და უჭკუოთა მონაგონია, თორემ ქრისტიანები მუსლიმანთა მსგავსად მორწმუნენი ვართ. გიაუ-

რი ურნმუნოა და ასეთებს ჩვენც კი ვებრძვით. ისეთი მამაძაღლობა კი, რომელიც ბავშვთა გატაცება და ტყვედ გაყიდვაა, ყოველგვარ საზღვრებს სცდება, ქართული ხმალი გამოიტანს განაჩენს.

ფაშას გულმა რეჩხი უყო, ამგვარ გაფრთხილებას არ იყო ჩვეუ-
ლი, მაგრამ რალაცამ შებოჭა... იქნებ იმან, რომ სისხლით ქართველი
იყო, თუ შალვას მეგობრობის ხათრმა და მისდამი პატივისცემამ.
ასე თუ ისე წყენა დაფარა და ველარაფერი უთხრა სამაგიეროდ.

ალაყაფის კარამდე მიაცილა სტუმრები და აწეწილი ფიქრებით
სასახლეში შებრუნდა.

– რომ იცოდეს ჩემი ხელი ურევია, არც მე დამინდობს – გაიფიქრა
გულში და მუთათქებზე მიგორდა.

ოლთისის ფაშის ქორწილში შავშელი დიდებულებიც ერივნენ
და საკუთარი თვალებით იხილეს, თუ როგორ მიჰგვარეს სერასკერს
მტირალი გურჯი ბიჭი, მაგრამ ჩვეულებრივ ამბად ჩათვალეს, თუმ-
ცა გული დაეთუთქათ ბავშვის საცოდაობით, მაგრამ სერასკერს აბა
რას შებედავდნენ და ამ ამბავმა ჩვეულებრივად ჩაიარა.

ამ დიდებულებში ერთი, შალვას მეგობარიც ერია, რომლებიც
ერთმა შემთხვევამ დაამეგობრა.

ფაშისაგან უკან გამობრუნებულ შალვას და მის ძმადნაფიცებს
ერთ ტყეში ნადირობისას შეხვდა ეს მეგობარი, შეხვედრა მოულოდ-
ნელი იყო, რადგან მონადირე თავისი ტერიტორიიდან შორს ნა-
სულიყო.

– შალვა? – როგორ დაგიცდა ჩვენს მხარეში ფეხი და მაინც რა
გულზე ხარ რომ აქეთ მხარეს წამოსულხარ. რაც არ უნდა იყოს უცხო
მხარეა. და...

– რატომ უნდა შეგახსენო ჩემო ენვერ, რომ ესეც საქართველოს
ნაწილია და ისიც კარგად მოგეხსენება, რომ არც არავისი მეშინია, ხოლო
აქ გადმოსვლა კი ბედნიერი შემთხვევით არ მომხდარა – თქვა შალვამ
და ოსმალეთის ცას გახედა.

– თქვი, რა გერიდება.

– მერიდება კი არა გული მაქვს დათუთქული – ბავშვი მომტაც-
ეს ურჯულოებმა და აქეთ გადმოიყვანეს, მაგრამ არ ვიცი სად ვეძე-
ბო. სწორედ ამიტომაც მოვეშურებოდი შენსკენ და აჰა, უფალმა შეგ-
ვახვედრა კიდევაც. თუ რამ იცი ამის შესახებ, ნუ დამიძალავ.

– ოლთისის ფაშასთან ქორწილში გახლდი და იქ სერასკერს მი-
ჰგვარეს ერთი შავტუხა, ჩაფსკვნილი ბიჭი, ასე შვიდი თუ რვა წლის
იქნებოდა. მგონი სერასკერმა იახლა თან, გული დაგვეთუთა მისი
საცოდობით. მგონი მამუკა ერქვა. არ ვიცი ვისი იყო, იქნებ ისაა?

– დიახ, ისაა და არ ვიცი როგორ მოვინელებ მის ამბავს.

– ის კი დანამდვილებით არ ვიცი ვინ მიჰგვარა სერასკერს, ან
იქედან ვინ გამოიტაცა... ძალიან დამამწუხრე შალვა ჩემო, მითხარი
რით დაგეხმარო, მიგულე შენ სამსახურში. სტამბოლში ჩემი ძმა და
დეიდაშვილი ცხოვრობენ, ცდასა და ხელს არ დავაკლებ. არ შეი-
ძლება ეს ამბავი არ გახმაურდეს, მივაკვლევთ როგორმე მის ადგ-
ილსამყოფელს. ცოტა შორი გზაა, მაგრამ შენი ხათრისთვის,
შვილებს გეფიცები, ფეხით ჩავალ და ისე დავძებნი.

– აჩქარებით საქმე არ გააფუჭოთ ენვერ ჩემო. დაზვერვა ჯო-
ბია, შემდეგ კი ერთად ვიმოქმედოთ. ამ ავი საქმის ჩამდენი საიქიოს
გავამგზავრე უკვე. მე ახლა უკან ვბრუნდები, მალე კი ისევ გად-
მოვალ და თუ რაიმეს გამიგებ, მალარიჩს ვიხდი.

– არ გრცხვენია ბიჭო? ასე მიცნობ? ძმები ხომ ვართ, ჰოდა ძმის
ხათრით ყველაფერს გავაკეთებ. ძმობაში სარწმუნოებას არ ვაქცევ
ყურადღებას. მთავარია ადამიანობა, რომელსაც ვერაფერი გადა-
წონის და ვერც შეედრება, მე კი ჩემი სიტყვებისა მჯერა და არა-
სოდეს ვუღალატებ, არც ძმობის სინძინდეს დავაბიჯებ ფეხს. ასე
რომ მენდე. ისე საქმის გადადება საზარალოა. ცხელ კვალზე მიყო-
ლა სჯობს ჩემო ძმაო. მოდი მე გავყვები სერასკერს უკან. გზა ძალიან
გრძელია, მაგრამ ძმის ხათრით მანძილს ვინ ზომავს. გავიგებ ასავალ-
დასავალს და ეგებ მოვიპაროთ.

– დავალებით კი ვერ დავავალებ, მაგრამ მაგ სიკეთეს თუ მიზამ
ვალში არ დაგრჩები, იცი ეს შენ.

– მოეშვი შალვა ჩემო მასეთ ლაპარაკს. სიტყვა სიტყვაა, შენს
აქეთ მობრუნებამდე ამბავს დაგახვედრებ.

– აბა ნახვამდის ჩემო ძმაო, სული ერთი მექნება ამბის გაგებამ-
დე.

– მშვიდობით გველოს. აუცილებლად მენვიეთ სახლში, შეძლებ-
ისდაგვარად გაგიმსპინძლებით.

– გმადლობ ენვერ. ახლა კი ნახვამდის.

შალვამ და მისმა მეგობარმა იმ ლამესვე გადალახეს საზღვარი და სანახევროდ დამშვიდებულმა გამთენიისას სიმამრის სახლს მიადგნენ.

ადრე ამდგარიყო ელიზბარი და ყანას თოხნიდა. ერთმანეთს დილამშვიდობისა უსურვეს.

– დილის მადლი არ მოგიშალოს უფალმა, რომელი ხართ მანდ, არ მეცნობით.

– ჩვენა ვართ ბატონო ელიზბარ, დავბრუნდით ოსმალეთიდან.

– შალვა ჩემო მერე მანდ რას ამოფარებულხარ, ეზოში ვერ შემოხვალ? პატიჟი გინდა? ეი, დედაკაცო, სიძეს გამოხედე.

შალვა და ერეკლე ეზოში შევიდნენ და ძელსკამზე მოწყვეტით დაეშვნენ.

– ახლა ერთ კარგ ძილს რა ჯობია. დალლილებიც ვართ და უძინრებიც.

– წაიხემსეთ შვილებო და დაისვენეთ კიდეც. ბავშვის ამბავი თუ გაიგეთ სიძევ-ბატონო?

– სერასკერს აახლეს თურმე და თან წაუყვანია, სტამბოლში.

– ვაიმე, ჩემი სიკვდილი, მეხი კი დავაყარე მაგენს. ვაიმე მამუკა, მინა გასკდომოდეთ შენს ავის მდომელებს – მიანყევლა ელიზბარის მეუღლემ და იქვე ჩაიკეცა.

– ახლა რას აპირებ?

– აჩქარებით საქმეს ვავნოთ იქნებ. მისამართს დამიდგენენ და შეიძლება გამოვაპაროთ.

– შვილი ვის არ ენვის შალვა მარა – თქვა ელიზბარმა და ხანგრძლივი პაუზა გააკეთა...

– რა გინდა მაგით თქვა?

– რა და, ერთი აზრი მომივიდა. თუ მისამართს დავადგენთ და ინახულებთ, დააჯერეთ, რომ სულთნის კარზე გაიზარდოს და სწავლა მიიღოს, ოღონდ ეჭვი არავინ არაფერზე არ უნდა აიღოს. იქ ჩვენი კაცი რომ გვეყოლება, ვინ იცის როგორი დრო დადგება და საჭირო შეიქმნება.

– თქმა იოლია ბატონო ელიზბარ, გაძლება არ გინდა? – ამოიხრა შალვამ და შორს გაიხედა.

– თქმა არც მე შეიძლება, მაგრამ ამ ნაბიჯს თუ გავამართლებთ, სანანებელი არ დაგვრჩება იცოდეთ. მხოლოდ ერთი რამ უნდა გავითვალისწინოთ, თუ დავაჟუკაცდება და დაქორწინებას დაუპირებენ, იქაური ვინმე ჩვენიანი შერთონ. აუარებაა საქართველოდან გატაცებული. არ მინდა ოსმალის სისხლი შეერიოს ჩვენსას. თუ გეგმით ვიმოქმედებთ, იქნებ გადმოყვანაც მოვახერხოთ, ან დრო დადგეს იქნებ ისეთი, რომ თავისით გადმოვიდნენ. ოსმალეთის ტერიტორიაზე ჩვენი კაციც გვჭირდება, მზირის როლს შეასრულებს. ეცადეთ შვილივით დაიხსლოვონ მერე კი მოვლენებს დაველოდოთ, ნუ ავჩქარდებით, ასე ჯობია დამიჯერე.

– სერასკერიც ქართველია დედით, ასე გავიგე და მეუღლეს ქართველი ჰყოლია, მაგრამ უშვილოები დარჩენილან. შვილივით ნამდვილად შეიყვარებენ, მაგრამ შემდეგ ვიკითხოთ, დრო რას გვეტყვის.

– თუ ასეა მით უკეთესი შვილო, არაფერს მოაკლებენ „შვილობილს“, სწავლა-განათლებასაც მიაღებინებენ. რითია საძრახისი, თუ მეზობლის ენა სრულფასოვნად გვეცოდინება. ნათქვამია – მტერს რომ ეომო და გამარჯვების იმედი არ დაჰკარგო, მისი ენა უნდა იცოდეთ. ჰოდა, ჩემო შალვა...

შალვამ კი ამ დროს ჩაყვინთა. სიმამრს სათქმელი პირში შეაცივდა. ცოტა ხნის შემდეგ ორთავე საძინებლამდე მიაცილა და კარი გამოიხურა.

„გადაიყოლებს ამ ბავშვის დარდი, რა ამის დრო ჰქონდა ეხლა. ღმერთო გადმოგვხედე ყოვლისმფარველო და დარდი გაგვიქარვე“ – ჩაილაპარაკა ელიზბარმა და ყანას მიაშურა.

შალვას რომ გამოეღვიძა უკვე კარგად შებინდებულიყო, ნამოხტა და გარეთ გავიდა.

– რავა დაფეთებულივით გამოვარდი გარეთ, მოგდევს ვინმე თუ? – შემოუძახა სიმამრმა.

– ახლა სახლისაკენ რომ გავუტიოთ უფრო უპრიანი იქნება.

– ხომ არ დაგიბარებია როდის დაბრუნდებოდი, ღამეც აქვე გაათიეთ ბარემ და დილით ნაბრძანდით ბატონო, თუ მაინცდამაინც წასვლას ეშურებით.

შალვას სიტყვა აღარ შეუბრუნებია ელიზბარისთვის. პირზე წყაროს წყალი შეისხა და სიმამრს გვერდით მიუჯდა.

– დილის საუბარს მივუბრუნდეთ შალვა ჩემო თუ, თანახმა ხარ რაც გირჩიე?

– ძნელი კია, მაგრამ მგონი შენი რჩევა ჯობს, რა ვიცი გავა ცოტადრო, მეც გული დამიცხრება როგორმე, მერეც კარგად ავწონ-დავწონი, ენვერ-ბეგსაც მოვეთათბირები და თუ იმანაც ასე მირჩია და დახმარება აღმითქვა, რა ძალაა, დავეყვები თქვენს ნებას.

– გიქებ საზრიანობას, მეც შენს გვერდით მიგულე მუდამ, არაფერზე უკან არ დავიხევ. ახლა ძალაც გამოორკეცდება. იმედის სხივს ნამდვილად ვხედავ ამ საქმეში და გაგვიმართლებს მგონია. ახლა ვივანშმოთ და ისევ დასვენება და ძილი მოგიხდებათ. ისე მართლა ვინაა ენვერ-ბეგი?

– იმერხეველია, შავშეთის ბეგი, ძმადნაფიცია ჩემი. ჩემთვის თავს გადასდებს, დახმარებაც მან აღმითქვა.

– მართლა რა მდგომარეობაა ოსმალეთის საქართველოში, სადაც ეგ შენი ენვერ-ბეგია ბატონ-პატრონი?

– მდგომარეობა რომ სახარბიელო არაა ეს ნამდვილად ვიცი.

მაგიდას მიუხსნდნენ და ღვინოს გემო გაუსინჯეს, დიდხანს შემორჩნენ ვახშამს – ვინ რა თქვა და ვინ რა.

– შალვა ჩემო, თუ მასე არასახარბიელო ვითარებაა, ალბათ ადრე თუ გვიან ჩვენს ტერიტორიებსაც მოედებიან კალიებივით.

– აპირებენ მართლაც, თუმცა რალა აკლია.

– ჰოდა, თუ ოსმალებმა უნდა იბატონონ, იმ შენს ენვერ-ბეგს ჩააგონე, მამუკა ისე აღზარდონ, იქნებ ფაშობა მისცენ შემდეგში, ვინ იცის დრო რას გვიქადის. ჰოდა თუ მამუკა დაამტკიცეს ფაშად, ხომ ავშენდით მაშინ.

– რას ვაპირებთ ბატონო ელიზბარ, სარწმუნოება შევიცვალეთ თუ ვეომოთ და გავწყდეთ?

– ისე უნდა მოვახერხოთ მამუკა გახადონ ფაშად და მერე იოლია.

– ეჰ, სანამ ეგ გაიზრდება და ფაშა გახდება, ოსმალეთი ნახევარ საქართველოს ჩაყლაპავს. მანამ შემოვლენ ჯავახეთში. მე თუ მკითხავთ, გარიდება ჯობია. ვეომოთ თუ გავწყდეთ? არც ესაა ქართველი-

სათვის საძრახისი. ალბათ ვითარება გვიჩვენებს, თუ როგორ მოვი-
მოქმედოთ. რასაც მეფე გვიბრძანებს ისე უნდა მოვიქცეთ, მაგრამ
უბრძოლველად მაინც ვერ მივატოვებთ კუთხეს, ხოლო თუ აქედან
აყრა მოგვინია დიასამიძეების საგვარეულოს, მე მგონი ძალიან ბევ-
რი უფრო მეტად დასავლეთისაკენ გადავალთ. დიდია საქართველო,
დავსახლდებით სადმე.

- აჭარაში რომ სოფლებია დაცარიელებული ეს თუ იცი შალვა?
- ვიცი, როგორ არ ვიცი, სარწმუნოებისათვის ბევრი გაინირა.
ჩვენ მათ ნასახლარზე ვერ დავსახლდებით, უფალი არ გვაპატიებს.
ნაშუალამევს მინვნენ მოსასვენებლად.

თავი III

სერასკერს, ასლან-ბეი ბაირახტაროღლის მეუღლე ქართველი ქალი ჰყავდა, მამის სიცოცხლეში ქისა ოქროთი ნაყიდი, ვიღაც ფიქრიე. ჯერ კიდევ ბავშვი გაიტაცეს საქართველოდან ოსმალეთში და იქ ერთ ვაჭარს გროშების ფასად მიჰყიდეს. ეს ვაჭარი ოსმან ბაირახტარი იყო, ასლანის მამა, რომელსაც ასევე ქართული სისხლისა და ჯიშის ქალი ჰყავდა ცოლად, სახელად მერიემი (მარიამი). როდესაც ბავშვები წამოიზარდნენ (ასლანისკბილა იყო ფიქრიაც,) მარიამმა მისი რძელობა დააპირა. ერთად იყვნენ გაზრდილები და შეთვისებულნი და ფიქრიამაც თანხმობა განუცხადა. მარიამს ის უფრო უხაროდა, რძელიც რომ მისი სისხლის იყო. სახელიც კი შეუცვალა და ილდიზ-ხანუმი შეარქვა, სილამაზის გამო. ჰოდა, ჩვიდმეტი წლიდან შეუდგა ილდიზ-ხანუმი მოვალეობის შესრულებას და გახდა დედოფალი.

მამის გავლენით შვილი ასლანი მალალი წრის საზოგადოებაში განსაკუთრებული ყურადღებით სარგებლობდა. იმთავითვე სამხედრო ხელოვნებას მიჰყვა და გახდა სერასკერი. ეს იმ დროისათვის დიდ თანამდებობას წარმოადგენდა.

ოლთისში, ფაშის ქორწილში გოგოს რომ თვალი დაადგა ასლან-ბეიმ, ცოლობა ნამდვილად დაუპირა, ვინაიდან უშვილო იყვნენ, მაგრამ ფაშა არტანის ფაშის ნაჩუქარი ბიჭის ჩუქებით გამოძვრა ამ საქმიდან და სერასკერს თავისი აზრი გადააფიქრებინა. მამუკას, რომ თვალი შეავლო სერასკერმა, ცას ენია სიხარულით. შვილის სიყვარულს ეს ბიჭი თუ შემასწავლისო – გაიფიქრა ჯიჯგვი ბიჭის აღნაგობით მოხიბლულმა და უკან სახლისაკენ გაქუსლა.

„ქართველები რაღაც განსაკუთრებული სისხლის ხალხი არიან – ლამაზები, ჭკვიანები, ძალ-ღონით სავსე. ვისაც ქართული სისხლის ნაწილი უჩქეფეს ძარღვებში ჯანმრთელები და ჭკვიანები გამოდიან. აი, მამასაც ქართველი ქალი ჰყავდა მეუღლედ და ამიტომაც ქართველს ვგეგვარ ახოვნებით და გულიანობით.

არც სილამაზე მაკლია, მაგრამ ერთი დანაკლისი კი მაქვს, რომ არც და და არც ძმა მყავს. მარტოსული ვარ. ცოლიც ქართული ჯიშის მყავს, მაგრამ ორივენი უშვილონი ვართ. რაღაც ცოდო გვანწევს კისრად! ჰო, ალბათ, თორემ უფალი ასე მარტოსულს არ დამტოვებ-

და... ცოდვა? ჰო, ცოდვის ქაობში ვცურავთ ოსმალები. დედაჩემი ხომ გამოტაცებული იყო გურჯისტანიდან, განა წყევლას არ მოაყოლებდნენ მშობლები გამტაცებელ-გამყიდველს? იქნებ ეს ცოდვა მოგვსდევს ოსმალებს... ჰო, ნამდვილად ეგრე იქნება და, ეხლა ეს ბიჭიც ხომ იქედანაა გადმოყვანილი, ალბათ წყევლას არ მოგვაკლებენ, მაგრამ მე ხომ დამნაშავე არა ვარ. მე მესამე თუ მეოთხე ადამიანი ვარ ვის ხელშიც აღმოჩნდა. ნესით უკან უნდა გავაგზავნოთ, მაგრამ რა ჩემი ბრალია თუ ისევე გურჯები ჰყიდნიან თავიანთ ხალხს? არა, მაგათი საქმე ნასულია ხელიდან, კაცი რომ მეზობელს ბავშვს მოსტაცებს და გაუყიდის, ჯოჯოხეთის კერძი როგორ არ გახდება, მაგენი ერთმანეთის გაუტანლები არიან და სწორედაც ეს გვიადვილებს მთლიანად გურჯისტანის დაპყრობის საქმეს, მთლიანად თუ არა ნაწილობრივ მაინც. ჰოდა, ამ ბიჭს ისე აღვზრდით, რომ ფაშობამდე მივალწვევინოთ, შემდეგ კი როდესაც გურჯისტანი ჩვენი იქნება, იქ დავსვამთ ფაშად და საქმე საათივით წავა... დიდო ალლაჰი, გადმოგვხედე, დაგვეხმარე!”

რამდენიმე დღეში სტამბოლში, სახლში დაბრუნდა და ილდიზ-ხანუმი გაახარა – მამუკა ჩააბარა აღსაზრდელად. ილდიზ-ხანუმმა ქართული კარგად იცოდა და ასევე ოსმალურიც. სომხებისა და ქურთების ენაც შეისწავლა.

ასლან ბეიმ მამუკა რომ ჩააბარა, ქალმა გაიხარა – შვილივით გავზრდი, და კაიკაცობის სახელს დავეუქვიდრებ საზოგადოების ფართო წრეში.

– სადაური ხარ შვილო? – შეეკითხა ქართულად, რამაც ბიჭის გაცეცხად გამოიწვია და სიხარულიც.

– ახალციხიდან ვარ დეიდა, თქვენ ქართული საიდან იცით?

– დეიდა კი არა დღეიდან მე შენი დედა ვიქნები. შენსავით საქართველოდან გამოტაცებული ვარ და გაყიდული. დღეიდან კი დედა-შვილი ვიქნებით, გული არ გეტკინება. ხომ დამიძახებ დედას? ჩვენ შვილი არ გვყავს და შენ იქნები ჩვენი შვილი, მემკვიდრეც და დიდი ქონების პატრონიც.

– კი დაგიძახებთ დედას, ჩემს მფარველს კი მამას, მაგრამ მე ხომ დედაც და მამაც მყავს, და სხვებიც კიდევ.

ილდიზ-ხანუმმა თავზე ხელი გადაუსვა, გულზე მიიხუტა და ცრემლები გადმოცვივდა. მამუკა მოშორდა და...

– რა გატირებთ ქალბატონო. თუ შვილივით მღებულობთ რალაზე ტირით.

– ჭკვიანი ყოფილხარ შვილო. რა მატირებს და... ღორები არიან ოსმალები, პირუტყვივით ყიდულობენ სხვის შვილებს და ყიდიან, კიდევ კარგი, რომ ჩემთან მოხვდი შვილო, ღმერთს არ გაუწირიხარ. მე ხომ ქართველი ვარ, ჰოდა, არც შენი ენა დაგავიწყდება, ოს-მალურსაც შეგასწავლი და რასაც მთხოვ იმას შეგისრულებ.

– ეხლა რომ გთხოვო საქართველოში გამაგზავნეთ ჩემს მშობლებთან დამაბრუნეთ-მეთქი შემისრულებთ?

ილდიზ-ხანუმი ერთი პირობა შეცბა, სათქმელს ეძებდა...

– მაგის გარდა შვილო, რაც გინდა ის მთხოვე. მაგის შესრულება ძალიან ძნელია და არც მოხდება, მაგრამ დრო კიდევ წინაა და ალბათ მაგ საქმესაც მოეცლება.

– მადლობა დედიკო, დაგიჯერებ ყველაფერს.

– სწავლა-განათლებას არ მოგაკლებთ, მდიდრულად გამოგანყობთ, შემდეგ დაგაქორწინებთ კიდევაც და დიდი კაცი დადგები... დღეიდან შენ მაჰმუდი გერქმევა და როდესაც გაიზრდები – მაჰმუდბეი, ან მაჰმუდ-ბეგი, მაჰმუდ-ფაშა და სხვა, აბა რა. ისე მოგივლი, როგორც საკუთარ შვილს. ამით უფლის ვალსაც მოვიხდით.

– რა ვალს?

– რა და რომ გეპატრონებით და კაცად გაგზრდით. ვინ იცის როგორ იწყევლებიან შენი მშობლები არა?

– ეგ ნამდვილად მასე იქნება, მაგრამ თქვენ თუ კარგი ადამიანი ხართ, ცოდვა არ შეგხვდებათ.

– ბავშვის გატაცება და გაყიდვა თავისთავად დიდი ცოდვაა შვილო. გაიზრდები და ყველაფერს მიხვდები.

მამუკას ცივ ნიაფს არ აკარებდნენ, ისე ზრდიდნენ. ასლან-ბეი ყოველ წვეულებაზე და თავყრილობაზე დაატარებდა და მაღალ საზოგადოებას აცნობდა. მასწავლებლებიც დაუქირავეს და სახლშიც ამეცადინებდნენ. ბავშვმა ოსმალური, სამუსლიმანო ლოცვები და შარიათის კანონებიც იოლად შეითვისა კეთილი დედობილის მეშვეობით. დაქირავებულმა მასწავლებლებმა კი ფრანგული და რუსული შეასწავლეს.

– რაც მეტი ენა გეცოდინება შვილო, იმდენად დაგაფასებენ და მეტი კაცი იქნები. დრო წინაა, ასპარეზი ფართო, ვინ იცის სად მოხვდები და როგორ დაგჭირდება. ენების ცოდნა კი სავალდებულოა – დაარიგა მასწავლებელმა.

სასულიერო განათლებას ჯერ სახლში, შემდეგ კი მოლას წყალობით ეზიარა. შემდეგ სტამბოლის მდიდართა სასწავლებელში მიაბარეს და იქვე დაამთავრა უმაღლესი პოლიტიკურიც.

მოლა საქართველოდან უმაღლესი განათლების მისაღებად წასული, მაგრამ ჟამთავითარების გამო სტამბოლში ჩარჩენილი აჭარელი მეჰმედ-ეფენდი იყო. იგი ქედის მკვიდრი იყო და იმდროისათვის სასულიერო და კულტურის დარგში კარგად გათვინობიერებული. სასულიერო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ ერთ-ერთ ჯამეში ხოჯად, შემდეგ მთავარ ხოჯად მიავლინეს ერთხანს და მისი ქედიდან გადახვეწის მიზანსაც თანდათან ახორციელებდა – იქაური საქართველოს ანუ ოსმალეთში მოქცეულ ტერიტორიაზე განლაგებული მატერიალური კულტურის ძეგლების აღწერილობას აწარმოებდა, რასაც დიდი დრო მოანდომა, მაგრამ ამ საშვილიშვილო ქართულ საქმეს დიდი მონდომებით და სიფრთხილით ეკიდებოდა. კალამიც უჭრიდა და გონებაც. ვიდრე მუხლი ერჩოდა ყველა კუთხე-კუნჭული შემოიარა და აღწერა. ოფლანაწრეტი და მრავალდამენათევი მოზრდილი ნაშრომიც გამოუვიდა. ჩანაწერებს ძველი ქართული ნუსხა-ხუცურით აწარმოებდა და ეჭვი რომ არავის აელო განმარტებებს ოსმალურ ენაზე გვერდით ურთავდა, ოღონდ ნახევრადზღაპრულსა და თანაც თითქოს სომხურიდან ნათარგმნს (ნუსხა-ხუცური და სომხური ხომ ერთმანეთს წააგავს) სიტყვები კი ქართული იყო, მხოლოდ ოსმალური ასოებით.

მეჰმედ-ხოჯას საცხოვრებელი გაურკვეველი წარმოშობის პიროვნებისაგან ჰქონდა ნაქირავეები, რომელიც ხან ოსმალობას, ხან სომხობას, ხან ქურთობას და ხან კიდევ რას არ იჩემებდა. ხოჯა ყოველთვისურად კეთილსინდისიერად უხდიდა გადასახადს, თუმცა ერთ დღეს მისი მიზეზით ხოჯას მთავრობის წარმომადგენლები ესტუმრნენ და ბინა გაუჩხრიკეს. საეჭვო რომ ვერაფერი ნახეს ხელნაწერები გამოგლიჯეს და წავიდნენ. სამწუხაროდ, ხელნაწერები უკან აღარ დაუბრუნებიათ. თუმცა მას შემდეგ აღარც შეუწუხებიათ. ამ მიზეზის გამო საცხოვრებელი გამოიცვალა და ერთ-ერთ ჯამეში

მოლობა დაიწყო, ვიდრე სერასკერს გადაეყრებოდა, მანამდე ჯამეზე იყო მიკედლებული, შემდეგ კი სერასკერის წყალობით ერთ-ერთი ჯამის მთავარი ხოჯაც გახდა და ბინაც იქვე ახლოს გამონახა.

მეჰმედ-ხოჯას უკვე აღარ შეეძლო ხელახლა შემოევლო ტერიტორიები და აღენერა. მისი ჩანაფიქრი მტვერმა დაფარა. იმედი გადაენურა და მას შემდეგ ჯამეში ალამ-ათენებდა, ვიდრე სერასკერი არ დაეხმარა.

ერთ დღეს სერასკერმა დაიბარა თავისთან ხოჯა. მანაც არ დაახანა და სახლში ეწვია დიდი სერალის წევრს.

– რას მიბრძანებთ დიდო ბატონო? რისთვის დაგიბარებთ?

– კი არ დამიბარებხარ, მოსვლა გთხოვე. ჩვენ სასულიერო პირების დაბარების უფლება არა გვაქვს. სათხოვარი მაქვს შენთან ჩემს შვილს ენა უნდა შეასწავლო, აგრეთვე სამუსლიმანო წეს-ჩვეულება, კანონები და სხვა რამ, თვითონაც კარგად იცით, რა უნდა გააკეთო.

– თანახმა ვარ მწყალობელო, შევასრულო თქვენი თხოვნა.

– გასამრჯელოს გადაგიხდი, გულს არ გატკენ.

– ნუ შეწუხდებით ბატონო, მარტო თქვენთან სიახლოვე და ურთიერთობა მეყოფა, ველარავინ შემანუხებს. ბიჭს კი საკუთარი შვილივით აღვზრდი, გქონდეთ მაგის იმედი.

ხოჯა მეჰმედი გამჭრიახი ადამიანი იყო. მან კარგად აულო ალლო სერასკერის ჩანაფიქრს და მამუკას ისე ზრდიდა, როგორც ჭეშმარიტ ქართველს. მამუკამაც რომ გაიგო, ხოჯა ქართველი იყო სიხარულით ცას ეწია. მათი ნაუბარი კი სხვებისთვის მიუწვდომელი იყო. ხოჯას ბევრი ლექცია არ დასჭირვებია, რათა მოზარდისათვის ჩენერგა მშობლიური კუთხის არდავინწყება და სიყვარული.

– ესლა შენთვის საიდუმლოს არ წარმოადგენს ვინ ვარ და რატომ ვარ ოსმალეთში. ერთი წუთით არ დაივინყო, რომ ჩვენ სისხლით ქართველები ვართ და თუ, აქედან საქართველოს ვერას ვარგებთ, არც უნდა ვავნოთ. ესეც დაიხსომე: რაც არ უნდა მოხდეს, ჩვენ მაინც უნდა დავბრუნდეთ ჩვენს სამშობლოში, მანამდე კი ყველაფერი ისე უნდა შეისწავლო, როგორც აქაურობას, შენს მშვილებლებს და შარიათს სჭირდება. ჩემში კი ეჭვი აღარავის შეაქვს, ხოჯიობას ნამდვილი წესით ვასრულებ და ალლაჰის წინაშეც მართალი ვარ. მოტყუე-

ბით ვერავის მოვატყუებ, ოღონდ მე და შენს შორის რაც საუბარი იქნება, ჩვენში უნდა დარჩეს.

– მე სერასკერს მამა კი დავუძახე, მაგრამ შენ იქნები ჩემი მამაც, მამობილიც, გზის გამკვლევიც, მასწავლებელიც. ყველაფერს ისე გავაკეთებ, როგორც ჩემს მშობლებსაც გაუხარდებოდათ.

– ჰო, მართლა – დიდი კაცივით მიმართა ხოჯას – ოდესმე მოვახერხებთ უკან დაბრუნებას.

– საქმეს ისე ეტყობა, შეიძლება თვითონ გადაგვაგზავნონ. არაფერია გამორიცხული. მანამ კი აქაური ცხოვრებით ვიცხოვრებთ და როგორც დაგარიგე ისე მოიქეცი – არც დედობილ-მამობილთან წამოგცდეს და არც არავისთან.

– გიჯერებ ხოჯა-ბატონო, მაგრამ ხანდახან მამა რომ დაგიძახო ამაზე არ გამინწყრე.

– როგორც გინდა შვილო ისე მოიქეცი.

მეჰმედ-ეფენდი თავისუფალ დროს სტამბოლის კუთხე-კუნჭულში დაატარებდა, იქ გადახვეწილ-ჩარჩენილ ქართველებს და მათ ღუხჭირ ცხოვრებას აცნობდა. ყველაფერმა ამათ კი დიდი გავლენა მოახდინა მამუკაზე. რისი შეთვისებაც საჭირო იყო, ყველაფერს ეწეებოდა.

ერთ დღესაც ახალგამოტაცებული მამუკას საძებრად ენვერ-ბეგი ეწვია სტამბოლს. სამი თვე ბევრი დრო არ იყო, მაგრამ ენვერ-ბეგს ეჭვი ეპარებოდა, რომ იცნობდა მას. დაახლოებით იცოდა სერასკერ ასლან-ბეის მისამართი და ბედი იყო თუ რა, სწორედ იმ ჯამესთან წააწყდა მამუკას, სადაც მეჰმედ-ეფენდი ლოცულობდა.

მამუკამ ვერ იცნო ენვერ-ბეგი, რადგანაც მისი გამოტაცების დროს მამუკა სულ იცრემლებოდა და ვერავის დამახსოვრება ვერ შეძლო, ენვერ ბეგს კი კარგად დაამახსოვრდა მტირალა ჯიჯგვი ბიჭი და ხოჯის ერთად რომ დაინახა გაუხარდა, მაგრამ მორიდებით მიეახლა და ხოჯას ქართულად მიესალმა.

მამუკას გაუკვირდა, თუმცა ხოჯას არ გაკვირვებია.

– გამარჯობა ჩვენებურო – მიესალმა ენვერ-ბეგი.

– საიდან გამოიცანი რომ მე თქვენებური ვარ, ან თუნდაც მასე არ იყოს, ამჟამად ოსმალეთის ქვეშევრდომები ვართ და ასეც გაგიმარჯოს და ისეც.

– ეს ბიჭი ვინაა მეჭმედ-ხოჯავ, სერასკერის შვილობილი ხომ არაა?

მამუკამ არ იცოდა ვისთან ჰქონდა საქმე და ენვერ-ბეგს ამრეზით ახედა, თანაც ხოჯას შეავლო თვალი.

– რატომ შვილობილი, შვილი ვარ მისი – გაეპასუხა ენვერ-ბეგს.

– რატომ გენყინა შვილო, მე ხომ ვიცი, რომ შენ შალვას შვილი ხარ, ახალციხელის. იცი მე ვინა ვარ? მამაშენი და მე ძმობილები ვართ და ისიც ვიცი, რომ შენი მამობილი უშვილოა.

– არაფერი უწყენინებიათ ჩემთვის. ეხლა მოდი გადაგეხვევი თუ მართლაც მამაჩემის ძმობილი ხარ – და ერთმანეთს გადაეხვივნენ.

მოკითხვა-მიკითხვის შემდეგ, იქვე ყავახანაში შევიდნენ და განაპირა მაგიდას მიუსხდნენ. ენვერ-ბეგმა მოსვლის მიზეზი აუხსნა. ხოჯას ფერფურმა გადაუარა და ხელები მალლა აღაპყრო, თანაც რომ არავის გაეგო ქართულად თქვა:

– ალლაჰი, ნუ დამლუპავ – შეევედრა ღმერთს.

– ნუ გეშინია ნურაფრის. არაფერიც არ მოხდება. ბავშვი აქ დარჩება მანამ, სანამ შესაფერისი ვითარება არ დადგება. ყველაფერი ლამაზად ჩაივლის უფლის ნებით.

– რას მთავაზობ? – იკითხა ხოჯამ.

– ბევრს არაფერს. ბავშვი უნდა აღიზარდოს ისე, როგორც თავადიშვილს შეეფერება. შემდეგ შეხვედრაზე თავი არ უნდა ამარიდოთ... ჰო, კინალამ დამავინწყდა – მალე მამამისთან ერთად ჩამოვალ.

– მამა ჰყავს? – თითქოსდა გაიკვირვა ხოჯამ, მაგრამ წინანდელი მათი საუბარი არ მოუსმენია და არც ბავშვისაგან ჰქონდა განგონი მისი ვინაობა.

– ჰყავს და მერე როგორი. ნუთუ აქამდე არ იცოდნი ხოჯა-ბატონო?

– მართალი გითხრა ამაზე საუბარი თითქოსდა აკრძალულივით მქონდა და მეც დამავინწყდა შეკითხვა. – ვინ არის მამა?

– ახალციხის ბატონ-პატრონი.

– ვინ, დიასამიძე?

– ჰო, შენ საიდან იცი?

– ბაზარში ყური მოვკარი ამ ამბავს, ახალციხის ბატონიშვილი გაუტაცნიათ ოსმალეთშიო და ეგ არ ვიცოდი თუ იმ დიდი გვარის შვილს დავატარებდი ქალაქში. მერე როგორ შეხვდა მამამისი ამ ამბავს?

– კინალამ არტანის ფაშა იმსხვერპლა ამ ამბავზე. გამტაცებლებმა ჯერ არტანის ფაშას მიჰგვარეს, იმან კი ოლთისის ფაშას გადაულოცა და დანარჩენი შენც კი იცი სერასკერთან როგორ მოხვდა. მამამისი ეხლა ჩვენს რჩევებს დიდ პატივს სცემს და შეთანხმების გარეშე არცერთ ნაბიჯს არ გადადგამს.

– მაინც რა შეთანხმებაზე გაქვთ საუბარი?

– ისევ და ისევ შვილის შესახებ. დიასამიძეები საერთოდ ფიცხი ხალხია. შვილის გატაცება რომ გაიგო გადაირია. მამაა და აბა რა გაემტყუნება, მაგრამ მეგობრებმა დავაშოშმინეთ როგორმე და დავიყოლიეთ იმ ამბავზე რომ, რახან ოსმალეთში მოხვდა ბავშვი, ბარემ ისე აღზრდილიყო, როგორც ჩვენთანაა მიღებული და... შემდეგ, ალბათ რაღაცას მივალწევთ.

– მაინც რის მიღწევაზეა საუბარი ბეგო. მე ამ ბავშვის ბატონპატრონი ვარ ყოველნაირად და არც არაფერი არ უნდა დაიფაროს, საჭოჭმანო რამ არ უნდა დარჩეს ურთიერთობაში. მე თუ არ მენდე, ძნელი დარჩება ურთიერთობა. თუ არ მეცოდინება ყოველივე, გააძნელებს თქვენი შეთანხმების კეთილად დასრულებას. მე დაახლოებით ვხვდები თქვენს ჩანაფიქრს. ჩვენ ერთმანეთში სრული ნდობა უნდა მოვიპოვოთ.

– ნდობით როგორ არ უნდა გენდო, როდესაც ვხედავ რომ ბავშვი შენს ხელშია. დაფარული არაფერი გვაქვს – ბავშვი ისე უნდა აღიზარდოს, სადაც მოხვდება იქაური ქუდი უნდა მოირგოს თავზე.

– მეც მაგ აზრს ვიზიარებ და ერთი ნუთითაც არ გაივლოთ გულში, ქართულ სისხლს ვუღალატო.

– სალოლ ხოჯა-ეფენდი, ასეც ვფიქრობდი. ანე ჩემი წასვლის დროცაა და ვეცდები ხშირად შეგხვდეთ. დიდი მადლობა კაი-კაცობისათვის და უპატივცემულოდ არ დარჩები.

– გულში არ გაივლოთ. ჩემი ჯილდო ის იქნება მამია კარგ კაცად რომ დადგება, ამის გარანტიას კი მე გაძლევთ.

ენვერ-ბეგი მეჰმედ-ხოჯას დაემშვიდობა და გზას გაუდგა. ძალიან ძნელი იყო მისთვის ეს გზა და ძალიანაც გრძელი და დამლ-

ლელი, მაგრამ ძმადნაფიცის ხათრით დაადგა ამ გზას. ქართული სისხლი მაინც თავისას აკეთებდა... ქართული სული თორემ. შავშეთის მმართველი ასეთ საქმეში ფეხს არ ჩასდგამდა. ქართული სისხლი და სული უდუღდა და ოსმალეთში იყო თუ საქართველოში, ოსმალთა სიძულვილი ყველგან ერთნაირად თუხთუხებდა.

ენვერ ბეგმა ერთი-ორჯერ ინახულა შალვა დიასამიძე. რალაცნაირად ახერხებდა დრო გამოენახა მეგობრის მოსანახულებლად და სანუგეშოდ. საზღვარზე გადასვლა უხიფათო არ იყო, მაგრამ ნადირობის მოტივით გადადიოდა საზღვრის მიღმა, იქეთ კი ხელ-ფეხი გახსნილი ჰქონდა. ერთხელაც შალვას გაუნია გულმა მეგობართან ხევხუვებითა და ვინროებით, უმოკლესი გზით გაემართა შავშეთისაკენ. მეგობარმა გაიხარა შალვას სტუმრობით. ენვერ-ბეგი მამუკას ამბებს სხირად ანვდიდა მოუსვენარ მამას. ამჟამად კი ახალ დაბრუნებული იყო სტამბულიდან.

მეგობრები ერთმანეთს გადაეხვივნენ.

ცოლ-შვილი სახლიდან ათვალეიერებდა ენვერისა და უცხო კაცის ხვევნას. ენვერის მშობლებიც თავისი სახლიდან ადევნებდნენ თვალს.

– ნეტა ვინ უნდა იყოს? – აქაურს არ გავს, ჩაცმულობაზე ეტყობა – ჩაილაპარაკა თავისთვის მურთაზმა და სახლიდან ეზოში გავიდა, ბილიკი გადაჭრა და შვილის ეზოში შევიდა.

– გაიცანი მამა, ახალციხელი შალვაა, მე რომ მოგიყევით იმ ბავშვის მშობელი.

– მობრძანდით მშვიდობიანად შალვა-ბატონო ჩემს სახლშიც, ჩვენიანებისათვის კარიც და გულიც მუდამ ღიაა.

– მადლობა კეთილი გულისათვის, მოსული ვარ და როგორც შეგიძლიათ ისე მისტუმრეთ.

– თქვენ ხომ ძმობილები ხართ შვილო, სტუმრად აღარ ითვლებით, ჩვენი ოჯახის ნევრი ხართ – უთხრა მოახლოებულმა ესმამ და შვილის ძმობილს თავადაც გადაეხვია. ენვერ ბეგის ცოლშვილიც გამოიშალა ეზოში და მისალმებისთანავე ოჯახში შეიპატიჟა.

– კაცო ფეხზე რომ გაგიჩერებია სტუმარი სადაური წესია, მითუმეტეს ქართველები ვართ. რამოდენა გზა გამოიარა, დალილია, ნამგზავრიც, თანაც ეშეება – უთხრა ენვერ-ბეგს ქეთევანმა. და სახლში შეუძღვა.

– მოშიებულებიც ვარ, დალილიც, თუმცა ეს ნადავლიც ერთად მოვამზადოთ, მანამ კი იოლზე გადავიდეთ – თქვა და ზურგჩანთიდან კურდღელი ამოიღო, – კი შემეცოდა, მაგრამ ამისთანა ცოდვები ტრიალებს დუნიაზე? მერეც უფლიდან ნება გვაქვს აღებული, როდესაც მოგშივდება, რალაცით უნდა დანაყრდე, ჰოდა მეც კურდღელი მომცა ულუფად.

ბავშვებს თვალები აეცრემლათ ნანადირევის დანახვაზე, მაგრამ ბაბუა მურთაზმა მდგომარეობა განმუხტა, დაავლო ხელი ნანადირევს, ამას მე მივხედავო და თავის ეზოში გაიტანა.

ორი დღე-ღამე დარჩა შალვა შავშეთში, ენვერ-ბეგმა თავისიანებთან და ნაცნობ-მეგობრებთანაც ასტუმრა. ენვერ-ბეგის სახლეულს გულს უთუთქავდა შალვას მწუხარება, ამიტომაც შინმოსულს დარდს უქარვებდნენ მხიარული ამბების მოყოლით, ხოლო ბავშვები ფანდურზე ამღერებდნენ ქართულ სიმღერებს და ცდილობდნენ სტუმრისთვის სიამოვნება მიენიჭებინათ. ქალები კი წყევლა-კრულვას უთვლიდნენ ბავშვის გამტაცებლებს.

– რა ჰქენი ენვერ, ბავშვი ინახულე? – ნასვლის დღეს კითხა შალვამ და სმენად იქცა.

– კი ჩემო შალვა. მისი მამობილი არ მინახავს. ბავშვი ერთ ხოჯისთვის მიუბარებია აღსაზრდელად.

– ხოჯას მიაბარეს კაცო? – გულზე მოხვდა შალვას.

– არ იფიქრო ოსმალია, ქართველია, საქართველოდან გადახვენილი თვითნასწავლი მეცნიერ-მუშაკი. არაფერი არ იდარდო, ისეთი კაცია და ისე აღზრდის შენს შვილს, თავად შენც კი გაგიკვირდება. დრო დადგება, შეგახვედრებ შვილსაც და მეჰმედ-ხოჯასაც. ასე თქვა აჭარიდან, ქედიდან ვარო. სოფელი არ დაუსახელებია და თავისი გვარი არ უთქვამს, მაგრამ ჩანს, რომ კაცური კაცია ის ჩვენი ხოჯა.

ენვერ-ბეგთან სტუმრობამ სულ მხიარულებაში ჩაიარა. მონყენის ღრუბელი არ მიაკარეს მის სახეს. მაღლიერებით აღვსილი ორი დღის შემდეგ წასვლას დაეშურა.

– დროა ჩემო ენვერ სახლში წავიდე. სტუმარი ორი დღითააო ჩვენში იტყვიან. თქვენს კანონშიც ასე წერია: „სტუმრად იმდენ ხანს წუ დარჩები, რომ მასპინძელს თავი მოაბეზრო“.

– გულშიც არ გაივლო, რომ თავი მოგვაბეზრე, მაგრამ შენი საქმისა შენ იცი, როგორც აჯობებს ისე მოიქეცი.

– ჰოდა, კარგად ბრძანდებოდეთ და მე ნავედი ახლა...

ხვევნა-კოცნით გააცილეს კაი მანძილზე და უკან მობრუნდნენ.

ენვერ-ბეგისა და მეჰმედ-ხოჯის შეხვედრის შემდეგ მრავალმა წყალმა ჩაიარა, დიდი დრო გავიდა. მამუკა მამამ მხოლოდ ერთხელ ინახულა, შემდეგ საზღვარზე მდგომარეობა შეიცვალა და ვეღარ მოახერხა შეხვედრა. ენვერ-ბეგი კი არ ივიწყებდა დანაპირებს და შეძლებისდაგვარად ნახულობდა მამუკას.

დავაჟკაცდა მამუკა. საცოლოდ შეღერებული ამყად დაიარებოდა. შვენოდა შავი კოკორა ულვაშები და გასათხოვარი გოგონებიც ეკეკლუცებოდნენ.

ყველაფერი შეიცვალა მის ფიზიკურ თუ სულიერ არსებაში ქართული ენისა და იერსახის გარდა. სამშობლოს სიყვარული გულ-იდან არ ამოულია. სიზმარით ახსოვდა გატაცების ამბავი და ის კი არ იცოდა, რა დღე დაადგა მის გამტაცებლებს. სერასკერყოფილი, მიუხედავად იმისა რომ ჩამოაქვეითეს და უმუშევარი დატოვეს, ხარობდა თავისი შვილობილით. უფრო მეტ დროს უთმობდა ოჯახსა და შვილობილზე მზრუნველობას, მაგრამ იმას ვერასოდეს იფიქრებდა, რომ ბედი სხვა რამესაც უმზადებდა, სამართლიანსა და თავსატეხს.

შვილობილს ადრევე უანდერძა და ნოტარიუსით გადაუფორმა მისი ქონება. ეჭვი არ ჰქონდა თუ ბედი ოდესმე თავის შვილობილთან დააშორებდა და სიხარულს ჩაუმნარებდა.

– ანე მაინც მოსვენებით ჩავალ საფლავში, მეცოდინება რომ ჩემი ქონება პატრონის ხელშია და არ განიავდება.

– იცი ბაი, ქართველებს ერთი გამოთქმა აქვთ – „სანამ რუზე არ გადახტები ჰოპლა არ დაიძახო“ – უთხრა ილდიზ-ხანუმმა.

– ჰოო, შენც მართალი ხარ, მაგრამ ქონებას ხომ პატრონი ჰყავს?

– შენ თუ იცი ასლან-ბეი, რომ შენი ქონების პატრონს იქ, მთებს გადაღმა, საქართველოშიც ყავს პატრონი და ვერ მოისვენებ. თუ გაგხსენებია ამ ხნის მანძილზე რომ ბავშვს მშობლები ჰყავს და ვინ იცის, დღესაც გლოვობენ და წყევლა-კრულვას ითვლიან ჩვენი მისამართით, მითუმეტეს, ჩვენ ბავშვს ვეძახით, თორემ უკვე დიდი იყო, როდესაც შენ ჩაიბარე. აბა შენი შვილი გაეტაცნათ ამგვარად რას იზამდი. ღმერთის ხომ გჯერა, არამი არავის შერჩენია, იცი ეს შენ, არამად ექონდა სერასკერის ტახტი და აი, ხომ ხედავ, რა გჭირს ეხლა. ამ ბავშვ-

ვს, რომ ბავშვობა ახსენდება და მშობლებიც მოენატრებოდა, ამაზე თუ გიფიქრია ოდესმე?

მე რომ საქართველოდან გამომიტაცეს და ასევე დედაშენიც, რა გგონია ჩვენი მშობლების წყევლა არ მოგწვდებოდათ? მაგ ბავშვს კარგად ახსოვს მშობლიური მხარე და მშობლებიც. მე ეჭვი მაქვს, რომ შვილობილი ვილაცხვებ სვდება ქალაქში, თუ არ ვცდები თავისიანებასაც, ოღონდ არ ვიცი ვის. მეჰმედ-ხოჯას მართლაც სულს ენდობა ადამიანი და მაგის იმედი მაქვს, ცუდს არაფერს ჩაიდენს და არც ეჭვების შემონმება დამინყია, მაგრამ რომც ცუდი რამ დაგვემართოს იცოდე დედაშენის, ჩემი, შვილობილის მშობელთა წყევლა-კრულვა ერთ წერტილში მოიყრის თავს და არ ვიცი ვის თავს დაატყდება უფლის რისხვა. გგონია არ დავისჯვებით? (ღმერთო მე უბრალო ვარ და ნუ მკითხავ ცოდვასო, შეევედრა გულში).

– რატომ უნდა დავისაჯო, ყველანი გიაურები იყავით და ღმერთის ნებით გაგამუსლიმანეთ, ამისათვის უნდა დავისაჯოთ? ეს ხომ ყურანში წერია და ჩვენი კანონებიც იცავს.

– ღმერთი ერთია და ყველას პატრონი, მაგრამ იქ არ წერია მოიტაცე და გაყიდეო. შენ რა გგონია გველის წინილის მშობელსა და ადამიანის შვილთა მშობელს ერთი სახელწოდება არ აქვთ – მშობლები? თუ გველი მოსაკლავიაო და წყევლა არ შეუძლიათ? იმათაც უფალი პატრონობს. ასე რომ არ იყოს, არც გააჩენინებდა და რახან გააჩენინა, ესე იგი მშობლები ჰქვიათ ყველა შვილის გამჩენს და რახან ასეა, ყველა სულიერის წყევლა ახდება. შენ რა გგონია, ხე რომ მოჭრა, ის არ დაგწყველის? ეს წამით არ გაივლო გულში და რახან უფალი ყველაფრის გამგებელია და პატრონი, ცოდვა-მადლიც მისგან მოდის და მთავარია ის იცოდე რაა ცოდვა და რა მადლი! ასე რომ გემინოდეს იმ წყევლა-კრულვის, რაც ჩვენს სახლს დაჰყურებს.

სერასკერყოფილი ღრმად ჩაფიქრდა, მუთაქაზე მიწვა და ორი ობოლი კურცხალი ჩამოუგორდა სახეზე.

„მართალია ჩემი ხანუმი. უფრო ის იქნებოდა ჭკვიანური, მაშინ ჩემი ძალაუფლება გამომეყენებინა და ბავშვი უკან გადამეყვანინებინა, მაგრამ ეშმაკმა მაცდუნა, უშვილო რომ ვიყავი ამიტომ, ევაც და ადამიც ხომ ეშმაკმა აცდუნა... ჰო, ალბათ ყველა ცოდვა ჩვენს კისერზე გადაივლის. მე ხომ სიბოროტით არ ჩამიდენია, ვეპატრო-

ნე, ან კიდევ მეც... რა ჩემი ბრალია, თუ დედა გურჯი მყავდა და მეუღლეს გურჯის შვილია... ისე ბავშვი რომ უკან გადამეყვანინებინა, ამით მისი მშობლების გულსაც მოვიგებდი და უფალთანაც მართალი ვიქნებოდი. ეხლა? სულ ცოდვებით ვარ დატვირთული. დაფიქრება ღირს ამ ამბავზე. ვიცოდე მანაც ვისი შვილია... ღმერთო დიდებულო – ხელები აღაპყრო და ღმერთს შეევედრა – ბოროტება არ ჩამიდენია და სიკეთით დამასრულებინე სიცოცხლე. თუ რამე ცოდვა უნებურად გამომივიდა ესეც მაპატიე... ადგა, აბდესი (მუსლიმანური ნამაზის წინა განბანვა) აიღო და სალოცავ ფარდაგზე გადავიდა, უფალს შეევედრა და ნამაზს შეუდგა”.

ამ დროს ხოჯა მეჰმედ-ეფენდიმ შემოალო კარები. სერასკერი მუთაქებზე მიგორებულები და ჩფიქრებული კრიალოსანს მარცვლავდა.

– „სელამ ალეიქუმ“, დიდო მწყალობელო, რაზედ ჩაფიქრებულხარ ასე მწარედ. ღმერთი დიდია და ჩვენ მისი „ყულები“ ვართ, დაღონება არც ღმერთს უყვარს და არც მოტირალი ადამიანი კიდევ.

– ეჰ, ჩემო მეჰმედ-ეფენდი, რაც ვიცხოვრე ზღაპარი მეგონა ყველაფერი, მთავარი კი აწინდელი ცხოვრებაა. შვილობილის ბედზე ვდარდობ...

– თუ დაოჯახებას აპირებთ, ჰყავს მაგას უკვე დანიშნული მწყალობელო, ისიც საქართველოდან მასავით გამოტაცებულია და არავინ იცის სადაურია.

– ძალიან ბევრმა უცნაურობებმა მოიყარა თავი. დედაჩემი, ჩემი ხანუმი, აგერ შვილობილი, ახლა კიდევ სარძლოც... მთელმა ქართველობამ აქეთ მოიყარა თავი. „ჰელებეთ“, ისინი აპირებენ ჩვენს დაპყრობას?

– ჰოდა, იმას გეუბნებოდი ასლან-ბეი, ესენი თუ შევაუღლე თუფრო გაუგებენ ერთმანეთს.

– მე სხვა რამ მადარდებს. ცოდვა არ მასვენებს. არ უნდა წამომეყვანა ეგ ბავშვი იქედან, შემძლო ისეც საქართველოში დამებრუნებინა. ვინ გადავიდოდა მაშინ ჩემს სიტყვას, მაგრამ უშვილობის დარდი მკლავდა და სულმა წამძლია. ეხლა ხანუმიც ამიშალა საღერღელი და თვალი ამიხილა. მაგის გაბრუნების სურვილი ისევ მაქვს და კიდევაც ვერ ველევი, მაგრამ არ ვიცი ვისი შვილია და... აღარ დაამთავრა სათქმელი და ხოჯას ახედა – ისე რალაც დავალებასავით რომ მიგვეცა? – მასწავლებლად ხომ არ მივაველინოთ გურჯისტანში, აჭარაში?

– თქვენ ბრძანეთ მწყალობელო და მშობელიც მოინახება, მაგრამ როგორ შეეღვევით, ან სულაც ნადრევი ხომ არ არის?

– საკუთარი შვილივით შევიყვარე და მართლაც ძნელია, მაგრამ იმაზე დიდი ბედნიერება რა იქნება, რომ ამდენი წლის შემდეგ განათლებულ, მდიდარ შვილს მშობლებს მივგვრი, საფლავშიც დარდი აღარ ჩამყვება და დამშვიდებული წავალ იმქვეყნად.

– მართალი ხართ დიდო ბატონო, ღმერთი ამ სიკეთისათვის სიკეთითა და მაღლით აგავსებთ და სიბერეს არ გაგიმწარებს.

– მართალია ქონება ნოტარიუსით დავუმტკიცე და მემკვიდრედაც ვაღიარე, მაგრამ თუ უკან გავაბრუნებთ ქონებაც მასვე დარჩება, აბა მე რა თავში ვიხალო.

– ქონების რა მოგახსენო დიდო ბატონო და თუ მამუკას თავის მშობლებს მივგვრით, ისიც მეუღლითურთ, მშობლებისათვის ეს იქნება დიდი ბედნიერება და სიმდიდრე.

– მოიცა, მეჰმედ-ეფენდი, შენ თქვი შეყვარებული ჰყავსო, ხომ არ იცი მდიდარია თუ არა მაგის საცოლუ?

– არა დიდო ბატონო, მხოლოდ ქალაქში ხვდებიან ერთმანეთს და ეგაა. ისე მდიდრულად კი აცვია ხანუშს.

– მეჰმედ-ეფენდი, მე უცოდველი მინდა ჩავიდე მინაში, უფრო სწორედ ცოდვა მონანიებული. ამდენი ხანია ბიჭი წამოყვანილი გყავს და ჯერ აზრადაც არ მომსვლია მისი ნათესავებისა და მშობლების ბედით დავინტერესებულიყავი. ხომ ენამენ შვილის დაკარგვით. მათ მწუხარებას ნაწილობრივ იმით გამოვისყიდი, რომ ქონებას გავატან აქედან თავის სამშობლოში. მოდი ერთ საქმეში მომეხმარე და ღმერთი სამაგიეროს გადაგიხდის.

– გისმენ და გემორჩილები დიდო მწყალობელო...

– მონახე როგორმე ქალის მშობლები და ქორწილზე დაითანხმე. ქორწილს მე გადავუხსდი და ქალსაც მე გავამზიოთვებ. ჩემი ნაანდერძევი ქონებაც ქალისთვის მზითვად დამითმია. რას მირჩევ ხელა ხოჯა-ბატონო?

– დიდო ბატონო, თუ ცოდვების მონანიებას ამ გზით აპირებთ, ნება თქვენია, ვინ დაგიშლის, მგონი მაღლობელიც კი დაგრჩებიან, მიუხედავად იმისა, რომ ბავშვი გამოიტაცეთ.

– მე, ეფენდი კი არ გამოვიტაცე, გამოვიხსენი თუ სიმართლე გინდა იცოდე. ვინ იცის ფაშა რა დღეში ჩაადგებდა საცოდავს. მე კი უშვილობის დარდმა ეს სიკეთე ჩამადენიდა და ხომ იცი, საკუთარ შვილზე უკეთესად ვეპყრობოდი და ვზრდიდი, განა ეს ცოტაა?

– ასი წლის შემდეგ ყოფილიყოს ასლან-ბეი და ღმერთი სამოთხეს არ აგაცილებს, ამქვეყნად ისე ტკბილად გაგატარებინებს დროს და ცხოვრებას, ზღაპარი გეგონება.

– „სალოლსუნ ეფენდი“ დანარჩენი საქმე შენ უნდა მოაგვარო. მადლს მარილიც მოვაყაროთ. თუ ის გოგო უყვარს და ცოლობაზე უარს არ იტყვის, საქმე დავაგვირგვინოთ და ვალი მომახდევინე, პირი მომაბანინე იმ ხალხთან.

– ვეცდები დიდო ბატონო, საქმე მოგვარებულად ჩათვალეთ. თუმცა ერთი რამ მეეჭვება. ქალის გამოხსნა ხომ დაგვჭირდება.

– არც ეგაა ძნელი საქმე ჩემო მეჭმედ, მხოლოდ შემდეგში, მამუკას და მის მეუღლეს რომ გავაგზავნით საქართველოში, ამის შესახებ ჩემსა და შენს გარდა არავინ უნდა იცოდეს.

– გისმენ და გემორჩილები.

– აბა ნახვამდის. ჯუმა დღეს ჩემთან გელოდები და ამბავსაც მომიტან. ისე კარგს იზამ გოგოსაც თუ მოიყვან, ზოგი რამ მინდა გამოვკითხო.

– კარგი ბატონო.

– სამაგიეროს რას მთხოვ ეფენდი?

– თუ არ განმირისხდებით, ერთი სათხოვარი მაქვს მართლაც.

– ბრძანე, გისმენ, რაა ისეთი რომ ვერ შეგისრულო...

– ნეფე-დედოფალს მეც მინდა გავყვე გურჯისტანში. მეც ხომ ქართველი ვარ, თქვენებურად გურჯი...

– ალლაჰ, ალლაჰ, რა ესმის ეს ჩემს ყურებს, ეს კი არ ვიცოდი.

– თუ ინებებთ მოგიყვებით ჩემს ამბავს დიდო ბატონო.

– სიამოვნებით, ოღონდ მეორედ რომ მოხვალ შემდეგ, თორემ ამდენი ამბების შემდეგ გადავიღალე და აზრებიც კი მერევა.

– კარგად ბრძანდებოდეთ, დიდო ბატონო და ჯუმა დღეს გეახლებით.

მეჭმედ-ეფენდი იმ ჩაიხანაში შევიდა, სადაც მამუკა და ფატმა-ხათუნი ელოდნენ. ორთავს ხელი მოჰკიდა და თავის სახლში წაიყვანა.

– თქვენი დაშორება ღვთისგმობასავით იქნება – თქვა მეჰმედ-ხოჯამ.

– სალოლ ხოჯა-ბატონო, შენი იმედი გვაქვს – უპასუხა ფატმა-ხათუნმა.

– მადლობის გადახდა ორთავეს ბევრჯერ მოგიხდებათ, მაგრამ მე თქვენი მადლობა მაღამოსავით მომერგება, თუმცა უნდა იცოდეთ ისიც, რომ მე რასაც თქვენთვის ვაკეთებ, ღმერთის წინაშე ვინძი ვალს მადლობასაც უფალი გადამიხდის და იმაზე მეტს, ვიდრე მთელი ოსმალეთი ერთად აღებული.

– რა ასეთი მაღალი საქმე, რასაც ჩვენთვის აკეთებ და ჩვენ არ ვიცით. ვხედავთ, რომ ჩვენთვის სულს არ იშურებთ, ამაზე მეტი რა უნდა იყოს ნეტა? – ეხლა ორივეს მისამართით დასვა შეკითხვა ფატმა-ხათუნმა.

– მოვა დრო და ყველაფერს გაიგებთ. წინასწარ თქმა კი არ მაქვს დაცდილი კარგად. საქმე რომ გამოვა, მერე უნდა თქვა რომ გავაკეთეო.

– მართალს ბრძანებთ ხოჯა-ბატონო, გეთანხმებით და მუდამ თქვენი დამჯერე ვიქნებით.

– თქვენ ორთავეს კარგი მშობლები გყავთ და თქვენი შეკავშირებით გაიხარებენ, მაგრამ ჯერჯერობით თქვენი ამბავი ჩემს გარდა არავინ იცის. მე თქვენი გულის მესაიდუმლეცა ვარ და რაც არ უნდა მოხდეს, აუცილებელია ვიცოდე.

– ნაბიჯს არ გადავდგამთ ისეთს, შენი მოუწონარი რომ იყოს. ბავშვობიდან დამჯერე ვარ – უთხრა ფატმამ.

... და რომ ორთავე – მამუკა და ფატმა ნაშვილები იყვნენ, ეს მარტო მამუკამ და მეჰმედ-ხოჯამ იცოდნენ. ფატმა კი ისე იზრდებოდა, როგორც ოსმალს შვილი.

... და მისი ბავშვობა, რომ ლამაზი იყო, ამითაც ბედნიერი იყო ფატმა...

წამით გადაერთო ბავშვობაში...

ფატმა ხათუნს არ ახსოვდა დატყვევება და გაყიდვა. რაღაც უხეში სიზმარივით გამოყვა ბავშვობის ნაწილი.

ციცქნა ბავშვი იყო, როდესაც ვილაც ახმახმა მოიპარა აჭარული სოფლის შუკაში და ოსმალთა გემზე აიყვანა ბათუმში. ივაჭრეს და მორიგდნენ კიდევ. გაიყიდა პატარა გოგონა სხვებთან ერთად. რამდენი ტანჯვა-წამება და ვაება გამოიარა იმ დღიდან აღარც ახსოვს. ერთი სიხარულიანი დღე არ ჰქონია. როდესაც ტიროდა არავინ უყვავებდა, მათრახით ამინებდნენ და ტირილით დაოსებულს სხვა ტყვეების გვერდით მიეძინებოდა. სტამბოლის ბაზარში, აუტანელი მზის ქვეშ, მშვიერი და დაკონკილი პატარა ხბოსავით გაჰყიდა ვაჭრობაში განაფულმა ოსმალომ.

ფატმა ერთმა ღვითსნიერმა უშვილო კაცმა იყიდა, ოღონდ თავისი ხანუმის თანხმობის შემდეგ. ცოლ-ქმარი ტიპიური ოსმალო სოფლელები იყვნენ, ამიტომაც ცოტა თავის მოსაწყობებით იაფად დაათმობინეს ვაჭარს ბავშვი.

ქალი ბაზარში იქეთ-აქეთ აცეცებდა თვალებს, ხოლო ქმარმა, როდესაც პატარა ბავშვი დაინახა. ცოლი მოძებნა და უკან მოაბრუნა.

– შეხე მაიშექერ, რა ლამაზი ბავშვია, მოდი დავათმობინოთ იმ ვაჭარს. შვილი არ შეგვეძინა და უშვილოდ ხომ არ გადავეგებით. ბუნჩულა ბავშვია, წავიყვანოთ, ვინ იცის ვის ხელში მოხვდება, ცოდვაა – თქვა ოსმანმა და ცოლს თვალებში შეხედა.

უშვილობის ხსენებამ მაიშექერს გული ატკინა, თუმცა ქმრისათვის არ უგრძობინებია. თითქოსდა მხიარული სახით მიუბრუნდა და...

– აბა, რომელია? ეგერ რომ ტირის ის ხომ არა?

– ჰო, ეგაა.

– მერე, შე კაცო მაგის გამზრდელი ვართ ჩვენ? ამ ხნის ადამიანები ვართ, ბავშვი რომ ავიყვანოთ, ხალხი რას იტყვის?

– ხალხმა რაც უნდა ის თქვას, მე ღმერთის წინაშე ჰელბეთ ვალში ვარ. ჰელბეთ ცოდვა მანვეს. გამოვისყიდი ბავშვს, ცოდვაა, ხედავ რაფერ ტირის? მაგას ახლა შია კიდევ, რამდენი აწვალეს გზაში ვინ იცის. მაგის გაზრდით დიდ მადლს გავაკეთებთ და ღმერთი გვაპატიებს მგონი, რამე ცოდვა თუ მიგვიძღვის. ხომ ხედავ, შვილი არ მოგვეცა.

– გვაპატიებს, თორემ ერთბაშად წყვილ-წყვილი ბავშვები არ გაგვიჩინოს ამ სიბერეში.

– მაგისთანებიც მომხდარა ქალო, შვილად აყვანის შემდეგ, თითქოსდა უშვილო ცოლ-ქმარსაც შეძენიათ შვილი. რაო, რა თქვი – სიბერეშიო? ჩვენ თუ ბერები ვართ ქალო... უარს ამბობ?

– არა ოსმან, თანახმა ვარ, წავიყვანოთ, გულს გადავაყოლებთ მაინც, დედობას ვერ გავუწუნე, მაგრამ დედის მაგივრობას კი ვიზამ. დამლაპარაკებელი მეყოლება, როდესაც შინ არ იქნები. მეც საზრუნავი მექნება და საჭოროკნოდ ველარ მოვიცლით ქალები. „თამამ ბაი“*...

ოსმან-ალამ ჩალის ფასად გამოიხსნა ბავშვი გაკერპებული კაცის ხელიდან და სახლის გზას ფეხით დაუყვა.

– ცოდვაა კაცო ბალანა, ხელში აიყვანე, მაგას რომ წვალეა აქვს გადატანილი...

ოსმან-ალამ ბავშვი მალლა აიტაცა და მკერდზე მიიხუტა. ბავშვიც ორთავე ხელით შემოეჭდო ყელზე და ცრემლებით მხარ-კისერი დაუღბო.

– ნუ ტირი გენაცვალე, მალე მივალთ სახლში – დაუყვავა მაიშექერ ხანუმმა ბავშვს და ლოყაზე მიუალერსა.

ბავშვმა ცრემლნარევი, წუხილნარევი, სიხარულიანი თვალები მიაპყრო მოალერსეს და ხელები მისკენ გაიშვირა. თოთო ბავშვი ოთხი-ხუთი წლის, პატარა ტანის, დაკონკილი ტანისამოსიდან მარგალიტივით იმზირებოდა.

– სადმე ჩასაცმელი ვუყიდოთ კაცო, ასე ჩამოფხრენილს ხომ არ მივიყვანთ სახლში, სირცხვილია.

იქვე შუკაში შეუხვიეს, სოფლის მალაზიაში, სადაც ნაირ-ნაირი ფერის კაბები იყო. ოსმან-ალამ ბავშვი ჩამოსვა და კაბებთან მიიყვანა.

– რომელი გინდა გენაცვალე, აირჩიე – უთხრა ბავშვს, მაგრამ პატარამ ვერაფერი გაიგო, რომელიც აქამდე ინსტინქტურად ემორჩილებოდა მათ. მალაზიის შიგნიდან გამყიდველი გოგონა გამოვიდა და ცოლ-ქმარს მიუახლოვდა.

– სადაური ბავშვია ნეტავი? – შეეკითხა

– მგონი გურჯისტანიდან უნდა იყოს – განაცხდა მაიშექერმა. გამყიდველმა ცოტათი ქართული იცოდა და ბავშვს მიუახლოვდა.

– აბა რომელი კაბა გინდა ლამაზო? დაადე ხელი – მიმართა ქართულად. ბავშვს გაუხარდა, თავის ენაზე რომ დაელაპარაკნენ, მივიდა და გოგონას ხელები შემოხვია, მიეკრო და თანაც ჩამოიტირა.

– ნუ გეშინია გენაცვალე, რომელი კაბა გინდა?

ბავშვმა რამდენიმეს მოჰკიდა ხელი და აღარ გაუშვა. ყველა შეიძინა ოსმან-ალამ. ერთიც საჩუქრად მისცეს, ზოგმა ნუგბარი უფექშაშა.

– იყიდეთ ალბათ არა? კაი ბავშვი ჩანს, კაი გოგო გაიზრდება – უთხრა მალაზიის მეპატრონემ – ბედნიერება ნუ მოგაკლოთ ღმერთმა, ანუ რამე თუ დაგჭირდებათ ჩვენთან მობრძანდით, ფეხ-კეთილი ყოფილიყოს ეგ ბავშვი.

მალაზიიდან გამოსულებმა გზა გააგრძელეს.

– რაფერ გაუხარდებათ კაცო მაზლიშვილებს პატარა ბალანა არა?

– შენ ეგ თქვი და – რავა მაიშექერ, შენ არ გიხარია ვითომ თუ რაა?

– არ მიხარია კი არა..... ხომ არ ვიცეკვებ ეხლა კაცო... მომეცი ეხლა მე ჩავიხუტო თვარა... ისე დედობას თუ მაგრძნობინებს, ეს მაგრძნობინებს.

– ეჰ, ბიჭი მაინც ყოფილიყო ეს ბედდამწვარი.

– რატომაა ბედდამწვარი, დამწვრები ვართ ქალო? მაგის ბედი ეხლა ჩვენა ვართ... მართლა მაგის ბედი, თორემ ჩვენნაირი კი არაა ყველა, წაიყვანდა ვილაც და მოსამსახურედ გაზრდიდა. მოსამსახურის ბედი კი რაფერია, კარგად იცი შენ. ჩვენ კი შვილად აღვზრდით.

ოსმან-ალა და მაიშექერი სოფლის აღმართს შეუყვნენ. ბავშვი აქეთ-იქეთ აცეცებდა თვალებს, ხანდახან ამოისლუკუნებდა, მოეჭდობოდა ყელზე თავის დამხსნელს და გაირინდებოდა. ახალმა კაბებმა ცოტა გული მოუღბო პატარას. გაინია, ძირს ჩამოსასმელად მისცა ნიშანი ამხუტებელს. აღმართი ფეხით აიარა, თითქოს გულმა უგრძნო რომ სახლს უახლოვდებოდნენ.

სახლიც კარგი ჰქონდა ოსმან-ალას. იგი საშუალო დონის გლეხი იყო. სოფლად პატივს სცემდნენ. მათ უშვილობას ყველა შეენუხებინა, მაგრამ აბა ვინ დაეხმარებოდა ამ საქმეში. როდესაც ბავშვი „შეიძინეს“ მათი სიხარული ყველამ გაიზიარა. ვის რა მოჰქონდა საჩუქრად და ვის რა.

რამდენიმე თვეში ბავშვს თვალეებში დარდიანი შუქი გაუქრა. ბავშვები ათენ-ალამებდნენ მის გვერდით. იქვე მეზობლად ქართულის მცოდნე ერთი ოჯახიც ცხოვრობდა და მათი მეშვეობით ბავშვმა მისთვის უცხო ენაც შეისწავლა, ნელ-ნელა აითვისა.

გაითქვიფა და ჩაიკარგა ოსმალური სოფლის ყოფაში გოგონა. სახელიც კი მშვილობლებმა შეურჩიეს – ფატიმა. სოფლის ცოდნაც

შეისიხლხორცა და ადათ-ნესებიც. გაიზარდა და დამშვენდა. თუ ნამშვილები იყო, ისიც კი გადაავიწყდა. სოფლის სკოლაში მიაღებინა განათლება ოსმან-ალამ, ხოლო როდესაც სასწავლებელი დაამთავრა, სოფელი მიატოვეს და ქალაქში გადაბარგდნენ, თუმცა მთლიანად მაინც არ დაუტოვებიათ სოფელი. ჯუმა დღეს მეზობლების გულისგასახარად ადიოდნენ და მათ გვერდით ლოცულობდნენ, უქმ დღეებსაც იქ ატარებდნენ. არ იყვნენ ამპარტავნები, პატიოსნების განსახიერება იყვენენ და სოფელიც დიდ პატივს სცემდა.

ქალაქში ოსმან-ალამ კარგი სახლი შეიძინა, ხეხილიანი ეზოთი. სახლის ქვემოთა სართულზე ყავახანა გახსნა და აუარებელი მუშტარიც კი მიიზიდა. უხინჯო და ნამუსიანი მომსახურება ჰქონდა, ამიტომაც მუშტარი მის ყავახანას უფრო მეტად ეტანებოდა. იმდენი სიმდიდრე დააგროვა, რომ სახლის შემოგარენი ნამდვილ ბაღნარად აქცია. მისი ყავახანის სახელიც „ჩიჩეგ-ხანის“* სახელით მოიხსენიეს.

ახალგაზრდებს ფატმა-ხათუნის სილამაზე უფრო იზიდავდა და მუშტრებიც გამოუღევი იყო მის ბაღნარში.

ერთ დღეს ხოჯა მეჰმედ-ეფენდი ეწვია ოსმან-ალას ყავახანას მაჰმუდის (მაჰუკას) თანხლებით, როგორც მაჰუკას აღმზრდელი ყველგან დაატარებდა თავისუფალ დროს.

მაჰუკამ ყავახანაში მშობლიური ქართული ლაპარაკი გაიგონა, არც მეჰმედ-ეფენდის გამოჰპარვია მხედველობიდან მაჰუკას ყურების ცქვეტა და მშობლიური ენის მოსმენა.

ფატმა-ხათუნი თავის მეზობელს დაბალი ხმით ეჩურჩულებოდა, ვისი წყალობითაც დაეუფლა როგორც მშობლიურს, ასევე ოსმალურ ენას. რომ არა ჯევერიე, ფატმას ქართულიც კი მიავიწყდებოდა.

ფატმამ ახალგაზრდა სტუმარზე მიუთითა ჯევერიეს.

– ჯევერიე-ბაჯი, ამ ბიჭს პირველად ვხედავ ჩვენს ყავახანაში. ოსმალს არ ჰგავს, მგონი გურჯია.

– თუ გინდა მივალ და ვკითხავ.

– სუ, გოგო რაფერ შეიძლება, შარიათი გვიკრძალავს.

– აბა, როგორ დავადგინოთ ვინაა?

– ყავას რომ მიუტან ქართულად მიესალმე და თუ გურჯია, არ შეიძლება არ გიპასუხოს ქართულად.

– ყავაც შენ მიუტანე და მიესალმე კიდევაც, მგონი მოგეწონა არა?

– მრცხვენია, არა ვერ ვიზამ.

– აბა მე მიყურე ეხლა. თუ არ მივიქციო მაგისი ყურადღება, ისე-დაც გვაკვირდება მგონია. მაგან ჩვენი ლაპარაკი გაიგონა, ან კიდევ რომელიმეს დაგვადგა თვალი – თქვა ეს და დახლს იქეთ გაუჩინარდა.

– ფატიმა. მოდი აქეთ, მომეხმარე მარტო ვერ ვაკეთებ – დაუძახა ჯვეერიმ ხმამაღლა და თან მალულად მაგიდისაკენ გაიჭვრიტა.

მამუკამ თვალეები წყვიტა და თავი ქალიშვილებისაკენ მიაბრუნა.

– გურჯია ფატმა-ბაჯი, მეტი რა გინდა, მგონი მოგეწონა ხომ?

ფატმამ დაიმორცხვა, მაგრამ ყავიანი ფინჯნები მაინც თვითონ მიუტანა მუშტრებს.

მეჰმედ-ხოჯამ ალლო აულო ყველაფერს და ყავის მოტანი-სთანავე ქართულად შეეკითხა:

– მოიცა შვილო, სადაური ხარ, ვისი შვილი ხარ, ან აქ რას აკეთებ?

– ყავახანის მეპატრონის შვილი ვარ – დამორცხვებით მიუგო ფატმამ და ფეხაკრეფით გაშორდა სტუმრებს.

– რა იყო მაჰმუდ, მოგეწონა ხომ? ჩვენებურია, ქართველი, მაგრამ ყავახანის პატრონი რომ ოსმალია. აქ რალაც ამბავია. აქაური ასე ლამაზ ქართულს ვერ დაილაპარაკებდა. ეგეც გამოტაცებულია საქართველო-დან, მაგრამ აქ მსახურად არაა, ხომ ხედავ მეპატრონის შვილი ვარო. ეს კაცი მგონი უშვილო უნდა იყოს და ეგ გოგო ნაშვილები ჰყავს, ასე ვთქვათ „ნაყიდი“.

მამუკა თვალეზად იქცა.

იმ დღის შემდეგ მოუხშირა ოსმან-ალამ ყავახანაში სიარულს... ბევრმა წყალმა ჩაიარა, ვიდრე ოსმან-ალა რალაცას იგუმანებდა. ერთ ჩვეულებრივ დღეს ყავას მიირთმევდნენ ხოჯა და მამუკა. ვიდრე მამუკა გოგოს თვალეზით წამდა და ერთ ადგილას ვერ ისვენებდა, ოსმან-ალა სამალავიდან გამოვიდა და სტუმრებს თავზე წაადგა.

– „სალამ ალეიქუმ“ ხოჯა-ეფენდი.

– „ალეიქუმ-სალამ“ ოსმან-ალა – სალამი დაუბრუნა და ოდნავ გაკვირვებულ მეპატრონეს ირბად ახედა – „ნე ოლდი“* ეფენდი.

– რაცხა ძალიან მოუხშირეთ ჩემს ყავახანაში სიარულს ხოჯა-ბატონო. საქმე არა გაქვთ? ნამეტანი ხომ არ მოგდით?

– „ეთმე-ილამა“* ოსმან-ალა, მეც აქვე ვცხოვრობ, თქვენ ახლოს. ცოლი მე არ მყავს და შვილი. ყავის ან ჩაის დასალევად აბა შორს ხომ არ ვივლი? თუ გნყინს მუშტრის მოსვლა კარგი ალავ, მაშინ სხვაგან ვივლით.

– მე მაგ მიზნით არ მითქვამს, მერეც ცოლ-შვილი არ მყავსო აბა ეგ ვაჟუბატონი ვისია?

– ეეჰ, ოსმან-ალა, მე მისი მასწავლებელი ვარ. ეს კი დიდი სერასკერის შვილია.

ოსმან-ალას უკმეხი სიტყვა უნდა ეკადრებინა ხოჯისთვის, მაგრამ სერასკერის ხსენებამ წელში მოდრიკა და მამუკას მაღალი წრისათვის მისაღები სალამით მიესალმა.

ფატმა-ხათუნს არ გამოჰპარვია მხედველობიდან ეს მოქცევა. იცოდა მამის გავლენა და ძალიან გაუკვირდა ასე მოდრეკილი რომ დაინახა, ისიც ვილაც ახალგაზრდა მაჰმუდის წინაშე.

ოსმან-ალა უკან-უკან სვლით დახლის უკანა კარით ბაღში გავიდა და იქვე ჩეროში მიესვენა.

– რა იყო მამა, რამ დაგალონა ან ფერი რატომ გადავეს ეგეთი სახეზე? – ჩაეძია ფატმა.

– კინალამ სერასკერის შვილს ვანყენინე შვილო. იმნაირი თვალეებით გიცქერდა რომ... აღარ დაამთავრა სათქმელი და ფატმას სახეში შეხედა.

– მიყუროს რამდენიც უნდა – თქვა ფატმამ, მაგრამ მამას თვალეებში ველარ შეხედა.

– მიმალავთ რალაცას შვილო –წყენანარევი კილოთი მოიკითხა. ფატმას ტირილი აუვარდა და ყავახანაში შევიდა.

ხოჯა და მამუკა რაც ყავახანის სტუმრები გახდნენ, მის შემდეგ კარგმა დრომ განვლო. იქეთ ფატმა იწვოდა, აქეთ კი მამუკა და... ერთ დღესაც შემთხვევით ორთავე პირისპირ აღმოჩნდნენ ქალაქის ერთ-ერთ მაღაზიაში.

– გამარჯობა ფატმა – მიესალმა მამუკა.

– იცოცხლე ბატონო – მიუგო ფატმამ და მდაბლად დაუკრა თავი. კი მაგრამ როგორ მიცანით ბატონო, ან რა გნებავთ?

- შენი სიცოცხლე და ბედნიერება, მეტი არაფერი.
- აბა კარგად იყავით – თქვა და ნაბიჯი გადადგა.
- მოიცა ნუ წახვალ.
- რა გნებავთ ბატონო? სირცხვილია, დაგვინახავენ. – თქვა და თავი ჩაღუნა, სახე აელანდა.
- მომწონხარ ფატმა, უშენოდ აღარ შემოძლია.
- მეც, თქვა მიბნედილი, ელდანაკრავი ხმით და მაღაზიიდან გავიდა. იმ დღის შემდეგ ხოჯას წყალობით ხშირად ხვდებოდნენ ერთმანეთს ფატმა და მამუკა. ხარობდნენ ახალგაზრდები და... არც ოსმან-ალა და არც სერასკერი ბაიბურში არ იყვნენ. ოსმან-ალა ვერ ბედავდა ხმის ამოღებას, სერასკერს კი არ ეცალა და არც არაფერი იცოდა.
- ცხოვრება კი თავისი დინებით მიედინებოდა და ისტორიის ჩარხი ხან წაღმა და ხანაც უკულმა ტრიალებდა. დროთა მდინარებამ ფატმაც და მამუკაც ჩაითრია თავის ტალღებში. წრეს არ გადამცდარან არასოდეს. ორივემ იცოდა ქართულიცა და ოსმალურიც. უფრო მეტად კი ქართულმა დააახლოვა ერთმანეთი.
- როდის ვიქორწინებთ? – ეს მერამდენედ ეკითხებოდა ფატმა მამუკას.
- ცოტა კიდე დავიცადოთ, მგონი რალაცეები ხდება ჩემს თავს თუ რა ეს არ ვიცი.
- ღმერთო, უბედურება აგვაცილე – შეევედრა უფალს ფატმა.
- ნუ გეშინია, საქმე ყოველგვარი კეთილად მთავრდება ჩვენთან, ხომ იცი, რამხელა თანამდებობის პირია მამა – დააიმედა ფატმა მამუკამ ერთ დღეს და მორიგი შეხვედრის დრო დათქვეს.
- ფატმა უზომოდ ბედნიერად გრძნობდა თავს.

ოსმალეთში პოლიტიკური ვითარება შეიცვალა. მთავრობაში შეხლა-შემოხლამ მასიური ხასიათი მიიღო. ახალი სულთნის არჩევა დღე-დღეზე უნდა მომხდარიყო. ცხოვრების პირობები გაუარესდა. სიძვირე სულს ხდიდა მშრომელ ხალხს, საშუალო ფენასა თუ გლეხებს.

ოსმან-ალას ყავახანას მუშტარი შეუთხელდა, იკლო შემოსავალ-მაც და ოსმან-ალა დარდმა შეიპყრო. ძველებური მედიდურობით ვე-

ღარ აბოლებდა ნარგილეს თავის რჩეულ საზოგადოებაში, რომელიც მის ბაღში იყრიდნენ თავს. მწუხარებამ ხელი დარია, ცალკე ფატმას ბედზე დარდობდა და ცალკე კიდევ თავისაზე – სიმდიდრის წყალობით მაღალ საფეხურზე რომ უმიზნებდა, დროებით შეჩერდა. ამ არეულობაში მისთვის ვილა მოიცლიდა. არც ისეთი ახლობელი ვინმე ჰყავდა, გულის დარდი რომ გაემხილა. ერთადერთი, ვიზეც შეიძლებოდა გულის გადაშლა, ხოჯა მეჰმედ-ეფენდი მიაჩნდა, მაგრამ ისიც ახალი ნაცნობი იყო...

ამის გაფიქრება და ხოჯის გამოჩენაც ერთი იყო – შეაბიჯა ყავახანაში და არჩეულ მაგიდას მიაშურა. ყავა შეუკვეთა, თესპე ჩამომარცვლა და ფანჯარაში გაიხედა.

წარბი შეუთამაშდა ხოჯას, რაც კარგად ჰქონდა დაცდილი. დღეს უღალატა ჩვეულებას და მაჰმუდის გარეშე შევიდა ყავახანაში. მაჰმუდი კრივის დარბაზში დატოვა და სანამ ვარჯიშს დაამთავრებდა, აქ ელოდებოდა.

ფატმამ ყავა მიართვა, მაგრამ ხოჯას გასაწყლებული კითხვიანი თვალები შეანათა.

მიუხვდა მეჰმედ-ხოჯა ფატმას დანალვლიანებულ თვალებს და სანამ ის რამეს შეეკითხებოდა თვითონვე დაასწრო.

– შენ ეშმაკო, გულზე მოგხვდა დღეს რომ მარტო შემოვედი? აქამდე არ მითქვამს და არც მამუკას წამოცდენია – ვარჯიშობს შვილო კრივში და იცი რა წარმატებებს აღწევს? მერეც ნავარჯიშევი, კუნთმაგარი, ჯანმრთელი მოკრივე გვერდით რომ გეყოლება, ამას რა სჯობს.

ფატმა გაიბადრა და ხოჯას მოცილდა.

ოსმან-ალამ შემოაბიჯა ყავახანაში, ხოჯა რომ მარტო დაინახა, მამუკა მოისაკლისა, ვინაიდან მათს ერთად ყოფნას იყო მიჩვეული. ისიც კითხვიანი თვალებით მიაჩერდა ხოჯას.

– „სალამ ალეიქუმ“ მეჰმედ-ეფენდი, დღეს რატომღაც მარტო მობრძანებულხარ, ხომ მშვიდობაა?

ხოჯას გულში ჩაეცინა, ისე თითქოს მოიფხანა, იგრძნო, რომ ოსმან-ალასაც თვალი დაედგა სასიძოდ გამზადებულ მამუკაზე. საამისო არაფერი აგრძნობინა, მაგრამ გაეხარდა ძალიან.

– „ალეიქუმ სალამ“ ოსმან-ალა. მშვიდობა რომ არ იყოს, აქაც ვერ მოვიდოდი. მაჰმუდი სავარჯიშოდ წავიდა დარბაზში და მე აქ დაველოდები.

– ხოჯა-ბატონო, ყვავს რომ მიირთმევთ, შემდეგ ბაღში შემობრძანდით, ცოტა სასაუბრო მაქვს. აქ მარტოდ ხომ არ იჯდებით შენი ვაჟკაცის დაბრუნებამდე.

– „სალოლ“ ოსმან-ალა, აუცილებლად შემოვალ.

როდესაც ხოჯა ოსმან-ალას ბაღში შევიდა ის უკვე ნარგილეს აბოლებდა.

– დაბრძანდი ხოჯა-ბატონო. ნარგილე ხომ არ გავანყობინო შენთვისაც? თუ არ ეტანები?

– ხოჯობა და ნარგილე სად გაგონილა? ცოდვია დიდი.

– ის ცოდვა არაა ხოჯა-ბატონო ჩვენი ჯარი ქვეყნებს რომ იპყრობს და სისხლის მდინარეებს აყენებს? კაცის კვლა ცოდვა არაა?

– ეჰ, რა გიპასუხო, გეთანხმები, მაგრამ სახელმწიფოს თუ ასე სჭირდება, მეტი რა გზაა.

– მოდი პოლიტიკას მოვეშვათ, უჩვენოდ მოაგვარებენ, ჩვენ შინაურ ამბებს მივხედოთ.

– ჰო, შენ რალაცაები გაინტერესებდა, მზად ვარ პასუხი გაგცე, თუ რამე შემიძლია.

– აქამდე არ მიკითხავს და ეხლა მაინც გამაგებინე, სერასკერის შვილობილი, რომ სულ შენს გვერდითაა, რა ნათესაური კავშირი გაქვთ ან შენ და მაჰმუდს, ან კიდევ შენ და სერასკერს?

ხოჯამ უმაღ ალლო აულო ოსმან-ალას შეკითხვას და პასუხისათვის თავი აღარ აურიდებია, თუმცა პასუხამდე დაასწრო და თავად დაუსვა შეკითხვა.

– როგორ მიდის შენი საქმეები ოსმან-ეფენდი, ვაჭრობა ხომ არ შეთხელდა?

– ისე არ გავლატაკდებით ვინმეს დასაცინი გავზღე.

– მე მაგისტვის არ მიკითხავს – ცბიერება გაურია ხოჯამ სიტყვაში.

– შენ ხოჯა-ბატონო კითხვაზე არ მიპასუხე. მე კი ძალიან მაინტერესებს თქვენი ნათესაური კავშირები.

– არავითარი ნათესაური კავშირი არაა. მე მაჰმუდის აღმზრდელი ვარ, მასწავლებელი და დამცველი. ხოლო, რაც შეეხება ნათესაობას – მე და მაჰმუდს სამშობლო ერთი გვაქვს, სერასკერს კი სხვა.

– დიდო ალლაჰი, სერასკერი სხვა ქვეყნიდანაა?

– არა, ჩვენ ვართ სხვა ქვეყნიდან...

– აბა შვილობილი?

– ეს გრძელი ამბავია, თუ გაინტერესებს მოგიყვები.

– მეჰმედ-ეფენდი მეორედ რომ შემომივლი შემდეგ მომიყევი ყველაფერი. ეხლა კი მაინც მიპასუხე – შენ და სერასკერს როგორი დამოკიდებულება გაქვთ ერთმანეთთან?

– ძალიან კარგი, ოჯახის წევრივით ვყავარ მიღებული. კაცმა შვილი ჩამაბარა და... რა იყო, რამე განუხებს?

– სადმე მაღალ საზოგადოებაში მინდოდა მოხვედრა, ადამიანობა არ მაკლია, ქონება, ერთი ნაბიჯით წინ რომ წავინეოდე... – აღარ დააბოლავა სათქმელი.

– ჰოო? მაგ საქმეში მგონი ველარ გიშველის ოსმან-ბატონო. ეს-ესაა ამ არეულობაში ჩემს მეგობარსაც შეუყენეს წყალი, ისე მოიშორეს თავიდან, როგორც ღერი თმა. ეხლა სახლში ზის და ოჯახის სიხარულით ტკბება – ეს თქვა და თვალი შეავლო მოსაუბრეს, ფერფური რომ ეცვალა, ეს შეამჩნია ხოჯამ.

– მდაა, აღარ ყოფილა ჩემი საშველი. ცოტა ადრე რომ მეფიქრა...

– მთლად ნუ გადაინურავ იმედს ოსმან-ეფენდი, დალაგდეს ვითარება, ახალ სულთანს ავირჩევთ და... იქნებ სერასკერს ისევ გამოუძახონ და...

– არის ვითომ რაიმე საშუალება? ვიქონიო იმედი?

– იმედის ნაპერწკალს კი ვხედავ, მაგრამ შენი მტკიცე იმედიც უნდა მქონდეს. თუ ამ შანსს ვერ გამოიყენებ... აღარ დაამთავრა სათქმელი ხოჯამ.

ოსმან-ალასაფიქრალს მიეცა, თვალებიც სადღაც შორს გაექცა.

– რა უნდა იყოს ისეთი რომ ვერ შევძლო.

– შეუძლებელი ფეილამბრობაა თვარა, სხვა ყველაფერს მოევლება, ჰოდა შენი იმედი უნდა მქონდეს ალავ.

– ოღონდ მაღალ საზოგადოებაში მოვხვდე და არაფერს დავიშურებ.

- სიტყვა სიტყვაა იცოდე.
- გნებდები. რა პირობას მიყენებ?
- მოიტა ხელი.
- ხელი რა შუაშია, ამ წვერს გეფიცები ეფენდი.
- წვერი თორემ, ხვალ შეგიძლია გაიპარსო...
ოსმან-ალას გაეცინა ხოჯას მახვილსიტყვაობაზე.
- კარგი, როგორც გსურს.
- მე კი არ მსურს, ისევ შენი სიკეთე მინდა თორემ, აბა მე რა მაქვს დასაკარგი, ან ვინ რას მაძლევს.
- ოლონდ ეს საქმე გამოვიდეს და გულნაკლულს არ დაგტოვებ.
- მე ოსმან-ალა კაცობა მაქვს და ამ საქმიდან გამოსარჩენს არ მოველი.

- რაა ბოლოსდაბოლოს შენი პირობა აღარ მეტყვი კაცო?

- შენს ფატმას და მაჰმუდს ერთმანეთი მოსწონთ რა ხანია და თუ ამ ამბავს გულცივად არ მოეკიდები, სერას კერყოფილი რაღაცას მოგიხერხებს მაღალ საფეხურზე რომ აინაცვლო. ხომ გითხარი, შეიძლება ისევ დააბრუნონ უკან, ახალგაზრდა კაცია და ჯერ ისევ დასჭირდება მთავრობას, მითუმეტეს რომ არავითარი ხინჯი არა აქვს და მომდურავიც არავინ ჰყავს. ჯერჯერობით მის სიტყვას ისევ წონა აქვს.

ოსმან-ალა ისევ ჩაფიქრდა და შორს მენამულ ღრუბლებში შემალულ მზეს გახედა.

ემწვავა ამ ამბის მოსმენა.

„შვილობილს როგორ უნდა შეველიო, არადა გათხოვების ასაკიც რომ აქვს უკვე? ვილაც ოხერ-მამაძალი რომ გადაეკიდოს, მერე მოგჭამა ჭირი. არა, ჩაყოლა სჯობია მგონია. არ უნდა ჩანდეს ურიგო ბიჭი, რაც არ უნდა იყოს სერას კერის შვილობილია, თუმცა, ნუთუ...”

- ხოჯა-ეფენდი, ერთი რამ ეხლავე მითხარი და ვიფიქრებ ამის შემდეგ, ოლონდ ნამდვილად გამაგებინე რაც მაინტერესებს.

- გისმენ ოსმან-ალა.

მეჰმედ-ეფენდის სახეზე ღიმილმა გადაურბინა, მიხვდა რისი შეკითხვაც სურდა ოსმან-ალას და იმედი ჩაესახა. თუმცა ოსმან-ალას არ შეუმჩნევია ხოჯის გაღიმება.

- ჰო, ოსმან-ალა.

- სადაურია მაჰმუდი?

– საქართველოდან, ახალციხე გაგიგონია? ახისხას ეძახიან ოს-
მალები, თორემ ნამდვილი სახელი ლომისია.

– შენ ეფენდი სადაური ხარ?

– მეც ოსმან-ბატონო საქართველოდან ვარ, გურჯისტანიდან,
მაგრამ ეს უკვე ძველი ამბავია და შენთვის არ იქნება საინტერესო.
ისე შენი შვილობილიც გურჯისტანიდანაა, აჭარიდან – ასე არაა ოს-
მან-ბატონო?

ოსმან-ალას გულში რალაც ჩასწყდა. თითქოს ხოჯის სიტყვებმა
ნიადაგი გამოაცალა. ხოჯა ნიშნს უგებდა – ვიცი ბატონო არც შენა
ხარ დიდი ბედენა, შვილი არ შეგეძინა და ვილაც გომბიო გიშვილები-
აო. მიუხვდა ოსმან-ალა ყველაფერს და ცოტა ეწყინა კიდევ, მაგრამ
არ შეიმჩნია, აქაოდა ვითომ არ მსმენიაო.

– ჩვენი ამბები არც ისე უინტერესოა მეჰმედ-ბატონო, შეიძლება
წიგნიც კი დაიწეროს. ვილაპარკოთ, ოლონდ ცოტა მოგვიანებით.
ახლა კი საშუალება მომეცი, ცოტა ვიფიქრო.

– იფიქრე ბატონო, იფიქრე – ჩაიქირქილა ხოჯამ და ყავახანის
პატრონს ფეხაკრეფით გაშორდა.

მამუკა უკვე დაბრუნებულიყო და ფატმასთან განმარტოებუ-
ლიყო – „ჩიჩეგხანის ბალის კუთხეში“ ამოჩემებულ ადგილას იდგნენ
და ჩურჩულებდნენ. სანამ მათი მამობილების (მეჰმედ-ხოჯაც მამო-
ბილივით იყო მამუკასათვის) თვალს მოშორებული იყვნენ და რიდი
არაფრის ჰქონდათ, ერთმანეთს ესიყვარულებოდნენ. მეჰმედ-ხოჯამ
თვალი უყო მამუკას, ისიც სასწრაფოდ მოშორდა ფატმას და ეზოს
გარეთ გავიდა. ხოჯა ფატმას მიუახლოვდა.

– ფატმა-ხანუმ თუ შეგიძლია ქალაქში გამოსვიდე, თუნდაც ეს-
ლავე. რას იტყვი, მამობილი ხომ არ გაგიბრზიდება?

ფატმას სახეზე ფერ-ფურმა გადაურბინა და იქვე სკამზე ჩამოჯდა.

– ვინ ეფენდი?

– მამობილი შენი, ოსმან-ალა. რა არ იცოდი თუ? – გაიკვირვა
ხოჯამ.

– რას მერჩი ხოჯა-ეფენდი? – თქვა და აქვითინდა.

– საწყენად არ მითქვამს შვილო. ნამდვილად არ ვიცოდი შენ ეს
ამბავი თუ არ იცოდი აქამდე. ეხლა რახან ჩემგან გაიგე ასეთი მოუ-
ლოდნელი ამბავი, გთხოვ მაპატიო, წინდაუხედავად მოვიქეცი.

– თუ სიმართლეა, საპატიებელი რა გაქვს, მაგრამ რა იცი ჩემს შესახებ ეფენდი?

– ბევრი რამ შვილო და თუ ხვალ ქალაქში გამოხვალ ბევრ რამეს მოგიყვები და არათუ გენყინოს, მადლობასაც მეტყვი.

– გამოვალ ხოჯა-ბატონო. მამა ხვალ სახლში არ იქნება, ამალამ სოფელში მიდის ქორწილში და დედისგან როგორმე დავიხსნი თავს. ეხლა ვაჭრობაც არაა ისეთი და ჯევერიც ეყოფა ყავახანას. რომ მომაკითხავდეთ ჯობია, მარტო სად ვიარო, იმდენი ოხერტიალია ქალაქში, ნამდვილად მეშინია მარტო გავლა.

– არ გაგიგოს ეშმაკობა და არ ჩაგვმწარდეს.

– ნუ გეშინიათ. მაშინ ისევ ყავახანაში შემობრძანდით და აქედან გამოგყვებით.

მეორე დღეს მამუკასათვის უქმე დღე იყო და ესეც აადვილებდა საქმეს. დილიდანვე მოვიდნენ ყავახანაში. ყავაც დალიეს და ფატმასთან ერთად ქუჩაში გავიდნენ.

– აქედან ეხლა ჩემთან წავალთ, რას იტყვი ფატმა.

– უხერხული არაა ეფენდი?

– არა. შენც ხომ გაინტერესებს რალაცები და ბარემ მოგიყვები. სამივენი ჯამეს მიუახლოვდნენ.

– ვაიმე, აქ რა გვინდა ეფენდი?

– ეს ჩემი ჯამეა, სახლივითაა ჩემთვის. გინდ სახლში მიმიყვანიხარ და გინდ ჯამეში, შენთვის სულერთი არ არის?

– არა ეფენდი, „აბდესი“* არ ამილია.

– აბდესი მერე აიღე, როცა გაგესაუბრები. ეს ოთახია და არა სამლოცველო.

ხოჯამ თავისი ოთახის კარი გააღო და ფატმა და მამუკა მიიწვია. მამუკა მიჩვეული იყო, ფატმამ კი დაიმორცხვა.

– მოდი, მოდი, ნუ გრცხვენია. ჩემთვის შვილებივით ხართ.

– არავინ შეგვამჩნიოს ეფენდი.

– ნუ გეშინია. თქვენ აქ დამელოდეთ, მე შუადღეს ვალოცებ ხალხს და მოვალ.

ფატმა რბილ სავარძელში მოთავსდა და ხოჯას კითხვის თვალეზი მიანათა. ხოჯა ჯამეში შევიდა. რამდენიმე წუთში ჯამე მლოცველებით აივსო.

შუადღის შემდეგ ხოჯა მოჭუკჭუკე წყვილს დაუბრუნდა.

– გისმენ ხოჯა-ბატონო, რაიმე თუ იცი ჩემს შესახებ, არ დამიძალო.

– შენი ბავშვობა თუ გახსოვს შვილო?

– რომ გამომიტაცეს სოფლიდან და გემზე ამიყვანეს, იქედან მოყოლებული ყველაფერი მახსოვს, მაგრამ დედობილ-მამობილი ისე კარგად მეპყრობოდნენ, ყველაფერი დამავინყდა და აღარც მინდოდა გასენება. შენ რომ არ გეთქვა, ნამდვილად არაფერი მახსოვდა.

– შვილო გვარი არ გახსოვს შენი? ან სოფელი?

– ხუთი წლისაც არ ვიყავი, გვარი კარგად არ მახსოვს, რალაც გრძელი გვარია და სიტყვაში „დელი“* ურევია.

– სოფელი?

– მგონი აჭია თუ აჭყვა არ ვიცი. ბალანა აბა რას დავიხსოვებდი.

– მაი სოფლები მართლაც არის აჭარაში, ბათუმიდან კარგად მოშორებით. მაგის მსგავსი გვარი კი რამდენიმეა გურჯისტანში – ქალადიდელი, მურადელი, ნოლაიდელი, ალავერდელი, ჭყონდიდელი.

– მგონია ნოლაიდელი უნდა იყოს... არ ვიცი, არ ვიცი, აღარაფერი არ მახსოვს. ობოლი ვიყავი, ბებია და ბაბუა მზრდიდნენ, მარა მათი სახელები თუ გამახსენდება კარგი იქნება... იცი, მეჰმედ-ფეხენდი, აქ რალაც ავადმყოფობა შემეყარა და მის შემდეგ მეხსიერებიდან ბევრი რამ გადაიშალა. რაც გითხარი შეიძლება ისიც კი დამეხიზმრა. ყველაზე მეტად ის მახსოვს დედობილ-მამობილი რომ მეფერებოდნენ როდესაც მიყიდეს. მარა მაშინ ენა არ ვიცოდი აქაური და არც არაფერი მიკითხავს მათთვის. როდესაც ენა შევისწავლე, ისეთი მეზობლები მყავდა და ისე მანებივრებდნენ, ჩავიკარგე მათ ყოფაში. მეტი რალა. ახლა თქვენს ხელთა ვარ. რაც მე ვიცოდი მოვყევი ყველაფერი.

– ის რაც მე უნდა მომეყოლა, მართლა გცოდნია შვილო შენ და მე აბა რალა უნდა გითხრა ისეთი, რომ გაგაკვირვო? ოსმან-ალამ და მაიშექერ ხანუმმა შენ რომ გამოგიხსნეს, მაშინ იმ ბაზარზე მეც ვიყავი. ბათუმიდან გემი რომ ჩამოვიდა გავიგე და მივედი იმ მიზნით, ვინმე ჩვენიანი მენახა და შემთხვევით შენს ამბავს შევესწარი. ნაწნავებით ეჭირა შენი თავი უბედურ შენს გამყიდველს. ჩამოფხენილ-ჩამოკონკილი და ფეხშიშველი, მშიერი, ნამტი-რალევი, და ამათ რომ გამოგიხსნეს იმ ოხერის ხელიდან, ვიგრძენი ნამდვილი პატრონები იქნებოდნენ და აღარაფერი მითქვამს. დამ-

ასწრეს ნამდვილად თორემ მე უნდა წამომეყვანე. რალა აზრი ჰქონდა შენი დედობილ-მამობილის ვინაობის და მისამართის გაგებას, მივხვდი რომ ღვთისნიერი ხალხი იქნებოდნენ და ხალი ჩავიქნიე. ყავახანაში რომ დავინახე ოსმან-ეფენდი, მაშინ გამახსენდა კიდევ მისი სახე, აღნაგობა და დიდხანს ვაკვირდებოდი და შენც რომ დაგინახე ქართულად მოლაპარაკე, ვთქვი თუ იქნება, ეს იქნება-მეთქი. დიდხანს ვაკვირდებოდი და დავანამდვილე რომ ბაზარში შეხვედრილები თქვენ იყავით – კისერში დიდი ხალი რომ გაქვს იმით დამამახსოვრდი. ყავახანაშიც წამით დავინახე შენი ხალი...

– ჰო, მართლაც მაქვს ხალი.

– აბა ამდენი ტყუილად გელაპარაკე? გეუბნები ვიცი მეთქი და მაშინდელი ჩემი სურვილი მე გამომეხსენი იმ ვაჭრიდან ნაწილობრივ დავიკმაყოფილე იმით, რომ ეხლა ჩემს გვერდით იმყოფები და ჩვენი სარძლოც ხარ. ღმერთმა ისე აგისრულოს ყველაფერი, რაფერც მე ამისრულა შენი ხელმეორედ ნახვის სურვილი. რალაც არსებობს ქვეყნიერებაზე ხომ ხვდები. მაშინ შენი საცოდაობით გული დამეხრუკა და ახლა ხომ ბედნიერი ვარ და ვარ – ჩემს შვილობილს გვერდს რომ უმშვენებ.

– ხოჯა-ბატონო აქამდე მატყუებდი თუ რა არის ველარ ვხვდები, შენი შვილობილია თუ სერასკერის?

– რამ გაყო შვილო, სერასკერის სახლში ღამეს ათევს, ისინი აცმევენ და აჭმევენ, დანარჩენი ჩემს ხელთაა. რა, ცუდად აღვზარდე თუ? ხომ არ გადაიფიქრე?

– არა ბატონო, გადაფიქრებით არა მაგრამ, ანე როგორ წარიმართება ჩვენი ბედი?

– ხოჯას ნათქვამს თუ არ ენდობი, მამუკამ ხომ იცის ყველაფერი, არ გაგიმხელიათ ერთმანეთისთვის ყველაფერი?

გული აუჩუყდა ფატმას, სახეზე წამოწითლდა და ცრემლებად დაიღვარა.

– ამას ტირილი კი არ უნდა შვილო, ერთმანეთს უნდა გაუგოთ და დაფარული აღარ უნდა გქონდეთ არაფერი.

– სიხარულმა ამიჩუყა გული ხოჯა-ეფენდი, მატირე ცოტა ხანს სიხარულისა... ჩვენ უკვე გაუგეთ ერთმანეთს და ამიტომაც ვიმყოფები ახლა აქ. ანე რას ვაპირებთ, აღარ მეტყვიო?

– ეხლა აქედან მამუკას მამობილთან ნავალთ და დანარჩენს იქ ვილაპარაკებთ.

– ვაიმე, უხერხულია. სერასკერთან მე რა მესაქმება?

– მამუკას ცოლობას თუ აპირებ, მამობილ-დედობილსაც ხომ უნდა იცნობდე? დედობილიც შენსავით გამოტაცებულია გურჯისტანიდან.

ფატმას თვალები გაუფართოვდა.

– ღმერთო, ნუ გადამრევ. კარგი თანახმა ვარ, ნავიდეო, მაგრამ ხომ არ გაგვირისხდებიან?

– არა, თვითონ მთხოვეს შენი მიყვანა.

– ხოჯა-ბატონო გოგო დასანახავად სახლში მიყავთ თუ მის დასანახავად მასთან მიდიან? სადაური წესია? ესე იგი თვითონ მოითხოვეს არა? ასეა საქმე? მაშინ ერთი რამ მაინც ამიხსენი – ამის იქეთ რას გვიპირებთ?

– დაგაქორწინებთ და მერე, ცოტა მოგვიანებით მამუკას მამულში გადაგიყვანთ, ეს უკვე გადანყვეტილია.

– მერე მამუკას მამობილ-დედობილი, ან ჩემი? მერე თქვენც კიდევ როგორ უნდა დაგტოვოთ ხოჯა-ბატონო? როგორი შეჩვეულებით ვართ მერე?

– მეც თქვენთან ერთად მოვდივარ, მაგრამ ისე უნდა გადავიპაროთ, შენიანებმა ვერაფერი გაიგონ, მერე კი სერასკერი ყველაფერს მოაგვარებს.

– თვითონ თანახმაა?

– კი ხელს ის გვინყობს, თორემ აბა ჩვენ რას გავხდებით.

– ერთი რამ ძალიან მაკვირვებს, ამდენხანს ზარდა, ყველაფერი ხომ ფული ჯდება, ჯერ მოტაცება და ეხლა უკან გაშვება რა მულამია?

– სერასკერს სხვაგვარი გეგმები აქვს, ჯერ არ გვიმხელს.

– სად გვიპირებენ მაინც გასტუმრებას?

– ახალციხეში ანუ ქართულად ლომისში.

– იქ ხომ ქრისტიანები არიან?

– მერე რა, სიყვარულმა რჯული არ იცის. მიუხედავად იმისა თქვენ ორთავე მუსლიმანურად ხართ აღზრდილები, თუ საქრისტიანო საქართველოში იცხოვრებთ, იქ მეტი თუ არა სტუმართმოყვარე

ხალხია. მამუკა ხომ ქრისტიანად დაიბადა და თავის მშობლებთან მიდის, შენ ხომ ქრისტიანი ხარ, ან ნოლაიდელი, ან ჭყონდიდელი თუ რა-იქაც ხომ შენი სამშობლოა და მეც კიდევ საქართველოდან ვარ.

– ღმერთო შემენიე მე უბედურს.

– უბედური რათა ხარ შვილო, ქართველი ხარ და ქართველის ცოლი უნდა გახდე და ხომ ხედავ, სულ ქართული მოდგმისა შევიყვარეთ, ანე შენი ბედნიერების მსურველი ვართ ყველანი. ღმერთია დამხმარე და გაგვიმართლებს ყველაფერში, რამეთუ ბოროტებას არ ჩავდივართ.

– ღმერთმა გვისმინოს ეფენდი.

სერასკერის სახლს მიუახლოვდნენ.

მამუკამ კიბეები თვალისდახამხამებაში აირბინა და თავის ოთახში შევიდა. ილდიზ-ხანუმი ფანჯრიდან ათვალიერებდა მოსულთ. ხოჯა რომ შეიცნო, გავიდა და მიიპატიჟა.

– მოზრძანდით ეფენდი, ბაი სახლში გახლავთ.

გოგოს გადახედა და...

– ეს გოგო ვინლაა, ფატმა ხომ არაა შენი ნაქები?

– ჰო, ფატმაა. მამუკას დანიშნული – ეს კი ყურში ჩასჩურჩულა.

– ასეთი რძალი შემხვდებოდეს მეტი რალა მიჭირს.

– აგერ არა ვარ ქალბატონო? – ნაეხუმრა ფატმაც, ოღონდ ქართული სიტყვებით.

– უი, შენ კი გენაცვალე – უთხრა და ჩაიუხუტა. არა, მართლა რომ დაგნიშნო ეხლავე, უარს ხომ არ იტყვი?

– ასე რატომ ჩქარობთ ქალბატონო? – თქვა და გვერდით გაიხედა, გულში კი ჩაითქვა – ნეტამც მალე მოხდებოდესო.

– დიდი ხანია იცნობთ შვილო ერთმანეთს შენ და მამუკა?

– სიყვარულისათვის საკმარისია.

– შენ გენაცვალე, ალლომ რომ არ მიმტყუნა. მართლა გიყვართ ერთმანეთი?

– სხვანაირად ნუ მიიღებთ ქალბატონო, ხოჯის სიტყვების მერე გეახელით, დაგიპატიჟნივართ. წესით გოგო იქ უნდა დაინახონ სადაც ცხოვრობს. რახან წამოვყევი ქალბატონო, ესე იგი წამდვილად ვაპირებ მამუკას მეუღლეობას, თუ თქვენ იქნებით თანახმა.

– აქედან შენი გამშვები აღარა ვართ მაშინ.

ფატმამ თავი ჩაქინდრა და აქვითინდა. თუმცა ეს ქვითინიც და ცრემლებიც სიხარულისა და ბედნიერებისა უფრო იყო.

ილღიზ-ხანუმმა გვერდით მოისვა და მკერდზე მიიხუტა.

– ნუ ტირი გენაცვალე, არაფერს გაგიჭირვებ, რასაც მოისურვებ აგისრულდება. ამოდენა სიმდიდრის პატრონები ვართ და მამუკას გარდა არავინ გაგვაჩნია. ყველაფერი თქვენი იქნება. ოღონდ თქვენს შვილებს მოვესწრებოდეთ და ისე მოვკვდებოდეთ ნეტა.

– ღმერთი თუ ინებებს მოესწრებით ქალბატონო. რა დროის სიკვდილზეა ლაპარაკი, ჯერ შუა გზაში ხართ და ჩვენ კიდევ ჯერ უღელი არ დაგვიდგამს.

– ისე გემოვნებიანი ბავშვი გავზარდეთ მეჭმედ-ეფენდი არა? ფერი ფერს და მადლი ღმერთსო-ამათზე უთქვამთ. დიდო ღმერთო, რაღაი ამათ ბედნიერებას მომასწარი, ყურბანსაც* დაგიკლავ.

– ქალბატონო ჯერ დაგვაქორწინეთ და... ხომ იცით რომ წინასწარ ყურბანის შეპირება ცოდვად ითვლება, ვაი თუ ველარ შეასრულოთ...

– შენც მართალი ხარ შვილო, მაგრამ რომ გაქორწინებთ ეს ხომ საეჭვო აღარაა, ხომ თანახმა ხარ?

– მე კი ვარ თანახმა, მაგრამ მამუკას აღარ ეკითხებით?

– ჰაიტი, თქვე ეშმაკებო...

თავი IV

სერასკერყოფილი ფეხმორთხმით, ღრმად ჩაფიქრებული იჯდა და თესპეს მარცვლავდა, როდესაც კარებზე ხოჯამ დააკაკუნა.

– მობრძანდით ბატონო, კარები ღიაა.

– „სალამ ალეიქუმ“ დიდო მბრძანებელო.

– კეთილი იყოს შენი სტუმრობა ხოჯა-ბატონო, ხომ მშვიდობაა?

– მშვიდობა რომ არ ყოფილიყო შენთან როგორ მოვიდოდი.

ცოტა სალაპარაკო მაქვს და...

– „ოთურუნუზ“*, დაბრძანდით და ვილაპარაკოთ, დრო არ მაქვს თუ რა. რა ხდება?

– მე სალაპარაკოდ გეახელით მაგრამ...

– რა არის ახალი ქვეყნიერებაზე?

– მე ბატონო პოლიტიკაში არ ვერევი და ეხლა თუ მოვედი მხოლოდ იმიტომ, რომ მამუკას და ფატმას ბედზე ვილაპარაკოთ. უყვართ ბატონო მაგენს ერთმანეთი და რაიმე მიზეზით რომ ერთმანეთს დაშორდნენ, ამაზე მეტი ცოდვა არაფერი იქნება ქვეყანაზე. რაც ადრე მოვავგარებთ ქორწილს, მით უკეთესი იქნება.

– მე არაფერი ვიცი ამ ამბების შესახებ, არასოდეს გაგიფრთხილებივართ. ჩუმიად აკეთებთ საქმეს? – გაეხუმრა თითქოს ასლან-ბეი.

– არა, შენთან დასამალი არაფერი მაქვს, მაგრამ სანამ ბოლომდე არ გავარკვევ საქმე, მანამდე არაფერი გითხარი. ეხლა საქმე კი მარტო ქორწილს ითხოვს – ისეთივე პასუხი გასცა.

– მერე რა გვიშლის ხელს ხოჯა-ეფენდი. დავაჩქაროთ, თუ რა გაქვთ გადანყვეტილი. შენზე მყავს მონდობილი მამუკა და მისი ბედის გადამწყვეტელიც შენა ხარ. თუ მამუკას დავაქორწინებთ, მეც მოვისვენებ და მადლსაც ვიზამთ. თუ შორიშორ არ ვამყოფებთ და არ ვაცოდვილებთ, ძალიან კარგს ვიზამთ. თქვი რაცაა საჭირო. აგერ მე და აგერ შენ. ხვალ ან ზეგ რა მოხდება ვინ იცის, სადღეისო საქმე ხვალისათვის აღარ გადავდოთ. მოიფიქრეთ და მომახსენეთ...

– სწორად სჯით მბრძანებელო, გადადება მართლაც გაგვიჭიანურებს საქმეს. შემდეგ ათასი რამ იჩინს თავს.

ამ დროს კარები გაიღო და ილდიზ-ხანუმმა გოგო შემოგზავნა ოთახში ყავით ხელში. ასლან-ბეიმ თვალი ვერ მოსწყვიტა გოგოს და გაოცებული ხან ხოჯას შეხედავდა და ხანაც ილდიზ-ხანუმს.

– მიირთვით ბატონებო ყავა, დანარჩენს მალე მოგართმევთ – თქვა ფატმამ. ყავა მაგიდაზე დადგა და სველი პირსახოცით ხელები დაასუფთავებინა კაცებს.

– ასეთი რძალი რომ შემხვდებოდეს, ჩემს ბედს ძალღიჯ არ შეწყვეტს მშიერივით, ხოჯა-ეფენდი – თქვა ასლან-ბეიმ.

– ჰოდა, ეგაა შენი სარძლო ასლან-ბატონო. თუ რაიმე წუნს დასდებ, არ დაგვიმალო.

– ღმერთმა დაიფაროს, ანგელოზია ნამდვილი. არა, მართლა არ მეტყვევით ბოლოსდაბოლოს ვინაა?

– გითხრა ბატონმა ხოჯამ და... ეგაა ჩვენი მაჰმუდის რჩეული... მეც მომეწონა, კაი გემოვნება ჰქონია ჩვენს შვილს.

– ნამდვილად. მომიახლოვდი შვილო. ვისი ხარ მითხარი... ფატმამ დაიმორცხვა და ხელებჩამოშვებული, აღმურმოდებული მიუახლოვდა სამამამთილოს.

ასლან-ბეი ფეხზე წამოვარდა და სარძლო გულზე მიიხუტა.

– მაშ უნარს არ იტყვი ჩემს რძლობაზე არა? ყელამდე სიმდიდრეში ჩაგსვამთ ორთავეს.

– სიმდიდრე რად მინდა ბატონო, ოღონდ ყველა შევეწყოთ ერთმანეთს და ტკბილად ვიცხოვროთ.

– აგაშენა ღმერთმა მაგ სიკეთისთვის. შენი გამშვები აქედან არა ვართ, ვისაც რა უნდა ისა თქვას, ხვალვე ქორწილს გადავიხდით ისეთს, ჩიტის რძე არ მოაკლდება მართლა.

ფატმამ თავი ჩაჰკიდა და აქვითინდა.

– შენ ეხლა სიხარულით უნდა ცეკვავდე, მაგრამ უცხო რომ ხარ ეს გაკავებს. დამილოცნიხართ შვილებო – თქვა და მალულად შემოსული შვილობილის ერთად ფატმაც გულზე მიიხუტა – გამაბედნიერეთ და არაფერს დავიშურებ თქვენთვის. ილდიზ-ხანუმ ჩაიბარე ეს ბავშვები და ქორწილისათვის მოამზადე.

სერასკერყოფილმა კმაყოფილებით ჩაიღიმა და ხალიჩაზე გაგორდა.

– ბედიც ასეთი უნდა, გემოვნება ჰქონია ჩემს შვილობილს. სისხლი სისხლს ცნობს დიდო ბატონო. ლამაზმანების მეტი რაა, მაგრამ ქართულმა სისხლმა იმძლავრა და აჰა ისიც.

– მეც სანახევროდ ქართული სისხლი მაქვს მეჰმედ-ბატონო და მგონი ამიტომაც ვარ ასე დამყოლი. ერთი ეს მექონდა სადარდებელი ამდენი წელიწადია და ამის დაქორწინებასაც მოვესწარი. არაფერი მაკლია – ქონება თავზე გადამდის, მამუკაც გავანათლეთ, ჩვენც სანიმუშო ცოლ-ქმრობა გვაქვს აქამდე. ეს ნამდვილად ქართული სისხლის ნამოქმედარია. პატივი ვეცი გურჯ-ხანუმს და მეორედ იმიტომ აღარ დავექორწინდი... ილდიზ-ხანუმმა თავად დამართო ნება მეორედ ქორწინებისა, მაგრამ მე ჯერ უარი ვთქვი, მეორეც, სად მეცალა მეორე ქალისათვის. ერთხელ კინალამ მოვტყუვდი ნამდვილად... მამუკას რომ არ გადავეყროდი, ალბათ ნამდვილად ვიქორწინებდი, მაგრამ მადლობა ღმერთს შვილობილის პოვნისათვის, თორემ ჩემი ქონების პატრონს, რომელი ქალი დამეშლებოდა. შნო არ მაკლია და თანამდებობა, თუმცა სადა მაქვს ეხლა თანამდებობა, მაგრამ იმედს არ ვკარგავ მაინც. ერთი ამათი ქორწილი გადავიხადოთ და ღმერთი მონყალეა, გადმომხედავს.

– შენ კარგი ადამიანის სახელი გაქვს ასლან-ბეი და მარტო ეს ღირს ერთ რამედ.

– შენ მეჰმედ-ეფენდი მაინც არ მითხარი ვისი შვილია სარძლო. ეგებ მძახლობით დამინუნოს...

– რას ბრძანებთ ასლან-ბეი, რომელი იქნება დამნუნებელი მთელ სტამბოლში ასლან ბაირახტაროლლისა. ასეთი არავინ მეგულეა. რაც შეეხება სარძლოს, ოსმან-ალის შვილობილია ბატონო.

– რომელი ოსმან-ალის?

– ჩიჩეგხანის მფლობელისა.

– ოო, მსმენია, კაი კაციაო ამბობენ. მდიდარი, ჭკვიანი და გავლენიანი.

– კი ნამდვილად ვგრეა, ოღონდ ამ ბოლო დროს ცოტა ველარაა თავის სიმაღლეზე თორემ...

– რა სჭირს, ისეთი რა ამბავია მის თავს?

– ისეთი არაფერი მაგრამ...

– თქვი რა გერიდება.

– მაღალი წრის საზოგადოებაში უნდა მოხვედრა და ვერავითარი საკბილო ვერ იშოვა მაღალ წრეში რომ მოხვდეს. ეხლა ამ არეულობამაც დარია ხელი, მუშტარმა იკლო და...

– მე აგერ არ ვარ მეჭმედ-ბატონო? დავეხმარები. ასეთი გოგოს აღმზრდელი დიახაც დაამშვენებს მდიდრების საზოგადოებას. ერთი პატარა ბანკეტი და მისი ჯვანი, უცებ ავარდება ზევით. თუმცა მოიცა, ეგ კაცი თუ დეპუტატი არ გავხადო, ეს ულვაშები გამპარსეთ მაშინ. დიახ, დეპუტატი და მერე თვითონ გაიკვლევს გზას. რას იტყვი, გოგოს ამბავი არ შევტყობინოთ?

– ხვალ ხომ არ ვაპირებთ ქორწილს მბრძანებელო?

– რა თქმა უნდა, რისთვის გადავდოთ?

– ხვალე მამუკას სპორტულ არენაზე ელოდება საზოგადოება. დილიდანვე კრივია დანიშნული. ქემერქოფრის* ახლოს რომ უზარმაზარი დარბაზია იმაში. მოკრივეები მზად არიან და ხალხიც გაფრთხილებულია. დილიდანვე მოაწყობიან დარბაზს, მგონი ფულიც აქვთ გადახდილი. მამუკა ჭიდაობაშიც და კრივშიც ლებულობს მონაწილეობას. გამარჯვებულს დიდი ჯილდო ელოდება და იმედი მაქვს, რომ მამუკა გაიმარჯვებს, მის მწვრთნელებს ვხვდებოდი ხშირად და აღფრთოვანებულნი არიან მამუკას აღნაგობით და მონაცემებით. უთუოდ ჯილდოს წამოვიღებთ.

– რა ჯილდოა დაწესებული?

– ფულადი და ალბათ მედლებსაც მისცემენ.

– ორივე სახეობაში?

– ჰო, მგონი, იმიტომ რომ ძალზედ ღონიერია, კრივში უკან არ დაუხევია, მეტოქეები ვერ უმკლავდებიან და ასეთი ძალის მქონე პიროვნებისათვის ჭიდაობა რა ბედენაა. მთავარია ძალა და მოხერხება. იღეთებს ძალიან კარგად ფლობს. ასე, რომ შენ თუ ღირსეული იყავი სამხედრო ელიტაში და მთავრობაში, ესლა მამუკას ჯერია გვასახელოს და დიდება მოგვიტანოს, ეგებ როგორმე წაგადგეს შენაც ასლან-ბატონო მაგის აღზევება.

– შენ ხომ იცი, ნაადრევია ლაპარაკი გამარჯვებაზე. მანამ სანამ დამარცხებული არ გეყოლება ცხვირწინ.

– მაშინ სანაძლეოს დადება მოგვინწევს ბატონო სერასკერო.

– სანაძლეო არა, მაგრამ, იცი რა? ჩვენ საქორწინოდ მოვემზადებით და სპორტული შერკინების შემდეგ, სალამოთი ჩავატაროთ ქორწილი, არაფერი გვიშლის ხელს.

– სადღაც მართალს ბრძანებთ მბრძანებელო.

– ჩვენ ხომ მამუკას ვერაფერში წავადგებით დარბაზში, მან მისი საქმე მოითავოს, ჩვენ კი იქეთ საქორწინო სუფრას გავწყობთ და ვინც დაესწრება შეჯიბრს, იქვე დარბაზში გამოვაცხადებთ, რომ სალამოთი დანიშნულია ქორწილი. მსურველებსაც დავპატიუებთ. მანამდე კი სხვებსაც მივანვდენთ ხმას. მენდე ასე ჯობს. მე ამაღამ გავაფრთხილებ ჩემიანებს, ისედაც ბევრი არა მყავს. ყველაფერს ჩემს თავზე ვიღებ ხოჯა-ბატონო, შენ კი მშვიდად გამოიძინე.

– გისმენ ასლან-ბეი, ისე იქნება, როგორც შენ ბრძანებ. არენაზე კი შეგვიძლია დავესწროთ მე და მისმა დანიშნულმა, ასე ვთქვათ საცოლემ და გვერდით, რომ ეყოლება ფატმა, მისი დამარცხება გამორიცხული იქნება.

– კარგით, მასე ჰქენით. ახლა შენ გინდა ჩემთან მოისვენე, გინდ შენს ბინაში. მე კი ქორწილის თადარიგს ეხლავე შევუდგები.

– როგორც შენ ბრძანებ ასლან-ბეი. მე წავალ და კარგად გამოვიძინებ, რადგან ხვალ ღამით ძილი არ მიწერია, გაგვითენდება მექორწილეებს. აბა კარგად ბრძანდებოდეთ.

ასლან-ბეიმ მეგობრები ჩამოიარა იმ ღამით და ღამითვე შეუდგნენ საქორწინო სამზადისს.

ფატმა და მამუკა სახლში ცოლ-ქმარივით ჭუკჭუკებდნენ. ისევ ილდიზ-ხანუმმა იმარჯჯვა და ორთავეს ერთ ოთახში გაუშალა ლოგინი.

ფატმამ დაიმორცხვა და სადედამთილოს გამომცდელად შეხედა. ვერ გაეგო რას უპირებდა.

– რას მიპირებ დედი, სახლში აღარ მიშვებთ თუ რაა – ჰკითხა ფატმამ და სახე წამოუწითლდა.

– სახუმაროთ გიყვართ შვილო ერთმანეთი? ამაღამვე შეგიძლიათ დატკბეთ, ცოლ-ქმარი ხართ უკვე, ხვალე კი ქორწილსაც ჩავატარებთ. ნურაფრის გრცხვენიათ. აბა შელაგდით თქვენს ოთახში. მე ვიცი თქვენი გულების ძგერის ამბავი. დამილოცნიხართ ორთავე თქვენ და მე ვიცი ამღამინდელი ამბავი – მოჰკიდა ხელი და საწოლამდე მიაცილა. დილით ნუ იჩქარებთ ადგომას...

მამუკასაც და ფატმასაც ცა გაეხსნათ ღამით. დილამდე თვალი არ მოუხუჭავთ. ალერსში გალიეს დრო.

დილით სასადილო ოთახში გამოლაგდნენ. ილდიზ-ხანუმი უკვე მაგდას აწყობდა. ფატმაც მიეშველა მაგიდის განწყობაში.

- მე ვიზამ შვილო, შენ ხელი არ დააკარო რაიმეს.
- არა დედა, ჩემთვის ხომ უცხო არაა დიასახლისობა, მაგაში უკვე გამოჯეკილი ვარ.
- ილდიზ-ხანუმმა ჯერ შარბათი დააღვეინა ორთავეს, შემდეგ ტკბილეულით გაუმასპინძლდა და...
 - ადექი, გამომეყვი - უთხრა ილდიზ-ხანუმმა ღმილით რძალს და მეორე ოთახში გაიყვანა. იქ მაგიდაზე ეწყო ოქროსა და ბრილიანტის სამკაულები და სუნამოები, რომლითაც ილდიზ-ხანუმი სარგებლობდა. საქორწინო ძვირფასი კაბაც ღამითვე მოუტანა რძალს.
 - რაც აწყვია, ყველაფერი შენია, გამოეწყვე ისე, როგორც შენ გსურს, რომელი სამკაულიც გინდა ყველა შენია.
- ფატმას თვალები აუჭრელდა ამდენი ძვირფასეულობის ხილვით და შეუდგა მორთვას.
 - მე დაგეხმარო თუ ვინმე წაგახმარო მორთულობაში.
 - არა, დედა, მე თვითონ და თუ რამე არ მოგეწონებათ, შემდეგ შემისწორეთ.
- ერთი საათის შემდეგ ფატმა დარბაზში მორთულ-მოკაზმული გამოვიდა. იქვე სერასკერიც დახვდა.
 - მთელი ოსმალეთის თვალივით ხარ. ვენაცვალე შენს გამჩენელს და აღმზრდელს. დიდებულ ქორწილსაც გიხდით.

„ქემერქოფრის“ ახლოს სულთანდარბაზი იყო განთავსებული, ზღვას გადაჰყურებდა მისი აივნები და ფანჯრები. ოსმალები სეირის მოყვარულები არიან და დილით ღამისეული გზებით ადრიანად მოიწვევდნენ დარბაზისაკენ.

დარბაზი გადაიჭედა. ხალხი შეჯიბრების დაწყებას მოუთმენლად ელოდა. იცოდნენ რომ კრივი და ჭიდაობა იმართებოდა, მაგრამ სპორტსმენებს ერთეულები თუ იცნობდნენ.

ფატმა, ილდიზ-ხანუმი და მამუკა ეტლით მივიდნენ და დარბაზში შევიდნენ. მათთვის განსაკუთრებული ადგილი იყო გამზადებული, ილდიზ-ხანუმმა ხოჯის მეშვეობით ადრე იზრუნა ადგილები-სათვის.

სცენაზე ახალგაზრდა მამაკაცი გამოვიდა და გამოაცხადა – დარბაზში იმყოფებიან ახალ დაქორწინებულები – სერასკერ ასლან-ბეის შვილი, რძალი და დედამთილი. რჩეულ საზოგადოებას ტაშის გრი-ალით წარუდგინეს ნეფე-დედოფალი. ტაში არ ცხრებოდა.

გამომცხადებელმა ზანზალაკი დაანკარუნა და ხალხის ვნება-თაღელვა შეაჩერა.

– დღეს გაიმართება შეჯიბრება-შეხვედრები მუშტი-კრივში და ყიდაობაში. ათამდე სპორტსმენი შეეჯიბრება ერთმანეთს. გამარჯვებულს დიდი ფულადი ჯილდო და სამახსოვრო მედალი ხვდება ნილად. ერთერთი მათგანია სერასკერის შვილიც, რომელსაც შეხვედრის შემდეგ ქორწილი აქვს დანიშნული. ვინც პატივს სცემთ ასლან-ბეის, მისი დავალებით ქორწილში გეპატიჟებით.

დარბაზში მაყურებელთა ნახევარზე მეტი სერასკერის კეთილისმყოფელი იჯდა შეჯიბრების მოლოდინში. შეჯიბრება დანიშნულ დროს დაიწყო. სპორტულ სამოსში გამოწყობილი მამუკა რინგზე თავის წონასთან შედარებით სიმარდით ახტა და სცენას წრე შემოუარა. კუნთებად ქცეული მამუკა ტანადაც ახოვანი იყო და ლამაზი აგებულების. მის დანახვაზე დარბაზმა იხუვლა და ისევ ტაშით დააჯილდოვა.

ქალთა სქესის წარმომადგენლები ნერწყვის ყლაპვით შესცქეროდნენ ათლეტს. ქართული სისხლი ქართულად ჩქეფდა მამუკას ძარღვებში, ფატმასთან შეუღლება კი ღონეს უმაგრებდა.

შეხვედრის მონაწილენი სცენის ირგვლივ ჩამწკრივებულ-იყვნენ. მათგან ზოგს ნანუნევი ჰქონდა მამუკას მკლავის ძალა და შეხვედრას უაზრობად თვლიდნენ, მაგრამ გადაჭედილ დარბაზს ხომ მაყურებელის უნის ვერ გაუნბილებდნენ, ამიტომაც ყველა თავის რიგს ელოდა.

მამუკას ქართული ილეთებიც ჰქონდა შეთვისებული ერთი ქართველი სპორტსმენის მეშვეობით, რომელიც ერთ დროს ოსმა-ლეთის თუ არა, სტამბოლის საზოგადოებას კარგად ახსოვდათ ბექ-დაუდებელი ფალავანი.

სპორტსმენების შეხვედრა წუთი, წუთნახევარი და დიდი-დიდი ხუთი წუთი გაგრძელებულიყო. ქართული სისხლი ძალუმად ჩქეფდა და გულიც ლომივით უძგერდა მამუკას.

ყოველი შერკინების შემდეგ დარბაზს ტაში აზანზარებდა. გამარჯვება მამუკამ მოიპოვა. ერთი საათი გასტანა შეხვედრამაც და დაჯილდოების ცერემონიამაც. ფატმასა და ილდიზ-ხანუმის მისამართით კი ქების სიტყვები და შორეული კოცნის მინიშნებები მოდიოდა.

ტაში დიდხანს არ ჩამცხრალა.

მამუკამ ჯილდოც და ფულადი საჩუქრებიც ფატმას ჩააბარა და თავის მწვრთნელს, რომელიც დარბაზის შუაში იმალებოდა, მიეახლა და მამამშვილურად გადაკოცნა, ციმციმ აიყვანა და სცენაზე დასვა.

დარბაზში ისევ ტაშმა იგრიალა. იცნეს სტამბოლის ჩემპიონი მოჭიდავე.

– მაჰმუდ, მაჰმუდ – გრიალებდა დარბაზის ერთი ნახევარი.

– დაუდ ფეჰლევან, დაუდ ფეჰლევან – ყიჟინებდა დარბაზის მეორე ნახევარი და ზოგმა არც კი იცოდა ვინ ვინ იყო, მხოლოდ სახელებს წარმოთქვამდნენ და ტაშს უტყაპუნებდნენ.

ფატმას და ილდიზ-ხანუმს საჩუქრები ჩააბარეს სერასკერის კეთილისმდომელებმა. ტაშის გრიალით დატოვეს დარბაზი და ვისაც ქორწილში წასვლის სურვილი ჰქონდა პირდაპირ სერასკერის სახლისაკენ აიღეს გეზი.

საჩუქრებით დატვირთული ფატმა, ილდიზ-ხანუმი, მეჰმედ-ეფენდი, დაუდ ფეჰლევანი და მამუკა ფაიტონში მოკალათდნენ და ქალაქის შემოვლით საქორწინო დარბაზს მიადგნენ. სერასკერს მეზობლის უზარმაზარი სახლის სარდაფი გამოეყენებინა და თავის სახლშიც გაეწყო მაგიდები.

ჩიტის რძე არ აკლდაო, რომ იტყვიან, სწორედაც რომ ამ საქორწინო სუფრაზე ითქმოდა.

მოდიოდა და მოდიოდა სერასკერის ნათესაობა და კეთილისმსურველნი.

ქორწილმა შუალამემდე გასტანა.

ქორწილის დანყებადმე მეჰმედ-ეფენდიმ და ასლან-ბეიმ ფატმას მამა მოიგონეს.

– რა ვქნათ ოსმან-ალა მოვინვიოთ პირდაპირ ქორწილში, სიურპრიზი იქნება მისთვის არა მეჰმედ-ეფენდი?

– ის ეხლა შორსაა აქედან, თავის სოფელშია, თუ ხვალე დაბრუნდება, ვაახლოთ ფაეტონი და მოვაცვანინოთ, ასე უფრო დაფასება გვექნება ერთმანეთში.

– ჰო, მეჰმედ ბატონო, ჭკვიანი კაცი ხარ, ნამდვილად მასე სჯობს, თორემ გოგოს გაპარვას რომ გაიგებს იქნებ განრისხდეს კიდეც. სიფრთხილეს თავი არ ტკივა.

ოსმან-ალა ქორწილს ვერ დაესწრო, მაგრამ როდესაც შეატყობინეს, შვილობილი ორი ღამე არ ჩანსო, ცოფები ჰყარა. ყავახანაში მიდი-მოდოდა და ბორგავდა.

მაიშექერ-ხანუმიც ჯავრობდა. არც მან იცოდა გოგოს ადგილსამყოფელი.

– უგზოუკვლოდ ხომ არ დაიკარგებოდა, არც ისეთი უჭკუოა უცნობს მიენდოს. არც ჯვერიემ იცის არაფერი, თუმცა მეეჭვება მისი გულწრფელობისა – ყავახანიდან ისე წავიდა, რომ გოგოს არაფერი დაუბარა? ასე ფიქრობდა მაიშექერ-ხანუმი.

– ეს ამბავი ხოჯამ რომ არ იცოდეს არა მგონია – თქვა ოსმან-ალამ და ჯვერიეს მიუახლოვდა – რამდენი დღეა არ გამოჩენილა ხოჯა და მისი ვაჟბატონი?

– ორი დღეა, იქნებ სამიც ეფენდი. ზუსტად არ მახსოვს.

– ფატმა რამდენი დღეა არაა შენს გვერდით?

– სამი დღეა უკვე.

– ნამდვილად მაჰმუდმა მომტაცა. რომ არ ვიცი სად ცხოვრობენ? სად ვეძებო? თუ არ მოვძებნო? – მაიშექერს დაეკითხა ოსმან-ალა და სკამზე მონყვევით დაეშვა.

იმავდროულად ქუჩაში, ყავახანის კართან ეტლი გაჩერდა და იქედან ორი დარბაისელი მამაკაცი გამოვიდა, ყავახანაში შევიდნენ და მაგიდას უნდა მისხდომოდნენ, რომ დახლის მიღმა კაცი შენიშნეს.

– „სალამ ალეიქუმ“ ეფენდი, ვინ ბრძანდებით, გაგვეცანით.

– „ალეიქუმ სალამ“, ეს მე უნდა გკითხოთ, ვინ ბრძანდებით, თუ მთავრობის ხალხი ხართ ხარჯები გადახდილი მაქვს, თუ მუშტრები, მაშინ დაბრძანდით და ყავას მოგართმევთ.

– ოსმან-ალა თქვენ ბრძანდებით?

– ჰო მე ვარ. ვინა ხართ არ იტყვი?

– ჯერ ყავა მოგვართვით და გეტყვით ვინცა ვართ. ისე ნურაფრის გეეჭვება. ჩვენ სერასკერმა გამოგვგზავნა.

– ჯეკერიე, ყავა მთავარი ჩვენ სტუმრებს და ტკბილეულიც მოაყოლე.

– რა ხდება ჩემს თავს? ნუთუ შვილის ამბავი უნდა მაცნობოთ?

– ოსმან-ეფენდი სერასკერმა გუშინ ქორნილი გადაიხადა. თქვენც უძებნისართ, მაგრამ ჩანს, რომ არ ბრძანდებოდით სახლში, უნდა გაუწყოთ, რომ ქორნილს მთელი ქალაქის დიდებულები ესწრებოდნენ და... თქვენი შვილი პირდაპირ ბრწყინავდა.

– ვერაფერი გავიგე, რა ქორნილზე მელაპარაკებით.

მოსულებმა ერთმანეთს გადახედეს. ორთავე ერთნაირად ფიქრობდა – ეს კაცი ან სულელია, ან განრისხებას აპირებს და იქნებ გაგვრეკოს კიდევ აქედანო.

– ოსმან-ალა, სერასკერის ბიჭი გუშინ ქალაქის ჩემპიონი გახდა ჭიდაობაში და კრივში, სალამოთი კი თქვენი ქალიშვილი ედგა დედოფლად საქორწინო მაგიდასთან. რომ იტყვიან „ფერი ფერს და მადლი ღმერთსო“. ძალიან კარგი შვილი ავიღზრდიათ.

– გოგოს გათხოვებას და შვილის ქორწინებას თავისებური ცერემონიები ახლავს... ესე იგი მოიტაცეს არა?

– არა ოსმან-ალა, გოგო თავისი ნებით გაყვა. ნუთუ არ იცოდით ქალ-ვაჟის ურთიერთობის შესახებ? არამგონია არ გცოდნოდათ.

– აი, თურმე რისთვის დადიოდა ის ხოჯა ჩემს ყავახანაში. ყველაფერი მისი მოწყობილია.

– ურიგო სიძე არა გყავთ ოსმან-ბატონო, ქალაქის ჩემპიონი, სერასკერის ვაჟი, მერე როგორი თვალ-ტანადი, ზრდილობიანი, განათლებული... განა კიდევ დავამატოთ რამე?

– ზრდილობიანი ადამიანი ზრდილობიანად იქცევა. ეთქვათ მაინც..... მერეც შუამავალი იყო საჭირო, ნიშნობა...

– როდესაც ორი ადამიანი, მითუმეტეს დასაქორწინებელ-გასათხოვარი უგებს ერთმანეთს, იქ მესამე პიროვნების ჩარევა ზედმეტია.

– იქნებ რა მედო გულში, გავამზითვებდი...

– ეხლა ოსმან-ალა გთხოვთ ჩვენთან ერთად წამობრძანდეთ, ასეთია სერასკერის ნება-სურვილი, მონივნებით გთხოვთ ეწვიოთ.

– რა გაეწყობა, მოვდივარ მაშინ – თქვა და ტანისამოსის გამოსაცვლელად ზედა სართულს მიაშურა.

როდის-როდის დაბრუნდა, მდიდრულ სამოსში გამოწყობილი, აბა ისე როგორ შეიძლებოდა, ბოლო-ბოლო სერასკერის მძახალი, ჩემპიონი სიძის სიმამრი და კარგი სარძლოს აღმზრდელი კაცი გახლდათ.

რამდენიმე წუთის შემდეგ სერასკერის ეზოში შეაბიჯეს. ეზოში კი ხოჯა შეეფეთა.

– „სელამ ალეიქუმ“ ოსმან-ბეი, მობრძანდით, „ ხოშგელდინიზ“*...

ოსმან-ალას გაუკვირდა ასეთი მიმართვა, რისხვანარევი თვალე-ბი უცებ გაუფერმკრთალდა და ხოჯას მიაპყრო.

– გუშინ ალა ვიყავი ეფენდი, დღეს კი ბეის მეძახით? ხომ არ მამასხარავებთ. გოგო მომტაცეთ, ესეც შენი მოწყობილი იქნება, ლომის ხახაში შემაყოფინე თავი არა?

– როგორ გეკადრებათ ოსმან-ეფენდი, ყველაფერი შენს სასიკეთოდ ეწყობა. გოგოს ამბავში კი დამნაშავე არავინაა, უყვართ ერთმანეთი რამდენი წელია და... მაგათი დაშორება ჯოჯოხეთის კერძს გაგვხდიდა შენც და მეც, ისე კი უნდა გითხრა ნაუცბათევედ მოხდა ყველაფერი, ისე რომ მეც ვერ მოვსულვარ აზრზე.

– რალა მეთქმის, რომ ვიჩივლო ვიცი ვერ მოვიგებ და არც ღმერთთან ვიქნები მართალი, ყველაფერი თქვენებურად გადაგინყვეტიათ, ანე რას მიპირებთ თუ მეტყვით კარგი იქნება – ირონიულად და თითქმის მრისხანედ მოუქცია ოსმან-ალამ.

– ე, ბატონო, სერასკერიც ეგერაა და თვითონვე მოგახსენებს.

– „სელამ ალეიქუმ მოსაფირ“*, „ხოშგელდინიზ“ – გამოეგება ასლან-ბეი და მძახალს გადაეხვია – სახლში შემობრძანდით.

სასტუმრო ოთახში შეიკრიფნენ სამივე, ოსმან-ალა დაჯდომას ვერ ახერხებდა, უცხოდ გრძნობდა თავს. ოთახს ათვალეიერებდა, თავი მუზეუმში ეგონა.

– დაბრძანდით ოსმან-ბეი, ფეხზე ხომ არ იდგებით, შენ უკვე სტუმრად აღარ ითვლები, დაბრძანდით...

ოსმან-ალა ხალჩაზე ფეხმორთხმით დაჯდა. ამ დროს კარები გაიღო და ფატმა-ხანუმმა ყავა შემოიტანა და მამობილის დანახვაზე სინი კინალამ დაუფარდა. ნამიერი დუმილის შემდეგ ფეხზე წამომდგარ ოსმან-ალას თავდახრილი მიეახლა და ერთმანეთს გადაეხვივნენ.

- მაპატიე, მამა – თქვა და ცრემლები ჩამოუგორდა.
- ჩემთვის გეკითხა, გაგამზითვებდი, ანე კი ვნახოთ.
- არაფერი არ მინდა მამა, ისედაც ბედნიერი ვიქნები.
- ნება შენია შვილო, ისე, რომ გეთქვა უკეთესი იქნებოდა, მეც რა მელო გულში ეგებ.

ფატმა-ხანუმი ოთახიდან აცრემლებული გავიდა. უკან შემოყოლილი და ჩუმად მდგარი ილდიზ-ხანუმიც უკან მიჰყვა და კარებიც მიიხურა.

- ოსმან-ბეი – მიმართა სერასკერყოფილმა.

ოსმან-ალა ფეხზე წამოდგა ისევ.

- ასლან-ბეი, დიდო მბრძანებლო, ნება მიბოძეთ გკითხოთ, ბეი ჩემთვის არავის უნოდებია აქამდე, რა მოხდა გუშინს შემდეგ აქ ვერ გამიგია. ნელან ხოჯას დავუსვი ეს შეკითხვა და პასუხი არ გამცა, ეგებ თქვენ გამაგებინოთ რა ხდება, გოგო რომ მომტაცეთ ეს ვიცი, დანარჩენი რაღაა?

- ოსმან-ეფენდი, მეჰმედ-ხოჯამ შენი მდგომარეობის შესახებ მიაბბო. დღეიდან ჩათვალე, რომ ბეი ხარ ჩემთვის და შემდეგში კი ყველასათვის იქნები, ასე იქნება ან და მარადის. მაღალ წრეშიც მოხვდები, ჯერ კიდევ წონა მაქვს და სანამ ცოცხალი ვიქნები, ჩვენი ურთიერთობა არ მოიშლება, რაც არ უნდა მოხდეს. მერეც კიდევ მძახლები ვართ, მოყვრები, ჰოდა „დოსტებში“* არასოდეს შემშლია. ცოტა ადრე შემეტყო ჩვენი ბავშვების ამბავი, ისეთ ადგილს გაგიჩალიშებდი, ბევრს მარტო გაფიქრებაც სანატრელი ექნებოდა. ახლა რაღაი... ისე შენ ისეთი საქმოსანი ადამიანი ხარ, აუცილებლად წაგწვევნი. ანე ერთი მასპინძლობა და... თუმცა ესეც ჩემზე იყოს... ქორნილში დამსწრეობდი, გაგაცნობდი მეგობრებს. ანე, ერთ დღეს მოვიპატიჟებ და შენი საქმეც გადანყვეტილი იქნება, აი, გოგოს რომ გამოგიგზავნით სახლში და წამოვიყვანთ ხელმეორედ მაშინ.

- მაღლობა ასლან-ბეი, სიკვდილამდე შენი მევალე ვიქნები.

- როგორ გეკადრება ოსმან-ბეი, ჩვენ ხომ ბარი-ბარსა ვართ, მძახლები და ჩვენში ზევითა-ქვევითა სალაპარაკო არაა და არც ერთმანეთის მოვალე ვიქნებით არასოდეს. ჩვენი შვილებისათვის და მათი ბედნიერებისათვის ყველაფერი უნდა გავაკეთოთ ის რაც შეგვიძლია ღმერთის ძალით და საქმე-საქმეზე რომ მიდგეს – შეუძლებელიც კი.

– შვილების თუ შვილობილების ასლან-ბეი?
– ესეც გაგიგია ჩემო მძახალო. ყველა საფეხურზე ბარი-ბარს ვართ.

– არა ასლან-ბეი, შენ დედაც გურჯი გყავდა, ხანუმიც გურჯია და შვილობილიც... ეხლა კიდეც გურჯი-ხანუმი მოიყვანე რძლად. მე და ჩემი ხანუმი კი სუფთა სისხლის ოსმალები ვართ, შენ კიდეც სან-ახევროდ.

– ჰო, რა თქმა უნდა... თქვა და უღვაშებში ჩაიღიმა.

ადრეული ვახშმის შემდეგ ოსმან-ალა წამოდგა და...

– ასლან-ბეი, მე ეხლა ჩემს ყავახანას დავუბრუნდები ჯობს, ვინ იცის რა დღეში არიან მუშტრები და...

– რა გეჩქარება ოსმან-ეფენდი, მეუღლე ხომ სახლშია, მიხედავს. განა მოსამსახურეები არ გყავთ?

– ჩემმა ხანუმმა ისიც კი არ იცის გოგო სად არის, წავალ და ვახარებ. იმას ეხლა საქმისათვის ეცლება? მე რომ სოფლიდან დავბრუნდი თვალუბამოლამებული დამხვდა. გოგო რომ დაიკარგა თვალი არ მოუხუჭავს. როდესაც დავბრუნდი მეზობლის გოგო – ჯეკურიე ადგა თავზე ლოგინზე მისვენებულს. მე რომ გამიმხილეს, ერთი პირობა თავბრუ დამეხვა, მაგრამ ჩემი აფეთქება არ შეიძლებოდა იმ წუთს და ხანუმი ვანუგეშე, მარა ყავახანას რომ მივაშურე „ჰერსი“* არ გადამსვლია, მანამ ვიდრე შენი ხალხი არ მოვიდა. ეხლა კი უნდა დაგტოვოთ.

– ჩვენი კარები ღიაა ეფენდი, როდესაც მოგესურვებთ მესტუმრეთ.

– „დოღრი“* ასლან-ეფენდი. კარგად ბრძანდებოდეთ.

ასლან-ბეის დაქირავებულმა ეტლმა ისევ უკან მიაცილა ოსმან-ალა და თავის გზაზე წავიდა.

ოსმან-ალა სახლში ავიდა და ცოლს მოახსენა ყოველივე.

– მაშ იმ ბიჭს გაჰყვა, ხოჯა რომ ატარებდა ყავახანაში?

– არაფერი გვეთქმის „ხანუმ“*, ისეთი კარგი ხალხია და ისეთი სიმდიდრის პატრონი, ჩემს გოგოს გაუჭირდეს კი არა... აქეთ დახმარებაც კი აღმითქვა. ახალ სულთანს მგონია რამოდენიმე დღეში აირჩევენ და თუ ასლან-ბეი თავის ადგილას დააბრუნეს, ჩემს ბედს აღარ ვუჩივი, მეც გამიხერხებს სადმე ისეთ სამსახურს, მთელი სტამბოლი რომ გაიგებს და დამაფასებს.

– ნეტა რა გაკლია გულს, განა არ გაფასებენ? ნახევარი სტამბოლი ჩვენი ყავახანის სტუმარია, მეტი რაღა გინდა.

– მეტი რა უნდა მინდოდეს ქალო, მაგრამ ცოტა წინ რომ წავინოთ, გვანყენს განა? ქონება, სახელი, სახელოვანი საზოგადოება...

– რაღათ გინდა ეგენი კაცო, ვისთვის და რისთვის, ისეთი ბიჭი მაინც დაგვსიძებოდა ფუძეზე მოგვეყვანა. განა სერასკერი აქეთ გამოუშვებს შვილს, როდესაც იმის მეტი არავინ ყავს? თუ კიდევ ვიშვილოთ ვინმე.

– ჩვენ რომ ანი შვილს გავზრდით... კარგი დანყნარდი, დროს მივყვით და ღმერთი არ მოგვიძულებს. ჯევერიეც ხომ შვილივით გვეყავს, ამას მაინც გამოუწუნახოთ ისეთი საქმრო, რომელიც ხელს ნაგვაშველებს შინაურ საქმეებში.

– ეგ მართლაც შეიძლება... „სალოლ“* ოსმან-აღა.

XVI საუკუნის შუა ხანებიდან ოსმალთა სამხედრო ძლიერება სუსტდება და ოსმალეთი დაპყრობილი ტერიტორიებიდანაც იხევდა უკან. ეს განაპირობა დაპყრობილთა მებრძოლმა შემართებამ. გამუდმებული აჯანყებებით არყევდნენ ოსმალთა იმპერიის ძლიერებას.

1730 წლის ბოლოს ოსმალეთში ახალი სულთანი აირჩიეს. მაჰმუდ I-ს თითქმის სილატაკემდე მისული, ეკონომიკურად გაჩანაგებული ოსმალეთი შერჩა ხელთ. ხალხი მოთმინებით ელოდა ახალი სულთნის არჩევას.

არჩევის შემდეგ სულთანმა მთავრობა გადაახალისა. იგი უკვე ახალ გზებს ეძებდა კრიზისიდან ამოსაყვანად. ოსმალეთი უკვე იზრუნებოდა და ეცემოდა. სულ უფრო გაჭირდა ცხოვრება. მარტო ერთეულები თუ იტყოდნენ ვცხოვრობთო, თორემ უმეტესობა შიმშილობითა და უსახსრობით იხოცებოდნენ, როგორც საერთოდ ხდება ამგვარ სიტუაციებში. სულთანი მაჰმუდ I-იც სხვის ხარჯზე აპირებდა ეკონომიკური პოტენციალის გაზრდას თუ არა, განონანსწორებას მაინც. ამ მიზნით დასახა გეგმა დაპყრობილი თუ დასაპყრობი ქვეყნების ხაზინაში ჩაეხედა. პირველად კი ხელები საქართველოსაკენ გაიშვირა. (ეს მერამდე-ნედ?)

კავკასიონს მიეყინა მისი უსისხლო და უძლები თვალები. მთელი ქვეყანა ფეხზე დააყენა და ჩრდილოეთს მორალურად მიუხია. სულ მალე კი, ზამთრის გასვლის შემდეგ ასკერის ახალი ნაკადი უნდა გაეგზავნა გურჯისტანისაკენ – ომს აპირებდა მეზობლებთან, ჯერ კიდევ არ იყო დასრულებული ჯიჰადის გეგმები, ამიტომ მისთვის სისხლისღვრა არაფერს წარმოადგენდა, ოღონდ სახელმწიფო მოელონიერებინა და რელიგიურ ნილაბს ამოფარებულნი, ყურანის კანონებით თითქოს მოქმედებით სულ სხვა მიზანი ჰქონდათ განსახორციელებელი – მთავარი იყო ხალხი გამოეკვებათ და მაძლარი ჰყოლოდათ, რომ აჯანყება არ მოეწყობოდა ახალი სულთნის საძიებლად.

ვაჭარი ოსმალები ცდუნების ანკესზე წამოეგნენ და მზად იყვნენ სალაშქროდ.

წინა სულთნის ახმედ III-ის (1703-1730 წწ) მოღვაწეობამ ოსმალეთი სილარიბისაგან ამოქაჩა, მაგრამ მთელი ოცდაშვიდი წლის განმავლობაში კიდევაც გამრავლდა და გაიზარდა მოსახლეობა. მიუხედავად გამუდმებული დაპყრობითი ომებისა, ოსმალეთი მაინც მშვივრად გამოიყურებოდა. ამის გამო ერთსულოვანი მოქმედებით იგი სულთნობიდან გადააყენეს. სულთან-ახმედს ბევრი თანამდებობის მოხელე მიაყოლეს, მთავრობა ერთიანად შეიცვალა. სერასკერი ასლან-ბეიც გადააყენეს სამხედრო მინისტრობიდან და დიდხანს ეძებდნენ შემცვლელს, მაგრამ ჯერჯერობით ისეთი პიროვნება ვერ გამოინახა, ვინც ასლან-ბეის დონის იქნებოდა. ეს თავად ასლან-ბეიმაც იცოდა, ადრე თუ გვიან, ისევ მონახავდნენ. ჯერ კიდევ მისი ხალხი იყო მთავრობაში და ამის იმედი ჰქონდა. სანამ იძულებით მოსვენებით სახლში იჯდა (1730-1735 წწ), მამუკას დაქორწინებაც მოასწრო, ერთი დარდი მოიცლია. ეხლა კი ნებიერად ატარებდა დროს და არც იმას იდარდებდა თუ აღარ გამოიძახებდნენ – შეეძლო პენსია დაენიშნა და უდარდელად ეცხოვრა.

ჯერ კი შვილობილის ქორწილის სიხარულით და მისი ჩემპიონობით ხარობდა.

ოსმან-ალა ახალი გასული იყო სერასკერყოფილის სახლიდან, რომ ეზოს უცხო სტუმარი მოადგა და შესვლა ითხოვა. მეჰმედ-ხოჯაც წასვლას აპირებდა, გამოვიდა და... სტუმრის და მისი მზერა წამით ერთმანეთს გაუსწორდა.

- ენვერ-ბეგ? საიდან, როგორ, ხომ მშვიდობაა?
- კი მეჰმედ-ეფენდი, მშვიდობაა და მეც ამიტომ გეახელით. ეფენდი, ხომ არავინ მოგვისმენს? სალაპარაკო მაქვს.
- ნურაფრის გედარდება. შენ ახალი ამბებიც არ გეცოდინება. ისე მე როგორ მომაკვლიე?
- მითხრეს აქ იქნებაო და მოგძებნე.
- კარგი ჰქენი. ეხლა წამოდი და ასლან-ბეის შეგახვედრებ.
- ეგ ვინლაა?
- ვის სახლშიცა ხარ – სერასკერყოფილი.
- არ გადამრიო. მეჰმედ-ბატონო ეს ის ასლან-ბეი ხომ არაა დედაც და ცოლიც ქართველი რომ ჰყავს?
- ჰო, ისაა. რა იყო, რატომ მეკითხები?
- ბევრი კარგი მსმენია მაგის მისამართით და... ესე იგი ჩვენი სამხედრო მინისტრი ეგ იყო? ჭკვიანი კაციაო ამბობენ და ყოველ საომარ მოქმედებას თავსაც არიდებდა, ამის გამო პირდაპირ სულთანს გასცემდა ბრძანებებს ომის დაწყებისას?
- ჰოდა, სწორედ მაგის გამო გადააყენეს. შენ ბეგო ალბათ ისიც არ იცი, მამუკა რომ მისი შვილობილია?
- აბა საიდან მეცოდინება. შენ ადრე არ გითქვამს და ნუთუ? მაგან ხომ არ ჩამოიყვანა მამუკა შავშეთიდან?
- ჰო, ეგ იყო. თუ არა ეგ, ვინ იცის რა დღეში ჩავარდებოდა მამუკა და საერთოდ ვნახავდით თუ არა.
- კი ვიცოდი სერასკერმა რომ წამოიყვანა, მაგრამ კი არ ვიცნობდი მას და თუ მასთან აღმოვჩნდებოდი, არც კი ვიფიქრებდი.
- შენ ის თუ იცი, რომ მამუკა დავაქორწინეთ?
- არა, არც ეს ვიცი. ამდენი ახალი ამბავი? გადაირევა კაცი. საიდუმლო თუ არაა, რძალი ვინაა?
- რძალიც ქართველია, აჭარიდან „იესირჯების“* მიერ გამოტაცებული და ოსმალთა მიყიდული. ისე კი ღმერთმა იცის ვისი შვილია. როცა ჩავეძიე – აღარ მახსოვსო, ჰატარა ვიყავიო, გვარიც და სოფელიც თითქოს დაასახელა, მაგრამ თავადაც ეეჭვება მართალს ამბობს თუ არა.
- მალარიჩი გეკუთვნის ამ ახალი ამბებისთვის ხოჯა-ბატონო. დანარჩენი რა არის კიდევ ახალი?

– მამუკა სტამბოლის ჩემპიონი გახდა კრივში და ჭიდაობაში.
– მაგის იმედი ნაღდად მქონდა. მეტი? პოლიტიკისა რა ისმის?
– ოო, ეგ უკვე ძნელი მოსაყოლია. ახალი სულთნის დანიშვნის შემდეგ ოსმალეთსა და რუსეთს შორის უკვე იძაბება ურთიერთობები საქართველოს გამო. თუმცა წამოდი და სასტუმრო ოთახში ვილაპარაკოთ, ასლან-ბეისთან. ისე ადრე მოსულიყავი ცოტა, მამუკას სიმამრსაც გაგაცნობდი.

– კარგი, თანახმა ვარ ასლან-ბეისთან საუბარზე, შევივდი.
ხოჯა-მეჰმედი ისევ შებრუნდა სასტუმრო ოთახში და ენვერ-ბეგიც შეიყოლა, იმავდროულად ასლან-ბეიც შემოვიდა ოთახში და უცხო კაცი რომ დაინახა თავის სახლში ხოჯას კითხვის თვალებით შეხედა.

– ვინაა ეს კაცი კაცი მეჰმედ-ეფენდი?
– ნება მიბოძეთ გაგაცნოთ, შავშელი ბეგია დიდო ბატონო, ჩემი ძველი ნაცნობი. ჩვენი აზრები და მიზანი შეიძლება ერთმანეთს დაემთხვეს და ამიტომაც შემოვიპატიყუე, ისე კი სინამდვილეში მე მეძებდა, მაგრამ მაინც შენთან უნდა მოგვეყარა თავი.

– რა ამბები მოგიტანია ბეგო?
– ამბებისა მე რა ვიცი, ახალი ამბებისათვის აგერ ხოჯას ვენვით და როგორც ხედავთ თქვენთან აღმოვჩნდი.

ხალიჩაზე მოკალათდნენ.
– „ხოშ გელდი“* ბეგო.
– ქართულად ვილაპარაკოთ ასლან-ბეი, ასე სჯობს.
სერასკერყოფილს თვალები გაუფართოვდა ქართულის გაგონებაზე და...

– თანახმა ვარ ბეგო. საიდან იცი ქართული?
– შავშეთი განა საქართველოს ნაწილი არაა?
– შენი კუთხე კი არა, მალე შეიძლება საქართველოც მთლიანად ჩვენი გახდეს.

ენვერ-ბეგს გულმა რეჩხი უყო ამ ამბის გაგონებაზე. მეჰმედ-ეფენდიც გაფითრდა. მისთვის ახალი იყო ეს ამბავი. მათი მზერა ერთმანეთს შეხვდა და თავები ჩაჰკიდეს.

– რა ხდება ასლან ბატონო, თუ საიდუმლო არ არი, აგვიხსენი ცოტა რამ.

– ოსმალეთსა და რუსეთს შორის ამბები მწვავედბა. ოსმალეთის მთავრობა მიმდებარე ტერიტორიებზე პრეტენზიებს აცხადებს. მალე ჩვენს ხელში აღმოჩნდება ბევრი ტერიტორია, შეიძლება დიდ მამულებს გამოვკრათ ხელი.

– მერე თქვენ ხომ... აღარ დაამთავრა სათქმელი ხოჯამ.

– ჰო, ეფენდი მთავარი აღარ მითქვამს. ჩემი მდგომარეობაც იცვლება. ეს წუთია მაცნობეს, მთავრობაში მიწვევენ ისევ, ასე რომ... ორივეს გამომწვევად შეხედა.

ენვერ-ბეგმა და ხოჯამ ერთმანეთს მრავლისმეტყველად შეხედეს და თავები დახარეს.

„ეჰ, ვინ იცის, გავალწვეთ კი საქართველოში – ფიქრობდა ხოჯა – მდგომარეობა თუ გამწვავდა, საზღვრებსაც გაამაგრებენ, მერე კი ჩიტიც ვერ გადაიფრენს იქეთ“.

– რამ ჩაგაფიქრა მეჰმედ-ბატონო ასე მწარედ, სადარდო გაქვს რაიმე?

– კი ბატონო. თუ საიდუმლო არაა რა თანამდებობას მოელით? ასლან-ბეიმ ენვერ-ბეგს გადახედა.

– ვენდობი, როგორც საკუთარ თავს. შეგიძლიათ ყველაფერი თქვათ დიდო ბატონო – თქვა ხოჯამ.

– ჯარების სარდლობას შემპირდნენ, ისევ სამხედრო მინისტრობა აღმითქვეს. მოადგილედ ოლთისის ფაშა გადმოჰყავთ მგონი. მართლა ბეგო? შენ საიდან ხარ? შავშეთიდან არა?

– ჰო, შავშელი გახლავართ, იმერხევის მკვიდრი, არტანუჯში ვცხოვრობ. ახლახან ძველი სულთნის ფირმანი მომივიდა ართვინის ბეგლარ-ბეგობას მთავაზობენ, მაგრამ სულთანი რომ შეიცვალა, არ ვიცი ახლა რა ბედი მენევა, იქნებ აქაურები ჩამოგვირიგონ ოლთისში, არტანუჯში და საერთოდ შავშეთში.

– ოლთისის ფაშად რომ დაგსვან ბეგო რას იტყვი?

– ეეჰ, სადა მაქვს მაგისი ბედი. ისე ძალიანაც არ მიმიწვეს გული თანამდებობისაკენ, მაგრამ თუკი დამავალბენ მეტი რა გზაა.

– ჩათვალე ბეგო, ოლთისის ფაშა ხარ უკვე, ფირმანს და ბეჭედს ადგილზე ჩაგაბარებთ. სულ მალე მოხდება გადაადგილებები.

– სამაგიეროს გადახდა დამჭირდება ბატონო ასლან-ბეი.

– მე რას მიპირებთ ასლან-ეფენდი ცოცხალი არ იყოს შეცბუნებულ-
მა შეჰკადრა ხოჯამ – ჩვენი ამბები როგორც ჩანს დიდი ხნით გადა-
იდება.

– რა ვქნა მეჰმედ-ეფენდი, ყველაფერი ვთქვა.

– თქმა სჯობია დიდო ბატონო, თორემ უთქმელობა ყველას
გვავენებს.

– რახან ასე თვლით თანახმა ვარ.

ენვერ-ბეგმა ყურები ცქვიტა.

– მამუკა დავაქორწინეთ, შენც გაიგებდი უკვე. მე და მეჰმედ-ეფენ-
დომ გადავწყვიტეთ გურჯისტანში გავამგზავროთ ცოლ-ქმარი, მა-
გრამ სანამ გადავგზავნი, მანამ ფაშობა უნდა მივანიჭოთ და იქ როდე-
საც ოსმალეთი გამაგრდება ფაშაც ჩვენი მაჰმუდი იქნება, დანარჩენს
ვითარება გვიჩვენებს.

– კი მაგრამ თუ პოლიტიკური ვითარება შეიცვალა და საქართვე-
ლო ჩვენი გახდება, რალა აზრი აქვს მათ გადაპარებას? ველარ მოით-
მინა ენვერ-ბეგმა.

– თუ ფაშობის მინიჭება ვერ მოვახერხებთ, მაშინ აუცილებლად
უნდა გადავიყვანოთ და წინასწარ შევამზადოთ იმისათვის, რომ
როდესაც იქაურობას დავიმორჩილებთ, პირდაპირ ფაშის ტახტზე
დავამტკიცებთ მაჰმუდს და მოსვენებით ვიქნებით. არ მილალატებს
შვილობილი. რა ამაგი მაქვს განუული მისთვის ხომ იცით.

– მეეჭვება მაგენი ბატონო. ჩიტი იქაა ძლიერი სადაც გამოიჩეკე-
ბა, ახალციხეში ფესვებს რომ გაიდგამს შემდეგ მისი მოთოკვა ძნე-
ლი დარჩება – გამომცდელად უთხრა ბეგმა ასლან-ბეის.

– ახალციხე ჩვენი იქნება და გვინდა თუ არ გვინდა იქ ჩვენიკაცია
უნდა დავსვათ და ამის გამო მაჰმუდზე კარგ კანდიდატურას ჩვენ
ვერ ვიპოვით. აქაურობაც იცის, იქაურობასაც კარგად ჩაუკვირდე-
ბა და ორივე მხარისათვის სასარგებლო საქმეს გააკეთებს.

– მამა და შვილი გინდა ერთურთს ნაჰკიდო? ჯერ მადლს აკეთებ
თითქოს და მერე მტრობა გინდა გაალვივო მამა-შვილს შორის?

– ყველაფერი მოგვარდება. ეხლა მომისმინეთ ორთავემ. ფაშო-
ბა რომ დაგიმტკიცდებათ ბეგო, მერე შენზე იქნება ამათი გურ-
ჯისტანში გადასვლის ცერემონიები. ჩემზე სამაგიეროც გექნება გადა-
ხდილი და საქმესაც წაადგები.

– კი მაგრამ ხოჯა-ბატონიც გურჯისტანში მიბრძანდება? ისე მეჰმედ-ეფენდი მე რომ დამითმო, უფრო უპრიანი იქნება, პირველ ვეზირად დავნიშნავ და სასულიერო საქმეებსაც ჩავაბარებ ჩემს სფეროში.

– სალოლ ენვერ-ბეგო ნდობისათვის. მე ხომ ქართველი ვარ და გაჭირვების უამს ჩემს კუთხეში რომ ვიყო ნამდვილად სჯობს.

– რამდენი ხანია აქეთ ხარ მეჰმედ-ბატონო – ჰკითხა ენვერ-ბეგმა.

– თექვსმეტ წელზე მეტია. რატომ მკითხე?

– შენს კუთხეში ვინმე გელოდება? ახსოვხარ ვინმეს? მერეც ამდენი ხანია ხოჯიობ, საქართველოში რომ გადახვალ ისევ ხოჯად აპირებ მოღვაწეობას, თუ გაქრისტიანდები და გურჯებს გვერდით ამოუდგები ოსმალების წინააღმდეგ, თუ პირიქით მათ გამუსლიმანებას შეუდგები?

– არც ერთით ცოდვა არ დამენერება. ისე ბუდეში დაბრუნება მუდამ ჯობია, იქნებ მეც მივალწიო რაიმეს, სიბერეში შეიძლება დავქორწინდე კიდევ. ღმერთზეა დამოკიდებული ყველაფერი.

– აქედან გაპარვა, ოსმალეთის ღალატში ხომ არ ჩაეთვლება ასლან-ბატონო – მიუბრუნდა ენვერ-ბეგი სერასკერს.

– გააჩნია, ვინ როგორ შეხედავს. ჩვენ ჩვენი საქმე გავაკეთოთ და ვისაც რა უნდა ის თქვას. ჰა, რას იტყვი, ყაბულს ხარ ბეგო ჩვენს დახმარებაზე?

– მე მამუკას მამას შევპირდი დახმარებას და არ ვუყურებ არავითარ მდგომარეობას, სიტყვას კი არ ვუღალატებ.

– მომწონხარ ბეგო. სიკეთით აგავსებ. ჩვენი ურთიერთობა მტკიცე უნდა იყოს, დღევანდელმა საუბარმა კი არ უნდა გაჟონოს. მენვიეთ როდესაც მოგესურვებათ, საქმე კი აუცილებლად უნდა გაკეთდეს.

ენვერ-ბეგი და ხოჯა მხიარულ ხასიათზე გამოვიდნენ ასლან-ბეის სახლიდან.

– ენვერ-ბეგო მამუკას არ ინახულებთ და ისე ნაბრძანდებით?

– სად არის მერე, რატომ ვერ დავინახე?

– ქალაქში იქნებიან, ალბათ მალაზიებში დადიან, ახალგაზრდები არიან, ქალაქი ხუთი თითივით იციან, მაგრამ ასე ხელიხელჩაკიდებულნი ხომ ჯერ არ ყოფილან, მერეც ჩემპიონს ყველა ხომ უნდა იცნობდეს. მერეც თაფლობის დღეები აქვთ და ხომ ვერაფერს და-

ვუშლით. ერთი დარდი მოვიცილე – ჩემთან იყო გამუდმებით მამუკა და ეხლა ცოტა ხანს მაინც სახლში დაკავდება. რალა აქვს სადარდო – უმაღლესი განათლება მივაღებინეთ, ქალაქის ჩემპიონობა გაინაღდა, მერეც ვინც მას სურდა ის მოისვა გვერდში და ანე აღარაფერი საფიქრალი აღარა მაქვს.

– ჰო, მართლა ხოჯა-ბატონო, მართლა აპირებთ გურჯისტანში გადასვლას?

– კი ბეგო და შენი იმედი მქონდა, ასლან-ბეისაც რომ არ ეთქვა ვნუხდი ძალიან, რომ აღარ გამოჩნდი. დაილოცოს ღმერთის სახელი. გინატრე და მოხვედი კიდევაც. ანე დაჩქარებაა საჭირო თორემ ამ არეულ დროში ვინ იცის რა მოხდება კიდევ.

– რისი გეშინია მაინც ვერ გამიგია. აჭარაში ოსმალები ბატონობენ, ასევე ახალციხეშიც და მის ირგვლივაც, ასე რომ გადასვლა არც ისე სადარდოა, თქვენ რომ გგონიათ. საქმე ისაა როგორ მიგიღებენ.

– ეჰ, რას იზამ, მე ჩემიანებს გამოტირებული ვეყოლები ალბათ. მამუკას ხომ პატრონი ჰყავს და მიელიან კიდევაც. გამუსლიმანების კი რა მოგახსენოთ. ღმერთი ერთია და მასთან მისასვლელი გზები თუ სხვადასხვაა, ეს არაფერი სადარდოა. ქრისტიანულად შეეხვეწენები ღმერთს თუ მუსლიმანთა ენაზე ეს მაინცდამაინც საჩოთირო რად უნდა იყოს, მთავარია გნამდეს. გამოქვაბულში ინამებ თუ ჯამეში ამას არავინ არჩევს.

– მართალს კი ამბობთ ხოჯა-ბატონო, მაგრამ ყველა თუ გაიგებს შენ მსჯელობას. ესაა საფიქრალი.

– რა გაგება უნდა ამას, აჭარაში ოსმალები არიან და მეც ხომ ხოჯა ვარ – ქართული ვიცი, ოსმალურიც და სახლშიც ვიქნები, ჩემს კუთხეში და ხალხში, მტრად არავინ მომეკიდება, ეს ვიცი. მამუკას და ფატმას კი შალვა მოუვლის, ჩემი სადარდებელი აღარ იქნება.

– როდის აპირებთ მაინც წასვლას?

– ასლან-ბეი უპირო კაცი არაა, ისე კი რაც ადრე წავალთ, მით უკეთესი იქნება. შეიძლება ერთ კვირაში მოვახერხოთ, შეიძლება რამდენიმე წელიც დავრჩეთ. მგონი გაჭიანურდება, იმიტომ, რომ სანამ მთავრობაში დალაგდებიან და მოღონიერდებიან დროც კი გავა.

– ერთ კვირას მეც აქ ვრჩები საქმეებზე და თუკი მოხერხდება ამ დღეებში, მეგზურობას გაგინევ და თუ გადაიდება, არც ისაა საშიშროება. საიდან გინდათ მაინც გადასვლა?

- ახალციხეში უნდა გადავიდეთ, რაც არ უნდა იყოს.
- შორი გზაა, დაიქანცებით.
- არა უჭირს, დაიქანცებით შევისვენებთ, მთავარი ისაა, როდის წავალთ, ეს მარტო ჩვენს სურვილზე აღარაა დამოკიდებული. როგორც ასლან-ბეი გადანყვეტს ისე იქნება, აბა ჩვენ მარტო რისი მაქნისები ვართ. ხომ დაინახე რა თქვა, იქნებ აქ მივანიჭოთ ფაშის ტიტულიო. ჯერ ახალგაზრდა კი არის მარა, ხომ იცი, საქართველოში რა მცირეწლოვან მეფეებს ამეფებდნენ. ახალგაზრდა ფაშაც მისაღებია, მაგრამ საქმე ისაა, როგორ შეაფასებენ ამ ნაბიჯს იქით. ისე შალვას მამულში მშვიდობააო, ასე გავიგე ვილაცხეებიდან.
- ახლოს არ იკარებს ოსმალებს, მაგრამ თუ ერთიანად მოედებთან გურჯისტანში, ვინ დატოვებს ისე არხეინად. ხომ თქვა სერასკერმა, მამუკას რომ ფაშად დავსვამთ მერე ყველაფერს მოევლებათ.
- მდაა. მაი კი გავიგონე და დიდი ხანია ვიცი, მარა ერთი რამ მაფიქრებს. მიუხედავად იმისა ჭკვიანია, ახალგაზრდაა და ოსმალებმა რომ საშველი აღარ დააყენონ და მამა-შვილს შორის კონფლიქტი მოხდეს, ამით ვჭამთ სირცხვილს. ამდენ ხანს გადაკარგული შვილი ფაშად დაბრუნდეს და მერე მამას დაუნყოს კბენა, ვერაფერი ბიჭობა იქნება. ძალიან საფრთხილოა და კარგადაც უნდა დავფიქრდეთ.
- რალაცას მოვიფიქრებთ. მეც თუ ფაშად დამამტკიცეს, ყოველ ღონეს ვიხმარ, რომ კონფლიქტი არ წარმოიშვას მამა-შვილს შორის. ეს ისე სიტყვას მოჰყვა, თორემ შალვა ისეთი ჭკვიანია, ოღონდ შვილი სალსალამათი დაუბრუნდეს და თუ საჭირო დარჩება თვითონ იქაურობას გაეცლება და შვილს გადაულოცავს ყველაფერს. საერთოდ კი დრო და ვითარება განსაზღვრავს ყველაფერს. აბა, ნახვამდის მეჰმედ-ეფენდი. დღეის სწორს გამოგივლით და ამბავი დანვრილებით მეცოდინება.
- სახლში ვიქნები მუდამ ბეგო და როცა ინებებ მაშინ მესტუმრე. ხოჯა სახლისაკენ წავიდა, ენვერ-ბეგი კი ქალაქს შეერია და ნათესავებისკენ გასწია.
- ასლან-ბეი მუთაქებზე მიგორდა, თესპე* ჩამომარცვლა და მის განვლილ გზას გონებაში გადაავლო თვალი.
- „ ხუთი წელია სახლში ვზივარ, ახალი სულთანი კი ავირჩიეთ მარა... ხუთი წლის მანძილზე არავის გავახსენდი. დაჩაგრულივით ვგრძნობდი თავს. ერთი დიდი სიხარული რომ არ მოენიჭებინა

ჩემთვის მამუკას ჩემპიონობას და ქორწინებას, მე მგონი ლოგინად ჩავვარდებოდი, ამათ ნამდვილად გამახარეს და გამაბედნიერეს... დაპირება ნამდვილად უნდა შევუსრულო, მაგრამ ვაი თუ აღარ გამოძახეს, ხუთი წელია ველოდები გამოძახებას, ხუთი წელი დიდი დროა, ბავშვიც ისე დავაუკაცდა ვერ გავიგე. დრო შემომადნა ხელში და ისევ ამათ მიშველეს თორემ, მართლა ჭკუიდან შევიშლებოდი. ეხლა კი? თუ ისევ აღმადგინეს, მაშინ ყველა დაპირებას შევასრულებ. ჯერ მაჰმუდი ფაშად ვალიარებიჩო, თუმცა ჯერ ნაადრევია ამაზე ფიქრი, მაგრამ ხანდახან საქმე ისე აენწყობა, რამდენიმე დღეში ყველა სურვილს შეისრულებს კაცი, ღმერთია ჩემი დამხმარე”.

მუთაქაზე მიეძინა კიდეც ფიქრებში და ზომევაში.

სერას კერიდან წასული ხოჯა გზაში თავისებურ ფიქრებს მიეცა:

„რა მაქვს დასაკარგავი, უბრალო ნაკითხი კაცი ვიყავი, ეხლა ოსმალური კარგად ვიცი, ფრანგული, არაბულიც. რაც ვიცხოვრე კარგად ვიცხოვრე, გული არ მტკივა, არც ანე გამიჭირდება. თუ ოსმალები დიდი ხნით დამკვიდრდებიან აჭარაში და საქართველოს რალაც ნაწილში, ხოჯა ვარ და თავს გავიტან, თუ ქრისტიანობამ იმძლავრა, ქრისტიანად ვარ დაბადებული და საბუთად ნათესაობა მყავს აჭარაში ჩარჩენილი. არა, ჩარჩენილი მე ვარ თვითონ, თორემ ისინი ხომ იქაური მკვიდრები არიან. ვაგლახ, რომ ცოლ-შვილი არა მყავს, თუმცა ამასაც მოესწრება ადამიანი, ბოლობოლო ჯერ ორმოცისაც არა ვარ... აქედან რომ წავიდე, სანანებელი არაფერი მექნება, გარდა იმისა, რისთვისაც წამოვედი, მიზანი ბოლომდე ვერ მივიყვანე, თუმცა მშობლიურ კერას რომ დაუბრუნდები ისევ დავწერ ნაშრომს, ჯერჯერობით მეხსიერება არ მლალატობს და ინფორმაციაც ბევრი მაქვს დაგროვილი... ეჰ, ჩემიანებმა თუ მიცნეს მაინც... 16 წლის განმავლობაში რა ამბები დატრიალდა ვინ იცის”.

ხოჯა სახლში შევიდა და ფიქრებით დამძიმებული ტახტზე წამოწვა. შეისვენა და ისევ წამოდგა. ჯამეში უნდოდა წასვლა მაგრამ გადაიფიქრა.

ისევ ფიქრებმა წაიღო...

„წასალები არაფერი მაქვს მშობლიურ მხარეში, ანდა ზედმეტი ბარგის წაღება რა საჭიროა, გზა ისედაც გრძელია და დამქანცველი,

ან რა მაქვს რომ წავილო, რა მაბადია. ამ ერთ კვირას ჯანი უნდა მოვიკრიბო, კარგად გამოვიძინო, დავისვენო, მერე კი?”

კარებზე დააკაკუნეს. ფიქრი გაუწყდა ხოჯას. ადგა და კარები გააღო. კართან სახლის პატრონი იდგა.

– მობრძანდით ბატონო, ხომ მშვიდობაა?

– სახლის ქირა გაქვს გადასახდელი ხოჯა-ბატონო რამოდენიმე თვისა, ხომ არ გავინყდებთ? თუ კანონს მივმართო მაინცდამაინც და გინდა ცუდი კაცის შთაბეჭდილება დავტოვო?

– ერთი-ორი კვირაც უნდა მაცალოთ ეფენდი და მერე რამოდენიმე თვისას წინასწარ გადაგიხდით.

– ამ ერთხელაც გენდობი და... თქვა და უკმაყოფილო სახით გაშორდა ხოჯას.

„ისე აგიშენდა ცხოვრება, რავარც მე აღარა ვარ ქირის გადამხდელი”. ერთი კვირის შემდეგ ჩემი სახელიც დაგავიწყდეს იქნებ, ან ძაღლის ნაკბენივით დაგამახსოვრდეს”... თქვა და კარებიც გაიხურა.

ასლან-ბეიმ მამუკა და ფატმა მისაღებში გამოიძახა. გვრიტებივით შემოფრთხილდნენ ოთახში.

– გვეძახდით მამა? – შეეკითხა ფატმა.

– ჰო, შემოდით, კარები გამოკეტეთ და არავინ უნდა შემოიხედოს აქ.

– რა მოხდა მამა? – შეშფოთდა ფატმა.

– არაფერია შვილებო. მომიახლოვდით, რალაც სალაპარაკო მაქვს.

ასლან-ბეის წინ მუთაქაზე ჩამოსხდა ცოლ-ქმარი.

– მშობლები თუ გახსოვს შვილო? – შეეკითხა მამუკას.

მამუკას სახეზე ფერფურმა გადაჰკრა. სახე მოელუშა.

„ამისთანა რამ ჯერ არ უკითხავს, ეხლა რა ბუზანკალმა უკბინა, რა ხდება ნეტავ ჩემს თავს?”

– მახსოვს და ძალიანაც კარგად. მე ხომ რვა წლის ვიყავი მაშინ. მამაჩემმა აქაც კი მომინახულა რამდენიმეჯერ.

– მართლა შვილო? მერე ვერ მოიყვანე?

– მაგას როგორ გავბედავდი... მე ხომ გამოტაცებული ვარ.

– მე ხომ არ გამომიტაცებინარ შვილო, მე გამოგიხსენი მხოლოდ და ალგზარდე. რომ არა მე, უშვილძირო ადამიანი, ვინ იცის ეხლა რა

დღეში იქნებოდი იმ ფაშების ხელში. იმათ ხელები ჭუჭყში აქვთ გასვრილი, ყიდვა-გაყიდვა და „ფარა“* უტრიალებთ ჭკუაში, მე კი უშვილობამ სიკეთე ჩამადენინა. გული ხომ არ გტკივა ჩემგან შვილო?

– არა, მაგას როგორ ვიტყვი, თქვენ ხართ ჩემი მშობელიც და ცხოვრების ასპარეზზე დამყენებელიც. არ ვიცი როგორ გადავიხადო ხოჯისა და თქვენი ამაგი.

– როგორ მოგაკვლია მაინც მამაშენმა? მერე როგორ არ წაგიყვანა თან? შენ ხომ მისი შვილი ხარ?

– ენვერ-ბეგის წყალობით, მაგრამ არასოდეს არ გვქონია საუბარი არავის აქედან წასვლის თაობაზე. არა, აზრად არავის გაუფლია... არ ვიცი, მართლაცდა საკვირველია რომ არასოდეს ამ თემაზე არ გვილაპარაკია...

– ხოჯამ თუ იცის ეს ამბავი?

– როგორ არა, მე მის გარეშე ნაბიჯი არ გადამიდგამს. რახან თქვენს ხელში ვიზრდებოდი, თითქმის ყველაფერი გადავივინყე. არა ეხლა რაღამ გაგახსენა ჩემი მშობლები, არასოდეს დაინტერესებულხარ, მეც კიდევ თითქმის – აღარ დაასრულა სათქმელი.

– იცი ეხლა რა უნდა გახარო? – თქვა და თვალებში ორთავეს გამოცდელად შეხედა.

– არა, მამა საიდან გვეცოდინება?

– გენატრება მშობლები?

– რა ადამიანი იქნება მშობლები რომ არ მოენატროს, მითუმეტეს მე, უკვე თექვსმეტი წელი გავიდა. ძალიან მენატრებიან მაგრამ...

– მამ მალე გექნება მათთან შეხვედრის ბედნიერება და სიხარული

– როგორ მამა? – აღმოხდა ორთავეს და ფეხზე წამოდგნენ.

– შენ რაღა გიხარია რძალო?

– აბა, მე აქ მტოვებთ და მამუკას იქეთ აგ ზავნით? მაინც რამდენი ხნით? თუ ისინი ჩამოდიან აქეთ? – ამის მაინცდამაინც არ მჯერა, მეექვსეა რომ ისინი მარტო სანახავად ჩამოვიდნენ... ხომ არ გადმოასახლეს? თუ მამუკას და ჩემს დაშორებას აპირებთ? თავს მოვიკლავ, ზღვაში გადავხტები პირდაპირ და დავისრჩობი.

– ღმერთმა გაცილოს შვილო ასეთი რამეები, ეგ რამ გაფიქრებინა. მამუკას თავის მამულში ვაგ ზავნი, შენ კიდევ მისი კანონიერი „ხანუ-

მი” ხარ და მასთან იქნები სიკვდილამდე. ხოჯაც თქვენთან ერთად წამოვა, ოღონდ ესაა, ჩვენ აღმზრდელები უნდა დაგვიცოდეთ და ეს მიკლავს გულს, მაგრამ ღვთის ძალით მალე ისევ ერთად აღმოვჩნდებით. ჰო, მართლა ფატმა-ხანუმ არამცდარამც არ გააგებინოთ ვინმეს ჩვენი საუბარი. მალულად უნდა ნახვიდეთ აქედან, ჰოდა ღმერთისა და სულთნის ნებით მალე მეც გინახულებთ ახალციხეში.

– როგორ მამა?

– როგორ შვილებო და... ახალციხე და აჭარა მალე მთლიანად და საბოლოოდ ჩვენს ხელში იქნება. შენ მაჰმუდ ახალციხის ფაშობას მიიღებ და იქაურობის ბატონ-პატრონი იქნები. ენვერ-ბეგი კი ბეგობას დაემშვიდობება და ოლთისის ფაშა გახდება. თუ ერთმანეთს მხარში ამოუდგებით, ძალიან კარგს იზამთ.

მამუკას სახე მოეღრუბლა და წამით თავის სადარდ-საფიქრალს ჩაუღრმავდა:

„მამ, აჭარის და ახალციხის სრული დამორჩილება განიზრახეს არა? ხმები დადიოდა, აჭარა დიდი ხანია დაიპყრესო, მამ ტყუილია? მერე რა გზით აპირებენ ხელში ჩაგდებას, უნდა იომონ არა? ხალხი უნდა განწყვიტონ? ჩვენი ხალხი ნებით არ დამორჩილდება. მამ აჭარა ისევ თავისუფალია? სანამ ცოცხალი ვიქნები ოსმალების მტერი ვიქნები. ვაცლი, თუ ფაშობა დამიმტკიცეს, მერე დედას ვუტირებ ყველა მომხვდურს. ღმერთო მომეცი ძალაც, მოთმინებაც და გაძლებაც“.

– რატომ გადანწყვიტეთ მამა ჩვენი გამგზავრება? – ჰკითხა მაჰმუდმა – აკი აჭარა დამორჩილებულია ოსმალებზეო, ახალციხის ნან-ილიცაო...

– ჰო, შვილო, ნანილობრივ დამორჩილებულნი არიან, მაგრამ მალე მთლიანად დავიმორჩილებთ, უნდა გავამუსლიმანოთ, ასე წერია ჩვენს კანონში.

– მერე, ეს ხომ ომის გარეშე არ ჩაივლის?

– მუსლიმანებზე ნაბრძანებია ღვთისგან, გიაურები უნდა გაამუსლიმანოთო, თუ ნებით არ მიიღებენ ისლამს, ძალით უნდა მივაღებინოთ, ჰო, თუ წინააღმდეგობა გაგვიწიეს, ომი იქნება...

– მამა, დედაც ხომ გურჯი გყავდა, ხანუმიც გურჯი გყავს, მე და ფატმაც... ცოდო არ არიან დედის მხარე, ცოლის მხარე, შვილობილ-

ის მხარე ააოხრონ? თქვენ თვითონ ჩაუდგებით ჯარს საომრად და წინ წაუძღვებით?

– არა შვილო, მე თუ ისევ დამაბრუნებენ სამსახურში ხომ კარგი, თუ არადა არც ისე და არც ასე მე არავინ შემეკითხება, ეგ ყველაფერი სულთნის ბრძანებით იქნება, რომლის შეუსრულებლობას არავის აპატიებენ. ამიტომ მინდა რომ შენ ახალციხის ფაშა გახდე და თვითონ მიხვდები რა უნდა აკეთო. აქედან კიდევ ენვერ-ბეგიც, მომავალი ფაშა დაგეხმარება და...

– ენვერ-ბეგი მე თავს ხომ არ გამიყადრებს, უფროსია ჩემზე რაც არ უნდა იყოს.

– უმცროს-უფროსობა რას მიქვია, როდესაც ორივე და ჩვენ ყველა დიდ სულთანს და ოსმალეთის იმპერიას ვემსახურებით. მხოლოდ წოდებების განსხვავებით.

– როდის აპირებთ ჩვენს გამგზავრებას მამა?

– ასე ერთ კვირაში. შენ ჩემო რძალო, ნასვლამდე ინახულე დედობილ-მამობილი და შემდეგ თქვენს გზას დაადგებით.

– ეხლა კი ერთი რამ უნდა დაგმოდვროთ ყურანის კანონებით: „ტყუილად ნურავის ნურაფერს შეპირდები; როდესაც საუბარს დაიწყებთ მართალი ილაპარაკეთ, იქონიეთ რწმენა, უკუღმართ საქმეს ნუ ჩაიდენთ, იყავით სუფთანი და განწმენდილნი, სხვაზე ხელს ნუ აღმართავთ. მოერიდეთ არამ და საჭოჭმანო საქმეებს. ეცით ერთმანეთს პატივი. სულ მადლი და კეთილი საქმე აკეთეთ“.

– ასეც ვიზამთ მამა, ასეც ვაპირებთ, დიდი მადლობა – მიუგო ფატმამ.

ფატმა-ხანუმმა და მამუკამ ღამე თეთრად გაათიეს. არ უძინია ასლან-ბეისაც. მას თავისი დარდი აწუხებდა – თავის გონებაში ფიანდაზებს იგებდა...

„შვილობილს ახალციხეში ვაგზავნი, ვინ იცის რა მოხდება. იქნებ ველარც ველირსო ანე მათ ნახვას. ჩავიგდებთ კი ახალციხეს და აჭარას მთლიანად ხელში? არ დავმარცხდებით? დიდია ღმერთი და ძლიერია სულთანიც. ალაჰის დახმარებით დავიპყრობთ ტერიტორიებს. ღმერთო ძლიერო დაგვეხმარე და გაგვამარჯვებინე“.

გამთენიისას მიეძინა სერასკერს.

ფატმა-ხანუმი ლოგინზე ჩამოჯდა და მამუკას მიაპყრო თვალები.

– რას ფიქრობ მაშუკა, ოსმალების ნება-სურვილის აღმსრულებელი იქნები თუ სამშობლოს დასაცავად იბრძობები?

– ოსმალები ხომ სასტიკი დამპყრობლები და ბარბაროსები არიან, როდესაც სხვის ქვეყანაზე მძლავრობენ. ამათთვის სულერთია დიდგვაროვანი, მდაბიო, მეფე და ყმა-გლეხი. დამორჩილებულებს და დაუმორჩილებლებს ყველას საქონელივით ექცევიან: – უნდათ მოჰკლავენ, უნდათ გაყიდონ. ჩვენ როგორ მოგვექცენ მერე? მართალია ჩვენ ღვთისნიერი ადამიანები შეგვხვდნენ და გაჭირვება და დამცირება არ გვიგრძნია, მაგრამ განა ჩვენით წყდება საქმე? მართო იმას ვერ ვაპატიებ მშობლიურ კუთხეს რომ მოგწვევით და სანამ პირში სული მექნება ოსმალთა წინააღმდეგ ვიბრძობ, რა თქმა უნდა ძალაუფლება თუ მექნება. მეც და შენც ქრისტიანებად ვართ დაბადებულნი და ვერავითარი ძალა ვერ გადაეღობება წინ ჩვენს მრწამსს.

– მუსლიმანობა ცუდია ვითომ? რამდენი განზანზავა დღეში, როგორი სისუფთავე...

– აღარაფრის გაგონება არ მინდა, ამათ სულში აქვთ ჭუჭყი და ვერავითარი განზანზავ ვერ გარეცხავს. შემდეგ ხომ იცი ნამუსს როგორ ეხებიან.

– ჰო, ეგ მეც ვიცი, მოსვენებას არ მაძლევდნენ ყავახანაში. ეხლა ჩემპიონი პატრონი მყავს და აღარ მეშინია აღარავის. ისე შეკითხვით გამოგცადე, მაგრამ მაინც მენანება აღმზრდელების მიტოვება. ჩემთვის არასოდეს უწყენინებიათ და რომ იტყვიან ცივ ნიავს არ მაკარებდნენ, ისე აღმზარდეს. მენანება, მართლა მენანება მათი მიტოვება, მაგრამ ყველას და ყველაფერს შენ მიჩვენიხარ და ის სიხარული მასულდგმულებს, თუ მართლა გადაგვავ ზავნიან, როდის ჩავისუნთქავ ჩვენი სამშობლოს ჰაერს.

– მეც მენანება ფატმა, მაგრამ მშობლებიც მენატრება. ჩემი დაკარგვის შემდეგ სიცოცხლე განახევრებული აქვთ. თექვსმეტი წელი გავიდა უკვე, ხანშიშესულები არიან, მიხედვა ეხლა უნდათ. სწორედ კარგ დროს მაგ ზავნიან ახალციხეში. ერთი დავემკვიდრო იქით და მერე მე ვიცი... მელიან მშობლები, ეჰ... რამდენი რამ შეიცვლებოდა იქ თექვსმეტი წლის მანძილზე, იქნებ ველარც მიცნონ კიდევ.

– ნეტავი შენ მამუკა, მშობლები გელოდებიან, მე ვინაღვლო თორემ. როგორ უნდა მივაკვლიო, მეხსიერებაში აღარაფერი შემომრჩა, სულ პანია ვიყავი, როგორ უნდა დამმახსოვრებოდა. ხოჯას კი მოუყევი რაღაცები, მაგრამ ის როგორ მომაძებნინებს, ჯერ თავისიანები ჰყავს მოსაძებნი და მერეც იქ თუ ოსმალები არიან ფესვებგადგმული, მე როგორ მოვახერხებ ვინმეს მოძიებას.

– ერთი მაცალე ფაშის ტახტზე დაჯდომა და შემდეგ ყველაფერს ავისრულებ. თუ აქედან ჩამშვები გამაყოლებს, იმის მოშორება არ იქნება ძნელი, მაგრამ ჩემს მამობილს რომ ყურს ვუგდებ, არც არავის არ გამაყოლებს... თუ ფაშობა მეღირსა ხომ კარგი, თუ არა და ჩემს ხალხში არ ვიქნები მაინც? არაფერი არ იღარდო. ერთი გადავიდეთ და თუ ბედი გვაქვს შენთანებიც მოინახება. ისე რა გერქვა გამოტაცებამდე აღარ გახსოვს?

– კი, მაგრამ არავისთვის არ გამიმხელია, თამარი მერქვა, საბრალო ბაბუაჩემმა შემარქვა. ბაბუაც და მამაც ნასწავლი და განათლებულნი იყვნენ, მგონია უმაღლესი სასწავლებელიც კი ჰქონდათ დამთავრებული, წიგნებსაც კი წერდნენ. მაშინ არაფერი გამეგებოდა, მაგრამ ეხლა ვხვდები... ეჰ, ჩვენი ჰაერი ჩავისუნთქოთ მართლა და აღარაფერი მინდა...

ძალიან გვიან დაიძინეს, თითქმის შემოათენდათ. შუადღისას მეჰმედ-ხოჯა მოადგა ასლან-ბეის სახლს. ჯერ კიდევ ეძინა ღამენათევ სერასკერს.

ხოჯა ილდიზ-ხანუმმა შეისტუმრა სასტუმრო ოთახში.

– რაღაც სიჩუმეა, სახლში ილდიზ-ხანუმ. ამდენი ხანია დავდივარ და ასეთი სიმშვიდე არ მახსოვს აქ არასოდეს.

– ძინავს ყველას.

– რა მოხდა ღამე ათიეს?

– „ჭელბეთ“. აბა რა ვიცი, სასტუმრო ოთახში არც ერთი არ გამოჩენილა. იძინონ, რა საქმე აქვთ. გავალვიძო მეჰმედ-ეფენდი? სასწრაფო ხომ არაა რამე?

– არა, არ არის საჭირო. ისე ახალგაზრდები რომ მინახულებდნენ კარგი იქნება.

– როდესაც გაიღვიძებენ გადავცემ. სად იქნებით მაინც?

– ერთ გზაზე არაა ჯამეც და სახლიც? მომძებნიან.

ხოჯა თავის გზას დაადგა.

ღამენათვე ახალგაზრდა ცოლ-ქმარს გვიანობამდე ეძინათ. თითქმის შუადღე იყო მოახლოებული. მზე უკვე საღამოსაკენ გადახრილიყო როდესაც წამოდგნენ და სამზარეულოში გავიდნენ. იქ კი მათთვის გამზადებული საუზმე ელაგა მარმარილოს მაგიდაზე. ახალგაზრდებმა ოსმალური ჩვეულების მიხედვით საუზმე ძირს გადმოდგეს.

ამ დროს ილდიზ-ხანუმმა შემოიხედა სამზარეულოში და იატაკზე ფეხმორთხმულებს მუახლოვდა.

– რა ძილქუში დაგანვათ, ამდენი ძილი შეიძლება – უთხრა ახალშეუღლებულთ და გულიანად გაუღიმა მათ. არ იცით რომ ძილი სიკვდილის ძმავა? – ყურანში სწერია.

– დაგვათენდა დედა და... გვიან ჩაგვეძინა. მაპატიეთ ქალბატონო, მეტი აღარ დაგვემართება.

– იძინეთ შვილებო, იძინეთ, სანამ შვილი არ შეგეძინებათ, მერე თქვენი ძილი მკვდარია. მაინც ერთი რამ უნდა გირჩიოთ, ჩვენ ყველანი ქართველები ვართ და რამდენადაც ვიცო იქ ჩვენ სამშობლოში საჭმელს იატაკზე არ მიირთმევენ, ეს დიდი ცოდვაა. სუფრა ანუ საჭმლიანი მაგიდა მუხლებს ზემოთ უნდა იდოს. ერთადერთი, რაც მუხლებს ზემოთ კი არა, მაღლა თაროზე უნდა იდოს, ეს სამუსლიმანო ქითაბია და საჭმელიც ამ სინმინდებზე გატოლებული, ხოლო რაც შეეხება იატაკზე ჭამას, ეს ოსმალების ველური გადმონაშთია. ესენი ხომ ძველი მომთაბარე მონღოლების ნარჩენი შთამომავლები არიან, მონღოლები კი მეომარი და მესაქონლე ხალხი იყვნენ და აბა სად ექნებოდათ სპეციალური მაგიდის ტარების თავი, ან რამდენი უნდა ჰქონოდათ, ამიტომაც მინდორში და სადაც მოეხერხებოდათ, ძირში ჭამდნენ საჭმელს.

ცოლ-ქმარი ყურადღებით უსმენდა და თანაც გაკვირვებული იყვნენ ქალბატონ ილდიზის განათლებულობით.

– მაპატიეთ ქალბატონო შეკითხვა, მაგრამ რომ არ გკითხოთ არ იქნება, საიდან გაქვთ ამდენი ცოდნა? პირდაღებული შემოგცქეროდით ორთავე, შეგვაძინიეთ ალბათ.

– მეჰმედ-ეფენდის უნდა ვუმაღლოდეთ. ის მეცნიერი კაცია, ხოლო ხოჯობა იმისთვის ისწავლა, რათა თავი შეენახა და დაეცვა ამ ველურთაგან.

– რატომ გაქვთ ასეთი სიძულვილი ქალბატონო ოსმალებზე? რამდენადაც ვაკვირდები ბოროტები არ არიან...

– ეჰ, შვილებო, თქვენ არ იცით ოსმალების შინაგანი ბუნება. ამათ თავიანთის გარდა არავის დანახვა არ უნდათ. დედამინის ზურგზე მათი მსგავსი არავინ ჰგონიათ. აბა რისთვის ებრძვიან მათ ირგვლივ სახელმწიფოებს. იცით რამდენი სახელმწიფო მოინელეს, სანამ ამხელა იმპერიას შექმნიდნენ?

– ოსმალეთის ისტორია გცოდნიათ ქალბატონო. მიხარია ასეთი განათლებული დედამთილი რომ მყევხართ.

– ჰო, იმას გეუბნებოდით თუ რამდენი ქვეყანა მოინელეს – ოსმალეთის სახელმწიფო ჩამოყალიბდა 1360-იან წლებში. ოსმალეთის იმპერიამ თავის ხმაღს დაუმორჩილა და თითქმის მინის პირისგან აღგავა ბიზანტიის იმპერია, ეგვიპტე, ბულგარეთი, როდოსი, დოდეკანესი, უნგრეთი, მესოპოტამია, იემენი, ტრიპოლი. ახლა კი საქართველოს ჯერია. თუ ამ წარმატებას მიაღწევენ, შემდეგ მიაღგებინ სომხეთსა და სპარსეთს.

– თუ ეს სიმართლეა ქალბატონო, მაშინ ესენი ერი კი არა, სისხლისმსმელი ხალხი ყოფილან.

– ოსმალთაგან რაც შეიძლება შორს უნდა დაიჭიროთ თავი. თუ ძალიან გალიზიანდნენ კაცს თავს წააგდებინებენ და ქალს დაეუფლებიან, სწორედ ამიტომაც მიიწვევენ გურჯისტანისაკენ, იციან რომ იქ უღამაზეხი ქალები იზრდებიან.

ფატმა უსიამოვნებისაგან შეიშმუშნა და სახე დაემანჭა.

– ღმერთმა დაგვიფაროს ქალბატონო ამისთანა საშიშროებისაგან. წარმოდგენა შემეცვალა ოსმალებზე.

– რას იზამ შვილო, ასეა ეს. ჰო, მე რომ გკითხე ღამე რისთვის გაათენეთ არ გიპასუხიათ.

– გზაზე ვფიქრობდით ქალბატონო, რამდენი დღის სავალია და როგორ დავიქანცებით შემდეგ. მერე კიდევ... თქვენი დატოვებაც გვიძნელდება და გვენანება შეჩვეული ადგილების მიტოვება ქალბატონო. ახალნაქორწილვე ვართ, ჯერ ჩვენი არ დამტკბარხართ და ასე უცებ უნდა დაგშორდეთ.

ფატმას ცრემლები ჩამოუგორდა.

– ნუ ტირი გენაცვალე. გზაზე წასვლის სურვილს ტირილი და ცრემლი არ შვენის, ცუდად მაქვს დაცდილი. ჩვენ არაფერი გვიჭირს. ისე კი მალე გინახულებთ. ჰო, მართლა, ხოჯამ დაიბარა მინახულონო. ისაუზმეთ და ქალაქში გაიარეთ, მშობლებიც მოინახულებთ.

– გამადლობთ ქალბატონო – თქვა და მოეხვია.

მეჰმედ-ხოჯა სახლში დაუხვდათ. სამივემ „ჩიჩეგხანისაკენ“ გასწია.

ქალაქი ყოველ დღე იერსახეს იცვლიდა. უკეთესი ცხოვრების მოსაწყობად მოსახლეობა არაფერს იშურებდა, ოღონდაც ქალაქი კეთილმოეწყობოთ და გაემშვენიერებინათ. მომრავლდა სავაჭრო ფარდულები, სასადილოები, მეჩეთები.

– ამ ქალაქის მიტოვება არ გინდა ხოჯა-ბატონო? – უთხრა მამუკამ ხოჯას და გამომცდელად გადახედა.

– რას გეტყვი შვილო იცი? როდესაც ჩიტის ბარტყი ბუდეს ტოვებს, სადაც ის აღიზარდა, როდესაც თბილი ქვეყნებიდან უკან მობრუნდებიან აუცილებლად ნაბუდარს მიაშურებენ და მათთვის ამაზე სასიამოვნო არაფერია. ჰოდა, ჩვენ რაღა გვემართება, რატომ არ უნდა გვიხაროდეს სამშობლოში დაბრუნება, განა ჩიტები გვჯობიან?

– რა უკუღმართადაა მონყობილი ხოჯა-ბატონო. დაიბადები ერთ ადგილას, დიდხანს დაჰყოფ სხვა ადგილას და მერე არჩევანში ხარ რომელი ჯობია.

– ეჰ, ჩემო მამუკა, მე რომ ჩემი ბებიის კალთაში ჩამადებინა თავი ეხლა, სხვას არაფერს ვინატრებ. განა მართლა გადამავინწყდა? ბებიის ნანაზე ტკბილი არაფერია ქვეყანაზე – ისაა შენი მშობელიც, მთელი დუნიაც და სიყვარულიც. განა შენ აღარ გახსოვს დედის ნანა?

– როგორ არ მახსოვს, მაგრამ არც ამათგან მახსოვს ცუდი მოპყრობა, ამიტომ მართლაც ძნელია აქედან აბარგება და წასვლა, თუმცა... ყველაზე კარგი ის იქნება ჩვენს ველმინდვრებზე კოტრიალას რომ გავაკეთებ, იქაურ სუფთა ჰაერს ჩავისუნთქავ და ანკარა წყლით გავიგრილებ გულს. აქ მარტო მტვერს ვყლაპავთ და ერთხელაც საბანაოდ არ გავსულვარ. რა სჯობია ჩვენს მდინარეში ჭყუმპალაობას ტოლ-ამხანაგებთან ერთად...

– გელირსება მამუკა მალე მაგათი ნახვა, ახლა კი ვხვდები რა ღრმადაა გამჯდარი ფესვები სამშობლოს სიყვარულისა. გველირსე-

ბა და თანაც მალე – თქვა ხოჯამ და ამავე დროს ჩიჩეგხანასაც მიუახლოვდნენ.

ოსმან-ალა და მისი ცოლი ცას ენიენ სიხარულით შვილობილი და სიძე რომ დაინახეს ეზოში შემოსულები. ხვევნა-ალერსში რამდენიმე წუთი გავიდა, ადგილიდან ფეხის მოცვლას კი ვერ ახერხებდნენ. ისევ ჯევერიემ გამოიყვანა მდგომარეობიდან.

– მაიშექერ-ბიცოლა, ასე უნდა დახვედრა სიძე-ქალიშვილს? ფეხზე რომ გაგიჩერებია შუა ეზოში, ბაღში გაიყვანე და გრილში დასხი. თორემ სიძეს დასიცხავს – თქვა ჯევერიემ და თვითონაც ერთავეს ჩაეკონა. ხოჯა კი ტკბებოდა, მათ სიხარულს იზიარებდა.

– ესენი განა სახლში შემოსაშვები არ არიან, მარა ახლა რალაი. ნამოდით შვილებო, ბაღში გავიდეთ – თქვა მაიშექერმა. შიდა ეზოში გავიდა ყველა და მონწულ სკამებზე მოთავსდნენ.

რამდენიმე წუთში ჯევერიემ არომატული ყავა მოართვა ყველას და თავად დობილს მიუჯდა გვერდით, რომელიც მოშორებით განმარტოვდა.

– კარგია გათხოვება გო?

– დაიკარგე იქეთ. გათხოვდები და მერე მიხვდები... იცი როგორი ბიჭია მამუკა?

– ვიცი, როგორ არ ვიცი და.. შენ რომ არ გაყოლოდი მაგ ბიჭს, აუცილებლად მე მოვხიბლავდი.

– სუ, უბედურო არ გაგიგონოს.

– გამიგონოს კი არა... ერთი ჩავეკონებოდე...

– მერე ვინ გიშლის?

– რას გეტყვი იცი? გამიგონია კაცს შვიდი ქალი ეკუთვნისო, ჰოდა ცოტა ხნის შემდეგ მეც რომ...

– რატომ გაჩერდი, შენც ხომ არ გინდა აუჩვილო გული მამუკას?

– შენ რა გგონია, ჩვენს ყავახანაში რომ დადიოდნენ ეგ და მისი მასწავლებელი მე გული არ შემიქანდა? შენ რომ მოგწონდა ვიცოდი. ცოლობას უპირებდი, ამის ხათრით ვერაფერი ვთქვი, თორემ მეც შენსავით მომწონდა – თქვა და განზე გაიხედა.

– ხომ არ გიყვარდა ჯევერიე? ცოდვა ხომ არ ჩამიდენია მე რომ გავყევი ცოლად? თუ გიყვარდა ეგ უნდა გეთქვა. ადრე მე მხოლოდ

მომწონდა და ბაზარში გაყიდული და ბაზარშივე ნაყიდი გავბედავ-
დი რაიმეს თქმას, მითუმეტეს ვიცოდი რომ სერასკერის შვილობილი
იყო. შენ კი უფლება მეტი გქონდა, ოსმალო ხარ და იმიტომ. მერეც
რას გეტყვი იცი? თუ ოდესმე შვილი არ შეგვეძინა, რა უჭირს მერე, მე
თავად ვახარებ მაგ ამბავს. ნაგიყვან ჩემს შემცვლელად. ცოტა ძნე-
ლი ასატანი კია ამის მოთმენა, ძალიან მაგარ ნერვებს მოითხოვს,
მაგრამ შენი ხათრით ყველაფერზე თანახმა ვარ.

ჯევერე ისევ მიეკრო დობილს.

– რამდენი რამ გადმოალაგე გო, ასეთი კარგი გულის თუ იყავი,
აქამდე არ ვიცოდი. მაშ, მეც რომ ცოლად გავყვე, აღარ გამიბრაზდე-
ბი? ჯერ ხომ არ დამტკპარხართ ერთმანეთით. როდესაც მოილლები
მაშინ შეიძლება შეგენაცვლო, ეხლა კი შენც სუ და მეც სუ...

– არც მე შემიძლია ამისთანა რამეს შევეურიგდე, მაგრამ მამუკა
თუ ფაშა გახდა, ხომ იცი ფაშებს ჰარამხანები* აქვთ და თუ მამუკა-
მაც მოინდომა და ამ წესს არ უღალატა, აუცილებლად შენ დაგისვამ
გვერდით, მაგრამ ქართველები ვართ და ეს წესი საქართველოში არაა
დანერგილი.

– საქართველოში ხარ თუ ოსმალეთში?

ფატმა-ხანუმმა ტუჩებზე იკბინა. უნებურად კინალამ თავი გასცა.

– ჰო, ოსმალეთში ხომ ხარ?

– კი, ჩემო დაო, მაგრამ ერთი რამ მაინც მაკვირვებს, თუ კაცზე
რამდენიმე ქალია ნებადართული, ჩემს მამამთილს იმოდენა შეძლე-
ბა აქვს, იმოდენა თანამდებობა ჰქონდა და უშვილოდ რომ დარჩა,
რატომ მეორე ხანუმი არ მოიყვანა და ბიჭი იშვილა მაინცა და მაინც.

– ცოლი ხომ გურჯია მაგისა, ნებას არ დართავდა. მერეც კიდეც
რომ დაქორწინებულიყო... ბევრ ცოლს კაცი სახლში უნდა ჰყავდეთ
ხომ იცი, თუ არა და ოსმალების ამბავი არ იცი? ვინმე შეეპარება
მეორე თუ მესამე ცოლს და თავს მოჭრის, ასე ირჩია მინისტრმა კაც-
მა...

– ჰო. ალბათ, მასეა და... მეტი ამბები აღარ გაინტერესებს? სულ
გათხოვება, ჰარამხანა, შეძვრომა-გამოდვრომა... როგორაა საქმეე-
ბი, ეს რამდენიმე დღეა აქაურობის არა ვიცი რა...

– ყველაფერი ისეა, როგორაც დატოვე, არაფერია ახალი. ოღონდ
ესაა, მუშტარმა იკლო.

- არ გადამრიო, რაა მიზეზი, რა მოხდა?
- ჰო ასეა და რას იზამ... ადრე ალბათ შენს გამოც დადიოდნენ და რომ გათხოვდი, მერე მუშტარმა იკლო.
- მერე შენ ხომ ხარ ულამაზესი და... ნუთუ ჩემს გამო დადიოდნენ. მართლა? არა მგონია... იცი ქვეყნის საქმე ველარაა ყალიბში და ამიტომ მოიკლო მუშტარმა, მე არაფერ შუაში ვარ...
- შენ არ იცი ფატმა, მაგრამ მე ხომ ვიცი, რომ გათხოვდი, ძალიან ბევრმა დასაქორწინებელმა მოგიკითხა და რომ გაიგეს, მას აქეთაა რომ მართლა მოიკვეთეს ფეხი...
- ჰო, კარგი, კარგი. ახლა ამაზე ლაპარაკი სისულელეა. მე პატრონი მყავს და... ბოლოსდაბოლოს ბედს არ ვუჩივი... მთელი სასულტნოს ერთერთი ხელმძღვანელის შვილობილია და მერეც ჩემპიონი...
- ღმერთმა მზე და მათვარესავით შეგაბეროთ ერთმანეთს... ვიხუმრე გო, მეც გამომიჩნდება ვინმე, მთავარია ერთმანეთი არ დავკარგოთ. იქნებ ვინმე გურჯი მეც გამომიჩნდეს, ნამდვილად არ ვეტყვი უარს.
- გადმოგვხედავს ალბათ უფალი, ყველაფერში დაგვხმარება. ახლაც კიდევ ომს აპირებენ გურჯისტანთან და ცოტა გავფართოვდებით კიდევ.
- მერე გაგიხარდება შენი სამშობლო რომ ააწიოკონ? გამომცდელად შეხედა ჯევერიემ.
- არა, ნამდვილად არ გამიხარდება. ომი ვის უხარია. მერეც თუ სამშობლოზე მიდგება ლაპარაკი, ჩემი სამშობლო ეხლა აქაა. იქაურობა ჩემთვის უცხოა. განა თევზისთვის ის ადგილია ძვირფასი, სადაც ლიფსიტობენ? არა მგონია. რაც მეტია საარსებო ფართობი, მით უკეთესია, ამიტომაც ებრძვის სულთანი სახელმწიფოებს...
- სალამო ხელში შემოადნათ. საამურ, ტკბილ მუსაიფში დრო ისე გაიპარა, შებინდება ვერ იგრძნეს.
- წასასვლელად სანამ გაემზადებოდნენ, ფატმამ კუთხე-კუნჭული მიმოიხრინა, ყველაფერს მიესიყვარულა, რაღაც რაღაცებს აკოცა და მამუკას მიერ ქართულად დაწერილი წერილი, რომელიც საგულდაგულოდ ჰქონდა დამალული, მოიპარა და ეზოში გამოვიდა. ერთხანს ეზო-კუნჭულს მიმოავლო თვალი და ის იყო შიდა ეზოში

უნდა დაბრუნებულიყო, რომ ვილაც ახმახი, ჟღალთმიანი ახალგაზრდა აეტუზა წინ და გასასვლელი ჩაუკეტა.

– იმ ვილაც ბუშს რომ გაჰყევი ცოლად, ჩვენ ოსმალები რას ვაკეთებთ ვითომ, რა იმაზე ნაკლები შეძლება, ტან-ფეხი მაქვს?

– რას კადრულობ, გავთხოვდი ხომ ხედავ. არ შეგმევენის ასეთ ახალგაზრდას ასეთები...

ჟღალთმიანი ფატმასთან მიიწია და მოხვევენას უპირებდა, მაგრამ ფატმამ ხმადაბლა შეიკივლა. ამ დროს მამუკაც გამოდიოდა ეზოში, მაგრამ ფატმამ ისეთი გაულანუნა ახმახს, ვაჟკაცსაც შეეხარბებოდა. ჟღალთმიანი ნაბარბაცდა, მაგრამ არ ნაქცეულა. ისევ მიიწია ფატმასთან მოსახვევად, რომ სწორედ დროულად გამოჩნდა მამუკა და როდესაც ეს სურათი იხილა, ნავარჯიშევი მუშტი თავისით აღიმართა და უროსავით დაეცა ლაზღანდარას მხარზე.

ჩაიკეცა ოსმალო. მამუკას და ფატმას უკან აღარ მოუხედავთ, ისე შევიდნენ უკანა ეზოში, ფატმა ცახცახებდა.

– რა მოხდა შვილო – შეეკითხა ოსმან-ალა.

– აქამდე არ მითქვამს მამა, მოსვენებას არ მაძლევდა ერთი მუშტარი, ეხლა კი ნადირივით მებღღვნა და მოხვევას მიპირებდა.

– მერე? – თქვა ოსმან-ალამ და თვალეები ავად დაკვესა.

– მერე ის რომ მიიღო მისალები ჩემგანაც და მამუკასგანაც, მგონი ანე ჩვენკენ აღარ გამოიხედავს.

– კი ვამჩნევდი ადრე იმ გარეწარს, როგორ გიცქეროდა მგელივით, მარა რას ვიფიქრებდი – თქვა მეჰმედ-ეფენდიმ და წამოდგა.

– დარდი ნუ გექნებათ, აქ აღარ შემოვა ეგ ვილაც ნადირალა.

– არ გინდა მამა, ნურაფერს ეტყვი, მითუმეტეს ჯვევრიეც გასათხოვარია და რაიმე არ აუტეხოს. ეგ ახმახი ქალაქელი უსაქმურების მეთაურია და რომ ველარ დამინახავს, ეგებ გადაუაროს და აღარც აქაურობას გაეკარება. ისე კი ჯვევრიე ყურადღებაში გყავდეთ, ნუ მოშორდება ყავახანას.

– სახლში წასვლის დროა უკვე, ნავიდეთ მეჰმედ-ეფენდი.

– ხშირად გამოგვიარეთ შვილებო, რაღაც ორი პარასკევი გვაქვს დარჩენილი და ნუ მოგვანატრებთ თავს.

– კი დედა, აბა რას ვიზამთ, დარდი ნუ გექნება – უთხრა ფატმამ. მშობლები გადაკოცნა და ქუჩაში გავიდნენ.

უკვე ბნელოდა. ოსმან-ალა და მაიშექერი ჯვევრიეს თანხლებით სახლში შევიდნენ და ყავახანის ჩაკეტვა დააპირეს, მაგრამ ...

ჟღალთმიანი ყავახანიდან რამოდენიმე ნაბიჯზე ლობეს მიყრდნობოდა და ავად იმზირებოდა. ახლომახლო რამდენიმე ახალგაზრდა მიდი-მოდოდა.

გვერდის ავლას აპირებდნენ, მაგრამ ჟღალთმიანის ხმამ შეაჩერა სამივე.

– რას ინებებთ ბატონო? – აგდებულად მიახალა მამუკამ და უკან, მისკენ შებრუნდა.

– უნდა გავსწორდეთ აქვე, შენ მე ვინა გგონივარ ჰა?

ჟღალთმიანის ნიშანზე ამხანაგები ახლოს შეჯგუფდნენ.

– ცემას ხომ არ მიპირებთ ბიჭებო? მე რე არ გეცოდებათ ახალდაქორწინებულები? ცოდო არა ვარ? – ისევ აგდებულად მიუგო შეგროვილ ხულიგნებს.

– დაარტყით მაგის დედაც... შეიგინა ერთმა დაკუნთულმა და მამუკასკენ გაიწია აპრიალეზული დანით.

ფატმამ შეჰკვივლა. მამუკამ ცალი ხელით ეზოსაკენ უბიძგა ფატმას და დანიანს ისეთი უთავაზა, ლობე მეორე მხარეს გაატანინა.

– აბა, რომელი ხართ უფრო ძლიერი. მაჰმუდის სახელი თუ არ გაგიგონიათ, ანე დაიხსომეთ მაინც ვინცაა.

ჟღალთმიანმა წაიწია დასარტყმელად, მაგრამ მამუკამ ერთი ისეთი უთავაზა, მკერდთან რალაცამ გაილანუნა, დანარჩენებიც თითისკვრით ერთმანეთს მიანყვიტა და დაუმატა.

– დღეის შემდეგ თუ კიდევ სადმე გადამეყრებით, ან საერთოდ თუ ოდესმე გავიგე ქალაქში თქვენი ავკაცობის ამბავი, ძვლები აღარ შეგრჩებათ მთელი. ცოტაც გაიკითხეთ თუ ვინაა მაჰმუდ-ბეი და შემდეგ ისე ჩაიდეთ ლუკმა პირში, თქვე არაკაცებო – თქვა მამუკამ და თვალებით ქუჩისაკენ მიუთითა...

ფეხზე მყოფებმა ნაქცეულები წამოაყენეს და გაიძურნნენ, უკან აღარ მოუხედავთ.

ისე უცებ მოხდა ყველაფერი, ოსმან-ალას არაფერი შეუტყვია. როდესაც მოახსენეს, ეზოში გამოსულს უკვე იქ აღარავინ დახვდა.

– ავია ეგ ჟღალთმიანი – ჩაილაპარაკა თავისთვის.

– ავიო? მაგათ რომ მამუკამ გაფრთხილება მისცა, ამ არემარე-ში კი არა, მთელ ქალაქს გაეცლებიან მგონია – თქვა ერთერთმა მუშტარმა – ლაპარაკის და ჭამის მადა დაუკარგა ყველას.

– მაღლობა ღმერთს – ჩაილაპარაკა ოსმან-ალამ და სახლში შებრუნდა. მაიშექერი შემფოთებული დაუხვდა ოსმან-ალას.

– რა მოხდა, რა ხმაური იყო ქუჩაში? ის ქალაქელი ხულიგანი ხომ არ იყო კიდევ?

– ვინ ქალაქელი?

– ერთი წითური ბიჭია, მის დანახვას ვერ ვიტან. ერთხელ ჩვენს გოგოს წაეტანა, მაგრამ მკაცრი გაფრთხილება მივეცი. ეხლა რალა უნდოდა? მე ეს ამბავი არ მითქვამს შენთვის. ერთხანს აღარ ჩანდა და ვთქვი გადაიკარგა-მეთქი. ჰო, რა უნდოდა?

– ფატმასკენ განუულა და მამუკას დაუთეთქვია ყველა, თანაც გაუფრთხილებია, რომ არსად გამოჩენილიყო ამის შემდეგ.

– ვენაცვალე ხელებში, ტყუილა კი არაა ჩემპიონი, მარა ღვთის კანონებში რომ მიტევენა წერია, ამის დავინწყებაც არ შეიძლება. „ბოროტს ბოროტულად არ მოექცეო“, მარა ადამის მოდგმა ამ კანონებს არ სცნობს მგონია. ეს რას ჰგავს იცი? ოსმალო რომ ქრისტიანს იატაგანს სცემს (ეს ბოროტება არაა?) ქრისტიანმა უნდა მიუტევოს და თაყვანი სცეს ხმლის დამრტყმელს... არა, სანამ ადამიანი იარსებებს ცხელი სისხლი თავისას იზამს, რაფერ გინდა მოითმინო კაცმა, როდესაც უყურებ, შენ ცოლს, დას, დედას ან ახლობელს ვინცხა უჯიშო ხელის მოხვევას ან შეხებას უპირებს? ვენაცვალე ხელებში – ბოროტება უნდა ამოშანთო, რომ სხვა ბოროტება არ ამოიზარდოს. ამაზედაა ნათქვამი – „ღმერთის იმედი გქონდეთ, მაგრამ აქლემის დაბმაც ნუ დაგავინყდებათო“. ჰოდა ამ წითურას არ უნდა სცოდნოდა რომ სხვისი ნამუსის შემბლალავ, თავისსავე ნამუსს შეუბლალავენ? მაგრამ ყველაზე მთავარი მუსლიმანისათვის ისაა – „ადამიანს, რომელსაც თავისი რისხვის მოთოკვა შეუძლია, ღმერთი სიკეთეს მიუზღავს“

– იმიტომ არ გავეყარე და არც მეორე ცოლი მოვიყვანე, ასეთი განათლებული რომ იყავი ამან გადაგარჩინა თორემ... ჰაიდე, ეხლა ძილის დროა...

თავი V

ერთი კვირა სანთელივით დაილია.

სერასკერის ოჯახში გაცილები სამზადისი იყო. რაც ნოტარიუსით ქონდა მამუკას დამტკიცებული, ოქრო-ვერცხლად და ფულად აქციეს და მცირე შეკრულაში მოათავსეს, აუცილებელი საგნებიც ცალკე ფუთაში გამოკრეს და ღარიბული სამოსით შემოსეს ორთავე.

– ასე უფრო ჯობს. გზაში ათასი მამაძაღლია. როდესაც საშოვარზე გადიან, არავის ინდობენ, შეიძლება იარაღიც გამოიყენონ. კაცის მოკვლა თუ კოლოს გასრესვა ერთნაირია მათთვის, ამიტომ სიფრთხილეა საჭირო. ასე ღარიბულად შემოსილებს არავინ გერჩით – გააფრთხილა ასლან-ბეიმ მგზავრები.

– კი მაგრამ ენვერ-ბეგი რომ მდიდრულადაა ჩაცმული?

– მით უკეთესი. ის ბეგია და თქვენ მისი მოსამსახურეები ხართ ვითომ. ბეგს არავინ ერჩის, რალაცნაირ მორიდებას იჩენენ, ესეც არ იყოს რამდენჯერ იმგზავრა და არაფერი დაუჩივლია ჯერაც, როდესაც გადანყდა და ეხლა უკვე სამგზავროდ ხართ გამზადებულნი, დიდ გზას დაგილოცავთ. საქმე აწყობილია საათივით. მთავარია ქალაქიდან გახვიდეთ, დანარჩენი კი იოლია. სახალისოა მგზავრობაც. ტყის თუ მინდვრების ბილიკები, სუფთა ჰაერზე ცხენებით მგზავრობა – უჰ, რა სჯობს მარა, იცით რამდენი ხანია არ მიმგზავრია? რაც შენ ჩამოგიყვანე მამუკა შვილო, შენმა სიხარულმა აჰა აქამდე მომალწევინა, ყველაფერი მიმავიწყა. ეჰ, ნეტავი თქვენს ერთად მოვდიოდემომწყინდა ყველაფერი ქალაქური ცხოვრებაც, მტვრიანი ქუჩები, ხალხის ყაყანი, თანამდებობაც... იცი როგორ დავისვენე სულიერად, რაც გამათავისუფლეს? ქვეყნის ტვირთის ზიდვა ძალიან ძნელია, მაგრამ ხალხი რომ ამოგირჩევს და მათავრობაც ბეჭედს დაასვამს ხალხის სურვილს, მეტი რა გზაა...

სერასკერს ცრემლები ჩამოუგორდა, მაგრამ მგზავრებს მოარიდა და სახე მოიწმინდა.

– ჰო ძალიან მეძნელება ახლა თქვენი გამგზავრება შვილებო, მაგრამ როგორმე უნდა გავძლოთ, იმპერიას ასე სჭირდება, როდესაც სახელმწიფოს ჭირდება, უკან დახევა, ღალატია ქვეყნისა, ეს ყველამ უნდა ვიცოდეთ, როდესაც გაცილებთ გურჯისტანისაკენ ეს ჩვენს

ოჯახსა და სახელმწიფოს სჭირდება, ამიტომ გაძლება გვმართებს ყველას, იმედია მალე გინახულებთ. ახლა კიდევ ოსმან-ბეის შემოტევას რალა გაუძლებს.

კარებზე დააკაკუნეს. ეუცხოვათ კაკუნი, გააღეს და...

– ენვერ-ბეგ? – მობრძანდით ბატონო – შეიპატიჟა ასლან-ბეიმ სტუმარი და სასტუმრო ოთახში შეუძღვა.

ცოცხალი შემდეგ მეჰმედ-ნოჯაც მოვიდა პატარა ბარგით.

– „სელამ ალეიქუმ“ ბატონებო.

– „ალეიქუმ სელამ, ბუიურუნუზ-ეფენდიმ“ – ფეხზე წამოდგომით მიესალმნენ და ისევ ხალიჩაზე მოთავსდნენ.

– როგორაა საქმეები? – იკითხა ხოჯამ.

– ამაღამ უნდა წავიდეთ, დაყოვნება აღარ შეიძლება – თქვა ენვერ-ბეგმა და ასლან-ბეის გადახედა – დიდხანს დავრჩი და...

– სწორედ რომ დროა, ზაფხულის ღამეებში მგზავრობას რა სჯობს – თქვა ხოჯამ.

– შენ ეგა თქვი და – კვერი დაუკრა ასლან-ბეიმ – ბავშვები უკვე მზად არიან, ცხენებიც დარახტულია, ხოჯა კი ფეხით ივლის – გაეხუმრა სერასკერმა და გულიანად გადაიხარხარა – ერთი ცხენიც ბარგს წაიღებს და მთვარიანი ღამით გაუდგებით გზას. ეჰ, გული მტკივა, ასე რომ შებრუნდა ჩემი ბედი, მაგრამ იმედია ყველაფერი ყალიბში ჩადგება და ისევ ჩვენებურად ვიჭუკჭუკებთ.

– რა თქმა უნდა ასლან-ბეი – კვერი დაუკრა ხოჯამ – ჰო, მართლა ოსმან-ალას საქმე როგორ იქნება?

– დავებმარები შეძლებისდაგვარად. ამ დღეებში სერალის სხდომა გაიმართება და..

– ჩვენში დარჩეს ასლან-ბატონო და შენი შვილობილი, ოსმან-ალის, მეც კიდევ უკვე შორს ვიქნებით და ოსმან-ალის აკიდება ხომ ზედმეტი არ იქნება თქვენთვის, რომ აღარ მიაქციო ყურადღება არაფერიც არ მოხდება – გამომცდელად ჰკითხა ხოჯამ.

– მეჰმედ-ეფენდი ჭკვიან კაცად გთვლი და ის კი უნდა იცოდეს, რომ მე სიტყვის გატეხვა არ მიყვარს... ისეთი გოგოს გამზრდელს დიახაც ეკუთვნის ყველანაირი სიკეთე. მე სიტყვას ნაღდად ვერ ვუღალატებ, მერე შენი თხოვნაც იყო და... ამდენი ხანია ძმებივით ვუდგევართ ერთმანეთს და შენ მოუნონარს როგორ გავაკეთებ, ჩემი იმედი გქონდეს.

– დიდი მადლობა ასლან-ეფენდი ნდობისთვის, მეც არ მიღალა-
ტია ადამიანობისათვის აქამდე და არც ანე ვაპირებ.

– მთავარია ადამიანური თვისებები არ დაკარგოს ადამიანმა.
ჩემი თანამდებობა საპატიო იყო, მაგრამ დავკარგე, იქნებ აღმადგი-
ნონ კიდევაც, კაცობა არ დამიკარგავს, ამიტომაც ვუყვარვარ ხალხს.

– კაცობა რომ არ დაგიკარგავს, მაი ქართულმა სისხლმა ქნა,
თორემ სისხლით ოსმალები რაებს ჩადიან.

– ნაძირალები და ოხრები ყველა სისხლის ხალხშია... მამაჩემიც
ოსმალო იყო, მაგრამ არ იყო ცუდი კაცი და მე მგონია, არც მე ვარ
სიგლახის განსახიერება... მე ჩემს ადამიანობას არასოდეს
ვუღალატებ, მარა, ეხლა რომ გულიც და სახლიც გამომიცარიელდა
ამას რა ეშველება ეს მითხარი შენ – ნაღვლიანად უპასუხა ხოჯას.

– კაცის თავზე ბევრი რამაა მოსალოდნელი და კაცობა და ად-
ამიანობა მაშინაა, როდესაც მაგრად იდგები და ადამიანობას შეინ-
არჩუნებ. ყველაფერს უნდა გავუძლოთ.

– ჰო, რა თქმა უნდა ხოჯავ, გაგვიძლია და გავძლებთ კიდევაც.
ჰო, ერთი რამ მაინტერესებს კიდევ მეჭმედ-ეფენდი – რამდენი წლ-
ისა ხარ და ეს სახელი ნამდვილია თუ ეფარები მაგ სახელს?

– აქამდე არ დაეჭვებულხარ, ეხლა რალა მოხდა?

– რალა მოხდა კი არა, შენ რომ სამშობლოში გადახვალ და იქ თუ
სხვა სახელით იქნები, როგორ მოგნახო, როდესაც მომენატრები, თუ
იქნებ გაუჩინარებას აპირებ?

– სახელი მართლაც სხვა მაქვს – ახმედი მქვია და ხალიფაშვილი
ვარ გვარად, სოფელ სამზიარელი. ხანდახან სამზიაროლის გვეძა-
ხდნენ ოსმალები. მათი დამსახურებაა, რომ სტამბულში მოხვდვი
სასწავლებლად. ჩემი პირადი საქმეები და მიზნებიც მქონდა, მაგრამ
რომ დამიჭირეს და ეჭვი აიღეს ჩემზე, მოვახერხე სახელის გამოცვ-
ლა, მაგრამ ხოჯიობაზე და ადამიანობაზე არასოდეს მიღალატნია...
რაც შეეხება წლოვანებას, არა ვარ ძალიან ხნიერი – სულ ოცდათ-
ერთმეტი წლისა ვარ, მამიაზე, თქვენს მაჭმედზე კი სულ ცოტა შვი-
დი წლით ვარ დიდი. ისიც უნდა გითხრათ ასლან-ბეი, ჩემი ძმაც და
ბიძაშვილიც, აქვე სტამბოლში იმყოფებიან. ჩემი ძმა, ისმაილი სულ-
თანჯამის მთავარი ხოჯაა, ის ალოცებს სულთანს. ალბათ დიდხანს
დარჩება – კარგი ხმისა და უაღრესი ნასწავლობისთვის დატოვეს.

ბიძაშვილი ხასანი კი მეორე დიდ ჯამეშია, ანუ ორთაჯამეში ხოჯის შემცვლელი.

– კი მაგრამ მთელი ქართველები აქ ყოფილხართ, სტამბოლი აიღეთ?

– ქართველები კი არა, ეხლა მუსლიმანი გურჯები ვართ, მაგრამ დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ ასლან-ბეი, რომ ჩვენ რაც არ უნდა სხვა რწმენა მივიღოთ, გულთ ყოველთვის ქართველებად დავრჩებით და ენას არასოდეს დავივიწყებთ, არც იმას დავივიწყებთ ოსმალები რომ გვანოკებდნენ, მაგრამ როცა იქნება ღმერთი გადმოგვხედავს...

– რომ გადახვალთ რწმენას შეიცვლი?

– ჯერჯერობით არა, მაგრამ დრო და ვითარება მეტყვის ამას, თუ რა გავაკეთოთ, ისე კი ჩვენს ქართულ ისტორიას ლალატი ვერ ალამაზებს ძალიან... მოლაღატეები სასტიკად არ გვიყვარს.

– შენ რომ ახლა აქედან გადახვალ, მოლაღატე ხომ არ შეგერქმევა ხოჯავ? შენ ხომ უნდა გააგრძელო ქადაგება შენს ხალხში რომ მუსლიმანურ რჯულზე გადავიდნენ?... „ღვთის სარწმუნოების გავრცელებისას ბოროტი ცილისწამების ნუ შეგეშინდებათ“ – ასე სწერია ყურანში.

– რაც ჩემზე იქნება დამოკიდებული და რასაც ვითარება მოითხოვს, ისე ვიმოქმედებთ... ჰო, ამას დრო და ვითარება მიბრძანებს, არასოდეს შემშლია და ანე არ შემეშლება მგონია, ყურანი კი თითქმის დავიზეპირე...

– ღმერთმაც ასე ქნას ეფენდი...

ენვერ-ბეგი საუბარში არ ჩარეულა, მხოლოდ უსმენდა, ხოლო მათი საუბრიდან ბევრი რამ გულში ჩაიბეჭდა და სამომავლო გეგმისათვის შეხამება გადაწყვიტა. ეს გეგმა კი შავშეთის, ახალციხისა და აჭარის კეთილმეზობლობა იყო, ოღონდ მშვიდობიანი გზებით...

– დაუჩქაროთ ეხლა, თორემ საცაა შუალამე მოაღწევს და ძილიც დაგვანვება – თქვა ენვერ-ბეგმა და წამოდგა.

– ძილი არაფერია, შიშშილმა თუ არ შეგვანუხა – თქვა ხოჯამ და ფუთებს გადახედა – მე ერთი სამი დღის საჭმელი მაქვს მარაგად, მარა, სამი დღის შემდეგ რა ვქნათ? რამაზანი მაინც ყოფილიყო.

– საჭმელსაც რაღაც ეშველება, ფული ხომ გვაქვს ხოჯა-ბატონო – თქვა მამუკამ – გზაში როგორმე ვიშოვიოთ. ყველგან სავაჭროებია გახსნილი, ესეც არ იყოს, ჩვენც მზადა გვაქვს რამდენიმე დღისა...

ბევრნა-კოცნაში და გამოთხოვებში დიდი დრო გავიდა. ძნელი იყო განშორება.

– არ ვტირივართ, ცრემლებს არ გაყოლებთ. გზაზე მიმავალთ ცრემლებით არ გააცილებენ. მშვიდობიანად გველოთ შვილებო და იმედი მექნება დიდი დრო არ გავა, შევხვდებით ერთმანეთს – თქვა ილდიზ-ხანუმმა და საბოლოოდ გადაეხვივნენ მგზავრებს.

– საკუთარი ბავშვებით გებარებიან ესენი ენვერ-ბეგო – დაამატა ასლან-ბეიმ.

– დარდი ნუ გაქვს, მართლაც შვილებივით მოვუვლი.

ცხენებს მოახტნენ და ქალაქიდან შუალამისას გავიდნენ. კარგა მანძილი ისე იარეს, ხმა არავის ამოუღია, ყველას საკუთარი საფიქრებელ-სადარდებელი ანუხებდა – ასე ვთქვათ ბუდე მოიშალეს და თითქმის სხვა ცხოვრებაში უნდა გადაებიჯებინათ ფეხი. მხოლოდ ენვერ-ბეგს არ ეტყობოდა მონყენილობა.

– რას ჩამოიგიშვიათ ცხვირი, სამშობლოში მიდიხართ, სხვაგან კი არა – შეახსენა მგზავრებს.

– ეჰ, ენვერ-ბეგო, ოსმალეთიც ჩვენი სამშობლოა თითქმის – გაეპასუხა ხოჯა – მე ჩემი საუკეთესო წლები აქ გავატარე, აგენმაც ფეხი თითქმის აქ აიდგეს და ახლა მართლაც რომ გვეძნელება აქაურობის მიტოვება. სამშობლოს სიყვარული ყველაფერს ჩრდილავს, მაგრამ შეჩვეული ჭირიც რომ საშიში აღარაა? მერეც სამშობლოში ახალი ცხოვრება უნდა დავინყოთ, შეთვისება ძნელია. იცი? აქაურობა მაინც მოგვენატრება, არ გვექონდა უხალისო ცხოვრება, თავისუფლად ვიყავით, არ ვიყავით შებოჭილი, ამაზე მეტი რალა გინდა ადამიანს.

– ყველაფერში მართალი ხარ ხოჯა-ბატონო, გეთანხმები, მაგრამ ეხლა ჩივილი კი არა გეგმების მოფიქრებაა საჭირო, რომ როდესაც სამშობლოში გადახვალთ, როგორ უნდა დაინყოთ ცხოვრება, დიახაც რომ ეხლავე უნდა იფიქროთ. ამ ახალგაზრდებს გული კი არ უნდა გაუტეხოთ, დამხმარე და მცველიც შენ იქნები, სადაც არ უნდა იყონ. მე გადაგაცილებ გადაღმა, მაგრამ ღმერთმა იცის, შევხვდებით კი ერთმანეთს? თუმცა ყველაფერს დრო გვიჩვენებს.

ქალაქის განაპირას „ხანი“* იყო, სადაც ენვერ-ბეგმა ცხენები შეაჩერა და ჩამოქვეითება ბრძანა.

– აქ შევისვენოთ, გამოვიძინოთ და დილაუთენია დავადგეთ გზას, სანამ მზე დაგვაცხუნებს, მაგრამ მგონი ხვალე ღრუბლიანი ამინდი იქნება და მზე აღარ შეგვანუხებს, ასე რომ თუ გავვიმართლა დიდ მანძილს გავივლით შუალამემდე, როცა ერთ ღამის გასათევს მივალწვევთ კიდევ. თუ ამინდმა გვაცალა, კაი იქნება.

ჩამოქვეითდნენ, მოსამსახურეს ცხენები ჩააბარეს და დასაძინებლად შევიდნენ სახლში.

უთენია წამოდგა ენვერ-ბეგი და მძინარეებს ჩამოუარა. ისე ღრმად ფშვინავდნენ, ერთი პირი დაენანა კიდევ მათი გაღვიძება, მაგრამ დრო არ ითმენდა, გამგზავრება კი აუცილებელი იყო. წამოდგნენ ნამძინარეები, ხელ-პირი დაიბანეს, დანაყრდნენ და ისევ ამხედრდნენ.

ხოჯამ გამოვლილ გზას გადახედა. ენვერ-ბეგი მიუხვდა უკან მიხედვის მიზეზს და ხოჯას საუბარი გაუბა.

– მიგიხვდი ხოჯავ უკან მიხედვის მიზეზს. ეხლა, როდესაც უკაცრიელ ადგილას მოხვდით, უფრო გაგიძნელდება ტოლ-მეგობრებზე, უამრავ ნაცნობებზე მოცილება, მაგრამ უნდა გითხრათ, რომ ყველაფერს ჩემი კუთხის ჰაერის ჩასუნთქვა და წყაროს წყლის დაღვევა მირჩევნია. შავშეთში ვარ გაზრდილი და აქ ჯაჭვით, რომ დამაბანვერ გავძლებ. ქალაქში ძმა და ჩემიანები ცხოვრობენ, მაგრამ მათთან რომ ვიყავი, თითქოს ეკლებზე ვიჯექი. რა ვქნა, ასეთი ხასიათი მაქვს. სოფელი მაინც სულ სხვაა, ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ დილის სიოს ქროლვაზე საქონლის ბლავილს, ძაღლების ყეფას, ჩიტების ჭიკჭიკს და მამლის ყვივლს რომ გაიგონებ ღელის ჩხრიალზე შერთულს, ამას არაფერი სჯობს, ასე რომ აქაურ ვარდს, ჩემი ბაღჩის ეკალი მირჩევნია, როგორც გინდათ ისე გამიგეთ.

– მართალს ბრძანებთ ბეგო.

– ჰო, მართლა, ოსმან-ალამ იცის თქვენი გამგზავრების ამბავი?

– არ იცის და რომ გაიგებს მერე ნახე მისი გაცოფება. ჯერ იყო და შვილივით გაზრდილი ფატმა გამოვაცალეთ ხელიდან ნაუცბათევად, ეხლაც კიდევ საერთოდ მოვცილდით. ცოდონი არიან, მოენატრებათ შვილობილი და სიძე.. ამას მოევლება, შენ უნდა ნახო ჩემი ბინის პატრონი, რომ ველარ მნახავს. მთელი წლის ქირა მქონდა გადასახდელი.

ენვერ-ბეგს სიცილი აუვარდა. ხოჯაც აყვა.

– გამოიპარეთ არა? თუ სადმე წაგასწრო ტყავს გაგაძრობს.

– თუ ჩვენთან გადმოაღწია, ტყავის გახდა მერე ნახე. მთელი იმ წლების მანძილზე ქირას ვუხდიდი და... მე ტყავი უკვე ამძვრალი მაქვს.

– რამდენი წელი უხადე ქირა?

– თექვსმეტი წელი. რაც ჯამაგირი ავიღე, მაგას შევატოვე და თავს სერასკერის პატივისცემით ვირჩენდი.

– კი მაგრამ ჯამეს ხომ ამდენი ოთახი აქვს, ერთში არ შეგეძლო გეტხოვრა?

– შენ მე წმინდანი ხომ არ გგონივარ. ჯამეში ცხოვრება როგორ შეიძლება, ცოდვაა, ის ხომ სამლოცველოა და არა... ჰო, ერთი ოთახი მართლაც მქონდა, მაგრამ სტუმრებისათვის, დავჯდებოდი, ყავას დავლევდი და ქვეყნის ამბებს გადავწვდებოდი. მაშუკა და ფატ-მაც ხშირად დამყავდა, კულტურული შეხვედრებისათვის, ცოდვა კი არ ჩავგიდენია. უფლის კანონებიდან არასოდეს გადამიხვევია.

– დიდი მადლობა ხოჯა-ბატონო. ნაღდი ადამიანი სხვაგვარად ვერც მოიქცევა. შენი ადამიანობის სამაგიეროს ჩვენ თუ ვერა, ღმერთი ნაღდად გადაგიხდის და მარტო ის გეყოფა უფლის წინაშე ვალის-მოსახდელად. ესენი რომ დააქორწინე და სამშობლოს უბრუნებ... ეს დიდი მისიაა შენი მხრიდან.. ესენი ხომ ნამდვილად დაგიფასებენ.

– მამია ჩავაბარო მშობლებს და შემდგი დაფასება ღვთისგან მეყოფა, თუ დამცალდა სიცოცხლე.

– თუ დამცალდაო, სად მიგეჩქარება? ჯერ შენიანებს დაუბრუნდი, მერე კი ოჯახს მოეკიდე და... რაო, ნაადრევი ხომ არაა შენი დაოჯახება? – თქვა ენვერ-ბეგმა და გადაიხარხარა – მე შენს ადგილას სულ სხვაგვარად მოვიქცეოდი, ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ხარ, მოეკიდე ოჯახს და თუ ხოჯიობას გააგრძელებ, ჩვენი მთავრობა იქაც დაგეხმარება და წინ წაგწევს, მაღალ ადგილას მოხვდები, ეს კი ხელს არ შეგიშლის ორივე ქვეყანას გამოადგე, ანუ ქართველებსა და ოსმალებს. როგორ? აი, როგორ. შენ ვიცი ძნელ საქმეს დაგავალებენ, ქრისტიანთა გადმოპირებას სარწმუნოებაზე, ეს შეგიძლია კიდევ გაუკეთო, მაგრამ ერთი საქმე, რაც ყველაზე საჭიროა და მნიშვნელოვანი ესაა, ხალხს რომ მუჰაჯირობას ააცილებ. ქვეყანას ნუ გაანადგურებინებთ მუჰაჯირობის სენს, ხალხი ნუ აიყრება თავის საცხოვრებლებიდან და ნუ მოაშურებს ოსმალებს, რადგანაც ვიცი მათ

აქ ტაშით და ზარ-ზეიმით არ ხვდებიან, ყველა მუჰაჯირს ავინროებენ და საცხოვრებლად უკაცრიელ უდაბნოში ერეკებიან. აი, ეს საქმე უნდა მოაგვარო, ხალხი ცოდვას... თუმცა, როგორც ჭკუა და ვითარება გიჩვენებს ისე იმოქმედე, მაგრამ ის ვიცი, რომ სისულელეს და ცოდვას არ ჩაიდენ.

ენვერ-ბეგი გაჩუმდა, ხოჯა ხმას არ იღებდა. დიდხანს დუმილით იარეს. ბოლოსდაბოლოს ალაპარაკდა ხოჯა.

– ენვერ-ბეგო და თქვენც ბალებო, ამიერიდან მეჰმედ-ხოჯას ნულარ დამიძახებთ. ახმედ ხოჯა ვარ თქვენთვისაც და საერთოდ ყველასათვის. აი, საბუთიც რომელიც არ დამიკარგავს. ჩამოსვლის ხანს ავიღე და აქამდე ვინახავ. მეჰმედ-ხოჯის სახელს ამოფარებული იმიტომ ვიყავი, რომ ყველა ოსმალად მთვლიდა, ესლა როდესაც გავუჩინარდით, აღარაა საჭირო სახელ – მეჰმედისა და მითუმეტეს ხოჯის ხსენება. შეიძლება რომ წვერიც მოვიშორო დროთა განმავლობაში, თუ საჭირო დარჩა, ისევ გამოვიშენებ.

– ჭკვიანური აზრია, გეთანხმები – უთხრა ენვერ-ბეგმა და ცხენები ააჩქარა – ცოტა სწრაფად ვატაროთ, არაფერი უჭირთ, თორემ ამხელა გზას ასე ნელა როგორ გავლევთ.

მამუკა და ფატმა უხმოდ მიყვებოდნენ დანინაურებულებს. დუმილმა ხასიათში მოადუნა ფატმა და საფიქრალს მიეცა.

„ეჰ, რას არ მოგიზადებს ბედ-ილბალი. ჯერ იყო და ოსმან-ალამ მიშვილა და უკეთურთა ხელიდან დამიხსნა. მადლობა ღმერთს, რომ ის ღვთისნიერი შემხვდა, თორემ ვინ იცის რა დღეში ჩავვარდებოდი, ვის ხელში მოვხვდებოდი. მე კი უმადურობა გამოვიჩინე. ჯერ უნებართვოდ გავთხოვდი, ესლაც უთქმელად გამოვიპარეთ და... ეჰ, სანყლები, ჩვენს ამბავს რომ გაიგებენ რა დღეში ჩაცვივდებიან, იქნებ ასლან-ბეისთან ფეხიც არ დაადგან... ღმერთო მაპატიე ყველაფერი, მშობლებივით იყვნენ და ცუდი არაფერი მიგრძენია მათთან, სულ მეფერებოდნენ და თავს მევლებოდნენ. ღმერთო ძლიერო, ოღონდ ჩემს სამშობლოში შევდგა ფეხი და ჯანდაბას ყველაფერი. ჩემი მამუკას იმედით ყველგან თავს გავიტან. თუმცა რაღა ყველგან, ხომ მის მამულში მის გვერდით ვიქნები... ღმერთო გვაცოცხლე და დაგვეხმარე“ – ეს ბოლო სიტყვები ხმამაღლა წამოცდა.

მამია შეიშმუშნა და ფატმას გაეხუმრა:

- რა იყო გენაცვალე, ხომ არ გეშინია?
- არა მამუკა ღმერთს ჩვენი დაცვა და ბედნიერება შევევედრე,
- ჰოო, არა უშავს. ღმერთი დაგვიცავს, ნუ გეშინია. ჩვენ რომ არ დაგვაშორა და შეგვაუღლა, ან იწურაფრისა გეშინია.
- გმადლობ მამუკა, მეც მაგის იმედი მაქვს, უფრო სწორედ შენი.
- ჩემში გეეჭვება რაიმე თუ?
- არა, ისე ვთქვი თორემ...
- ეჰ, ძლივს არ დაიმარტოხელეს ერთმანეთი? – გადაულაპარაკა ხოჯამ ენვერ-ბეგს და ღიმილით ცოლ-ქმრისაკენ მიახედა.
- ჩვენ მაგენის უფროსები კი არა, ეხლა დამცველები ვართ და ცოცხალი თავით ახალციხეში უნდა გადავიყვანოთ, თორემ იქეთ დიასამიძე გადაგვეკიდება და აქეთ კიდევ სერასკერი და ოსმან-ალა – უთხრა ხოჯას ენვერ-ბეგმა და ნეფე-დედოფალს მიუხედა, რომლებიც ცოტა მოშორებით მიჰყვებოდნენ მცველებს.
- საშიშია რაიმე? – იკითხა ხოჯამ.
- არა, თუ ჩემს საგამგებლოში შევალწევთ, მერე არაფრის მერიდება, მანამდე კი... ვინ იცის რამხელა გზა გვიძევს წინ, ხან ტყიანი, ხან უდაბნო, და მთელი ოსმალეთი ყაჩაღებითაა სავსე. როდესაც საომარი მდგომარეობაა და არეულობები მაშინ ხანდახან უცოდველიც სცოდავს, გამოდიან საშოვარზე და თუ რაიმე საკბილო ან ხალჩასაჭიდი ვერ ნახეს, შეიძლება კაციც კი მოკლან. ამიტომაა საშიში, მით უმეტეს, რომ ოსმალებს არც სინდისი აწუხებთ, არც ნამუსი, ათასობით მამაძაღლი და ვიგინდარა დაოსტატებული არიან ძარცვასა და ყაჩაღობაში, ხანდახან ჩემს სამფლობელოშიც ბედავენ შემოჭრას და თავისი ბინძური საქმიანობის კეთებას, მაგრამ ბევრჯერ დავიჭირე და რამდენიმე დღით ჩავამწყვდიე, ამის უფლება მაქვს და ვერც ვერავინ ვერაფერს მეტყვის. მცველები მყავს იმდენი, ვერ ვითვლი. ჩემი სამფლობელო იგივე საქართველოა და ყველა ოჯახი ქართულად აზროვნებს, ამიტომ სჯერათ ჩემი და მიუხედავად სარწმუნოებისა, რასაც ვეტყვი იმას შეასრულებენ. თითო ოჯახიდან თითო მცველი მყავს, სულ დარჩეული ახალგაზრდები, მაგრამ მათ ვიყენებ საჭიროების შემთხვევაში, ისე კი სახლში ვამყოფებ. მე ხომ სულთნის სამსახურში ვარ, მაგრამ სულით და გულით ქართველი

ვარ და ჩემი შავშეთლების შეგნებაც ამგვარია. არც მწვადს ვწვავთ და არც შამფურს, მაგრამ არ ვიცი რამდენ ხანს გაგრძელდება ეს.

– ეგ ყველაფერი ვიცი ბეგო, მაგრამ ჩვენ თუ დაგვესმებიან თავს, რა უნდა ნაგვართვან?

– იარაღზე თუ მიდგება საქმე, არავის დავეჯაბნინებით, მაგრამ მანამდე ჩემი საბუთი გამომადგება – შავშეთის მმართველი ვარ ბოლოსდაბოლოს, იმხელა ტერიტორიის უფროსი.

– ეჰ, ბეგო, როგორ გველიან მამუკას ხალხი არა? რა სიხარული ექნებათ ახლა იმათ არა?

– ჯერ არაფერი იცინან. როდესაც ჩემთან მივალწევთ მერე უნდა გავაგებინო ეს სასიხარულო ამბავი, არც მე ველოდი თქვენს გამომგზავრებას, ჩემთვისაც მოულოდნელი იყო და მეც არანაკლებ მიხარია, ისე როგორც გაეხარდება შალვას. ჩვენი გეგმაც დაგვირგვინდა, ეს ძალიან მიხარია – შალვა ცას ეწევა სიხარულით, ამის დარდმა დაადნო კაცი. საქმე მერეა, როდესაც ქრისტიან მამას გამუსლიმანებული შვილი მიუვა და მართვა-გამგეობის ჩაბარებას მოსთხოვენ სულთნის მოხელეები. რაღაც ისეთი უნდა ვიღონოთ მამა-შვილს შორის კონფლიქტი არ ჩამოვარდეს, თუ ეს ასე არ მოხდა, დიდი უბედურება იქნება – შალვას მთელი სასულთნო წაეკიდება, შეიძლება ვერაგულად იმქვეყნადაც გაისტუმრონ, ამიტომ გეგმა უნდა შევადგინოთ, რომ ხიფათს ავაცილოთ ორთავე. ცოტა ხნის შემდეგ, როდესაც ასლან-ბეის სერასკერად დაამტკიცებენ ისევ, შვილობილის მონახულებას მოინადინებს და ეჭვი არ მეპარება აუცილებლად ჩემთან ამოივლის... არ ვიცი როგორ მოვიქცე მაშინ.

– წინასწარ რა სადარდოა ბეგო. შენ თუ ფაშად დაგსვეს, მერე უფლებები დიდი გექნება, ასე რომ ძალიან ნუ აიტკიებ თავს. ზოგს მერე იფიქრებ...

– მაღლობა ახმედ-ბატონო. შენ რჩევებს დავაფასებ ძალიან.

ენვერ-ბეგის სოფელს მეთავე დღეს მიაღწიეს მგზავრებმა. მგზავრობა უხიფათო იყო, მაგრამ დამქანცველი.

ენვერ-ბეგის სახლეულმა გაიხარა მისი დაბრუნებით. პირველად დედა გამოეგება ეზოში, მერე კი ცოლი და შვილები.

– ასე გადაკარგვა იქნება შვილო. მთელი თვეა წასული ხარ და შენი არაფერი ვიცით... ესენი კიდევ... ვინ არიან შვილო?

– სტამბოლში ვიყავი დედა, სახელმწიფო საქმეებზე და ამიტომაც შემაგვიანდა. ჩვენ რომ გვინდა ყველაფერი ისე არაა მოწყობილი, ამხელა თანამდებობის გაძღოლა იოლი საქმე ხომ არაა დედა... მალე მგონი ოლთისის ფაშობასაც მომილოცავ, რას იტყვი – ვივარგებ?

– შენისთანა ჭკვიანი შვილი ბევრი რომ მყოლოდა, მთელი ოს-მალეთი თქვენს ხელში იქნებოდა. იქნებ რომელიმე სულთნადაც აერჩიათ... ისიც კაცია და თქვენ ვისზე ნაკლები იქნებოდით ვითომ. მარა აქ ერთი მყევხარ და სულის ბერვით გაგზარდე, მაგრამ ხომ გაფასებენ შვილო... რითი ხარ სხვაზე ნაკლები, რატომ ვერ ივარგებ ვითომ ფაშად, შნო არ გაქვს თუ მოხერხება... ივარგებ კი არა, ხალხს სალოცავად ყავხარ და თუ ფაშა გახდი, ხალხს ხელს წააშველებ, ერთიასად დაგლოცავენ და მაღლიანი იქნები.

– მაღლობა დედა... შენი დალოცვა მაკლია.

– დიდი გამჩენი იყოს შენი მფარველი შვილო. დიდ თანამდებობას სერიოზულობა სჭირდება შვილო. ფშკაფშუკა ადამიანი არსად ივარგებს.

– არა ვარ სერიოზული თუ?

– კი ხარ შვილო, კი, კაცობის გამოცდა ჩაბარებული გაქვს. წელან ამ ხალხზე გკითხე, რატომ არ გამეცი პასუხი, სტუმრების ვინაობაზე?

– ესენი დედა, გახსოვს შალვა ახალციხელი რომ გვსტუმრობდა?

– ეგ როდის იყო შვილო, რალაც აღარ მახსოვს...

– თხუთმეტი წლის უკან, შვილი რომ მოსტაცეს უბედურმა ოს-მალეებმა, ე, ის ბიჭია ეს, ეგეც კიდევ მასავით გატაცებული აჭარიდან, ეხლა მისი ცოლია და მესამე – ამათი აღმზრდელი, ისიც საქართველოს მკვიდრი, აჭარიდან წასული, ოსმალეთში ჩარჩენილი და ჟამთასვლაში გამოჯეკილი ხოჯა ახმედ-ეფენდი. ეხლა ყველა საქართველოს დაუბრუნა მამუკას მშვილებელმა ოსმალეთის სერასკერმა – ასლან-ბეიმ. ჩვენთან დაისვენებენ, ძალას მოიკრებენ და შემდეგ ახალციხეში გადავიყვანთ ღმერთის ნებით. ათი დღეა გზაში ვართ, დავიღალეთ. ეხლა მოვისვენოთ და ხვალ-ზეგ ვისაუბროთ.

– გზა ხომ მშვიდობით იარეთ შვილო?

– კი დედა... ანუ აღარ მეშინია, ჩემს სამფლობელოში ვართ უკვე...
... ენვერ-ბეგის შვილებს კარგად ახსოვდათ შალვა დიასამიძის სტუმრობა. ესლა რომ გაიგეს მამუკა შალვას შვილიაო, შემოეხვივნენ ცოლ-ქმარს და კითხვები დააყარეს. შემდეგ სახლში შეუძღვნენ და ოხუნჯობით ნელ-ნელა შეიყოლიეს სამხიარულოდ. გათხოვილი გოგოები სტუმრად მისულიყვნენ მშობლებთან. ცოლ-ქმარსაც მეტი რა უნდოდათ, უცებ ალღო აუღეს ენვერ-ბეგის შვილებს და სახლი მოზუზუნე სკას დაემსგავსა. როდის-როდის დასაძინებლად დაწვა ყველა.

დილით ცოტა შეაგვიანდათ ადგომა, სამაგიეროდ ადრიანად უცნობი ცხენოსანი მოადგა ენვერ-ბეგის ჭიშკარს, რომელიც მისმა მამამ შეამჩნია და თავისთან შეიპატიჟა.

– „სელამ ალეიქუმ ეფენდი, ბუირუმს“ – მიიპატიჟა მურთაზმა.

– „ალეიქუმ სელამ ეფენდი“. ქართულად ვილაპარაკოთ ჯობია, ვიცი რომ ქართველი ხარ და მეც აჭარელი გახლავართ, ოღონდ თიფლისში გაზრდილი და ოსმალეთს შეკედლებული. დაუდ-ფეჰლევეანი ვარ ოსმალებისათვის, თქვენთვის კი დავითი, გინდაც დაუთ ფეჰლევეანდოლლი ანუ მოჩხუბარიძე.

– მობრძანდი, მობრძანდი, სტუმარი ღვთისააო იტყვიან, მეც მასპინძლობას გაგინევ, ხოლო თუ რა საქმეზე ხარ მოსული, თუ საჭიროა თვითონ მეტყვი, თუ არადა შვილი გაიღვიძებს სადაცაა, ნამგზავრი არის და დაღლილია.

– ნამგზავრი კი არა ნამგზავრები არიან, მაგათ კვალს გამოვყევი, ველარ მოვუსწარი. ძალიანაც კი უვლიათ, ველარ წამოვენიე, არც ცხენი ვაჩქარე, რომ მერბინა დამივარდებოდა გზაში და უცხენოდ რაღას ვიზამდი. უმეტესად ღამით ვიარე, უნაგირზე მეძინა. სალსალა-მათი ჩამოვედი და ბედს არ ვემდური. ამათი მგზავრობის ამბავი ვიცოდი და... მეც ვბრუნდები საქართველოში, მომწყინდა ოსმალეთში ერთფეროვნება. ჩემი ხალხის გვერდით ვიყო ჯობია, ესეც არ იყოს მალე ომსაც აპირებენ და ჩემი ხალხი სისხლს ღვრიდეს და მე სისხლისმღვრელებს მშვიდად ვუყურო, ვერ ვიზამ, რაც აქამდე ვითმინე მეყოფა...

– კარგი მოგიფიქრებია, მაგრამ შენ მაინც ვისი მეგობარი ხარ ამათთან?

– შენი მთავარი სტუმრის, მამუკას აღმზრდელი ვარ, მე ვავარჯიშებდი.

– მაგდენი არ ვიცი შვილო, ნუხელ არ გვილაპარაკია, დალლილე-ბი აღარ შევანუხეთ და დაიძინეს მოსვლისთანავე, არ იყო საჩქარო, აქ დარჩებიან, ვიდრე არ დაისვენებენ. ახლა ნუთით დაგტოვებ, შენც ნაიძინე ცოტა, ნამგზავრი ხარ, მოგიხდება.

დიდი მადლობა, მართლაც ჯობია.

მურთაზმა და ესმამ ქათმები შეწვეს, ქართული კერძები გაამზადეს და ნამგზავრებს უხვი საჭმლით დატვირთული მაგიდა დაახვედრეს.

როდის-როდის წამოდგა ენვერი და ეზოში გამოვიდა, მეხუთე ცხენი რომ დაინახა, გაიკვირვა და მამას ეახლა.

– ვისია მამა ეს ცხენი, ეგერ რომ აბია?

– სტუმარია, თქვენს კვალს გამოჰყოლია, მამუკას მასწავლებელი ვარო ასე თქვა. ძინავს ეხლა. იძინოს ცოტა.

ახმედ-ხოჯა აივნის კუთხეში მიმჯდარიყო და კრიალოსანს მარცვლავდა.

– ხომ არ დაგვაგვიანდა ადგომა ხოჯა-ბატონო? – იკითხა ენვერმა

– მე „საბახნამაზი“* რა ხანია ვილოცე ბეგო. ლოცვას არ ელალატება, რა სარწმუნოებაზე და რა ენაზეც გინდა, ოლონდ ილოცე.

ენვერ-ბეგის სახლეული უკვე ფეხზე იყო. ყველანი ეზოში გამოეფინენ დილის გრილი სუფთა ჰაერი ხარბად ჩაისუნთქეს. ეს დილა კი უკვე შუადღეს უახლოვდებოდა, მაგრამ გრილი და ღრუბლიანი იყო. სოფელი კი მთისწინეთში მდებარეობდა, მაღალ ადგილას.

ფატმა და მამუკა სახლის უკანა ეზოში გასულიყვნენ, საიდანაც საქართველოს მოსაზღვრე მთები მოჩანდა. ეს ერთი გაფიქრებით, თორემ შავშეთიც საქართველო იყო...

– ჩვენი ქვეყნის ჰაერს ვსუნთქავთ მგონია, ამ მთებს უკან ხომ ჩვენი მამულია, ჩვენი მიწა-წყალი, ჩვენი საქართველო – ღიმილნარევად უთხრა მამუკამ ფატმას და მოეხვია.

– სანამ ოსმალეთში იზრდებოდი სამშობლოზე ლოცულობდი?

– ყოველდღე და იმედს არ ვკარგავდი რომ სამშობლოში დავბრუნდებოდი. რაც ჩვენ გამოვიარეთ, მე ეს წინასწარ ვიცოდი,

რომ ასე უნდა მომხდარიყო. მე ხომ დიდი ვიყავი, როდესაც გამიტაცეს, ყველაფერი მახსოვს. ამდენ ხანს რომ დავრჩი მამაჩემის სურვილიც იყო. ეს გადასვლაც მისი მოწყობილია. ენვერ-ბეგი და მამაჩემი ძმებივით არიან. ასე რომ ჩვენი მგზავრობა უხიფათოდ მიდის და მალე ჩემს სახლში ვიქნებით.

– შენ გაგახარა ღმერთმა მამუკა. თუმცა პატარა ვიყავი, მაგრამ მეც მახსოვს სოფელი... შუკებში დავრბოდით ჩემი ტოლი ბავშვები და ეხლაც მიკვირს, რალა მაინცდამაინც მე დამავლეს ხელი იმ დღემკვდრებმა. ეჰ, ნეტავი ჩემიანები მაპოვნინა – თქვა ფატმამ და ცრემლები წამოუვიდა ღვარად.

– ნუ დარდობ გენაცვალე, სოფლის სახელი ხომ გახსოვს, იქნებ მოვინახულოთ, ცხოვრება ყალიბში ჩადგება, ნუ გეშინია, ყველაფერს ვილონებთ რაც ცხოვრებას დასჭირდება.

დაუთ-ფეჰლევანს ანუ დავითს უკვე გამოეძინა და ეზოში გამოვიდა. მაჰმუდმა ანუ მამუკამ როდესაც თვალი ჰკიდა, თვალეებში თითები ამოისვა, სიზმარში ხომ არ ვარო, გაიქცა მისკენ, ციმციმ ასნია და ისე გადაკოცნა მისი საყვარელი მწვრთნელი.

– რას მივანერო შენი აქ გაჩენა მასწავლებლო, აქაური ქართველი ხომ არ ბრძანდები?

– არა ჩემო მამია. განა საქართველოს დედაქალაქიდან ვარ, ეგ არაა საიდუმლო, ხოლო აქ როგორ გავჩნდი და თქვენი წყალობით. მე ვიცოდი, თქვენ რომ უნდა გამომგზავრებულიყავით, მაგრამ საათებში შევცდი, მეგონა დილით წამოხვიდოდით და შენს მამობილს რომ შევეკითხე, ხუთი-შვიდი საათის წასულები არიანო – მითხრა, მეც თქვენთან ერთად მიხდოდა სამშობლოში დაბრუნება და ამიტომაც მოგყევით უკან. ერთი მეგზური მახლდა, კარგად გადავუხადე, აქაური შავშელია ენვერ-ბეგსაც კარგად იცნობს და მისი მეშვეობით მოგაკვლიეთ. არ გამწირა ბედმა, რომ წამოგეწიეთ, თორემ რომ გადაგესწროთ, მერე ალბათ გამიძნელდებოდა თქვენი ნახვა. მე შენი იმედით მოვდივარ მამუკა, შენს სამშობლოში უნდა დავრჩე, თორემ თბილისში არავინ მელოდება, უფრო სწორად არც მინდა გამოჩენა. ეს ძველი ისტორიაა. სწორედაც ჩემმა ღონემ შემაცვლევინა სახელმწიფოც და საცხოვრებელი ადგილიც – მოწინააღმდეგეები რომ დავამარცხე, მტრად გადამეკიდნენ და ხიფათს მოვშორდი თორემ ეხლა

ცოცხლებში აღარ ვიქნებოდით, ისრებით მიპირებდნენ დაცხრილვას. ერთი მისიონერი იყო იმხანად თბილისში და იმას გამოვეყვევით ოსმალეთში, დანარჩენი ცხოვრება თქვენთვის საინტერესო აღარაა, ისე ზოგი რამ სერასკერმა და მეჰმედ-ხოჯამ იციან. ადრე სერასკერის დაცვაში ვიყავი და დიდი მეგობრობა გვაკავშირებს, ქორნილშიც იმიტომ დაგიმშვენეთ გვერდი. არც გამომგზავრების ამბავი დაუმაღლავს შენს მამობილს, ვენდობით ერთმანეთს ყველაფერში.

– რაიმე საიდუმლო მისიით ხომ არ ყავხარ გამომგზავნილი სერასკერს საქართველოში? – ჰკითხა ენვერ-ბეგმა და მამიას შეხედა.

– არავითარი მისია, დავამთავრე ყველაფერი. დავსახლდები მამიას ახლო-მახლო და ცოლ-შვილი თუ ვერ მოვნახე, ალბათ ახალ ოჯახს მოვეკიდები, ჯერჯერობით კი ეს ვიკმაროთ, დანარჩენი შენს მამულში ვილაპარაკოთ მამია.

მურთაზი მიუახლოვდა მოსაუბრეებს.

– არ მოგშივდათ მაინც? საუბარი სუფრასთან შეიძლება, მაინცდამაინც ღვინო უნდა გვექონდეს რომ ილაპარაკოთ? ისე არ შეიძლება?

– ჰო, მობრძანდით სუფრასთან – მიუახლოვდა ესმაც – კაცო მაგისტრის გამოგზავნე, შენც რომ საუბარში ჩართულიყავი?

ნოყიერ მაგიდას შემოუხსდნენ და მაღიანად მოილხინეს კიდევ, სადილის შემდეგ ეზოში მწვანედ მოხასხასე მოღზე გამოეფინენ.

ენვერ-ბეგი მამუკას მიუახლოვდა.

– რას იტყვი მამუკა, გავემგზავროთ თუ დავისვენოთ კიდევ ცოტა ხანი?

– არ შეგანუხოთ კი, რა ვიცი როგორ გვეტყვი.

– რა შენუხებაა. მამაშენის ხათრით რას არ გავაკეთებ. რამდენი წელია შენს მოსანახულებლად დავდიოდი სტამბოლში, ყველა მამაშენის ხათრით იყო, თორემ მე აბა სხვა საქმე არა მქონია. შენ კარგად არ იცი, როგორია მამაშენი. აბა რა გეხსომება, პატარა იყავი და...

– თქვენ ველარ შეგანუხებთ, დალლილი ხართ, თუ სანდოს გაგვაცოლებთ, ნავალთ ჩვენს გზაზე.

– ორი-სამი დღე მაინც უნდა დაისვენოთ.

– კარგი, როგორც იტყვი, გემორჩილებით.

სტუმრებს ისე მოექცნენ მასპინძლები, თავი საქართველოში ეგონათ (თუმცა მაინც საქართველო იყო, ჩვენი ტკივილი...) ქართული ტრადიციის არაფერი დაუკლიათ.

მესამე დღეს ენვერ-ბეგი ამხედრდა, მაგრამ მამუკას მასწავლებელი არ მოეშვა, გინდა თუ არა მეც უნდა გეახლოო და დაიყოლია.

– ბეგო კია შენი საგამგებლო, მაგრამ ხიფათს თვალი არ უჩანს, არავინ იცის ერთი საათის შემდეგ რა მოგივა ადამიანს. მარტო იარაღი ვერაფერი ბედენაა, ღონეც უნდა გერჩოდეს ადამიანს, რომ სიტუაციის მიხედვით გამოიყენო. ღმერთმა დაგვიფაროს ავისაგან, მაგრამ მაინც ჯობია, ორი კაცის ერთად ყოფნა, გზას მალე გალევ, არ მოგეძინება, თითქოს არც დაიღლები... მერეც ეს გზა ხომ უნდა გავიაროთ ჩვენ საქართველოს ტერიტორიაზე გადასასვლელად, ხომ უნდა ვიცოდე რა შეგხვდება ამ გზაზე.

– ჰო, ყაბულსა ვარ, წავიდეთ, გეთანხმები ყველაფერში – „მარტოკაცი ჭამაშიაც ბრალიაო“ – ეს კი ვიცი მამაჩემისაგან და რადგანაც კაცზეა აქ საუბარი, მარტოკაცად თავი არასოდეს არ უნდა იგრძნო, მაგრამ რატომღაც თითქოს მარტოსულად ვგრძნობ თავს – იგერ რომ სახლია, ის ჩემი ძმისაა, ტრაგიკულად დაგველუპა და სამი ობოლი დაგვიტოვა – ერთი ვაჟი და ორი ქალი, იმათ მამაჩემი ზრდის მარა, ძმა რომ გვერდში გედგომება ჭირში თუ ლხინში მოყვრისათვის სიხარულია და მტრებისათვის თვალის დავსება. მარტო რომ დარჩები იცი რას იტყვიან ავის მოსურნეები? მალე მაგის სახლი უდედოო სკას დაემსგავსება, რომელიც გამოივსებაო (დაცარიელება, უსიცოცხლობის ნიშან-წყალი).

– აბა, მამ წავიდეთ რადგან მასეა.

ენვერ-ბეგი და დავითი გზას დაადგნენ. არ იყო საჩქარო და ნელა მიდიოდნენ. ორ კაცს სალაპარაკოს რა გამოუღევეს და არც მათ „ეცალათ“ უქმი დროისათვის, შეყვნენ საუბარს.

– ისე ძალიან ლამაზია საქართველოს ტერიტორია, ყველაფრით შეზავებული უკიდევანო ტყეები, მთები, ცადაზიდული კლდეები, ხასხასა ბალახიანი ველ-მინდვრები. უდაბნო არა გვაქვს და არც გვინდა. ოსმალეთის ტერიტორია თითქმის უდაბნოა, მაგრამ მე რომ ვუყურებ უსაშველო არაფერია და ესენი ამ უდაბნოებს, დრო მოვა და ოაზისებად და ბალნარებად აქცევენ. ადამიანს ყველაფერი შეუ-

ძლია, გარდა ამინდის მართვისა. ჰოდა, ის მინდოდა მეთქვა, აქ შეიძლება კაცმა სამოსახლოც აირჩიოს, მაგრამ იქით უფრო მეწვეა გული, ჩემი ქვეყნისაკენ.

– ჰო, კარგად დაახასიათეთ ბუნება. მართლაც ყველაფერი გვაქვს, მაგრამ ოსმალეთის სულთანმა ჩვენი მიზნები შეკვეცა. ხომ ხედავ მთელ სამხრეთ საქართველოს დაეპატრონა – ამით გვაფრთხილებს. თქვენ კლდე-ღრეებში შეიყუჩეთ, ყველაფერი კარგი ჩვენი... კონსტანტინოპოლის დაცემამ ხელ-ფეხი გაუხსნა ოსმალეთის სულთნებს და ყველაფერზე უნდათ დაპატრონება, თუმცა დადგება დრო – საქრისტიანო არ აპატიებს მათ თავზე გაღუნული იატაგანის აჩრდილს, მაგრამ ყველაფერს აქვს დასასრული და მგონია რომ ერთ დროს, დიდი ხნით მუსლიმანები იბატონებენ უზარმაზარ ტერიტორიაზე. ეს ძალიან დიდი ხნის შემდეგ იქნება ალბათ, მაგრამ მაინც იქნება. იცი ოსმალეებს რა დევიზი აქვთ? სანამ არ გაიმარჯვებენ არ ტრაზახობენ. ასეა მუჰამედ მოციქულის შეგონებებში მოცემული: „დროზე ადრე სიკვდილს ნურასოდეს ინატრებთ რადგან ფუჭი ნუთისოფლის მიტოვებით იმედისა და გამარჯვების სურვილიც ქრება“. აი, ასე და ოსმალეები ყოველთვის ხვალის იმედით ცხოვრობენ და მართლაც იმედი აქვთ იმისა, რომ ისლამური სარწმუნოება დაიპყრობს და მოიცავს მთელ დუნიას.

– მთელ დუნიას მართლაც ვერ დაიპყრობენ, მაგრამ იქნებ ქრისტიანულს გადაამეტონ. ორჯერ მეტი რომ გახდნენ, მაშინ შეიძლება სარწმუნოებათაშორისი ომიც გაჩაღდეს და ნახევარი მსოფლიო მოისპობა ამ ომში.

– ოსმალეთს და მთელ სამუსლიმანო სამყაროსაც ეს იმედი აქვთ.

– იცი რას გეტყვი ჩემო ენვერ? ერი გამორჩეული უნდა იყოს. რა აქვთ ამათ გამორჩეული? ერთსულოვნება და მოღუნული ხმალი, აი რაა მათი სიძლიერე, თორემ ნამდვილ მუსლიმანს უპირველესად უნდა გააჩნდეს „ზრდილობა და ქცევა“ რითაც უნდა ხიბლავდეს ყველას, განურჩევლად ეროვნებისა და სარწმუნოებისა. კი მეც მომწონს დღეში ხუთჯერ განბანვა (აბდესი) და მერე ხუთი ნამაზი (ვახტი, ლოცვა). ლოცვა თავისთავად ყველას ესაჭიროება, მის გარეშე ღმერთს ვერ დავუახლოვდებით და სხვა რომ არაფერი, ეს ლოცვა ღმერთზე ხვეწნაა. მერეც – ნინადაცვე-

თა, ვილაც-ვილაცებმა ოსმალებს და მუსლიმანურ სამყაროს მიანერეს ეს ადათ-წესები და რიტუალები, მაგრამ იგი წარმართული დროიდან და ინდოეთიდან მოდის. ეს ჰიგიენურად გამართლებულია და ამის წინააღმდეგ არავინ არ უნდა გაილაშქროს. ერთი რამ კი უცნაურია, თუმცა არა ოსმალური, მაგრამ მაინც სამსჯელო – არიან ტომები, სადაც ქალიშვილი რომ შეეძინებათ, ზრდასრულ ასაკში მშობლები (ქალები) საქალწულე აპკს თვითონვე უზიანებენ და ამაში რა დევს არ ვიცი, არავინ იცის და ისეთივე ტრადიციია ეს, როგორადაც წინადაცვეთა.

– შენ ბევრი ფილოსოფია გცოდნია ჩემო დავით.

– ეს ფილოსოფია კი არა, ყოველდღიურობაა.

– მე ეს შევითვისე ძალიან კარგად და მომწონს კიდევაც ჩემო დავით. გეთანხმები ლოცვის რიტუალში და რაც შევითვისე ყველა ადამიანისათვის, განურჩევლად სარწმუნოებისა, სავალდებულოა. „ვინც ალლაჰს აღიდებს, იმას არ უნდა შეეხო და არ უნდა გაჭორო. არც ცოდვაჩადენილი არ უნდა განდევნო და მოიკვეთო (მისი დარიგება და მორჯულება უფრო მადლია) და ურჯულოდ არ უნდა მიიჩნიო და მესამე – ყალბი სახე არ უნდა აჩვენო მორწმუნე ადამიანს – უნდა იყო გულით მორწმუნე და არა ენით“. ბევრი რამ კარგი აქვთ ოსმალებს, მაგრამ სხვისი მიწების დაპატრონების სურვილს და მასთან „ჯიჰადს“* ვერ ვეგუებ.

– ოსმალურ კანონებში ისიც წერია, რომ „რასაც სხვას გაუკეთებ და სხვისთვის სიგლახეს ინდომებ, ისევ შენ მოგიბრუნდება“. სიგლახე და ბოროტება არაა სისხლისღვრა და ქვეყნების აოხრება? ეს მათი მიზანია და საბაბად აქვთ გამუსლიმანება. ხომ შეიძლება ადამიანი კეთილი რჩევა-დარიგებით და მაგალითებით მოაქციო? კი შეიძლება, მაგრამ ერს თუ სისხლში, სისხლისღვრა აქვთ გამჯდარი, იმათ არაფერი ეშველებათ... ამის მაგალითს ოსმალები იძლევიან მათი დევიზის საპირისპიროდ, მაგრამ უფალი მტყუანს და მართალს არა მარტო იმქვეყნად, აქაც განსჯის.

– მაგის იმედი მეც მაქვს, მაგრამ მაგისთანა რამეს ჩვენ ვერ მოვესწრებით. ამას შთამომავლების შთამომავლები თუ ნახავენ რასაც არაერთი საუკუნე დასჭირდება, მაგრამ მე ერთი რამ მწამს კიდევ – სახელმწიფო იქნება ის, ხალხი თუ ქვეყანა, რომელიც ისპო-

ბა მეორის ხერხებით, ალბათ ეს ღვთის მსჯავრია და დასასჯელს ასჯევენებს ძლიერს და ასე გააგრძელებს დიდხანს, ვიდრე ქვეყანაზე ერთი გამარჯვებული არ დარჩება.

– ეჰ, ჩემო ენვერ-ბეგო, ღვთის კანონებში შევიჭერთ, ღმერთს კი დაგეგმილი აქვს როდის რა უნდა გააკეთო... ჩვენ, მოკვდავებმა კი „ბედისწერის ბრძანებას უნდა დავემორჩილოთ“. ასე წერია ისლამის კანონებში.

საუბარ-განსჯაში ბოლოს საზღვრამდე მიაღწიეს, რომელიც უშუალოდ ენვერ-ბეგს ემორჩილებოდა.

ენვერ ბეგს მდაბლად დაუკრეს თავი გუშაგებმა.

– მობრძანდით ჩვენო ბატონო და თუ შეგვეძლება გაგიმასპინძლდებით. ეს მეორე ვინ გახლავთ? – ცნობისმოყვარედ დაამატა დამხვდურმა სტუმარ-მასპინძლობის ადათ-წესებს.

– ჩემს მოპატიჟებაზე მადლობას მოგახსენებთ. დანინაურება არ გინდა?

– როგორ არა ბატონო, მაგრამ კითხვაზე არ მიპასუხებთ.

– სჯულის კანონის გაგეგება რაიმე ან ზრდილობის?

– კი ბატონო, დავაშავე რაიმე? – შიშნარევად იკითხა გუშაგმა

– „ყველაზე მაღლა დგას ის ვინც სხის საქმეში არ ერევა“...

– ეგ ხომ მუჰამედ მოციქულის შეგონებიდანაა...

– ჰოდა, რადგანაც ეგ გცოდნია. ნულარც ნელანდელი შეკითხვის პასუხს მოითხოვ. ახლა აი, რა დავალება უნდა შემისრულო. იქეთ გაღმით რომ მოხუცი საქონელს აძოვებს, ის უნდა მომგვარო.

– როგორ ენვერ-ბეგო, იარაღით შევაშინო თუ ვთხოვო თქვენი სურვილისამებრ? მერეც ის ურწმუნოა და როგორ მივიდე.

– შენ ცდები, ის ურწმუნო კი არა ქრისტიანია, იქნებ ჩვენიანიც აღმოჩნდეს, შენ რა გგონია, ამ საზღვრის იქით არ არიან ოსმალები? ეს კი უნდა გცოდნოდა. შორს არიან შეჭრილი ჩვენები, ასე რომ წადი და ის კაცი მომგვარე.

– მერე საგუშაგო ვის უნდა დაუტოვო?

– შენ მართლა გელოდება დანინაურება, საგუშაგოს ვერ ტოვებ და კანონს არ არღვევ – იცი კიდევ რა წერია სჯულის კანონებში? – „ერთგულია ის ვინც საიმედოა, თავისი სიტყვის პატრონია და სხვებს ცილს არ დასწამებს“. შენი ერთგულება ნამდვილად ჩანს, სი-

ტყვის პატრონიცა ხარ გეტყობა და მე რომ საგუშაგოს ვერ მანდობ, ეს კი ცილისწამებაზე მეტია. ჩემს ხელთ არ არის საგუშაგოც და მისი მცველიც? შენი მდგომარეობა შეიძლება ერთ ნაშში შეიცვალოს შენ საზიანოდ.

– მაპატიე ეფენდი... სჯულის კანონებში ისიც სწერია „შეცდომა შეუნდეთო“ ...

– ჰო, მიპატიებია, ნადი ის კაცი მომგვარე, საქმეა მოსაგვარებელი, ხოლო შენ დაიხსომე „მუსლიმანმა ან კარგი უნდა თქვას ან დადუმდეს“.

– გისმენთ ბატონო, ეხლავე...

გუშაგმა მწყემსი კაცი რამდენიმე წუთში მოიყვანა ბატონთან.

– გამარჯობათ ბეგო, რამ შეგანუხათ, რა საქმეა ასეთი, მწყემსი დაგჭირდათ?

– ღმერთმა გაგიმარჯოს კეთილო კაცო. მწყემსიც ადამიანია და ღვთის გაჩენილია. მიწა ყველას გაგვათანაბრებს. შენ ისიც გეცოდინება ვინ ვარ.

– როგორ არ ვიცი ბეგო, ხომ შენი საგამგებლოა ამ გორების გადაღმა, რადგან აქ მოზრძანებულხარ, პატივისცემაც შემიძლია, ვიცი რომ ნადირობის მოყვარული ხარ და ტყეში თუ მინდორში ბალახებზე დაფენილ სუფრაზე მიგირთმევია საჭმელი. გადმოდი გაგიმასპინძლდები, ვიცი არ გეხამუშება. კორდზე გავტეხოთ პური და ქართული ლუკმაც მიირთვიოთ „ვისაც ერთი ღმერთი და აღსასრულის დღე სწამს, ყოველთვის სტუმართმოყვარეობა უნდა გამოიჩინოს“.

– ეგ მუსლიმანური შეგონებაა, მაგრამ ყველასთვის მისაღებია, ადათ-წესებს სარწმუნოება არა აქვს. მეორეც – ქართული ლუკმამო, მე განა ქართულ ლუკმას არ ვჭამ? მესამეც – ჩემს შესახებ ყველაფერი გცოდნია, მაგრამ ის რაც ეხლა უნდა გთხოვო, ხომ არ იცი. თუმცა ერთი შეკითხვა, საიდან იცი ვინ ვარ და რა მოქმედი ვარ?

– ჩვენი მფარველისგან, შალვა დიასამიძისგან.

– იცნობ მას?

– მისი საქონელია. იქეთ რასაც ხედავ, აბა მე გლახაკს იმდენ საქონელს ვინ მომაშავებდა.

– მთლად უკეთესი თუ შალვას მწყემსი ხარ. ამდენი საქონელი თუ განდო შალვამ, მე რა უფლება მაქვს სათქმელი არ განდო. ამ

დღეებში მისი შვილი და რძალი აქ იქნებიან, ამ ადგილას და შალვას უნდა გააგებინო ეს ამბავი, რომ დაგვხვდეს.

– ამაღამვე ბეგო. მოდი ერთი გადაგეხვიო ამ სასიხარულო ამბისთვის, შალვა უმალარიჩოთ არ დაგტოვებთ.

ენვერ-ბეგი თავად ემთხვია თმა-წვერ გათეთრებულ მოხუცს და უკან გამობრუნდა. გუშაგები გააფრთხილა და მის გასაგონად მოხუცს გასძახა: – დღეს პარასკევია, მომავალ პარასკევს აქ იყვნენ – უთხრა, შემდეგ უკან გამობრუნდნენ და შუალამისას შევიდნენ ეზოში. მოუთმენლად ელოდნენ ამბის მოტანას.

– პარასკევამდე აქ დარჩებით, არაფრის მოგერიდოთ, პარასკევს კი საზღვარზე გადახვალთ და... თქვა ენვერ-ბეგმა და ხმა ჩაუნყდა, გული აუჩვილა მათთან განშორების ფიქრმა და აუხსნელი მერმისის ცნობისნადილმა. ადგა და საძინებელს მიაშურა.

– გულადიც არის და გულჩვილიც, არც ვამტყუნებ. შეგვეჩვია და განშორება უკენწლავს გულს. არაფერია, გადაუვლის, ისე კი ჩვენ ყველას ერთნაირი დაავადება გვაქვს – განშორება გვიჭირს ძალიან – თქვა ახმედ ხოჯამ და მიმოიხედა.

– ჩვენ დავიღალეთ და უნდა გვაპატიოთ, გამოძინება გვინდა – თქვა დავითმა და მურთაზის სახლს მიაშურა.

ენვერ-ბეგი დილაუთენია დგებოდა და ერთი თვის არყოფნას ინაზღაურებდა, სადაც მისასვლელი იყო მიდიოდა და საქმეებს აგვარებდა.

პარასკევი დღეც მოახლოვდა. დილით ხოჯის ეზანმა* ზეზე ნამოჰყარა ყველა და დილის ნამაზი ილოცეს მურთაზის სახლში, იმდენი იყვნენ პატარა ჯამეს არაფრით ჩამოუვარდებოდა. შემდეგ საუზმე მიირთვეს და წასვლას დაემუშრნენ. საკუთარი და-ძმებივით და შვილ-მშობლებივით შეეჩვივნენ ერთმანეთს სახლეულნი და მეზობლები, უფრო სწორად ენვერის ბიძაშვილები და სხვა შინაურები.

ხვევნა-კოცნას ბოლო არ უჩანდა. უცხო თვალი ვერ შეამჩნევდა რომ ესენი სტუმრები იქნებოდნენ.

ენვერ-ბეგის წინამძღოლობით ცხენებზე ამხედრდნენ და გზას დაადგნენ.

– ბატონო ენვერ, სერასკერმა შენთან მეგობრობა დამავალა, ანდა ვიყავით კი მტრები? – ჰკითხა მამუკამ.

– მდგომარეობა საომარია და ჩვენ ერთმანეთს მხარში უნდა ამოვუდგეთ. მე ვეცდები თავიდან ავიცილოთ ჯარზე ხლება საქართველოსაკენ გამოლაშქრებისას და საერთოდ ჩემი სამფლობელოდან არავის მივცემ უფლებას ლაშქრობისას. რა მაქვს სამტრო, მეც ხომ ქართველი ვარ და ქართულ მიწაზე ვცხოვრობ. სალაშქროდ იმდენი იანიჩარი ჰყავთ, თვლა არა აქვს. არც ამაზე ვარ თანახმა. მაგრამ მე ვინ მკითხავს – თავს წამაცლიან უბოდიშოდ.

– ღმერთი ამ სიკეთეს არ დაგიკარგავს ბეგო და თუ ჩვენ თანაბარ სიმაღლეზე მოვხვდით, მერწმუნე, ჩვენი მეგობრობა არ მოიშლება.

– რა თქმა უნდა, რა თქმა უნდა.

მაისის თბილმა ნიავმა ყვავილების საამო სურნელი დააყენა ტყის ბილიკზე. ყურთასმენას არ ცილდებოდა შორიდან მოღწეული ფანდურის ჰანგები და სიმღერის ხმა – ენვერ-ბეგის შვილები და შვილიშვილები სიმღერით გზას ულოცავდნენ სამშობლოში მიმავლებს.

თითქოს ბუნებაც იზიარებდა მათ სიხარულს. ტყის საამო შარი-შურიც მომაჯადოებლად მოქმედებდა მგზავრებზე.

ახმედ ხოჯამ ათასი მადლობა უძღვნა გამჩენელს.

– ენვერ-ბატონო.

– რა იყო მამია?

– საზღვარი ღამით უნდა გადაკვეთოთ?

– რა გაქვს სამალავი. ჩემი მხარე გაფრთხილებული მყავს, იქით კიდევ შევუთვალე და შენიანები დაგხვდებიან, ამიტომაც დაგაყოვნეთ ამდენ ხანს. შენ ნურაფრის გედარდება, ყველაფერი მოგვარებულია. მთავარი ისაა ოჯახებმა ერთმანეთი არ დავივინყოთ. ვნახოთ, როგორ წარიმართება ვითარება.

ენვერ-ბეგს ყველა სოფელში გულთბილად ხვდებოდნენ და ყველგან სახლში ეპატიყებოდნენ გულგან მასპინძლები. ყველგან მშობლიური სიტბო შეიგრძნეს მამუკამ და ფატმამ, მათი ვინაობა ხომ არავინ იცოდა. ქართული სტუმართმოყვარეობა ჯერ კიდევ შემორჩენილიყო იმიერ საქართველოს საზღვრისპირა შავშეთის სოფლებში, ქართული იერსახე ჯერ კიდევ არ დაეკარგათ.

მგზავრებს თავი უკვე საქართველოში ეგონათ, ისე მოიხიბლნენ შავშეთის ბუნებით.

– რა დიდებული მამულის პატრონი ვართ და ოსმალეთს უნდა ძალის გამოყენებით შეინარჩუნოს ეს და სხვა ტერიტორიებიც, განა ეს სამართალია?

– მართალს ბრძანებთ ახმედ-ეფენდი, მართლაც საცოდაობაა ამ მამულებს ოსმალთა რომ ეპოტინება. ესლა რაღაი, უკვე ხელში ჩაიგდო მთელი შავშეთი და ნიგალისხევი, მაგრამ ხალხი მაინც საქართველოსაკენ იცქირება და თუ არ მიდიან, იმიტომ რომ მამაპაპური მამულების მიტოვება ეძნელებათ. ჩვენი ხალხი, ვიცი საომრად არ გავა და ყოველშემთხვევაში შინ ჯდომას უფრო არჩევენ, მაგრამ ოსმალთა თუ იარაღის ძალით გაირეკა ჩვენი ხალხი, მაშინ თქვენზე უარეს დღეში ჩავცვივდებით.

– ღმერთმა დაგვიფაროს ენვერ-ბეგო განსაცდელისაგან.

საზღვრისპირა სოფლის განაპირა ტყესთან შეაჩერეს მგზავრები. საბუთები მოსთხოვეს. ოსმალთა იანიჩარი ავად იმზირებოდა. ენვერ-ბეგმა თავისი ვინაობა უთხრა ოსმალთს და ისიც დაუმატა – ეს ადამიანები იქით, საქართველოს ტერიტორიაზე ისე უნდა გადავიყვანოთ, ცივმა ნიავმა არ დაჰკრას არავის. სულთნის ბრძანებააო – დაამატა ბოლოს.

იანიჩარი ბეგის წინაშე ოდრიკალად მოიხარა და თან მეგზურობაც აღუთქვა.

– ცივ ნიავს რომ ვერ ავეფარები ამას გეტყვი ბეგო, მაგრამ შემოიძლია გაგაცილოთ, მეგზურობა ხომ გჭირდებათ?

– უშენოდაც ვიცი აქაურობა, შენ ის მითხარი, ვინ მორიგეობს დღეს საზღვარზე?

– ჯემალ ონბაში* და მისი ასკერები*, შენი ხალხიდან არავინაა ვიცი.

– მაგას რა მნიშვნელობა აქვს, სულთნის ბრძანებას ყველა ვემორჩილებით.

მამუკას გულმა რეჩხი უყო. ჯემალ ონბაში იყო რომ გამოიტაცა საქართველოდან.

ენვერ-ბეგს კითხვიანი თვალებით შეხედა.

– რა იყო მამუკა, რაღაც შეშფოთდი.

– ჯემალ ონბაში იყო მე რომ გამომიტაცა. დღესაც მახსოვს მისი სახე.

ენვერ-ბეგმა გადაიხარხარა.

– ნურაფრის გეშინია. იმ ჯემალ ონბაშს და მის ძმაკაცებს მა-
მაშენმა წირვა გამოუყვანა. ეს სულ სხვა ჯემალია, მივალთ და ნახავ.

შავშეთიდან ფოსოფისკენ მიმავალი გზა ბუნებრივად პატარა ხევს-
უევებით და დაბლობებით ხასიათდება. სწორედ ამ გზას ადგნენ მგზავრე-
ბი. არსიანის ქედსა და აჭარის მთებს შორისაა მოქცეული ეს დაბლობი
და ძირითადად სანადირო ადგილებად ითვლება, სწორედ ამიტომაც კარ-
გი ბილიკებია ტყე-ლრეში, მინდვრებზე და მგზავრეებიც გაუჭირვებლად
მოგზაურობდნენ. აქ როგორც ოსმალო მონადირეები, ისე შავშეთლები
და ხანდახან აჭარიდან გადასულნი ნადირობდნენ. მონადირეთა გაკვა-
ლულ ბილიკებზე გამუდმებით დათარეშობდნენ და დაშლივინებდნენ
ტყიურები და კარგი მონადირე ნაკვალევით ხვდებოდა, თუ რომელი ნა-
დირი იყო და საითკენ მიდიოდა.

ნადირი კი გამოუღვეველი იყო, რომლებიც სოფლელთა ყანებს
მუსრს ავლებდა და სწორედ ამიტომაც იყო გამუდმებით ჭიდილი
ნადირსა და ადამიანს შორის, გამუდმებით ტკეპნიდნენ გზა-ბანარებს,
რამაც შედეგად კარგი ბილიკები დატოვა, რომელზედაც ხანდახან
მშვიდობიანი ხალხიც დადიოდა – ვინ აბანოებზე, ვინ კიდევ შეში-
სათვის და... ვიდოდა ხალხი ყველა წლებსა და დროში...

... მგზავრებმა ხეობაში ცივ წყაროსთან შეისვენეს. ცივი წყლით
გული გაიგრილეს და იქვე, მონადირეთა ხელით მოწყობილ, ქვებით
დამშვენებულ სუფრას მიუჯდნენ. დანაყრდნენ სახლიდან წამოღე-
ბული სამგზავრო სანოვაგით.

– ნეტა თამარ მეფე თუა გავლილი ამ ხეობაში? – იკითხა დავითმა.

– ეგ არ ვიცი, მარა, ის კი ვიცი რომ შოთა რუსთაველს აქვს აქაუ-
რობა შემოვლილი და ზოგი შაირი თუ ლექსი აქ დაუწერია... ის ქვაბი,
რომელშიც ტარიელი ითევდა ღამეს, სადღაც ამ ტერიტორიაზე უნდა
იყოს, ან აქვე ახლომახლო, ან ცოტა დასავლეთით. ასე თუ ისე ჩვენ-
სკენაა – დასძინა ენვერ-ბეგმა და გორებს გადახედა.

– მეც მასე მაქვს გაგონილი ბეგო – კვერი დაუკრა ახმედ-ხოჯამ
– მამაჩემი განათლებული კაცი იყო, თუმცა არაბული წარმომავლო-
ბის ვართ (ხალიფა), მაგრამ დროთა განმავლობაში გაქართველე-
ბულები. არ ვიცი რა დროიდან ეზიარნენ ქართულ ცოდნას, მაგრამ
ის კი ვიცი, რომ ბაბუაჩემი ქართულად გათვითცნობიერებული იყო

და მამაც იმავე ცოდნით აღიზარდა, მხოლოდ მე მერგო პატივი მე-
ზობელი ქვეყნის ენაც მესწავლა და მათი ყოფა და კულტურა. ამგ-
ვარად გავხდი სულიერი წინამძღოლიც და სწორე გითხრათ, უკმაყ-
ოფილო არა ვარ, „სადაც იქნები იქაური ქუდი უნდა დაიხურო“ ...მეც
ამიტომ ვატარებ „ბაშლულს“* საქართველოში გადავალ და იქ რა
თავსაბურავიც იქნება იმას ვატარებ. ეს ნახევრად ხუმრობით, თორემ
მართლა თავსაბურავზე კი არ არის ნათქვამი, სადაც იქნები იქაუ-
რობას უნდა მოერგო ყოველნაირად. ჰოდა, იმას ვამბობდი, მამაჩე-
მიდან გამიგონია, რომ შოთა რუსთაველმა უკვდავი პოემა „ვეფხ-
ისცყაოსნის“ ნაწილი შავშეთის მიდამოებში შექმნა. ამის დავინწყება
კი არ შეიძლება.

რამდენიმე საათს შემორჩნენ ცივ წყაროსთან. დაისვენეს,
საუბრით გული იჯერეს და წასასვლელად მოემზადნენ. ახალგაზრდე-
ბი სუფთა ჰაერს ხარბად ისუნთქავდნენ. ეს შენიშნა ენვერ-ბეგმა და
ღიმილით შეეკითხა მგ ზავრებს.

– უკანასკნელად ისუნთქავთ ოსმალეთის ჰაერს არა? ხომ არ
გენანებათ აქაურობის მიტოვება?

– აქაურობით თუ მთლიან ოსმალეთზეა საუბარი, ვერ მოგიწონებ
ენვერ-ბეგო – გაეპასუხა ახმედ-ხოჯა – აქაურობა აქაურობაა და ის
შენი და ჩვენი, ქართულია, ძირძველი საქართველოა, ბაგრატიონ-
თა და კურაპალატთა სამფლობელოები, ხოლო, ჰაერს იმიტომ
ვსუნთქავთ ასე ღრმად რომ... საქართველოს ჰაერი უბერავს ამ ხე-
ობაშიც, ჩვენი, მშობლიური. საქართველოს მარტო სუფთა ჰაერით
იცნობს ადამიანი, ახლავე უნდა შევაჩვიოთ ფილტვები, რომ მერე
ჩვენს მამულში ღრმად სუნთქვით არ დაგვისკდეს. ღმერთს მადლო-
ბა რომ ისევე მელირსა საქართველოს ნახვა. მწარე სინანული გამომყ-
ვა ქედას რომ ვტოვებდი და აქეთ მოვდიოდი. მირჩიეს სწავლა სტამ-
ბოლში მიმელო, მაგრამ არავის დაუძალებია ისე წამოვედი და აჰა,
ხომ ხედავთ, რამდენ ხანს ჩავრჩი. ოსმალეთის საქართველო ფეხით
შემოვლილი მაქვს, ბევრი ჩანანერიც მქონდა. მაგრამ ჩამომართვეს,
ტვინიდან კი ვერ ამომიღებენ, ისე მაქვს ჩაბეჭდილი, თუ ვიცოცხლე,
კარგ ისტორიას დავტოვებ თუ არა და მე ამათი სიხარული მეყოფა –
მამუკასა და ფატმაზე მიუთითა – მათით ვსულდგმულობდი და
ვსულდგმულობ და ვსუნთქავ, ამათი სამშობლოში დაბრუნება უფრო

მიხარია და ესეც ერთგვარი ისტორიაა. მეც მათი „ყურბანი“ ვყოფილიყავი. ამაზე დიდი ბედნიერება რა იქნება, მშობელს განათლებული, ზრდილი, ჩემპიონის წოდებით, თანაც ცოლის ერთად შვილი სალსალამათი მიჰგვარო და თანაც... ალბათ მალე ფაშის ტიტულით?...

– შენს ამაგს არ დაგივინყებს შალვა ახალციხელი, არც მე ახმედ-ეფენდი, შენი კაცურ-კაცობა საზომად მექნება. თუ საშუალება მექნება, ღმერთით ისევ შევხვდებით ერთმანეთს.

– „ინშალლა“* ბეგო, ღმერთმა გისმინოს.

– ეხლა კი დროა მეგობრებო ავიბარგოთ, რაღაც ერთი საათი დაგვრჩენია და პირდაპირ საზღვარს მივადგებით, მერე კი... მერე მშვიდობით. ეჰ, თქვენი არ იყოს, მეც მეთანაღრება გული, როგორ შეჩვეულები ვიყავით ერთმანეთზე...

მზემ საშუადღეოზე კარგა მალლა აინია. თბილი ამინდი იდგა, უსაშველო არაფერი იყო. სამი მამაკაცი მყარივით მიაცილებდა ნეფე-დედოფალს საქართველოსაკენ, მშობლიურ კუთხისაკენ.

ჩიტების ყვირილ-ხივილს ერთგვარი მხიარულება და სიტკბო შეჰქონდათ მგზავრების გულში. ტყეში ხის ტოტებიც თითქოს მათზე შრიალებდნენ და თავს უქნევდნენ სამშობლოში მიმავალთ, ნიავი ნაზად აჩურჩულებდა მოყვავილე შექერებს და იელს, საამური შარიშური გაჰქონდათ ნაბლისა და ნეკერჩხლის ფოთლებს. შვლებმაც გადაუჭრეს გზა, შედგნენ და სიხარულით სავსე თვალებით შეაცქერდნენ მიმავალთ, შემდეგ შეიკუნტრუშეს და მათ სავალ ბილიკებზე გაიქცნენ, ხანდახან ყურებდაცქვევით უკან მიიხედავდნენ და ისევ განაგრძობდნენ გზას.

– ეჰ, ნეტავი თქვენ – მიაძახეს ყველამ ერთხმად.

– ჩვენ ბილიკზე მაგათი დანიინაურება ძალიან კარგის ნიშანია – თქვა დავითმა და მგზავრებს გადახედა – შორეულ მგზავრობას ნიშნავს, ალბათ ნეფე-დედოფალის შორეული მიზნების დაგვირგვინებას ან რაღაც შორეულზე გვაკვალაინებს. ჩვენ მიგვიძღვიან – დაიხსომეთ ახალგაზრდებო, ეს კარგის ნიშანია.

– მართლაც რაღაც მინიშნებაა, რომ არ გვიფრთხიან, ღმერთია ჩარეული ამ მგზავრობაში – დაამატა ენვერ-ბეგმა.

– ღვთის გარეშე განა რაიმე ხდება? არაფერი. ამიტომაც თუ თქვენაც გვერათ რომ შვლების სახით ღმერთმა მელაიქები* მოგვივლინა,

ეს ძალიან დიდი და კარგის ნიშანია ამათ სავალ გზაზე, იქნებ ყველა-საზე?.. ამას მომავალი გვიჩვენებს, მაგრამ მწამს, რომ ღმერთი გზებს გაგვინათებს და გაგვიადვილებს – თქვა ახმედ-ხოჯამ და ლოცვა ჩაიკითხა...

ტრიალ მინდორზე გავიდნენ, სადაც საძოვარზე გამოფენილ ნახირსადევნებული ხბოებისა და ბატკან-ბოჩოლების გნისი იდგა და მკაფიოდ მოისმოდა მათი ბლავილ-კიკინი, რომელიღაც სოფლის მემთეურებს გაერეკათ საძოვარზე საქონელი. შედგნენ, თვალი გადაავლეს საქონელიან მინდორს, ერთხანს ეალერსნენ და შემდეგ გზა განაგრძეს.

– პატარა ტყეს გადავივლით და მეორე მინდვრის გადაღმა თქვენიანები დაგვხვდებიან – გამოაცხადა ენვერ-ბეგმა და მამუკას მიუხედა.

ცხენებზე სიხარულისაგან შეტოკდნენ, მზერად იქცნენ, თითქოს და ტყის იქით მინდვრის დანახვას აპირებდნენ უკვე.

მზე დასავლეთისაკენ გადაიხარა, როდესაც მგზავრები პატარა შენობას მიადგნენ. მრავალფერად გადაღებილ-აჭრელებული შენობა თითქოს შეუმჩნეველი იყო მინდვრისა და ნარგავების ფონზე. შენობის წინ დასუფთავებულ-მოვლილი პატარა ბაღნარი იყო გაშენებული. ყველაფერს სამხედრო დისციპლინა ემჩნეოდა. ეზოში ოსმალს სამი იანიჩარი და ენვერ-ბეგს წინა დღით შეხვედრილი გუშაგი იდგნენ და მომავლებს ხელმოჩრდილვით გასცქეროდნენ, ერთი მათგანი მეთაური იყო, ჩაცმულობით იცნობოდა. მგზავრებმა ცხენები შენობის წინ შეაჩერეს. ჩამოქვეითებას არ აპირებდნენ. იანიჩარი მეთაური თავად ეახლა ენვერ-ბეგს და სამხედრო წესით მიესალმა.

– ჯემალ ონბაში და თანმზლები იანიჩარები ვმორიგეობთ ორი დღეა, საზღვარზე წესრიგია, შეგიძლიათ ცხენებიდან ჩამობრძანდეთ და დაისვენოთ.

– კარგი ჯემალ, გაფრთხილებული ხომ იყავი ჩვენს ვიზიტზე?

– კი, აბა რას აკეთებს ის შენი გუშაგი... თუნდაც არ ვყოფილიყავი, თქვენი სიტყვა ხომ კანონია ჩვენთვის. გასაგებია, რასაც ამბობთ ამ წუთას დავზვერავთ იქითა მხარეს და მოგახსენებთ ბატონო – თქვა ეს და შეტრიალდა, შენობის მეორე მხარეს გავიდა.

ასიოდე მეტრის იქით ახალციხელები იდგნენ.

– იდგნენ და ელოდნენ ნეფე-დედოფალს თავისი მაყრებიანად. ჯემალ ონბაშს ხელიც კი დაუქნიეს გახარებულებმა. ჯემალი მობრუნდა და ენვერ-ბეგს მოახსენა:

– გელოდებიან ბატონო თქვენი მეგობრები, მაგრამ ხომ შეიძლება მეც ვიცოდე ვინ არიან, სად მიდიან, რა მიზანს ემსახურებიან. წესი წესია, საზვარია და ჩვენ ჩვენსას მოგვთხოვს უფროსობა.

მართალი ხარ ჯემალ, კანონი ყველასათვის ერთია. ესენი ყველანი სულთნის ქვეშევრდომები არიან, მაგრამ მათში ყველაზე ახალგაზრდა ეს ვაჟბატონი, ახალციხის მომავალი ფაშაა, ე, იგერ რომ გველოდებიან იმათი შვილია. დანარჩენი არც მე მეხება და არც შენ, მთავარია ჩვენ ესენი გადავაცილოთ და თავისიანებს მივგვაროთ, სახელმწიფო საქმეებს კი სულთანი მიხედავს მალე.

– გისმენთ და გემორჩილებით ბეგო, აღასრულეთ თქვენი ნება, შეგიძლიათ ეახლოთ მომლოდინეებს – თქვა ეს და ჭიშკარი ფართოდ გაუღო მგზავრებს.

სამშობლონატრულებს ცრემლები მოადგათ თვალებზე, გული აუჩქროლდათ, ფატმამ კი ქვითინი დაიწყო.

– კარგი ეხლა, რისი ცრემლებია, სახლში ხართ უკვე მოსულები. ეხლა ორ-სამჯერ დააცხიკვეთ და ოსმალური რეჟიმის ბაცილები გამორეკეთ ორგანიზმიდან – გაიხუმრა ენვერ-ბეგმა და ჭიშკარში პირველმა შეაბიჯა.

– სიხარულმა აგვაცრემლა ბეგო და კიდევ თქვენთან განშორების სევდამ – უთხრა ახმედ-ხოჯამ.

– ყველაფერი ბუნებრივია. აბა ჰე, თუ უკან მიხედვა გინდათ მიიხედეთ და გამოემშვიდობეთ თქვენს მეორე სამშობლოს და ჰაიდა, გადავიდეთ თქვენიანებთან.

– უკან თუ მივიხედავთ, ისევ შენს მამულს და ჩვენს სატკივარს დავინახავთ – იქეთ დარჩენილ საქართველოს, თორემ სხვა რაღა დაგვრჩენია. გავაგრძელოთ ნაბიჯები...

იანიჩარებს თავი დაუკრეს და შენობის მეორე მხრიდან საქართველოს მიწაზე დაადგეს ფეხი.

სანამ თქვენიანებს არ ჩაგაბარებთ, მანამ უკან დამბრუნებელი არა ვარ – თქვა ენვერ-ბეგმა და ჯემალისა და ერთი გუშაგის თანხლებით ახალციხელ სტუმრებს ეახლა.

– სალოლ ბეგო, შენს ამაგს არ დავივიწყებთ.

– ვალში ძმობილთან ვიყავი და გადახდილია უკვე.
გარიყულას მინდორზე შალვა და ენვერი ერთმანეთს გადაეხვივნენ. ხვევან-გამოთხოვებამ ერთ საათს გასტანა. დასხდნენ საპურ-მარილოდაც.

* * *

ზვიადი მთები და გაუვალი ტყეები შემოსჯარვია შავშეთს. მესხეთ-ჯავახეთისა და აჭარის მთების გაგრძელებას წარმოადგენს შავშეთის ქედი. ზამთარი მკაცრია და ზაფხული ზომიერი, როგორც მთელი სამხრეთ საქართველოს მახასიათებელი.

მშრომელი ხალხია შავშეთის მკვიდრნი, სტუმართმოყვარე და მებრძოლი, ავთან ავი და მოყვარესთან კეთილი. იციან აქაურმა მცხოვრებმა ცხოვრების ავ-კარგი. ათადან და ბაბადან (წინაპართაგან) მოდგამთ ტრადიციული ადათ-წესები, მაგრამ...

XIV საუკუნიდან მოყოლებული ოსმალეთის ბატონობის მძიმე უღელი ედგათ კისრად. (ამაყი ხალხია ქართველები, არც არავის სთხოვენ დახმარებას, თითქოსდა სირცხვილად მიაჩნიათ, არც თითს მოღუნავენ, არიან უკადრისები და მაშინ როდესაც შეიძლება მეზობელს სთხოვონ დახმარება გადასარჩენად, უკეთურებს აჯიჯგინებენ თავის მეობას და საქართველოს ტერიტორიას აოხრებინებენ. წავიდა თამარ მეფის დრო – ამას ველარ მიხვდნენ).

მძლავრია ოსმალეთი, მაგრამ მაინც არ უდრკებიან მათ სიძლიერეს. მოსული ხელისუფლების დამპყრობელ და აუტანელ ჩაგვრას სშირი აჯანყებით პასუხობენ შავშელებიც, ხან აქ, ხან იქ იფეთქებს ცეცხლის კერა, ოსმალს იატაგანი კი ყველგან მუსრს ავლებს უწყინარ ხალხს. ტყეში იხიზნებიან, მერე ისევ ბრუნდებიან და ახალ ცხოვრებას აწყობენ, შემდეგ ისევ გაიხიზნებიან და... ამგვარი ყოფით დაილია შავშეთ-ნიგალისხევის მოსახლეობა.

ზვიადი მთები, გაუვალი ტყეები და გამოქვაბულიანი კლდეები ხელს უწყობდა გახიზნულებს, რათა დიდხანს გაეძლოთ დროებით თავშესაფარში. მთავარია სულის გადარჩენა, თორემ თუ ფიზიკურად განადგურდები, ქვეყანაც მოისპობა, გაჩანაგდება სოფლები და საცხოვრებლები. ცოცხალი ადამიანი კი მაინც მოენევა რალაცას. გახიზნას კი ისევ მთიელები ახერხებდნენ, დარჩენილებს კი მძიმე ხარკს

ადებდნენ და სულს ხდიდნენ აუტანელი ხვედრით. დაბეჩავებულ ხალხს პირუტყვივით ექცეოდნენ და მათთვის არ არსებობდა არც სინდის-ნამუსი, არც შებრალება და არც ღმერთი, ჰოდა, ღმერთსა და სარწმუნოებას ამოფარებულნი თავიანთ სანადელს აღწევდნენ. დამპყრობელი დაპყრობილი ტერიტორიებით ცდილობდა ქვეყნის ეკონომიკის წამოწევას. ხალხი კი მაინც ქედუდრეკელია, ნაფუძარზე ახალ ფუძეს აგებს, შვილებს აჩენს და მომავლის იმედით ცოცხლობს.

მძიმე ხარჯი დაანვა ქვემო ქართლს – სამცხე-საათაბაგოს ძირძველ მოსახლეობას, შემდეგ აჭარაც წაამატეს და არსიანის ქედის ორივე მხარის მოსახლეობა მძიმედ დახარკეს. ხარკთან ერთად თანზიმათის კანონების მტკიცედ გავრცელებას ცდილობდნენ.

ყველაფერი შეუცვალეს ხალხს, მხოლოდ ენას ვერაფერი მოუხერხეს, ქართველ ხალხს ქართული ლაპარაკი ვერ ამოუძირკვეს. ამ ერთადერთი მძლავრი ფესვით ხარობდა გადაშენების პირად მისული იმერ-ამერი.

ხალხი რომ უმძიმეს მდგომარეობაში არ ჩავარდნილიყო, ამისათვის ადგილობრივი ფეოდალები ცდილობდნენ დაპყრობილ ტერიტორიებზე თავიანთი გავლენის დამკვიდრებას. ახერხებდნენ კიდევაც და იშვიათობა იყო მთელი სამცხე-საათაბაგოს და აჭარის ტერიტორიაზე უცხო ტომის ან ბეგი ან ფაშა მჯდარიყო გამგებლად. არც ადგილობრივების ულელი იყო მსუბუქი, მაგრამ შინაურები იყვნენ და შეჩვეული ჭირი ერჩიათ შეუჩვეველს. აქა-იქ უსისხლო, მტარვალ ბეგი ან ფაშა დაჯდებოდა საგამგებლო ტახტზე და მათგან შევიწროებული გლეხობა ისევ აჯანყებებს მართავდა. საბოლოოდ ისევ გლეხობა ზიანდებოდა, ზარალი კი აურაცხელი იყო და აუტანელი.

ენვერ-ბეგის, შალვა ახალციხელის, აბდულ-ბეგ და სელიმ-ფაშა ხიმშიაშვილების და კიდევ ბევრის სახელს, ისტორია და ხალხი დავიწყების მტვერს არ დააფარვინებს.

სამცხის ცას შავი ღრუბელი ნელ-ნელა წამოეპარა, ავდარი კი აუცილებლად იყო მოსალოდნელი. დიახ. ოსმალეთი უკვე ადგილ-ადგილ, ნაწილ-ნაწილ შეჭრილიყო... ერთი გაეღვება, ერთი ჩახმანის გამოკვრა და სამცხის ტერიტორიას უკვე ლომის ხახა ელოდებოდა. ავი დარი დაუდგა სამცხეს, თუმცა იგი 1500-იანი წლებიდან ფაქტობრივად უკვე ოსმალთა ხელში იყო. გარიყულას ველზე და საერთოდ შალვა დიასამ-

იძის საგამგებლოში ჯერჯერობით მშვიდი ატმოსფერო სუფევდა. სიმშვიდე იყო ახალციხეში და მის შემოგარენში, მაგრამ ეს ტერიტორიები დიდ, მსუყე და ბოლო ლუკმად ჩანდა ოსმალთა სულთნის სარკვეში.

... მანამდე კი?..

...შალვა ახალციხელს ამაღლა და მთელი საგვარეულოს ხალხი ახლდა თან გარიყულას მინდორზე. დედამ რომ შვილი დაინახა სიხარულისაგან ჩაიკეცა. ორად ორი კურცხალი ჩამოუგორდა ლოყაზე, მაგრამ ისიც უმალ მოიშორა.

– რა ამბავია შალვა-ბატონო? ოსმალებზე თავდასხმას ხომ არ აპირებთ? – გაეხუმრა ენვერ-ბეგი ძმაკაცს და გადაეხვია ისევ.

– სადაური თავდამსხმელები ჩვენა ვართ ბეგო, მაგრამ დახვედრა და თავდაცვა კი შეგვიძლია აბა?

– ნეტამც, ნეტამც, თორემ ხომ ხედავ – შეჩერდა და მოიხედა, იანიჩარები შორს გასულიყვნენ და ველარაფერს მოკრავდნენ ყურს – ხომ ხედავ შალვა-ბატონო, ლანქერი ყველგან და ყველაფერს ლეკავს. ოსმალო აქაც მოაღწევს და... აღარ დაამთავრა სათქმელი და შალვას შეხედა.

– რას იზამ, ჩემო ენვერ, ქართველ ხალხს ჭირი არასოდეს აკლდა და ანეც, თუ ვინმე მოგვერევა, უნდა გაუძღოთ, ალბათ ასეთია განგების წესი.

– სანამ ცოცხალი ხარ ადამიანი, ხმალი არ უნდა ჩააგო, უნდა იბრძოლო შალვა-ბატონო.

– ერთი მუჭა დავრჩით, როგორ გინდა გაუმკლავდე ისეთ ზვირთს, რომელიც ყველაფერს ანგრევს.

– ჩვენი იმედიც გქონდეს შალვა-ბატონო. არც ჩვენ ვართ დალხინებულელები და თუ მარწუხები ძალიან მოგვიჭირეს, გულ-ხელს არც ჩვენ დავიკრეფთ. იყო მსგავსი შემთხვევები და ხალხი აჯანყდა, რომ ველარაფერს გახდნენ დათმობაზე წავიდნენ და შეგვეშვენ, მაგრამ დროს გვიძებნიან. არ გვაყრიან ხეირს. მე ბეგობა მომანიჭეს და შავშეთი ჩამაბარეს, მაგრამ მამონმებენ მაინც.

– ღმერთო, მომეყურა თუ მართალია. ბეგო, შენ ხომ ოსმალების ქვეშევრდომი ხარ.

– მეც და ჩვენს ქართველობას თქვენსავით გვძულს დამპყრობელი. განა ჩვენ, ჩვენი ფეხით შევედით ოსმალების დროშის ქვეშ?

ძალით, იარაღით შეგვრეკეს და თუ შემთხვევა იქნება და ხვალის იმედი, იარაღს უანგს არ შევაჭმევინებთ.

– რალაი ეს გავიგონე, ანუ აღარ გვიჭირს.

– გჯეროდეს, ღრმად ირწმუნე ჩვენი შემართება, მაგრამ ერთი რამ მაინც უნდა გითხრა, თუმცა გულსატკენია ყველასათვის... ოსმალეთი ბევრ ტერიტორიას გადაეფოფრება, მაგრამ ყველას ვერ ეპატრონება. იქნებ ნაწილი დაიტოვოს მთლიანად, არც არასოდეს აღარაფერი ეშველება, აქედან რომ ვთქვათ, იმიერ საქართველოს, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ. ამ გორების გადაღმა რაცაა ის უკვე დაკანონებული აქვთ. მალე ყველა სოფელში ოსმალურ ოჯახებს ჩამოგვისახლებენ და მერე მოგჭამა ჭირი ველარაფერს უზამ, იმრავლებენ და იმრავლებენ. ასე რომ ჩვენს გაოსმალებას ბევრი აღარ უკლია. ენა შეიძლება არ დაიკარგოს, მაგრამ როგორც ერი – ჩვენთან აღარ იარსებებს, ველარ ვიტყვით შემდეგ, რომ ქართველები ვართო, იმიტომ რომ დავთრებში და სახელმწიფო საბუთებში ოსმალურად გაგვატარებენ.

– ქართველები ბევრ რამეს შევგუებულვართ და შევეგუებით, მაგრამ ძნელი ასატანი კია – ერთი ძმა ლელის გაღმა ცხოვრობდეს, მეორე ლელის გამოღმა, მაგრამ ვიდრე ეს დრო დადგებოდეს, რომელიც არ მეეჭვება, მანამ როგორც შეგვეძლება ისე ვიმეზობლოთ.

დამხვედურები და შემოსულები ისე დიდხანს ეცნობოდნენ ერთმანეთს და იმდენი ისაუბრეს, შალვას და ენვერს არც უგრძნიათ დრო როგორ გარბოდა.

შალვამ, პურ-მარილი იქვე მოლზე გააშლევინა სტუმრების საპატივცემულოდ. თოფებიც დააქუხებინა, რაზედაც საზღვრის გუშაგებმა ყურები ცქციტეს, შემდეგ შვილი და რძალი მოისიყვარულა და პურის ჭამა ემშში შეიყვანა. ჭინჭილები შეავსო ღვინით და პირველი თვითონ დაილოცა.

– ამით თქვენს დაბრუნებას გაუმარჯოს და ჩვენს მეზობლობას და ძმობას – თქვა და გადაჰკრა. შევსებული ჭინჭილა ენვერს მიანოდა.

– ჩვენ ძმობილები კი ვართ ბატონო შალვა, მაგრამ შენ ასაკით უფროსი ხარ და ყველაფერში შენ გემორჩილებოდი, შენი წინააღმდეგი არასოდეს ნავსულვარ, დავალებებიც პირნათლად შეგისრულე – შვილი რძლის ერთად ჩამოგიყვანე, როგორც ჩვენი შარიათის

კანონებში წერია: „უმცროსი ძმის მოვალეობა უფროსის წინაშე შვილის მოვალეობის მსგავსია“ – აი, ამგვარად ვმოქმედებდი და შედეგიც თვალწინაა... მაშ, გაუმარჯოს ჩვენ ურთიერთობას და საქმის კეთილად დასასრულს... დალევა კი აკრძალული გვაქვს, ბოდში უნდა მოგიხადოთ...

– ღმერთი გაპატიებთ, კი არ გადალებთ, მაგრამ მგონი ორი-სამი წინჭილა არაფერს გიზამს, შარბათივითაა, დედის რძესავით შეგერგება.

ენვერმა გადაჰკრა და ერთი ლაზათიანად შეიშმუშნა.

– ამის დაუღლელობა იქნება? ძარღვებში დამიარა ხელად.

– ღმერთმა თუ მუხამედ მოციქულმა, ბევრის დალევა და აურზაური აკრძალა თორემ, ნორმა ყველაფერი შეიძლება.

თითო წინჭილა ყველამ დალია და მშვიდობიანობა უსურვეს საქართველოს და ქართველ ხალხს.

– ამაზე დიდ სიხარულს ნეტა კიდევ მომანიჭებ ოდესმე ენვერ ჩემო?

– არ ვიცი, დრო წინაა, მაგრამ შენს სიხარულს ხომ ღმერთი ადევნებს თვალს. ჩვენს წიგნებში ასეც წერია: – „ღმერთის სიხარული – მამის სიხარულია, ღმერთის უკმაყოფილება – მამის უკმაყოფილება“ – ეს უფრო სხვა რამესაც მიესადაგება, მაგრამ ამჟამად ასე ჯობს. თუმცა ისიც უნდა დავუმატოთ, რახან შვილი გვერდს გიმშვენებს, მის გასაგონად უნდა ვთქვათ, რომ „მამის მორჩილებაში ყოფნა – ღვთის მორჩილებაში ყოფნაა, მამის შეურაცხყოფა – ღვთის შეურაცხყოფაა“.

– დიდი და მძიმე სიტყვებია, ანუ ვალდებულებები ღვთის წინაშე. რა აზრი აქვს ვის წიგნშია და ვისი ნათქვამია, ძალიანაც სწორია და ყველას მართებს მისი შესრულება.

შალვამ უცნობებს მოუხედა და...

– ენვერ ჩემო, ეს უცხოები არ გამაცანი, თუ ვინ არიან, არც ლაპარაკობენ და ვერ გავიგე ოსმალეზია თუ უცხოელები?

ენვერ-ბეგმა ჩაიციხა და დავითს და ახმედ-ხოჯას გადახედა.

– თქვენ ეხლა სიხარულით უნდა ცეკვავედეთ და რას დამუნჯებულხართ, ხმას ვერ ამოიღებთ?

– ჭამა-სმას შევექცით ბეგო და ესაა მიზეზიც.

– თუ სასმელი დალიეთ, ჩუმად რატომ მიირთვით? ბოლოსდაბოლოს საქართველოში ხართ, საქრისტიანოში და ღვინო თუ დალიე, ვითომ ქრისტიანზე არ გაისაუბრება? ჯვარი და ნახევარმთვარე უკ-

ბენენ ერთმანეთს თუ საიქიოს იესო და მუჰამედი ნაიჩხუბებენ ჩვენი ქეიფის გამო? ცოდვაა მშიერ-მწყურვალე ყოფნა, მხოლოდ ცუდს ნუ ჩაიდენთ და სიკეთე არასოდეს დაიკარგება „მადლს მარილიც მოაყარეო“ – იტყვიან და ამ ნეფე-დედოფლის აღმზრდელებს დიახაც გაქვთ თავის ამაყად აწვევის უფლება.

– მაინც არ გაამხილე ვინ არიან ენვერ-ჩემო.

– ერთი შალვა ჩემო, აჭარიდანაა, ხოჯა ახმედ-ეფენდი, მამუკას მეორე მამობილი და ეს ვაჟკაცი კი მამიას მწვრთნელი გახლავთ, მაგის წყალობით გახდა მამია სტამბოლის ჩემპიონი კრივი და ჭიდაობაში.

– ბატონებო და ქალბატონებო – ეხლა დამხვდურებს მიმართა ენვერ-ბეგმა – ესენი რომ არა – თქვა და ორთავეზე მიუთითა – ვინ იცის რა დღეში ჩავარდებოდა ჩვენი მამია. არც ენა დაავინყებინეს, არც მამულის და სამშობლოს სიყვარული და ჩემი მეშვეობით თქვენს ამბებსაც აწვდიდნენ. გამონვრთნეს, ასწავლეს და კაცად დააყენეს. ამაგს არ ვიცი ვინ ზღავს, ეს მეორე კაცი, როგორც გითხარით ამის მწვრთნელია, მაგრამ მეც ერთი კვირაა რაც გავიცანი, სტამბოლში ნახვის საშუალება არ მქონდა. კაცური კაცის სადღეგრძელო უნდა დაილიოს, რომელთა უშუალო ქმედებებით უცხო ცის ქვეშ უცხო ადამიანს, თუმცა მაინც მშობლიურს, ეპატრონენ და კაცად ჩამოაყალიბეს, სწორად აღზარდეს და მწამს რომ ეს აღზრდა თავის შედეგს გამოიღებს კეთილი საქმეების კეთებით. ამინ – თქვა ენვერ-ბეგმა და მესამე ჭინჭილაც დაცალა – ეხლა ჩემი წასვლის დროა, ძლივს ჩავალნევ სახლში დაბნელებამდე და იქაც ამბებს ელიან თქვენი შეხვედრისა. ჩემს წასვლას და თქვენს დარჩენას გაუმარჯოს, ღმერთმა და ბუნებამ ხვალის იმედი ნუ მოგვიშალოს.

– ამინ იყოს – ჩაიბუხუნეს დამხვდურებმა.

ენვერ-ბეგი ცხენს მოეწვლო და სიხარულისა და გამომშვიდობების ნიშნად ხელებანუღმა ცხენიც ორ ფეხზე შეაყენა, საზღვარს გაშორდა, ხელი დაუქნია ყველას და თავქვე დაეშვა.

სარობდა შალვას ხალხი. ქეიფმა დაბნელებამდე გასტანა. როდის-როდის აიშალნენ და სახლს-კარს დაუბრუნდნენ. მშობლებისა და შვილ-რძალის სიხარულს საზღვარი აღარ ჰქონდა. ცხენებს მიაჭენებდნენ შინისაკენ.

თავი I

მთვარიანი ღამე დაებედა მამუკას და ფატმას სახლში დაბრუნებას. ბადრი მთვარით გაქათქათებულ არე-მარეს ღამის ფრთოსნები ახმინებდნენ. ნელი სიო ქროდა და მცირედ ნაქეიფარებს გულს და სახეს უგრილებდა. სახლში ბრუნდებოდა შალვა თავისი სახლეულით, ნათესავებით და ამალით. ვინც ახლო-მახლო ცხოვრობდა, ყველანი თავიანთ სახლებს დაუბრუნდა, მხოლოდ შორიდან მოსული ქალიშვილები, სიძეები და მათი ბავშვები დარჩნენ შალვასთან.

შალვა დიასამიძის მამას – ლევანს ორსართულიანი, იმ დროისათვის უჩვეულო, ქვითკირის სახლი აეშენებინა სოფლის შუაგულში, შემადლებულ ადგილას. ეზო-მიდამოში უზარმაზარი მინდორი იყო გადაჭიმული, სადაც უამრავი შენობა იდგა – საბძელი, მოსამსახურეთათვის განსხვავებული საძინებლები. მცირე ზომის კარის ეკლესია და მოძღვართათვის ცალკე სენაკი. ირგვლივ ხეხილი ჰქონდათ მოშენებული, რაც ძალიან უხდებოდა უზარმაზარ მინდორს და რომელიც ერთგვარ ქარსაფარსაც წარმოადგენდა შენობებისათვის.

ორსართულიანი სახლი დიდი ტევადობისა იყო. სტუმრიანობის დროს კი ძალიან მოსახერხებელი.

შალვას მამა ლევანი ახალციხელი იყო, მაგრამ დედუღეთში დასახლდა, სოფელ კლდეში. დედამისიც დიდგვაროვანი იყო, მაგრამ დედუღეთში ოჯახს გაუქმება ელოდა, მამაკაცებიდან აღარავინ იყო ცოცხალი და დედის ძმის ოჯახშიც მარტო გოგონები იყვნენ. გვარის გამაგრძელებელი და სახლის პატრონი აღარ რჩებოდა. დედამ შვილი გაგზავნა მამისეული კარ-მიდამოს საპატრონებლად.

სწორედ ის შენობები და სახლი ააგო ლევანმა, რომელიც თვალგულს ახარებდა. ასე შემოსახლდა სოფელ კლდეში ერთი დიდგვაროვანი დიასამიძე...

შინ დაბრუნებულებმა კარის ეკლესიაში ილოცეს, უფალს მადლობა მიუძღვნეს მამუკას მშვიდობიანად დაბრუნებისათვის და სახლში შევიდნენ.

შალვა გაბადრული სახით წარუდგა დიდ სასტუმრო ოთახში თავშეყრილებს და განუცხადა.

– უკვე გვიანია, ყველანი დაღლილები ვართ – ზოგი ემოციებით, ზოგი გზით, ზოგი ჭამა-სმით, გამოვიძინოთ, ხვალ, ზეგ უქმე დღეებია და სალაპარაკო ხომ აღარ გამოგველევა – ვიჭუჭუკუკოთ.

შალვას ოჯახმა მიიძინა, მხოლოდ ღელის ხმაური და ძაღლების ყეფა ისმოდა სოფელში.

დილით ადრე ადგა მამუკა, ეზო-კარი შემოიარა, ეკლესიასთან შეჩერდა და ფიქრით თავის ბავშვობას გადანვდა...

ჯერ კიდევ პატარა იყო, როდესაც ეკლესიაში დაჰყავდა მოძღვარს და ლოცვებს ასწავლიდა. ბეჯითი ბავშვი იყო და ბევრი ლოცვანი შეისწავლა, მაგრამ მეხსიერებიდან ყველა გადაეშალა.

ახსოვდა, როგორ არ ახსოვდა, ეკლესიაში რომ დადიოდა, მაგრამ ეკლესია ჯამეთი შეიცვალა და მის შემდეგ არაბულ ლოცვებს ბუტბუტებდა და ლოცულობდა კიდევაც.

„ოღონდ ილოცე, ღმერთი გახსოვდეს, ცოდვები არ აკეთო, სულ სიკეთე თესე, არ მოიპარო, არ იმრუშო, სხვებზე ცუდი არ თქვა, არავის ზიანი არ მიაყენო, წმინდა ადგილები არ ნაბილნო, არავის აწყენინო. ჰო, მეტი რაღა დარჩა? გლახაკები გაიკითხე, სიმდიდრეს ნუ დახარბდები, იკმარე ის რასაც ღმერთი გარგუნებს, მაღლი შესწირე ღმერთს ჯანმრთელობისათვის და ილოცე სადაც გინდა და რა ენაზეც გინდა... რა აზრი აქვს ეკლესიაში შევალ თუ ჯამეში, ხომ ვლოცულობ... ახმედ-ხოჯას უნდა შევეკითხო, როგორ მოვიქცე და კიდევ ბატონ დავითს, ისინი არიან ჩემი სულის მოძღვრები... ჯერჯერობით მათ გარეშე ნაბიჯს არ გადავდგამ... ჰო, ისე ვიზამ, როგორც დამარიგებენ!“

მზე კარგად ამოინვერა, როდესაც შალვას სახლეული ეზოში გამოეფინა და ხეხილის ძირებთან მოთავსებულ ძელსკამზე ჩამორიგდნენ. მამუკა იდგა ერთ ადგილას, გულში ფიქრობდა, თუ რომელი შევიდოდა ეკლესიაში სალოცავად, მაგრამ ფიქრი ფიქრადვე დარჩა და ეკლესიაში არავინ არ შესულა.

„მაშ რა საჭიროა თუ არავინ დადის შიგ, ნუთუ ის კმარა ეზოში რომ გვიდგას?“

ფატმა მიეახლა მამუკას, მიდამოს თვალი მოავლო და თავისებური ლუღუნა ხმით ჩაუბუღბულა: – რა კარგი ადგილები გვექონია

მამუკა, როგორც ვინატრე ისეთი მამული დამხვდა, მერე რა ბუნებაა, რა სიმშვენიერე...

– ეს ყველაფერი შენია რასაც ხედავ, მიჩუქნია ქალბატონო...

– მხოლოდ ეკლესია არ მინდა...

– ჯამეში დადიოდი სალოცავად?

– არა.

– აბა, შენთვის რა აზრი აქვს ეკლესია იქნება თუ არა. ლოცვა თუ იცი მაინც?

– სალოცავი საკითხავები კი ვიცი, მეხერხება...

– ყოჩაღ, მაშინ როგორც შენ გსურს, ისე ილოცე, მთავარია სული გქონდეს უხინჯო და როგორც გინდა ისე ილოცე...

ჰო, შენ მართალი ხარ, მაგრამ, თუ დაგვაძალეს ეკლესიაში სიარული, მაშინ რალა ვქნა?

– ა, ხომ ხედავ არავინ შესულა სალოცავად... ალბათ ასეა საჭირო, როგორც მოიქცევიან, ისე მოვიქცევით ჩვენც.

ამ დროს ახმედი მიუახლოვდა ცოლ-ქმარს. კრიალოსანს მარცვლავდა.

– ილოცე ხოჯა-ბატონო? – შეეკითხა მამია.

– რა ხანია ჩემო პატრონო, აბა ისე როგორ შეიძლება. მე ხომ ბავშვობიდან მუსლიმანი ვარ, მუსლიმანად დაბადებული, შენ კი ქრისტიანად ხარ დაბადებული და ნება შენია, შენს ქვეყანაში როგორ მოიქცევი – გინდ მუსლიმანად დარჩი, გინდაც ქრისტიანობას დაუბრუნდი.

– სწორედაც ამის შეკითხვა მინდოდა ხოჯავ-ბატონო, დილის შემდეგ ვფიქრობდი.

– ჰოდა პასუხიც გაგეცი და ერთსაც გეტყვი კიდევ – სამოთხე და „ჯენნეთი“ ერთი და იგივეა. სამოთხეზე ანუ „ჯენნეთზე“, მუსლიმანურ „ქითაბებში“ ასე სწერია: „საჯენნეთო“ იგია, ვინც მშობლებს დაუჯერებს, დედას დააფასებს და მამის სიტყვებიდან არ გადავაო, აგრეთვე ისიც წერია, რომ სამოთხე ქალის ფეხქვეშააო. თუ დედა გეტყვის ქრისტიანობას უნდა დაუბრუნდეო მეტი გზა არა გაქვს, უნდა დაუჯერო... მე ეხლა თქვენი მრჩეველი კი არა ვარ, მსახური ვარ ბატონიშვილო და ანე ყველაფერი მშობლებს დაეკითხეთ,

როგორც გირჩევენ, ისე მოიქეცით და ვითარების მიხედვით იმოქმედეთ. პატარა აღარა ხარ, მალე ოცდაათი წლის შესრულდები და ანუ შენ უნდა გეკითხოოდეთ ჭკუას, ნურც იმის შეგეშინდება, ფაშად მაკურთხებენ და გინდა თუ არა მუსლიმანი უნდა ვიყო, ნურც იმის, რომ მამობილი შეგამონმებს. შეგამონმებს და შეგამონმოს, შენც ისე მოიქეცი, როგორადაც საჭიროა. ეშმაკობაც გჭირდება ბატონიშვილო... ვითარების ანალიზისა და შეფასების უნარიც უნდა გქონდეს. მე თუ ნებას დამრთავთ, თქვენსას დავრჩები ცოტა ხანს, იქნებ მალე გაკურთხონ ფაშად და ცოტა ხანს კიდევ ვივარგებ შენს მრჩეველად... თუ ისე მოხდა, რომ ქრისტიანობა გირჩიეს, არც ესაა მტკივნეული – გააკეთე ის რასაც გიბრძანებენ მშობლები, მართალია მათი სიყვარული დაგავიწყდა, მაგრამ ჯობს გაიხსენო, ის რაც გასახსენებელი გაქვს, ხოლო ღმერთს რომ ორივე სარწმუნოებით ემსახურო, ნეტა გეტყვის ასე რატომ აკეთებო? არა ნამდვილად არა და რამდენჯერაც მეტს ილოცებ ღმერთზე, იმდენჯერ მეტად დაგეხმარება...

– მადლობა ხოჯა-ბატონო, გავითვალისწინებ ყველაფერს, მაგრამ ნების დართვა რამ მოგაგონა, განა დავიმსახურე უნდობლობა? ათი წლის შემდეგ შენს ხელში ვიზრდებოდი და ვალი მოსახდელი მაქვს. არავის თანხმობა არ მჭირდება, ბრძანებოდვით რამდენხანსაც მოგესურვება. ასევე ვეტყვი დავით მასწავლებელსაც და რომ აქედან ნაადრევად გადახვეწა იფიქროთ, გულს მატკენთ იცოდეთ...

შალვამ გაქაფული ცხენი შემოაჭენა ეზოში და ჯველივით ჩამოხტა.

– არ გიძინია შალვა-ბატონო? ამ დილით საიდან მოხვედი? – შეეკითხა ახმედ-ხოჯა.

– იაილებზე ავედი ლამეში. რძე და ყველი ჩამოვიტანე. აღარ შევანუხე მსახურები...

– შენ ეხლა ისე გახარებული ხარ შვილის დაბრუნებით, რომ ყველაფერი შენით გინდა გააკეთო? ხომ არ გაგნელებია შვილის სიყვარული?

– არა ჩემო ახმედ და არც ის სიძულვილი გამნელებია, მამიას გატაცებით რომ ამკიდეს.

– მართლა გაუუყე ისინი თუ მატყუებენ? კაცის ცოდვა დაიდე?

– სიმართლეა მაგრამ არა კაცის, არამედ არაკაცების და ცოდვა რად იქნება ნეტავ? როდესაც წურბელები მოვაცილე ხალხს. იცი რამ-

დენი ვილაც აანიოკეს? ოჯახს რომ ერთადერთ მარჩენალ ძროხას წაართმევ, ამის შემდეგ წამართმევზე კაცი ინოდება თუ გათახსირებული ნაძირალა...

– სადღაც მართალს ბრძანებ, მაგრამ მთავრობისათვის რომ გადაგეცათ არ ჯობდა?

– აქ მთავრობაც მე ვარ, მოსამართლეს და მსაჯულს...

– საშიში კაცი ყოფილხარ.

– საშიში არადა, არაკაცებისათვის საშინელებაც ვარ და საშიშროებაც...

– ერთი რაღაც უნდა გკითხო შალვა-ბატონო. ქორწილის გადახდას ხომ არ აპირებ შვილებზე? გიფიქრია ამაზე?

– შენ გაგახარა ღმერთმა, როგორ გგონია, გადავდებ ამ საქმეს? ერთ კვირაში მოვახერხებ. თექვსმეტი წლის უნახავი შვილი ჩამომივიდა ცოლის ერთად და ქორწილს კი არა, მეფურ სუფრას გავშლი. ნახე რა დიდებულები მენვიონ.

– მაგის მჯერა, მაგრამ ერთი რამ მაეჭვებს, მაგათ ქორწილი გადაუხადეთ და მუსლიმანური ცერემონიებიც ჩავატარეთ, შენ რას აპირებ? მონათვლა ხომ არ გნადია ქრისტიანული წესით?

– მაგას მარტო ვერ გადავწყვეტ... ეს ბავშვზეცაა დამოკიდებული და სულიერ მამებსაც უნდა დავეკითხო.

– მამიას ფაშად ამზადებენ ხომ იცი. პრობლემები რომ შეიქმნას?

– მოფიქრებაა საჭირო... ეგებ არ უნდა ფაშობა...

– შალვა შენ ჭკვიანი კაცი ხარ. ბავშვიც ჭკვიანად დავაკაცე. აქ ადრე თუ გვიან ოსმალები შემოვლენ დედა-წულიანად. ოსმალო ფაშის გაბატონებას ისევ ჩვენი კაცი იყოს არა ჯობია? კი ჯობია და თუ სარწმუნოებას შეუცვლით, ჯვრისწერის ცერემონიამ არ უნდა გაუონოს, ძალიან ვინრო და ერთგულ წრეში უნდა ჩავატაროთ, ეს არავითარ ზიანს არ მოუტანს არც სულიერებას და არც ქვეყანას. ამას მე არ უნდა გეუბნებოდე, ხოჯა კაცი, მაგრამ საქმეს ნუ ვავენებთ და ვინც გინდა ის ვიყოთ...

– რას გეტყვი ჩემო ახმედ იცი? თუ შემოვლენ და გაბატონდებიან მე ხალხს დავეკითხები – თუ ბრძოლაში გამომყვებიან ვი-

ბრძოლებით, თუ არადა გავეცლებით, მაგრამ არ მინდა იფიქრონ, მშიშრებმა ტურებივით გაიძურნენ... არც ხალხის შეწყვეტა მინდა მაგ ურჯულოებზე. თუ მამიას ფაშად მოისურვებენ, ამის წინააღმდეგი არ ვიქნები ნამდვილად – იგი ხალხსაც დაიფარავს და მამულებსაც არ წაახდენინებს მომხვედურებს, ხოლო თუ სარწმუნოებას შეგვაცვლევინებენ, ეს ხალხის ნებაა, უნდა შეიცვლიან, არ უნდათ და გაეცლებიან აქაურობას. მომხვედური ვერ გაჩერდება უცხო ადგილას...

– შენ მაგ იმედზე ხარ? ამდენი სახელმწიფოები რომ ჩაყლაპეს და არსად აღარ მიდიან, ხომ ხედავ შალვა-ბატონო, აქაურებზე რად იტყვიან ვითომ უარს, მითუმეტეს რომ იტყვიან ყურის ძირშია ჩვენი ტერიტორიები მათთვის, მერეც წელან ურჯულოები ახსენეთ. არ არიან იგინი ურჯულოები, მათაც სწამთ ღმერთი, როგორც ჩვენ, მაგრამ განსხვავება მუჰამედსა და ქრისტეშია, ჯვარსა და ნახევარმთვარეში, მეტი არაფერი... ჰოდა, რახან ღმერთი სწამთ და სჯერათ ურჯულოებიც არ ეთქმით... ისე კი ურჯულოები ნამდვილად გვირევიან ჩვენც და იმათაც, არიან ასეთებიც, მე მაგალითად ისე შევეწყვე მუსლიმანურ ადათ-წესებს, არ მგონია მოვცილდე და თუ აჭარა მთლიანად ოსმალებმა დაიკავეს დიდი ხნით, მე ჩემს ხალხს ასე უფრო მოვეუტან სარგებლობას, ქართულ საქმეს უმნიშვნელოდ გავაკეთებ.

– ორ ღმერთს ემსახურები ერთდროულად?

– რათა შალვა-ჩემო ორ ღმერთს. ღმერთი ერთია, ხოლო რასაც შენ ფიქრობ ეგენი მოციქულებია და არა ღმერთები, ისეთები როგორიც შენ ხარ, როგორიც სულთანია – ხალხის წინამძღოლები, ისინიც ღმერთს მორჩილებენ... რაც შეეხება ჩემს სამსახურს, დავრჩები ალბათ ხოჯად, ოღონდ ხალხს ისე მივუდგები, როგორც ვითარებას შეეფერება. ღალატი რაც მთავარია არ გამომივა. საქვეყნო საქმე ყველამ უნდა ვაკეთოთ. ჩვენ წავალთ, მარადიულები არა ვართ, ქვეყანა კი რჩება, ასე რომ რასაც ქვეყნისათვის გავაკეთებთ, ის ღმერთსაც გაუხარდება და ხალხსაც.

– მართალს ამბობ ყველაფერს ახმედ-ბატონო, მე ისიც ვიცი, რომ ოსმალები სისხლისმსმელები არიან, არ ინდობენ არავის და არაფერს, უნდათ რომ ყველა და ყველაფერი თავიანთ ხმალს და კანონებს დაუმორჩილონ. ვიცი ისიც, რომ გაქნილები, ეშმაკები, გაიძვერები არიან და მაგათთან კარგი სიტყვა არ ჭრის.

– ყველაფერში გეთანხმები, მაგრამ ისიც უნდა გითხრა, რომ ქართველებზე ეშმაკი და მოხერხებული არც ერთი ერი არაა. არ იყვნენ ოსმალები და იყვნენ ქართველები... აბა რამ მოაღწევინათ აქამდე ქართველებს. ეგენი ეხლა გამოჩნდნენ მართალია, მაგრამ გეთანხმები, რომ ძლიერები და სისხლისმსმელები მართლაც არიან და ამიტომ ძლიეს საქართველოს ნანილიც. ჩვენ ერთი დაუძლეველი სენი გვსპობს – შინაომები და ეს იციან ოსმალებმაც, სწორედ ამიტომ მოინევენ ჩვენკენ... ასეთი ლამაზი მთა-ბარის, ლამაზი საქართველოსათვის რომ ვერ მოგვივლია, მათაც მეტი არ უნდათ... ეშმაკობა თქვი მაგათი? მართლაც უარესად გადაამტერებენ ერთმანეთს და მერე მათი გაშველების მოტივით შემოვლენ... კი ვერაგები მართლაც არიან და ჩვენ რომ ჩვენს ქვეყანაში ერთი სიტყვა ვერ მოგვინახია ასე იზამენ, – დაერევიან ჩვენს კუთხეებს აბა რას იზამენ... ქიშპი, შური, ეგოიზმი, ცალკერძობა – გაგვანადგურებს ნამდვილად.

– რა მაგის პასუხია და ახმედ-ბატონო, ცოტა წინ გავიხედოთ, მოხდა ისე რომ შემოვიდნენ მესხეთში და ჩათესლენ აქ, თუ შენი თქმისა არ იყოს – მამია ფაშად დასვეს, მიატოვებ და წახვალ თუ ისევ მრჩევლად დაუდგები? თუ ნაღდი მამულოშვილი ხარ, მაშინ შენს აღზრდილს დაუდგები გვერდით და დაარიგებ ვითარების მიხედვით, მე კი აქაურობას გავეცლები, თავს არ შევაკლავ, მაგრამ სანამ მამიას ფაშობას დაუმტკიცებენ, ოსმალებს მწარედ ვანანებ ჩვენს დაპყრობას – უბრძოლველად არ გავეცლები, მაგრამ რომ უარესად არ გვავნონ, ვინაობას არ გავამხელ ჩემსას, ისე კი კუდით ქვას ვასროლინებთ მცირე დროით მაინც...

– ღმერთმა ხელი მოგვიმართოს შალვა-ჩემო. ქვეყნის სასარგებლოდ ყველანაირად შეიძლება ხელის გამოღება. გიპასუხებ შეკითხვაზეც... ვიდრე ფაშად არ დაამტკიცენ მამიას, ეს უეჭველია დიდი დრო გავა მანამდე, წავალ, ჩემიანებს მოვინახულებ და მერეც შეიძლება გადმოსვლა. შენ მართალი ბრძანდები, კი უნდა ახლადდანიშნულ ფაშას მრჩეველი. არც დავითი იტყვის უარს. ორთავეს თანაბარი სიყვარული გაგვანია მამუკას მიმართ და თანაბარი უფლება და შანსიც გვექნება, რომ ვედგეთ გვერდში... ყაბულსა ვართ. მამია ეხლაც ვერ გვიმეტებს, რომ ჩვენ მოვშორდეთ. ვიქნებით ცოტა ხანს და მერე კი წავალთ. თუკი საჭიროება მოითხოვს კვლავ გეახლებით...

– ჩემი სახლიც და გულისკარებიც თქვენთვის ღიაა. თქვენ თავისუფლები ხართ, ამიერიდან ყველაფრის უფლება გეძლევათ, მოიქცეთ ისე როგორც გენებოთ...

– დიდი მადლობა შალვა ჩემო, ერთმანეთის იმედი ნუმც მოგვპოვოდა – უთხრა ახმედ-ხოჯამ და შალვას გადაეხვია.

შალვამ წაიხემსა სტუმრების – ამჯერად თავისიანებთან ერთად და კვლავ ეზოში გამოვიდნენ.

– რას იტყვი ბატონებო – მიმართა ახმედ-ხოჯას და დაუდევრდს – ქორწილი რომ დავაჩქაროთ ხომ არ აჯობებს. მე ამის არ მიჭირს, შევძლებ ხვალიდან შევეუდგე საქმეს.

– ყველაფერი ადრე ჯობია, სიკვდილის გარდა შალვა-ბატონო. ეგ შენი ნებაა, მაგის რჩევა ჩვენგან არ გჭირდება. სახლეულს მოელაპარაკე და ისე იმოქმედე, როგორც ჭკუაში დაგიჯდება.

შალვამ ძმებთან და ბიძაშვილებთან მოთათბირება არჩია, მოახტა ცხენს და გაქუსლა. ორ დღეში საქორწინო სუფრა გაიშალა, მესხეთის დიდებულებიც დაპატიჟა და თავისიანები არავინ გამოუტოვებია. ქორწილს რომ იტყვიან ჩიტის რძეც არ აკლდა. ხარობდა ყველა და შალვას სათითაოდ ულოცავდნენ შვილის მშვიდობიანად დაბრუნებას.

ანყურის მღვდლებიც არ დაივიწყა შალვამ და საპატიო ადგილიც მიუჩინა ნეფე-დედოფალთან. მღვდლები ყველას არ იცნობდნენ, მაგრამ განსაკუთრებული ყურადღება მაინც მამიას აღმზრდელებზე გაამახვილეს და შალვას შეკითხვაც დაუსვეს.

– ესენი ჩემო ძვირფასებო მამიას აღმზრდელები არიან – ერთი სპორტის ოსტატია, მეორე კი ხოჯა, აჭარიდან დროებით ოსმალეთში გადახვეწილი.

ხოჯას ხსენებაზე მრვდლები აიმრიზნენ. ეს შეამჩნია ახმედ-ეფენდიმ და მათ მიუბრუნდა:

– ძალიან არ მოგეწონათ ჩემი ხოჯიობა და ისიც ქორწილში მოხვედრა, მაგრამ ჩვენ მამიას მამობილებივით ვართ და რომ არა ჩვენ, ვინ იცის იქნებ ვერასოდეს ეხილა მშობლები მამიას, ხოლო ჩვენ, მე და თქვენ სასულიერო პირები ვართ და ღვთის წინაშე თანაბარუფლებიანები ვართ ადამიანთა სწორ გზაზე დასაყენებლად.

მათი საუბარი ამით ამოიწურა. ქორწილმა კი ორ დღეს გასტანა.

* * *

მამია და ფატმა ჩვეულებრივი ქართული ოჯახის შესაფერისი ცხოვრებით ცხოვრობდნენ. ახალშეუღლებულთ, რომ იტყვიან ხელისგულზე ატარებდნენ. მდიდარი იყო შალვა და არაფერი უჭირდა.

ერთ დღეს ფატმამ და მამიამ იმ ადგილის მოსანახულებლად გადნევიტეს წასვლა, საიდანაც მამია გაიტაცეს ოსმალებმა.

გაიხარეს ბებია-ბაბუამ დიდი ხნის უნახავი შვილიშვილის და რძლის ნახვით. მთელმა სოფელმა მოიყარა თავი ელიზბარის ეზოში. ულოცავდნენ შვილიშვილის, ჯიჯგვი ბიჭის ვაჟკაცად დაბრუნებას.

მეზობლებმა ელიზბარის საპატივცემულოდ დეკეული წამოაქციეს, სხვა საკლავებიც მიამატეს, ლვინო და არაყი ხომ ჰქონდათ და ჰქონდათ და ორდღიანი მეფური პურ-მარილი გაუშალეს ნეფე-დედოფალს. ქალებმა კი საჩუქარიც მიართვეს – ვისაც რა გააჩნდა.

ხარობდნენ მეზობლები და ქეიფს ბოლო არ უჩანდა.

– ჩვენ გვცეს ამოდენა პატივი თუ ბაბუაშენს? – ჰკითხა ფატმამ მამიას.

– ჩემი დაკარგვით მთელი საგვარეულო და სანათესაო დამწუხრებულა მაშინ, ეს მამამ მომიყვა – ჰოდა, ეხლა რამ გაყო ჩემი და შენი ან ბაბუასი და მეზობლისა. სიყვარულია ქალო ჩვენს მხარეში სიყვარული. ეს ხალხი ჩვენც გვესიყვარულებიან და ბაბუა ელიზბარსაც – სასახელო კაცია, მთელ სოფელში დაფასებული, მაგისი ძმა კი მამაჩემის კარგი მეგობარია. სწორედ ბაბუას ძმის მეშვეობით მოხდა ჩემი მშობლების შეუღლება. საერთოდ კი, რომ იცოდე მამაჩემს სცემს პატივს ყველა. ახალციხე და სხვა რეგიონებიც მამის დიდი მადლიერნი არიან. მამაჩემის დამსახურებაა, რომ დღესდღეობით მის საგამგებლოს მთლიანად დაპყრობას ერიდებიან ოსმალები, მაგრამ ვიცი ასე დიდხანს არ გაგრძელდება.

პურ-მარილის შემდეგ მამია და ფატმა იმ ადგილისაკენ გაეშურნენ, საიდანაც ერთ დროს მამია დაიკარგა. ცხენებით მალე მიაღწიეს იმ ადგილს.

– ეს მინდორი გახლავთ სოფელ ჭორტას საძოვარი ადგილები – აუხსნა მამიამ ფატმას – აქედან გამიტაცეს იმ ურჯულოებმა. ასე მგონია მაშინდელი ჩემი ნაკვალები დღესაც ამჩნევია იმ ადგილს, სადაც ხელში მომიმწყვდიეს.

ცხენების ფეხის ხმა შემოესმათ და უკან მოიხედეს. ამჟამად აღარ შეშინებია მამიას – ოსმალები რომ ყოფილიყვნენ ოსმალურად გაცემდა პასუხს, მაგრამ მათ გასაკვირად ისინი იყვნენ, ვინც მისი გატაცების დროს ამ მინდორზე თამაშობდნენ. მივარდნენ მამიას, ჯერ გადაკოცნეს და შემდეგ ბავშვობის დროინდელი ანცობა გაიხსენეს – მოიმწყვდიეს ქვეშ და აკოტრიალეს მინდორზე.

ფატმა ღიმილით და სიხარულით ადევნებდა თვალს, ბავშვობაში დაბრუნებულ ადამიანებს.

როდის როდის მოითქვეს სული და ტყისპირას ჩრდილში მინდორზე სახელდახელო პურ-მარილი გაშალეს – სადილობის დრო იყო უკვე.

– გახსოვს მამია, შენი გატაცების ამბავი – ჰკითხა ერთმა ქორტელმა გოგონამ, რომელიც ბავშვობიდან ძალიან შეთამამებული იყო მამიაზე.

– რა დამავინწყებს ქალო – ძაღლის ნაკბენი ადამიანს დაავინყდება?

იმ არგასახარებლებმა გზაშიც ბევრი მანვალეს. გაქცევა ვიცდილე, ჯერ მცემეს და მერე თოკით შემკრეს. ცოცხლები რომ იყვნენ, ჩემი ხელით ავეუგებდი მათ ანდერძს.

– ძალიან კარგი ქნეს რომ გამოგიტაცეს – გაკენლა ფატმამ.

– შენ ჩემკენ ხარ თუ ოსმალებისაკენ? რას ამბობ ფატმა?

– შენ სულელო, ხომ გიყვარვარ?

– თავზე მეტად.

– აბა დაფიქრდი, რომ არ გამოეტაცებინე, შენი სიტყვით რომ ვთქვათ – იმ რჯულგანწყვეტილებს, მე ხომ შენი ცოლი არ ვიქნებოდი? რას იტყვი ეხლა?

– რა მეთქმის, არაფერი, სინამდვილეა, მაგრამ გატაცების ამბები რომ მახსენდება ტანში მბურძგლავს.

– შენი გატაცება ყველაზე მეტად მე მენყინა – უთხრა იმავე გოგონამ.

– მაინც რატომ ასე გამორჩეულად? – გაიკვირვა მამიამ.

– არ გავთხოვილვარ და გელოდი – ეს კი ყურში ჩასჩურჩულა მამიას და ლოყაზე ეამბორა – უფალმა გაბედნიეროთ – თქვა ეს, ცხენს მოახტა და გაქუსლა.

გული ეტკინა მამიას, მაგრამ წამგარინდების შემდეგ მეგობრებს ისაკენ შემობრუნდა.

– რა ვქნათ, დავეშვათ სოფლისაკენ არა? – მიმართა მეგობრებს.

– რა იყო ბიჭო, თამროს ბოდიში ხომ არ უნდა მოუხადო? ჰკითხა ქორტელი გოგოს მეზობელმა.

– ბოდიშის მოხდას რა აზრი აქვს. ზედმეტი გალიზიანება იქნება.

– ბავშვობიდან უყვარდი ბიჭო და შავებსაც ატარებდა ერთხანს, მაგრამ ჩვენ გადავათქმევიანეთ, ვუთხარი რომ ცოცხალი იყავი. შემდეგ კი როდესაც შენი დაქორწინების ამბავი გაიგო, დიდხანს იტირა, მაგრამ შავების ჩაცმის ნება მაინც არ დავართეთ. ისე ცოდვაა – თექვსმეტი წელია გელოდებოდა.

– ეგ რომ მცოდნოდა, იქნებ არც დავექორწინებულყავი, მაგრამ ჩვენს უნებურად მოხდა ყველაფერი. ჩემი ცოლი ქართველია, აჭარიდან და ამანაც გადამადგმევინა ეს ნაბიჯი, თორემ ეხლა მაინც იქნებ გამებედნიერებინა.

– ისლამი მიიღე?

– რა თქმა უნდა, აბა ისე ვინ დაგტოვებდა ოსმალეთში?

– ჰოდა ძალიანაც კარგი. მრავალცოლიანობა ხომაა ისლამურ კანონში, შენც აიღე და მეორე ცოლად დაისვი.

– ჯერ ერთი გუშინ თუ გუშინნინ ვიქორწინეთ, მეორეც დრო რომ გავიდეს და ფაშობაც კი მომანიჭონ, ჰარამხანის შექმნას მაინც არ ვაპირებ ასე რომ...

– ჰარამხანა არც მე მქონია მხედველობაში, მაგრამ თამროს ისევ შენი იმედი აქვს არც გათხოვდება ვიცი!

– ეგ სულელური ერთგულებაა.

– შენ რაც გინდა ის უწოდე, მე მაგის ხასიათი ვიცი და ვერც გადაარწმუნებ, ეგ ამბავი შავების გახდას არ ჰგავს.

– რას გეტყვი გიო იცი? ჩემი მწვრთნელი ჩემზე რამდენიმე წლით უფროსია, მაგან თუ თავის ცოლ-შვილს ვერ მიაკვლია, მოდი ამ საქმეში დამეხმარე, შევრთოთ და ჩემთან ახლოს იქნება, მიყუროს რამდენიც უნდა, საკუთარ დასავით მივიღებ.

– სადღაც მართალს ამბობ მამუკა, კარგი, როგორმე დავიყოლიებ, მაგრამ ამის თქმა მუშტებად დამიჯდება მგონია.

– თუ ძალიან კარგი მეზობელი ხარ, მაგ მუშტებსაც უნდა გაუძლო. მე რაც ოსმალეთში წლები გავატარე სულ იმაზე ვფიქრობდი სიკეთე მეკეთებინა, სადაც არ უნდა ვყოფილიყავი, ჰოდა თუ დავითსა და თამრიკოს დავაქორწინებთ, ეს ერთი ლამაზი საქმე გამოვა... თამარ მეფე და დავით სოსლანი... ხვდები ბიჭო? კიდევ ერთი თამარი და დავითი შეემატება საქართველოს.

– ღმერთმა კეთილად აგინდინოს ყოველივე. ისე იცოდე მამუკა, შენს ერთად ვინც ვართ აგერ, შენი ერთგული ვართ ყველანი. თუ ფაშობა დაგიმტკიცეს ნუ დაგვივინყებ.

– თქვენ იქაც მახსოვდით... აბა რა დამავინყებდა ყოველივეს. ეს ხომ ჩვენი თამაშის ბოლო დღე იყო. კი ვიყავი ხესთან თვალეზაბუჭული, მაგრამ მოტაცების შემდეგ ფართოდ ამეხილა და გონებით სულით და გულით აქეთ ვიყავი. ახმედ-ხოჯა და დავითი აქაურობის დავინყების ნებას არ მძღვედნენ... დიდი მადლობელი ვარ მე მათი.

– მართლა გიპირებენ ფაშობას?

– ჰო, როდესაც ახალციხეში ჩაჯდებიან მთლიანად, ალბათ მაშინ... ისე კი რამდენადაც ვიცი, სამცხე საათაბაგოს ათასხუთასიანი წლებიდან ფლობენ, მაგრამ ტერიტორია დიდია და ფრთხილობენ, ნაწილ-ნაწილ ყლაპავენ ამ ტერიტორიას, ისე რომ მისი ამონთხევა აღარასოდეს მოხდება მგონია. იქნებ ახალციხე და შემოგარენი ველარ დაიუფლონ მთლიანად, მაგრამ რასაც ახლა ფლობენ სრულყოფილად, ის მათ საზღვრებში დარჩება სამუდამოდ, მე თუ ფაშად დამსვეს, ისე სახელად ვიქნები, თორემ საქმით და სულით – გულით ქართულ საქმეს გავაკეთებ...

– გვეჯეროდა შენი მამუკა იმ თავიდან. ძალიან კარგს ვიზამთ თუ ქართულ საქმეს არ ვუღალატებთ. ქართველი ქართველად უნდა მოკვდეს, რაც არ უნდა რწმენა და სახელგვარი შეუცვალონ, ქართველმა საქართველოს არ უნდა უღალატოს. ასე იყო ჩვენი მამა-პაპადან და ასე უნდა გაგრძელდეს. რაც არ უნდა თანამდებობა მოგაშავონ ოსმალებმა, ის მაინც ისლამს უნდა ემორჩილებოდეს და მათ საქმეს აკეთებდეს. ჩვენ იმ ჩვენი სახალხო გმირის, მღვდელ თევდორეს შორეული შთამომავლები ვართ, მაგრამ არ უნდა დაგვავინყდეს რისთვის შეეწირნენ ჩვენი გმირები, რას ემსახურებოდნენ.

– არ ვიცი, ვინ იყო ეგ თევდორე?

– თქვენთან ახლოს სოფელი აწყურია, სადაც დიდი ეკლესიაა. ეხლა რომ იქ მღვდელი მოღვაწეობს, იმის წინაპარი იყო და დიდი გმირობა ჩაიდინა. თითქმის ასოცდაათი წელია გასული მის შემდეგ, რაც თვედორემ ოსმალები უღრან ტყეში შეიტყუა და გზა-კვალი აურიო. ამისათვის ის ხმლით აკუნეს, მაგრამ ქართლის მეფე ლუარსაბ- II სიკვდილისაგან სწორედ ამ გზის არევამ იხსნა. ამის გამო ის სახალხო გმირად აღიარეს.

– წერა-კითხვა იცი გიო?

– ისე, ცოტა. ცოტა.

– ეგ ამბები საიდან იცი მაინც?

– წინაპრების, მშობლების გადმოცემით მოაღწია აქამდე. შენ რა მამუკა ქართული წერა-კითხვა არ დაგვიწყნია?

– არა, ხოჯის წყალობით ქართულიც კარგად ვიცი, რუსული და ოსმალურიც, არაბულიც, ფრანგულიც, ბერძნულიც და სომხურიც. სწორედ ამიტომ მიპირებენ ფაშობას.

– ნეტა მალე მოხდებოდეს შენი ფაშობა. ხომ დაგვეხმარები თანატოლებს ენების შესწავლაში?

– შენ სულელო, რად გინდა ჩემი ფაშობა, შენ ხომ არ გგონია ფაშად დამსვამენ და ასე თავისუფლად ვიქნები? არაფერიც შეგეშალოს, ენების სწავლას კი რა უნდა, მე და ახმედ-ხოჯა ამ საქმეს დღესვე მოვაგვარებთ, მაგრამ შორი-შორს რომ ვართ? თუმცა ხოჯას მოველაპარაკებ, იმას ხომ სახლ-კარი არა აქვს ჩემსავით, თუ მოუვლით სოფელში ყველაფერს შეგასწავლით.

– ხოჯას აყვანა მასწავლებლად, ცოტა საჩოთირო ხომ არაა მამუკა? ჩვენი ხალხი წვერებს დააგლეჯენ მე რომ ვიცი, ისე გვძულს ოსმალები.

– რას ამბობ გიორგი, ახმედ-ბატონი ისეთივე ქართველია, როგორებიც ჩვენ. ნუ დაუძახებთ ხოჯას და დაუძახეთ მასწავლებელი. ხოჯიობა თავის შესანახად აქვს, თორემ ისე დიდი მეცნიერია, ისტორიკოსი, მაგას ქართველობა არ დაუკარგავს – ახმედ ხალიფაშვილია... იცი რა გვარია ეგ? თავადური! რომ არა ეგ, დაბრალებული ხოჯიობა კი არა, ქართველობა დავინყებულებოდა ზოგ-ზოგებს და მეც მათ შორის. ისე კი უნდა გითხრათ, მაგან ხოჯიობა მართლა ისწავლა და ისიც სტამბულში. ერთხანს სულთანჯამეში ალოცებდა

და შემდეგ მის ძმას გადაულოცა მთავარი ხოჯიობა. მას ხელს არ უშლის ხოჯის ტიტული, ის როგორც გითხარით, მეცნიერია და ქართული საქმისათვის ირჯებოდა. გაკვრით ვიცი, რაღაც ისტორიასაც წერდა ერთ დროს და ოსმალებმა გაუნადგურეს, ასე რომ მე თუ მენდობით და გვეერთ ჩემი, ისეთივე პატივისცემა და ნდობა შეიძლება ახმედ-ხოჯას გამოუცხადოთ.

– მადლობელი ვართ ამისათვის. ეგებ ის შენი მწვრთნელიც დაგვითმოთ, გაგვაჯარჯიშებს.

– მართალი ხარ იცი? მაგრამ ჯერ მას უნდა შევეკითხოთ, თუ ინდომა თქვენთან წამოსვლა, ალბათ უარს არ იტყვის, მაგრამ ისე უბრალოდ ხომ არ შეიძლება კაცი მოიწვიოთ.

– შენ მაგის ნუ გედარდება, ორთავეს უზრუნველყოფთ.

– ისე კარგი მოიფიქრე გიო, ნასწავლიც, მცოდნე ხალხიც გვჭირდება და გავრჯიშებულ-გაკაჟებულს. მერეც, ჩვენს ჩანაფიქრს შეესხას იქნებ ფრთები – თუ ახლოს გეყოლებათ დავით ფალავანი, იქნებ თამროსთან მოახერხოთ დაახლოება და იქნებ აღარც მოძებნოს ცოლ-შვილი, თუ მოძებნა, არც ამით დაშავდება რამე. მერეც იცით რა კაცია? ოქრო ადამიანია. ერთი თუ დაუახლოვდი, მერე მოცილება აღარ მოგინდება. კარგი, ამ საქმეში ერთმანეთს ამოვუდგეთ მხარში, მაგრამ ჯერჯერობით ნუ გავახმარებთ, თუმცა ხომ უნდა მოელაპარაკო სოფლებს. ახმედ-ხოჯა კი მგონი დიდხანს არ გაჩერდება, დიდი დიდი ორი-სამი წელი. მაგასაც თავისიანებთან მიეჩქარება, მაგრამ ჩემი ხატრით იქნებ დიდხანს დარჩეს – მაგას ცოლ-შვილი არ ჰყავს და არც ედარდება.

ფატმა თავის ტოლ გოგო-ბიჭებში საუბრით იყო გართული, მაგრამ ცალი თვალი მამუკასკენ ეჭირა. ოსმალების ამბები მოუყვა მსმენელებს, რომლებიც საუბარს არ აწყვეტინებდნენ, მაგრამ საღამოს ბინდმა შეახსენა მათ, რომ სახლებში უნდა დაბრუნებულიყვნენ.

საღამოთი ელიზბარს სოფლის საპატივცემულო ასაკიანი ხალხი მოეწვია სუფრასთან და ორი დღის ქეიფს, მესამე დღეც მიამატეს, სოფლის საჭირბოროტო საკითხებზეც ისაუბრეს. შუშხუნა ღვინო ჭინჭილებიდან შხეფებდად გადმოდიოდა. შუალამემდე გაგრძელდა ლამაზი სადღეგრძელოები და ტკბილი მუსიკა. შემდეგ ყველა წავილ-წამოვიდა.

ელიზბარმა და მისმა მეუღლემ ძლივს დაიმარტოხელეს ფატმა და მამუკა, მაგრამ ისინი უკვე ძილის ჭკუაში იყვნენ.

მინუნენ დასაძინებლად ნაქეიფარები და ტკბილი ფშვინვა ამოუშვეს.

ფატმას უკვე დაეტყო ფენმძიმობა. უფრო გალამაზდა და შეივსო. მარიამმა ერთ მშვენიერ დღეს დაადგა თვალი ორსულ ქალს.

– ერთი თქვენი შვილი მომასწრა და მეტი არ მინდა შვილო, ამდენი ხანი შვილის ნატრული ვარ და ეხლა თუ შვილიშვილით გამაბედნიერებთ, თავზე შემოგვევლებით ორთავეს, სულაც მე გაგიზრდი ბავშვს, შენ ხელს არ დაგაკარებინებ – მიიხუტა მარიამმა ფატმა და ეზოს კუთხეში მოთავსებულ ლამაზ სკამზე ჩამოჯდნენ.

– ტყუილა გიხარია დედა, ეს ბავშვი ოსმალეთშია ჩასახული და ასევე ოსმალად დაიბადება. ერთი რამე მეეჭვება – იქ, ენვერ-ბეგის სახლში ყოფნისას ცხენით გასეირნება მომიინდა და როდესაც ვჯდებოდი, ძირს ჩამოვვარდი. არც არავისთვის მითქვამს და აქამდე ეჭვი მანვალებდა, ვაი თუ მომცილდეს, ან მახინჯი დაიბადოს. ისე კი ვიცი ნამდვილად, ბიჭი შემეძინება, სიზმარიც ვიხილე, მაგრამ კარგად არ დასრულდა.

– მიაფურთხე ეშმაკს შვილო, ილოცე და გულზე მოგეშვება.

– სად ვილოცო დედა? – გამომცდელად შეეკითხა დედამთილს.

– ეკლესიაში... თუმცა, ჰო, თქვენ ხომ მონათლულები არა ხართ... მართალია, რას ფიქრობთ შვილო, აქამდე რომ არ გვიფიქრია ამაზე?

ბავშვის გაჩენამდე არაფერი მოხდება, გითხარით, რომ ბავშვი ოსმალეთშია ჩასახული, ვადროვოთ ღმერთს, ალბათ სიზმრის გარდა სხვა ნიშნებსაც მომცემს.

– როგორც გენებოს შვილო, ძალას ვერავინ დაგატანთ.

მარიამმა მამუკას გაანდო ფატმას საუბარი.

– ცხენიდან ჩამოვარდნილა შვილო ფატმა, როგორ ვერ მიაქციე ყურადღება. კიდევ კარგი თვითონ სალ-სალამათია და არაფერი დაშავებია, თორემ ხეიბარი დარჩებოდა. ბავშვზე დარდობს. კი სადარდოა, მაგრამ რაც უფალს დაუნერია, ის იქნება შვილო.

– მე არაფერი არ ვიცოდი ამის შესახებ. არც ის უთქვამს ორსულად რომ იყო.

– ყველაფერს ხომ არ გეტყოდა შვილო, ზოგი რამ შენც უნდა შეამჩნიო. სხვა რა გაქვს სადარდებელი. ეხლა საჭიროა ექიმბაშს ვაჩვენოთ, თორემ ორსულობამ გართულება იცის, მითუმეტეს ცხენიდან ჩამოვარდა...

– ჩემი დები სად არიან გათხოვილები, აქამდე არ მიკითვავს.

– ერთი აწყურშია შენ შემოგვევლე, მეორე ახალციხეში ცხოვრობს. რად იკითხე შვილო?

– რავა, არ მოვიკითხო დების ამბავი? ხელად გაგითხოვებიათ, ჩემი დაკარგვიდან რამდენიმე წელში.

– ჰო, შვილო, ერთ წელში გათხოვდნენ და ოჯახი დამიცარიელეს, მაგრამ შვილებს მიგზავნიდნენ ხანდახან და იმათით ვირთობდი თავს. ეხლა რალამც შენ დამიბრუნდი, რალა მიშავს შვილო, ანე შენს ბავშვებსაც დავზრდით და... რალაც ორი პარასკევი დაგვრჩენია მე და მამაშენს. ძალიან იდარდა შენი დაკარგვა. ხომ დევივით კაცი იყო, დარდმა ჩამოადნო, ერთხანს იავადმყოფა კიდეც და.. მართლა შვილო, ახალციხეში შენი დის ასმათის ახლოს ერთი კარგი ექიმი, ამბობენ ციციშვილთა შთამომავალიაო და იმან განკურნა მამაშენი, ხომ არ ჩამოგვეყვანა ფატმასთვის? წინასწარ სჯობია გასინჯვა, მერე რომ თავი არ ვიტყხოთ.

– არ შეიძლება დედა ასმათს რომ ვესტუმროთ და იქვე გავასინჯოთ? ისიც არ ვიცი სად ცხოვრობს, ეს შეიძლება?

– როგორ არა შვილო, ეტლი ტყუილად გვიდგია? ხვალვე შეგვიძლია წასვლა. როგორც შენ გინდა შვილო...

– რატომ როგორც მე მინდა? როდის მერე ჩამაბარეთ აქაურობის გამგებლობა და მბრძანებლობა. სანამ მამა სალ-სალამათია იგია გამგებელიც, მბრძანებელიც და რაგინდარაც. იცი დედა? ოსმალეთში ქუხს შალვა ახალციხელის სახელი, მას შალვას კი არა „შაითანს“ ეძახიან. მართლაც ასე მკაცრია?

– შენი მომტაცებლები რომ გაუუჟა ქეციანი ტურებივით, მის შემდეგ ოსმალთა დაუძინებელი მტერია და სადაც წაანყდება ავი საქმის ჩამდენთ, იმქვეყნად ისტუმრებს. ჰოდა, ამიტომაც გაუვარდა ასეთი სახელი. პასუხსაც ვერავინ სთხოვს.

– პასუხს რომ ვერ თხოვენ ეს იმის ბრალია, რომ ეხლა ოსმალეთი გაჭირვებაშია, დარდისაგან გაბრუებულები არიან და რაიმეს თავი არა აქვთ, მაგრამ ძალას იკრებენ ვიცი და ისეთი ავეები არიან, დამახსოვრება ნაღდად იციან, შურისძიებით სავსენი და ვერაგები არიან. ავხორციანებიც არიან, არ არჩევენ დიდსა და პატარას. თუ მამაკაცთაგან ვინმემ წინააღმდეგობა გაუწიათ, დიდი-პატარა სულ ერთია, ერთიანად უუწყავენ და თუ ქალებზე მიდგა საქმე, არც მაშინ იციან დიდი და პატარა, ერთიანად აბახებენ ყველას. მე რამდენადაც ვიცი, საქართველოში ნამუსი ხელშეუხებელი უნდა იყოს, ოსმალებისათვის ეს სულერთია – ოღონდ ქალი ერქვას და სარწმუნოებას და ეროვნებას არ აქცევენ ყურადღებას. ისე მიეცანებიან, როგორც მგლები ცხვრის ფარას, ამიტომ მეც მძულან ოსმალები.

– ეგ ჩვენ ვიცით შვილო და ჩვენც მაგიტომ არ გვიხარია მაგათი შემოხეტება, თორემ იმ გორებს და კლდეებს ხომ ვერაფერს უზამენ... ისე პირიქითა საქართველოში როგორ იქცევიან?

– რაც დავინახე, ერთი სოფლის მაგალითიც კმარა. ძალიან კარგად გრძნობენ თავს, თუ რა თქმა უნდა მარწუხებში მოქცეულზე ითქმის კარგად არიანო, შედარებით თავისუფლებათა, მაგრამ მე მგონია ადგილობრივი ქართველები გულმაგრად არიან და ისევე ეჯავრებათ ოსმალები, როგორც ჩვენ ქართველობას. მეზრძოლი ბუნება მაინც თავისას აკეთებს – არ უხრიან ქედს დამმორჩილებლებს.

– ამ კაი ცნობისათვის დიდი მადლობა შვილო. ეხლა მამაშენი ვნახოთ და მგზავრობის ნებართვა ვთხოვოთ.

შალვა სადღაც წასულიყო და შუადღისას შემოაგელვა ცხენი ეზოში, მსახურმა ბიჭმა ცხენი ჩამოართვა და ეზოს გარეთ გაიყვანა გასატარებლად.

მარიამმა ვითარება აუხსნა შალვას.

– ხვალვე წავიდეთ ქალო, მეც საქმეები მაქვს ახალციხეში. ისე ქეთოც რომ წავიყვანოთ რა დაშავდება, დები რაც მალმალე ინახულებენ ერთმანეთს უკეთესი იქნება.

– მონახულებისა რა გითხრა, მარა ცოტა ჯვანმრთელობას იგიც უჩივის და რადგანაც ექიმთან მივდივართ, ბარემ გაესინჯოს, ვინ იცის რა სჭირს.

– მაგას მარჩიელობა რად უნდა ქალო, წავიყვანოთ დაგვამძიმებს თუ რა...

დილაუთენია დაადგენ ახალციხის გზას. ქეთო ლამითვე მოიყვანა სახლში შალვამ და დილით აღარ დაუგვიანიათ გამგზავრება.

შუადღისას მიადგნენ ასმათის სახლს. გაიხარეს ერთუროთის ხილვით შვილებმა და მშობლებმა. ასმათმა ფატმას ჰკიდა თვალი.

– როგორ ჩამრგვალებულა. აქაური ჰაერი მოგიხდა ალბათ არა? ვახ, ფეხმძიმედ ყოფილა. ეხლა ნამდვილად გამახარე, რახანია პატარის ტირილი აღარ გამიგონია...

– ექიმი გვინდა ვნახოთ შვილო, ფატმას ცოტა უქეიფობა ემჩნევა და...

– მე მოვიყვან, ათი წუთის სავალზეა, ფეხით ვივლით, არა უჭირს.

– ჰო, მაგას თუ იზამ კარგი იქნება – კვერი დაუკრა შალვამ.

ერთ საათში ექიმიც მათ გვერდით იყო. დიდხანს სინჯა ფატმა ექიმმა, და ბოლოს ნამლებიც დაუნიშნა.

– მშობიარობა მძიმე ექნება, მაგრამ მე აგერ ვარ და არაფერს გავუჭირვებ. ვნახოთ, ღმერთია დამხმარე.

– გმადლობთ ექიმო, ამაგს დაგიფასებთ – უთხრა შალვამ.

– შენ რომ გიმკურნალე, რაიმე მოგთხოვე? მითუმეტეს ახლა, როდესაც ამისთანა რძალი ჩამოგსვლია ოსმალეთიდან, მათი დაბრუნების მალარიჩში ვიმოქმედებ შეძლებისდაგვარად. ბავშვი ალბათ იანვრისათვისაა მოსალოდნელი, მაგრამ ზამთარში დაბადებული უდლეურები არიანო იტყვიან და...

– ვნახოთ, ვნახოთ, უფალი დაგვეხმარება...

შალვა სახლეულით სოფელს დაუბრუნდა და იმით სულდგმულობდა, პატარა რომ უნდა გაჩენილიყო მის ოჯახში, მამუკას შემდეგ ოჯახში პატარის წამოტირება აღარ ყოფილა და ეს ახარებდა მომავალ ბაბუას.

უჩვეულო მკაცრი ზამთარი დადგა მესხეთში, უხვთოვლიანი და ყინვიანი. მთელი დეკემბრის თვე შეუჩერებელივ ბარდნიდა, მთა-ბარი გააერთიანა, დაფარა ხეებიც და საცხოვრებელი სახლებიც, მოსახლეობა ახალი წლის შესახვედრად ემზადებოდა, მიუხედავად უხვთოვლიანობისა, მისვლა-მოსვლა არ შეწყვეტილა – ახალგაზრდები თხილამურებით კვალავდნენ ბილიკებს.

შალვას სახლეული დიდ მისაღებში, სასტუმრო დარბაზში ძველი ჩვეულების მიხედვით ნაძვის ხეს რთავდა. ანცობდნენ შალვას

შვილიშვილები, რომლებიც დიდთოვლობამ ბაბუას სახლში გამოკეტა.

შალვას სახლში შვილიშვილის შექენას ელოდნენ. მეზობლებიც სტუმრობდნენ შალვას – თანდილა, გაიოზი, ერეკლე, გიორგი.

– ამხნის კაცი მოვიყარე და ამხელა თოვლი არ მომსწრია მესხეთის მინაზე – თქვა ოთხმოცდარვა წელს მიტანებულმა თანდილამ.

– რას იზამ კაცო, ეს ბუნების კანონებს ემორჩილება, მთავარია ჩვენ ღმერთი არ დავივიწყოთ, თავის გაჩენილებს როგორც სურს, ისე მოექცევა – შეეპასუხა თითქმის მისი კბილა გაიოზი.

– ექიმი მაინც მყოლოდა სახლში, ძველით ახალ წელს ფატიმა იმშობიარებს მგონი. ექიმი ხომ გვჭირდება?

– მაგის ნუ გედარდება შვილო – მიუგო თანდილამ – აწყურში დედაბერია ერთი, ელისაბედი, მაგას რომ ქალები მოულოგინებია ღმერთმა იცის რამდენი, არც მას ახსოვს. შენ ქალაქელი ექიმი გყავდა მხედველობაში არა?

– ჰო, ძია თანდილა, ის რაც არ უნდა იყოს ექიმა, ნასწავლი.

– ჰო, მაგრამ კაცია... ქალი ქალმა უნდა ამშობიაროს, რაც არ უნდა იყოს სირცხვილის გრძნობა გააჩნია ქალს, მიუხედავად იმ დროის ტკივილებისა.

– ჰო, შენც მართალი ხარ, მარა ის ქალი როგორ გინდა ამხელა თოვლში აქამდე მოიყვანო?

– შენ არ იცნობ შალვა. ბევრ ვაჟკაცს დასჯაბნის. მერე იცი რა მონადირეა? მუხლი მგლისა აქვსო – ამბობენ მასზე და მართლაც ასეა, უამრავი ნადირი ჰყავს გაგორებული ზამთარში.

– შენ აგაშენა ღმერთმა. თუ ასეა, ბილიკების გატკეპუნას ხომ არ დამზარდებიან ჩემი ბიჭები, მამუკას მეგობრები, მეზობლებიც.

– რახან ასეა, რალა გედარდება კაცო, ჩვენ ახალ წელს შევხვდებით მხიარულად.

– ჰო, მასეა, მაგრამ რა მიხარია იცი, ახალი წელი კვირა დღეს რომ დგება... ორშაბათს დამდგარი ახალი წელი ძალიან ცუდიაო ასე ამბობენ – ჩაერია მოსაუბრეებს გიორგი.

– აბა, წლევეანდელი წელი ბედნიერი გვექნება არა? უფალმა კეთილად აახდინოს შენი შეტყობინება წმინდა გიორგის სეხნიავ.

– თუმცა ვნახოთ ვინ იქნება მეკვლე – თქვა შალვამ.

– ჰო, მეკვლეზეც დიდადაა დამოკიდებული ოჯახის კეთილდღეობა.
– აბა რამდენიმე ჭიქით დავლოცოთ ოჯახი და ჩვენს ოჯახებს მივაშუროთ, ასე იტყვიან ახალი წლის დადგომის საათებში ოჯახის უფროსები სახლში უნდა იყვნენო...

– ჰო, ეგ ნამდვილად ასეა. აბა ჩამოასხით ერთი, გავუსინჯოთ გემო – თქვა თანდილამ და მაგიდასთან გადაინაცვლა.

ახალი წლის დადგომამდე ნახევარი საათით ადრე შალვას სტუმრებმა სახლი დატოვეს და თავიანთ სახლებს მიაშურეს.

მამუკა მეზობლებთან იყო გასული და სახლში დაბრუნება შეაგვიანდა, იმ დროს დაბრუნდა, მეკვლეს რომ ელოდნენ.

კარები შალვამ შეაღო.

– მოდი შვილო, მოდი. გასული წელი შენი დაბრუნების სიხარულით იყო აღსავსე, ეს წელიც შენ მოგვილოცე. ამიერიდან ბედნიერი წლები გვექნება ფეხბედნიერო – უთხრა და გადაეხვია. შემდეგ სათითაოდ ყველას მიესიყვარულა.

მამიამ ახალი წლის წეს-ჩვეულებები აღარ იცოდა, ბავშვობიდან, მეხსიერებას აღარ შემორჩა და ამიტომაც შემორჩა მეზობლებში.

– შენი ცოლიც მალე იმშობიარებს შვილო, ვაჟიანობა დაგვებედება ალბათ, რახან შენ შემოდგი ფეხი – უთხრა დედამ და ქორწინებულ მიეფერა.

რამდენიმე საათის შემდეგ, თოფების ბათქაბუთქში მეზობლები ისევ შეიყარნენ შალვასთან და ქეიფი დილამდე გაგრძელდა. არც ბავშვებს მოუხუჭავთ თვალები დილამდე – ნაძვის ხის ირგვლივ დაბორილობდნენ და სიცილ-კისკისითა და სიმღერით ელფერს მატებდნენ მხიარულებას.

... ძველით ახალ წელს ხვდებოდა შალვას სახლეული. შაბათ დილით, თოთხმეტ იანვარს განწყნარებული ბუნება თოფის გრიალმა გაახმაურა – ფატმას ბიჭი შეეძინა. ბებიაქალი ორი დღით ადრე მოაყვანინა შალვამ.

დედას რალაც წამლები დააღვივინა ელისაბედმა და ტკივილები დაუამა, რამდენიმე ხანში კი მიეძინა კიდეც, ბავშვი აიყვანა ხელში და ჩვრებში შეახვია. ბავშვი წყნარად იწვა.

– ძალიან მძიმე ბავშვია, მაგრამ წყნარად წევს და არ ტირის, ეს მოსაწონი არაა. ტრავმა ხომ არ მიიღო დედამ რამე? – იკითხა ელისაბედმა და მარიამს გადახვდა.

– რაა ქალბატონო, საშიშია რაიმე? – კითხვა დაუბრუნა მარიამმა.
– მძიმე და ჯანმრთელი ჩანს, მაგრამ რომ არ ტირის ეს მეექვსებს.
ბავშვმა დაბადებისთანავე უნდა წამოიტროს. უფალმა დაგვიფაროს,
ყველაფერი მისითაა... აბა ყველა ხომ არ იტირებს, აქ მშვიდობა იყოს და
სატირალში ზოგს გულზე ქონი აღნება, ისე ტირიან და ზოგს კი, მიუხედა-
ვად იმისა ძალიან ეცოდება გარდაცვლილი, ცრემლებიც არ ჩამოუგორდე-
ბა... ღმერთითაა ყველაფერი. მოგვხედავს და დაგვიფარავს ალბათ...

– ისე ექიმი უნდა ამომეყვანა, მაგრამ ამ სიშორე გზას ფეხით რა
გამოვივლიდა ახალციხიდან – თქვა შალვამ და მეუღლეს გადახედა.

– არა ვარ ბატონო ექიმზე ნაკლები, მაგათთან ვარ დაოსტატე-
ბული და ვერც ექიმი დაგაიმედებს ვერაფრით, თუ უფალს არ უნდა.
ერთი ორი დღე დავრჩები კიდეც და ვნახოთ, მერე გეტყვით...

ფატმას ეძინა, ელისაბედმა ბავშვს ლოყაზე წამოარტყა და ძალით
ატირა, გაუხარდა კიდეც, თუმცა...

– ასე ძალით თუ ვატირეთ ყოველდღე, კარგად გვქონია საქმე –
თქვა მარიამმა და ელისაბედს შეხედა.

– შიმშილი რომ შეანუხებს, იტირებს ალბათ, ნუ გეშინია...

– ეხლა არ შია ქალო?

– რამდენიმე საათს არაფერი უნდა, დედისაგან იმდენი აქვს მიღე-
ბული, არაა საშიში.

ფატმა საამოდ ფშვინავდა.

მამია შემოვიდა ოთახში და ბავშვს დანვდა.

– გაგიხარდა შვილო? სახელიც შენ უნდა შეურჩიო – უთხრა დედამ.

– სახელის შერჩევას რა უნდა, აგერ არ მყევხართ?

– დედა გაიღვიძებს და მასაც შევეკითხოთ, ეგებ წინასწარ ჰქონ-
და ჩაფიქრებული – თქვა შალვამ.

– შეიძლება, დაველოდოთ მაშინ ფატმას გაღვიძებას.

ბავშვი დედასთან ჩაანვინეს და ოთახიდან სასტუმრო ოთახში
გამოვიდნენ.

ღამე მარიამსა და ელისაბედს თვალი არ მოუხუჭავთ, სანამ
დაღამდებოდა მცირე ხნით გაიღვიძა ფატმამ, ბავშვს მოაწოვა და
ისევე მიიძინა. ელისაბედმა საქსოვი ამოაძვრინა ფუთიდან და ქსო-
ვას შეუდგა.

– ეს ბავშვი როდესაც დიდი გაიზრდება წინდება და ზემოთა სამოსს მოუქსოვ, ისეთს, ვინმეს რომ არ ეცმევა – თქვა ელისაბედმა.

– ერთი გაიზარდოს და არც ჩვენ მოვაკლებთ რაიმეს. თექვსმეტი წლის გადაკარგული ბიჭი დამიბრუნდა და რაიმეს მოვაკლებ ქალო? ეგაა ჩვენი იმედი, ჩვენი მაცოცხლებელი და დამმარხავი, მზე და მთვარე ამოგვდის მაგაზე. ეხლა კიდევ მის შვილს მომასწრა უფალმა და... ანე რალა გვიჭირს.

– უფალმა გისმინოთ და დაგიცვათ.

უშფოთველად და ლამაზად ჩაილია ორი დღეც. ხვავრიელად ბარდნიდა ისევ, გამოდარებას პირი არ უჩანდა.

– ჩემი წასვლის დროა, მაგრამ ასეთ თოვაში არ გინდა მგზავრობა? – შეწუხდა ელისაბედი.

– დარჩი მერე ქალო, ვიდრე გადაიდარებს, ნუ წუხხარ, მოგივლით – უთხრა მარიამმა.

ამ დროს ფატმამაც გამოიღვიძა და სამი დღის გამოძინებულმა წამოდგომაც დააპირა. ოთახში მყოფთ გაუღიმა და საბანი გადაიძრო. ელისაბედი უმალ მიეჭრა.

– შენ მძიმე მშობიარობა გქონდა შვილო და ერთი კვირა მაინც უნდა იწვე. იყავი, ინექი რა გენაღვლება, თავზე გეველებიან, მეტი რა გინდა შვილო... იყავი დაისვენე.

ფატმამ სარკმელში გაიხედა.

– რა ლამაზად თოვს არა? არასოდეს მინახავს თოვლი. სადაც ვცხოვრობდი იქ თოვლი არ მოდიოდა, წვიმა კი ყელში გვექონდა ამოსული. წვიმა და ხულიგნები გვანუხებდნენ.

– იქაურობას რომ კი მოშორდით შვილო, ანე რალა გვიჭირს.

ელისაბედმა წამლები შემოუტანა ფატმას.

– ესენი რაა დედი? – იკითხა ფატმამ.

– შვილო, ბალახებისგან ვამზადებ. შენ წანვალეები ორგანიზმი გაქვს და რომ არაფერი გაგირთულდეს, ამ წამლებით გაგაჯანსაღებ, ისე თუ კი მოინდომებ, წამლების დამზადებას შეგასწავლი შვილო, მაღლია.

– თქვენ საიდან შეისწავლეთ დეიდა?

– მე შვილო? ნიგნი მაქვს შვილო, ცხონებული დიდი მეცნიერის ზაზა ფანასკერტელის „კარაბადინი“. ხელიდან ხელში გადადის, მარა

რად გინდა, ყველა ვერ ხვდება, შიგ ბალახების, ყვავილების, ხე-მცენარეების და ქვების უცხო სახელებია. ყველაფერი მოიპოვება ჩვენში, ზოგიერთი გამონაკლისის გარდა. მე კი ექიმებისაგან ბევრი რამ შევისწავლე, ზოგსაც ჩემით ვხვდები. ისე ვისაც ვმკურნალობ, შედეგინანია. დრო მოვა და შენც შეგასწავლი, შენ კიდევ შენ შვილებს შეასწავლი და ასე გადაეცემა მომავალ თაობას.

– თუ მაგ სიკეთეს გვიზამ, გადაგიხდი სიკეთისათვის.

– შვილო სიკეთეს ღმერთი აჯილდოებს. ვინც სიკეთეს სჩადის ის თავისთავად ჯილდოა უფლისაგან ასე რომ რაიმეს გადახდაზე ნუ იფიქრებ „მადლი ჰქენი, ქვაზე დადეო“ – იტყვიან, როდესაც მათხოვარს გაიკითხავ შვილო, შენ სუფთა გულით და კეთილი სურვილით გაეცი, დანარჩენს უფალი მიხედავს. მე ამხელა გზა რომ გამოვიარე, გასამრჯელოსათვის არ მივლია, მთავარია ადამიანი და მისი სიცოცხლე. ეს ღვთის ნაბრძანებია. როდესაც ადამიანს მკურნალობ, მართალია ავადმყოფობას ებრძვი, მაგრამ აქ მთავარია ადამიანის სიცოცხლე. თუ იმისთვის ვიბრძოლებთ, რომ დავიცვათ ადამიანის ჯანმრთელობა და სიცოცხლე შევუნარჩუნოთ, ამაზე დიდ სიხარულს ვერ მივანიჭებთ უფალს და ადამიანს. მოვალეობის გრძნობა ყველა გასამრჯელოზე წინაა შვილო და ეს დაიმახსოვრე.

– დიდი ფილოსოფიაც გცოდნია დეიდა.

– ცხოვრება შვილო, ცხოვრება. იმდენ რამეს შეგასწავლის, რომ თვითონაც გაგიკვირდება. ცხოვრებაზე კარგი სკოლა არ არსებობს. მთავარია კარგად შეითვისო.

– ეჰ. შენნაირი ადამიანი გვერდით მყოლოდა აქამდე, მეც „დოქტორი“ გამოვიდოდი.

– რაა შვილო „დოქტორი“?

– ოსმალურად ექიმია, მკურნალი. იგივე რაც შენა ხარ.

– შენ მადლიანი გოგო ჩანხარ, შუბლზე განერია. შეგასწავლი ყველაფერს შვილო, მე ხომ ცას არ გამოვეკერები, იმ შენი ნათქვამისა არ იყოს, შინაურ „დოქტორს“ გამოგიყვან.

– მადლობის მეტი რა მეთქმის, უფალმა გადღეგრძელოს...

შუადღისას მზემ გამოანათა, მაგრამ ცოტა ხანში დაუშვა ისევ თოვლი.

– ქალბატონო ელისაბედ, რა გვარისა ბრძანდებით? მაპატიეთ შეკითხვა...

– ფანასკერტელების არაპირდაპირი შთამომავალი ვარ შვილო, გვარად გაუხარაშვილი ვარ. არ ვიცი რისგან წარმოდგება ეს გვარი.

– გაუხარაშვილი კი არა, სიხარულიძე უფრო მოგიხდებოდა. შენ ისეთი კარგი ადამიანი ხარ და ისეთი სიხარული მოგვანიჭე...

– მე რა სიხარული მოგანიჭე შვილო, ბავშვი შენ შობე, მე ხომ არა... მე მხოლოდ ჩემი მოვალეობა შევასრულე.

– დეიდა ელისაბედ, ერთი რამე უნდა გთხოვო.

– რა შვილო?

– რა და... ამოდენა სახლი გვაქვს, ცხენი გაჭენდება შიგ, მოდი და საექიმო თუ საექიმბაშო სასწავლებელი გავხსნათ, მსურველებს მე მოვაგროვებ, თუ მაღლია, მაღლი იყოს. რამდენიც მეტი გვეყოლება ამ საქმის მცოდნე, უკეთესია, ჰა, რას იტყვი?

– გაგახარა შვილო ღმერთმა, მაგ კეთილი სურვილებისათვის. კი შეიძლება. ე, მაგ საქმეს ზაფხულში თუ მოვაგვარებთ, თორემ ზამთარში არ მოხერხდება, ვინ ივლის ასეთ თოვლში.

– ეგრე იყოს, ზაფხულში ჯობია, მართალი ბრძანდებით.

ექიმბაში ელისაბედი თვეზე მეტ ხანს დარჩა შალვას სასახლეში, არც გასამრჯელო აიღო.

– რა გასამრჯელოს მელაპარაკები ქალო – მიმართა მარიამს – ეგ პირიქით მე უნდა გადაგიხადოთ, ერთ თვეზე მეტია მაჭმევთ-მასმევთ, ღამეს ვათევ, ეს ცოტაა? აქეთ უნდა გცეთ პატივი.

– დიდად დამავალეთ ქალბატონო, რძალი შენი მეშვეობით უნინდელზე უკეთ გამოიყურება. თუ უფალმა მომასწრო დანარჩენ შვილებსაც შენ ამშობიარებ. ჩვენი სახლის კარები ღიაა შენთვის ყოველთვის და რძლის წინადადება თუ დააგვირგვინეთ, ყოველნაირად ხელს შეგინებთ.

– ვეცდები ქალბატონო ეს კეთილი საქმე მართლაც დავაბოლოოთ. ელისაბედი ბიჭებმა სახლში მიაცილეს და უკან დაბრუნდნენ.

ერთ დღეს ფატმამ ბავშვს უცნაურობები შეამჩნია, რალაც არაჩვეულებრივად გაიბადრა, შემდეგ პირმოუშორებლად ნოვა დედას და ჩაეძინა კიდეც, შემდეგ კი მოთენთილობა შეამჩნია და...

– დედა, ბავშვი ვერაა რალაც ბურანში ხან ღამაზად გამოიყურება, ხან კი ცუდად მეჩვენება, ფერი აღარა აქვს ისეთი როგორც ამ ათი დღის წინ იყო. ხომ არ მოვაყვანილოთ ქალბატონი ელისაბედი?

– არა შვილო, ქალაქელი ექიმიც ამოსულა ჩვენს მეზობლად ნუხელ და რახან მასეა, ვთხოვთ და მოგვხედავს.

მარიამმა მეუღლე გააგზავნა ექიმის მოსაყვანად. შუადღის შემდეგ ერთად შემოვიდნენ სახლში – ექიმიც და შალვაც.

– აბა, მაჩვენეთ თქვენი ვაჟკაცი, რა ბიჭია ერთი შევავლო თვალი.

მარიამმა ჩვილი ოთახში შემოიყვანა, რომელსაც ჯერ კიდევ ეძინა. ექიმმა ბავშვი გამოაღვიძა. შემდეგ ხან აქეთ სინჯა, ხან იქით და შალვას მიუბრუნდა.

– დიდი ხნის პრაქტიკა მაქვს ბატონო შალვა და რადგანაც მომიყვანეთ, უნდა დამიჯეროთ კიდევაც. ამ ბავშვს გარეგნულად არაფერი სჭირს, მაგრამ ან ღვიძლი აქვს დაზიანებული, ან თირკმლები.

– შარდი ცუდი შეფერილობის ქონდა ექიმო, ვაკვირდები მეც – თქვა ფატმამ და ცრემლი მოერია.

– ჰო, დაზიანებაა აუცილებლად. რაიმე დაზიანება ხომ არ მიგიღია რძალ-ბატონო მშობიარობამდე?

– ახალი ფეხმძიმობისას ცხენიდან ჩამოვვარდი. ალბათ ამის მიზეზია, თორემ მერე უქეიფობას არ ვუჩიოდი და არც რამე მომსვლია.

– ალბათ ესაა მიზეზი... ნუ გენყინებათ, უფალი მშველელია. ასეთ პატარას ისევ დედის რძე თუ უშველის, თორემ წამლები რომ მიცვთ, უარესი იქნება. მე მაშინაც ვთქვი, ზამთარში დაბადებული იშვიათად დარჩება ჯანმრთელი-მეთქი და თუ რძალი ტრავმირებული იყო ეს არ ვიცოდი, თორემ შველა შეიძლებოდა, ეხლა უფალს უნდა მივენდოთ, ეს ჩვენს ძალებს აღემატება.

– რას ვიზამთ ექიმო, თავს ზემოთ უფლის გარდა სხვა ძალა არ არსებობს, უნდა შევეგუოთ. რამდენ უბედურებაზე გაგვიძლია და ამას ვერ გავუძლებთ? თექვსმეტი წელი დაკარგული შვილის მონატრებას გავუძელი და...

– ჰო, მართალი ხარ, მაგრამ შვილიშვილის მოვლენით გამოწვეული სიხარული სულ სხვაა. უფალმა დაგიფაროთ და... მეც გამომაკლდა შვილიშვილი, ვერაფერი ვუშველე... მეძახეთ ეხლა ექიმი... თუ უფალს არ ნებავს, ვერაფერი ძალაა შენი ექიმობა...

დუმილი ჩამოწვა. დიდხანს იჯდნენ მდუმარედ, შემდეგ მარიამი წამოდგა და...

– ახალი წელი შემობრძანდა, ამ კაცს კი უპატივცემულოდ ვტოვებთ. ამ წუთშივე გავამზადებ – თქვა და სამზადში გავიდა.

– ექიმი კაცის დაღვევა როგორ შეიძლება. უცებ რომ საჭირო შევიქნე, მერეც რაიმე რომ შემეშალოს. ხომ მთელი ცხოვრების მანძილზე გულიდან არ ამომივა დაშვებული შეცდომით გამოწვეული შედეგის სიმძიმე... იქნებ უარი ვთქვათ ა?

– სამი ჭიქა სავალდებულოა, შემდეგ დაძალება არ იქნება. ისე მაინცდამაინც ჩემი ოჯახიდან უნდა დაიქცეს ქვეყანა? – თქვა შალვამ და გარეთ გაიხედა – ისევ აპირებს გაავდრებას მგონია. ამდენი თოვა შეიძლება კაცო? მოხუცებს არ ახსოვთ ასეთი უხვთოვლიანობა და გრძელიზამთარი.

– უხვთოვლიანობა ძალიან კარგია მოსავლისათვისო – ასე გამიგონია ბატონო შალვა. მერეც უფლის მიერ მოვლენილია და არ უნდა გეწყინოთ, ეს არ შეიძლება, ცოდვად ითვლება...

– შენ მართალი ხარ ექიმო... მართალია, უფლის ნამოქმედარის განსჯა არ შეიძლება...

– იცი შალვა ჩემო, უფალმა მიქელ-გაბრიელი რომ გამოგზავნა სალ-სალამათ კაცთან სულის ამოსართმევად და მიქელ-გაბრიელი რომ უკან დაბრუნდა, მათ შორის რა დიალოგი შედგა? არ იცი ალბათ და გეტყვი. მიქელ-გაბრიელმა უფალს უთხრა, იმ კაცს არაფერი სჭირს სასიკვდილო და სული როგორ ამოვართვა, ხალხი რას იტყვისო. უფალმა კი უპასუხა – შენ სული ამოართვი და ხალხს სალაპარაკო მიზეზს მე გავუჩინე... ასეა ეხლაც – თოვლზე დაინყე ლაპარაკი და ის კი გამოგრჩა მხედველობიდან, რომ ჩემს და შენს ნებაზე არაა ამინდის ცვალებადობა, რაც უფალს ნებავეს, ის იქნება...

– შენ ექიმი კი არა, ფილოსოფოსიც ყოფილხარ. საიდან ამდენი ცოდნა?

– ეჰ, ეს რა ცოდნაა შალვა ჩემო. ცოდნა ის მითხარი, ერთი უბრალო კაცი გვყავს ქალაქში და „ვეფხისტყაოსანი“ ზეპირად იცის და იცით იმ კაცმა რა თქვა? ჩვენი კუთხის შვილმა ეს პოემა დაწერა და სირცხვილია ამ კუთხეში აღზრდილმა ადამიანმა მისი შინაარსი არ იცოდესო. იმ კაცმა თუ დაწერა, ჩვენ განა ვერ უნდა შევისწავლოთ? ჰოდა, მიდგა და დაიზეპირა იმხელა პოემა. მერე კიდევ სხვადასხვა რამ დაისწავლა. აი, ასეთ კაცს უნდა მიბაძოს კაცმა, თუ გინდა...

– საინტერესოა პირდაპირ... დიდი ნიჭი უნდა იმხელა წიგნის დაზეპირებას, კი მიწყვია იგერ თაროზე წიგნები, მაგრამ კითხვით კი ველარ ვკითხულობ. მარიამი თუ მოიცლის ხანდახან ესაა და წიგნებსაც მტვერს გადააცლის თორემ... ისე რაა იცი? ვახტანგისეული წიგნი თუ გინახავს თვალით? რამდენიმე წლის უკან დააბეჭდვინა. აი, მე კი მომართვეს და იგერ მიღვეს უკვდავი შოთას, ჩვენი საამაყო მამულიშვილის მიერ ხელთქმნილი პოემა.

შალვამ წიგნი გადმოიღო და ექიმს გადაუშალა.

– ეს ერთი ცალი მხვდა წილად. თუ ინდომებ, როგორმე გიშოვი.

– ნუ შენუხდები, მეცა მაქვს, მაგრამ შენი არ იყოს, მეც ვერ ვიცლი. აბა როდის – ხან აგერ ვარ და ხან იგერ – გადასაკარგავში... წიგნისათვის ვინ მაცლევინებს, არადა კარგია წიგნიერება.

მარიამმა სუფრა გააწყო და ქმარი და ექიმი მიიპატიჟა მაგიდასთან. ამ დროს მამუკაც შემოვიდა და ერთი-ორი მეზობელიც. შალვამ სასმისები შეავსო.

– ამით ჩემო დავით ექიმო, შენს ნებისყოფას, შენს გამძლეობას, შენს ენერგიას და განსწავლულობას გაუმარჯოს, ამ წლის თამადობით შენი ჯანმრთელობა ნუ მოგვიშალოს ღმერთმა და დანარჩენი ყველაფერს ეშველება. პირველი, რაც ადამიანს ესაჭიროება ეს ჯანმრთელობაა, რისთვისაც ექიმია საჭირო და აუცილებელი. მეორეა და – სულიერებისთვის სრულყოფილებაა საჭირო, რასაც სულიერი მამები გვანვდიან. მესამეა და – ადამიანი რომ მოკვდება, მესაფლავეა საჭირო. ყველა თავ-თავის ადგილას ყოფილიყოს და ადამიანებზე ყურადღება ნუ მოეკლოთ. პირველ რიგში სამთაგან ერთს – შენ გაგიმარჯოს, ჯანის სიმრთელე მოგცეს და ასეთი სუფთა ჰაერიანი მრავალი ახალი წელი მოგასწროს უფალმა. შენით გვიდგია სული. შენ რომ არ განგეკუზრნე, ალბათ ამ სასმისს სხვები შეგივსებდნენ, მაგრამ დანანებით ვიტყვი – შენს ადგილს იქნებ სხვა დაიჭერს, მაგრამ ელფერიც სხვა ექნება. გაგიმარჯოს ექიმო და ჩვენს სადარაჯოზე ასე მხნე ყოფილიყავი მუდამ.

ბოლომდე გამოსცალა შალვამ პირველი სასმისი და გადმოაპირქვა.

– ამინ! თქვეს ერთხმად.

ექიმი წამოდგა.

– ამ ხნის კაცი ვარ, დიდი სტაჟის მქონე, სად არ ვყოფილვარ, ვისზე არ მიმკურნალა, არავინ შემომკვდომია, მაგრამ რაც ჩემს ცოდნას აღემატება, იმას ვერასოდეს დავიტრახებ, არასოდეს უკან არ დამიხევია: – თოვლში, ყინვაში, ქარში, წვიმაში, თაკარა მზის ქვეშ თუ ტალახში ხან სად მივყავდი და ხან სად, მაგრამ ექიმის სახელისათვის არასოდეს მილაღატნია. ასე ვართ დამოდღვრილები – უნდა ებრძოლო სნეულებას, მაგრამ უპირველესი სენის დამარცხება კი არაა, არამედ ადამიანის სიცოცხლეო. არ ვიცი ამას როგორ გაიგებთ, მაგრამ მაინც მარტივად ვიტყვი – უნდა გვახსოვდეს ჯერ ადამიანი, ამიტომაცაა, რომ ექიმისათვის დაუწერელი კანონია, როდესაც დაჭრილი იქნება ადამიანი, არა აქვს მნიშვნელობა ის მტერია თუ მოყვარე, დამნაშავე თუ წესიერი. ექიმმა მთელი ყურადღებით უნდა მოეკიდოს. ესლა მართლა ფილოსოფია გამომივიდა, მაგრამ მაპატიეთ. გაგვიმარჯოს და უფალმა გვადღეგრძელოს. ამ წლის თამადობით აწინდელი ყველა წლები სიხარულისა და ბედნიერების მომტანი ყოფილიყოს. ამინ! თქვა და დაღია შუშხუნა ღვინო, რომელიც მთელი საუბრის დროს შხეფებს ისვროდა და ღელავდა თითქოს – რატომ აქამდე, არ მათავსებენ იმ ჭურჭელში, სადაც უნდა ვიყო...

მოსადილეთა შეუმჩნევლად ოთახში შემოსულიყვნენ ახმედხოჯა და დავით – ფალავანი. ექიმმა გაიკვირვა, ასევე გაცოცხლებით შეხედა და შალვას და მათი ვინაობა თვალებით შეეკითხა.

– ესენი განსაკუთრებით სადღეგრძელებლები არიან დავით-ექიმო. ესენი რომ არა, ალბათ ველარასოდეს ვიხილავდი ჩემს მამუკას. ორთავე ქართველებია, ერთი ძველი თბილისელია, მეორე ძველი აჭარელი – ჟამთავითარების გამო გახოჯავებული, მაგრამ სულითა და ტრადიციებით ქართველი, ჩემი შვილის აღმზრდელი და მცველი. ბატონი დავითი კი მამუკას მწვრთნელი და მისი ჩემპიონის ტიტულის მოპოვებისათვის აქტიური მებრძოლი და ნამდვილად დამსახურებული კაცია. აი, ვინ ედგნენ ჩემს მამიას გვერდით მთელი თექვსმეტი წელი და არასოდეს კაცობა არ დაუკარგავთ. მე ორი სასამისით მიწოდდა ამათი დღეგრძელობა, მაგრამ მესამე რომ არ მივამატო, არაკაცობა და უპატივცემულობა გამომივა – ეს მესამე იქნება შავშელი ბეგის – ენვერის სადღეგრძელო, რომელიც უკვე ფაშა გამხდარა ოლთისისა. ამ სამი კაცის მეშვეობით უდგია სული ჩემს მამიას. ღმერთი

სამობითააო იტყვიან, მე ამის არ მჯერა, მაგრამ ის კი მჯერა, რომ ეს სამი კაცი რომ არა, მე უკვე, მამუკას უნახაობის და ავან-ჩავანის არცოდნის გამო სული გამშპებოდა. ამ სამ კაცზე ჰკიდია ჩვენი ოჯახის ავ-კარგი. თქვენ გაგიმარჯოთ და თქვენთან ერთად ენვერ-ფაშას – ამინ თქვა და სამი სასმისი მონინებით და პირჯვრისნერით დალია.

ექიმი გაკვირვებული და თანაც სიხარულით უცქერდა შალვას.

– მეც ხომ სამ სასმისს არ დამალევინებდი შალვა ჩემო?

– არა, შენ გეპატიება, ერთ სასმისში მოაქციე ყველაფერი.

– თქვენ გაგიმარჯოთ ბიჭებო, რახან ოსმალეთიდან უვნებელი დაბრუნდით, ნამდვილი ქართველები ხართ, საქართველოს პატრიოტები და ვხვდები რა ამაგი გაქვთ განუული ქართველ კაცზე ოსმალეთში. თქვენს ამაგს ვინ დაივიწყებს, ხოლო ამაგის საფასურის გადახდას ალბათ მამია შეეცდება. ამინ, გაგიმარჯოთ ერთხელ და სამუდამოდ, იცოცხლეთ და იხარეთ.

ახალი წლის, ერთმანეთის, სტუმრების თუ შინაურ-გარეულის სადღეგრძელოები და დალოცვა საღამომდე გრძელდებოდა და ვახშამიც ზედ მიაყოლეს. როდის-როდის მიწყდა ხმაური და მხიარულება. შუალამე იყო გადასული, როდესაც დასაძინებლად მიწვნენ. გარეთ კი ისევ ხვავრიელად ბარდნიდა. დილით ექიმი გააცილეს და ისევ სახლებს დაუბრუნდნენ შალვას მოსამსახურე ბიჭები.

თებერვლის ბოლოს დიდი ყინვები დაიჭირა. მკაცრმა ზამთარმა თავისი ჭირვეულობით მთელი საქართველო შეაწუხა. განსაკუთრებით უჭირდათ მესხეთ-ჯავახეთის მოსახლეობას. თოვლმა სამ მეტრს გადააჭარბა. წუხდა ხალხი – ცალკე გზების ჩკეტვით და ცალკე კიდევ სურსათ-სანოვავის გამო. თოვლი ხვავრიელად მოდიოდა.

თითქმის თვენახევრის იყო შალვას შვილიშვილი, რომელსაც ბაბუამ თავისი მამის სახელი შეარქვა, რითაც ამაყობდნენ კიდეც.

– მამის სახელი რომ შევარქვი, ასე მგონია მამა გამიცოცხლდა – თქვა შალვამ და მამიას აღმზრდელებს გადახედა.

– იცი რას გეტყვი ჩემო შალვა? მკვდრის სახელი არ უნდა დაგერქვა... აი, მგალითად შენი სახელი რომ დაგერქვა, ან მამიას მშვილებელისა კიდევ შეიძლებოდა – უპასუხა ახმედმა.

– რას გეტყვით ჩემო კარგებო იცით? ბაბუას რომ შეეკითხება შვილიშვილი – როდის მოკვდებიო, იცით რა უპასუხა ბაბუამ? – როდესაც შენ მოკვდებიო... შვილიშვილი ვერ მიუხვდა ბაბუას ნათქვამს და ენყინა, სინამდვილეში კი ის აზრია ჩადებული, რომ როდესაც შვილიშვილს ბაბუას სახელს აღარ დაარქმევენ და ბაბუას აღარ მოიგონებენ, აი, მაშინ კვდება ბაბუა მართლაც, ჰოდა, ამიტომ დავარქვი მეც ლევანი.

– ეგ კარგია, რომ ბაბუა და საერთოდ წინაპარი, არ უნდა დავივიწყოთ, მაგრამ მე მაინც არ მიმაჩნია მართებულად ახალშობილზე წინაპრის სახელის დარქმევა, იმიტომ რომ იქნებ, იმ წინაპარს სიცოცხლის დღეები შეუშოკლდა, რად უნდა დააკლდეს პატარასაც. ამის დანათლება არ შეიძლება... სახელს ძებნა არ უნდა – შეევედრე უფალს და რაც გონებაში ჩაიბეჭდება, ნაუცბათევეად შეარქმევ. აღარ დაიწყებ იმაზე ფიქრს ვის ერქვა და რამდენ ხანს იცოცხლა...

– ჰო, სადღაც მართალი ხარ, მაგრამ მამაჩემმა ოთხმოცი წელი იცოცხლა, ეს არც ისე ცოტაა.

– მიხვალ მაგ ასაკში და მიხვდები ცოტაა თუ ბევრი. ადამიანს არასოდეს ჰყოფნის მიღწეული. ასის გახდები და კიდევ იფიქრებ, მომავალში რა იქნებაო. მოგესწრება ის მომავალიც და კიდევ იფიქრებ, გაისად რა იქნებაო და ასე მივიკეცავთ წლებს, მამუკას რომ ვავარჯიშებდი, ვფიქრობდი მართლა გაზაფხულ როგორი ვითარება იქნება, რა მოხდება, რას მივალწევთ-მეთქი და ასე შემომადნა წლები და ასე მივალწიეთ მამუკას ჩემპიონობამდე. ოთხმოცი წელიო ახსენე შალვა-ბატონო, თქვენ უკვე ორმოცდაათი გაიარეთ, ჩვენ კიდევ შენს ასაკს ვუახლოვდებით და ასე მიდის წლები, როდესაც ადამიანი ცოცხალი ხარ, მართალია სიკვდილიც უნდა გახსოვდეს, მაგრამ მასზე არ უნდა იფიქრო, უნდა იფიქრო დიდხანს სიცოცხლეზე და იმის ფიქრით – ხვალ, ზეგ და გაისად რა იქნებაო – უნდა გალიო წლები. მართალია ამ წლებში მუდამ დაღბინებული ვერ იქნება ადამიანი, მაგრამ სულით არ უნდა დაეცე და მომავლის, ხვალის იმედი არასოდეს არ უნდა დაკარგო. მე მაგალითად არასოდეს დამიკარგავს იმედი სამშობლოში დაბრუნებისა და ბედმა თუ ღმერთმა გამიღიმა და შენს შვილს გადავეყარე... მართლა არ გამწირა უფალმა და აჰა, სამშობლოც მაღირსა... შენი ქვეყნის ჰაერსა და წყალს, შენს მშობ-

ლიურ ენასა და მამულს არაფერი სჯობია ქვეყნად და რომ ისევ ვიხილე ჩემი ქვეყანა ამაში დიდი წვლილი ახმედ-ხოჯას, მამუკას და მის მამობილს მიუძღვით, ხოლო რომ არა ენვერ-ბეგი, იქნებ სხვაგვარად დატრიალებულიყო ჩვენი ბედი. ისე კი ყველასი მადლობელი ვარ...

– არ ვიცი მაგ მადლობას რისთვის იხდი. მე კი პირიქით, თქვენი ძალიან დიდი მადლობელი ვარ, რომ მამია ასეთი სახელოვანი დამიბრუნეთ.

– ჩვენ ქართული ვალი მოვიხადეთ, ვაჟკაცური და თუ მამიას უცხო ქვეყნის ადათ-წესებიც შევასწავლეთ ასე იყო საჭირო იქ, უცხო ცის ქვეშ, მაგრამ არც ქართველობა შევალახინეთ და ასე ჩაგაბარეთ. ჩვენ ქვეყნის ვალიც მოვიხადეთ... ჩვენი ყოფნა-არყოფნით იქნებ არაფერიც არ დაკლებოდა ქვეყანას, მაგრამ ახალგაზრდა ადამიანები, მომავალი თაობა არ უნდა დაეკარგოს ქვეყანას, მათ უნდა გააგრძელონ სიცოცხლის ძარღვი საქართველოსი, არ უნდა ჩაკლან ამ ძარღვის ძალუმი ფეთქვა – საქართველომ უნდა გაუძლოს საუკუნეებს...

– ნამდვილი ადამიანები, სულით პატრიოტები ასე იქცევიან ყოველთვის. თუ ადამიანს სიყვარულის გრძნობა არ გააჩნია, ის ყოველთვის მარცხდება. თქვენ რა გგონიათ, მომხვედური რატომ მარცხდება ყოველთვის, მათ არ გააჩნიათ სიყვარულის და სიბრალულის გრძნობა, ისინი უღირსი სიძულვილით არიან გამსჭვალულნი და სწორედაც ეს ტეხავს კისერს მათს მისწრაფებებს. დროებითია ყველა მომხვედურის გამარჯვება და თუ სახელმწიფოს შიგნითაც ასეთი გულღვარდლიანები იპოვებიან, ისინი არაფრით ნაკლები არ არიან მომხვედრებზე, იმიტომ რომ ცხოვრობდე და იმ მიწას ბილწავდე ეს იგივეა საკუთარ დედას ხმალი ჩასცე სასიკვდილოდ. ქართველობას წინ პატრიოტიზმი და სიყვარული უნდა უძლოდეს, როდესაც ხმალი გიჭირავს ხელში იმას კი არ უნდა ფიქრობდე, ვინმეს თუ გავანადგურებო, რადგან ხმალი გაქვს ნაშიშვლები, მისი და სამშობლოს სიყვარული უნდა გიძლოდეს წინ... ამან გაგვაძლებინა, მაგრამ ანე რა იქნება ის ვიჩივლოთ. სამხრეთიდან ოსმალებითა მოწოლილი, ყურისძირში, თვითონ ახალციხეში დამისვეს ფაშა და ქართველი მეფეები რომ შეთანხმებულად ვერ მოქმედებენ, ეს მიხრუკავს გულს. ეხლა ბავშვზე სახელების დარქმევით ვართ დაკავებული

თითქოს, მაგრამ ყოველ წუთს მზად ვარ, მეფეთა დაძახილზე მთელი ჩემი საგამგებლო ფეხზე დავაყენო. რა გგონიათ, ფაშა დაჯდება ტახტზე და ყველა გაეგება ფეხქვეშ? არა, ხალხი ნკვიპზე დგას, ერთი დაძახება ყოფნით ჩემი, იმწუთას ამხედრდებიან, მაგრამ გავუმკლავდებით კი ამდენ ოხერტიალებს? არ მინდა უბრალოდ სისხლისღვრა, უნდა განვსაზღვროთ ხვალ-ზეგ რა მოგველის. გაცლა, გარიდება ნამდვილად შეიძლება და თავის გადარჩენა, მაგრამ ადგილ-მამული არ გვეთმობა. ამგვარი მისწრაფებითა და აზროვნებით აჭარაში ოსმალებს შეაწყდნენ დანდალოელები, მაჭახლელები, სალორეთელები. მათი გამირობა უმაგალითოა, მაგრამ რად გინდა, იმ ტერიტორიებს მაინც ოსმალები ფლობენ ჯერჯერობით.

– სალორეთელები რაო ვითომ, განყდნენ? – შეეკითხა შალვას ახმედ-ხოჯა – ისინი ჩემი მეზობლები არიან და მათ შესახებ არაფერი ვიცი.

– ოცდახუთი წელი გავიდა უკვე ახმედ-ბატონო. შენ გადასული ყოფილხარ უკვე ოსმალეთში, თუ პატარა იყავი, ალბათ და აღარ გახსოვს. სარწმუნოების შეცვლას, განყვეტა ამჯობინეს და ჩაიხოცნენ კიდევ. აღარავინ გადარჩენილაო – ასე ამბობენ.

– როდის მოხდა ეგ?

– ათას შვიდას ცამეტ წელშიო, ასე თქვეს, ზუსტად კი არ ვიცი.

– მაგ წელში მეექვსი წლისა ვიყავი. მაშინ ოსმალები შემოსული იყვნენ ჩვენთან და გარე სოფლის ამბავს ვინ მოგვანვდიდა. ხალხი ოსმალთა შიშით ვერსად გადიოდა. ისე მე თხუმეტი წლისა ვიყავი, სტამბოლს რომ გამგზავნეს, დიდი ვიყავი, ეგ ამბავი კი ნამდვილად არ ვიცოდ.

– სამწუხაროდ ასე მოხდა, მაგრამ ჩვენც იმათ მივბაძით? კია გამირობა სარწმუნოებაზე თავის შენირვა, მაგრამ ვაჟკაცობაა ისიც, მტერი რომ მოგერევა... ჰო, დათვზე თქმული: „დათვი თუ მოგერია, ბაბა დაუძახეო“. ეს ქართველი ხალხის მოგონილია, მაგრამ რამდენ ხანს გინდა ასეთ „ბაბას“ გაუძლო, ვიდრე თავისით არ მოკვდება? ერთი სულთანი თუ მოკვდა, მეორე დაჯდება მის ადგილას და რომელი იქნება ნეტა უკეთესი? არაა ჩვენი საშველი?..

– უფალი დიდია, შალვა ბატონო, დაგვეხმარება.

– რატომ გგონიათ, რომ უფალი იმათ არ დაეხმარება და ჩვენ გადაგვაფარებს კალთას... ჩვენ სულელური სიამაყე გვაქვს, ერთმა-

ნეთს ვკორტნით ავი სვავებივით. ოსმალებს კი ერთი სული აქვთ, სასულთნო გააძლიერონ, აი, რითი გვეჯობნიან ჩვენ თუ მტერი მიადგებათ, ერთსულოვანნი არიან, ჩვენ კი... გვეჯიჯგნიან და ზოგ-ზოგები ფეხქვეშ ეგებიან მოძალადეს. აი, რა გვლუპავს ჩვენ. სამცხე-საათაბაგო რომ მონყვიტეს საქართველოს, ვინ იყო ხელის გამომღები, ისე ჩაყლაპეს, როგორც გემრიელი ლუკმა, ოღონდ ყველაზე გემრიელი შემოიტოვეს და ნელ-ნელა გვეფრცქენიან ჩვენი მოლაღატე თავადების ხელშეწყობით.

– ჰო, მაგაში გეთანხმები – თქვა ახმედ-ხოჯამ, როდესაც გიორგი მეფეს (გიორგი II-ს) თავისიანებმა უღალატეს, მაშინ იყო სწორედ ოსმალთა ურდომ – აჰმად ამირას სარდლობით რომ შავშეთი, აჭარა, სამცხე, ქართლი და ყყონდიდიც მოაოხრა. ფაქტიურად აქედან დაიწყო დიდი ოსმალობა, რომელიც აგერ უკვე ექვსასზე მეტი წელია გრძელდება და ვინ იცის სადამდე გაგრძელდება კიდევ... და ასევე გიორგის ბრძოლის ველიდან გაქცევის ათი წლისთავზე საქართველო გაუგონარმა მიწისძვრამაც დააქცია... ბუნებაც ჩვენ გვემტერება...

– ჰო, საშველი დაგვადგება ალბათ – გულმდულარედ თქვა შალვამ.

თავი II

ოსმალეთი კონსტანტინეპოლის დაპყრობისა და ბიზანტიისა და ტრაპზონის იმპერიების განადგურების შემდეგ ხშირად ესხმოდა თავს სამცხე-საათაბაგოს, რომელიც ათაბაგმა – ყვარყვარე ჯაყელმა 1463 წელს დამოუკიდებლად გამოაცხადა და დანარჩენ საქართველოს აღარ მორჩილებდა. საუკუნეთა განმავლობაში, მათ შორის მუდმივი ომები მიმდინარეობდა. ბოლოს ათაბაგები ბედს შეურიგდნენ და სულთნის ხელისუფლება აღიარეს.

მანუჩარ III ათაბაგის მონამვლის შემდეგ, 1624 წლიდან ბიძამისი ბექა მოევიღნა სამცხე-საათაბაგოს მმართველად. მან სახელი შეიცვალა და სეფერ-ფაშის ტიტულით ახალციხის ტახტი დაიკავა.

ოსმალთა ფაშამ, სეფერ-ფაშად წოდებულმა, ოსმალთა გავლენით დაიწყო ქართველთა შევიწროება, ქრისტიანობის მოსპობა, მოსახლეობაზე ხარჯის შეწერა და მთლიანად ოსმალური ადათ-წესებისა და კანონების გავრცელება. იგი ოსმალებზე უფრო პირნავარდნილი სისხლისმსმელი, მოღალატე ქართველი იყო.

სამცხე-საათაბაგოს დიდსულოვანი დიდებულები, პატრიოტი ხალხი და მთელი საქართველო, მეორე მხრიდან სპარსთაგან შეჭირვებულები ებრძოდნენ ოსმალს. ძნელი და მძიმე იყო ეს ბრძოლა, ვინაიდან საქართველოს ურჩი და სულთანზე მიტმასნილი მესხი დიდებულები სამცხე-საათაბაგოს და სხვა დიდი ნაწილის მთლიანად ოსმალეთზე დამორჩილებას ცდილობდნენ. ამ მიზნით, მათი ხელშეწყობით გულმოცემულმა სულთანმა მოინადინა სამცხე-საათაბაგოს მთლიანად გაუქმება და ოსმალეთის ერთ მთლიან ნაწილად გამოცხადება.

ათაბაგ უსუფ III-ის შემდეგ (1737-1744) სამცხის ათაბაგობა აღკვეთილი იქნა და მთელი სამცხე ოსმალურ ადმინისტრაციას დაუმორჩილეს.

ამ დრომდე მიმდინარეობდა ოსმალეთსა და სამცხის დიდებულებს შორის პატარ-პატარა ბრძოლები. ძნელი იყო ეროვნულ მეობაზე, სარწმუნოებაზე გამოთხოვება, მაგრამ ოსმალური კანონები ნელ-ნელა უჭერდა მარწუხებს ქართველი ხალხის შეგნებას, თავმოყვარეობას და ასევე ნელ-ნელა მიიწევდა ჩრდილოეთისაკენ, საქართველოს შუაგულისაკენ...

... ახალციხის ფაშად დანიშნული ოსმალო სამხედრო მაღალჩინოსანი იანიჩარი სისხლისმსმელი გამოდგა. მას არა მარტო სამცხის ტერიტორია, აჭარაც უნდოდა თავის გავლენის ქვეშ მოექცია და ამ მიზნით იანიჩარები მიუსია აჭარას.

„მოსწვა და მოსტყვევნა“ მთლიანი აჭარა ახალციხის ფაშამ 1737 წელს, ხალხს ხარკი დაადო და განადგურებულ-გადამწვარი აჭარიდან ისევ ახალციხეში დაბრუნდა – დაბრძანდა თავის ტახტზე და ოსმალეთის სულთნისაგან სამთუღიან ფაშად იქნა აღიარებული.

ახალციხის საფაშოში მკაცრი კანონები დაამყარა, ოღონდ შალვა ახალციხელის რეზიდენციას არ გაკარებია ახლოს – გარკვეულ ნაწილზე ისევ შალვა ბატონობდა, მაგრამ ესეც დროებითი იყო – მასზე თვალთვალი დაანესა ახალციხის ანუ ჩილდირის ვილაიეთის გამგებელმა. ეს გაითვალისწინა ენვერ-ფაშამ და ერთგული მსახურის ხელით წერილი აახლა ოსმალეთის სულთნის მიერ ხელმეორედ სერასკერად დანიშნულ ასლან-ბეის.

ასლან-ბეი, უკვე ოსმალეთის სამხედრო მინისტრის სკამს ფლობდა, ძალაუფლებაც განუსაზღვრელი ჰქონდა სულთნის წყალობით და სულთნის საბრძანებელშიც ისე შედიოდა, როგორც თავის სახელში.

ენჯია ერთ დღეს და თავის შვილობილის ფაშად დანიშვნის ნებართვა სთხოვა. ემწავა სულთანს – ახალციხეში იმჟამად თავისი კაცი ჰყავდა – ისაყ ფაშა, უარით გაისტუმრა სერასკერი, მაგრამ რამდენიმე ხანში ისეთი დავალება მისცა სამხედრო მინისტრს, სიმწრისაგან თითები აკვნეტიან – შალვა ახალციხელის შეპყრობა და განადგურება დაავალა, ან მამა-შვილი უნდა გადაჰკიდებოდნენ ერთმანეთს, ან უნდა გასცლოდნენ სამცხეს.

ასლან-ბეის ქართული სისხლი უჩქეფდა ძარღვებში და სწორედ ამის გამო შეუპოვარის სახელიც ჰქონდა გავარდნილი. ისევ ეახლა სულთანს და მაჰმუდის ახალციხის ფაშის თანაშემწედ დანიშვნა სთხოვა. სულთანიც დაყაბულდა, მაგრამ სამაგიეროდ ძველი ბრძანება შეახსენა. ასლან-ბეის ცეცხლი მოეკიდა, მაგრამ თანხმობა მაინც განუცხადა, თუმცა საამისოდ დრო ითხოვა.

ენვერ-ფაშის გაგზავნილი მოსამსახურე ფირმანით ხელში უკან დაბრუნდა და მისი პატრონი გაახარა. ენვერ-ფაშამ იგივე მსახური

იმავე ფირმანით აახლა ახალციხის ფაშას და საკუთარი თხოვნაც მიაყოლა – დაეახლოვებინა შალვა ახალციხელის საგვარეულო და მხედველობაში ჰყოლოდა, ხოლო შალვას ცალკე გაუგზავნა უსტარი, ატყობინებდა, რომ ახალციხის ფაშასთან დიდი სიფრთხილე გამოეჩინა, ვინაიდან იგი ცბიერი და სასტიკი იყო, ხოლო რამენაირი ბრძოლის მიზნისგან თავის შეკავება ურჩია. თანაც მამუკას ახალციხის ფაშის თანაშემწეობა მიულოცა.

შალვამ წერილი გადაიკითხა და ღრმად ჩაფიქრდა. ცოტა ხნის შემდეგ ახმედი და დავითი მოიწვია ოთახში.

– რას იტყვით ჩემო კარგებო ამ წერილზე, ნაიკითხეთ და თქვენი აზრი გამაგებინეთ, ვერ ვხვდები რა ხდება.

ორთავემ გადაიკითხა წერილი და შალვას მიუბრუნდნენ.

– თუ მამუკა ფაშის თანაშემწედ დანიშნეს, ამით შენ ფაქტიურად გამგებელი აღარ იქნები შენი საბატონოსი. ეს არც უნდა გეწყინოს, მით უმეტეს მამუკა იქნება უკვე ფაქტიური გამგებელი, მაგრამ ერთი რამ მაფიქრებს – სულთანი სხვა რამეს ხომ არ ფიქრობს. ახალციხის ფაშის წყალობით ეცოდინება შენი ამბებიც და ფაშაც შეეცდება შენს უკან დახევას, ანუ შენი ტერიტორიების მიტაცებას და ოსმალეთზე ანუ ახალციხის საფაშოზე მუდმივად მიერთებას. რომ ავი თვალით არ გიმზერდეს და მამუკაც ისევ არ გადაიბირონ მთლიანად, ჩვენი რჩევა იქნება მამუკასა და ფატმას მონათვლა თუ არა, ქართულ დროშაზე დაფიცება მაინც მოგვიწევს, რომ ქართულ ტრადიციებს არ უღალატოს, იყოს სულთნის სამსახურში, მაგრამ სულით და ხორციით საქართველოს ერთგულება გამოიჩინოს. ჩვენ ჩვენის მხრივ ჯერ რჩევის მიცემაზე თავს შევიკავებთ და შენ როგორც მშობელს, პირველი სიტყვა გეკუთვნის. დედის სიტყვას, რომ ნამდვილად არ გადავლენ, ეს ვიცით ჩვენ. გამოსავალი ერთია – ფირმანის ძალით წარუდგეს ფაშას და ერთგულების ფიცი მასაც მისცეს, ამით არაფერი დაშავდება, ჩვენ კი უნდა გავეცალოთ აქაურობას – ცბიერია ფაშა და შენს მძევლობას მოითხოვს. ჩვენ იქნებ ხელი არ გვახლოს, როგორც მამუკას აღმზრდელებს, მაგრამ ეჭვების და ზედმეტი ყურადღების ქვეშ ვეყოლებით ეს ცხადია. ოსმალური ენის ცოდნა და ენვერ-ფაშის ნაცნობობა თუ დაგვეხმარება კიდევ ამის იმედი გვაქვს. ისე არც ჩვენ გამოვუცხადებთ ნდობას ძალიან, ეცოდინება ფაშას ჩვენი წარ-

მომავლობაც. ერთი რამ ნამდვილად ახასიათებთ ოსმალებს, როდესაც ტახტზე დაბრძანდებიან თავიანთ ერთგულ მსტოვრებს ტერიტორიას და ხალხს გააცხრილვინებენ და გაიგებენ ვინ რითი სუნთქავს, ამიტომ ძალიან სიფრთხილეა საჭირო. ჩვენ ეროვნული საქმე უნდა ვაკეთოთ, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში სისხლი არ უნდა დაიღვაროს. მამუკა რომ ფაშის თანაშემწის ადგილს დაიკავებს, მერე თვითონაც მიხვდება, რა უნდა აკეთოს. კავშირები კი აუცილებლად გვექნება. ისე არ შეიძლება. ესლა მამუკას ვახაროთ ეს ამბები.

მამუკა შემოვიდა ოთახში და ცოტათი ფერნაცვალ მოსაუბრეებს გაკვირვებით გადახედა.

– რა მოხდა, მშვიდობა ხომაა, რაღაც ხასიათზე ვერა ხართ.

– პირიქით შვილო, ესლა შენს დაძახებას ვაპირებდით, ახალი ამბავი უნდა გახაროთ – ფაშის თანაშემწედ გნიშნავენ უკვე, ფირმანიც მოვიდა, ენვერ-ფაშა და შენი მამობილიც სალამს გითვლიან. ერთი საკითხი კი ნამდვილად მოსაგვარებელი გვაქვს.

– რა საკითხია მამა, ვერ შევძლებ?

შალვამ, დავითმა და ახმედმა ერთმანეთს გადახედეს.

– კი შვილო, შეძლებ კი არა, ვალდებულიც ხარ, როდესაც ფაშის თანაშემწის ადგილს დაიკავებ, რა უნდა აკეთო ის თუ იცი?

– მაგას რა კითხვა უნდა, ვიდრე ფაშა იქნება ფაშის ტახტზე მისი ბრძანება უნდა შევასრულო, მაგრამ თქვენ რა გეეჭვებათ, არ მენდობით?

– კი შვილო, როგორ არ გენდობი, მაგრამ საქართველოს, შენი ხალხის, შენი საგვარეულოს დროშაზე უნდა დაიფიცოთ, რომ საქართველოს არ უღალატებთ.

– შენ რა გგონია მამა, მარტო მშობლები და ფაშობის სურვილი მამოძრავებდა? ამათი მეშვეობით საქართველო არ ამომიღია გულიდან და ოსმალებითიდან ვესიყვარულებოდი კიდევ, რომ არ მყვარებოდა საქართველო, არც ნამოვიდოდი. რა ღირსება მელოდა იქ თქვენ ვერც წარმოიდგენთ. უარყვავი ყოველივე და ნამოვედი, თუ მაინცდამაინც ფიცი გინდათ მოიტანეთ ქართული დროშა და მოგცემთ ფიცს.

შალვამ თვითონ შემოიტანა დროშა და გაშალა. დავითი და ახმედი მუხლმოდრეკით ემთხვევნენ. ჯერი მამუკაზე მიდგა.

– ჩვენი მეფის სახელით, ჩვენი ქართული ჯიშის სახელით, წმინდა გულით და აზრებით დამიდვია ფიცი, რომ ვემსახურო ქართველ ხალხს და სახელმწიფოს. დიდი თამარის და ჩვენი კუთხის სასიქადულო შვილის – შოთა რუსთაველის სახელს ვფიცავ ვიქნები ისეთივე გულმხურვალე და თავდადებული, როგორც რამდენიმე წლის უკან, უფრო სწორად საუკუნის უკან იყო მღვდელი თევდორე – თქვა და. დროშას მუხლმოყრით ემთხვია.

– შენ რა იცი შვილო მღვდელი თევდორეს შესახებ?

– ახმედ ბატონისაგან ვიცოდი, მაგრამ მამა გაბრიელმა და თევდორემ ძალიან ბევრი მიაძბეს.

– ვისგან შვილო? სად ნახე ეგენი?

– აწყურის ეკლესიასთან მინდორში შევხვდი. მართლა მამა, რომ მოვინათლოთ შეიძლება? მღვდლებმა მიჩივიეს.

– შენ რომ ოსმალეთში აღიზარდე შვილო, მუსლიმანი ხარ და თანაც ფაშის თანაშემწედ ინიშნები, როგორ გინდა, ორ სარწმუნოებას უნდა ემსახურო?

– ჩვენი რწმენა ერთ უფალს ეკუთვნის და ეგ არ მალეღვებს. რახან დროშაზე დავიფიცე, სარწმუნოებაც უნდა შევიცვალო. ოსმალეებს ოსმალურად ვემსახურები და საქართველოს ერთგული ვიქნები.

– თუ მონათვლას გადაწყვიტავთ, მოხარული ვიქნებით, მაგრამ ფაშის ყურამდე არ უნდა მიაღწიოს, თორემ არ დაგინდობს.

– ეგ მეც ვიცი მამა. ხომ ყოფილა შემთხვევები, როდესაც ქართველ მეფეებს და დიდებულებს გარეგნულად მიუღიათ ისლამი, შინაგანად კი მუდამ ქრისტიანად რჩებოდნენ. ჩათვალე, რომ როდესაც მე გამიტაცეს იმ დღიდანვე ქართველთა ავად მოსურნეთა და ავად მპყრობელთა დაუძინებელი მტრის სულიერებით ვსულდგმოლობდი და რომ არა ახმედ-ხოჯისა და დაუდ-ფალავანის მცდელობა, იქნებ ჩემს მამობილზეც თავი წამეგდებინებინა. მიუხედავად იმისა შვილზე უკეთ რომ მზრდიდა, სწორედ ამათმა გარჯამ მიხსნა სიკვდილისაგან, რაიმე რომ ჩამედინა ვინ მაცოცხლებდა, ჰოდა, ასპარეზზე როდესაც გამომიყვანეს, სწორედ ოსმალეებისადმი ზიზღმა გამხადა სტამბოლის ჩემპიონიც. ყოველივე ამაში შენს ძმობილს – ამჟამად ენვერ-ფაშას უდევს უდიდესი წვლილი, როდესაც პირველად შემხვდა, მითხრა, გაუძელი შენი მშობლების, ბებია-ბაბუის ხათრით და

საქართველოს სიყვარულითო. ჩემთვის ეს ყველაფერი იყო და მეც ვიტანდი ყოველივეს, მაგრამ უნდა გითხრაო რომ „ასატანი” არაფერი მქონდა, ვინაიდან დედობილიც ქართველი მყავდა და რომ არა ის, ალბათ ნამდვილად აღარ ვიქნებოდი ცოცხლებში, იგი ხანდახან რაღაც ფათერაკების თუ საძნელო საქმეების დროს პირჯვარსაც ისახავდა ხოლმე. ერთხელ რაღაც ხიფათს გადავრჩი და დანოლილ-მა თვალდახუჭული გავიტრუნე, დედობილს მძინარე ვეგონე და როდესაც ოთახიდან გადიოდა, პირჯვარი გადაისახა. არც არასოდეს მიკითხავს და ხშირად მეც კი ვბაძავდი. მაგრამ არავის შეუშინებია ვარ. იქნებ ამანაც მიხსნა და ეხლა სამშობლოში ვარ. თუ ოსმალეთში შინაგანად შეიძლება ქრისტიანობის შენახვა, აქ რა ბედენაა.

– თუ ასეა შვილო, შენ ბავშვობაში მონათლული ხარ და როდესაც შინაგანი რწმენა ასე ძლიერია, აღარ გჭირდება მაშინ ხელმეორედ მონათვლა, ფატმასი კი... თქვენზეა დამოკიდებული ძვირფასო მოძღვრებო რას მოიმოქმედებთ, მე ვერ ვიტყვი რომ თქვენც მონათლეთ-მეთქი, ეს თქვენზეა დამოკიდებული და არცა აქვს მნიშვნელობა, კაცი საქვეყნო საქმეს მონათლული გააკეთებს თუ მოუნათლავი, ქრისტიანად დარჩება თუ მუსლიმანად, ოღონდაც მთავარია, საქვეყნო საქმე აკეთოს, ხალხისათვის საკეთილდღეო მისარგებლით იღვანონ. თქვენ საქვეყნო საქმე უცხოეთშიც მადლიანად გააკეთეთ ნამდვილად, მამუკაზე და ფატმაზე პატრონობით. მამაზეციერი ამ საქმეს და ამავს ერთიასად გადაგიხდით და საქართველოს შვილობა რომ იქაც დაამტკიცეთ, ამას უფალი არ დაგიკარგავთ არასოდეს. კარგი საქმე არასოდეს იკარგება.

– ნამდვილად მასეა შალვა ბატონო, მაგრამ ძალიან ძნელია როლი ამ ადამიანისა, ვინც სისხლით წმინდა ქართველია, რჯულით მაჰმადიანი, სულით კი გახლეჩილი „ქართველ-თათარი”. ასეთების ყოფა ძალიან მძიმე და ძნელია. სწორედ ასეთები ჩანან ქართველთა თვალში სამშობლოს მოღალატეებად, მაგრამ ჩვენ ხომ ვიცით, რომ უცხო სახელმწიფოში ჩვენნაირების ყოფა უმძიმესია და არავინ გვიჯერებს. უნდობლობაა ორივე მხრიდან. ოსმალები თავისიანებსაც არ ენდობიან ბოლომდე, იქაც არიან ლოიალური პიროვნებები და საქართველოდან ბედის დაცინვით თუ მოფიქრებულად გადახვენილებს ყოველთვის ეჭვის თვალთ უცქერიან და არაფერს არ ან-

დობენ სახელმწიფოებრივს, რადგან ეჭვის ასპარეზი ფართოა, მათი ფიქრით, ადამიანმა თუ სამშობლოს „ულალატა“ და გაიქცა, ჩვენ რა ხერხს დაგვყარისო, ხოლო ეს „ლალატი“ რა ფასი უჯდება და როდენ მტანჯველია ადგილგადანაცვლებულებისთვის, ამას ვერავინ საზღვრავს. გაიქცა კაცი? ესე იგი მოლალატეა და უნდა მოკვდესო... ყველა გადახვენილი ერთ სასწორზე დასადები არაა. ჩვენ არასოდეს გვილალატნია ქართულ სისხლზე და სულზე. ყოველთვის იმის ცდაში ვიყავით, თუ ოსმალთა ზრახვებს ვერ ჩავკლავდით, – რაც ჩვენს ძალებს არ აღემატებოდა, ერთი კეთილი საქმე მაინც გავგვეკეთებინა, ერთი აგური მადლიანად დაგვედო ქვეყნისათვის და ეს აგური, თუმცა უხერხული შედარებაა, მაგრამ უთქმელობა არ იქნება – ცოლ-ქმრის გადარჩენა და ქართულ სამყაროში მათი დაბრუნება იყო. საკუთარი შვილებივით დაფოფინებდით და სიკვდილ-სიცოცხლე რომ შემოედოთ სასწორზე, ამათთვის ნამდვილად ვიყავით თავის გამწირავი. ენვერ-ბეგი კი ჩვენთვის ხელმწიფის ტოლი ძალა იყო, ის იმედი, რომელიც შენ გიკავშირდებოდა ბატონო შალვა და ამ იმედის ძაფზე ისე ვიყავით ჩაჭიდებული, როგორც წყალწაღებული მასზე გადაგდებულ ქამანდს და შენი თვალებით ხედავ ხვალისა და უკეთესი მერმისის იმედის ძაფი რა მტკიცე ყოფილა.

– სწორედ მაგ იმედის ძაფებმა მოგვალწვევინა აქამდე დავით აღმაშენებლის გამეფების დროიდან – თქვა შალვამ და თრიალეთის გორებს გულმწუხარედ გახედა.

– ჰო, მაშინ გიორგი მეფემ ჭკვიანური ნაბიჯი გადადგა, თავის მხოლოდშობილ ძეს – დავითს, ჩვიდმეტი წლის შეჭირვებული მეფობის შემდეგ, თავისი ხელით რომ დაადგა მეფის გვირგვინი და მართებულადაც მოიქცა. მან წინასწარ განჭვრიტა ბავშვის მომავალი. ჭკვიანი ბაგრატ IV მეფის შვილი მეფე გიორგი II უჭკვიანესი გამოდგა, რომ ყრმა ბავშვი საქართველოს უძლეველ და გამაერთიანებელ მეფედ წარმოსახა. არც უმტყუნა მას შორსმჭვრეტელობამ და გამჭრიახობამ, შემდეგში დავით აღმაშენებელმა მტკიცე ნაბიჯი გადადგა ერის მამამთავრობაში ყოფნის დროს – საეკლესიო და უზენაესი სასულიერო ხელისუფლებაზე თავისთავზე აიღო და ამანაც გააძლიერა მთელი საქართველო, ხოლო მისი გამეფებიდან მიმდინარე ბრძოლებში მუდამ მარცხდებოდნენ მომხვედურები. ოსმალთა

სულთნები სულ უფროდაუფრო ახრჭიალებდნენ კბილებს დავითის ასეთი ძლევამოსილების გამო. მისი გმეფებიდან ოცი წლის თავზე საქართველოს თურქთა სულთან-მუჰამედის ფადიშაჰობის დროს ასიათასიანი ლაშქარი შემოესია, მაგრამ დავით აღმაშენებელმა სულ რაღაც ათასსუთასი მებრძოლით სძლია იმოდენა არმიას და კუდიით ქვა ასროლინეს. ხუთი წლის შემდეგ 1110 წელს, კიდევ უამრავი ჯარით მოსული სულთნის მხედარმთავარი გაანადგურა ბასიანის ომში, მაგრამ ოსმალები მაინც არ ცხრებოდნენ. მცირე ლაშქრით დიდგორის ველზე ისე დაამარცხეს, ამბის წამლებიც არ დაუტოვებიათ. მან საქართველო გააერთიანა, ბევრი ტერიტორია შემოიერთა და ოსმალთაგან მთლიანად განმინდა არა თუ საქართველო, არამედ სომხეთის ტერიტორიაც და ყველაფერი ესენი მისი მეფობის ოცდათხუთმეტი წლის მანძილზე გააკეთა და ორმოცდათორმეტი წლის ასაკში აღესრულა, ხოლო მეფობა ჩაიბარა მისმა შვილმა დემეტრემ, რომელმაც არაერთი ომი გადაიხადა ოსმალთა წინააღმდეგ და ყოველთვის ძლევამოსილებით გამოირჩეოდა. ღრმადმოხუცმა მეფე დემეტრემ კი თავისი ტახტი შვილს – გიორგი მესამეს გადაულოცა.

ერთ-ერთი ბრძოლის წარმატებით დასრულების შემდეგ, რომელიც განჯაში მიმდინარეობდა მეფე დემეტრემ ქალაქის ალაყაფის კარი ჩამოახსნევინა და გელათში დაკრძალული მამის – დავით აღმაშენებლის საფლავზე დადო.

გიორგი მესამემაც, უძლეველ ხმაღს შარავანდედი შემოარტყა – მრავალ ომში ისახელა თავი და ბაბუას დანატოვარი სახელმწიფო მკვიდრად ეჭირა ხელში, მცირე და კარგად განვრთნილი ლაშქრით მუდამ ანადგურებდა ოსმალთა მრავალასეულათასიან ურდოებს, ბოლოს მოხუცმა გიორგიმაც თავის ასულს თამარს გადააბარა მეფობა და როგორც ვიცით თამარმა ვაჟკაცური ენერგიით და სიძლიერით მართა მთლიანი საქართველო. ოსმალებმა ძალით რომ ვერა უყვეს ქართველ მეფეებს, შინაგამცემლობის გზით სურდათ მათი ძლევა, მაგრამ უჭკვიანესმა და მოხერხებულმა მეფე თამარმა ყველა ბოროტება აღკვეთა და საქართველოს ტერიტორია ისე გაამაგრა, ჩიტიც კი ვერ შემოფრინდებოდა. ოცდაორი წელი იმეფა თამარ მეფემ და არც ერთი ბრძოლა არ წაუგია. ისეთი ძლიერი სახელმწიფო დატოვა, რომ სპარსელები, თურქ-სელჩუკები მთელი მახლობელი

აღმოსავლეთი შიშით ძრწოდნენ, მაგრამ ლაშა-გიორგის მეფობის დროს საქართველოს სხვა უბედურება მოევლინა მონღოლთა სახით და საქართველოს ასოცნიან ძლიერებასაც საძირკველი შეურყია. მონღოლებმა თავი აღარ აანევინეს ქართველებს – კალიბივით იყვნენ შესეულნი და ურდო ურდოზე მოდიოდა ქართველთა გასანადგურებლად. სწორედ მონღოლთა შემოსევების დროს იშვა საქართველოში სახალხო გმირი ცოტნე დადიანი, მაგრამ ვიდრე მონღოლთა ურდოები თარეშობდნენ საქართველოში, მოსვენებით არასოდეს ყოფილან ქართველები, ვერც დავით მეფეს, თამარის შვილიშვილს მოახრევეინეს ქედი მონღოლებმა და ვერც ქართველთა სული გატეხეს, მაგრამ ვიდრე მონღოლები დაძრწოდნენ საქართველოში, ეგვიპტეში და მის შემოგარენში, სულ ქართველთა აქტიური მონაწილეობით ამარცხებდნენ მუსლიმანები ქვეყნებს. ქართველთა მეფეები ყველა ომში „წინამბრძოლობდნენ“. მეფე დემეტრე თავდადებულმა უძლეველის სახელი დაუმკვიდრა ქართულ ლაშქარს და სწორედ ამ უძლეველობის ტიტულის გამო მას მოტყუებით მიწვეულს მონღოლებმა თავი მოჰკვეთეს. მისი მეფობის შემდეგ კი საქართველოში შინამესისხლეობა დაიწყო, მაგრამ მცირე ხნით. საქართველოს მეფეთა ძლევამოსილება გიორგი V- ბრწყინვალემ ისევ აღადგინა და ჭკვიანური პოლიტიკითა და სიძლიერით ისევ სურდა საქართველოსთვის უძლეველობის მანტია მოესხა. მოახერხა გაერთიანებაც და ქართველთა და კავკასიელთა იმპერიაც შექმნა. ათი წლის განმავლობაში ასი წლის ნაჯიჯგნ-ნაგვემი საქართველოს დიდება აღადგინა. ერთ ხანს საქართველოში მშვიდობიანობამ დაისადგურა, მაგრამ წინა მიწისძვრებმა და ომებმა მაინც დაასუსტა ქართველი ერი. ბოლოს ჭირი და ქოლერა გაჩენილა საქართველოში და ამ სახადით მეთოთხმეტე საუკუნის მეორე ნახევარში ქართველების დიდი რაოდენობა დახოცილა. საქართველოს დასვენება არასოდეს ღირსებია. თავს წამონევდა თუ არა ერი, წელში გაიმართებოდა თუ არა, ახალი უბედურება დაატყდებოდა თავს.

თემურ-ლენგი მოევლინა საქართველოს ჭირად და უბედურებად. მან საქართველოში ქვა-ქვაზე აღარ დატოვა, გადაძოვეს ქვეყანა, ძლევამოსილის შარავანდედით ნათლული ქართველი ერი მონღოლთა ზვავს მედგრად უძლებდა. ჩვიდმეტი წელი ითარეშა საქართველო-

ში მსოფლიოს მოძულე და ვერაგმა მტერმა თემურ-ლენგმა და აოხრებული, მაგრამ დაუმარცხებელი საქართველო საბოლოოდ მი-
ატოვა.

საქართველოს ახალი საშიშროება ელოდა სპარსელთა მხრიდან, შემდეგ სპარსელებს მონღოლ ურდოთაგან გადარჩენილები და თურქ-სელჩუკებისაგან ნარჩენების შეერთებით წარმოქმნილი ახალი სა-
შიშროებაც დაემატა ოსმალების სახით და საქართველოს ხელახალი
ომები, აოხრება და ტანჯვა-წამება ელოდა. ასე დაიწყო გიაურთა გამ-
აჰმადიანების მიზნით მათი შემოსევებიც, რომელიც სინამდვილეში
დაპყრობითი იყო და ტერიტორიების შემოერთებას ისახავდა მიზნად.

– ახმედ ბატონო, ისტორია რომ კარგად გცოდნია, ამას ნამდ-
ვილად ვიჯერებ, მარა სად ამოიკითხე ეს ყოველივე?

– ოსმალეთში არაბულენოვან წიგნს მივაკვლიე, იქ დანვრილები-
თაა აღწერილი არაბთა შემოსევიდან დღევანდლამდე თითქმის ყვე-
ლაფერი, არაფერია გამოტოვებული. ოსმალთა მიერ შედგენილია
კიდევ „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“. ეს წიგნი ოს-
მალურ ენაზეცაა და დაშიფრული დამწერლობითაა შედგენილი. ჩვენ-
თან ხომ ქართული დამწერლობა ნუსხა-ხუცურიცაა, აი, ამის მსგავ-
სია და ყველას არ ძალუძს ამ წიგნის წაკითხვა, რომელიც 1595 წელს
შეუდგენიათ და მასში აღწერილია სამცხე-საათაბაგოს დასახლებუ-
ლი პუნქტების 1160 ერთეული, მაგრამ ორმოცდაათზე მეტი სოფე-
ლი რაღაცნაირად გამორჩენიათ, როგორც ჩანს არ მოსწონებიათ
ბუნებრივი პირობების გამო და სწორედ ესაა მიზეზი, ამ კუთხეებში
მაინცდამაინც რომ ვერ ბოგინობენ, თუ არ ჩავთვლით წერილმან
ქურდბაცაცობას და შენი მამუკას გატაცების ამბავს. ახალციხე ოს-
მალურ წყაროებში მოხსენიებულია XII-საუკუნიდან. 1578 წლითაა
დათარიღებული დაპყრობის ამბავი, მაგრამ სხვა წყაროებში 1500-
იანი წლებია მოცემული. ასე თუ ისე „დიდი დავთარის“ შედგენით
წერტილია დასმული ქართული სახელმწიფოს გავლენაზე ამ ტერი-
ტორიებზე. 1628 წლიდან კი დაფიქსირებულია საფაშოს სახელ-
წოდებით. შენი ტერიტორია სანჯაყ-ბეგების გამგებლობაში რჩებო-
და და ოსმალთა გამგებლობაში არ შედიოდა, ამანაც იქონია გავლენა
შენს საგამგებლოში რომ ჯერჯერობით თავისუფლად ვართ. იქ
მოთხრობილია აგრეთვე ეპიზოდები, რომლის მიხედვითაც გავიგე,

რომ დიდხანს, ასეულობით წლობით ირანსა და ოსმალეთს რიგრიგობით ჰქონიათ დაპყრობილი სამცხის ტერიტორია. ეხლა კი ცნობილია ჩვენთვის თუ რა მდგომარეობაში ვართ.

– ძალიან დიდი მადლობა ამ ცნობებისათვის, მაგრამ საკუთარი თვალებით ნანახს არაფერი სჯობს. ისე კი ჩვენი ისტორია თავიდან ბოლომდე სისხლიანი და ცრემლიანია, ნატანჯი და ნაგვემი, ათასჯერ დაქცეული და აღმდგარი მკვდრეთით. ნეტა სადამდე გაგრძელდება ასე? იქნებ მამუკას „ფაშა-მდივნად“ გამწესების შემდეგ მაინც დაგვადგეს საშველი. საკუთარ კუთხეს ხომ არ ჩაუგდება მტარვალებს?

– ეგ შეიძლება ცოტა ხნით გაგრძელდეს. ასე იციან ოსმალებმა – ჯერ თითქოს ყურადღებას მოადუნებენ, შემდეგ კი უცებ დაიზაფრებიან და მერე ველარაფერი აკავენთ მათ. როგორც თათარ-მონღოლთა ურდოებისა და სპარსელ-ყიზილბაშთა დანალაშქრავ ტერიტორიებზე მათი გავლის შემდეგ ბალახიც კი აღარ ხარობდა, ისეც ოსმალთა ნაბრძოლ-ნალაშქრევ-გავლილ ადგილებზეც აღარ იხარებს ბალახი, ამიტომ მათ იციან რომ სადაც არ უნდა გაილაშქრონ, სადაც არ უნდა დაჯდნენ საბრძანებლად, ყველგან ლალატის სუნი სცემთ, იციან ქართველთა ორბუნებიანობა, რომ ქართველები ხან ოსმალთ ემხრობიან, ხან კიდევ ყიზილბაშებს, ხან ერთმანეთს ებრძვიან და ხანაც კიდევ ერთგულების ფიცმიცემულ ყიზილბაშებს ან ოსმალებს. უსისხლოები არიან ოსმალები, უბრალოდ, სიზმარში მოლანდებულნი მოჩვენების გამო, ყველაზე ერთგულ მსახურსაც არ დაინდობენ. ეს მათ ქართველებისაგან ისწავლეს, როდესაც შვილი, მეფე-მამას კლავდა შეუბრალებლად და ხან, მამა-მეფე შვილს კლავდა უბრალო „დასმენის“ შემდეგ. ცუდი მაგალითი მისცეს ქართველებმა მტრებს მაშინაც, როდესაც საქართველოს სიყვარულით და გაერთიანების მონადინე სურვილით გმირი – გიორგი სააკაძე, ხან ერთ მტერს – ყიზილბაშებს ჩაუგდეს ხახაში და ხან ოსმალებს, ხოლო ასე „მიგდებულ“ სახალხო გმირებს, გულლომ მეფეებს და ბატონიშვილებს ჯერ იყენებდნენ და შემდეგ სასტიკად უსწორდებოდნენ ურჯულოები... სამწუხაროდ ეს სინამდვილეა და მარტო მღვდელ თევდორეს გმირობით გულზე მჯილის ცემა ვერაფერს გვიშველის, რას იზამ, საქართველოში ყველა ერთმანეთს ღალატობს და სწორედ ამიტომ არ გვპატიობს უფალიც და აოხრებინებს ჩვენს თავს ამ ცვედანებს

და რჯულიპარიებს... ამოიხსრა დავით-ფალავანმა და ახმედ-ხოჯას შეხედა.

– მე რამდენადაც ვიცი – თქვა ახმედმა – ესლა საქართველო ისევ ანენილ-აშლილია, მარტო ერეკლე მეფე ვერას გახდება მტრებთან ბრძოლაში, იქედან ნადირ-შაჰია მომდგარი და აოხრებს საქართველოს, აქედან ოსმალები გვაოხრებენ და მე მგონია, რომ ირანი და ოსმალეთი შეთანხმებულად მოქმედებენ, ხან ერთი ჯიჯგნის საქართველოს, ხან მეორე, თორემ ეგენი რომ ერთმანეთს მტრობდნენ საბრძოლველი მინდვრების მეტი რა აქვთ. ამას კი ვერ ხვდებიან ქართველები საუბედუროდ და თუ ირანის შაჰს სხვა ქვეყნების დასალაშქრავად მიჰყვებიან და წარმატებებსაც აღწევენ, უკან მობრუნებულები, თითქოსდა გულმობრუნებულნი საქართველოს „კეთილდღეობისათვის“ ხან ოსმალთა ფაშას წარუძღვებიან ქართველთა ასაოხრებლად, ხან ყიზილბაშთა შაჰს ან ხანს და ვითომდა მომხვდურთაგან თავდასაცავად და თავის დასახსნელად ისევ მტრებს მიმართავენ. ქართველებს ერთი რამ ავიწყდებათ – ერთმორწმუნე რუსეთი მტკიცედ უნდა დაიყენონ პირობაზე, მაგრამ ვიცი ისიც, რომ რამდენჯერაც იცდილეს ასეთი კავშირის დამყარება, იმდენჯერ მოეცარათ ხელი, რაღაც ვერ გაუგეს ერთმანეთს.

– რა ხდება იცით? – თქვა შალვამ – წელან რომ ახსენე მომხვდურთა მონაცვლეობაზე, ეს რუსთა ხელმწიფემაც იცის და ქართველებს დიდად არ ენდობიან და მარტო დაპირებებით ისტუმრებენ. რუსეთს ჩვენი ქვეშევრდომობა აწყობს, ეს კი ქართველთა გულისწყრომას იწვევს. ერთადერთი გზა რუსეთის დახმარებაა, მაგრამ რომც დაგვეხმაროს, გავა საუკუნეები და რუსეთს უფრო მოვიძულეობთ, ვიდრე მათხარ ყიზილბაშებს და ოსმალებს. ეს კანონზომიერებაა ქართული, ხელს იწვდიან რუსეთისაკენ და ზურგში სამუსლიმანო სამყაროს შიშიც აქვთ, რომ მოულოდნელად ისევ არ მოგვაოხრონ. ერეკლე II ანუ პატარა კახი ჭკვიანი და ძლიერი პოლიტიკოსია და მგონია, რომ შეაკავშირებს საქართველოს, თუმცა ეჭვი მაქვს, იმიტომ რომ ერეკლეს საქართველოს მეფედ არ აღაზევებენ თავგასული ფეოდალები... თუ ერთ მუშტად არ შევიკრებით, ცალცალკე ყმად გაგვიხდიან. უფრო უარესი, დამპყრობლები თავიანთ

ქვეყნებში ასიათასობით ტყვეს მიერეკებიან, ტყვეთა სყიდვითაც აჩანაგებენ საქართველოს, აქეთ კიდევ გასული წლის ეპიდემიაც და... კიდევ ვინ იცის რა გველოდება. სპარსეთის შაჰები ძალიან გამამაძაღლებულები არიან. ყველაფერს ხარკავენ საქართველოში და ამითაც სულს ხდიან. ისედაც გაძვალტყავებულ მცხოვრებლებს... უფალი თუ არ ჩაერია ჩვენი ქვეყნის საქმეებში, საშველი აღარ არის.

– ეჰ, ხანდახან უფალი თვალეზზე ხელებს იფარებს და ამიტომ ვართ ამ დღეში, თორემ რამდენი ომი გადაგვიტანია და... რიცხოზრივად ოცდახუთჯერ მეტ ოსმალებს თუ სძლია დავით აღმაშენებელმა, ნუთუ ისე დავილიეთ რომ... აღმაშენებელმა 40000 ყივჩაღი ჩამოსახლა საქართველოში და ისე ომობდა. ოთხასიათას ოსმალოს რომ 56000 მეომრით სძლია, ყივჩაღები რაღად სჭირდებოდა?

– სამარქაფო ჯარი შექმნა ყივჩაღებით, მაგრამ მათი ჩამოსახლება არ იყო მართებული, გავა დრო და ისინი საქართველოს მთლიანად თავის ტერიტორიად გამოცხადებისათვის იბრძოლებენ.

– ეგ არ მოხდება არასოდეს.

– როგორ არ მოხდება. როცა იციან, რომ შენ აღარ შეგიძლია მომხვდურს გაუმკლავდე და მათ დაიქირავენ, როგორ გგონია ბოლოს შენ არ შემოგიბრუნდებიან?

– ყველაფერი შესაძლებელია რომ მოხდეს. არეულ დროში ვართ...

ამ დროს ფაქტამ შემოალო კარები.

– თქვენ ისე გაერთეთ საუბარში სადილიც გადაგავინყდათ, ვახშობასაც აღარ აპირებთ?

– მართლაც და გავერთეთ, გავერთეთ კი არა შვილო, ქვეყნის, ერის სატკივარი გვტკივა და ის გვალაპარაკებს...

– მერე სამი კაცით გინდათ ებრძოლოთ უბედურებას?

– თუ სამმა და ოთხმა არ ვიტკივით თავი, ყველა თუ მოეშვა, მამ აღარც სადარდო გვექნება. ერის ტკივილი ყველამ უნდა გაითავისოს, ყველას უნდა ეხრუკებოდეს გული საქართველოს უბედურების გამო. ყველას ვალია ხმლის მოშიშვლება, თორემ უმოქმედობით ხმლებიც დაიჟანგება და ჩვენი სისხლძარღვებიც.

სავახშმოდ სასადილო ოთახში შელაგდნენ. შალვამ დოქით შუშხუნა ღვინო ჩამოდგა.

– ამ სასმისით დიდ უფალს ვევედრები, დაგვიცვას უკეთურთა აწინდელი ხელყოფისაგან. მშვიდობა მოგვცემოდეს – თქვა შალვამ.

– ამინ, გაუმარჯოს. მე კი დავამატებდი, რომ ქართველი ხალხი ვითარცა აღმაშენებლის დროს, ერთ ჭკუაზე და ერთ დაძახილზე დამდგარიყვნენ მტერთა წინაშე. ქუდზე კაცი – ყოველთვის კანონი ყოფილიყოს, მოსისხლეებს, მტრებს და მოლაღატეებს გინდ თავისიანის და გინდ მტრის ტყვია, ისარი და ხმალი არ აცდენოდეს...

– ოჰ, თქვენ გაიხარეთ ამ ლამაზი სიტყვებისათვის – თქვა მარიამმა და თავადაც აიღო ჭიქა.

– ვისაც საქართველოს, ქართველი ხალხის სატკივარი არ აწუხებს და მარტო ჭამა-სმაზე ფიქრობს გულ-ღვიძლი გამოფიტვოდეს, ვისაც საქართველოს ბედი არ აწუხებს, უფალმა სატკივარი არ გამოუღიოს. ვისაც დები, დედები, ბებიები, გულისსწორი არ ადარდებს, უფალმა ქალის მანდილის დანახვა ანატროს, წყალი უნდოდეს და სისხლად გადაქცეოდეს, ნათელი ბნელად ქცეოდეს – თქვა დალია და დაჯდა.

მამაკაცებმა ერთმანეთს გადახედეს და ჩილიმეს.

– ეგ ლოცვა იყო თუ წყევლა ქალბატონო – ჰკითხა მეუღლეს შალვამ – ნათელის ბნელად ქცევას ჯიბგირები ნატრობენ და ქვეყანას რომ ჯიბგირები და მამაძაღვლები დაჰპატრონებიან დღეს, ხომ იცი. მიწა გახეთქოდეთ ავისმდომებლებს და მიწისძვრებით საძირკველი დანგრეოდეთ, საფლავი არ ღირსებოდეთ.

– ქალებს დიდი საქმეებიც შეუძლიათ. საქართველოში ბევრი ქალი ასრულებდა სამშობლოს წინაშე პატრიოტულ, დიპლომატიურ თუ მშვიდობის დამაგვირგვინებელ საქმეს. მათგან ძალზე საამაყო ქართლის მეფე – სვიმონ პირველის მეუღლე – გულჩარა, მეფე გიორგი X-ის ასული, რომელიც, ოსმალების სულთანის ტყვე – სიმონ მეფის გამოსახსნელად მივლინებულ დელეგაციას გაჰყვა ძმის – დავითის ერთად.

გულჩარამ სულთნის დედის ნდობა დაიმსახურა, რის შემდეგაც, სულთანმა და დედამისმა დაითანხმეს ქართლის დედოფალი, რომ ეწარმოებინა საზავო მოლაპარაკება ირანის შაჰსა და სულთანის შორის, რომლის კეთილად დასრულების სანაცვლოდ სვიმონ მეფის გათავისუფლებას შეჰპირდნენ. ქალის დიპლომატობა არ მოეწონათ ირანელებს და მითუმეტეს, როდესაც ქართველ ქალებზე არიან შეყ-

ვარებულები თითქოს, ოსმალებს ქირდვით მოექცნენ და მოლაპარაკება არ შედგა, გულჩარამ, ქართველმა ქალმა იმდენი იდიპლომატა მათ შორის, არ შეურცხვენია ქართული სული და ვაჟკაცობა და მაინც მოაგვარა საქვეყნო საქმე. 1612 წელს ზავი დამთავრდა, თუმცა, სულთანმა ვერაგობა გამოიჩინა და გულჩარა დედოფალს დანაპირები აღარ შეუსრულა.

1599 წელს, იედიყულეს ციხეში მოთავსებული სიმონ მეფე ტყვეობაში გარდაიცვალა. ამაო გამოდგა გულჩარას მცდელობა.

კიდევ ქართველი ქალები თუ გადაარჩენენ ქვეყანას, მათი მოხერხებით, თორემ გაქსუებული დიდგვაროვნები ქარის მოტანილად თვლიან ყველაფერს და თავიანთი ავზნეობით ქვეყანას საფუძველს აცლიან და უმინოდ მარხავენ ქართულ მეობას, ვაჟკაცობას, სახელმწიფოებრიობას, ტრადიციას, კულტურას და ისტორიულ წარსულს. ასეთი არაკაცები ყოველთვის ჰყავდა საქართველოს და ყველაზე ძნელი ისაა, ჩვენ მომხვდურებსაც უნდა ვებრძოლოთ და ასეთ არაკაცებსაც. ორ ასპარეზზე ბრძოლა კი ნამდვილად ძნელია.

– ქალი მეფე იყო თამარი და ისე გააძლიერა სახელმწიფო, შიშის ზარს სცემდა, როგორც გარეშე, ისე შინაურ მტრებს. რა გგონიათ მოლალატე და დიდგულა ფეოდალებს, რომ დაერია და ამოაჟუჟვინა, დააშავა ამით? არა, სახელმწიფოს ძლიერებას, ამისთანა ფეოდალების კი არა, მეფის მოსპობაც სჭირდება, თუკი ისინი უღირსად მოიქცევიან. აკი თორმეტი მილიონი იყოო საქართველო თამარ მეფის დროს და კიდევ იმიტომ იყო ძლიერი, რომ უნარიანი მმართველობით ზოგიერთი მეზობელი ქვეყანა დამეგობრებული ჰყავდა, როდესაც ერთს ეომები მეორე ქვეყანა ზურგიდან მახვილს ჩაგცემს, ამაზე ძნელი რა უნდა იყოს. ვერაგი ყიზილბაშები უკან როდესაც დაიხვევენ, ჩრდილოეთიდან ლეკები და ათასი ჯურის ვიგინდარა შემოესევს საქართველოს. ლეკებს გარეკავენ და შინააშლილობაში ლაფავენ სულს. გამოჩნდება ამათი დამანყნარებელი და დიდხანს არ შეარგებენ სიცოცხლეს, მე რომ უფლისმიერი ძალა მქონდეს, საქართველოს მოსახლეობას მთლიანად მოვსპობდი და ახალ ხალხს დავაჯიშებდი..

საერთო სიჩუმე ჩამოვარდა მარიამის ნათქვამზე. დიდხანს დუმდნენ და ისე ილუკმებოდნენ. ფატმას კი ცრემლები მოუგორავდა სახეზე, ლუკმას ცრემლებს აყოლებდა თან.

– რა გატირებს რძალო? – შეეკითხა შალვა.

– თითქოს სიხარულის ცრემლებია, მაგრამ მწარეცაა ჩემთვის. რა გვინახავს ახალგაზრდებს, რანაირი გზა მაქვს გამოვლილი და მართლაც რას ჰგავს ჩვენი ცხოვრება, ნუთუ არასოდეს დაენყობა ისე, ჩიტბივით გვიხაროდეს მზის ამოსვლა? განა მართო ისაა ბედნიერება, რომ თბილი ლუკმა მივირთვათ, მაგრამ სახელმწიფოს უჭირდეს და ამას ყველა ვერ ხედავდეს? არავითარი განსხვავება არ უნდა იყოს დიდგვაროვნებსა და დაბალი ფენის შედარებისას – სახელმწიფოზე ზრუნვა ყველასათვის სავალდებულოა. ოსმალეთში, ქალებს არაფერს ეკითხებიან არასოდეს და სწორედ ესაა მათი ძლიერების ბერკეტი, ჩვენთან, აქ საქართველოში ალბათ პირიქით უნდა იყოს, გამომდინარე იქედან, რომ საქართველოს ქალი-მეფის დროს ბადალი არ ჰყავდა სიძლიერეში. იმდენად აღფრთოვანებული არიან ოსმალეთში მისი სახელით, რომ დღესაც პირზე აკერია ყველას „თამარის“ სახელი. ნუთუ კიდევ გველირსება იმისთანა პიროვნება, ვინც გადამთიელებს კუდიტ ქვას ასროლინებს? ღმერთო გადმოგვხედე – თქვა ფატამ და სისხლისამაჩქროლებელი სითხე თვითონაც მოწრუპა.

– ამისთანა ჭკვიანი ქალები მართავდნენ დროდადრო ქართულ საველმწიფოებრიობას. დღესაც გვყავს ისეთი ქალები, რომლებიც მეფის ტახტს და საქართველოს დაამშვენებენ და გააძლიერებენ კიდევაც, მაგრამ რად გინდა, როდესაც დიდებულები ვერ იტანენ ერთმანეთის გაძლიერებას, განა ქალს მისცემენ პრიორიტეტს? არა, ეს აღარ მოხდება მგონია საქართველოს ისტორიაში. დავით აღმაშენებლისა და თამარით დამთავრებული პერიოდის სიძლიერის სახელმწიფოებრიობა აღარასოდეს იქნება. დღეს როდესაც ერეკლე მეფის დონის პიროვნება გვყავს და ქართველი დიდებულები კვლავ სხვადასხვა მხარეს იყურებიან, არაფერი გამოვა. უღელში შებმული ხარებიდან, როდესაც, ერთი ერთ მხარეს ექაჩება, მეორე კი მეორე მხარეს, იქ არც სწორი ხნული გაივლება და არც ურემი გაივლის უხიფათოდ. კიდევ დიპლომატია გვჭირდება თორემ, ხახადაბჩენილი ორი ლომი, კბილების ღრჭენით ელოდება ჩვენს ისე დასუსტებას, რომ ერთი ყლუპით ჩაგვყლაპოს. აი, სადამდე მივყავართ ჩვენი უგუნური დიდგვაროვნების, ფეოდალების ურთიერთძლეძვის სურვილს. შე-

ნიანზე მიშვერილი თოფი და ხმალი საქართველოს დალუპვას უქადის აუცილებლად, გამაერთიანებლის მისიას კი ჯერჯერობით ვერავინ კისრულობს. ეჰ, რას იზამ, ჯიუტი ერი ვართ... დაასრულა შალვამ და მორიგი ჭიქა გამოსცალა.

სახელმწიფოებრივ საჭირობოროტო საკითხების მაღლა დაყენებით და გამოსავლის ძებნის ვითარებაში ჩართვა ქართველი პატრიოტის და ერთგული მამულიშვილის, მესხი დიდებულის – შალვა დიასამიძის ოჯახში დიდებული ვახშამით, დამთავრდა რომელიც ქართული ტკივილით იყო დახუნძლული და დამძიმებული.

– უფალო, ლამაზი ხვალე გაგვითენე, ხვალე და ხვალის იქითა კიდევ – თქვა ახმედმა.

– ამინ – დაეთანხმა ყველა და პირჯვარი გადაისახეს...

* * *

1760-იან წლებში სპარსეთში ტახტისათვის მოცილეობაში აღარ ეცალათ და საქართველომ თითქოს ამოისუნთქა, სამაგიეროდ ოსმალები მძლავრობდნენ ლიხს აქეთ. მათი ძირითადი მიზანი ქუთაისის ანუ იმერეთის დასაკუთრება გახლდათ და დასავლეთი საქართველოც ხომ 1700-იანი წლებიდან ოსმალებით იყო სავსე.

ვიდრე ქართველი მეფეები რუსეთში ეძებდნენ ხსნას, მანამ ოსმალობამ მთლიანი ახალციხე დაიკავა და დანარჩენი საქართველოს დასაპყრობად პლაცდარმად გამოიყენეს. მომხვდურებს მოლალატე და მეფობის მაძიებელი ქართველი თავადებიც უერთდებოდნენ.

ამ დროს კი ნადირ-შაჰი თარეშობდა აღმოსავლეთ საქართველოში ლეკების, ყიზილბაშების, ავღანელთა ნარჩენებით და ქართველი მოლალატეების ჯარით. ნახევარი საქართველო ყოველდღიური ცეცხლის საბურველით იხრუკებოდა. მესხეთ-ჯავახეთში მკვიდრად ჩამჯდარი ფაშები განცხრობით ცხოვრობდნენ, ფხიზლად ადევნებდნენ თვალს შაჰ-ნადირის თარეშს და ქართველთა მზაკვრობით შეჭირვებულ საქართველოს.

განუკითხაობა მძვინვარებდა საქართველოში. ხოცვა-ჟლეტა, ტყვეების წასხმა, შიმშილი და ეპიდემია, შინააშლილობა და ათასი უბედურება.

ახალციხის ფაშა ფეხმორთხმით იჯდა ხალიჩაზე და მუთაქებზე მიწოლილი კრიალოსანს მარცვლავდა.

მსახურმა სტუმრის წვევა ამცნო.

ამაყად შევიდა მამია ფაშის ადგილსამყოფელში და დიდებულის საკადრისი ყესტით მიესალმა.

– მობრძანდით ეფენდი. სტუმარი ღმერთის გამოგზავნილია და შესაფერისი მასპინძლობაც შეგვიძლია – თქვა და ტაში შემოიჭკრა.

მსახური შემოვიდა. ფაშამ თვალი უყო და მსახურმაც ყავითა და ტკბილეულით დახუნძლული ტაბლა შემოიტანა.

– რას მივანეროთ შენი სტუმრობა? ვინა ხარ და სადაური ხარ? ისე კი ვხვდები რომ უბრალო ადამიანი არ იქნები.

– აი, ფირმანი, სულთანისაგან გამოგზავნილი, შენს თანაშემწედ მნიშნავენ, მალე ალბათ შენს ადგილს დავიჭერ. ისე კი აქაური ვარ, მესხი დიდებული, დიასამიძე გახლავარ.

– შალვას შვილი ხომ არა ხარ შვილო?

– ჰო, შალვასი ვარ. იცნობთ მამაჩემს?

– ვიცი, რომ კარგი ადამიანია. ვისაც არ შევეკითხე, ყველასგან მის კარგ კაცობაზე კარგი სიტყვები მოვისმინე. ისე უნდა გითხრა, რომ სულთნისაგან დავალებული მაქვს რამდენიმე თავადი მოვთოკო, ზოგის მოკვლაც მაქვს დავალებული, მათ სიაში მამაშენიცაა და რახან ბევრი კარგი მსმენია მამაშენზე, ჯერ არაფერს ვაკეთებ საზიანოს. კარგი ადამიანები მეც მჭირდება, რომ ხალხი მორჩილებაში ვიყოლიო. აი, შენ მაგალითად საიდან მომეკვლინე, ან ეგ ფირმანი როგორ აღმოჩნდა შენს ხელში.

– მე დიდი სასულთნოს ეხლანდელი სერასკერის შვილობილი ვარ, თექვსმეტი წელიწადი მის ხელქვეით ვიზრდებოდი და ალბათ ამ ადგილისათვის მამზადებდნენ, ეს კი გეცოდინება ფაშავ...

– სიტყვიერად კი ვიცოდი, ფირმანით კი არა. მე უკვე მოვხუცდი, ეხლავე შემიძლია გადმოგილოცო ფაშობა, მაგრამ ეგ უკვე ჩემზე არ არის დამოკიდებული. საფაშოს მართვა-გამგეობა შენ მოგინევს მაშინ, რახან ეგრეა. მე დავისვენებ და სანამ ფაშობა არ მოუციათ შენთვის, მანამ შემარგე აქ ყოფნა. მამაშენს კი ჩემი იმედი ჰქონდეს, ვიდრე მე და შენ ვიქნებით ამ სასახლეში, ბუზს ვერავინ აგვიფრენს.

– მეც ასე ვფიქრობდი. ეხლა რა უნდა ვაკეთო, თუ შეიძლება გზაზე დამყენე, ასეთ საქმეებში გამოუცდელი ვარ...

– პირველ რიგში ხალხი უნდა გავამუსლიმანოთ, მაგრამ ურჩებს ან ოსმალეთში გავაგზავნით ან საიქიოს...

არ მოენონა მამუკას ფაშის განზრახვა და ტონი.

– ხალხის გამუსლიმანება ხოჯა-მოღების საქმეა, ჩვენ საფაშოს მართვა-გამგეობა გვევალება. მეორეც – ხალხის გამუსლიმანებას არავითარი აზრი არა აქვს, ხომ არავინ გვემტერება, აჯანყებას არვინ აწყობს...

– ჩვენ ხალხს გამოკვება ხომ სჭირდება? ვინ გადაგვიხდის ქრისტიანები? გიაურები? არა მგონია და ამიტომაც საჭირო მათი გამუსლიმანება.

– შემდეგისათვის ვილაპარაკოთ ფაშავ. ეხლა კი უნდა დაგტოვოთ.

– მამაშენი მომიკითხე. ისე რომ მესტუმროს საერთო ენას გამონახავდით.

– ვეცდები. კარგად ბრძანდებოდეთ ეფენდი. როდესაც საჭიროდ ჩათვლი, კაცი გამომიგზავნე და გეახლები, ისე კი იცოდე, დასვენება და მოსვენება მეც მინდა, თექვსმეტი წელი ოსმალეთში ვიყავი და მართალი გითხრათ დავიღალე. თუ ძალიან საჭირო არ იქნება, ნუ გამომიძახებთ, მასუნთქეთ ჩემი სოფლის ჰაერით.

მთელი ნახევარი წელი ისე გავიდა, შალვას საგამგებლოში ცუდი არაფერი მომხდარა, გარდა იმისა, შალვას მეზობლების პირუტყვი გაირეკეს საძოვრებიდან.

– ამათი თარეში უნდა აღკვეთოთ – თქვა შალვამ.

– ეგ ფაშის ხალხი არ იქნებიან მამა, ძალიან პატივით მოგიხსენიან ფაშამ. სხვების გაკეთებული იქნება. ნახირს საზღვარს მიღმა გადაიყვანდნენ. ნახირს ვინ ჩივის, ხალხი არ გარეკონ ოსმალეთისაკენ, აქეთკენ მიყავთ საქმე, მაგრამ ჩემი იმედი ჰქონდეს ხალხს და კიდევ შენ. ფაშამ მოკითხვა დამაბარა და შენი გაცნობის სურვილიც გამოთქვა. ნახირის გარეკვას კი ავანტიურის სუნი უდის და უნდა მოვითმინოთ როგორმე.

– მე ერთი ფაშა მყავს ჩემი ქუჩისა, ენვერ-ფაშა. მეორეც შენ იქნები ალბათ და მაგ ფაშასთან არაფერი მესაქმება, ვიცი რომ არაა კარ-

გი კაცი, ინტრიგების ოსტატია და შენც უნდა უფროთხილდე, ოსმალოა რაც არ უნდა იყოს.

მამია თავის ქკუაზე დადიოდა, თავის ხალხს ეალერსებოდა, ფატმას კი თავისი საზრუნავი ჰქონდა, ბავშვს უვლიდა და თან მრგვალდებოდა – მეორე ბავშვზე იყო ფენძიმედ.

– ღმერთო ჯანმრთელი შთამომავლობა მომეცი და სხვა არა მინდა რა ხშირად ევედრებოდა უფალს.

აგვისტოში, ფერიცვალობამდე მამიამ და ფატმამ ეკლესიაში ოფიციალურად ჯვარი დაინერეს და ეკურთხნენ კიდეც, ოღონდ ეკლესიის მესვეურთ სრული საიდუმლოების დაცვა მოსთხოვეს.

– იმედი გქონდეთ შვილნო ჩემნო – უთხრა მამაო თევდორემ – ჩვენი დიდებული წინაპრის – აკეპილ მღვდელ თევდორეს სულს გეფიცებით ჩვენგან ამბავი არ გააღწევს, ისე კი რახან ფაშას მოადგილედ გამწესებენ, დაცვა გეყოლება და თქვენ ყოველ ნაბიჯს შეამონებენ, ამიტომ არაა სავალდებულო ეკლესიაში სირბილი, მთავარია გულით გნამდეთ. გარეგნულად კი შეგიძლიათ სასულთნოს ერთგულება დაამტკიცოთ. ოღონდ ნუ დაივიწყებთ, ყველამ ქართული სახელმწიფოს სიძლიერისათვის უნდა ვილოცოთ, ჩვენი უპირველესი საფიქრალი ესაა.

– ასეც იქნება მამაო თევდორე, სამშობლოს არასოდეს ვუღალატებთ.

– ჰო, შვილო ჩვენო. მე მჯერა შენი, რომ შალვა დიასამიძისა და საქართველოს სახელს არ შეარცხვენთ.

სულიერად დამშვიდებული წამოვიდნენ ეკლესიიდან მამუკა და ფატმა.

– როგორია წუთისოფელი მამუკა არა? ქრისტიანებად დავიბადეთ და დროისა და ვითარების გამო მუსლიმანებად ვიქეციით, ეხლა კი ისევ ქრისტიანულ გზას დავადექით. ეს რომ გაგვიგონ, გვაპატიებენ ოსმალები?

– ნამდინარევე ყოველთვის ჩაივლის წყალი, ეს გამოუვალია, ხოლო ჩვენ კი არ შევიცვალეთ, იძულებით შეგვიცვალეს. ყოველგვარი იძულება უფლისაგან ისჯება სხვადასხვაგვარად, ხოლო შენ თუკი ცოცხად მიგაჩნია სარწმუნოების ცვალებადობა, ყველაფერი უფლითაა და ყოველგვარი წარწმუნები ისევ უფალს ბარდება, ოღონდ

უნდა იყოს უმნიკვლო. უმნიკვლობაში მე ვხედავ სამშობლოსა და ხალხზე, მშობლებსა და თავისიანებზე თავგადაკლული სინმინდით მავალ ადამიანებს, ესაა მთავარი და ჩვენ ასეთად დავრჩებით მგონია სიცოცხლის ბოლომდე.

– რა თქმა უნდა მამია, მე სხვაგვარი აზრი არასოდეს მასულდგმულეზდა...

– სნორედაც ამიტომ შეგვაერთა ღმერთმა, ერთნაირი აზრები რომ გვასულდგმულეზს, მაგრამ არ ვიცი ჩვენს ნაბიჯს როგორ შეზვლებიან ახმედი და დავითი.

– გაუმხელ დღევანდელ ჩვენს ქმედებას მათ?

– მე მათთვის არასოდეს არაფერი დამიმალთა და არც ამას არ დავუმალავ, მე მათი პატივისმცემელი ვარ სიკვდილამდე.

სალამოთი დაბრუნდნენ სახლში ფატმა და მამუკა. ვახშამს ერთად შემოუსხდნენ ოჯახის წევრებიც და მამუკას აღმზრდელებიც. მარიამმა შვილს და რძალს ხასიათის ცვლილება შეამჩნთა.

– რალაც ძალიან შეცვლილები მეჩვენებით ორთავე, დილით ასეთ ხასიათზე არ იყავით, რამე მოხდა შვილებო?

– რას ხედავ ქალო უჩვეულოს? – შეეკითხა შალვა.

– რას და ცოტა უფრო მეტად კმაყოფილი სახეები აქვთ და მგონთა რალაცას გვიმალავენ.

ფატმამ და მამუკამ ერთმანეთს გადახედეს. ახმედმა და დავითმა მიხედეს მათ და ახმედ-ხოჯა მამუკას სასიამოვნო მზერას წაანყდა.

– რა მოხდა მამთა, ვიცით რომ ფაშასთან იყავი, მაგრამ შენი სახის გამომეტყველება სულ სხვაზე მიგვანიშნებს.

– მართალი ხართ ყველანი, მაგრამ რასაც გეტყვით, დარჩება ჩვენში და სხვამ, ვინც არ უნდა იყოს არაფერი არ უნდა გაიგოს.

– რათა ასეთი შვილო, აღარ გვენდობი? – იკითხა შალვამ.

– მამ პირდაპირ ვიტყვი, ეკლესთაში ვიყავით და ჯვარი დავინერეთ.

– მერე მაგას მალვა უნდა?

– არც ვაპირებდით დამალვას, მაგრამ ახალშემოსულნი ვართ სახლში და უცებ ხომ არ ავმღერდებით. ეხლა იცით ყველაფერი.

– ნამდვილად არათ კარგი სხვებმა რომ გაიგონ.

– ჰო, არ მინდა ფაშის და სხვათა ყურამდე მთაღნიოს, ისინი სხვაგვარად აღიქვამენ და კარგი არ მოყვება ამ ამბავს, არავინ გასწევს

მამობილის ხათრს და აღარც ფირმანს მიენდობიან. მე უნდა დავრჩე მათ თვალში ისლამის მორწმუნედ და ასე უფრო გავაკეთებ ეროვნულ საქმეს.

– მაგამი მართალი ხარ – ჩაერია საუბარში დავითიც – არ იქნება შენი ამგვარი ნაბიჯი მათთვის მისაღები, ამაში გეთანხმებით. ეხლა ისეთი დროა, შენით უნდა მიხვდე და გაიკვილო ცხოვრებაში გზა, ამიტომაც როგორც მიგაჩნია საჭიროდ, ისე მოიქეცი. სიფრთხილე კი მუდამ გმართებს.

– შიშის საფუძველი ნამდვილად არსებობს – განაგრძო საუბარი ახმედ-ხოჯამ – ოსმალები დაუნდობლები არიან და ძალიან ფრთხილი, ამიტომაც მათი არმოსაწონი რომ დალანდონ, ხელათვე რეაგირებენ. მართლაც არ იქნება კარგი, რომ გაიგონ შენი ნაბიჯის მიზანი, ამიტომაც ჩვენ შინაურებს გვესმის ეს და ხატზე და დროშაზე დაფიცება არ გვჭირდება, საიდუმლოს დავიცავთ, მით უმეტეს ამის გამოცდილება გვაქვს. ერთი რამ მეც უნდა მოვყვე, რომელიც ისლამის რჯულის კანონებში წინაა წამოწეული. ამ ვითარებისათვის შეუფერებელია, მაგრამ დღევანდელი საუბრიდან გამომდინარე, საჭიროდ ვთვლი რომ ვთქვა:

შვილი, რომელიც რაღაც ნაბიჯს გადადგამს ცხოვრებისეულ გზებზე, აუცილებლად უნდა დაეკითხოს მშობლებს და მისი თანხმობით უნდა იმოქმედოს. ყველაზე დიდი ცოდვაა და მიუღებელი, როდესაც სარწმუნოებას იცვლი და ეს მშობელმა არ იცის, ხოლო თუ იცის და მათთვის მიუღებელია ეს ცვლა, მშობელზე ურჩობას არავითარ შემთხვევაში არ პატიობს უფალი შვილს. ეს ცოდვა კი ან მასზე აისახება ადრე თუ გვიან, ან შთამომავლობაში იჩენს თავს, ეხლა თქვენ დაგებადებათ კითხვა – ხომ სულერთია უფლისათვის, მისთვის რომელი სარწმუნოების ხალხი როგორ ილოცებს. იცით რა არის მთავარი? შვილმა ღალატი არ უნდა ჩაიდინოს, ეს უფლისთვისაც მიუღებელია, მიუხედავად იმისა ვის მიმართაა ჩადენილი, ღალატი ყოველთვის იყო და იქნება ადამიანის მეობის, სინმინდის, აღმსარებლობის შემლახავი და ამდენად არასოდეს არ იქნება იგი საპატიებელი არავისზე. მშობლებზე ღალატი კი უფლის ღალატს ნიშნავს. განა უფალი ასეთ ქმედებებს გვაპატიებს? თქვენ დღევანდელი ნაბიჯი ღალატად არ ჩაგეთვლება – ასე თუ ისე ქრისტიანებად ხართ დაბადებული, ხოლო

თქვენთვის ისლამი იყო ძალად თავსმოხვეული. ასეთ შემთხვევაში პიროვნებაზე დამოკიდებული ამ თუ იმ გარემოებათა გათავისება, თუ მისთვის მისაღება რაიმე, უფლება აქვს დაინარჩუნოს ის, რაც მისთვის მისაღებია, ოღონდ ერთხელ კიდე უნდა ვთქვა – ლალატის სუნი არ უნდა უდიოდეს. ერთი რამ კი უდავოა – ადამიანი რა სარწმუნოებითაც არ უნდა დაიბადოს, იმავე სარწმუნოებითვე უნდა დაიბარსოს. ეს მუსლიმანურ კანონებშიც ასეა და სხვა რჯულშიც. მიუღებელია, აგრეთვე ერთი რამ – ქრისტიანები მათი სურვილით რომ ნათლავენ მკვდარსაც რაც ქრისტიანულ კანონებში აკრძალულია, მაგრამ რას ვიზამთ, სიჯიუტეს ზღვარი არა აქვს, როდესაც ჯერი მიდგა ხალხის გამუსლიმანებაზე, ეს უფლის წინაშე თითქოს ამაღლების ტოლი იყო, სინამდვილეში აქ სარწმუნოება საბაბია – დაპყრობა და საკვებით უზრუნველყოფა იყო მიზანი, ისეც გაქრისტიანება – მიზეზია ადამიანთა მოქცევა თითქოს ურწმუნოებიდან, სინამდვილეში შემოსავალი უდევს სარჩულად, თორემ ასეთ ძალდამტანებლებს ნეტა რა ენაღვლებათ მე სამოთხეში მოვხვდები თუ ჯოჯოხეთში. როდესაც მიზეზ-მიზანთან გვაქვს საქმე, აუცილებლად სიფრთხილეა საჭირო. ადამიანები, რომელ ერსაც არ უნდა ეკუთვნოდეს, ისინი თუ მიზნად ისახავენ მარტო საკუთარი კუჭის ამოვსებას და ამ მიზნით ხალხზე თვალის ახვევას, თვალეში ნაცრის შეყრას, მოსპობა-განადგურებას, დამონებას და სხვა. ასეთები დიქტატორები ხდებიან და მათთვის სულერთია ყველაფერი და არაფერი ადამიანური არ აინტერესებთ, ასეთები ნაბილწავენ ქვეყანასაც და უფლის კანონებსაც, დაღუპავენ ქვეყანას და მსოფლიოსაც.

თუ მცენარეს სხვა მცენარეები უშლიან ხელს სარეველას უწოდებენ და მას გამომარგლავენ, მიუხედავად იმისა თუნდაც ძვირფასი რამ იყოს, იმიტომ რომ ამ დროისათვის ის მცენარეა უპირატესი, რომელიც თესია. არავინ იზამს იმას, რომ სიმინდის ძირში უადგილოდ ამოსული ვარდი გააშენონ და სიმინდის ყანა გაანადგურონ. „ერთი მერცხლით გაზაფხული ვერ მოიყვანებაო“ – იტყვიან... ხანდახან იტყვიან ისეც, რომ ქარავანს, რომელიც გზას ადგია ულაცი გამოურბენს და აიყოლიებს, ან ფაშატი გამოირბენს და ულაცი ქარავანი გამოენთება, ამ დროს ამრევზე ზემოქმედებას დაინწყებენ და თუ ვერ მოათვინიერეს უკიდურეს შემთხვევაში მას მოსპობა ემუქრება.

გონიერებაა საჭირო, „საითკენაც უმეტესობა მიექანება, იქითკენ უნდა წახვიდე შენცაო” – ნათქვამია, მაგრამ თუ ისინი ზღვისკენ მიდიან დასახრჩობად, ან ჭაობში ჩასაფლობად და ამას წინ აღუდგები, იქნებ შენც გაგნორონ და გაგანადგურონ. ცუდი დრო გვიდგება და ამ ლაბირინთიდან გამოსავლის პოვნა ძალიან ძნელია. უაღრესი სიფრთხილე და გონიერებაა საჭირო. ერთი რამ კი უნდა დაიხსომონ ადამიანებმა, ახალგაზრდა თაობამ – რა გზასაც წინაპარი ადგა, იმ გზას უნდა მისდიონ, თორემ გზიდან გადახვევას, მაცდური სამოთხისაკენ ლტოლვას, ხრამში გადაჩეხვა მოჰყვეს იქნებ. ოჯახი, რომელიც ჯიმ-ჯილაგზე მყარად დგას წინაპართა მადლი გაუძღვება მეგზურად. ოღონდ ამ ოჯახში თუ გამოერია ნაადრევად ან განცალკევებით მოფუსფუსე, იგი განწირულია... მამლის უადგილოდ დაყოვლებამ, ომის ბედი გადაწყვიტა – მოგებული ბრძოლა წაგებით დამთავრდა. ანდა-ზა ძველქართულია და არასოდეს კარგავს ფასს – დედის წინ წამსწრე კვიცს ან მგელი დაგლეჯს ან მგლისფერი ძაღლიო... უაზროდ კუნტრუში დამლუპველია, როდესაც წინაპრების, მშობლების აზრს კაცი უარყოფ და თითქოს საკუთარ გზას დაადგები, განწირულთა სიაში აღმოჩნდები, ანუ ფარას ჩამოცილებულ ცხვარს აუცილებლად მიადგება მგელი...

ამდენი რისთვის ვილაპარაკე – გამოცდილება თუ არ გაგაჩნია, გამოცდილებს, ჭირვარამგამოვლილებს უნდა დაეკითხო აუცილებლად, მარტო საკუთარი ალლო და ცოდნა არ კმარა. სწორედ ამიტომაც მარცხდებოდნენ ჯიუტი მმართველები. სახელმწიფო საქმეებში მოღალატეთა მოკალათება კარგს არაფერს უქადის იმ სახელმწიფოს, რომლის შვილიც ის მოღალატეა... და ვინ არის მოღალატე? ის, რომელიც მრავალნაცად გზას ასცდება და ახლის ძიებას შეუდგება, ის, რომელიც მშობელ ხალხს განუდგება უკეთესი, ილუზიებით შექმნილი გზისკენ მზერით. რაც არ უნდა იყვილოს მამალმა, უფალს თუ არ ნებავს, არც გათენდება. რაც არ უნდა იყეფონ ძაღლებმა, ქარავანი თავის გზაზე მაინც ივლის... შენი, სიმართლე ის სარკეა, რომელშიც ყოველდღე იჭვრიტები...

– მაგარი ფილოსოფიაც გცოდნია ახმედ-ბატონო.

– ეჰ, მე რომ გზები მაქვს გავლილი, ჩემი ასაკისათვის ძალიან დიდი ტვირთია, მაგრამ ვიცი, რომ კაცობაზე არასოდეს მიღალატ-

ნია და წინაპართა საფლავებს არასოდეს შევარცხვენ. არც უბედური თაგვივით არ დამემართება ვიცი, ღამურად რომ ისურვა გადაქცევა.

ქალებმა სასტუმროში შემოიხედეს.

– გვიანია უკვე, გამოიძინეთ და ხვალ-ზეგ გააგრძელეთ საუბარი. ძილს ნურასოდეს მოიკლებთ, მაგას სჯობს საჭმელი მოიკლოთ – თქვა მარიამმა და საძინებლისაკენ მიუთითა ყველას.

– ძილი ნამდვილად კარგია და არ უნდა მოიკლო, მაგრამ ეს საჭმლის მოკლება საიდან მოიტანე, გავლარბდით ქალო?

– არა სიტყვამ მოიტანა... ისე, გადაძლომაც არაა კარგი, მავნებელია...

დილით უთენია წამოდგნენ და ყველამ თავისებური ლოცვა აღავლინა ღამაში, მზიანი დარის გამო.

ეზოში გამოვიდნენ და ყველა თავის საქმეს შეუდგა. შუადღისას ელისაბედმა ცხენი შემოაგელვა ეზოში. მარიამისა და შალვას ხელშეწყობით ელისაბედმა მედიცინის შემსწავლელები შემოიკრიბა ირგვლივ და სასწავლებელი გახსნა. მის ახსნილს სახლის ყველა წევრი ითვისებდა ხალისით. ერთ-ერთ ოთახში კი ახმედ-ხოჯამ ოსმალურის შესწავლის მსურველები მოიზიდა.

შალვა დილაუთენია მთაში წავიდა, საცა მისი ნახირი ბალახობდა. იგი ჩვეულებას არ ღალატობდა. თვითონ დადიოდა ნახირზე დასახედად და იქედან რძის პროდუქტების ჩამოსატანად. არც ხორციულს აკლებდა ოჯახს.

ელისაბედის ფეხდაფეხ შალვამაც შემოაგელვა ცხენი.

– კაცო, დილით რომ წამოვარდები და მთაში გარბიხარ, ნეტა მოსამსახურეები რისთვის გვყვანან? – გასძახა მარიამმა.

– ეჰ, ნეტა შენც ივლიდე დილდილაობით ქალო. სუფთა ჰაერის ჩაყლაპვა არც შენ განყენდა. რაც არ უნდა იყოს ვარჯიშია. რა სჯობია მთის წყალს და ჰაერს.

საუზმე სადილად ექცათ, მაგრამ რძე და ყველი რომ მიაყოლეს საჭმელს, უფალს მადლი სწირეს.

– ეგ ლოცვა მეც მინაწილეთ, თორემ მთაში აღარ წავალ – ნაიხუმრა შალვამ და ახმედ-ხოჯას მიუჯდა ძელს კამზე.

– როგორაა საქმე ახმედ-ბატონო, შევუდგეთ გაკვეთილებს?

– რა თქმა უნდა. რომ დაგეგვიანა მაინც უნდა დაგვეწყო.

– ისე კარგ საქმეს მოჰკიდე ხელი. ოსმალეთთან ურთიერთობა ენის ცოდნის გარეშე როგორ იქნება. მტერი იქნება თუ მოყვარე, ენის ცოდნა მათი აუცილებელია.

– კარგი ქენით რომ დამეთანხმეთ. შენს შვილს და რძალს რა უჭირთ, მაგრამ სხვებმაც რომ იცოდნენ, არვის აწყენს, კი შეიძლება არცოდნაც, მაგრამ უცხო რომ გიცქერის და რაიმეს გელაპარაკება, არ იცი გლანძღავს თუ უბრალოდ გესუბრება, ამის გარჩევა ხომ უნდა შეგეძლოს კაცს. საექიმო საქმე კი ნამდვილად საჭიროა, ვინ იცის რა დროს გამოგვადგება. თუმცა, განა ყოველთვის არაა საჭირო? ოდით-განვე ბალახეულით მკურნალობდნენ საქართველოში. ამას რა სჯობია. ასე მგონია ქართველი მკურნალის – ზაზა ფანასკერტელის წიგნიც უნდა იყოს გავრცელებული საქართველოში. ოსმალეთში ვნახე, მაგრამ ვინ გამომატანდა, თანაც ოსმალურად იყო ნათარგმნი.

– არის ჩემს სახლში ეგ წიგნი, როგორც „ვეფხისტყაოსანი“. ის წიგნიც გულით სატარებელია. ჯერჯერობით ბადალი არ მოენახება მაგ წიგნს, ელისაბედიც მაგ წიგნიდანაა ნასაზრდოები და ახლაც იმით ასწავლის, მაგრამ ყველაფერს არა – ის რაც ხალხისათვის იოლად გასაგებია და აუცილებელი, ყველაფერი ამონერილი აქვს.

– მაგ ქალს ოსმალურ ენასაც შევასწავლით, ვინ იცის როგორ დასჭირდება. ცოტა ძნელი კია მაგრამ, როგორმე შევასწავლი.

– შენცა და ელისაბედიც საქვეყნო საქმეს აკეთებთ და თუ მე რაიმეში გამოვდგები, მიმსახურეთ. ჩვენ ყველამ ქართული სახელმწიფოსათვის რაც საჭიროა და მისაღები, ის უნდა ვაკეთოთ.

– უფალი გაგახარებს შალვა-ბატონო ასეთი კეთილი ადამიანობისათვის. ერთიც კიდევ – დავით ფალავანსაც ხომ არ შეექმნა ჯგუფი, რომლებიც ძლიერებით წაადგებიან სამშობლოს. ჯანმანგარი თაობაც გვჭირდება, ნავარჯიშევი და გამონრთობილი.

– არც ეგაა ურიგო საქმე... მსურველები კი გამოჩნდებიან. ჩემი არასოდეს მოგერიდოთ, გამომიყენეთ თუ საჭირო ვიქნები.

– ელისაბედის და დავითის გაკვეთილებს კი შეურიგდებიან, მაგრამ მე მაქვს საჩივრელი, რაც არ უნდა იყოს ხოჯის ტიტული მაქვს და ძნელი იქნება ხალხის მოზიდვა. ქალაქში რომ ვიყო, ფაშასთან ახლოს იქნებ კიდევ მივალნიოთ მიზანს, მაგრამ მე ხომ ხოჯობის სწავლებას არ ვაპირებ... ხალხი სწორად გამიგებს?

– მაგის ნუ გედარდება ახმედ-ბატონო, ხალხს შევეყრი და ერთად ვესაუბროთ. არ იქნება მე არ დამიჯერონ...

– შენი იმედი ნამდვილად მაქვს, მაგრამ ერთი რამ მაინც სარისკოა – ფაშამ რომ გაგვიგოს, როგორ წავა მერე საქმე?

– საჩოთირო და სარისკო არაფერია. ენა ხომ უნდა იცოდეს ხალხმა, რომ ისლამი მიიღონ – აი, ამ მოტივით გავიმართლებთ თავს, ან კი გვეშინია ვითომ?..

– ქართველის შემშინებელი უფალია მხოლოდ, მაგრამ ურთიერთობის გამწვავება ნამდვილად არაა სასურველი.

– ნურაფრის გედარდება. მამუკა რას გვიკეთებს აბა, ბოლოს და ბოლოს მომავალი ფაშაა.

– მაგის იმედი ნამდვილად გვაქვს შალვა-ბატონო.

– თქვენი გამოზრდილია და აბა რისთვის არ უნდა გქონდეთ იმედი.

– საერთოდ კი, თუ ურთიერთობა დაიძაბა შემიძლია სულთნის კარამდეც მივიდე სათხოვრით, მაქვს დიდი შესაძლებლობა.

– როგორი?

– ჩემი ძმა აჰმედიეს ჯამეში ანუ როგორც ეხლა უწოდებენ სულთან-ჯამეში მთავარი ხოჯაა, ის ალოცებს სულთანს, მაგრამ ის ნამდვილად არ ვიცი, დღესდღეობით არის თუ არა იმ ჯამეში. აჰმედიეს ჯამე მეთექვსმეტე საუკუნიდან, ანუ მეჩვიდმეტე საუკუნის ოციან წლებში დაუწყიათ სულთან აჰმედ პირველის დროს, რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ იგი სულთან აჰმედ II-ს დაუსრულებია, ხოლო სულთან აჰმედ III-ს თვითონ ჩვენ – მე და ჩემი ძმა ვალოცებდით. მე ცოტა ხანს ვიმყოფებოდი იმ ჯამეში, ვინაიდან სხვა საქმეები მქონდა ჩაფიქრებული, ნამოვედი და ჩემი ძმა დარჩა. ეჰ, რა მძიმე ისტორიაა ჩვენთვის ოსმალეთის ისტორია. ბევრი რამ ვიცი მის შესახებ. იქნებ ბევრმა არც კი იცოდეს, ქალაქი სინოპი – დიოგენე სინოპელის სამშობლოა, ასევე, ჰომეროსის და სხვათა. ამათზე წინ, უფრო დიდი მნიშვნელობის ქალაქი ყარსია. 1205-1206 წლებში ის ტერიტორია მეფე თამარს დაუკავებია და სამეფო ქალაქადაც უქცევია, ხოლო მის მმართველად შენი დიდი წინაპარი – ივანე ახალციხელი დაუნიშნავთ. აი, რა გაქვთ კიდევ საამაყო ახალციხელებს... ეხლა კი ეს ვერაგები ფლობენ ყველაფერს... რა დიდი და ძლიერი იყო საქართველო და რას დავემსგავსეთ... ვინ იცის კიდევ რა გველის... ავადმყოფობა არ

უნდა შეგეპაროს, თორემ მერე მისი განკურნება ძალიან ძნელია... დაავადებულია საქართველო ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით და არავინ იცის მოშუშდება იარები თუ არა... ეს იარები კი ძალიან ღრმად ქართველთათვის.

სიჩუმე ჩამოვარდა მოსაუბრეებში.

ეზოში შეგირდები გამოეფინენ და სახლებისაკენ გაეშურნენ.

სამეულს – შალვას, ახმედს და დავითს რძალი ფატმა მიუახლოვდა და ოსმალურად მომზადებული ყავა და ტკბილეული მიართვა.

საქართველოს ჭირ-ვარამზე მოდარდე სამეულის შინაურული თათბირი მშვიდობიანი და ლამაზი სალამოს ფონზე შეწყდა.

სოფელმა მიიძინა, მხოლოდ ლელის ხმაური ისმოდა წყნარ გარემოში და ჭრიჭინობლების ჭრიჭინი.

საქართველოს მყუდროებას კი ისევ შავი ღრუბლები ჩამოსწოლოდა – დარდი, ვარამი, საშიშროება მთლიანად დაპყრობისა, მონობის უღელი და აღგვა პირისაგან მიწისა... მხოლოდ შალვას სამეურვეოში იყო ჯერჯერობით შედარებით მშვიდობიანი ატმოსფერო, მის ოჯახში მიმდინარეობდა მეზობელი მტრული სახელმწიფოს – ოსმალეთის ენისა და კანონების შესწავლა, რომელსაც ძალიან კარგად ართმევდა თავს ხოჯაყოფილი სწავლული ახმედ-ეფენდი. საექიმო-სამკურნალო დარგს ასევე წარმატებით უძღვებოდა ქალბატონი ელისაბედი, ხოლო ახალგაზრდების წვრთნა დავით-ფალავანმა ითავა და სიხალისე და მონდომება გაუღვიძა მესხეთის ახალგაზრდებს. ის, რასაც დავით-ფალავანი აკეთებდა, საშვილიშვილო და აუცილებელი იყო ახალგაზრდა მამაკაცებისათვის მებრძოლი სულის შესანარჩუნებლად. ვაჟებს არც გოგონები ჩამორჩებოდნენ... მაგრამ ეს მათი ყოველგვარი მცდელობა იმით დამთავრდა, რომ სულ მალე, მესხეთის მცხოვრებლები ერთიანად აიყარნენ და საქართველოს სხვა ტერიტორიებზე განსახლდნენ... ველარ გაუძღეს „დიდ თურქობას“.

* * *

ორ წელიწადს დარჩა ახმედ-ხოჯა შალვა დიასამიძის სახლში. ამ დროში ბევრი ვინმე გაანათლა ოსმალურად. მათ მარტო საუბარი და წერა-კითხვა შეასწავლა, თორემ საღეთო ლოცვები ისევ ქართული დარჩათ. მესხეთის დიდებულებში მასიურად მოიკიდა ფეხი ოსმალურმა ენამ და უმეტესი დიდებულებისა ამ ენაზე საუბრობდნენ.

გაზაფხულზე, აპრილის თვეში ფატმამ იმშობიარა და ქალიშვილი შემატა ოჯახს – ისევ ელისაბედმა ამშობიარა. ჯანმრთელი ბავშვი მოევილინა დიასამიძეების ჯიმ-ჯილაგს.

მაისის თვეში ახმედ-ხოჯა მშობლიურ კუთხეში გასამგზავრებლად მოემზადა. გულნაკლულად შეხვდნენ ამ ამბავს შალვას ოჯახის წევრები, განსაკუთრებით მამიასა და ფატმას დაენანათ.

– მამასავით შეგეჩვიეთ ორივე და აქ საერთოდ ყველა. როგორ უნდა გავძლოთ უშენოდ ხოჯა-ბატონო – თქვა ფატმამ და მოეხვია, შენ რომ არა, ალბათ არც მამუკას ცოლი გავხდებოდი და ვერც სამშობლოში მოვხვდებოდი, ეხლა როგორ უნდა შეგელიოთ. ჰა? – თქვა და სახე ცრემლებით დაენამა.

– ძნელია შვილებო მართლაც, მაგრამ ადამიანებმა ყველაფერი უნდა ავიტანოთ. მეც ჩემიანები მელოდებიან ალბათ, თუ რა თქმა უნდა გამოტირებული არ ვყავარ. ნავალ, მოვინახულებ და იქნებ ისევ გინახულოთ, თუ სიკვდილმა არ მინია. ტირილი რა საჭიროა შვილო, ცრემლებს ნუ გამაყოლებთ. სამშობლოს სასახელო შვილები დაუზარდეთ და იმრავლეთ, იხარეთ.

განშორების საათები მართლაც მწარე იყო. იცრემლებოდა ყველა.

შალვამ ცხენები გამოიყვანა და მამიასაც ამხედრება უბრძანა. დავითმაც გამოთქვა სურვილი მგზავრობისა.

– უღელტეხილამდე გაგაცილებთ. კაი დიდი მანძილია, მაგრამ თქვენ რომ გზა გამოიარეთ სტამბოლიდან სიხარულით, იმ გზას ხომ ვერ შეედრება ეს მანძილი.

უღელტეხილამდე ორ დღეს იარეს და აჭარის ხეობას გადაადგნენ.

– ცხენით უფრო ადვილია ახმედ-ბატონო. ნაიყვანე, შენ ისეთი სიკეთე ჩაიღინე, ცხენი რა ბედენა... სიცოცხლეში შენი მოვალე ვიქნები.

– საქართველოს მშვიდობიანობას მოახმარე შენი ძლიერება და ვალზე ნუ იფიქრებ. მე კი მგონია კაცური ვალი შევასრულე, ჯერ

კიდევ ბევრსაც გავაკეთებ ალბათ უფლის ნებით. ანუ კარგად ბრძანდებოდეთ, დიდია უფალი, კიდევ შევხვდებით. ცხენი კი ნამდვილად არ მინდა. სოფლამდე სამზეოზე ჩავალ, მერე კი საშიში აღარაა, რამდენი სოფელია ქედამდე, ყველგან მიმიღებენ სტუმრად.

გადაეხვივნენ ერთმანეთს და მამაკაცური ცრემლებიც ჩამოუგორდათ.

– ღმერთმა გადღეგრძელოს ახმედ-ბატონო, სულ კეთილი გზებით გველოს და კეთილი საქმეები გეკეთებინოს – უთხრა შალვამ და ერთხელ კიდევ გადაეხვია – მშვიდობით გველოს...

უკან დამძიმებული ხასიათით დაბრუნდნენ.

ხოჯა ახმედ ხალიფაშვილი კი დაადგა გრძელ და ძნელ გზას – გოდერძიდან ქედამდე.

ათი დღის შემდეგ შევიდა თავის სოფელში და თავისიანებიც გაახარა.

...აქ წყდება ახმედ-ხოჯას ამბავი. გავა დრო და მას კიდევ შევხვდებით ლამაზი ისტორიის გზაზე.

კეთილი საქმეები არასოდეს იკარგება. არც კეთილ ადამიანებს კარგავს ღმერთი. დროთა განმავლობაში კეთილი ნამოქმედარნი კვეთენ ერთმანეთს, წმინდანი ადამიანები ერთმანეთს ხვდებიან, ხოლო ასეთებს ხალხიც დიდ პატივს სცემს და მათი კეთილმყოფელობა ფართო ასპარეზსაც მოიცავს.

კეთილ საქმეებს და კეთილ ადამიანობას დასასრული არა აქვს. ვიდრე ღმერთია გამგებელი, დაუსრულებელი იქნება სიკეთეც და კეთილ ადამიანთა მოვლინებაც, ვინაიდან ღვთის ხელისუფლება განუსაზღვრელი და უსასრულოა.

ივლისის თვეში გლოვის დღე ედგა შალვას ოჯახს – შვილიშვილი, მამიას ბავშვი გამოეცალათ ხელიდან.

ფატმამ ლოყები დაიხოკა. დედამთილმა არ დაანება ფატმას ასე მწარედ გლოვა.

– რას იზამ შვილო, ეს უფლის ნებაა. ბევრი ტირილი არ შეიძლება შენი, ახალმოდგინებული ხარ. გავა დრო, კიდევ გაგჩნდება შვილი. მეც დამაკლდა ორი შვილი. რაც უფალს ნებავს, ხელს ვერ შევუშლით, ყველას გვტკივა და გვეცოდება. დამშვიდდი გენაცვალე, მეორე ბავშვი გვყავს გასაზრდელი...

ფატმა ცრემლმორეული შებრუნდა სანოლში და გაღვიძებულ პატარას რძე მონანოვა.

მამია ფაშამ გამოიძახა თავისთან და მოვალეობის შესრულებაზე მიუთითა.

– კაი ძალი დაისვენე მგონია. მე დავიღალე, რამდენი წელია ვემსახურები სასულთნოს და ჯერ არ დამისვენია. ახალგაზრდა ხარ შვილო და ეხლა შენ გაუძეხი საფაშოს, სანამ არ დაგამტკიცებენ, მანამდე მაინც.

მამიამ თავისი ტახტი დაიკავა და შეუდგა მართვა-გამგეობას. ხალხი კმაყოფილი იყო მისით, მაგრამ ფაშის ტახტზე სულ რამდენიმე თვე დაჰყო. ახალი ფირმანი მოვიდა სტამბოლიდან – ახალციხის ტახტზე სხვა ფაშა ჯდებოდა – სისხლით და საქმით ოსმალო.

– დიდი სულთნის სახელით და მისი ფირმანის ძალით ახალციხის ვილაიეთის ფაშად ამიერიდან მე ვიქნები შენ კი შეგიძლია დარჩე, შეგიძლია წახვიდე – განუცხადა მამიას ახალმა ფაშამ და სავარძელში მოიკალათა.

მამიას არ ეჭაშნიკა ფაშის ტონი, მის სხეულში დიასამიძის სისხლი ჩქეფდა, მაგრამ მოთოკა თავი და ფაშას უკმეხი რამ არ კადრა.

– მართვა-გამგებლობას ითავებ ფაშა-ბატონო, მაგრამ ნუ დაივიწყებ, რომ აქაურობის ბატონ-პატრონი შენს გამოჩენამდე მე ვიყავი. ხალხი კმაყოფილი იყო ჩემი გამგებლობის პერიოდში. მთავარია ხალხს მოუარო და გული არ გაუტეხო, დანარჩენს ეშველება რაიმე.

– რავა, გამიჯიუტდებიან ვითომ? მე ვიცი და იატაგანმა...

– არ შეიძლება ფაშავ სისასტიკე, ხალხი აჯანყდება.

– აჯანყდებიან და... მალე ასკერი ჩამომივა და მერე ვნახოთ ვინ დამიდგება წინ.

– თუ იარაღის ენით გინდა ელაპარაკო ხალხს, არაფერი გამოვა. არ დაგავინყდეთ, რომ იარაღი და ჯარი საქართველოსაც გააჩნია. დროებით მაინც არ გირჩევთ...

– მე ჩემი საქმისა ვიცი, ჭკუის სწავლებისათვის მადლობა. შეგიძლია შენი საქმეები გააგრძელო...

მამიამ ოსმალური ტანსაცმელი შემოიძარცვა და ფაშას თავი დაუკრა.

– ოსმალურ წიგნებში წერია ფაშავ – გუშინდელი მტერი, მოყვარე არ გახდებო. მე ჩემი გითხარი და შენ როგორც გინდა ისე გაიგეთ დაგჭირდეთ კაცი გამომიგზავნე. ღმერთმა ხელი მოგიმართოს.

– გავითვალისწინებ შენს რჩევას. თუ მიდიხარ, არხეინად იყავი, შენს ტერიტორიას ვერავინ გაეკარება, ვიცი ვინცა ხარ.

მამიამ ზიზლი ჩაიბეჭდა გულში და სახლისაკენ გაემართა. ელოდნენ სახლშიც უკვე.

– რა ამბავი მოიტანე შვილო, რაღაც უკმაყოფილო სახე გაქვს – მიესიყვარულა დედა.

– არაფერი ისეთი დედაჩემო, ფაშად ოსმალს გამოგვიგზავნეს, მე კი თავისუფალი ვარ. ანუ სახლს მივხედავ.

– ეგ კარგი, მაგრამ ხალხს რა ეშველება შვილო? – შეშფოთებით იკითხა შალვამ.

– ჩვენს მამულში ვერავინ შემოვა და ...

– რამ გაყო შვილო ჩვენი და სხვისი... განა ვინმეს დანოკება გაგვიხარდება? გამოსავალი უნდა ვიპოვოთ.

– გამოსავალი ან ომია მაგათთან ან უნდა გადავიხვეწოთ მესხეთიდან. დიდია საქართველო, მიგვიღებენ...

– ზურგი ვუჩვენოთ? ეგ არ მოხდება. თუ ხალხის ანიოკება დაინწყეს, აუცილებლად ვიომებთ. ქუდზე კაცი გამოვა. ვიცი ვერაფერს დავაკლებთ, მაგრამ არც იმას ვათქმევინებთ გაიქცნენო.

– მაგაში მართალი ხარ მამა, მაგრამ სისხლისღვრა გვინდა ვითომ?

– შენი ავტორიტეტი აღარ ვარგა ვითომ?

– სანამ მამობილს გავაგებინებთ, მანამ მოსახდენი მოხდება, მერე გინდ შემიტყობინებია, გინდ არა. იქნებ მინისტრად არც არის უკვე. იქნებ თავადაც ჩამოვიდეს, ვინ იცის. ნუ გავუსწრებთ მოვლენებს.

შალვა გაუჩინარდა ერთ დილით, ისე რომ სახლში არავინ იცოდა, სად და რა საქმეზე წავიდა.

ხალხი შეკრიბა ანყურის ეკლესიის მიმდებარედ და ვითარება გააცნო. ვინ რა თქვა და ვინ რა, ბოლოს ერთი უხუცესი წამოდგა წინ.

– ხალხო, ჩვენ თავზე ათასგვარი უბედურება დატრიალებულა, სისხლისღვრა გვეყოფა. ჩვენ ჩვენი იარაღით ვერას გავხდებით, ამიტომ ჯობია ავიყაროთ და გავეცალოთ აქაურობას. მიწას ხომ ვერ წაიღებენ. მერე მეფე ერეკლე და მისი მოკავშირეები დაამარცხებენ ალბათ. იქნებ მშვიდობიანად მოგვარდეს ყოველივე. დიდი ხანია ჩაიბარეს სამცხე-საათაბაგო, მაგრამ სისხლისღვრას ოსმალებიც ერიდებიან მგონია. ჯერჯერობით ვიყოთ ისე როგორც ვართ, ხოლო თუ ძალა გამოიყენეს, მაშინ გავერიდოთ აქაურობას.

ზოგი მოხუცის ნააზრევს დაეთანხმა, ზოგიც არა.

– ვიყოთ და ველოდოთ. თუ ხალხის ძალადობით გამუსლიმანებას მიჰყვეს ხელი, შევებრძოლებით, თუ არა და ვიყოთ ჯერჯერობით, ვიდრე არ გამკაცრდებიან – დაამატა ერთმა ხნიერმა.

– ალბათ ასე სჯობს – დაამატა ერთმა შუახანსმიტანებულმა.

ამ დროს ანყურის ეკლესიის ანაფროსნები შეერივნენ ხალხში.

– რა ხდება ხალხო, ხომ მშვიდობაა? – იკითხა მღვდელ-მთავარმა.

– მშვიდობა ნუ მოგიშალოთ უფალმა მამაო. ვმსჯელობდით ოსმალთა შესახებ. ეგებ დაგვაყენოთ გზაზე.

– საფიქრალი ყველასი ერთია, მაგრამ ვიდრე ჩვენ არ მოგვწვდებიან სასულიერო პირებს, მანამ ნურაფრის გედარდებათ. ისინი ჩვენით დაიწყებენ მგონია და რადგანაც ჯერ ჩვენამდე არ მოსულან, რაღაც ხდება მათ თავს. ცოტაც ვადროვოთ და თუ ჩვენ წამოგვიყენეს პირობა, როგორც ემჯობინება, მერე ისე მოვიქცეთ. ეხლა ჯობია დაიშალოთ და როდესაც საჭირო იქნება, მე დაგიძახებთ.

ხალხი დაიშალა და თავიანთ სახლებს დაუბრუნდნენ.

...ოცი წელი გავიდა თამთას დაბადებიდან. მეორე შვილი აღარ შეეძინათ და ერთ ქალიშვილს შეაბერდნენ. ცხოვრება ჩვეულებრივი კალაპოტით მიდიოდა. შალვა დიასამიძის მამულში ისევ სინყნარე სუფევდა, თუ არ ჩავთვლით პატარ-პატარა გაუგებრობებს, რომელსაც სჩადიოდნენ ოსმალთაგან გაფანატიკებული ადგილობრივი ნაძირალები.

... ოცი წლის შესრულდა ფატმასა და მამიას ქალიშვილი. მამიამ ნახევარ საუკუნეს მიუკაკუნა უკვე. შალვა კი უკვე ღრმად მოხუცი იყო, მაგრამ ისევ ჯანიანად გამოიყურებოდა.

... ოსმალთა ჯარი მოადგა ახალციხეს, მრავალათასიანი და სისხლს მონყურებული. ჩინოსნები ოჯახებით მოდიოდნენ. ოსმალეთის მთიანი სოფლების მოსახლეობაც მოაწყდა ახალციხის ტერიტორიას.

აიყარნენ სოფლებიდან თავდგირიძეები, შალიკაშვილები, მხარგრძელები, ჯაყელები, აბულაძეები, სხვები და სხვები. დაიცალა მესხეთის სოფლები. მათ ადგილას კი ოსმალთა მოსახლეობა სახლდებოდა.

თამთამ მეზობლის ბიჭს დაუკავშირა თავისი ბედი და გაიპარნენ. რამდენიმე დღეში დიასამიძეებმაც მოიშალეს საბუდარები. დაიცალა მესხეთის ტერიტორია...

– საით უნდა წავიდეს ამდენი ოჯახი, რომელი ქალაქი ან სოფელი დაგვიტევს ყველას. გადანაწილება კი დაგვიკარგავს ერთმანეთის ხილვის საშუალებას. ერთად რომ დავსახლდეთ, მაშინ ცარიელი ადგილი უნდა ავირჩიოთ. სანამ სახლებს ავაგებდეთ, მანამ კარვებში ღია ცის ქვეშ მოგვინევს ცხოვრება. მოკვდა თავადური ცხოვრების ხიბლი – თქვა შალვამ და ამოიხვნეშა – გვარის გამგრძელებლი მაინც გვყოლოდა.

– გვარის გამგრძელებლის მეტი რაა კაცო ჩვენს ჯილაგში, მარა შენ ის გინდოდა ჩვენს ფესვებს უფრო მეტი გასაქანი ჰქონოდა არა? – შეეპასუხა მარიამი – მამია და ფატმა ჯერ ისევ ახალგაზრდები არიან, მოგვხედავს უფალი. შენ თამთას ნაბიჯი არ მოგეწონა, არც მე, მაგრამ თამთა ხომ მემკვიდრეს ვერ გაგვიჩენდა, სხვისი შვილია როდესაც გათხოვდება გოგო, ამიტომ გულიდან ამოიღე იგი.

– რომ არ დაგვაფასა და თავისი ჭკუით გათხოვდა, თავისთავად ამოღებულა გულიდან. წყევლით კი არ დავნყველი, უფალმა ახაროთ და აბედნიეროთ. რაც შეეხება შვილს და რძალს – ამდენი ხანი გავიდა აღარ დაფხმძიმდა ქალი, ესეც უფლის ძალითაა თორემ, ქალს რა უჭირს, ჯანმრთელია. ალბათ შვილის გარდაცვალებამ ჩაუკლა დედის ინსტიქტი... ეჰ, რაც არის არის, თავს ზემოთ ძალა არაა, უნდა შევეურიგდეთ ბედს და აწე თავშესაფარზე უნდა ვიფიქროთ. ახალი

ცხოვრების დაწყება ყველაფერს გადაგვაფინყებინებს, ვინ იცის როგორ წარიმართება ჩვენი აწინდელი ყოფა და ცხოვრება.

– სიცოცხლე შევინარჩუნოთ ოღონდ და რალაცას მოვენევით კაცო, ჯერ კიდევ გვერჩის ძალ-ღონე და შრომისმოყვარეობა, ავან-ყობთ ცხოვრებას როგორმე. ისე არ დავიჩაგრებით რომ ვინმეს დასაცინი გავხდეთ...

ასეთი საუბრები პირზე ეკერათ, აყრილ-ამგზავრებულებს და ბუდეშლილებს.

საქართველოს სხვადასხვა მხარეს მოედვნენ და ჩასახლდნენ ლტოლვილები, თუმცა ძნელი იყო, მაგრამ მაინც აიწყეს ცხოვრება. გაითქვიფნენ ქართველები ქართველ ხალხში, მაგრამ ნოსტალგია არავის მოშორებია გულიდან...

თავი III

საამი და თამთა მეოთხე დღეს გამოვიდნენ სამალავიდან და ეკლესიაში ჩამოვიდნენ.

– მოდით შვილებო, მოდით, მაგრამ სამსუხარო ამბავი უნდა გაუწყოთ. აიყარა ხალხი შვილებო მესხეთიდან და საქართველოს სხვადასხვა ტერიტორიებზე გადანანილდნენ. ოსმალო მოინევა დედანულიანად და დაცარიელებულ სოფლებში ემკვიდრებიან. თქვენნიანებიც აიყარნენ და წავიდნენ, თუ საითკენ ეგ არ ვიცით, თქვენც სასწრაფოდ უნდა დატოვოთ აქაურობა. საით აპირებთ წასვლას შვილებო?

– აჭარაში გადავალთ მამაო, იქ ადრე წასული თავდგირიძეები და შალიკაშვილები არიან, მოვნახავთ როგორმე. ისე კი გავიგეთ რომ ოსმალური რეჟიმი ისე მკაცრი არ არის, როგორც სხვაგანო და ამის გამო ვბედავთ გადაბარგებას.

– იქნებ თქვენნიანებიც იქით გადავიდნენ?

– ამას როგორ გამოვიცნობთ მამაო იქნებ შეგვეფეთნონ კიდევაც სადმე, მაგრამ ახლა ლტოლვილები ვართ ყველანი და საქმეც სხვაგვარად შეტრიალდეს იქნებ.

– თუ აჭარაში აპირებთ წასვლას, იქნებ ხინოსაკენ ჯობდეს წასვლა, იქ ეპისკოპოსთან წერილს გაგატანთ და მოგხედავენ. აქედან ხინოსაკენ ბილიკია, რამდენჯერმე ვიყავით ჩვენ ანაფროსნები, ასე რომ ჯობს ამ ბილიკს დაადგეთ. ეხლავე უნდა წახვიდეთ. ხუთი დღის საგზალს და წერილს გაგატანთ.

...„დიდი მოწინებით გწერთ ამ უსტარს, რამეთუ ამის მომტანების სურვილია დაემკვიდრონ აჭარაში. არიან სათნოები, ერთგულები, პატიოსანი ოჯახის შვილები, ამჟამად ჯვარდანერილები. დრო აღარ ითმენს და ვამგზავრებთ თქვენკენ. უმორჩილესად გთხოვთ მიხედოთ ახალშეუღლებულთ და შემწეობა აღმოუჩინოთ. ვლოცავთ და თქვენც დალოცეთ.

„მღვდელმთავარი თევდორე“.

– აი, შვილებო, ამ წერილს გადასცემთ ხინოს გამგებელს, მამაო ქათამაძეს და ეპისკოპოს წუნუნაიშვილს. ისინი იზრუნებენ თქვენ-

ზე. ანე გზა მშვიდობისა და იჩქარეთ, ნულარ დაახანებთ. აგერ საგზა-
ლი და აგერ ცხენებიც.

სათითაოდ გამოემშვიდობნენ თევდორეს, ამბროსის და დომენ-
ტის, წვერები დაუკოცნეს და ჯვარზეც ემთხვიენ, ცხენებს მოახტნენ
და გაქუსლეს.

– მშვიდობით გველოთ შვილებო – შორედან მიალოცეს ანა-
ფროსნებმა და ეკლესიის გალავანს მიყრდნობილები მანამ იყვნენ,
ვიდრე საამი და თამთა თვალს არ მიეფარნენ.

ვაი-ვაგლახით ჩააღწიეს ხინოში.

ხინოს ეპისკოპოსი წუნუნაიშვილი და მღვდელი ქათამაძე წირ-
ვას ატარებდნენ, როდესაც გალავანს უცხო მხედრები მოადგნენ.
იგრძნეს მხედრებმა, რომ ეკლესიაში წირვა-ლოცვა ტარდებოდა და
იქვე ძელსკამზე მოკალათდნენ, დამთავრებას დაელოდნენ.

ხალხი გამოიშალა გალავანს გარეთ. ლტოლვილები წამოდგნენ
და ისე, ფეხზემდგარნი შეხვდნენ სოფლისაკენ მიმავალ
მლოცველებს. სასულიერო პირებიც გამოვიდნენ გალავანს გარეთ
და რამდენიმე ცნობისმოყვარე მლოცველთან ერთად მხედრებს მი-
უახლოვდნენ.

– სადაურები ხართ შვილებო? – შეეკითხა ქათამაძე.

პასუხად საამმა წერილი ამოიღო და გადასცა. ჩაიკითხა ორთავემ
და ეკლესიის ეზოში შეიპატიჟეს სტუმრები.

– თქვენ ეხლა მოშიებულები იქნებით და დაღლილებიც, ამოდე-
ნა გზა გამოგივლიათ. რახან აქამდე მოაღწიეთ, ესე იგი უზიფათოდ
მოსულხართ. ეხლა საჭმელზე დაგვეწვიეთ და შემდეგ ჩვენს საძინებელ
სენაკში მოგასვენებთ. დაღლილებს ძალის მოკრება გჭირდებათ.

– დიდი მადლობა სიკეთისათვის, – თავი მდაბლად დაუკრა სამმა.

– მამაო, სტუმარი სოფლისათვის საერთოა, ჩვენ წავიყვანთ და გა-
ვუმასპინძლებით – თქვა ერთმა მლოცველთაგანმა.

– ეს მათზეა დამოკიდებული, მაგრამ სანამ დაღამდება, ჩვენთან
დარჩებიან, გავესაუბრებით.

– კარგით მასე ვიზამ. თუ გამასპინძლებაა, ისევ სოფლად
გვირჩევნია, რისთვის შეგანუხოთ სასულიერო პირები, მერეც ჩვენი
ხალხია გადმობარგებული ძალიან ადრე და მათი ავანჩავანიც გვინდა
გავიგოთ, ეგებ დაგვეხმარონ დასახლებაში.

– ნაცნობებს თუ მოინახულებთ კარგია, სამოსახლოს არჩევა ჩვენთანაც შეიძლება, დარჩით და იცხოვრეთ.

– დიდი მადლობა შემოთავაზებისათვის, მაგრამ ასე ხელალებით ვერ გადავწყვიტავთ ამ ამბავს, მოვიფიქრებთ.

ქათამაძეებს სტუმარი არასოდეს კლებიათ, ვინაიდან შედარებით ისინი იყვნენ მდიდრები, ამიტომაც მღვდელმა თავის სახლში იახლა და ის ღამეც მათთან გაატარა.

დილით უთენია წამოდგნენ თამთა და საამი. ეზოში გავიდნენ და დილის საამო ჰაერი ჩაყლაპეს. შორს არწივები და სვავები ბოინობდნენ. მათ ყურთასმენას ღელის ჩხრიალიც, ნახირის ბლავილი და მამლების ყვირილიც მისწვდა. ამის მეტი რა ენახათ და ფიქრით ორთავე ბავშვობაში გადავარდნენ, თავიანთ სოფლებში.

ამ დროს მღვდელი მიუახლოვდა მათ, რომელიც ბაღჩიდან გამოსულიყო და ბოსტნეულის სურნელიც გამოჰყოლოდა. ცოლ-ქმარი საუზმეზე მოიწვია.

მაგიდაზე მრავალნაირი კერძი გაჩნდა. მამაომ თაფლიც მოიტანა და სტუმრებს წინ დაუდგა.

– თქვენი მშვიდობიანი მგზავრობისა იყოს და უფლის ძალით, შეგვენიოს დილის მადლიც. ხვალი და ბარაქა დაგვბედებოდეს – ამინ! თქვა და ლუკმა ჩაიდო მღვდელმა.

უხმაუროდ და ხალისიანად ილუკებოდნენ საამი და თამთა. საუზმის შემდეგ ისევ ეკლესიას მიაშურეს.

– მონათლულები არ ხართ როგორც ჩანს.

– არა მამაო, აბა ისე როგორ დაგვერდნენ ჯვარს. არც ჯვარდაუნერლებს გვინდოდა შეუღლება. სულ ათი დღის ცოლ-ქმარი ვართ.

– მიზეზი რაა შვილნო ჩემნო თქვენი იქედან აბარგებისა?

– მიზეზი ისაა რომ – თამთას გადახედა საამმა – ეს მზეთუნახავი მოვტაცე დიასამიძეებს და იქ აღარ დაგვედგომებოდა, ხუთი დღე აწყურის ეკლესიის მსახურთა ფანჩატურში ვაფარეთ თავი და როდესაც აქეთკენ ავიღეთ გეზი, წმინდა მამებმა გვამცნეს, რომ მთელი მესხეთი და ჩვენინებიც აყრილან თავიანთი საცხოვრებლებიდან და გეზი საქართველოს სიღრმისაკენ აუღიათ. ჩვენ ისედაც არ გაგვეჩერებოდა იქ, რადგან თამთას მშობლებმა და მისიანებმა ჩვენი მოსპობა გადაწყვიტეს. ამგვარად წმინდა მამების რჩევით და ლოცვა-კურთხევით

მოვალნიეთ თქვენამდე. ანე აჭარელი ხალხის იმედად ვიქნებით. გავიგეთ რომ აჭარაში შეიძლება ცხოვრება. იქ კი, მესხეთში უკვე ოსმალები დათარეშობენ, დედანულიანად მოედვენ ჩვენს ტერიტორიებს. დიდი უბედურება ტრიალებს. ერთხანს ვიდრე თამთას მამა ფაშის სკამზე იყო, მშვიდობა სუფევდა, ეხლა კი სისხლისმსმელი ოსმალო ფაშა დააბრძანა სულთანმა, მაგრამ არც იმას უნერია დიდი დღე – ქართველები აუცილებლად მოიშორებენ მათ უღელს, მაგრამ ამას დრო ჭირდება. აქ, თქვენთან რა მდგომარეობაა?

– ჩვენთან ხინოში ჯერჯერობით მშვიდობაა შვილებო, მაგრამ თუ მესხეთის ხალხმა შეჭირვება განიცადა, ჩვენთანაც შემოვლენ ალბათ. ისე კი ჯერჯერობით დაბლობებში იმაგრებენ ფესვებს. არ დაგვტოვებენ ასე. ზედა აჭარაში სოფლები თითქმის დაცლილია. ერთი სოფელი რამდენიმე წლის უკან ოსმალთა ძალმომრეობას შეაწყდა. არავინ იცის იმ სოფლებში ვინ ცხოვრობდა და რამდენი, მაგრამ ისიც ვიცით, რომ ზედა ტერიტორიებზე მკაცრი კანონები არ ვრცელდება და შედარებით თავისუფალ ცხოვრებას ეწევიან. თუ ისევ ოსმალურ რეჟიმს უნდა შეურიგდეთ, იქ არ ჯობდა დარჩენა? რა აზრი აქვს თქვენს ნაბიჯებს?

– ჯერ ერთი ის, რომ ჩვენი დარჩენა არ შეიძლებოდა, გვეძებდნენ. ეხლა როდესაც ყველა აიბარგა მესხეთიდან, ამას ასე თუ ისე მნიშვნელობა აღარა აქვს, ვინაიდან ყველას საკუთარი საფიქრალი აქვს გაჩენილი, ჩვენ ვინლა დაგვიწყებს ძებნას. მეორეც ჩვენ სამუდამო ერთგულება შევფიცეთ ერთმანეთს და გვინდა ლამაზი ოჯახი, ცხოვრება მოვიწყოთ, ამიტომაც წამოვედით და უფრო მეტად კი იმიტომ, რომ თამთას მშობლების აღმზრდელი სადღაც ზედა აჭარაში ცხოვრობს და არ შეიძლება იმ ღვთისნიერმა დახმარება არ აღმოგვიჩინოს.

– ვინაა ის კაცი, სახელ-გვარი თუ იცით მაინც?

– როგორ არა მამაო – ენა ამოიღგა თამთამ, მე რომ დავბადებულვარ, მაშინ წასულა ჩვენი ოჯახიდან და მერეც ორჯერ მყავს ნანახი ჩვენთან სტუმრობისას – ახმედი ჰქვია სახელად და ხალიფაშვილია გვარად, რომ ვნახო ვიცნობ.

– მერე იცით ეგ რა კაცია? ზედა აჭარაში ცენტრი ქედაა, შუა წელშია იმ ტერიტორიაზე და იქ ხოჯად დაუნიშნავთ ასე გავიგეთ. როცა ახალციხიდან გადმოვიდა, ასე ოცი წელია გასული, ხელად მუფთად

არჩევა უნდოდათ, მაგრამ ოსმალეთის მთავრობას წინააღმდეგობა გაუწევია. ხოჯად კი ჰყავთ, მაგრამ ხალხში ძალიან დიდი გავლენა ჰქონია. ისე თქვენ ხომ ქრისტიანები ხართ, როგორ ბედავთ მაინც მუსლიმანებში გარეჯას ა? – ჰკითხა ნუნუნაიშვილმა.

– უფალი დამხმარეა მამაო, თუ ცხოვრება კარგად ავანყვეთ, ალბათ ისევ ცხოვრება გვიკარნახებს როგორ მოვიქცეთ, უფალი ჩვენი შემწეა და დაგვეხმარება, მგონია სადღაც აქ უნდა ცხოვრობდნენ თავდგირიძეები, იმათ კარგად ვიცნობ, ისინიც დაგვეხმარებიან, ამის იმედი მაქვს, დაასრულა სამმა.

– თავდგირიძეები, შალიკაშვილები, ჯაყელები, აბულაძეები... ჰო, ისინიც აქეთ არიან გადმოსახლებულები. თავდგირიძეები ქობულეთში სახლობენ, კარგი სოფელია, სხვა სოფლებშიც არიან, თუ იტყვიტ ნერილსაც გაგატანთ მათთან და უფრო მოგხედავენ.

– გამდლობთ მამაო, ვიცნობთ და თუ ადამიანობა შერჩენიათ, მათი იმედი გვაქვს, შორეულ ნათესავებად გვერგებიან. ისე მთლიანად მათ იმედზე არა ვართ. ხელოსნობა მეხერხება, ამით გავიტანთ თავს ოღონდ ჩემს ჭერქვეშ მოვთავსდე.

თამთას კი საექიმო ხელოვნება ესმის, ბავშვობიდან ეზიარა ამ საქმეს და მეცნიერებას, უებრო მკურნალია და თავს როგორმე გავიტანთ, მთავარია სახლი ავიშენოთ სადმე და დილით რომ გავიღვიძებთ ვინმეზე დამოკიდებული არ ვიყოთ.

– სწორი არჩევანი გაგიკეთებიათ. ჩვენ თქვენი თანამდგომი ვიქნებით ყოველთვის და ჩვენი იმედი უფალმა ნუ მოგიშალთ!

...სამი ღამე დარჩნენ საამი და თამთა ხინოს ჰაერზე კეთილი მასპინძლების სახლში, შემდეგ კი ამხედრდნენ და ზღვისპირეთისაკენ დაეშვენ. მხურვალედ გამოემშვიდობნენ მათ შემფარველებს და სიხარულიანი და იმედიანი ლოცვაც გაიყოლეს თან.

...დიდია სოფელი ქობულეთი. ღამაზ ფერდობზე შეფენილი, მესხეთიდან გადმობარგებულ თავდგირიძეებს აქ დაუდევთ ბინა, გამრავლებულან, შეძლებულადაც ცხოვრობენო – ასე მოახსენეს ცხენოსნებს სოფლის დასაწყისში.

საამი ფეხით ავიდა სოფელში, ცხენები კი იქვე დაბლობში დატოვა საძოვარზე მიშვებული.

ერთ-ერთ თავდგირიძეს მიადგნენ კარზე. ოჯახის დიასახლისმა გამოხედა მათ და შეიპატიჟა კიდეც.

– საიდან ხართ და რა გაგჭირვებიათ? – ეტყობა შორიდან მოსულხართ, მაგრამ საიდან? – ჰკითხა დიასახლისმა.

– ჩვენ მესხეთიდან ვართ, ახალციხის ტერიტორიიდან, შალვა დიასამიძის შვილიშვილი ვარ – თქვა თამთამ და დაიმორცხვა. ათი დღეა რაც ვიქორწინეთ, ჩუმად გავყევი ჩემს რჩეულს, მესხეთში ოსმალობა შემოსახლდა, ამის მიზეზით ხალხი აიყარა და არ ვიცით, ვინ სად წავიდა, მაგრამ ჩვენი გადმობარგება მშობლების მუქარამ გამოიწვია. იქ აღარ დაგვედგომებოდა. ასეა თუ ისე თითქმის ერთდროულად მოგვინია ყველას წამოსვლა ჩვენ ერთი დღით გვიან წამოვედით.

– მერე რას აპირებთ შვილებო, ასე ცარიელ-ტარიელმა როგორ გინდათ იცხოვროთ?

– თქვენი იმედით ვართ ქალბატონო, თქვენ თავდგირიძე ხომ ბრძანდებით, ჩვენი შორეული ნათესავი ხართ და ამიტომ კითხვა-კითხვით მოგაკვლიეთ. თქვენი მეუღლე სად ბრძანდება? – იკითხა სამმა.

– სამუშაოდაა წასული, სალამოთი დაბრუნდება.

– ჰოდა, დაგვაკვლიანებს ალბათ. ერთი-ორი დღე შეგანუხებთ მგონია და მერე დავადგებით გზას.

– რა შენუხებაა შვილებო, რა უნდა დაგვაკლოთ. სტუმარი ღვთისააო იტყვიან, მითუმეტეს თქვენნაირი სტუმრები, ახალშეუღლებულები, თქვენ შეფარება, მოვლა-პატრონობა და გზაზე დაყენება ნამდვილად გჭირდებათ. მოვა კაცი და ერთად გადავწყვიტავთ. ისე სად გინდათ იცხოვროთ?

– არ ვიცით. სწორედ ჭკუის საკითხავად მოვედით თქვენთან. ისე არ გაგვიჭირდება, ცოტა-ცოტა დანაზოგი გვაქვს მე და თამთას, ასე ვთქვათ მშობლების ნაოფლარი თანხა და ამის იმედი გვაქვს.

– ჩვენ შეძლებულად ვცხოვრობთ, რაც არ უნდა იყოს, თავადები ვართ... რამდენიც მოგესურვებათ, იმდენხანს დარჩით... არაფერს მოგაკვლებთ, საკუთარი შვილებივით მოგივლით.

– შვილები არა გყავთ ქალბატონო? – ჰკითხა თამთამ და თავის გუნებაში უარყოფითი პასუხის შემთხვევაში სითბო და სიხარული ჩაეღვარა უნებლიეთ.

– როგორ არა თქვენ შემოგვევლეთ, სოფელში არიან გასულები.
– ღმერთმა გახაროთ და გაბედით. შვილები ოჯახისა და ქვეყნის სიმდიდრეა...

– კია შვილები ქვეყნის სიმდიდრე, მარა... პატარებს იტაცებენ და ჰყიდნიან ოსმალებზე. კი აკრძალა რამდენიმე წლის უკან მეფე სოლომონმა ტყვეთა სყიდვა, სასჯელიც კი დაანესა, მაგრამ მაინც არ ეშვებიან ამ საქმეს. ხალხი ფეხზეა დამდგარი და ყოველ წამს დარაჯობენ ამ უბედურებას.

– ერთი რამ მაინტერესებს ქალბატონო, სად ცხოვრობენ ნოლაიდელები?

– რატომ გაინტერესებს შვილო? ბევრ სოფელში არიან... მახსენდება ნამბობი, აგერ, ერთი, ორმოცზე მეტი წლის წინ ნოლაიდელებს ერთი ბავშვი მოსტაცეს, ლამაზი და ჭკვიანი ბავშვი იყო. ნასწავლი ხალხი ყოფილან ეგ შენი ნოლაიდელები, გავლენიანი, მაგრამ ბავშვის ასავალ-დასავალი ვერ გაიგესო, კვალს გემამდე მიჰყვნიენ და მერე რაღას იზამდნენ თურმე, მიხვდნენ რომ ოსმალებს მიჰყიდესო. ასე გვანადგურებდნენ აჭარაში. უფრო მეტი ტაცობა სამეგრელოში და გურიაში ხდება თურმე... რატომ იკითხვ რძალბატონო?

– თუ მოინახება ის ნოლაიდელები, იმ გატაცებული გოგოს შვილი ვარ...

– უი, დამეცსოს, თვალეები, მართლა შვილო?

– თვალეები რატომ უნდა დაგეცსოს ქალბატონო? თვალეები იმას დაეცსოს ვინც დედაჩემი გაიტაცა, თქვენ ჯვარი გწერიათ, უფალმა გადღეგრძელოთ...

– ჯვარი აღარ მიხსენოთ შვილო, ძალიან ბევრი ამბები ტრიალებს მაგ ჯვრის გამო, კი ვიცით რაცაა და ოსმალები და ადგილობრივი ფანატიკოსი ხოჯა-მოლები ამ ჯვრის გამო გვანოკებენ, არც ეხლა დაგვაკლებენ, რომ იცოდნენ თქვენ ქრისტიანი ცოლ-ქმარი ჩვენთან იმყოფებით. ერთ რჩევას მოგცემთ: – სანამ საკუთარ ჭერს არ გაიჩნით, მანამ ნურავის გააგებინებთ თქვენს ქრისტიანობას, რაიმე ხიფათში არ გაებათ. როდესაც სამოსახლოს გაიჩნით, მერე თავადაც მიხვდებით, რა უნდა მოიმოქმედოთ... მაშ ნოლაიდელის შთამომავა-

ლი ხარ შვილო? ეგებ მოინახოს შენიანები, მაგრამ ბევრი გაკითხვ-
გამოკითხვაა საჭირო.

ბედი მითხარი და იღბალი თორემ... იქნებ მართლაც ვიპოვოთ,
მაგრამ მართლაც ორმოცი წელია გასული, ვინ იცის ვინაა ცოცხა-
ლი, ან კი არიან საერთოდ ცოცხლები? სოფელი მაინც ვიცოდე, ისე
რომ მივაკვლევდეთ ჩვენს ბედს მართლაც ძალი ინატრებს... იქნებ
მათთან ჩავსახლებულიყავით... ისე დედას ძალიან აინტერესებდა
თავისიანების მონახვა, ამ საქმეს რომ თავს მოვაბამდეთ, იქნებ შემი-
რიგდნენ კიდეც, მაგრამ ჩვენ ველარც ჩვენს მშობლებს მივაკვლევთ
მგონი, არათუ დედაჩემის მხარეს... ეჰ, რაც არის იყოს, ყველაფერი
უფალზეა დამოკიდებული.

– ღმერთს რაც სურს ისე იქნება შვილო... ღმერთმა მზე და მთ-
ვარესავით შეგაბეროთ ერთმანეთს. კარგები ხართ და ერთმანეთი
დააფასეთ, როდესაც ცოლ-ქმარი ერთმანეთში სიატკებილობაში
იქნებით, ასეთ ურთიერთობას ღმერთიც აფასებს. შენ დიდგვარო-
ვანი ოჯახის შვილი ყოფილხარ, მაგრამ მაგ უპირატესობას ნუ
წაყვედრი ნურავის. გახსოვდეს, რომ ქალი მისდევს მამაკაცს, ამი-
ტომ ქმრის პატივისცემა უნდა გაგყვეს ბოლომდე. იტყვიან – მამაკა-
ცის სამოთხის ადგილ-სამყოფელს ქალი ამკვიდრებსო. ამიტომ
ოჯახი რომ შექმენ, ბოლომდე მოუარე. ისე ვართ შექმნილები, ოჯახი
ხშირად ქალებს აწვება სიმძიმედ, არც ეს უნდა გაგიკვირდეს. მძიმე
შრომაც მოგიწიოს იქნება, მაგრამ ამ შრომას მადლის სუნი ექნება
ყოველთვის. ქალს მეტი ენერგია ეხარჯება და ამაზე საყვედურის
გამოთქმა ღმერთს არ მოსწონს. ეჰ, გაგიჩნდებათ შვილები და მერე
ყველაფერს თავისთავად გაიგებთ. ცხოვრება ბრძოლაა შვილებო და
ამ ბრძოლაში გაიმარჯვებთ აუცილებლად თუ ერთმანეთის ერთ-
გულები იქნებით და ხალხის სიყვარულს დაიმსახურებთ, ხოლო ხალხ-
ის წინაშე დამსახურება უნდა შეძლოთ კარგი ოჯახის შვილობით და
მტკიცე ოჯახით.

– დიდი მადლობა ქალბატონო ჭკუის სწავლებისა და დარიგები-
სათვის სწორედ მასეთ გზას ვადგავართ. ჩვენ ბავშვობიდან ერთად
ვიზრდებით და ერთმანეთს ძალიან კარგად ვუგებთ, ბავშვობიდან
დიდი აზრებიც გვანუხებდა, მაგრამ საქართველოში ბავშვებს აბა ვინ
აქცევს ყურადღებას, ჩვენი ოცნებებით ბევრი რამ გვინდა თუმცა

სწორედ ამ ოცნებებმა შეგვავერთა. თუ თამარ მეფობას და დავით აღ-
მაშენებლობას ვერ მოვახერხებთ კარგი შთამომავლობის მიცემა
გვაქვს გეგმაში სამშობლოზე. ქვეყანა კარგი ადამიანებით ხარობს
და ეს კარგი ადამიანები ციდან არ ცვივა ფანტელელებით. უფალი ამ
ოცნებებს აგვისრულებს იქნებ. თუ ასე მოხდა ვალმოხდილი ჩავალთ
საფლავში და ის გვეცოდინება მაინც, რომ შვილებისა და შვილთაშ-
ვილების უღირსობით საფლავში არ გადაგვაბრუნებენ.

– ღმერთი იყოს თქვენი შემწე შვილებო, დაილოცოს მისი ნება.

ბინდი რა ხანია წამოეპარა ქვეყანას, აქა-იქ სინათლემ გამოანა-
თა სარკმლებიდან. დიასახლისი და სტუმრები ვახშამს უსხდნენ,
როცა ოჯახის უფროსმა და შვილებმა ერთად შემოაღეს კარი. უცხო
სტუმრებს გადახედეს და...

– დე, ვინ არიან ესენი? – იკითხა უფროსმა ვაჟმა.

– ჯერ მიესალმეთ შვილებო და მერე იკითხეთ.

ფეხზე წამოდგნენ საამი და თამთა და ოჯახის უფროსს თავად
მიესალმნენ და გადაეხვივნენ კიდეც.

– მესხეთიდან ვართ, თავდგირიძეების შორეული ნათესავები და
სულერთია რომელი თავდგირიძე დაგვაყენებს სწორ გზაზე, ამიტო-
მაც ბედად პირველი თქვენთან მოვხვდით და თქვენ იმედზედაც
ვიქნებით – უთხრა საამამ.

– დაჯექით, ვივახშმოთ და საქმეზე ხვალ ვილაპარაკოთ.

ვახშამი გაუგრძელდათ, მასპინძელმა ღვინოც ჩამოდგა.

– კი გვიკრძალავენ, მაგრამ ჩუმჩუმად მაინც ვახერხებთ რაღა-
ცას. ასეთი საპატიო სტუმარი უბრალო ლუკმაზე როგორ გადაიტარე-
ბა, მითუმეტეს ახალშეუღლებულები ყოფილხართ. ღმერთმა გაბედ-
ნიეროთ და კარგი ოჯახი შეგაქმნევინოთ. სამშობლოს სიყვარული
და ქვეყნის წინაშე მოვალეობის გრძნობა არ გაგაცივებოდეთ, სასახ-
ელო თაობა გამოგეზარდოთ – თქვა გიორგიმ და სასმისი გამოცალა.

საამმა და თამთამაც მოწრუპეს ღვინო. სასიამოვნო სითბო და
სიტკბო ჩაელვარათ კეთილი მასპინძლისა და კარგი ღვინის შემდეგ.

– ეხლა გამოიძინეთ და ხვალ ვილაპარაკოთ. ნამგზავრი ხართ
და ენერჯის აღდგენა გჭირდებათ.

მიიძინეს და მიწყნარდა სოფელიც. როდის-როდის, ჩაეძინათ
საამსა და თამთას.

დილით ადრინად გაიღვიძეს და ეზოში ძელსკამზე დაუხვდნენ ოჯახის უფროსებს.

– შემოდით შვილებო, საუზმე მზადაა – შეიპატიჟა ქალბატონმა ასმათმა.

ნაუცბათევად მოათავეს საუზმე და სახლის უკან ხეხილნარში მიუსხდნენ მაგიდას.

– წუხელ აღარ ჩაგეძიეთ, ახლა თქვენი გეგმები და მიზანი გაგვაცანით ახალგაზრდებო, რას აპირებთ, სად აპირებთ, როგორ აპირებთ – პასუხის მოლოდინში გადავიდა გიორგი.

– ზედა აჭარაში გვინდა წასვლა და დამკვიდრება, იქ ჩვენიანებს მოვნახავთ, ნაცნობებს და ალბათ დახმარების ხელს გამოგვინვდიან.

– აქ რომ დარჩეთ, რა იქნება ვითომ? ჩვენც შეგვიძლია დახმარება, ესეც არ იყოს ისეთი რძალი გვყავს თავდგირიძეებს, რომ იცოდეს აქ იმყოფებით, თავად გვეახლება. ბეჟანიძის ასულია, მაგრამ ვაჟკაცებს არაფრით ჩამოუვარდება – ხელმძღვანელობს ანტიოსმალური ბრძოლებისთვის დარაზმულ პატრიოტ ვაჟკაცებს... თითქოს მუსლიმანია, მაგრამ ოსმალების დაუძინებელი მტერია. ვემხრობით კიდეც... ნაძირალებია ეს ოსმალები, ყველაფრის მკადრებელნი... ჰოდა ამას ვამბობდი, ვაჟკაცი ქალია მეთქი. ათი წელი ოსმალების ტყვეობაში ნამყოფი, მეფე ვახტანგ VI-ის ძმა, პატრიარქი დომენტი მაგან შეიფარა ამ რამდენიმე წლის წინათ. ამ დამსახურებისთვის იმერთა მეფემ ალექსანდრე V-მ დარეჯანი თავის ხელდებულად სცნო და წყალობა უბოძა. მეფეებისგან ზურგამაგრებული დარეჯანი, სოლომონ I-ის ერთერთ უძლიერეს თანამებრძოლად ითვლება, ამჟამად ამ პატრიოტ მებრძოლებს ატამანობს და დიდი სახელიც დაიმკვიდრა. ჰოდა ასეთი ქალი რომ გვყავს თავდგირიძეებს, ხომ არ ისურვებდით მის მონახულებას?

– შეხვედრა ნამდვილად შეიძლება, მაგრამ ზედა აჭარაში ჩვენი დამკვიდრების სურვილს არ დაეთანხმება, უკვე ვგრძნობ – გულა-ლალად უპასუხა საამმა.

– ჰო, ეს ალბათ ასე იქნება ნამდვილად... ისე ნუ აჩქარდებით, ჩემთან დარჩით ცოტახანს და, სანამ ვითარება არ გიკარნახებთ და გული არ გაგიწევთ, გეპატრონებით.

– კარგი, იყოს ნება თქვენი...

ერთ თვეს დარჩენს საამი და თამთა კეთილისმყოფელ ოჯახში. ერთი თვის შემდეგ სოფელ მახუნცეთის თავდგირიძეებს აახლეს ქობულეთლებმა ახალგაზრდები და თანაც წერილი გამოაყოლეს:

„როგორც ჩვენ ავიყარეთ მესხეთის ტერიტორიიდან, ისეც ამაჟამად გაცლილა ხალხისაგან მთლიანი მესხეთი. ეს ცოლ-ქმარიც იქედან თავგამორიდებული, ახალშეუღლებულები არიან, ცხოვრებაში ბევრი არაფერი იციან და ჩვენი ნათესაობის მადლით და კაი ქართველობით დახმარება აღმოუჩინეთ, სადმე დაასახლეთ. მათი სურვილით ქედის ტერიტორია აირჩიეს, ვილაც ჰყოლიათ მაქ და იქნებ მოაძებნინოთ... თქვენი ნათესავი გიორგი თავდგირიძე“.

სამი დღე დასჭირდათ მახუნცეთში მიღწევამდე.

...პატარა ვაკე ადგილას რამდენიმე სახლი და ცაღანწვდილი ხეები დახვდათ საამსა და თამთას. თამარის ხიდით მდინარის გაღმით გავიდნენ და ერთ-ერთ სახლს მიადგნენ.

– მობრძანდით, მობრძანდით, რაღაც არ მეცნობით, სადაური ბრძანდებით.

– შორიდან ვართ მოსული, თანაც წერილი გვაქვს გადმოსაცემი – თქვა საამმა და მასპინძელს წერილი გადასცა.

მასპინძელმა, შუახანსგადაცილებულმა ჯემალ თავდგირიძემ წერილი გადაიკითხა და ცოლ-ქმარი სახლში შეიპატიჟა.

– აჭარას არ იცნობთ და მე გეტყვით რა მდგომარეობაა. სოფლების ნახევარი მცხოვრებლებისაგან გაცლილია – ოსმალეთში ძალით გაირეკეს, ზოგი თავისით წავიდა, ზოგიც საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გადასახლდა, ასე რომ, თუ აჭარაში ცხოვრებას აპირებთ ნებისმიერ სოფელში შეგიძლიათ იცხოვროთ, ოღონდ მდინარიდან მოშორებით ჯობია, იმიტომ რომ შემწუხებელი ნაკლებად გეყოლებათ. ჩვენ ნათესავად მიგიღებთ, მაგრამ ეს ცოტა რამეს ნიშნავს. სანამ საკუთარ საცხოვრებელს გაიჩენთ წლები გავა. იქნებ მიტოვებული სახლიც იყოს და შეიძინოთ, მაგრამ შენი ხელით აშენებულს არაფერი ჯობია. მაინც რომელ სოფელს აირჩევთ, თუმცა სად რა სოფელია რა იცით. შეიძლება შემოვიაროთ სოფლები და დავათვალიეროთ.

– დიდ სოფელში ჯობია ცხოვრება, საქონელს მოვაშენებთ და იქნებ მიწებიც შევიძინოთ. აქეთ-იქეთ სირბილის თავი ნამდვილად

არა გვაქვს. ეხლა სადაც დავსახლდებით ის იქნება ჩვენი შთამომავლობის ადგილსამყოფელი. იქნებ ვინმე გაგვაცოლოთ ახალგაზრდა, თორემ შენ ცოდვა ხარ, ამ ხნის ადამიანი.

– კი ჩემო ნათესავო, შვილები მოვლენ სალამოთი და ხვალვე შეგიძლია სურვილის შესრულება. ისე კი ჩვენთან რამდენ ხანსაც ისურვებთ იყავით, არ გვიჭირს.

– დიდი მადლობა. იქნებ ცოტა ხანს მართლაც მოგვინოს დარჩენა, ვიდრე ადგილს გამოვნახავდეთ.

დიასახლისი დაბრუნდა ამ დროს მეზობლებიდან და უცხოები რომ დახვდა, გაიკვირვა და მეუღლეს გადახედა.

– ნათესავები არიან ქალბატონო, მესხეთიდან ლტოლვილები.

– ხომ მშვიდობაა თქვენსკენ? – იკითხა დიასახლისმა.

– რალა მშვიდობაა ქალბატონო, მესხეთი ოსმალებმა დაიკავეს და ხალხი დედა-ბუდიანად აიყარა და საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში გადასახლდა. ჩვენ დანაშაული მიგვიძღვის – ჩუმად ვიქორწინეთ და იქ აღარ დაგვედგომებოდა, ალაღბედზე წამოვედით, მაგრამ ვიცოდით, რომ ჩვენი შორეული ნათესავები იყვნენ თავდგირიძეები და ამიტომ მოვაშურეთ აქეთ. ისე კი დანამდვილებით არ ვიცით, როგორი ნათესაობა გვაკავშირებს თავდგირიძეებთან. კიდევ ერთი – ხოჯა კაცია, თამთას მამის აღმზრდელი ახმედ ხალიფაშვილი, სადღაც აქ, ქედის სოფლიდანაა და იმის იმედი გვაქვს კიდევ.

– თუ რა ნათესაობა გაკავშირებთ, მაგის გარკვევა არც ისე ძნელია და არც იმდენადაა საჭირო, ეხლა მთავარია თქვენთვის საცხოვრებელი ადგილის დადგენა და რომ დამკვიდრდებით, მერე რაც გინდათ ის გავარკვიოთ. ის ხოჯა მოვინახულოთ, მაგრამ თქვენ ქრისტიანები იქნებით ალბათ არა?

– ჰო, ქრისტიანები ვართ.

– ეს კი გააძნელებს ხალხთან და ადგილობრივ ხელისუფლებასთან ურთიერთობას. რა უნდა ქნათ?

– ჯერ ხოჯა-ახმედი ვინახულოთ და მერე ვიფიქრებთ ამ საქმეზე.

– როგორც გერჩიოთ.

დიასახლისმა ვახშამი გაანყო. ამ დროს ჯემალის შვილებიც შემოვიდნენ სახლში და უცხოები რომ დაინახეს, კითხვის თვალებით შეხედეს მშობლებს.

– გაიცანით შვილებო სტუმრები არიან, თანაც ნათესავები, მესხეთიდან – თქვა ჯემალმა.

თითქმის ერთი ასაკის იყვნენ სტუმრები და დამხვდურები, გადაევივნენ ერთმანეთს და შემდეგ სუფრას შემოუსხდნენ.

შუალამე იყო უკვე დასაძინებლად რომ აიშალნენ.

ლამაზი დილა გათენდა. საამი და თამთა ადრიანად გამოვიდნენ ეზოში და ძელსკამზე მოთავსდნენ, თან მიდამოს ათვალიერებდნენ. როდის-როდის მასპინძლებიც გამოვიდნენ ეზოში.

– კი მაგრამ ვინმე მოგდევდათ, ასე ადრიანად რომ ამდგარხართ, ძილი არ გაქვთ ახალგაზრდებს?

– ძილი ნამდვილად გაგვექცა. მიუხედავად იმისა ამდენი ვიგზავრეთ და დაღლილებიც ვართ, ძილი მართლაც საჭიროა ძალების აღსადგენად, მაგრამ ვიდრე ჩვენს ჭერს არ გავიჩინოთ, ალბათ ასე მოგვიწევს ღამეების თენება.

– დადგება მაგი დროც შვილებო – თქვა დიასახლისმა და რამდენიმე წუთში საუზმეზე მიიწვია ყველანი.

საუზმის შემდეგ ისევ ეზოში გამოვიდნენ. მზემ სადღაც ზემოთ ტყის ფერდობები შეავარდისფერა.

ჩანჩქერს კიდეს თვალი საამმა და თამთამ.

– ლამაზი ჩანჩქერია. იქ სოფელიც ხომ არ არის? – იკითხა თამთამ.

– სოფელი ნამდვილად არის, ნახუცრეთი ქვია. ეს ტერიტორიაც იმ სოფელს ეკუთვნის. მაგრამ მჭიდროდ დასახლებულია და ძალიანაც რომ გინდოდეთ, ვერსად დასახლდებით.

– არა აქვს მნიშვნელობა, სად დავსახლდებით, ოღონდ ჩვენი კერია გავიჩინოთ. თუ ადამიანი მუშაა, ის ყველგან იცხოვრებს, ჩვენ კი მუშაობის არ გვეთაკილება, ბევრი რამ ვიცით კიდევ, ასე რომ არ გაგვიჭირდება მგონია – დააყოლა საამმა.

– მუშა ადამიანს ღმერთიც ლოცავს და არ გაუჭირვებს – თქვა დიასახლისმა.

– სადღაც სოფელი ყოფილა, ასე ნახევარი საუკუნის უკან ოსმალებს ერთიანად გაუჟღეჭიათ მცხოვრებლები, შორსაა აქედან?

– სახელი თუ იცით სოფლისა?

– მგონი რალაც ღორთან დაკავშირებული სახელი აქვს.

– ჰოო? ეგ სოფელი სალორეთია. აგერ, იმ გორის გადაღმა, ძალიან ცოტაა მცხოვრებლები. თუ იქ გადანყვიტეთ ცხოვრება ახლოსაც გვეყოლებით.

– გზა თუა იქამდე?

– გზა როგორ არაა შვილებო, საურმე გზა გადის, ამ ხიდზე გადმოდიან და ზღვაზე ჩადიან. სავაჭრო გზაა... აგერ ჩვენთან. ახლოს, ძველისძველი საგადამხდელო პუნქტია და ერთ დროს ალბათ მექარავნებს და ვაჭრებს გზის ქირას ახდევინებდნენ. ახლაც ხდება ამგვარი რამ, მაგრამ ეხლა მოვაჭრეები აღარ არიან.

– რა ვქნათ, გაგვაყოლებთ ვინმეს თუ თვითონ წავიდეთ?

– წადით, მაგრამ ქალს ნუ წაიყვანთ, ცოდოა აღმართ-დაღმართ გზებზე. ჯერ ადგილმდებარეობა დაათვალიერეთ და როდესაც აირჩევთ, ქალიც მერე წაიყვანე. ეხლა წადით ნულარ დააგვიანებთ, ძნელი გზაა, რაცარუნდა იყოს, პირველად გაგიჭირდება.

– ცხენები გვყავს ბატონო ჯემალ, ცხენით ვივლით.

– აღმართებში ცხენს გაუჭირდება ტარება, ფეხით ჯობია.

– როგორც გვირჩევთ, ისე მოვიქცევით. ისე მაინც წავიყოლებთ, ვინ იცის როგორ დაგვიჭირდება

– ეგ თოფ-იარაღიც აქ დატოვეთ, ტყეში წალდი და ცული იქონი-ეთ, იქ საშიში არაფერია.

– მაშინ ფულიც დაიტოვეთ, რომ არ მივათესო სადმე – თქვა საამმა, და ფულიც და თოფ-იარაღიც ჩააბარა კეთილ ნათესავს და ტყიან აღმართს შეუყვანენ, თვითონ და ჯემალის ვაჟები.

ერთ ადგილას, თამარის ხიდიდან ორი ვერსის მანძილზე უზარმაზარი მინდორი იყო, ნასოფლარი, დამსხვრეული სახლებით. მოენონა საამს ეს ნასოფლარი და გულში ჩაიბუჭდა.

– ნასოფლარი კია მარა, რა ქვია ხომ არ იცით? – ჰკითხა მეგზურებს საამმა.

– სახელწოდება ზუსტად არ ვიცით, მაგრამ ასეთი გადმოცემა არსებობს: იქ, ზემოთ, გამინდვრებაზე დიდი ეკლესია მდგარა, რომელზეც აღმართული ჯვარი სოფელ სალორეთიდანაც მოჩანდა და რის გავლენითაც ნახუცრეთისა და სალორეთის გამყოფ გორას, სალორეთლებმა ჯვარქედი შეარქვესო. ამ ნასახლარებზე დიდი მინდორი ზემოთაა, ნახუცრეთისკენ, სულ კი დაახლოებით ოცდაათამ-

დე ოჯახი ყოფილა, რომელნიც, ამავე გადმოცემით, სალორეთელთა ამონყვეტის ჟამს გაუბედურებულან, ალბათ ზოგი ამონყვეტეს ზოგიც მუჰაჯირში წაიყვანეს... ასე, ორი საუკუნის წინათ სოფელს საბაკურილო ერქვაო... ვინც პირველად დასახლებულა, ბაკური რქმე-ვია, გურიიდან ყოფილა გამოქცეული. ოჯახები რომ გამრავლებულან და ძეობაც დაჰბედებიათ, უმეტესს შვილებისთვის ბაკური შუერქმევიათ და მათი სიმრავლის მეოხებით სოფელს საბაკურილო უწოდეს. ვფიქრობთ სინამდვილეს უნდა შეეფერებოდეს, თუმცა, რამდენად ნამდვილია, არავინ იცის... ამჟამად ნასოფლარს ვეძახით, მაგრამ გავა დრო და იქნებ ამ ნასოფლარს სულ სხვა სახელი უწოდონ... იცვლება ყველაფერი. გადმოცემებიც იკარგება...

– კაი სამოსახლოა. მოდით ის სოფელიც დავათვალიეროთ.
გორა გადაიარეს და საამის თვალწინ უზარმაზარი ტერიტორია გადაიშალა, აგერ-იგერ სახლებით.

– ესაა სალორეთი?
– ჰო, ესაა, რამდენიმე ოჯახია მხოლოდ.
– გვარები ხომ არ იცით?
– მგონი შალიკაშვილებიც არიან, აბულაძეები და თებიძეებიც.
– ბიჭოს, შალიკაშვილები და აბულაძეები მესხეთიდან არიან გამოქცეულები, ნეტავ ისინი ხომ არ არიან?

– ეგ ნამდვლად არ ვიცით
– უნდა ვნახოთ აუცილებლად. აქედან აღარსად წავალთ მგონია.
ლამაზი ადგილებია, საქონლისთვისაც გამოსადეგარი.

დაეშენენ სოფელში, სადაც ნახირი იყო მოდებული მიდამოს, უთვლელი თხა-ცხვარი და მსხვილფეხა პირუტყვი. ბლავილ-კიკინის და ძაღლების ყეფა ისმოდა ირგვლივ.

მწყემსი ბიჭუნა იდგა ერთ ქედზე და ნახირს ათვალიერებდა.
– გამარჯობა მეგობარო, რა გვარისა ხარ? – შეეკითხა საამი.
– შალიკაშვილი ვარ. ეე, იგერ ვცხოვრობ გაღმით – თქვა და საამს სახლი აჩვენა.

– უფროსები თუ არიან სახლში?
– კი, სახლში არიან. ვინ ბრძანდებით?
– აგერ გადაღმა სოფელში ვცხოვრობთ – უპასუხეს ჯემალის შვილებმა და გზა გააგრძელეს.

– უნდა ვინახულოთ ეგ ხალხი, ჩვენი კუთხიდან არიან. ხომ უნდა იცნობდე მათ, ვის გვერდითაც დასახლებები – თქვა საამმა.

– კი, ნამდვილად საჭიროა. ნავიდეთ აბა.
ნახევარ საათში შალიკაშვილებს ეახლნენ.

სახლიდან უხუცესი კაცი გამოვიდა და სტუმრები შეათვალიერა.

– ვინა ხართ, საიდან? ხომ მშვიდობაა?

– ნახუცრეთის ბოლოდან ვართ ბაბუა, ეს კი? – თქვეს და საამს შეხედეს.

– მე ძია კაცო მესხეთიდან გახლავარ, მესხი ლტოლვილი ვარ, ცოლის ერთად ვარ წამოსული, ასე ვთქვათ გამოქცეული.

– როგორაა საქმე მესხეთში შვილო, ხომ მშვიდობაა?

– აღარაა მშვიდობა ბაბუა, მთელი მესხეთი გაიცალა ადგილობრივი მოსახლეობისაგან. ახლა იქ ოსმალები სახლობენ.

მოხუცს არ ესიაშოვნა ასეთი ამბავის მოსმენა და გაყურებული უსმენდა საამს. რამდენიმე ხნის შემდეგ ამოიღო ხმა.

– ესე იგი ყველა აიყარა არა? ახალციხის ფაშა ძალიან მკაცრი და უსისხლო, მაგრამ სისხლის მსმელი ყოფილა, ასეა?

– მაგდენი ნამდვილად არ ვიცე ძიაკაცო... მე საკუთარი გაჭირვება მაქვს და ამიტომ წამოვედით იქედან.

– რაა ასეთი, ხომ არ მოგიკლავს ვინმე?

– მოკვლით არა, მაგრამ არც მაგაზე ნაკლებადაა საქმე...

ქალი მოვტაცე დიასამიძეებს და იქ აღარ გამეჩერებოდა, ეს მერამდენედ მოყვა საამი, მაგრამ ასე იყო საჭირო..

– ვინ დიასამიძეს, შალვას ხომ არა?

– ჰო. მისი შვილიშვილია, იცნობთ შალვას?

– როგორ არ ვიცნობთ შვილო, ახალციხის მფლობელი იყო, სწორედ მისი ხელშეწყობით ჩამოვედით აქ საცხოვრებლად. დიდად დაგვეხმარა მაშინ. ჩვენი განადგურება ენადათ მტრებს, მაგრამ შალვას დახმარებით ერთი დღე-ღამით გამოვასწარით. ჩვენ ამ ხეობაში ზემოდან ჩამოვედით.

– თქვენ საიდან მოხვედით შვილო?

– ხინოს ხეობიდან.

– ქრისტიანები ხართ?

- ჰო.
- ჩვენც ქრისტიანები ვიყავით. სარწმუნოება შევიცვალეთ, მაგრამ რომც არ შეიცვალთ, კაციშვილი არაა მომკითხავი. ასე ვთქვათ თავისუფლად ვცხოვრობთ. შენ სად დაიდე შვილო ბინა?
- არსად, მაგრამ რომ გავიგე თქვენი ვინაობა, სწორედ ამიტომაც გამოვეშურე. მომეწონა აქაურობა, შეიძლება რომ აქ დავსახლდე?
- როგორ არ შეიძლება, სულ რაღაც ოცამდე მოსახლე ვართ.
- მე ისე გადაღმა ადგილებიც მომეწონა. იქ სახლები ვნახე დალენილი. იქ შეიძლება დროებით ვიცხოვრო?
- რატომ დროებით შვილო, მეზობელი ხომ გინდათ.
- რატომ და მასალას დავამზადებ, რომ საკუთარი სახლი ავიშენო.
- კაი ჩანაფიქრია. ჩვენც წაგეხმარებით. რას ფიქრობ, მართლა აქ აპირებ დასახლებას?
- რას მირჩევ?
- მთელი სოფელი ჩვენ გვიკავია, საქონელს ვაშენებთ და ვყიდით. თუ დასახლები, მიწა-მამულები არ ინალვლო, რამდენსაც შეიძლება, იმდენი იქნება შენი.
- მაშ, მირჩევ?
- გირჩევ და მოხარულიც ვიქნები. ახალგაზრდა ხარ და მალე მოაწყობ ცხოვრებასაც. ახალგაზრდები წამოგეხმარებიან, არაა სადარდებელი.
- დავსახლდები, ოღონდ ჯერჯერობით იქ გადაღმა. მაშინ თუ ასე მირჩევ, მასალას დავამზადებ და აქ ავიშენებ, მანამდე კი ვიდრე მასალას დავამზადებ, იქ იმ ძველი სახლების ნამტვრევებისაგან ქოხს შევაკონინებ.
- ტყის პირას შვილო მარტო გაგიჭირდება თანაც საშიშია, ნადირი რომ წამოგეფეთოს?
- თოფ-იარაღიც მაქვს ძიაკაცო, სახლიდან გამოყოლილი, მონადირეც გახლავარ.
- ძალიან კარგი, როგორც გირჩევნია, მაგრამ ახლა შემოდგომაა, როგორ მოასწრებ ყველაფერს, ჭამა-სმა ხომ გინდა?
- ფულით რაიმეს ვერ შევიძინ?

– როგორ არა. საკლავს აგერ მოგცემთ, გადახდა არაა საჭირო. ამოგიდგებით მხარში, ჩვენი იმედი გქონდეთ.

– სწორედ ამიტომ მოგინახულეთ. ეხლა თავდგირიძეებთან ვართ სტუმრად, ნათესავად გვერგებიან.

– ძალიან კარგი. შენ გეტყობა კარგი მუშაკი იქნები. თუ გადან-ყვეტილებას მიიღებ, დროს ნუ გააცდენ უქმად, სანამ ჯანი მოგდევს, ცხოვრება აინყვე.

– გამდლობთ ძიაკაცო. ამ სოფელში სამოსახლოც თქვენ უნდა ამარჩევინოთ და რახან შალვას ნაცნობი ბრძანდებით ეს უფრო გამი-ადვილებს თქვენთან დაახლოებას. მისი შვილიშვილი, ჩემი მეუღლე საექიმო დარგშია დახელოვნებული და იქნებ მანაც საჭირო საქმე გამონახოს.

– მართლა შვილო? ხალხი ავადმყოფობს ნამდვილად. ექიმებს როგორ გაეკარები, ხოჯა-მოლები ძალიან სდევნიან ისეთ პირებს, ვინც ექიმისაკენ დაიჭირა გეზი, თვითონ ასულელებენ რალაც ლოცვებით... მოტეხილობა შვილო, შელოცვებით მორჩება? გადმოდით, მართლაც რომ დროზე გამოჩენილხართ.

ამ დროს პარმალზე დისახლისი გამოჩნდა.

– არ გრცხვენია კაცო, სტუმრები ეზოში გაგიჩერებია?

მობრძანდით შვილებო, სადილობის დროა უკვე, ნამგზავრი ხართ გეტყობათ.

– ნამგზავრი არც ისე შორიდან ვართ, გადალმიდან ვართ მოსული ქალბატონო, შიმშილით კი ნამდვილად გვშია.

შალიკაშვილების ქალბატონმა სალომემ სტუმრები სახლში შეიპატიჟა და ლაზათიანი სადილი მიართვა.

– იგერ, სოფლის ცენტრში რომ ერთი შენობაა, რა ნაგებობაა? – იკითხა საამმა.

არ ეჭაშნიკა შალიკაშვილს ეს კითხვა, მაგრამ მაინც უპასუხა.

– ძველისძველი საყდარია, სამლოცველო. ეკლესიაც ყოფილა სოფლის ცენტრში, მაგრამ გადაუნვაეთ, თუმცა არ ვიცით ვინმე დაანგრევს თუ არა საყდარს, ისე კია გამოკეტილი.

– რომ ვილოცოთ თუ შეიძლება?

არც ეს მოეწონა მასპინძელს.

– მე ვერც ჰოს გეტყვი და ვერც აგიკრძალავ. ჩვენც ხომ ქრისტიანები ვიყავით, მაგრამ აქ რომ დავსახლდით მუსლიმანობა მივიღეთ, ასე იყო საჭირო და ვერც ვერაფერს ვხედავ ცუდს მუსლიმანობაში. იტყვიან – სადაც მიხვალ, იქაური ქუდი უნდა დაიხუროო... მე ვერაფერს გირჩევ, თუ დასახლდებით აქ, თვითონ ვითარება დაგანახებთ როგორ მოიქცეთ... ჩემი აზრი კი ასეთია – ადამიანი ურწმუნო არ უნდა იყოს თორემ, სალოცავი სიტყვები რომელ ენაზეც გინდა ისე წარმოთქვი.

ისადილეს, მასპინძელს მადლობა გადაუხადეს და უკან გაბრუნდნენ. საღამოთი სახლში დაბრუნდნენ.

– ჰა, რას იტყვი მოგეწონა ტერიტორია? – ჰკითხა ჯემალმა.

– კი, ძალიან კარგი ადგილებია. ერთ ადგილას კარგა მოზრდილი მინდორია, ნასახლარებით. დროებით ალბათ იქ დავიდებ ბინას, დალენილი სახლებიდან ჩემთვის შევაკონინებ ქოხს, მერე მასალას დავამზადებ ახალი სახლისათვის და მგონი სახლს სალორეთში ავიშენებ. იქ ჩვენი კუთხიდან აბულაძეები და შალიკაშვილები სახლობენ. ჯერჯერობით შალიკაშვილს გავესაუბრე დასახლებაზე თანხმობა განმიცხადა და შემწეობაც აღმითქვა, ალბათ თავს გავიტანთ როგორმე.

– შენ კეთილი გული, კაი ადამიანობა, პატიოსნება აჩვენე ხალხს და სითბოსაც ელოდე მათგან. ეხლა ერთ კვირას დაისვენეთ და მუშაობა შეგიძლია დაიწყო.

– არავითარი დასვენება არ მჭირდება. ქოხის აშენებას ის ერთი კვირა ეყოფა, შენ რომ დასასვენებლად გაიმეტე ჩემთვის. საკუთარ ჭერქვეშ ნამდვილად მინდა ყოფნა.

– როგორც გირჩევნია. ჩვენც წამოგეხმარებით, სხვებიც არ დაიზარებენ. ახალ მოსახლეს ყველა წამოგიკრავს ხელს. სამუშაო იარაღები არ იდარდო, მე ისედაც აღარ მჭირდება, რაც გამაჩნია სულ წაიღე – ხერხი, ნაჯახი, ბარ-თოხი და რაც მოგესურვება. ძალაყინიც დაგჭირდება, პალოებიც და უროც.

– მაშ ხვალვე შევუდგები მუშაობას.

მეორე დილით ისევ აუყვენენ აღმართს. საამს და ჯემალის შვილებს თამთაც დაემგზავრა. ჯემალმა კი სოფელ ნახუცრეთს მია-

შურა და რამდენიმე ადამიანის თანხლებით საამის მიერ მითითებულ ტერიტორიაზე მივიდნენ.

ერთ კვირაში ლამაზი ოდა წამოჭიმეს დამსხვრეული სახლების ნარჩენებისაგან.

კვირის თავზე საამი და თამთა საკუთარ ქერქვეშ მოთავსდნენ. ქერი და ფუძე, ჯიშ-ჯილაგი დაულოცეს დამხმარებმა და თავთავიანთ სახლებს მიაშურეს.

საამი და თამთა შეუდგნენ იმ ძნელ აღმართს, რომლისკენაც ნებსმიერი პატიოსანი მამულიშვილი მიილტვის.

ორი სოფლის უხუცესები შეიკრიბნენ ერთ დღეს ნასოფლარ მინდორზე და თათბირი გამართეს.

– რახან ამ კაცმა ჩვენთან გადანყვიტა ცხოვრება, უნდა წავეხმაროთ. ეხლა ესენი ველარაფერს მოინევენ, დიდი-დიდი მწვანილი მიათესონ. ეს ზამთარი ჩვენ უნდა გადავატანინოთ, გაზაფხულზეც წავეხმარებით და მერე თვითონ გააგნებენ გზას. ამ ზამთრის სურსათ-სანოვაგე ჩვენ უნდა მოვიკლოთ და დავეხმაროთ, სული გავატანინოთ – თქვა ერთმა უხუცესმა.

– ამ ნათქვამს აღარ უნდა ბევრი ტრიალი, გაბრუნდით ყველა უკან და შევასრულოთ ჩვენი ადამიანური მოვალეობა. მეორეც, თუ ესენი სალორეთში გადანყვიტენ დარჩენას და ცხოვრებას, რამდენადაც ვიცით, იქ თავისუფალი მიწებია, თორემ სახლები არაა და სწორედ ამიტომ, თუ თვითონ დაგვეთანხმება, ამ სახლების ნარჩენებით შესაძლებელია ერთი კარგი სახლის აგება და ამაშიც ჩვენ უნდა დავეხმაროთ. მერე ალბათ სხვებიც დასახლდებიან და ერთმანეთს მიხედავენ. რაც მეტი მცხოვრები იქნება, მით უკეთესი, თორემ აგერ უკვე ორმოცდაათი წლის მანძილზე სოფელში თუ ოცამდე ოჯახმა მოიყარა, ისიც მათსავით შემოსახლებულებით. დიახ, ამჯერად ამ ცოლ-ქმარს უნდა გავუნოდოთ ხელი, რაც შეიძლება გულუხვად – დაამთავრა სიტყვა ნახუცრეთელმა უხუცესმა და მოქმედებისაკენ მონოდებით გაბრუნდნენ სახლებისაკენ.

საამი და თამთა ის ზამთარი იქ დარჩნენ ხალხის დამსახურებით და ხელშეწყობით. ყველამ გაუნოდა დახმარების ხელი. დაზამთრებამდე ცოლ-ქმარი სალორეთის საყდარ-სალოცავში დადიოდნენ.

თამთას ფეხმძიმობამ ძალიან გაახარა საამი, მაგრამ საგონებელშიც ჩავარდა – ოჯახის სულადობა გაიზრდებოდა და საზრუნავიც მოემატებოდა, მაგრამ უფალს ჯანმრთელობას და შემწეობას ევედრებოდა.

ზაფხულის დასასრულს ქალიშვილი შეეძინათ. ბავშვის აყვანა თავად მამას მოუხდა თამთას მითითების მიხედვით. ერთ კვირაზე ფეხზე დადგა თამთა და სიხარულით აღარ იყო. მისი მოლოგინება ორთავე სოფლის მცხოვრებლებმა გაიგეს და ქალები ყოველდღე საჩუქრებით ავსებდნენ. თამთასაც მეტი რა უნდოდა და თავისი მონეული ბოსტნეულითა და ხილით უმასპინძლდებოდა მათ.

თამთას და საამის სიხარულს მალე შეეკვეცა ფრთები – ერთი თვის შემდეგ ბავშვი მოულოდნელად გამოეცალათ ხელიდან. გლოვის დღეები ედგათ, მაგრამ სოფლელებისაგან ნუგეშისცემა არ აკლდათ.

ერთმა მანდილოსანმა დაიმარტოხელა თამთა.

– შვილო, დარდს ნუ შეაჭმევინებ თავს. ერთი არ იქნა, მეორე იქნება ღვთის ძალით. უნდა ილოცოთ, მაგრამ ჩვენთან რომ მუსლიმანობაა, თქვენც ასე უნდა ილოცოთ. ჩვენი კეთილი რჩევა ასეთია, დანარჩენი თქვენ იცოდეთ.

ცოლ-ქმარი დაამწუხრა შვილის დანაკლისმა და თანაც ძალიან ჩააფიქრა.

– კი დავსახლდით ქალო ამ ადგილას, მაგრამ ფუძის კურთხევა ან მღვდელმა უნდა ჩაატაროს, ან მოლამ. მღვდელს ვინ მოგაყვანინებს, ან ვინ გაბედავს ფეხის შემოდგმას. მოლა კი? მოგვეყვება განა? ჩვენ ხომ ქრისტიანები ვართ?

– მოლა არ გამაგონო. ისევ ჩვენით მოვეწიოთ რაიმეს დღედ აღამ უნდა ვილოცოთ და უფალს ვევედროთ. საყდარშიც მიმძიმს წასვლა, აღმაცერად მიყურებენ, ვხვდები ამას.

საამი საგონებელში ჩავარდა, მაგრამ დარდს მასალის დამზადებაში აყოლებდა. სამი თვის შემდეგ თამთა ისევ ბავშვის ჩასახვამ დააიძედა და შავებიც გაიხადა.

გადიოდა ერთი წელი, მეორე, მესამე და საამსა და თამთას სამჯერ შეძენილი ქალიშვილები სულ პატარები წაართვა სიკვდილმა.

... გადმობარგდნენ სალორეთში, სამოსახლოც ამოირჩიეს და შეუდგნენ დამკვიდრებას.

ეზოს კიდეში თავისი ხელით დამზადებული ნაბლის ხის მასალით ქირნახულის შესანახად მოზრდილი და გამძლე ბელელი ააგო, რომელიც სახლის აგებამდე დროებით საცხოვრებლად გამოიყენა, ხოლო სამი წლის მანძილზე საამმა მეზობლების დახმარებით სოფელში კარგი სახლი ააგო, ეზოში თუთა და მსხალი დარგო.

ერთ დღეს საამმა ილოცა და რამდენიმე დღიანი მარხვის მსვლელობაში გადაწყვიტა წესების გარეშე ემარხულა, ამიტომ მშვიდრიც დაწვა და უჭმელი დაიძინა.

სიზმარში ანგელოზი გამოეცხადა:

... „მუსლიმანურად უნდა მოინათლო და ახალი ფუძე-ბალავარიც ხოჯას დაალოცვირო... უნდა მიიღო მუსლიმანობა, ბავშვებიც შეგარჩება და ძალიანაც გამრავლდებით...“

ხილვა გაუქრა.

ძილი გაუტყდა საამს. დილით როდესაც წამოდგა შალიკაშვილებთან გადაწყვიტა წასვლა. თამთაც წაიყოლა. ორ საათში მიადგნენ ნაცნობ ოჯახს. დიასახლისი გამოეგება და სახლში შეიპატიჟა ორთავე, მოესიყვარულა კიდეც.

– ქალბატონო სალომე, მეუღლე სად ბრძანდება თქვენი? – მოისაკლისა საამმა.

ბაღჩაშია შვილო, ამ წუთას დავუძახებ – თქვა და გავიდა. სოლომონი შემოვიდა ოთახში და ორთავეს მიესალმა. საამმა სოლომონი გარეთ გაიხმო.

– ბიძია სოლომონ, წუხელ ანგელოზი დამესიზმრა – თქვა და ყველაფერი მოუყვა. ახმედ ხალიფაშვილი უნდა მანახოთ როგორმე, ჩემი ცოლის მშობლების აღმზრდელია. ისინი, სიდედრიც და სიმამრიც მუსლიმანთა ქვეყანაში, სტამბოლში დაიზარდნენ, მაგრამ მესხეთში როდესაც გადმოვიდნენ, ისევ ქრისტიანობას დაუბრუნდნენ. როგორც ვიცით, ერთი ბავშვი მათაც გამოეცალათ ხელიდან და სწორედ ამის გამო მიხდა ახმედ-ხოჯას ნახვა. იგი ნამდვილად დამაკვალიანებს. ერთი, თითქოს სამემკვიდრეო გაუჩნდათ შალვა დიასამიძის ოჯახში – თამთა და ისიც მე მოვტაცე, მეც რომ აღარ შემრჩა ახალშობილები? ...რალაც მინიშნებაა ჩემი სიზმრისეული ხილვით და ეს უნდა შევეკითხო ახმედ-ხოჯას. თამთას გადმოცემით ვიცი, რომ იგი ბრძენკაცი ყოფილა, არ შეიძლება არ დაგვაყენოს გზაზე. იმას მგონი

შალვას შვილიშვილის ნახვაც გაუხარდება. როგორც მამიას და ფატმას, თამთას მშობლებს მეურვეობდა ოსმალეთში, არც ჩვენ დაგვაკლებს ხელს და შემწეობას. დიახ, მე მგონია გაიხარებს ჩვენი ნახვით.

– კარგით შვილებო, მაგაზე ადვილი რა არის. წაგყვები მაგ ხოჯასთან, ვიცი სადაც ცხოვრობს.

– მამ ახლავე შეიძლება წასვლა?

– რათა ჩქარობ შვილო, ამაღამ ჩემი სტუმარი იქნებით, თავი ამ ოჯახის წევრად იგულებით. ხვალე დილით მე და შენ ავდგეთ და მივადგეთ იმ ხოჯას.

– კარგი, გეთანხმები, უფროსი ბრძანდებით და გემორჩილებით.

იმ ღამეს საამი და თამთა საყდარში უფალს შეევედრნენ შემწეობას და ყოველგვარი უბედურებისაგან დაცვას.

სოლომონის სახლში რომ დაბრუნდნენ, მათი ნაბიჯების შესახებ აღარაფერი უთქვამთ.

მეორე დღეს, დილით სოლომონი და საამი დაადგნენ გზას სოფელ სამზიარისაკენ, სადაც ახმედ ხალიფაშვილის დედა-ბუდე იმყოფებოდა.

შუადღისას მიაღწიეს სოფელს, პარასკევი დღე იყო. ოსმალურად „ჯუმა“, როდესაც კვირაში ერთხელ მთელი ხალხი ერთად ლოცულობს, აი ასეთი „საზეიმო“ დღე. ახმედ-ხოჯა ქედის დასახლებისაკენ მიიჩქაროდა, ვინაიდან ქედის ჯამეში მთავარი ხოჯა ბრძანდებოდა, სტუმრები კი მაინც მიიღო. სალამ-ქალამის შემდეგ სოლომონმა მოკლედ აუხსნა ხოჯას მდგომარეობა.

– ამაღამ ჩემთან დარჩებით?

– არა ხოჯა-ბატონო, სახლში აუცილებლად უნდა დავბრუნდეთ.

– მაშინ ჩემს ერთად წამოდი. შუადღეს ვალოცებ ხალხს და ვილაპარაკოთ.

ისევ ქედის ცენტრს დაუბრუნდნენ. ხოჯას წუთინწუთზე ელოდნენ მლოცველები, უკვე შელაგებულიყვნენ ჯამეში. სოლომონმა უცებ გააკეთა წინა განბანვა და ჯამეში შევიდა. საამს კი უთხრა – შეგიძლია ჩვენს ლოცვას უცქიროო... შუადღის ნამაზი ღამაზად ჩათავდა. ხალხი გამოეფინა ეზოში და მიმოიფანტნენ.

სოლომონი წუთით გვერდით ამოუდგა საამს და შეეკითხა:

– როგორ მოგეწონა ჩვენებური ლოცვა?

– განსაკუთრებული არაფერია, გარდა იმისა რომ არაბული ლოცვებია.

ამ დროს ახმედ-ხოჯაც გამოვიდა და ორთავეს ჩაიხანისაკენ გაუძღვა – ოსმალური ადათი აქაც დამკვიდრებულიყო.

– სადაური ხართ ბატონო? – შეეკითხა სტუმრებს.

სოლომონმა უამბო დანვრილებით ყველაფერი, ზოგიც საამმა დაამატა და...

– შენ კაცია სვანიძის შვილიშვილი ხარ კაცო? ვიცნობდი ბაბუაშენს, იქ ახალციხეში ხშირად მოდიოდა შალვასთან.

– ჰო, მისი შვილიშვილი ვარ, ვამეხის შვილი.

– როგორ არიან შენიანები?

– ეჰ, ახმედ-ბატონო, აღარავინ მყავს, სახადმა იმსხვერპლა ისინი. ერთადერთი მე გადაურჩენივარ ექიმბაშს და აჰა, მეც შენს წინაშე ვდგავარ.

– მაშ მამიას და ფატმას შვილი მოიტაცე არა? მერე როგორ შეურიგდნენ ამ ამბავს დიასამიძეები?

საამმა ამოიოხრა.

– რა ხდება მესხეთში, დიდი ხანია არაფერი ვიცი.

– რალა რა ხდება ხოჯა-ბატონო. ჩვენ იქ აღარ დაგვედგომებოდა, ვიცოდი დიასამიძეები არ გვაპატიებდნენ ამ ამბავს და აქეთკენ გამოგვაგზავნეს აწყურის მღვდლებმა. ჩვენს წამოსვლამდე რამდენიმე დღით ადრე მდგომარეობა გამწვავდა, მთელი მესხეთი აიბარგა და საქართველოს მიაშურეს სხვადასხვა ტერიტორიებზე. გავიგეთ რომ ჩვენიანები ყველა გადაბარგებულან.

– აბა ობლად დავრჩიო...

– თამთას ხალხი მყავდა მხედველობაში...

– მაშ მესხეთი დაიცალა არა? რას იზამ, ღმერთს ასე ნებავეს ალბათ.

– ჰო, ალბათ მასეა და სანამ ქართველები მეფის ირგვლივ არ შეიკრიბებიან ერთ ძალად და მუშტად, არაფერი ეშველება საქართველოს.

– სად გვყას ამჟამად მეუღლე შვილო?

– ამ კეთილ კაცთან ვიყავით სტუმრად და იქ დავტოვე.

– შენ რომ გვარი არ გითქვამს ბატონო, რა გვარისა ბრძანდები?

– შალიკაშვილი ვარ, ჩვენც მესხეთიდან ვართ მოსული. მტრობა ჩამოაგდეს ჩვენ გვარსა და სხვა დანარჩენ ქართველებს შორის, იქ აღარ დაგვედგომებოდა და აჭარას მოვაშურეთ ერთმა ოჯახმა, სხვები კი საქართველოს სიღრმისაკენ წავიდნენ.

– რას ამბობ კაცო, თქვენც დაიფანტეთ არა? ნეტა სხვები თუ არიან აჭარაზე შემოხიზნულები?

– კი, რამდენადაც ვიცი ჯაყელები, აბულაძეები, თავდგირიძეები, დისამიძეებიც და ვინ იცის კიდევ ვინ. ჩვენ, ამონყვეტას, რასაც ნამდვილად აპირებდნენ, აქეთ წამოსვლა ვარჩიეთ, ვიცოდით რომ ჩვენი მტრები აჭარაში ვერ გაბედავდნენ შემოსვლას და ასე და ამგვარად დავემკვიდრეთ, სარწმუნოება შევიცვალეთ, მაგრამ მთავარია ადამიანობა არ დაკარგო და ურწმუნო არ იყო, სხვას ყველაფერს მოეველება.

– მართალს ბრძანებთ ბატონო სოლომონ. ეხლა შენი ამბები მოყევი შვილო, თუ დაამთავრე ყველაფერი იმით, რაც მიაბმე. ჩემთან საქმისათვის მოხვიდოდით ალბათ.

– ჰო, საქმისათვის მოვედი ახმედ ბატონო, სიზმარში ანგელოზი დამესიზმრა და...

საამმა ყველაფერი მოუყვა ახმედ ხოჯას, თავიდან ბოლომდე, არაფერი დაუმალა.

– ის, რაც სიზმრად გინახავს, ეს ღვთისმიერია... მე ანგელოზები არასოდეს მინახავს სიზმრად, როგორც გიბრძანეს ისე უნდა მოიქცე, ღმერთი გესაუბრა ანგელოზის პირით და მე რაღა უნდა გირჩიო. ისე უნდა მოიქცე, როგორც გითხრეს, ეს სინამდვილეა...

– ამისათვის რა უნდა გავაკეთო?

– ბევრი არაფერი – უნდა ილოცო მუსლიმანურად, დღეში ხუთი ნამაზია, მაგრამ როდესაც მიეჩვევი, ორგანიზმი თავისთავად მოგთხოვს ნამაზის შესრულებას.

– წინადაცვეთაც?

– ეგ შენს სურვილზეა დამოკიდებული, ჰიგიენურია და ამიტომ. მცდარი შეხედულებაა, თითქოს თუ წინადაცვეთილია იგი მუსლიმანია. დიახ, ჯერ მუსლიმანია ადამიანი და თუ მუსლიმანია იგი წინადაცვეთილიც უნდა იყოს. სხვა ცერემონიალები შემდეგ მოყვება სარწმუნოების შეცვლას... მე სხვა არაფრის რჩევა არ შემიძლია... ღვთის ნება უნდა შეასრულო, თუ გინდა რომ გამრავლდეთ და იხაროთ...

- მაშ, ასე მირჩევ?
- მე კი არა, კიდევ გიმეორებ, ეს ღმერთს სურს, ასე რომ მის წინააღმდეგ არავის ვურჩევ წასვლას. სალორეთში როგორც ვიცი ჯამე არა აქვთ არა?
- ჰო, ჯამე არა გვაქვს ახმედ-ბატონო და ერთ მეზობელთან ვლოცულობთ, დიდი სახლი აქვს და ვთავსდებით. ისე, არც თუ ბევრი ვართ... სალორეთში საყდარიცაა შემორჩენილი.
- აი, რა, ჩემო კარგო... მე პირიქით, ხალხში აგიტაცია უნდა ჩამეტარებინა, რომ ქართული მეობა არ დავკარგოთ, მაგრამ შენზე ანგელოზის დასიზმრების შემდეგ უკვე უფლება აღარ მაქვს ღვთის საწინააღმდეგოდ ვიმოქმედო. ჯერჯერობით ხოჯად დავრჩები. თუ ვითარება შეიცვლება, არც ამას დავიზარებ და ხალხს ქართული განათლებისაკენ მოვაბრუნებ. შეგიძლია ბატონო სოლომონ შეასწავლო საამს მუსლიმანური ადათ-წესები და ყოველგვარი ის, რაც მუსლიმანს მოეთხოვება?
- კი, ხოჯა-ბატონო, იოლი ამბავია...
- ერთი შეკითხვა მაქვს ახმედ-ბატონო... მამია და ფატმა თუ ლოცულობდნენ ოსმალეთში? მამია წინდაცვეთილი თუ იყო?
- კი, იყო წინდაცვეთილი. ხომ გითხარი, ცუდი არაფერია ამაში-მეთქი. რაც შეეხება ლოცვას, იშვიათად ლოცულობდნენ. არავის ახრჩობენ და არავის უჭვრიტინებენ, გინდა თუ არა ილოცეო. ერთხელ თუ ნახეს რომ ლოცულობს ადამიანი, მერე დაცვა და თვალის დევნება აღარ უნდა იმ ადამიანს, ენდობიან და თითქოს ნამუსზე აგდებენ...
- მაშ მე დავინყებ ლოცვას, არავინ შემამონმებს ვლოცულობთ თუ არა? არც შიში არ უნდა მქონდეს არაფრის?
- შემმონმებელი ღმერთია და თუ კეთილი სურვილები გაქვს გულში, ხედავს და გრძნობს, ამიტომ მისი მაღლი უნდა დაიმსახურო. იქნებ ვინმემ არასასიამოვნო რამ გითხრას შენს მუსლიმანობაზე, ყურადღებას ნუ მიაქცევ, ამბების და საქციელის გამწვევ-გამომწვევი მუდამ იყვნენ და იქნებიან. შენ ყოველთვის შენი საქმე უნდა იცოდე და აკეთო ღვთის მოსაწონი.
- დიდი მადლობა ამ დარიგებისათვის. ისე მოვიქცევი, როგორც სიზმრად დამარიგეს... ეს, წინდაცვეთა სავალდებულოა?

– მე გითხარი ჰიგიენურია-მეთქი. ყოველგვარი ჰიგიენური კი ჯანმრთელობისათვისაა კარგი... შენ როგორც გირჩევნია...

– სად ჩავიტარო ეგ ოპერაცია?

– რამდენიმე დღით ჩემთან დარჩები, მოინახება მაგის ოსტატი. ძალიან გამახარე შენი უშუალოებით. მნამს რომ მამიასა და ფატმას ღირსეული სიძე შეხვედრიათ, მაგრამ საქმე დიდკაცობაში კი არ არის, კაიკაცობაშია, აი, ესაა მთავარი, კაი კაცი იქნებ ხალხმა გაადიდკაცოს კიდევ.

– დიდი მადლობა ერთხელ კიდევ და ამ დღეებში ალბათ გენვევი კიდევ.

– ჯუმა დღეს ამოდი და ამ ჯამეში ილოცე. გააკეთე ისე, რომ ხალხმა დაგინახოს და დანარჩენსაც მოეკლება.

საამი და სოლომონი სახლში დაბრუნდნენ. იმავე დღესვე სოლომონმა ლოცვის ჩასაკითხები დაუნერა საამს და... სამ დღეში შალიკაშვილთან ერთად სალოცავად დადგა. უცბად აითვისა ყველაფერი.

სალოცავი რიტუალების ჩატარების დროს გახალისდა კიდევაც. რაც სიტყვიერად განუცხადა სოლომონს.

– ეს მარტო ლოცვა კი არა, ვარჯიში ყოფილა უფლისადმი მადლიერების გამოხატვით. მომენონა მუსლიმანური ლოცვა, რაც მართალი მართალია, ვერასოდეს მოვიხდი იმ მადლის სანაცვლოს, რაც ანგელოზმა ჩამინერგა გულში.

– რადგან დაიჯერე, დანარჩენი ღმერთს მიანდე, გინინამძღვრებს. მომდევნო პარასკევს საამი ახმედ ხალიფაშვილს ქედის ჯამესთან შეეგება მხიარული სახით.

– რა ქენი შეუდექი ახალ სარწმუნოებას? – ჰკითხა ხოჯამ.

– შევუდექი და მომენონა კიდევ.

– მე არ ვაპირებდი მუსლიმანობას, მაგრამ რჩევას დავეყვი და არ წამიგია. მუსლიმანთა სამყაროში პრიორიტეტი წამდვილად აქვს წამდვილ ხოჯას. შენი არ იყოს მეც მომენონა და ამიტომ დავადექი ამ გზას, თორემ სასწავლებლად რომ გამგზავნეს სტამბოლში, მაშინ სხვა მიზნებიც მქონდა, მაგრამ ხოჯად დავრჩი. შემოდი ეხლა და ნამაზი ჩემს გვერდით ილოცე.

გვერდი-გვერდ ლოცულობდა ორი ქართველი, ორთავე ღვთის მინიშნებით გამუსლიმანებული. დიახ, ისლამმიღებული და არა რჯულ-გამოცლილი, სხვათა წეს-ადათებს დამორჩილებულნი, მაგრამ არა ურჯულონი, რომლებიც დრომ და ვითარებამ იმგვარად დააახლოვა, როგორც იქ ოსმალეთში ახმედ-ხოჯა (მეჰმედი) და მამუკა (მაჰმედი). მათი გზები კი საინტერესოდ და სასიკეთოდ იყო გაჭიმული.

ნამაზის ლოცვის შემდეგ ახმედი და საამი სოფლის აღმართს შეუდგნენ, რამდენიმე მლოცველი მეზობლის თანხლებით.

– წინადაცვეთას ამაღამვე ჩაგიტარებთ, ჯუმა დღეა და კარგია, სამ დღეზე ფეხზე დადგები... მერეც ასე ჩასახული ბავშვი სრულიად ჯანმრთელი იქნება.

– ვინაა დასტაქარი, სანდო კაცია?

– რას ლაპარაკობ, მაგას რომ ბავშვები ჰყავს მონათლული...

– ეს ნათლობაა თუ წინადაცვეთა?

– ჩვენში, კუთხურად ამ ადათს დასუნათება შეარქვეს.

საღამოთი აბდულ-დასტაქარი მოიწვია ხალიფაშვილმა.

– სირცხვილი არაა ამხელა კაცი რომ წინადაცვეთით? – გაიღიმა აბდულმა და საქირურგო იარაღების წმენდას შეუდგა.

საამს რალაც სითხე დააღვეინა, რომელმაც ტანში საამოდ დაუარა. ცერემონიამ ხუთ წუთს გასტანა. საამს არა უგრძვნია რა...

ხუთი დღე დარჩა საამი ხალიფაშვილთან.

– თუ პირველი ბიჭი იქნება აბდულს დავარქმევ ალბათ – უთხრა საამმა ახმედ-ხოჯას.

– ალბათ რამდენიმე შვილი შეგეძინებათ, თუ ვაჟები იქნებიან, დანარჩენის სახელების ძებნა არ დაგჭირდებათ.

– სამი ანგელოზი გამომეცხადა და ალბათ სამი ვაჟი შემეძინება, თუ ასე იქნება, ალბათ მეორეს თქვენს სახელს დავარქმევთ, თუ ნებას დამრთავთ და მესამეს კი თამთას მამის სახელს...

– ღმერთმა გისმინოს და ფუტკარივით გამრავლებულიყავით, ვამჩნევ რომ მამუკასავით კეთილშობილი ხარო და შვილებსაც სანიმუშოდ გაზრდით, ღმერთი შეგეწიოს და სულ კეთილი გზებით გატაროს ცხოვრებაში.

– დიდი მადლობა დალოცვისათვის. ეხლა ერთი სათხოვარიც უნდა შემოგბედო ახმედ-ბატონო. მომავალ ჯუმა დღეს უნდა გვეწვიო

სალორეთში და ჭერი და ფუძე უნდა დაგვილოცო. შენი აღზრდილების შვილსაც ნახავ, ალი-კვალი დედამისია თამთა. ვიცი აღზრდილების სიყვარულს თამთა ვერ შეგიცვლის, მაგრამ მაინც ხომ უნდა იცნობდე იმათ შვილს, იგივე თითქმის თქვენი შვილიშვილივითაა. მერე ჯუშას ალოცებ ხალხს და გაუხარდებათ, შენ უკვე შორს გაქვს გავარდნილი სახელი. ქობულეთში მიიხრეს შენს შესახებ, სახელოვანი ხოჯაა და აჭარის ნამდვილი პატრიოტი და ქომაგიაო. რამდენადაც ვიცი სალორეთში ხოჯა არა ჰყავთ, მოსახლეობა ცოტაა და ამიტომ. ერთი რამ კი უნდა გკითხოთ ახმედ-ბატონო, მუსლიმანობა არც ისე სასტიკად ხასიათდება და მიკვირს სალორეთის ხალხი რატომ შეაწყდა ოსმალეთის ხმალს სარწმუნოების გამო, განა არ შეეძლოთ დაჰყოლოდნენ მათ ნებას და ცოცხლებიც იქნებოდნენ.

– ვერაფერს გეტყვი სარწმუნოს, მაგრამ გმირობა რომ ჩაიდინეს ეს ნამდვილია, თუმცა ჩემი აზრით ამისთანა გმირობა უაზროა, ვინაიდან სალორეთს ვერაფერი შემატეს ამით, რაც შეეხება შენთან სტუმრობას, ნამდვილად შეგისრულებ მაგ სურვილს. მელოდეთ, აუცილებლად გესტუმრებით.

– ეხლა ჩემი წასვლის დროა უკვე. თამთა მოუთმენლად მელოდება.

– ჰო, მართლა თამთას ხომ არ შეაცვლევინებ სარწმუნოებას?

– შევთავაზებ, მაგრამ ვერ დავაძალებ. ჩვენ ერთმანეთს ერთგულება შევფიცეთ და ასე წავალთ ბოლომდე, ამიტომ მის წყენინებას ნამდვილად ავარიდებ თავს, მაგრამ ვიცი რომ, თუ თამთამ არ გამოიცვალა რწმენა, სოფლის ყოფა-ცხოვრებაში გაგვიძნელებდა ძალიან.

– მე ჩავატარებ თათბირს სოფელში და თუ თამთა თავის სიტყვაზე მტკიცედ იქნება, ხალხს შევაგნებინებ რომ არავინ არაფერი თქვას თქვენი სანინააღმდეგო, მითუმეტეს თუ შორს მაქვს კარგი კაცის სახელი გავარდნილი, წინააღმდეგეც არ წავლენ. ჩამოვალ და ვნახოთ.

– აბა კარგად ბრძანდებოდეთ და გელოდებით.

ახმედ-ხოჯამ რალაც გამოიტანა და საამს გადასცა.

– ეს პატარა საჩუქარი ჩემგან შენს მეუღლეს გადაეცი, ოსმალეთიდან მაქვს ჩამოტანილი და მგონი არ დაინუნებს.

საამი საღამოთი შალიკაშვილებთან დაბრუნდა, სადაც ცოლი ჰყავდა დატოვებული და სახლისაკენ გაეშურნენ. გზად თამთამ საყდარში შეიარა.

საამი აღარ შეჰყოლია შიგ. თამთამ გაიკვირვა.

– რა მოხდა საამ, რატომ არ შემოდინხარ?

– არ უნდა გენყინოს და ნურც გამიბრაზდები. მე სიზმრად ანგელოზები გამომეცხადნენ და სარწმუნოების გამოცვლა მიბრძანეს. მეც დავყევი მათ ნებას, წინააღმდეგობა უაზრო იქნებოდა. ნახავ, ანე შვილები რომ შეგვეძინება ყველა ჯანმრთელი იქნება და შთამომავლობაც მოგვესწრება.

თამთას გულზე ეკალივით მოხვდა მეუღლის ნააზრევი, თქმით კი არ უთხრა რა, იმიტომ რომ სულ რამდენიმე წლის ცოლ-ქმარი იყვნენ, მერეც უცხო მხარეში, თვისტომებს მოშორებულნი, გამოქცეულ-გალტოლვილებულები. მწარე ნერწყვები გადაყლაპა, ფრესკებს მიაპყრო მზერა, ცრემლები დაედინა ნორჩ ლანჯებზე, გულშიც ჩაედინა. ლოცულობდა, მაგრამ მოლუშული, თუმცა მაინც უხაროდა ის, რომ არავინ უშლიდა საყდარში შესვლას და ლოცვას... მაინც ვისი და რისი რიღით? ეს ვერ გაეცნობიერებინა... თავი დაუკრა ფრესკებზე გამოსახულ გამოსახულებებს და გარეთ გამოვიდა.

ერთხანს უბრად იარეს. ველარ მოითმინა ბოლოს თამთამ დუმილი, მობეზრდა სიჩუმე.

– ჩვენ ხომ ერთგულება შევფიცეთ ერთმანეთს, ეგ აზრი საიდან მოგივიდა, სარწმუნოება რად დაგმე?..

– საიდან მოიტანე ქალო, სარწმუნოება არ დამიგმია, სხვა თუ მივიღე, ეს უფლის ბრძანება და ნება იყო... ერთგულება? მე ერთგული ვიქნები უკანასკნელი სისხლის წვეთამდე და თუ რაიმე შემამჩნიო, შემაჩვენე შენებურად. ეგ რამ გაფიქრებინა... მე ჩვენს ოცნლიან სიყვარულს ასე ადვილად არ წავშლი. რატომ გეექვება, როდის მოგეცი მაგის საბაბი, ფიცზე არასოდეს მილალატინია... ჩემი წინაპრების სახელს და საფლავებს არ შევარცხვენ... შენ კი გეუბნები განა შენს საწინააღმდეგოს? იყავი ისე, როგორადაც გინდა, მაგრამ რადგანაც სოფელში ვემკვიდრებით, ბალავარზე მკვიდრად დგომა მარტო სიმძიმით დგომას არ ნიშნავს... სიზმრად რაც უფალმა მიბრძანა ანგელოზების პირით, ეს უნდა შემესრულებინა და არც თავად მიმიღია გადა-

წყვეტილება, შენი მშობლების აღმზრდელს, პატივცემულ და დაფასებულ ბრძენკაცს ახმედ-ხოჯას დავეკითხე და სიზმარი იყო თუ გამოცხადება, ის ლამაზად განმიმარტა, მერეც მემკვიდრე ხომ აუცილებელია ქალო. ამაზე რაღას მეტყვი?

– ვილოცებდი საყდარში ყოველდღე, უფალს შევევედრებოდი და ოდესმე შემატევედა მემკვიდრეს.

– თუ უფალს ემორჩილები, მე ვითომ სატანას დავემორჩილე? გეუბნები, უფალმა მიბრძანა... ერთ რაიმეს კი ჩემი გუმანით გეტყვი, არ შეგვარგებენ შენს ქრისტიანობას. რა გგონია, საყდარში ლოცვას შეგვარგებენ? მე წამიყენებენ მოთხოვნას – ან სოფლის დატოვებას, ან შენს გამუსლიმანებას, ამიტომ ისე უნდა მოვიქცეთ, ისეთი რამ უნდა გავაკეთოთ, რომ არავინ არაფერი თქვას, ეგ კი არა, გაფიქრებაც კი არ გაბედონ. მერეც ჩვენს ჯიშ-ჯილაგში, შთამომავლებში წმინდანებიც გამოჩნდებიან მენდე... შენ კი ჯერჯერობით იარე და ილოცე, ანთე სანთლები და ევედრე უფალს, როდესაც შვილებს მოგვახარებს, ჯანმრთელობა მიანიჭოს, მე კი ჩემებურად, ღვთის ნებას დავემორჩილები.

სახლში მიაღწიეს. საამმა მუსლიმანურად ილოცა, უკვე ბოლო ნამაზის დრო იყო, თამთა კი თავისებურად – ქრისტიანულად ლოცულობდა. იმ ღამით აღარ უვახშმია, ისე დანვა.

გავიდა ერთი თვე, ორი თვე. გაზაფხულს ლამაზი პირი უჩანდა. გამრჯე ცოლ-ქმარმა მინა დაამუშავეს და დათესეს. მეზობლებიც ეხმარებოდნენ ახალმოსახლეებს.

საამმა თავისი და თამთას ფულებით დიდძალი მიწები და ტყეები შეიძინა, ზოგ უპატრონო სავარგულებსაც მეზობლების ნებართვით დაეპატრონა და ამგვარად დიდძალი ქონების მფლობელი გახდა.

ერთ დღეს თამთამ სიმძიმე იგრძნო. გაუმხილა საამს კიდევ.

– ექიმობა და მკურნალობა ისე იცოდა, როგორც მესხმა ექიმბაშმა შეგასწავლა, მე რამე შემიძლია?

– მგონი ფეხმძიმედა ვარ ვაყუბატონო, ამას წამლობა არ სჭირდება.

– ღმერთმა გისმინოს. ვილოცებ იმისათვის, რომ შვილი გაგვიჩნდეს და ღმერთმა გადმოგვხედოს.

– ჰო, ჰო ილოცე. მეც ვილოცებ. აბა სანამ უნდა ვიყოთ ასე გამოყრუებულებივით... ღმერთო შეგვენიე...

ფერიცვალობა დღეს მოხდა ეს ამბავი, აგვისტოში...

დღეები დღეებს მისდევდა, თვეები თვეებს. ცხოვრობდნენ სოფ-
ლური და ბარაქიანი ცხოვრებით. ჭირნახულიც ბლომად მოიწიეს
და ზამთრის მარაგიც მოიმარაგეს, მაგრამ ერთი რამ გულს მაინც
უკლავდათ – მეზობლები ძალიან შორი-შორს ცხოვრობდნენ.

ზამთარი ურთიერთალერსში გალია ცოლ-ქმარმა.

ახალი წელი კვირა დღეს დადგა, მაგრამ სოფელში ქართული
ახალი წლის ელფერი არ იგრძნობოდა. თოვლიანი დღეები ყველა
ერთნაირი იყო. არავითარი ცვლილება. ზეიმზე ლაპარაკი ზედმეტი
იყო – ისლამის კანონებში ამისთანა რამეები მიღებული არ იყო.

მუსლიმანურად მიდიოდა სოფლის ცხოვრება.

აპრილის ერთ დილას თამთას მშობიარობის ტკივილები დაეწ-
ყო. ისევ საამის დახმარებით იმშობიარა. სხმარტალა ვაჟი დაიბადა,
მძიმე და დიდი.

რიჟრაჟი თოფის დაქუხებამ გაკვეთა.

იცოდნენ მეზობლებმა. თამთას მოლოგინებას ელოდნენ. ადრინად
თოფის დაქუხება არც კი გაკვირვებიათ. ქალებმა მითუმეტეს იცოდნენ,
როდის გაჩნდებოდა პატარა. დილიდანვე მოაშურეს ახალ მეზობელს.
ვის რა მოჰქონდა და ვის რა.

ახალმოლოგინებულს სოფლის ბებიაქალი მიუახლოვდა.

– დაგეძახებინა შვილო, დაგეხმარებოდით მეზობლები.

– ლამე რისთვის უნდა შემენუხებინეთ. სამ ბავშვზე მე ვამშობი-
არე და ეს გამიჭირდებოდა ვითომ? – თქვა საამმა, არც ჩვენ ვართ
უცოდინარები, თამთამაც იცის ექიმობა და ის ხელობა, რაც თქვენ
გაგაჩნიათ. მისივე დახმარებით, მისი ბრძანებით ვამშობიარე. აწე
თუ კიდევ რამე მოხდება, აუცილებლად მოგმართავთ ქალბატონო
ესმა.

მოლოგინების შემდეგ მისართმეველი საჭმელიც უცებ გააკეთეს
ქალებმა და ულონო ქალს თავიანთი ხელით აჭამეს.

საამმა შეპირებისამებრ აბდული დაარქვა პირმშოს. რამდენიმე
დღეში საამს ხალიფაშვილი ესტუმრა.

– ეხლა ნამდვილად გამახარე სიძეე ბატონო, როგორმე მამია და
ფატმაც გაიგებდნენ, იმათაც გაეხარებოდათ, მე ასე მჯერა. სახლ-კარ-
საც გილოცავ და ვაჟიანობასაც, ღმერთმა გამრავლოთ ფუტკარივ-

ით, ხალხის გული გაგეხარებინოთ თქვენი კაი ადამიანობით და კეთილობით. მთავარია ხალხს უყვარდე, როდესაც ხალხს ეყვარები, ღმერთსაც ეყვარებით.

– სიკეთე არ მოგიშალოს ღმერთმა ახმედ-ბატონო. თქვენ მაღლიანი ადამიანი ხართ და თქვენი მაღლი გაგვინათებს გზას. თქვენი დალოცვა დედის რძესავით შეგვრგებოდეს და რაც კი გვისურვეთ, ამის შემსრულებელი ვართ ნამდვილად.

მეზობლები იცნობდნენ შორიდან ხალიფაშვილს და მონინებით ესალმებოდნენ, შემდეგ დიდი სუფრაც გამალეს და სტუმრებს ისევ მოსულები უმასპინძლებოდნენ.

ორ დღეს დარჩა ხალიფაშვილი საღორეთში. ჯუმაც ალოცა ხალხს და თავის სოფელს დაუბრუნდა.

– ღვთისნიერი კაცია ეგ შენი ხალიფაშვილი – უთხრა საამს მეზობელმა – დინჯი, ქკვიანი და ხალისიანი მოსაუბრე.

– მაგის წყალობაა ჩვენი თამთაც, რომლის მშობლები ოსმალეთში დაანყვილა და ახალციხეში გადმოიყვანა. რომ არა ახმედ-ხოჯა, ვინ იცის სად ვიქნებოდი დღეს და ვინ იქნებოდა ჩემი ცოლი. დიდი მაღლიერებით ეპყრობოდნენ დიასამიძეები და მე რა უფლება მაქვს არ მოვეფერო.

– ჰო, ნამდვილად პატივსაცემი პიროვნებაა, მაგრამ არა მარტო ხოჯა, დიდი მამულიშვილიცაა, ლაპარაკში შევამჩნიეთ.

– ნამდვილად მასეა, გადმოცემით ვიცი და პირადადაც დავრწმუნდი – დაამატა საამმაც – ვიდრე ახალციხეში ფაშა სულეიმან ნიბაძე იყო და ცხოვრება ასე თუ ისე შეიძლებოდა, სწორედ იმ წლებში მოსახლეობას შეეძლო სული მოეთქვა და აღარაფრის შიში არ ჰქონოდათ, მაგრამ გამაჰმადიანებულმა ალა-ბეგებმა, თავადაზნაურთა წარმომადგენლებმა ვერ აიტანეს სულეიმან-ფაშის კეთილისმყოფლობა, სულთანთან დააბეზლეს და მოაკვლევინეს მუხანათურად. სწორედ იმ წლებში ახმედ-ხოჯა ისევ ესტუმრა აჭარიდან შვილობილებს და ვითარებას რომ ჩაუკვირდა, პატრიოტული რჩევაც მისცა დიასამიძეებს – გარიდებოდნენ გაიძვერებს, ვიდრე ამონყვეტდნენ. სულეიმან ნიბაძის შემდეგ ახალციხეში ოსმალ-ფაშა დასვეს. ისე კი უნდა შევნიშნო, რომ ვიდრე ჩვენ წამოვიდოდით იქედან, ახალციხეში ფაშა-ფაშაზე იცვლებოდა, სათითაოდ ყველაზე საუბარი

არ ღირს, მაგრამ ის ვიცი, რომ ახმედ-ხოჯის რჩევა ჭკუაში დაუჯდათ დიასამიძეებს და ბევრ სხვათაც და მესხეთი დაცალეს. როგორც აჭარაში, ისე მესხეთშიც ითბობდნენ ხელს გადაგვარებული ქართველები ტყვეთა სყიდვით.

– ეჰ, სწორედ მაგ ტყვეთა მოტაცებამ გააჩანაგა აჭარა. დასავლეთ საქართველოში და აჭარაშიც თითქოს დაგზავნილი იყო სოლომონ მეფის ბრძანება, რომლის მიხედვითაც 1759 წლიდან, ვიდრე თქვენ ჯერ კიდევ მესხეთში იყავით, აკრძალული იყო ტყვეთა მოტაცება და გაყიდვა, მაგრამ ეშმაკი და ჯიშმოსასპობი გადაგვარებული ქართველები მაინც ახერხებდნენ ტყვეებით ვაჭრობას. ამან გააჩანაგა თითქმის დასავლეთ საქართველო. ეხლა თითქოს აღარ აქვს ამ საზიზღრობას ადგილი, მაგრამ ინციდენტები მაინც ხდება და საშიშროება ჯერ კიდევაა.

– როცა იქნება, ბოლო მოელება ყველაფერს, მაგრამ ვიდრე ეს დრო დადგებოდეს, მანამ ქართველებს კარგი დღე არ გვინერია. მე თუმცა მუსლიმანობა მივიღე, მაგრამ თუ ხალხი წინააღმდეგობას გაუწევს ოსმალო მოძალადეებს, მეც მათ გვერდით დავდგები და ვიბრძოლებ იმისათვის, რომ ეს სისხლისმსმელები საბოლოოდ განვდევნოთ საქართველოდან. მე მგონი მეფეები გულხელდაკრეფილნი არ ზიან და ალბათ ერთიანი ძალებით შეუტყვენ.

– თუ რომელიმე ქვეყანა არ დაგვეხმარა, ჩვენი ძალებით ვერას გავხდებით, ომებში დაილია ქვეყანა.

– მე მგონი ერეკლე მეფე დიდ რუსეთს სთხოვს დახმარებას, მაგრამ მოუსმენენ კი? ან თავს აიტკივებენ კი საქართველოსთვის? ყველა საკუთარ ტყავზე ფიქრობს, რუსეთს კი ბევრ ქვეყანასთან აქვს კონფლიქტი... რა ვიცი იქნებ მართლაც მოგვეშველონ, მაგრამ ამის საფასურად ვინ იცის რას მოითხოვენ.

– რა უნდა მოგვთხოვონ. ტერიტორიებს, ხომ ვერ წაიღებენ?

– არც ესაა გამორიცხული, იქნებ ქვეშევრდომობა მოითხოვონ, ეს არაფერია, მაგრამ თუ ჩვენი დამონება მოინდომეს რა მათ ვყოლივართ დამონებული და რა ოსმალებს, განა სულ ერთი არაა?

– ერთი რამ მიკვირს საამ ბატონო. თუ ამხელა პატრიოტი ხარ შენი ქვეყნისა, მაშინ მუსლიმანობა რისთვის მიიღე?

– ღმერთმა ჩამაგონა, გამოცხადება მქონდა – ანგელოზები მომ-
ველინენ და ღვთის ბრძანება მომასხსენეს, სხვაგვარად არ შეიძლე-
ბოდა. მე ხომ სამი შვილი ჩვილობაში გარდამეცვალა, შემდეგ მოხდა
ეს გამოცხადება, თუ სარწმუნოებას შევიცვლიდი, შვილები შემრჩე-
ბოდა, არ დამეჯერებინა?

– რახან ასეა რალა მეთქმის, მაგრამ თამთას ქრისტიანობა ცოტა
ხელისშემშლელი იქნება მგონი.

– რა ვიცი, რა ვიცი... ყველაფრისათვის მზად ვარ ისე კი უნდა
გითხრაო, რაც არ უნდა მოხდეს აქედან არსად არ ვარ წამსვლელი –
მეორედ ვერ მოვიშლი ფუძეს. სოფელს ექიმი ჭირდება, თამთა კი
უებრო მკურნალია, ზაზა ფანასკერტელის მოძღვრებასა და უფლე-
ბული, დასტაქარობას მგონი ვერ შეძლებს, მაგრამ თუ საჭირო დარ-
ჩა არც ამაზე დაიხვევს უკან – გამბედავია და მცოდნე. სამი წელი სწავ-
ლობდა მათ სასახლეში გახსნილ სასწავლებელში, ექიმობაც შეუძლია,
ექიმბაშობაც და შელოცვებიც. ისეთ წამლებს ამზადებს ბალახებისა-
გან რომლებიც ბევრ ავადმყოფობას კურნავს.

– ღმერთმა შეგენიოთ. თუ ასეა კიდევ ამის ხათრით იქნება არავინ
არაფერი თქვას, მაგრამ მაინც უხალისოდ მოეკიდებიან ამ ამბავს,
ვიცი ესენი მე...

– მესხეთში ბაბუას მეშვეობით გავიგე, თუ როგორ აძალებდნენ
აჭარლებს ისლამის სარწმუნოებაზე მოქცევას, ძალიან ბევრი აჭარე-
ლი განწყვიტეს, ასე გავიგე.

– ჰო, ასეა ნამდვილად. ძირძველი აჭარლები მართლაც ამოუნ-
ყვეტიათ და დღესდღეობით შემოსახლებულები ჭარბობს.

– ახალციხეში, სამცხე-საათაბაგოში უკვე ორასორმოცდაათი
წელია ბოგინობენ, მაგრამ იქ ასეთი კაცთაკვლა არ ყოფილა. უფრო
მეტად ქართული ენის ამოძირკვას და ტერიტორიების დამორჩილე-
ბას აპირებდნენ, აქ კი... არა, ნამდვილად სისხლისმსმელები არიან
ეს რჯულჯილაგასანყვეტლები.

– სისხლისმსმელობა არც ქართველებს აკლიათ... სწორედ
ქართველები აძლევენ ნიმუშს თავდამსხმელებს, აბა, ჩვენ რისთვის
გამოვერიდეთ მესხეთის ცას... ეჰ, რას არ გვიმზადებს ბედი მაც-
დური...

... ჰო, სისხლისმსმელები და ავისაქმის ჩამდენნი...

1767 წელს ახალციხის ტახტზე ოსმალებს თავგადაკლული, გათათრებული ფაშა – სულეიმან ჯაყელი დაუსვამთ. იგი საქართველოსათვის საზიანო საქმეებს სწადიოდა.

1791 წელს სულეიმან ფაშის გარდაცვალების შემდეგ ტახტი დაიკავა შერიფ ჯაყელმა, შემდეგ მისი ადგილი კი დაიკავა აჭარელმა შაქირ ფაშა სურმანიძემ (1733-1805 წწ) ამ ფაშის ქალი ესმა მომავალი ფაშის – სელიმ ხიმშიაშვილის ცოლი იყო.

თავი IV

პირველი ვაჟის მოვლინებიდან, მეათე წლისთავზე თამთამ მესამე ვაჟი შობა. შეპირებისამებრ საამმა მეორე ვაჟს ახმედ-ხოჯის საპატივცემულოდ ახმედი შეარქვა, მესამეს კი მამია დაარქვა. იმ დღიდან შეუდგა შვილებისთვის ახალი სახლების აგებას.

1770-იან წლებში ოსმალები ხინოს ხეობის დამორჩილებას შეეცადნენ. სისასტიკეს იჩენდნენ ხეობის მოსახლეობის მიმართ, არაფერს ერიდებოდნენ ხეობის დასამორჩილებლად. ასკერს-ასკერზე აგზავნიდნენ ოსმალეთის სასულთნოდან. ჯერ ოსმან III უსწორდებოდა აჭარას და მძლავრი ჯარით მესხეთის ტერიტორიას, შემდეგ ახალარჩეული სულთანი – მუსტაფა III. ყველა ერთმანეთზე უარესი იყო, ხოლო ტერიტორიების დაპყრობის საქმეში ერთსულოვანი. მალე ტახტზე ავიდა აბდულ ჰამიდ I. სწორედ მას ხვდა წილად ხინოს ხეობის ანოკება. ამავე დროს იგი ფართომასშტაბიან ომს აწარმოებდა მესხეთის ტერიტორიაზე. 1770 წელს რუსეთის მთავრობამ, კერძოდ იმპერიის დედოფალმა ეკატერინე II-მ გენერალ ტოტლებენის მეთაურობით ჯარი მოაშველა ერეკლე II-ს, მაგრამ გენერლის ახირების გამო, ახალციხეში მისვლამდე ჯარი უკან გაბრუნდა. ერეკლე II-მ საკუთარი ძალებით და გამჭრიახობით მტერს სძლია და დაამარცხა, რის შედეგადაც, 1774 წელს ზავი დაიდო რუსეთ-ოსმალეთის ომის შეწყვეტის მოტივით ქუჩუკ-კაინარჯში, მაგრამ ომი საქართველოსათვის არ დამთავრებულა. იგი ისევ გრძელდებოდა.

1784 წლიდან აჭარაში მმართველობდა ქვეყნის პატრიოტი ბეგი – სელიმ ხიმშიაშვილი. მას მოგვიანებით ფაშობა მიანიჭეს, მაგრამ თავის მოკვეთამდე ხმალი ხელიდან არ გაუგდია და ოსმალთა ძლიერებას აჯანყებებით არყევდა, გამუდმებული ომი ჰქონდა მოსახლეების წინააღმდეგ. სელიმ ხიმშიაშვილმა აჭარაში „ქუდზე კაცი“ გაიწვია და პატრიოტთა ჯარი შექმნა.

საამი, ვაჟკაცი აბდულის ერთად სელიმის ჯარში გამწესდა და მის გვერდიგვერდ იბრძოდა. 1792 წელს სელიმ ბეგის მეთაურობით აჭარაში მძლავრი ანტიოსმალური ამბოხება მოხდა. აჭარელი პატრიოტებით და მოხალისეებით შეივსო სელიმის ლაშქარი. ერთ-ერთი ბრძოლის დროს საამი დაიჭრა და იძულებული გახდნენ უკან გაებრუნებინათ.

საამი სახლში დაბრუნდა.

ამ დროისათვის სალორეთი მოსახლეობით თანდათან ივსებოდა. სოფელში ინფექციამაც იფეთქა. ამის მიზეზი კი ის იყო, რომ მცხოვრებთა მოსვლა-ნასვლა კონტროლს არ ექვემდებარებოდა, პირად ჰიგიენასაც ვერ იცავდა ხალხი და სწორედ ამის მიზეზით სხვადასხვა დაავადებებს ჰქონდა ადგილი. თამთა, რომელსაც ზედმინევნით ჰქონდა შესწავლილი საექიმო და სამკურნალო საქმე, ხალხს უანგაროდ წამლობდა, კურნავდა ისეთ ავადმყოფებს, რომელთა წინაშეც სახელგანთქმული მკურნალები უძლურნი იყვნენ. მკურნალობის საქმეში დიდად ეხმარებოდა ზაზასეული კარაბადინიდან გადმონერული რიგი დაავადებების სანინაალმდეგო სამკურნალო საშუალებები. კარაბადინში მოცემული ხე-მცენარეები, ყვავილები და სამკურნალო ქვებიც კი მოიპოვებოდა აჭარაში და კერძოდ სალორეთში. თამთამ იცოდა მათი მოპოვების გზები და მკურნალობის საშუალებები, მაშინ როდესაც მშობელს მომაკვდავი შვილი უწევს, არ აქცევს ყურადღებას იმას, რომ გადამრჩენელი მკურნალი რა სარწმუნოებისაა. სწორედ ასე შეითვისეს თამთა მკურნალი და მას თავისი მრწამსის გამო ახმედ-ხოჯის დარიგების მიხედვითაც არავინ აქცევდა ყურადღებას. იგი სიკვდილამდე კურნავდა ავადმყოფებს და დაჭრილებს. სოფლის ქალებსაც შეასწავლა მკურნალობა. ახალციხიდან წამოღებულ, თავისი ხელით გადმონერილ მცირე კარაბადინს კი თვალისჩინოვით უვლიდა. ბევრმაც გადაიწერა ეს საჭირო წიგნი, მაგრამ მის მიერ გადწერილი ისე ლამაზად იყო დასურათებული თამთას მიერ, თვალეზი ზედ რჩებოდათ. (მოგვიანებით, თამთას ეს წამოღვანარი მისი სიკვდილის შემდეგ მოიპარეს და დიდხანს „მოგზაურობდა“ აჭარის ტერიტორიაზე) ...

თამთამ მეუღლე განკურნა, საომრად კი აღარ გაუგზავნია – იგი მოხალისედ იყო წასული. აბდული კი რამდენიმე წელიწადს ედგა გვერდით ხიმშიაშვილს.

1795 წელს საამი გარდაიცვალა, იგი დაჭრის შემდეგ თითქოს გამოკეთდა, მაგრამ ჭრილობები იმდენად სახიფათო აღმოჩნდა, თამთა უძლური შეიქმნა მის სრულიად გამოსაჯანმრთლებლად.

დარჩა თამთა სამი ვაჟკაცისა და მეზობლების ამარა. მამის დასასაფლავებლად დაბრუნებულმა აბდულმა საცოლევც გამოიყო-

ლა თან – აბუსერიძეებს მოპარა, მაგრამ მისთვის დევნა არ გამოუცხადებიათ, იცოდნენ ხიმშიაშვილის ჯარში რომ მსახურობდა და ვაჟკაცობითაც არ დაუნუნებიათ. აბდულმა ძმების დახმარებით მამის მიერ დაწყებული ისეთივე სახლი, როგორც თავად ედგათ დაამთავრა, რომელშიც მამია შეასახლეს უფროსმა ძმებმა. სახლებს შორის მანძილი ოცი მეტრი იყო.

რძლის შემომატებამ სახლში ბარაქაც შემოიტანა. ქვრივად დარჩენილი თამთა მუხლჩაუხრელად შრომობდა ყანა-ბაღჩაში და ყოველთვის ბარაქიან მოსავალს იწევდა.

– ფეხბედნიერი ხარ შვილო, შენი მოსვლის შემდეგ სახლში ბარაქა მომემატა. ბედნიერი ყოფილიყავი სიცოცხლის ბოლომდე შვილო – დალოცა თამთამ.

თამთა თავადაც კეთილი იყო, სოფელში უებრო მკურნალის სახელი დაიძვივრა. სხვა სოფლებიდანაც მოდიოდნენ ამ ღვთისნიერ მკურნალთან. მის სარწმუნოებრივ მდგომარეობას არავინ აქცევდა ყურადღებას. მასთან ხოჯა-მოლებიც მოდიოდნენ სამკურნალოდ და სწორედ მათი მეშვეობით დიდხანს იფარებოდა მისი ქრისტიანობა. მადლიერი სოფლელებიც აღარ აქცევდნენ ყურადღებას – ცალი ყური და ცალი თვალი დაიყრუეს და დაიქორეს თითქოს.

თამთა საყდარში დადიოდა ლამლამობით და ლოცულობდა, არც შვილები აქცევდნენ ყურადღებას დედის საქმიანობას. ისინი მხარში ედგნენ და შრომას უმსუბუქებდნენ მხოლოდ. ბედნიერად თვლიდა თამთა თავს, მიუხედავად იმისა, ოჯახის უფროსი გამოეცალა ხელიდან.

– ეხლა შენ ხარ ოჯახის თავკაცი შვილო – უთხრა აბდულს. მალე შვილიც გაგვიჩნდება და საზრუნავიც მოგვემატება. ერთგულად უნდა ვიშრომოთ ჩვენი მარჩენალი მიწა და მას მოფერება სჭირდება, სარეველამ არ უნდა მოგვერიოს.

– მამის ხსოვნას ქარს არ გავატანთ დედი, მისი მადლი ნაგვიძღვება ნინ... ობლად არ ვითქმებით, რახან შენ გვყავხარ ცოცხალი. სარეველას კი არსად არ გავახარებთ.

– ეჰ, შვილებო, მამა ნაადრევად გამოგეცალათ ხელიდან, რა ვიცხოვრეთ ერთად სულ ოცდათხუთმეტი წელიწადი. ერთგულება შევ-

ფიცეთ ერთმანეთს და მილალატა ცხონებულმა, მარტოდ დამტოვა... ანე თქვენი იმედით უნდა ვიცოცხლო.

– ჩვენი იმედი ნუ მოგშლოდეს დედი... არც შენი სახე მოგვშლოდეს დიდხანს, შვილიშვილები და მათი შვილებიც შენ უნდა დაზარდო.

– უფალმა გისმინოს შვილო...

აბდულს წლისთავზე ვაჟი შეეძინა, რომელსაც შაანი დაარქვეს, რაც ოსმალურად „თეთრ შევარდენს“ ნიშნავს.

...საამის სიკვდილიდან ერთი წლის შემდეგ, ხიმშიაშვილთა გამძლავრებით შეშინებულმა ოსმალებმა აჭარას შემოუტიეს. სოფლები ოსმალთა იანიჩარებით გაივისო. ისინი ერთპიროვნულად აპირებდნენ შეტევას ბათუმიდან. სულთან სელიმ-III ბობოქრობდა სელიმ ხიმშიაშვილის, ოსმალეთის დიდი ვეზირის გაძლიერების გამო. სწორედ მისი ბრძანება იყო, რადაც არ უნდა დაჯდომოდათ და როდესაც არ უნდა ყოფილიყო, სელიმ-ფაშა უნდა დამარცხებულიყო.

ხინოს ხეობას შესეული იანიჩრებიც შემოაბრუნეს ზედა აჭარისაკენ. დიდი ომისათვის ემზადებოდნენ ოსმალები. ამავე დროს ოსმალეთში მზადდებოდა შინააშვილობები. გამუდმებული ომებით და ხალხის ასკერში განვევით დაიღალა ოსმალეთის მოსახლეობა. საპროტესტო გამოსვლებიც ხდებოდა, მაგრამ მათ სისხლში ახშობდა მთავრობა.

თამთას არ ეჭაშნიკა ოსმალების შემოსვლა სოფელში. ხვდებოდა რომ თავის მოღვაწეობას და მრწამსის დაფარვას ველარ შეძლებდა და ამიტომაც სახლ-კარი ახალ ცოლ-ქმარს და მეორე ვაჟს შეატოვა, მოკიდა მამიას ხელი და სხალთისაკენ აიღო გეზი, იცოდა რომ იქ ეკლესია მოქმედი იყო ჯერჯერობით. ორი წელი დარჩა ეკლესიაში, დღედაღამე ლოცვაში ატარებდა დროს. შვილსაც ალოცებდა ქრისტიანულად.

ბედი-მდევარი ალალ, გულკეთილ ადამიანს ხშირად არ წყალობს, ასე დაემართა თამთას.

ოსმალები მარეთის ხევიდანაც გადმოვიდნენ ხიმშიაშვილზე ერთიანი ძალით იერიშის მისატანად. სელიმ ხიმშიაშვილი ხიხანის ციხეში იყო გამაგრებული.

საშიშროება აქაც იგრძნო თამთამ. იცოდა, არ დატოვებდნენ ხე-
ლშეუხებელს, ოსმალურად შეიმოსა და ისევ უკან დაბრუნდა. გზაში
არავინ აჩერებდა ჩადრიან ქალს. სალორეთში რამდენიმე დღის შემ-
დეგ შემოდგა ფეხი.

აჭარაში ოსმალთა შემოსვლის შემდეგ ისლამზე მსახურებით
დანიინაურდა სოფელი ღორჯომი. ქუხდა ღორჯომის სახელი და
სწორედ ამ აღზევების გამო ქედის ზემოთა ტერიტორიას ქვედა აჭარის
ხალხი მთლიანად ღორჯომს უწოდებდა. ღორჯომის გავლენით
ძალიან ბევრი სოფელი მონურ უღელს უძღვებდა და ისლამს ზედმი-
წევნით ერთგულებით ემსახურებოდნენ.

სოფელში შემოსულმა თამთამ სოფლის ცენტრში მამიასთან
ერთად გამოიარა. იცოდნენ რისთვის იყო ქალი ნასული. თორმეტი
წლის მამიას მიაძახეს თურმე – ჩამოვიდა ღორჯომელიო. ამის შემ-
დეგ მამიას ზედმეტსახელად „ღორჯომელა“ შეარქვეს. თამთას დაბ-
რუნებიდან ერთ კვირაში აბდულის ცოლმა – შაჯერმა იმშობიარა.
თამთამ რძალს მშობიარობა გაუადვილა თავისი წამლებით.

1798 წელს, შემოდგომაზე დაიბადა შაანი, ჯუმა დღეს, ოქტომ-
ბრის შუა რიცხვში.

თამთას დაბრუნებას უდიდესი სიხარულით შეხვდნენ შვილები
და რძალი. მასთან ერთად რამდენიმე მეზობელიც. ერთად შეიკრიბ-
ნენ და ვაჟი შვილიშვილიც მიულოცეს.

1790 წელს აჭარაში პირველად დაინიშნა მუფთი (მთავარი ხოჯა)
სამზიარელი – ახმედ-ეფენდი ხიმშიაშვილი (1707-1790 წწ).*

ოსმალები თავიანთ მავნებლურ პოლიტიკას ყოველთვის და
ყველგან ატარებდნენ, მათი ძირითადი ამოცანა იყო სულთნის ბრ-
ძანების უმნიკვლოდ შესრულება, რომელსაც ყოველგვარი ხრიკე-
ბით ახერხებდნენ. ეს ბრძანება კი ხალხის მუჰაჯირში გარეკვა იყო,
რითაც საქართველოს მორალურადაც ასუსტებდა და ფიზიკურ-მა-
ტერიალურადაც.

ინტენსიურად მიმდინარეობდა მუჰაჯირში წასვლა.

აჭარას ყოველთვის ჰყავდა თითო-ოროლა მამულიშვილი. ისი-
ნი ყოველნაირად ცდილობდნენ წინააღმდეგობის გაწევას მუ-
ჰაჯირობისაკენ გეზაღებულ ხალხში. ერთ-ერთი ასეთი მონინააღმ-
დეგე და ანგარიშსწავე იყო პატრიოტი ახმედ-ეფენდი ხალიფაშ-

ვილი. მან არაერთხელ შეუშალა ხელი მუჰაჯირში წამსვლელებს და უკან მოაბრუნა, როდესაც მუჰაჯირში წამსვლელთა მძლავრი ტალღა გამოჩნდებოდა, ამ დროს ერთი ჭკვიანი ადამიანი გამოეყოფოდა ხალხს და მიმართავდა მათ:

– ნავიდეთ ხალხნო და ხალიფაშვილს ვკითხოთ, როგორც ის გვირჩევს, ისე მოვიქცეთო.

მართლაც ასე იქცეოდნენ და ხალიფაშვილს ეკითხებოდნენ.

ერთ დღეს წარსდგა ხალიფაშვილი ხალხის წინაშე, მაგრამ ამჯერად კატეგორიული პრინციპით და დარიგებებით.

– „რომ მიდიხართ, სად მიდიხართ ხალხნო. იქ რომ წასასვლელად მომზადებულხართ, სახლ-კარს, სამშობლოს ვის უტოვებთ. მე იქ ვცხოვრობდი და დავბრუნდი ბედნიერი შემთხვევის წყალობით. იქ რომ ცხოვრება კარგი ყოფილიყო მე აქ არ წამოვიდოდი... დაბრუნდით სახლ-კარში და მიწას მოუარეთო”. იმ დღეს ოთხიათასი კაცი მობრუნებულა უკან, მერე და მერე ხალხმა კვლავ დაუჯერა და პირი იბრუნეს სახლებისაკენ. ასე პატრიოტულად დარჩა იგი ხალხის ხსოვნაში და აჭარის ისტორიაში. იგი მუფთად დანიშნვიდან მალე გარდაიცვალა.

სოფელი საღორეთი თანდათან ივსებოდა მოსახლეობით. შალიკაშვილებს კვალდაკვალ მოჰყვა აფხაზეთიდან გამოქცეული ალექსანდრე შერვაშიძე. შემოსახლდნენ სეფერიძეები, მიქელაძეები, კაკაბაძეები (შემდგომში კაკაოლები. უფრო გვიან კაკაურიძეები); და სხვები და სხვები. საუკუნეთა განმავლობაში ივსებოდა და ცარიელდებოდა სოფელი.

1775-იან წლებში შემოსახლდა საღორეთში აფხაზეთიდან მიგრირებული, თავადაზნაურთა წრის წარმომადგენელი ალექსანდრე შერვაშიძე. იგი საღორეთელ ქალზე დაქორწინდა 1778 წელს. ცოტა ხანს იცხოვრა საღორეთში, ქალის მამულში და ორი წლის შემდეგ სოფელ ოქტომბერში ადრე ჩამოსახლებულ შარვაშიძეებს მიეკედლა, გადასახლდა სამუდამოდ, ისლამიც მიიღო და სახელი ალიქა დაარქვეს. პირველად ალექსი გათათრდაო – ასეთი ხმები დადიოდა ხალხში.

1790-იან წლებში აფხაზეთიდან კიდევ ერთი ადამიანი წამოვიდა აჭარისაკენ და ისიც საღორეთში დასახლებულა. მალევე იქორწინა

ნა სალორეთელ ქალზე. მათ სამი შვილი შეეძინათ. ჯერ ქალი, შემდეგ ვაჟი და ისევ ქალი.

სალორეთში დიდი ტერიტორიები იყო დაუმუშავებელი. შალიკაშვილებს და საამის ოჯახს შერვაშიძეებიც მიეტოლნენ და თითქმის ერთნაირი რაოდენობის მიწები დაისაკუთრეს. აფხაზეთიდან მეორედ მოსული შერვაშიძე იყო ხახუტა, რომელიც ძმის, ალექსის კვალს გამოჰყვა, მისივე ნასახლარზე დაფუძნდა და აღარსად წავიდა.

1830-იან წლებში სალორეთში მერისიდან მოიპატიჟეს ხოჯად – ხასან-ეფენდი მუფთი-ზადე ლორთქიფანიძე, რომელიც ტრაპიზონიდან იყო გადმოსული ხუთი ქალიშვილის ერთად. ხოჯად მონვევის ნიადაგზე, ხასან-ეფენდიმ ერთი გოგო მერისში თავისი გვარით დატოვა და ისე ჩავიდა სალორეთში. იგი თექვსმეტი წლის ასაკში დაქორწინდა ოსმალეთში, შემოსახლების მომენტში უფროსი (მეორე ქალიშვილი) უკვე ჩვიდმეტი წლისა იყო, რომელიც მასზე ძალიან უფროს შერვაშიძის შვილს – მემედს მიათხოვეს. მათ მხოლოდ ათი წლის შემდეგ შეეძინათ პირველი შვილი, სულ სამი ვაჟი და ერთი ქალი შემატეს სოფელს შერვაშიძე ხახუტას შვილმა და რძალმა. ხახუტას ორი ქალიშვილი სხვა სოფლებში გათხოვდნენ.

მუფთი-ზადემ ოთხივე ქალიშვილი სალორეთში გაათხოვა. მესამე ქალი სურმანიძეებში გაათხოვა, მეოთხე შალიკაშვილებში, მეხუთე კი ქადიძისათვის მიუთხოვებიათ.

მუფთი-ზადემ სალორეთში მეორედ იქორწინა და შეეძინა კიდევ ორი ვაჟი...

ბარაქიანი მიწები იყო სალორეთში, მაგრამ ხანდახან გვალვებისაგან იხრუკებოდა ყველაფერი. წამოზრდილმა ლორთქიფანიძის შთამომავლებმა ახალგაზრდები აიყოლიეს და ჭანჭახადის ლელიდან სარწყავი არხით კამკამა წყალი მოიყვანეს სოფელში. სოფელში ერთი თამარისდროინდელი მოპირკეთებული წყარო ჩუხჩუხებდა და ერთიც უბრალო ღარზე მოთქრიალებდა. კეთილმოწყობილი წყარო შალიკაშვილების უბანში გადმოედინებოდა, ხოლო მეორე კი საამის შთამომავლების მიწა – მამულში მოჩუხჩუხებდა, ხელოვნურად გაშენებული ნიფლნარის ბოლოზე.

საამმა თავისი გვარი გააუქმა და შვილებს თავისი სახელით გაუგრძელა გვარი. ასე მიღებული იყო იმ დროს სამუსლიმანო სამყაროში და ვინაიდან საამმა მუსლიმანობა მიიღო, გვარიც ოლლი დაბოლოებით გააგრძელა – საამიშვილი ანუ საამიოლლი.

საამის შვილიშვილმა შაანმა იარალის კეთება აითვისა. ბაბუას დანატოვარი თოფ-იარალი სამახსოვროდ ჰქონდა შენახული. თოფი ადგილობრივი წარმოებისა იყო, მაჭახლური, რომელსაც იმ ხანად ბადალი არ გააჩნდა და სახელადაც „მაჭახელა“ ერქვა. საქართველოში ოდითგან დამკვიდრებული იარალის – ხმალ-ხანჯლების კეთებას, თოფ-დამბაჩების დამზადებაც მიემატა და დამკვეთი ხომ საძებარი არ იყო, ხან ოსმალები იძენდნენ და ხანაც ქართველები, ხოლო ხელოსნისათვის, როდესაც ქონების დაგროვებას თუ თავის რჩენასაა გადაგებული, სულერთია ვინ გადაუხდის საფასურს, მისულ მუშტარს ხომ არ შეეკითხება ხელოსანი სადაურობას და ვინაობას, მთავარია საფასურის გადახდა.

შაანმა, ბაბუას აგებულ ბელლის ქვეშ სამჭედლო გამართა და სამეურნეო იარაღების კეთებას მიჰყო ხელი, რაც ყოველთვის სჭირდებოდა გლეხს, მინის მუშას მუშტარიც გამოუღვეველი ჰყავდა და მამის დანაზოგს თავადაც წაამატა ფული – ხან ოსმალურ ფულებს აჩხრიალებდა და ხანაც ქართულს. მოგვიანებით აითვისა თოფების კეთებაც და სწორედ ამ ხელობით სალორეთს შორს გაუვარდა სახელი მაჭახელივით. მოდიოდა და მოდიოდა მუშტარი.

მიუხედავად იმისა, რომ მაჭახლელები ოსმალთა ექსპანსიამდე ფლობდნენ იარალის დამზადების ხელოვნებას, გამრავლებული მტრების გარემოცვაში უფრო გაფართოვდა მათი ხელოსნობის არეალი – მთელი მაჭახელი ამ ხელობას მისდევდა, მაგრამ სალორეთში წარმოებულ იარაღს რაღაც მაღლი და სილამაზე ჰქონდა. იყვნენ ადამიანები, ვინც მარტო სილამაზისათვის, ქონების სახით იძენდნენ და სწორედ ამან განაპირობა, რომ ახლო-მახლო სოფლების მოსახლეობაში ყველა თუ არა, ნახევარზე მეტი მაინც „მაჭახელის“ ტიპის გაუმჯობესებული იარაღით იყო შეიარაღებული.

სრულიად ახალგაზრდა ოსტატ შაანს, ადგილობრივებმა „უსტაშაჰინი“ შეარქვეს. უსტა, იგივე ოსტატი, ზედწოდებად თითქმის გვარად დაუმკვიდრეს ბაბუა საამის შთამომავლებს.

თამთა ბებია მკურნალის სახელით ზეიმობდა, შვილიშვილი შაანი კი თოფ-იარაღების კეთებით და საამის ეზო-მიდამოში ყოველთვის ხალხმრავლობა იყო.

– აი, შვილო – უთხრა ერთ დღეს თამთამ შვილს და შვილიშვილს, ჩემი ქმრის წინასწარმეტყველური სიზმარი, როგორ გვეხმარება ცხოვრების უკეთ მოწყობაში. მადლი მარტო იმით არ კეთდება, ადამიანს რაიმე აჩუქო, თქვენი თოფ-იარაღი, რომ მოსწონთ და აფასებენ, ესეც მადლია. მე თავის დღეში გასამრჯელო არ ამილია, თქვენ კი ამას ვერ გეტყვით, თუკი ვინმე ისეთი გამოერია, შეძენის სურვილი აქვს და სახსარი არა, ფულს ნუ დახარბდებით, ისედაც გაუნოდეთ ხელი. უფალი გაგიათმაგებთ. ამ წესით უნდა ვიცხოვროთ და საამის მადლიც გაგიძღვებათ წინ. მთავარია თქვენს სახელს და ადამიანობას არ უღალატოთ, დანარჩენს უფალი მიხედავს.

– მასეც ვიზამთ ბებია, თქვენს სახელს დიდებას შევმატებთ – უპასუხა შაანმა.

„ეჰ, რა ტყუილად მენწყინა მაშინ საამის გამუსლიმანება – გაიფიქრა თამთამ და ცრემლები ჩამოყარა“.

შაანი ანუ უსტაშაჰინი ვაჟკაცური აგებულების, ზორბა ტანის და ჯან-ღონით სავსე ახალგაზრდა, დინჯი და აუჩქარებელი იყო, სიტყვა-პასუხიც მძიმე და მოზომილი იცოდა. ხშირად ჭკუის საკითხავად მოდიოდნენ მასთან, ხოლო დარიგება ბრძნული და თანაც ხალისიანი იცოდ ა. იუმორის გრძნობაც გააჩნდა აგებულებასთან ერთად, რაც უნაკლო ჰქონდა, სილამაზეც გააჩნდა – შავთმაქოჩრიანი და შავთვალწარბა იყო ბებია თამთასავით. წყნარი და გამრჯე იყვნენ მისი მშობლები – აბდული და ჰაჯერი. დღენიადაგ მიწაზე იყვნენ მიჯაჭვული და ბარაქა შემოჰქონდათ.

შვილმა შაანმა მამა აიყოლია ხელოსნობაში, მაგრამ აბდულმა გული ვერ დაუდო რკინაზე ჭიდილს – თოფ-იარაღის კეთება არა, მაგრამ წალღ-წამგალს კარგად ამზადებდა. ვერც ბიძები აიყოლია უსტაშაჰინმა თოფების კეთებაში. დახმარებით კი ნამდვილად ეხმარებოდნენ დაოსტატებულ შაანს. უსტაშაჰინი ღრმა მოხუცებულობამდე განაგრძობდა იარაღის კეთებას. ოღონდ ის უკვე შვილიშვილის – მამუდ უსტის დამხმარე იყო, რომლის სახელი მთელ აჭარას გასწვდა. მამუდმა „მაჭახელის“ ტიპი გააუმჯობესა და საუკეთესო

თოფ-იარაღს ამზადებდა. 14 წლისამ უკვე აითვისა ბაბუას ხელობა. 16 წლისამ უნაკლო, პირველი თოფი დაამზადა ბიძის, უსტაანის დახმარებით. საამისეულ ეზოში უკვე მცირე ქარხანა გახსნეს და დამკვეთებს ძლივს აუდიოდნენ. ვინმე თუ სადმე მამუდ-უსტის სახელს ახსენებდა, ამით სალორეთს შარავანდედში ხვევდნენ. მამუდ-უსტა ისტორიამ აითვისა... სპეტაკად აღესრულა...

... ერთ საღამოს შვილები შეჰყარა თამთამ.

– საწყალი მამათქვენი ცოცხალი რომ ყოფილიყო, გაიხარებდა თქვენი სახელით და კაიადამიანობით. დრო არ არის შვილებო თქვენი დაოჯახებისა? მარტო აბდულმა მომგვარა რძალი, თქვენ რას უყურებთ? მე ეხლა სამარისაკენ ვიყურები, შვილები არ უნდა მომასწროთ?

შანი უკვე ოცის ხდებოდა, ახმედი, მისი ბიძა ამ დროს ორმოცდაათისა სრულდებოდა...

თამთამ მამია ადრე დააქორწინა, თუმცა აღარც იმას ეთქმოდა ადრეული დაქორწინება – უკვე ოცდახუთი წელი უსრულდებოდა. სარძლო გულებელ დიასამიძეებში ამოირჩია და თვითონვე გაჩარხა საქმე. სისხლმა იმძლავრა. დიასამიძეების ქალბატონმა ისევ დიასამიძეებიდან აირჩია სარძლო. თავისი წარმომავლობა კი დამალა ყოველშემთხვევისათვის.

რამდენიმე წლის შემდეგ შვილიშვილი შანიც დააქორწინა, მისი საცოლედ გულებელ დიასამიძეებიდან ამოირჩიეს, ოლონდ ეს საქმე მამიას მეუღლემ, ილდიზ დიასამიძემ გაჩარხა და თავისი სოფელი, კარგად აღზრდილი გოგო, კარგი შესახედაობისა და ჭკვიანი – ჰევა ამოირჩია.

შანმა სამი ვაჟი შემატა სოფელს, მამიამ კი ორი. თამთა ბებიას ოჯახი გაეზარდა. ახმედი ასაკს მინებდა, აწი ჩემი დაქორწინება, მომაკვდავის გაღიმებას ჰგავსო და ხელი ჩაიქნია... და მართლაც, ხუთი წლის შემდეგ შანის ქორწინებიდან ამ ქვეყანას გამოეთხოვა.

თამთამ ისევ შავები ჩაიცვა, არ ელოდა ამ გლოვას.

– ვერ ვივარგეთ შვილებო, ახმედიც ადრე უნდა დაგვექორწინებინა. ოჯახს ბევრი ბავშვი უხდება. ხუთი ბავშვი ოჯახში, ძალიან ცოტაა. ქვეყანას ბევრი შვილებით უხარია და ამითაა სწორედ ძლიერ-

იც. ეს პრობლემა ქალებმა უნდა მოაგვარონ, თორემ საქართველო ომებში ნადგურდება. მონღოლები თურმე ისე მრავლდებოდნენ, ერთი რომ დაეცემოდა ბრძოლაში, მის ადგილას სამი ჩნდებოდა. თამარ მეფის დროს საქართველო თორმეტი მილიონი იყო და უძლიერესნიც იყვნენ მახლობელ აღმოსავლეთში. ჩვენ ნამდვილად ვერ მივალთ იმ დონემდე, მაგრამ მაინც უნდა ვიცდილოთ ბევრი შვილის აღზრდა. სამი შვილიც რომ შემრჩენოდა ექვსნი იქნებოდით... ეხლაც ახმედმა დაგვიხრუკა გული და... ისევ თქვენ უნდა ივარგოთ შვილებო...

შვილები და შაანი აღსარებასავით ისმენდნენ თამთას შეგონებას, მაგრამ სურვილი ღვთის გარეშე ვერასოდეს ასრულდებოდა.

შერვაშიძეებიც გაძლიერდნენ სოფელში. რამდენიმე ოჯახად გამრავლდნენ. შრომისმოყვარეობა და კეთილსინდისიერება მათი ტრადიცია იყო. შვილებითაც და შვილიშვილებითაც ხარობდნენ და საერთოდ კარგი მეზობლობაც ჰქონდათ ყველასთან. იყვნენ მინათმოქმედნი და მესაქონლეები. სწავლის სურვილიც გაუჩნდათ. ძალაუნებურად ითვისებდნენ არაბულ დამწერლობას და ოსმალურ ენას, მაგრამ დედაენა უფრო აინტერესებდათ.

ერთი მეზობლის ოჯახში ხახუტას ინიციატივით ქართული ენის შემსწავლელთა სია შედგა. არცთუ ისე ცოტანი იყვნენ მსურველები. ამ კეთილშობილურ საქმეში თამთაც ჩაება, ვინაიდან იგი სრულყოფილად ფლობდა დედა ენას. მისი მეშვეობით სამედიცინო სწავლებასაც ჩაეყარა საფუძველი, მაგრამ ყოველთვის თითქმის უხმაუროდ მიმდინარეობდა, გარეშეთაგან მორიდებით. იყო ნამდვილად სარისკოც და ოსმალეთის მსტოვრებს რომ არ მიეტანათ ენა თავიანთ მთავრობაში, აქვე არაბულ და ოსმალურ ენასაც ასწავლიდნენ ადგილობრივები.

თამთას წამოწყებას ბევრმა აუბა მხარი, მაგრამ ერთეულები თუ ითვისებდნენ სამკურნალო საქმეს, წერა-კითხვას კი ყველა ეუფლებოდა. დარჩეული ვაჟკაცებითა და გოგონებით ხარობდა სოფელი. მათ იცოდნენ, რომ სოფელი საუკუნით უკან ორასზე მეტ ოჯახს ითვლიდა და მათ სახსოვრად თუ ხსოვნის უკვდავსაყოფად მრავლდებოდნენ და ხარობდნენ. თებიძეები, დვალიძეები, აბულაძეები, შერვაშიძეები, შალიკაშვილები, საამიშვილები, ქადიძეები, სურმანიძეები და სხვები და სხვები. იყვნენ ოჯახები, რომლებიც დროებით

ცხოვრობდნენ და მერე უკეთესი ცხოვრების საძებრად სხვაგან სახლდებოდნენ, გადიოდნენ სოფლიდან.

იყვნენ ციხისთავები ანუ მეციხოვნეები, ყარყარაშვილები, ჭალიძეები ანუ ჭალოღლები, ლორთქიფანიძეები, ყადიძეები ანუ ყადიოღლები და სხვა.

უსტაშაჰინს სამი ვაჟი შეეძინა, როდესაც წამოიზარდნენ ბავშვები, სამჭედლოში აოსტატებდა ყველას. მამიას შტოში კი რკინის ხელოსნობა არ აინტერესებდათ, ისინი მესაქონლე და მინათმოქმედნი იყვნენ.

მამიას შვილი ახმედი იმ დროისათვის მოქმედ ასკერში გაინვიეს და მედროშეობა ჩააბარეს. იქედან დარჩა ზედნოდებაც – ახმედ ბაირ-ახტარიც. ხდებოდა ისე, რომ ქართულ რაზმშიც მონაწილეობდა და იქაც მედროშე იყო.

იყო ისეთი ვითარება, რომ ბრძოლის სასწორი ხანდახან ოსმალებისაკენ გადაძლევდა. პატრიოტული ბრძოლებით ხანდახან საქართველოსაკენ გადმოიხრებოდა. შესაბამისად მებრძოლეებიც ხან ერთ მხარეს იყვნენ, ხან მეორე მხარეს... ქართველთა სამარცხვინოდ ასეც ხდებოდა ხოლმე.

ვიდრე სელიმ-ფაშა ხიმშიაშვილი ცოცხალი იყო, მთელი აჭარის ტერიტორიაზე აშკარად თუ მალულად მისი მომხრე იყო უმეტესი ნაწილი, მაგრამ 1815 წელს სულთან მეჰმედ-II-ის ბრძანებით მუხანათურად მოკლული სელიმ-ფაშის შემდეგ დრო აირია. დიდი სელიმ-ფაშის განაზრახი – საქართველოდან ოსმალების განდევნა, ტერიტორიული გამთლიანება და თამარისდროინდელი დიდების აღდგენა მარცხით დამთავრდა. ასეთი განაზრახის წინააღმდეგი თვით ქართველებშიც მოიძებნებოდა.

ამ პერიოდში უკვე რუსები მკვიდრდებოდნენ საქართველოში. ომიანობას სასწორი უკვე ოთხმხრივად იზნიქებოდა. ხან მეფის რუსეთის მხარეს, ხან ქართველთ, ხან ყიზილბაშთა და ხან ოსმალთა მხარეს. ამას დაერთო კიდევ ყაჩაღ-აბრაგთა და ათასი ჯურის თავდამსხმელთა და ამაოხრებელთა თარეშიცა და საქართველო გამუდმებულ ომებში და ბრძოლებში თუხთუხებდა. სალორეთიდანაც მონაწილეობდნენ პატრიოტები ქართული, ეროვნული მეობის შესანარჩუნებლად.

ოსმალები თავისად დაგულებულ აჭარის ტერიტორიაზე არაფერს ერიდებოდნენ ყოველგვარი მიზნის მისაღწევად გველის ტყავში ძვრებოდნენ. მათთვის არაფერი არ იყო უცხო, რაც მოაფიქრდებოდათ სისრულეში მოჰყავდათ. სწორედ ამის გამო ჯანყდებოდა ხალხი.

ციხე კავიანში საიდუმლო სერობა გამართეს ყოფილმა ხინონ-მინდელმა და აჭარელმა პატრიოტებმა. ამ სერობას ესწრებოდა სალორეთელი მამია საამიშვილი და ყაჩაღად შერაცხული, ეროვნული სულით გაჟღენთილი, ნამდვილი პატრიოტი ყიზეთ-ალა შანბაშოლი დვალიძე. ამბოხება მოხდა ოსმალო და აღვირახსნილი იანიჩრების გამო. ოსმალეთის მთავრობა დათმობაზე წავიდა და ამბოხებულთა წინააღმდეგობის მიუხედავად არავინ დაუსჯიათ, მოთხოვნა სამართლიანი იყო, ამბოხებულმა ბევრი ოსმალო ამონყვიტეს, მაგრამ არც ამის გამო მოთხოვეს პასუხი, თუმცა დამცხრალი ხალხი, უარესის მოლოდინით სულდგმულობდა.

... სალორეთში შემოვიდა ძენმანელი ხეირულა-ბეგ ჯყელი და სოფელი დაზვერა. იგი პირნავარდნილი ოსმალთა დამქაში იყო. ჯყელები სადღაც, ზემო აჭარაში ცხოვრობდნენ მესხეთიდან გამოქცეულები, მაგრამ რაღაც მიზეზით ერთი ოჯახი სოფელ ძენმანში დასახლდა. ხეირულა-ბეგს ვაჟი ჰყავდა დასაქორწინებელი და ერთ სალორეთელ გოგოს დაადგა თვალი, მაგრამ სალორეთლებმა მესხეთიდან გადმობარგებულთა მეშვეობით იცოდნენ ჯყელების ძველი ცოდვები და უარი განუცხადეს მის სურვილზე..

– ჩვენ ჯყელების კაიბიჭობის ამბავი ვიცით მესხეთის ტერიტორიიდან და ამიტომ სურვილს ვერ შეგისრულებთ – იყო მტკიცე პასუხი.

– კარგი, როგორც თქვენ იტყვი, მაგრამ მეც მაქვს სათქმელი, თუ თქვენთან მცხოვრები, მესხეთიდან გამოქცეული რძალი ქრისტიანობას არ მიატოვებს და საყდარში ისევ ივლის, ამ ამბავს მივანვდი იქ სადაც საჭიროა და მერე თქვენს თავს დააბრალეთ რაც მოგივათ.

ბეგს გულში ჩარჩა წყენა, სამოყვროდ რომ დაინუნეს, შემდეგში ბეგმა თავისი შვილი გამოგზავნა სოფელში, რომელმაც მამის დანაბარები შეახსენა სოფლელებს, თავადაც თავხედურად მოიქცა.

– თუ ქალს არ გამატანთ, აღარც მამას ვუჯერებ, აღარც ვინმეს და თქვენი ქრისტიანი რძლის ამბავს მე თავად შევაცუობინებ სულთანს, მერე კი მწარედ განანებთ ჩემს დანუნებას.

დაიქადნა და წავიდა.

ერთხელ კიდევ შეახსენა თავი სალორეთლებს და თავისი მიზნის შესრულება კვლავ მოინადინა. ამჯერად გოგომ შეუთვალა უარი და თანაც უკადრებელი აკადრა. კუდამოძუებული წავიდა სასიძოდ მომზადებული, მაგრამ წასვლამდე სოფლის ფანატიკ მორწმუნეებს წინადადება წაუყენა.

– ან მოარჯულეთ ქალბატონი გიაური, ან აწიოკებას ელოდეთ – თქვა და წავიდა.

თამთას ქრისტიანობა ამ ფანატიკოსებს არც ადრე მოსწონდათ, მაგრამ მისი მკურნალობის ნიჭის გამო თვალებს ხუჭავდნენ და პირში წყალს იგუბებდნენ, მაგრამ სული მწარეაო, იტყვიან და... სოფელელმა ფანატიკოსებმა აშკარად მოთხოვეს თამთას, უარეყო ქრისტიანობა. დაივიწყეს მისი ქველმოქმედი საქმიანობა და ისიც რომ ქალი უკვე ას წელს იყო მიტანებული.

– უნდა უარყო შენი ქრისტიანობა, თორემ შენს გამო სოფელს უპირებენ აწიოკებას – წაუყენეს ბრალდება.

– რას ამბობთ მეზობლებო, შვილებო, ჩემს ხელში ხართ გამოზრდილები, მერე რა ამაგი მაქვს თქვენზე? არავითარ შემთხვევაში, ცალი ფეხი სამარეში მაქვს უკვე.

– მეორე ფეხს ჩვენ ჩაგადგმევინებთ სამარეში – დაემუქრნენ თამთას და აკადრეს ისეთი რამ, რასაც მხოლოდ მხეცი უზამს თავის მსხვერპლს.

– გახსოვდეთ ქეთევან ნამებული... თქვენი სინდისი შეარცხვინა უფალმა, ურწმუნოებო – დაიქვითინა თამთამ.

ანამეს საყდარში და მერე ხეზე ჩამოჰკიდეს. დაივიწყეს მისი ამაგი, კაიადამიანობა და განუული სამსახური. მხეცის ბუნება გამოიჩინეს.

შვილი აბდული ლოგინს იყო მიჯაჭვული, მამია და ახმედი იმ ხანად სოფელში არ იმყოფებოდნენ და შესაფერისი დრო შეარჩიეს მწვალელებმა.

თავზარი დაეცათ სხვაგან ნასულებს ამ შემზარავი ამბავის გაგებოთ. უკან მობრუნდნენ და წესისამებრ ქრისტიანულად დამარხეს საყდართან ახლოს, მაგრამ საფლავს გამოსაცნობი ნიშანი არ დაადეს, რომ არ წაეხილნა ვინმეს.

მამია მებრძოლი სულის კაცი იყო. ასეც რომ არ მომხდარიყო განა დედის წამებას ვინმეს შეარჩენენ? ასე ჰქნა მამიამაც, სოფლელეზი ვერ გაიმეტა სასიკვდილოდ, ოღონდ დაწყევლა – ღმერთმა გკითხოთო, შემდეგ მოძებნა ჯაყელის შვილი, სიცოცხლე მოუსწრაფა და 1838 წელს მცირეწლოვანი შვილის – სეფერის თანხლებით ოსმალეთს მიაშურა. ფუძეზე ახმედი დარჩა.

თამთა-ბებია თავის ხელით გადმონეროილ „კარაბადინს“ საყდარში ინახავდა, მისი სიკვდილის შემდეგ წიგნი სალორეთიდან გაქრა. გაძარცვეს საყდარიც.

საქართველოში ყველა დროში იყვნენ არაერთსულოვანი ხალხი. ზოგი სამართლიანად სჯიდა და იქცეოდა, ზოგს კი სატანასთან კავშირის შეკვრა ახარებდა. ორად იყო გაყოფილი ქართველთა აზრი და ჭკუა – ერთი ერთ მხარეს ექაჩებოდა სხვა მეორე მხარეს. ასე წუნვაგახლენჯვას ველარ გააუძლო ერეკლე II-მ და 1783 წელს ქალაქ გეორგიევსკში ხელი მოაწერა რუსეთის მოკავშირეობას. ამიერიდან რუსეთი დაეხმარებოდა საქართველოს მტრებთან ბრძოლაში, მაგრამ მათი შემოსვლიდან ისე აღარ ხდებოდა, როგორც ქართველ ხალხს სურდა... დიახ, რუსეთსაც, თავის მიზნები გააჩნდა საქართველოში, ისევე, როგორც სპარსეთს და ოსმალეთს.

თხუთმეტი წლის შემდეგ ტრაქტატის დადებიდან მხცოვანი მეფე ერეკლე II გარდაიცვალა და იგი მცხეთაში დაკრძალეს, შემდეგ იყო და აჭარის მხსნელად ნოდებულ სელიმ-ფაშას თავი მოკვეთეს ვერაგმა ოსმალებმა. გლოვობდა მთელი საქართველო სახელოვან მეფეს და დიდებულ პატრიოტს – სელიმ ხიმშიაშვილს.

ერეკლე II-ზე ლეგენდები დადიოდა, მას ძლევა მოსილის ტიტულით მოიხსენიებდნენ. პრუსიის მეფე – ფრიდრიხ II-მ განაცხადა: „ევროპას მე ვბატონობ, ხოლო აზიას უძლეველი მეფე ქართველთა ერეკლე მეორე“. რუსეთის დედოფალმა ეკატერინე მეორემ კი ვოლტერს მისწერა: „იგი უძლეველი მბრძანებელია, მამაცია და გონიერი, მან სახელგანთქმულ ნადირ შაჰს ინდოეთი დაალაშქრინა“..

ამ ლაშქრობით ერეკლე ცდილობდა საქართველოზე სპარსელთა თავდასხმა აეცილებინა, მაგრამ ცდა ამოუგამოდგა. მალე სპარსთა ტახტზე ისპაჰანელი საჭურისი – ალა მაჰმად ხანი ადის. ოსმალეთის სულთანს მას გამარჯვებას ულოცავს და თავის სამსახურს სთავაზობს.

აი, აქ იყო დამარხული ძაღლის თავიც: სამუსლიმანო სამყაროს ორი ძლიერი მმართველი ყოველთვის პოულობდა ერთმანეთში საერთო ენას. ქართველებს კი თვალები და ყურები, გინდაც გონება დახშული ჰქონდათ, ვერასოდეს ხვდებოდნენ თუ რა მიზნები ამოძრავებდათ ირანსა და ოსმალეთს, ოღონდ საქართველო მინასთან გაესწორებინათ, აღარაფერს ერიდებოდნენ. უღირსი ქართველებიც ემბარებოდნენ მტარვალებს.

1795 წელს ერეკლე II-ის მეთაურობით ქართველმა მეომრებმა კრწანისთან სპარსელთა ჯარი ჩახოცეს. ალა მაჰმად ხანი თბილისს ვერ მიუახლოვდა და უკან გაბრუნებას აპირებდა, მაგრამ თბილისელმა სომხებმა ერეკლეს უღალატეს – წამოეწივნენ შაჰს და ამბავი ამცნეს – ერეკლეს ჯარი აღარ ჰყავსო. შაჰიც მყისვე შემობრუნდა და თბილისი დაიკავა.

1797 წლისათვის ერეკლე მეორე რევანშის ალებას ცდილობდა, თანაც სურვილი ჰქონდა ალა მაჰმად ხანის თავი თავად დაეგორებინა მინაზე. იგი ქართველმა პატრიოტმა, მცხეთელმა ანდრიამ თავის კარავში აკუნა ორი დამხმარის თანხლებით. იწყინა ერეკლემ მისი სიკვდილი... თავად უნდოდა გასწორებოდა მტარვალს და საქართველოს მათხარს...

დიახ, 1797 წელს მოხდა ეს ამბავი – აღარ ბოგინობდა ცოდვილი, ქართველთა და საერთოდ ყველასათვის უბოროტესი მტერი. 1798 წელს კი ერეკლე II გარდაიცვალა.

იგი უძლეველის სახელით ჩავიდა მინაში.

ყველანაირად ავიწროებდნენ ქართველებს მომხდურები. საღორეთის მცხოვრებლები კი ჩვეული ცხოვრების კალაპოტში იყვნენ – მორწმუნენი ღმერთს მონებდნენ, მაგრამ ჩუმ-ჩუმად კი პატრიოტთა მოღვაწეობითა და მცდელობით ისევ ქართული სულის სიდიადისათვის იბრძოდნენ.

საღორეთის სურმანიძეებში წარმოიშვა ისეთი პატრიოტი პიროვნება, რომელიც არანაკლები იყო აჭარის სხვა პატრიოტებზე. ადამიანს საქმე გამოაჩენსო – ამბობს ქართული ანდაზა და სწორედ ამ საქმემ გამოაჩინა მუფთი ხასან ეფენდი სურმანიძე, რომელმაც ჩიქუნეთის ჯამესთან თავმოყრილი ხალხი მუჰაჯირში არ გაუშვა. ბევრჯერ ხოჯა ახმედ-ეფენდი ხალიფაშვილმაც გადაარჩინა ხალხი მუჰაჯირად წასვლას, ხასან ეფენდი სურმანიძემაც გაიმეორა მსგავსი პატრიოტული საქმე – მუჰაჯირად აბარგებული ხალხი, პატრიოტული მოძღვრებით და შეგნებული საუბრებით უკან მოაბრუნა. ოსმალთა ანკესს წამოგებული ათასობით ადამიანი ესწრაფვოდა მუჰაჯირად წასვლას. პატრიოტი მამულიშვილები ეროვნული მოღვაწეობის თავისებურ კეთილშობილურ კვალს ტოვებდნენ ერის ისტორიაში.

1713 წელს საღორეთელ ქრისტიანთა სამლოცველო, დიდი ზომის ეკლესიაც იავარჰყვეს ოსმალებმა. მთელი საუკუნის განმავლობაში არავინ ეკარებოდა ეკლესიის ტერიტორიას. შემოგარენში ქრისტიანთა სასაფლაოებიც ბლომად დარჩა, მაგრამ მუსლიმანური კანონების ძალით ძველისძველ საფლავეებს ვინღა მოუვლიდა.

ჯამე ეკლესიის ადგილას ააგეს, ხოლო ერთ სოფელში ჯამე და საყდარი ერთად არ შეიძლებოდა. საყდარი დაშალეს და კერძო მფლობელობაში გამოიყენა მოსახლეობამ, რაც ნამდვილი მკრეხელობა იყო.

1850-იან წლებამდე იდგა საყდარი საღორეთში.

1865-იან წლებამდე ირეკებოდა ხინოს ეკლესიაშიც ზარი.

1870-იანი წლებიდან ხინოს ეპარქია გაუქმდა, ხოლო ეკლესია ოსმალებმა გადაწვეს.

... ბოლო გაბრძოლება იყო ქართველთა ხინოს ხეობაში, აურაცხელი მეომარი შეესია ხინოს ხეობას, ასკერს ხელმძღვანელობდა სამთულიანი ფაშა, რომელიც ქახათში იყო დაბანაკებული, ათასეულის მეთაური იყო სოფელ საღორეთიდან მუჰაჯირში წასული და აღზევებული, ბინბაში ყარა-უსუფ-ზადე.

უტეხი, მებროლი სული ბობოქრობდა ხინოს ხეობაში, არავის არ სურდა დანებება, გმირულ სიკვდილს არჩევდნენ, ოსმალთა ხელში მოხვედრას და რჯულის შეცვლას. ერთ-ერთ ბრძოლაში, ხინოე-

ლი ლევან წულუკიძე, რომელიც რაზმის წინამძღოლი იყო, ოს-მალებმა ცხენიდან უსულოდ გადმოაგდეს. ეს ამბავი აცნობეს მეუღლეს – ნატო ქათამაძეს, მღვდლის შვილსა და ასევე მღვდლის რძალს. ნატო ვაჟკაცური აღნაგობისა იყო და გმირული სულის პატრონი იყო. მან არანაკლები პატრიოტობა ჩაიდინა – ბრძოლაში გმირობაც გამოიჩინა და შურიც იძია ქმრის მკვლელებზე. გადაიცვა ვაჟურად, თავისნაირად თავზეხელაღებული ქალებიც შეაიარაღა და მამაკაცურად გადაცმულები შიშის ზარს სცემდნენ ოსმალებს, თავისი და ხინოში მცხოვრები ერთგული ქალების თანხლებით სამთულიანი ფაშა ხეზე ჩამოჰკიდეს.

ყარა-უსუფ-ზადე ხინოს თავში დაბანაკდა. ნაომარ იანიჩარებს შესვენება გამოუცხადეს. ყარა-უსუფი თავის კარავიდან გაქრა.

ტყის ბილიკებით იგი საღორეთში გადმოვიდა და ძმა ხუსეინს ესტუმრა. მიკითხვა-მოკითხვის შემდეგ ხუსეინმა ქართული ორიენტაციისაკენ უბიძგა ძმას და შედეგსაც მიაღწია – შეიპირა იმისათვის რომ აღარ იბრძოლებდნენ ხინოელთა წინააღმდეგ. ამ მიზნის მისაღწევად დაბრუნდა სწორედ უკან, მაგრამ მიუხვდნენ განზრახვას და კარავში აკუნეს ოსმალეთის ერთგულმა მსახურებმა.

ნატო დაატყვევეს და ოსმალეთს გააგზავნეს, მას სულთანმა რძლობაც კი დაუპირა, დასთანხმდა ნატო, მაგრამ იმ პირობით თუ ჯარს გაიყვანდა ხინოდან და ახალციხის ფაშის ტყვეობიდან გაანთავისუფლებდა ქობულეთელ მამუკა თავდგირიძეს. სულთანმა პირობა შეასრულა, მაგრამ ნატომ დიპლომატიური მისიის შესრულების შემდეგ გმირობაც მოინდომა და სულთანს უარიც მიახალა. გამძვინვარებულმა სულთანმა ჯალათებს უბრძანა ნატოსათვის თავი მოეკვეთათ. საბოლოოდ გაიბრძოლა ნატომ – ჯალათს მძალი გამოსტაცა და რამდენიმე ოსმალოს თავი წააცალა.

თავისი ხალხის კეთილდღეობას შეეწირა გმირი ქალი...

– უზარმაზარი დანაკლისებით ივსებოდა საქართველოს ისტორია.

1877-78 წლებში ხინოდან მუჰაჯირში გარეკეს ხალხი. ხინოს ხეობა დაიცალა.

ოსმალეთმა თავის მიზანს მიაღწია – იპყრობდნენ უფრო და უფრო მეტ ტერიტორიებს, მათ უკან მძლავრი სულთანი იდგა – აბდულ ჰამიდ II.

საქართველოს აღარ ჰყავდა პატარა კახი, აჭარას აღარ ჰყავდა სელიმ ხიმშიაშვილი და ბევრი მისთანები. სამაგიეროდ საქართველოს მხსნელად მოვევლინა დიდი რუსეთი. მიუხედავად იმისა, რომ აგრესიულ პოლიტიკას ეწეოდა რუსეთი. მეტნაკლებად მაინც მხსნელის როლი იკისრა საქართველოში. 1878 წელს დადებულ სან-სტეფანოს ზავის პირობებით აჭარა დედა საქართველოს შეუერთდა.

საქართველოს ეროვნულ სულს სდარაჯობდა რუსეთში სწავლამიღებული ქართველი ერის მამად აღიარებული თავადი ილია ჭავჭავაძე. აჭარაში მემედ-ბეგ აბაშიძის მონაწილეობით ჩამოყალიბდა აჭარელ პატრიოტთა პლეადა.

სოფელ სალორეთიდან მუჰაჯირში იშვიათად მიდიოდნენ. იყვნენ ადამიანები, ვინც რალაცნაირი კონფლიქტური სიტუაციის გამო ტოვებდა სახლ-კარს და მიდიოდნენ ოსმალეთში.

საამის შთამომავლობიდან პირველი იყო მისი შვილი მამია, სეფერის თანხლებით. შემდეგ კი შაანის უმცროსი შვილი – უზეირი მეუღლითურთ, რომელიც პიროვნული უკუღმართობის გამო სალორეთიდან 1876 წელს წავიდა და ოცდათვრამეტი წლის წინათ გადახვეწილ, ბაბუის ძმის – მამიას გზას დაადგა.

უსტაშაჰინი ისე გამდიდრდა, სოფლის ის მონაკვეთი, რომელზედაც აბრეშუმის გზა გადიოდა, ყოველდღიური მაკავშირებელი მთელი ხეობისა ქალაქთან, დაანწყებინა მოპირკეთება დაქირავებულ ხელოსნებს. თანხას თვითონ უხდიდა. ეს საქვეყნო მადლი იყო. იგი თავის დროს წმინდანის რანგში აიყვანა სოფელმა. ბუბიის სიკვდილის გამო მთელმა სოფელმა მიუსამძიმრა და მუხლი მოიყარა მის წინაშე, იმდენად მადლიანი კაცი იყო, ხოჯა მის დაუკითხავად არაფერს არ აკეთებდა.

სოფელში სეტყვა მოვიდა და მეორედ გათოხნილი სიმინდი დალენა. ხალხმა ხელმეორედ დათესა, შაანს კი ხელი არ გაუწძრევია. იმდენად იყო მორწმუნე და უფალზე მინდობილი, თქვა, მე მადლიანად ვიმუშავე, თუ მოსაცემია ღმერთი მომცემს, თუ არადა მშიერსაც არ მომკლავსო. არნახული მოსავალი მოიწია შაანმა, სხვებმა კი ფურაჟი.

ცოლი ჰყავდა ღვთისნიერი. კაცი რომ სადმე წავიდოდა დილაამდე დაელოდებოდა და არც ჭამდა...

შანს სოფელისათვის უთქვამს ერთხელ...

– ყველა დავდივართ ჯამეში, შენ რატომ არ დადიხარ ისმაილ?

– რა შენი საქმეა მოვალ თუ არა, რომელი ჩემი ქკუის მასწავლებელი ხარ, ან ხალხში რას მარცხვენ? – უთხრა ისმაილმა და დამბაჩა დაახალა შანსს.

გადმოდგა ერთმა ნაბიჯი და დამბაჩის დამქუხებელი საიქიოს გაისტუმრა.

– აგიშენდა ხელები – უთხრა ხოჯამ – შანზე სროლას კი არა, თითის მიშვერას არ გვაპატიებს ღმერთი. გათხარეთ საფლავი და ისე წესის აუგებლად დაასაფლავეთ, ამის ღირსია ეგ, მაგის მკვლელს კი სისხლის წვეთი რომ გამოდინდეს ან თმის ღერი ჩამოუყვარდეს, მთავრობას დავასჯევინებთ.

შანი განიკურნა, მაგრამ 1878 წელს შუა ლოცვაში დაღია სული, სახლში, ჯუშმა დღეს.

შვილი უზეირი მამის დასასაფლავებლად გადმოვიდა ოსმალეთიდან, შემდეგ წავიდა და სოფლისაკენ აღარ მოუხედავს.

ოსმალეთში წავიდა აგრეთვე შერვაშიძეების შთამომავალი, ხახუტას შვილშვილი – შაქირი. იგი ოსმალეთში ოფიცრად იყო ასკერში.

შერვაშიძეები სოფელში აგებულ, აღმაშენებლისდროინდელ ციხე-სიმაგრეს დაეპატრონნენ და ვინაიდან ზედ სავაჭრო-საქარავნე გზისპირად მდებარეობდა, მოსაცდელი „ხანი“ გამართეს. რამდენიმე დღის სანოვაგე და ღამის გასათევი ყოველთვის მოქმედი იყო.

ღორთქიფანიძეებმა, გარდა იმისა, რომ არხით წყალი გამოიყვანეს სოფელში, ქების კეთებით დააინტერესა მოსახლეობა. თვითონ ოცდახუთი მეტრის სიღრმის ჭა გააკეთეს და დაუტოვეს შთამომავლობას და სოფელს.

1880-იანი წლების შემდეგ საღორეთიდან კიდევ ერთი ლტოლვილი წავიდა ოსმალეთში – უზეირის ძმისშვილი აბდული, რომელმაც ცოლთან ერთად, მოტაცების ნიადაგზე ატეხილი ფათერაკის გამო ბიძის გზას დაადგა.

უზეირმა თავის შთამომავლობას მამის სახელის ზედწოდება – „უსტაშაჰინი“ დაუდგინა, ხოლო აბდულმა მამის ბაბუის მამიას (მემი) სახელი დაუტოვა შთამომავლობას – „მემი“. გვართ გრძელდებოდა მათი შთამომავლობა თურქეთში.

1914 წელს საამის შვილიშვილი, მეოთხე თაობა – მუსტაფი და მისი ძმები, სხვა თანასოფლელთა ერთად ოსმალეთში გადავიდნენ. ეს იყო მუჰაჯირობის ბოლო ტალღა. რუსეთის შიშით გამოწვეული. ძმები ექვსი წლის შემდეგ დაბრუნდნენ, 1919 წლის დეკემბერში, როდესაც ნაადრევად მკაცრი ზამთარიც დადგა. სოფლებებიდან ყველანი არ დაბრუნებულან..

...სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა სიმაღლეებს ფლობდნენ სალორეთიდან გადახვენილები. მათგან ზოგი სალორეთის მიწაში განისვენებენ, ზოგიც ოსმალეთის ტერიტორიაზე, ზოგის საფლავი კი უცნობია.

ემინ ბანბაშოღლი დვალიძე – ოსმალეთის დიდებული რჩეული.

ლომანბაირახტარი თებიძე – ოსმალეთის ჯარის მედროშე.

მემიბაირახტარი ყადიძე – ოსმალეთის ჯარის მედროშე.

ხასან ეფენდი სურმანიძე – აჭარის მუფთი.

ბასო თებიძე – ძალოსანი.

შაქირ ხახუტოღლი შერვაშიძე – ოსმალთა ჯარის ბინბაში.

უსეინ არძანოღლი ქადიძე – ოსმალეთის „ფეჰლევანი“.

უსუფ არძანოღლი ქადიძე – ოსმალეთის ჯარის ბინბაში.

ყიზეთ ალა დვალიძე – აბრაგი, პატრიოტი აჭარისა.

გადახვენილი უზეირისა და აბდულის შთამომავლებიც ფლობდნენ სხვადასხვა სიმაღლეებს, მაგრამ ტენდენციურობაში რომ არ ჩამოთვალონ თავს შევიკავებ ჩამოთვლისაგან.

სალორეთიდან მუჰაჯირობის ტალღამ გაიტაცა სულაც ბავშვი, მეციხოვნისშვილი ანუ „ყელეჯოღლის“ ბიჭი უსეინი. იგი ორი წელი იყო ოსმალეთში თავისიანებთან.

საამის შვილთაშვილმა ხასანმა იგი გადმოიყვანა და გვარი მოსპობას გადაარჩინა – მამისეულ ფუძეზე დაასახლა.

სულთნების – აბდულ აზიზის (1861-1876), მურად V-ის (1876 წ) და აბდულ ჰამიდ II-ის (1876-1909 წწ) დროს ოსმალეთში მიმოსვლა თავისუფალი იყო, ხალხს უნდა გაერკვია თავისი საცხოვრებელი ადგილი და თავისი უფლებები.

სულთნების – მეჰმედ V-რეშადის (1909-1918 წწ) და მეჰმედ VI-ის (1918-1922 წწ) დროს ვითარება არ იყო სტაბილური. ხან ომი მძვინ-

ვარებდა, ხან აჯანყებები, ხან უცხოელები ჯიჯგინდნენ საქართველოს ეროვნულ სულს და ხან რენეგატი ქართველები.

საღორეთელი ლორთქიფანიძეები დანიანაურდნენ. მთელი აჭარის მასშტაბით საღორეთიდან იყო ერთი ნასნავლი, სამში ერთი ხასან ლორთქიფანიძე. უმაღლეს პოსტს მასთან ერთად ფლობდა მისი ბიძაშვილი – სელმან ლორთქიფანიძეც.

აჭარის პატრიოტთა პლეადაში მემედ-ბეგ აბაშიძე განსაკუთრებული პიროვნება იყო, ვინაც დიდი როლი შეასრულა აჭარელთა გათვითცნობიერების საქმეში.

რუსეთში რევოლუციის გამარჯვებამ მთელი ქვეყნის მასშტაბით სიხარული გამოიწვია.

1921 წლიდან მოხდა ქვეყნის გასაბჭოება.

1923 წელს დასრულდა ოსმალური რეჟიმის ჭირვეულობა – მუსტაფა ქემალ ათათურქმა შექმნა თურქეთის სახელმწიფო. მან გააუქმა სასულთნოები და შემოიღო პრეზიდენტობა. ბევრ სიკეთეს ჩაუყარა საფუძველი და ბევრი მავნე ტრადიცია მოსპო და გადაავინყა თურქეთის მოსახლეობას, ხოლო აჭარას კი თვითგამორკვევის ფაზაში დიდი დარტყმა მიაყენა ინგლისის, საფრანგეთის, გერმანიის, იტალიის მთავრობების დამპყრობლურმა პოლიტიკამ და მენშევიკთა მავნებლურმა ქმედებებმა.

საღორეთლები 1713 წელს ქრისტიანობის დაუტევებლობის და რწმენის არ შეცვლის გამო ემსხვერპლნენ ოსმალთა იარაღს. გამუსლიმანებული, საღორეთში მცხოვრები ხალხი განაგრძობს მუსლიმანობას იმავე თავდადებით, რა თავდადებითაც იბრძოდნენ საღორეთელი ქრისტიანები.

ილია ჭავჭავაძის და მის თანამოაზრეთა მიერ დაწყებული აჭარელთა გათვითცნობიერებისა, სწავლა-აღზრდის და წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციის საქმე, სხვა პატრიოტებმა და ინტელიგენციამ დაასრულა.

სოფელ საღორეთში განათლების სიკეთემ და შუქმა შემოაღწია. იმდენი ნასნავლი, საზოგადო მოღვაწე და სხვა ფუნქციონერები ჰყავს სოფელს, რომ სიამაყის კვარცხლბეკზე ნამდვილად იმყოფება.

საამისა და თამთას ნაფუძარი ისევე აგრძელებს უშრეტი და უჭკნობი ფესვებით და სულით არსებობას. მათი დამკვიდრების დროს

მინა თუ ბარაქიანი იყო, დღეს გარემო ფაქტორების მავნე ზეგავლენით ისე ბარაქიანი აღარ არის, სამაგიეროდ საამის შთამომავლებმა იმრავლეს და თურქეთსა და ჩვენს ტერიტორიაზე ათას ორას სულს გადაამეტეს.

სოფელში ძირითადად ის ხალხი ცხოვრობს, ვინც წარსულ საუკუნეებში დასახლდა. არიან შემდეგ შემოსახლებულებიც.

სოფელი ას ოცდაათ კომლამდე გაიზარდა. მეტსაც აიტანს, თუმცა ამას დრო და ვითარება განსაზღვრავს.

ეპილოგი

444 წელი გავიდა ოსმალთა აჭარაში პირველი ფეხის შემოდგმიდან და პირველი აღწერიდან. 2013-ში სამასი წელი შესრულდა სალორეთელთა ამონწყვეტიდან, ბეთლემის ტრაგედიიდან...

ამ სამასი წლის მანძილზე სალორეთის ისტორიაში ბევრი ძვრები მოხდა, აჭარელთა ქედზე მართლა უღელი არ დადგმულა, თორემ, როგორც იტყვიან მათ თავზე „წისქვილის ქვა არ დაბრუნებულა თორემ...“ ჰო, ბევრი რამ გადახდა სალორეთს. ხან შეივსებოდა მოსახლეობით, ხან ისევ დაიცლებოდა, ხანაც ისევ დასახლდებოდნენ და კვლავ მიდიოდნენ – ზოგი მუჰაჯირში, ზოგი სხვაგან მუდმივ საცხოვრებლად, ზოგიერთები კი საუკუნო განსასვენებელში.

ივსებოდა და იცლებოდა სალორეთი.

ოსმალთა პირველი აღწერის დროს 1566-1572 წლებში სალორეთის ციხის რაბათთან (აღმაშენებლის ციხის ირგვლივ თუ ცივასულას ციხის მიმდებარედ?) 24 კომლია აღრიცხული. მაშინდელ დროში აღმწერლებს ფეხი არ მიუწვდებოდათ ყველგან და ამდენად სრულყოფილად არც არის აღწერილი. ეს მაშინ აჭარას ხელს აძლევდა, მაგრამ ოსმალები ასე არ ფიქრობდნენ, მათთვის უმთავრესი მიზანი იყო საქართველოს ტერიტორიებზე დამკვიდრება, შემდეგ კი ყველაფერს მარნუხებში მოაქცევდნენ და შეხედულების მიხედვით და ვითარების გამოყენებით მოუჭერდნენ.

დიახ, ეს მიზნად ჰქონდათ მთელი მცირე აზიის ბატონ-პატრონებს, მაგრამ ისტორიამ თავის სიტყვა თქვა და ღმერთიც დაეხმარა დროებით ძლეულ აჭარას, მაგრამ სანამ ეს მოხდებოდა, მანამ აჭარის მცხოვრებლებმა სასტიკი დამცირება და გაჭირვება გადაიტანეს და მთელი სამასი წელიწადი სულიერ ტყვეობაში იყვნენ.

აჭარას ელტვოდნენ 1600-იანი წლებიდან და მიზანიც ნაწილობრივ აისრულეს – ხალხი ისლამზე მოაქციეს, მეჩეთები აუგეს თუ ააგებინეს, მაგრამ ვერაგობა ბოლომდე ვერ გამოიჩინეს, აქა-იქ მაინც შემორჩა ეკლესია და მონასტრები, ყველა ვერ გაანადგურეს, თუმცა აჭარელი ხალხის შეგნება ორად გახლიჩეს.

მთელი მათი შემოჭრის პერიოდში ზოგს ისლამი მოსწონდა და ზოგიც ქრისტიანობის აღორძინებისათვის იბრძოდა.

აი, ასე ორად გაყოფილი შეგნება თუ სულიერება მოსდევთ აჭარლებს და ამდენად ორი ბანაკია შექმნილი – მომხრეებისა და მონინალმდევების. ამ ორად გაყოფას აჭარელი პატრიოტები წინ აღუდგნენ და თავიც შესწირეს. მარტო ხიმშიაშვილთა თავგანწირვა ეყოფოდა აჭარას, სხვებზე რომ არაფერი ვთქვათ, მაგრამ თვით საგვარეულოშიც ორად იყო გაყოფილი აზრი და სწორედ ასეთი დანაწევრება სულიერებისა ხელს აძლევდა მეფისდროინდელ რუსეთს. იქნებ ვინმემ თქვას, არც მის შემდეგი წყობა ყოფილა საქართველოზე ხეირის მომტანი, მე ამაშიც დავეთანხმები ყველას, მაგრამ ნაწილობრივ. არც დღეს გვაქვს მსოფლიოში ისეთი წესწყობილების სახელმწიფო, სადაც სრული ჰარმონია სუფევს.

რა იყო ცუდი და რა კარგი ამას სათანადო მტკიცებულებით ისტორიაც ვერ სცემს პასუხს, მაგრამ ყოველივე ეს ასე თუ ისე ცხოვრებაში დაანახა ხალხს.

ისტორიკოსთა, უბრალო მოამბეთა და სხვათა გადმოცემით სოფელში ხან ოცდაოთხი კომლი სახელდებოდა, ხან ორმოცი, ზოგჯერ ოცდაათი, თვრამეტ ოჯახამდეც შემცირებულა, მერე ას ოჯახამდე გაიზარდა და ასე შემდეგ. სალორეთელთა ამოწვევების ჟამს რომ ორასზე მეტი კომლი ყოფილა, ამაზე შეგნებულად დუმან, მე კი ვიტყვოდი, რომ სოფელი ნასახლარებით რომაა სავსე, განა ამის უარყოფა შეიძლება? მაშინ რკინა-ბეტონი არ იყო და უბრალო ყორეთი კმაყოფილდებოდა მოსახლეობა და არც ისეთ სრა-სასახლეს აშენებდნენ, დღეს რომ ჩვენი სახლები გამოიყურება იმ ძველი გამოსახედიდან.

ბევრჯერ აღვნიშნე სალორეთში მოსახლეთა გვარები, მაგრამ ძალიან ბევრიც უცნობია, არ იყო წერილობითი აღწერებები და სწორედ ეს იყო ცუდი ჩვენს ცხოვრებაში. ქვაზე კვეთა ოდითგანვე იცოდნენ ქართველმა მეჩუქურთმეებმა, მაგრამ იშვიათად, რომ სადმე ციხე-სიმაგრეზე აშენების თარიღი დაესვათ. აი, ასეთი უგულისყურებითაა ბევრი რამ მიჩქმალულ-დაკარგული, ბევრი რამ განადგურებულიც. ისტორიიდან ცნობილია, რომ ოსმალებს უნიკალური წიგნები დაუწვავთ ჩვენში, აღნიშნულია ორცვა, სალორეთი და კაპნისთავი თუ კიბეში დამწვარი წიგნები. დიახ, ალბათ უიშვიათესი და დღევანდელობისათვის ფრიად საჭირო ჩანანერებით და დოკუმენტებით დახუწძლული ფოლიანტები. შემთხვევითი არაა ის რომ სა-

ლორეთლებმა განძთან ერთად წიგნები, საეკლესიო ჩანაწერები გადამალეს – მეთქი რომ ვახსენე ამ თხზულებაში.

ამ წიგნში არაფერია გამოგონილი, ყველაფერი გადმოცემითაა მოღწეული და ზოგი რამ დოკუმენტურია.

სალორეთი მენყერსაშიშია. ზაფხული ძალიან სიცხიანი და ზამთარი აუტანელი ყინვიანი, ხანდახან სწორედ ეს განაპირობებდა მცხოვრებთა მიგრაციას.

წყევლიან და ქოქოლას აყრიან დრევანდელ საქართველოს, თითქოსდა მონინავე ინტელიგენციითა ყოველგვარ რევოლუციას და ომებს, მაგრამ აბა ჩავიხედოთ გულში და ვთქვათ, თუ რევოლუცია საერთოდ საზარელია, მაშ რომელიმე რევოლუცია გამორჩეულად კარგი იქნება ოდესმე?

1878 წლის საზავო ხელშეკრულებით აჭარა დედა-საქართველოს შემოუერთდაო, ვამბობთ, მაგრამ იქ რომ რუსეთს დიდი როლი ჰქონდა – ეს თურმე ცუდია. ოქტომბრის რევოლუცია, რომ მოხდა და ხალხმა ცოტათი ამოისუნთქა, ეს კარგია, მაგრამ ის, რომ რუსეთს უკავშირდება ყოველივე – ეს ცუდია. გასაბჭოების შემდეგ, რომ ფართო გასაქანი მიეცა სწავლა-განათლების საქმეს და ცხოვრება ცოტათი გაუმჯობესდა – ეს კარგია, მაგრამ ამ ცოტათი სიკარგეში თუ რუსეთის ხელი ურევია – ეს არაა მისაღები.

ოსმალები რომ თავხედობდნენ და გვიმონებდნენ, ეს ცუდია რა თქმა უნდა, მაგრამ რუსეთი ასე თუ ისე რომ დაეხმარა საქართველოს – ეს ცუდია. დღეს რომ თურქეთი ისევ კისერზე გვაზის ეს მისაღებია, რუსული კარაქიც რომ კარგია, ეს ყველამ იცის, მაგრამ ძალით გვატენიან (ბოდიში ამ სიტყვაზე). საზღვარგარეთ სანაგვეზე გადასაყრელ ყოველგვარ ნაგავს, ისევ ეს ჯობია? რა რუსებს დავუბომბივართ და რა საზღვარს გამოვლით შემოტანილ დასავლურ თუ თურქულ ნაგავს მოვუსპივართ ერთი არაა? თუ ნეტა ბომბით სიკვდილზე იოლია მონამვლით სიკვდილი?

რატომ ასე ვმსჯელობ? აი, რატომ...

მე თავგადაკლული პატრიოტი ვარ ჩემი ქვეყნისა და არ მსიამოვნებს ის რომ ქართველი ქალები (გინდაც მამაკაცები) საშოვარზე გადიან საზღვარგარეთ. იცით იქ როგორი დისკრიმინაციაა?

სანუკვარი ოცნება აისრულეს თურქ-ოსმალებმა – ჩვენი ქალები მამაკაცებმა თავისით გაუგზავნეს მათ და საუკუნეობრივი ოცნება და მიზანი გაუმართლეს...

დიახ, თურქებს ჩვენი ქალები და ჩვენი სახრავი უფრო აინტერესებთ, ვიდრე ჩვენი სიკეთე.

ავგანზრახვიანთა ქმედებებმა შორს წამიყვანა.

რა გვაქვს დღეს?

თუ სალორეთლები სამი საუკუნის უკან ქრისტიანობისთვის ეწამნენ, ერთგულება დაუმტკიცეს ქვეყანას, მის შემდეგ შემოჭრილ ისლამს დღესაც მორჩილებს ხალხი იგივე ერთგულებით, რა ერთგულებაც დაუმტკიცეს სალორეთის მიწას ქრისტიანმა სოფლელებმა.

მე ცუდს ვერაფერს ვხედავ მუსლიმანობაში, გარდა იმისა, რომ არ გვინდა ვიყოთ დამოკიდებული ისლამურ ქვეყნებზე. რა უყოთ თუ ზოგს მუსლიმანობა გვირჩევნია, დრო გავა და აღარ დარჩება მლოცველი სალორეთში, ისევ შეიცვლება ვითარება, როგორც დღეს გვაქვს თურქეთთან მიმართებაში – ვიბრძოლეთ, რომ ოსმალები გაგვერეკა... „გავრეკეთ“ და ეხლა კი იქეთ ვეხვეწებით რალაც-რალაცებს... სიმართლე არაა? აი, როგორ იცვლება ვითარება. ასე შემოვა ქრისტიანობაც, მაგრამ დადგება დრო და ამ ორი სარწმუნოების მიმდევართა შორის მწვავე დაპირისპირება მოგვეხვევა თავს...

ეხლა რაც შეეხება კარგს, რაც ჩვენშია...

ოცამდე გვარი სახლობს სალორეთში და ალბათ ცოტა ხანში ასორმოცდაათ კომლს მივალწევთ. არ არის ოჯახი, რომ ერთი მძლოლი არ იყოს. ადრე თუ თითო-ოროლა უმაღლესდამთავრებულით ვინონებდით თავს, ეხლა თუ ყველა ოჯახში არა, ყოველი მესამე უმაღლესი განათლებითაა და ზოგ ოჯახში სამი და ოთხია. ყველა სფეროს გასწვდნენ სალორეთლები. შრომაში გამრჯეები, სწავლაშიც ბეჯითები არიან. ზარმაცები ნამდვილად არ გვირევიან, ნასწავლები კი...

კიდევ ერთხელ ჩამოვთვლი მათ და ვკონებ ზედმეტი არ იქნება ეპილოგისათვის...

ლორთქიფანიძეებს, გარდა იმ სახელმწიფო მოღვაწეებისა, რომლებიც რეპრესიებს შეეწირნენ, დღეს ჰყავთ (გყავს) საქართველოს, ერის, სახელმწიფოებრიობის ერთგული, საქართველოს საბაჟო დე-

პარტამენტის ყოფილი ხელმძღვანელი გენერალლეიტენანტი ვიქტორ მემედის ძე. (გარდაიცვალა 2015 წელს...)

ჩავლექიშვილებს (შალიკაშვილებს) იმდენი სახელმწიფო მსახური გამოუზრდიათ, ერთი სოფლისათვის ნამდვილად გადაჭარბებულად ფიგურირებს. მათ შორის სალორეთელი ცოლ-ქმრის შვილია საფრენოსნო სკოლადამთავრებული, (მაგრამ პროფესიით არ უმუშავია) – ტარიელ მელიქიშვილი.

ნოდარ მელიქიშვილი (ტარიელ მელიქიშვილის შვილი) – პროკურორი, რომელიც სხვადასხვა მაღალ ჩინს ფლობდა.

თებიძეებში კი ნასწავლს და განათლებულს რა გამოლევს, მაგრამ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ყოფილი ვიცე-პოლკოვნიკის შოთა თებიძის საქმიანობა. ამჟამად მისი შვილის – გენო თებიძის დამსახურებანი: – მშობლიური ხალხის სამსახურში. იყო გაზეთ „აჭარის“ რედაქტორი და მთავრობის წევრი, მოღვაწეობს ქალაქის მერიაში.

თებიძეებს ჰყავთ პოეტი რეზო თებიძე. მისი ძმა – ილია თებიძე, ყოფილი პარტიული მუშაკი. პირველი მაისის საკრებულოს მეორედ მოველინა სუსტი სექსის წარმომადგენელი – თინა თებიძე.

სამნიძეებს არასოდეს დაუხვეიათ უკან. ჯერ იყო და პირველი მაისის საბჭოს თავმჯდომარეობდა პირველი ქალი ფუნქციონერი – ნათელა სამნიძე.

ქალაქის ვიცე-მერი იყო დავით თამაზის ძე სამნიძე. დიდხანს იყო მთავრობაში ამჟამინდელი ქედის საკრებულოს დებუტატი – შოთა სამნიძე.

თბილისში მოღვაწეობენ დიასამიძეთა (სამნიძეთა) მეორე შტოს წარმომადგენლები – ავთანდილ (ავთო) დიასამიძე და მისი შვილე-ბი. (ავთანდილი გარდაიცვალა 2014 წელს).

შერვაშიძეები ყოველთვის მოწინავე ხაზზე იდგნენ სალორეთის ცხოვრებაში. ქაზიმ შერვაშიძე დიდხანს სხვადასხვა თანამდებობებზე მუშაობდა. ხუთივე შვილს უმაღლესი განათლება მიაღებინა, ამათგან ერთი ვაჟი დიდხანს იყო რაიონის პოლიციის უფროსი და პოლკოვნიკის ჩინით გავიდა პენსიაზე. უმცროსი ძმა ბიზნესმენია და საქართველოს პარლამენტის წევრია ქედის რაიონიდან მაჟორიტარ დეპუტატად.

შავლიძეებშიც სწავლის წყურვილი დიდი იყო. შავლიძეთა წარმომადგენელი, ხელვაჩაურში მცხოვრები ნიაზ შავლიძე დიდხანს

სხვადასხვა თანამდებობებზე იღვწოდა, ხოლო ბადრი შავლიძე ხელ-ვაჩაურის გამგებელი იყო.

სურმანიძეებში, გარდა იმ სახელოვანი, პატრიოტი ხოჯის ხასან-ეფენდი სურმანიძისა, დანინაურდა ქალი, რომელიც საქართველოს დეპუტატი იყო. ილია სურმანიძე მოღვაწეობს სანკტ-პეტერბურგში (ლენინგრადში) არის ბიზნესმენი. სურმანიძეების ისტორია ხუთასი წლით წინ დაიწყო... დრესდლეობით აჭარის მასშტაბით თითქმის ყველა სოფელში სახლობენ ამ გვარის წარმომადგენლები. აღნიშნას მართებულად იმსახურებს ასეთი გადმოცემა: ვინაიდან სოფელ სალორეთში ადგილობრივი ხოჯა არ ყოფილა, ქედის ტერიტორიაზე დასახლებულ, გასურმანიძეებულ პიროვნების შვილი (თუ შვილიშვილი...) საცხოვრებლად დასახლებულა იმ დროისათვის ქვემო აჭარის ცენტრად წოდებულ სოფელ სალორეთში. (სალორეთი რომ ქვემო აჭარის ცენტრი იყო, ამას მოწმობს ახლახანს გამოცემული, თურქული დოკუმენტების რამდენიმე ფურცელი, რომელიც პროფესორ ზაზა შაშიკაძის დამსახურებაა. წიგნში „აჭარის ლივის ვრცელი და მოკლე დავთრები“, სოფლის ეს პრივილეგია ნიშანდობლივად ჩამოყალიბებული). თუმცა მხოლოდ გადმოცემითი ხასიათისაა ეს ცნობა და იმ დროისათვის (1566-1572 წწ პირველი აღწერის დროს ეს გვარი დოკუმენტურად არ ფიგურირებს) ამისთანა შემოსახლება-განსახლებას არ გამორიცხავენ. დღესდღეობით ვეყრდნობით თანამედროვეთა მონათხრობს, რის მიხედვითაც ჩნდება მოსაზრება, რომ აჭარის ყველა სურმანიძის უძველესი ფესვები სალორეთს უკავშირდება...

რაც შეეხება დევაძეებს, ამჟამად მოსკოვში ბიზნესის სფეროშია ელდარ დევაძე. ის ყოფილი ქედის რაიკომის მეორე მდივნის, მრავალი ორდენის მფლობელ – დავით (ჯასიმ) დევაძის შვილიშვილია.

ასევე, მოსკოვში მოღვაწეობს ბიზნესის სფეროში ყადიძეთა წარმომადგენელი ხასან ყადიძე.

ღიასამიძეთა (სამნიძეთა) მესამე შტო – ავთანდილის შვილმა ჰენრი ღიასამიძემ მაღალ საფეხურზე აიწია კომუნისტური რეჟიმის დროს. იგი ქიმიკოს-ბიოლოგი იყო და სამეცნიერო დარგშიც იღვწოდა. მისი შვილები მაღლაზი და ხათუნა უმაღლეს პედაგოგთა მომზადების საქმეს ემსახურებიან.

კვლავ სამნიძეთა წარმომადგენელი ნიაზ სამნიძე წლების მანძილზე სხვადასხვა თანამდებობებზე მოღვაწეობდა, ასევე მისი ძმებიც, ხოლო მათმა ბიძაშვილმა ხათუნა სამნიძემ ჩვენი ნიჭიერების ამბავი ამერიკაში ჩაიტანა. იგი ეხლაც მოღვაწეობს მთავრობაში. ამჟამად საქართველოს რესპუბლიკური პარტიის თავმჯდომარეა.

განსაკუთრებით აღნიშვნის ღირსია ზაზა ფანასკერტელ-ციციშვილის შთამომავლის – ლია ციციანიძის მუყაითობა. ის მკურნალი ექიმი გახდა და არა მარტო დიდი ბაბუა – ხასან ციციშვილი ასახელა, არამედ დიდებული ზაზას ფესვ-გენები გაახანგრძლივა.

ყველას ჩამოთვლა ფიზიკურად შეუძლებელია, რადგანაც სასახელო პიროვნებები მრავლადაა, ისევე როგორც ამოუწურავია სალორეთის ისტორია და მის შესახებ ინფორმაცია. ნაწილობრივ ვეცადე ეპილოგში მომეხსენებინა ზოგიერთი მათგანი, რადგანაც ეპილოგი ბევრს ვერ დაიტევს, თუმცა სალორეთელთა ცხოვრებაში ნურასოდეს ყოფილიყოს ეპილოგი...

ცხოვრებას ხომ სოფელი აგრძელებს. ვებლაუჭებით ისტორიული ქვების ფურცლებს თუ წყალნალებულებივით ამ ქვებზე მოდებულ ხავსს და სუროს, მაგრამ ფაქტია, რომ დასაბამი ცხოვრებიდან ვაგრძელებთ დღევანდელი თაობა და ასე გაგრძელება დაუსრულებლივ ჩვენი ცხოვრება. იგი არასოდეს ჩაკვდება და ტრაგიკულად არასოდეს გვექცევა სალორეთლობა...

...ნამდინარეზე წყალი ჩაივლისო. ვნახოთ, დროებით ვაჩერებ თხრობას. მომავალი თაობები ალბათ უფრო მეტს იტყვიან და იმედი მაქვს, რომ ოსმალთაგან ჩვენში დაღვრილ სისხლს ერთ დროს აზღვევინებენ თურქებს და მათ შთამომავლობას.

„გასრულდა ეს ამბავი“...

არა, არასოდეს დასრულდება ვიდრე კაცობრიობა იარსებებს...

ერთი ფაქტია, რომ სალორეთის სახელი, სოფლის თვითმყოფადობის ისტორია, სამიათასი წლის წინანდელი სამზერიდან იხედება... აქ აღმოჩენილი ბრინჯაოს ცულები ამის დამადასტურებელია... სავაჭრო-საქარაგნე გზა, რომელიც სალორეთს შუაზე კვეთს, იმ სამიათასწლოვანი ისტორიის ნაწილია, რომელსაც აქ აღმოჩენილი ცულები გვამცნობს. თუ ვაჭრებს გადაჰქონდათ ფაქტია, რომ მაშინ ცხოვრება დულდა და თუ ადგილობრივ ინარმოებოდა, მითუმეტეს

მაშინ ცხოვრება დულდა და ჩქეფდა კიდეც, მაგრამ ვაი რომ იმ შორეული ისტორიიდან არაფერი ვიცით ჩანანერებით, თუმცა კარგი მკითხველი უბრალო ქვებზეც ამოიკითხავს ჩვენს ისტორიას...

ისტორია კი ნამდვილად გვექონდა და ასეული წლობით, იქნებ ათასწლეულობით გაგრძელდება.

სიკეთედაუშრეტელი ყოფილიყოს „სალორეთი“ ანუ „ნადარბაზევი“ გინდაც „სავანე“...

იქნებ ვილაცამ ჩუმად ჩაიცინოს სოფლის სახელწოდების ცვლაზე – სასაცილოდ გვექონებოდეს საქმე და არა სატირლად, ხოლო სოფლის მეოთხე დასახელებას „პირველ მაისს“, ბოლომდე არ ვახსენებდი... მსუყე ლუკმა ბოლოსაა გემრიელიო – იცყვიან. მაისის თვემ უბედურება რომ მოუტანა სალორეთს ეს ხომ უდაოა და თუ სახელწოდება პირველ მაისზე მიდგება საქმე მაისი ვარდობისთვეა და სულ მაისობა და ვარდობა ჰქონოდეს სალორეთს და მის მცხოვრებლებს. ისინი ამის ღირსნი არიან...

დროთა ცვლამ იქნებ კიდევ შუეცვალოს სოფელს სახელი, ჯანდაბას, ეგ არაფერია, ოლონდ იერი არ შეგვეცვლოდეს არასოდეს და კეთილი მიზნებით თითით საჩვენებელი მუდამ ვყოფილიყავით.

მწვანე შუეი ჩვენს აწინდელ ყოფა-ცხოვრებას და ისტორიას, ხოლო ის ტრაგედია, რომელიც სალორეთელთა ყოფა-ცხოვრებას თან ახლდა, ნულარ განმეორებულისყოს, ტრაგედიები კი ნამდვილად იყო... დანყებული „ბეთლემის ტრაგედიით“ დღევანდელობის ჩათვლით, რადგანაც ამ სამწუხარო სიტყვას მივადექით, ბარემ ორიოდე სიტყვით აღვწერ თუ რა ტრაგედიების ცოდვა ტრიალებს დღევანდელობამდე. ეს ღვთის კანონების კრიტიკის მსგავსია, მაგრამ გულისტკივილს მუდამ ახლავს ღვთის ეს შეცოდებანი, მაგრამ იმედია გვაპატიებს მამაზეციერი ხანდახან საქმეებს ასე რომ „ვარჩევთ“...

ვინ ტყვიას ემსხვერპლა, ვინ კლდიდან გადავარდა, ვინ დანის წერა გახდა, ვინ მდინარეში დაიხრჩო, ვინ კიდევ ზვავეში მოჰყვა, ზოგი უბრალოდ თოვლქვეშ და სული ღმერთს მიაბარა, ზოგი ავტოკატასტროფის მსხვერპლი გახდა, რომელთაგანაც ბევრს საფლავიც კი არ ღირსებია. ამგვარი რამ ანადგურებდა სალორეთლებს ფიზიკურად და მორალურად, მაგრამ კაცნი გვევია და მოვარდნილ უბედურებას

უნდა შეუდრეკელად დავხვდეთ. ბიბლიაში და ყურანშიც სწორედ ასე წერია... მოთმინება და გამძლეობა დიახაც აქვს სოფელს, სხვაგვარად არ შეიძლება, იმიტომ რომ სიცოცხლეს გაგრძელება უნდა.

დიახ, სიცოცხლეს გაგრძელება უნდა. არ მინდა ტენდენციურობაში ჩამითვალოთ, არც ეპილოგისათვის არ შემომინახავს, მაგრამ უთქმელობაც გაუმართლებელია. თუ ხასან ბაბუამ ყულეჯიშვილის გვარი გადაარჩინა გაუქმებას, მისმა შვილმა – მუსტაფ სამნიძემაც დიდი როლი ითამაშა ხინწკალის ერთი შტოს გადასარჩენად.

1914 წელს სულეიმან ხინწკალი სხვა მუჰაჯირებთან ერთად გადასულა ოსმალეთში, სადაც თითქმის უპატრონოდ დარჩენილა, მაგრამ მხსნელად მუსტაფი და მისი ძმები მოევილინენ – ეპატრონენ და მათთან აცხოვრეს. მას მხოლოდ საქონლის მოვლა-პატრონობა ევალებოდა, რომელსაც ძალიან კარგად ართმევდა თავს. მამაჩემმა მიაბზო ეს ამბავი. როდესაც უკან დაბრუნდნენ, სულეიმანიც წამოიყვანეს და მამისეულ ფუძეს აპატრონეს, რომ არა მამაჩემი და მისი ძმები, ვინ იცის რა ბედი ეწეოდა სულეიმანს ოსმალეთში.

სიკვდილამდე პატივს სცემდა სულეიმანი თავის მხსნელს...

„მაღლი ჰქენი და ქვაზე დადეო“ ... იტყვიან, აუცილებლად დაინახავს ვინმე, იქნებ არც კი, მაგრამ ღმერთია ჩვენი დამნახველი და ის განსჯის...

მადლიანი საქმე არ გამოლოდეს სალორეთს... ამინ!

უცხო სიტყვათა ლექსიკონი

- * გიაურინუნოლი – ურჯულოს შვილი
- * ბაირახტაროლი – მედროშის შვილი
- * სელამ ალეიქუმ – ღმერთმა გაგიმარჯოს
- * ყული – სულიერი, ადამიანი
- * ჰელბეთ – ალბათ
- * სალოლსუნ ეფენდი – გმადლობთ ბატონო
- * ხათუნი – გასათხოვარი, საქალბატონე
- * თამამ ბაი – კაი, ბატონო
- * ჩიჩეგ ხანა – ყვავილნარი ადგილი
- * ნე ოლდი – რა მოხდა
- * ეთმე-ილამა – არ ქნა, ნუ იზამ. უფრო სწორად როგორ გეკადრებათ
- * აბდესი (თურქ-აბდესთ) – ნამა ზისნინა განზანვა
- * დელი – სულელი, გიჟი
- * ყურბანი – შესანიშნავი ცხოველი
- * ოთურუნუზ – დაბრძანდით
- * ქემერქოფრი – თალიანი ხიდი
- * ხოშგელდინიზ – კეთილი იყოს თქვენი მობრძანება
- * მოსაფირი – სტუმარი
- * დოსტი – მოყვარე
- * ჰერსი – სიბრაზე
- * დოლრი – თანახმა ვარ. კარგი. მართალია
- * ხანუმ – ქალბატონო
- * სალოლ – გმადლობ
- * იესირჯი – ადამიანთა მომტაცებელი და ტყვედ გამყიდველი
- * თესპე – კრიალოსანი
- * ფარა – ფული
- * ჰარამხანა – საქალებო, სულთნის ან ფაშის ცოლების ადგილ-სამყოფელი
- * ხანი – შენობა, მოსასვენებელი – ღამისგასათევი ადგილი
- * საბახნამაზი – დილის ლოცვა
- * ჯიჰადი – საყოველთაო, სარწმუნოებრივი საღვთო ომი
- * ეზანი – მონოდება ლოცვისათვის

- * ონბაში – ათმეთაური
- * ასკერი – ჯარისკაცი
- * ბაშლული – ყბალახი
- * ინშალლა – ღმერთით, ნამდვილად
- * მელაიქები – ანგელოზები
- * იახში ეფენდი – თანახმა ვარ, კარგით ბატონო
- * სალამ ალეიქუმ ეფენდი – ღმერთმა გაგიმარჯოს ბატონო
- * ალეიქუმ სელამ – გაგიმარჯოს ღმერთმა
- * გიოზლერიინე ქოროლსუნ – თვალეები დაგიბრმავდეს
- * ალლაჰ – ღმერთო
- * გიური – ურწმუნო
- * ბეუნლარუნუნ ახირ ზამან გელდი – ამითთვის აღსასრული დადგა
- * ბუ ქოიდენინსანლარსიელმიშლერ – სოფლიდან ადამიანები გაქცეულან
- * ბინბაშ ნერდე ეფენდი – ათასის მეთაური სადაა ბატონო
- * ბინბაშ ელდი ყარდაშ – ბინბაში დაიღუპა ძმაო
- * ბუნდან სორა ასქერ ბაშბაქან სენ ოლურსუნ - ამიერიდან ჯარის უფროსი შენ იქნები
- * ქილისე – ეკლესია
- * გიური ნუნოლლი ფაფაზ – ურჯულოს შვილო მღვდელი
- * ბაშბაქან ნე ოლდუ – მეთაური რა იქნა
- * დოღრუ გით ქოფექოლლუ – გაგვიძეხი ძალიშვილო
- * ეფენდიმ, ქილისიედე ჩიფლაქ კიზ ზილ ჩალიორ, ნე იაფალიმ – ბატონო, ეკლესიაზე შიშველი გოგო ზარს რეკავს, რა ვქნათ?
- ვურუნუზ – მოვკლათ
- * ყარდაშ – ძმაო
- * ფეილამბერი – შუამავალი, ბელადი
- * გურჯისტანი – საქართველო
- * იუზბაში – ასმეთაური
- * ბაირამოლლი – ბაირამაშვილი
- * იანიჩარი – ჯარისკაცი
- * თეფექოი – ფერდობის სოფელი
- * ქურუკ-ბეი – პატარა ბატონი
- * იატაგანი – ხმალი
- * შარიათი – კანონმდებლობა ყურანით

ქრონოლოგია, რომელიც მოცემულია ნიგნში – ვფიქრობ ზედ-
მეტი არ იქნება მკითხველისათვის

1. 1463 წელი – ყვარყვარე ჯაყელმა სამცხე-საათაბაგო
დამოუკიდებლად გამოაცხადა

2. 1500-იანი წლები – ოსმალები სამცხე-საათაბაგოში
დაემკვიდრნენ.

3. 1566-1572 წლები – ზემო და ქვემო აჭარის პირველი აღწერა

4. 1578 წელი – დათარიღებულია ახალციხის დაპყრობის წლად

5. 1624 წელი – ბექა ჯაყელმა (სეფერ-ფაშა...) ახალციხის ტახ-
ტი დაიჭირა

6. 1628 წელი – ახალციხეში დაკანონდა საფაშო

7. 1628 წელი – ოსმალებმა ინტენსიურად შემოუტიეს

8. 1707 წელი – დაიბადა ახმედ ხალიფაშვილი, ქედელი

9. 1713 წელი – საღორეთელთა შეჭირვებული ყოფა – ოს-
მალებმა ამოჟლიტეს საღორეთლები... ეკლესიის გადაბუგვა. ბეთლე-
მის ტრაგედია!

10. 1716 წელი – დაიბადა მამია (მამუკა) დიასამიძე – ახალციხელი

11. 1717 წელი – დაიბადა ფატმა. (თამარ ნოლაიდელი)

12. 1722 წელი – ახმედ ხალიფაშვილი სასწავლებლად მიდის
ოსმალებში.

13. 1724 წელი – ახალციხიდან მამია დიასამიძეს იტაცებენ, გადა-
ჰყავთ ოსმალებში.

14. 1725 წელი – ქობულეთში იპარავენ და სტამბულში ჰყიდიან
თამარს

15. 1735 წელი – მამია (მაჰმუდი) ხდება სტამბოლის ჩემპიონი
კრივში და ჭიდაობაში

16. 1735 წელი – მამიამ და თამარმა (მაჰმუდმა და ფატმამ) იქორწინეს

17. 1737 წელი – ახალციხის ფაშამ აჭარა, მოსწვა და მოსტყვევნა;

18. 1737 წელი – დაიბადა საამ სვანიძე (ობოლა)

19. 1737 წელი – მამია, ფატმა, ახმედ-ხოჯა და დავით-ფალავანი
გადმოვიდნენ ახალციხეში

20. 1737-1740 – ახმედ ხოჯა სამ წელს დარჩა შალვა დიასამიძესთან

21. 1737-1744 წელი – ათაბაგი უსუფ III-ის შემდეგ ახალციხეში ათაბაგობა გაუქმდა
22. 1740 წელი – დაიბადა თამთა დიასამიძე, მამიას და ფატმას შვილი
23. 1740 წელი – ახმედ ხალიფაშვილი დაბრუნდა ქედაში
24. 1750-1755 წელი – სალორეთში შემოსახლდნენ შალიკაშვილები
25. 1759 წელი – იმერეთის მეფე სოლომონ I-მა ტყვეთა სყიდვა აკრძალა
26. 1760-იანი წლები – თავდგირიძეები დამკვიდრდნენ სოფ. მახუნცეთში
27. 1762 წელი – საამბა და თამთამ აწყურის ეკლესიაში დაინერეს ჯვარი
28. 1763 წელი – საამი და თამთა დასახლდნენ „გუფთში“ (ყოფილი ნასოფლარი – საბაკურილი)
29. 1765 წელი – საამი და თამთა გადმოსახლდნენ სალორეთში. საამი გამუსლიმანდა
30. 1766 წელი – დაიბადა აბდულ საამიშვილი
31. 1770 წელი – დაიბადა ახმედ საამიშვილი
32. 1770 წელი – ხინოს ხეობაში შემოვიდნენ ოსმალები
33. 1770 წელი – რუსეთის დედოფალმა ეკატერინე II-მ ერეკლეს ჯარი გაუგზავნა, მაგრამ ისინი ქართველებს არ დაეხმარნენ.
34. 1771 წელი – ხინოს ეკლესიიდან გადაიხვეწნენ მღვდელი – ქათამაძე და ეპისკოპოსი წუნუნაიშვილი
35. 1774 წელი – ქუჩუკ-კაინარჯის ზავი
36. 1775 წელი – სალორეთში საცხოვრებლად შემოვიდა ალექსანდრე შარვაშიძე...
37. 1776 წელი – ერეკლე II-ის წინააღმდეგ შეთქმულების მონაწილე – გლახა ციციშვილი
38. 1778 წელი – გლახა ციციშვილი დასახლდა ქედაში (გამოსახლეს)
39. 1783 წელი – გეორგიევსკის ტრაქტატი
40. 1784 წელი – აჭარის მმართველად დაჯდა სელიმ ხიმშიაშვილი
41. 1786 წელი – დაიბადა მამია (მემი) საამიშვილი

42. 1790 წელი – სალორეთში შემოსახლდა ალექსანდრეს ძმა – ხახუტა შარვაშიძე
43. 1790 წელი – აჭარაში პირველი მუფთი – ახმედ ხალიფაშვილი
44. 1790-1792 წლები – საამი და აბდული – სელიმ ხიმშიაშვილის მოლაშქრეები
45. 1791 წელი – გარდაიცვალა ახმედ ხალიფაშვილი
46. 1795 წელი – გარდაიცვალა საამი
47. 1796 წელი – იქორწინეს აბდულ საამიშვილმა და ჰაჯერ აბუსერიძემ
48. 1796 წელი – თამთა შვილ მამიას ერთად წავიდა სხალთის ეკლესიაში
49. 1798 წელი – თამთა და მამია დაბრუნდნენ სხალთიდან
50. 1798 წელი – დაიბადა შაანი (შაანალი)
51. 1800 წელი – სალორეთში შემოსახლდა სწავლული, ხოჯა ხასან ლორთქიფანიძე
52. 1815 წელი – სელიმ ხიმშიაშვილის ლალატით სიკვდილი
53. 1830(26) წელი – დაიბადა ხასან საამიოლლი, შაანის შვილი
54. 1830-1831 წლები – აიგო სალორეთის დიდი ჯამე (დღეს არსებული)
55. 1835-1845 წლები – ლომან ბაირახტარი – თებიძე, ოსმალეთში მედროშე
56. 1837 წელი – აწამეს თამთა დიასამიძე. დასაფლავებული იყო საყდართან ახლოს
57. 1838 წელი – მამია შურისძიების შემდეგ, შვილ სეფერით გადაიხვეწა ოსმალეთში
58. 1840 წელი – სამართლიანობისთვის მეზრძოლი ყიზეთალა შამბაშოლლი – დვალიძე
59. 1850 წელი – სალორეთში ჯერ კიდევ იდგა ნახანძრალი საყდარი
60. 1861 წელი – ამ წელს ჯამეს ჩაუტარდა რეკონსტრუქცია
61. 1865 წელი – ამ წლამდე ირეკებოდა ხინოში ეკლესიის ზარიო
62. 1868 წელი – დაიბადა ხასან ციციშვილი
63. 1860-1870-იანი წლები – მემი ყადიოლლი-ყადიძე, ოსმალეთში მედროშე
64. 1870-იან წლებიდან გაუქმდა ხინოს ეპარქია

65. 1876 წელი – შაანის მესამე შვილი – უზეირი, მეუღლის ერთად გადაიხვეწა ოსმალეთში
66. 1878 წელი – გარდაიცვალა შაან საამიშვილი (საამიოლლი)
67. 1878 წელი – ყარსის ზავით აჭარა შევიდარუსეთის მფარველობაში
68. 1880 წელი – ოსმალეთში გადაიხვეწა უზეირის ძმიშვილი – აბდული, მეუღლის ერთად
69. 1892 წელი – ხასან ციციშვილი, მუხრან ბატონის სასახლეში გამართულ ნადიმზე
70. 1895 წელი – გარდაიცვალა ხასან ციციშვილი
71. 1909 წელი – დაიღუპა არიფალა შაანისძე
72. 1909-1918 წლები – ოსმალეთის სულთანი მეჰმედ V რეშადი
73. 1910-იან წლებამდე სალორეთის დედო-ციხე ჯერ კიდევ არსებობდა
74. 1914 წელი – მუსტაფი (მამაჩემი) და მისი ოთხი ძმა, დედამისმა ოსმალეთში წაიყოლია
75. 1914 წელი – მოკლეს ხასან საამიშვილი (შაანოლლი)
76. 1918-1922 წლები – უკანასკნელი სულთანი – მეჰმედ II
77. 1919 წელი – ოსმალეთიდან სალორეთში დაბრუნდნენ გადახვეწილი ძმები.
78. 1921 წელი – საქართველოს გასაბჭოება
79. 1921 წელი – გვარების გაახლება „ძე“ – დაბოლოებით
80. 1923 წელი – შეიქმნა თურქეთის რესპუბლიკა. პირველი პრეზიდენტი – მუსტაფა ქემალი ათათურქი

დამატება:

ნიგნში შემყავს ყოფილი სპეტაკი ადამიანები, სახელმწიფო მოსამსახურენი, მომავალი მეცნიერები და ვინ იცის – იქნებ ქვეყნის ამყვავებელნიც – ამ საუკუნის პირმშოები ჩვენი ჯიმ-ჯილაგიდან.

1. უსტა შაჰინ საამოლლი – „მაჭახელის“ ტიპის თოფების უბადლო ოსტატი

2. მამუდ უსტა საამოლლი – (მერე დიასამიძე)– „მაჭახელა“ თოფების უბადლო ოსტატი

3. ავთანდილ (აბდულ) დიასამიძე – სოფლის პირველი მასწავლებელი, ღვანლმოსილი პედაგოგი

4. ჰენრი დიასამიძე – ავთანდილის შვილი, საბჭოთა წყობილებისას პარტიული ხელმძღვანელი

5. ავთანდილ (ქემალ) დიასამიძე – აჭარის სახალხო არტისტი

6. დავით ავთანდილის ძე

7. ზურაბ ავთანდილის ძე სახალხო არტისტის შვილები

8. გიორგი ავთანდილის ძე კულტურის მუშაკები

9. ლიანა დიასამიძე – სახელმწიფო ფუნქციონერი

10. ზურაბ დიასამიძე – ბიზნესმენი

11. ეთერ დიასამიძე – ინსტიტუტის (უნივერსიტეტის) მეცნიერთანამშრომელი

12. ოსმან დიასამიძე – „მატორისტი“ პირველი მძლოლი

13. ლეილა დიასამიძე – საკავშიროდ აღიარებული დეპუტატი, პარტიული მუშაკი

14. ხასან სამნიძე – სოხუმ-მოსკოვის სამგზავრო მატარებლის მემანქანე

15. ჯიმშერ სამნიძე – პოლიციის საპატრულო სამსახურის კაპიტანი

16. ზაქრო (ზია) სამნიძე – ყოფილი სახელმწიფო მოხელე

17. თეიმურაზ სამნიძე – საქ. კ.პ აჭარის რეგიონული ორგანიზაციის თავმჯდომარე

18. დავით სამნიძე – ოქროს მედალოსანი, სამართალმცოდნეობისა და გეოგრაფიის ლექტორი, ნიგნების ავტორი, სახელმწიფო მოხელე

19. რამაზ სამნიძე – იურისტი, ფეხბურთელი

20. სერგო სამნიძე – ხის ნაკეთობათა დიზაინერი, ისტორიკოს-ეთნოგრაფი. პუბლიცისტი, მწერალი, პოეტი, რამდენიმე ნიგნის ავტორი

21. შოთა სამნიძე – ყოფილი მთავრობების წევრი, პარტიული ფუნქციონერი

22. ედიშერ სამნიძე – მრავალ თანამდებობაზე ნამუშევარი, საქ. შ.ს სამინისტროს აჭარის განყოფილების პასუხისმგებელი მუშაკი, პოლიციის მაიორი

23. გულნაზ სამნიძე – გამომცემლობა „აჭარის“ ყოფილი მუშაკი, რამდენიმე ასეული წიგნის რედაქტორი

24. ნოდარ მელიქიშვილი – აჭარის ყოფილი სამხედრო პროკურორი, აჭარის ყოფილი შ.ს. მინისტრი

25. თენგიზ თავდგირიძე – შსს პასუხისმგებელი ფუნქციონერი თანამდებობრივი ელიტის წარმომადგენელი, პოლიციის პოლკოვნიკი

26. ნათია თავდგირიძე – აჭარის ტელევიზიის მუშაკი, პროექტის „ერთი დღე სოფელში“ ავტორი და წამყვანი

27. მერი ასამბაძე – ქალაქის მერიის საჯარო სპეციალისტი

28. ენვერ ასამბაძე – ქალაქის მერიის საჯარო სპეციალისტი

29. ვაჟა ასამბაძე – შორეული ნაოსნობის კაპიტანი

30. ნინო ასამბაძე – ექიმი

31. ქეთო სვანიძე – უნივერსიტეტის ლექტორი

32. ნინო სვანიძე – უნივერსიტეტის ლექტორი

33. ზურაბ კირკიტაძე – ყოფილი სამხედრო ჩინოსანი, თადარიგის კაპიტანი, სპორტის ოსტატი, სამხედრო სამჭიდის თანრიგოსანი.

34. ნანი კირკიტაძე – „სამბოს დედოფალი“ საქართველოს დამსახურებული მწვრთნელი, სამბოში ანა-ბაჯის სამშობლოში, მის შემდეგ პირველი ქართველი მოჭიდავე ქალი.

შენიშვნა:

აქ მოყვანილი პიროვნებები ზოგი გასულ საუკუნეში მოღვაწეობდა, ზოგი წინა საუკუნეში, ზოგი კი ამ საუკუნეში ემსახურება ქვეყანას და ხალხს.

ამათგან ბევრი წინა წიგნში – „მოვალეობად გადმოღვრილი მადლი“ – შევიყვანე

ვინც დიასამიძეაა გატარებული, ყველა სამნიძეა, რაღაც მიზეზის თუ ვითარების გამო გადასამიძებული.

ჩვენმა შტომ ათას სულს გადააჭარბა საქართველოში, თურქეთში ხომ არიან და არიან...

იშვიათობაა ჩვენში უსწავლელი, მძლოლი კი საერთოდ ყველაა და იშვიათობას წარმოადგენს ამ მხრივ სოფელი...

რედაქტორი: **სიმონ გოგიტიძე**
ტექნიკური რედაქტორი: თეიმურაზ სამნიძე
კორექტორი: მათა სამნიძე
ანყოფა და დაკაბადონება: მედეა ზოსიძე
ფოტოები: ავტორისა

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 11.06.2017
ქალაქის ზომა 60X84 1/16
ფიზიკური თაბახი 31,6

დაიბეჭდა შპს „პოლიგრაფი 2010“
ბათუმი ჩოლოყაშვილის ქ. №116

